EX LIBRIS,

MATTHEW VAN SICLEN.

HISTORIE
VAN DE
OORLOGEN en GESCHIEDENISSEN

der Nederlanderen, en derzelver Nabuuren:

Beginnende met den Jaare 1315, en eindigende met den Jaare 1611:

DOOR

EMANUËL VAN METEREN,

van Antwerpen:

Voorzien met Afbeeldingen der voortreflykste Perzonagiën van dien tyd.

Verbeterde Druk.

TIENDE DEEL.

Te GORINCHEM,

By de Wed: van NICOLAAS GOETZEE,
Stads-Drukkeres, MDCCLXIII.

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

KORTE INHOUD VAN HET DERTIGSTE BOEK.

E Ryks-dag te Regensburg, door den „ Aards-Hertog Ferdinand van Oo„ stenryk vergaderd, scheid zonder „ besluit, door verscheide agterden„ ken, als het inneemen van Dona„ vert; het klaagen der Hongaaren en Oostenry„ kers, dat het bestand met den Turk niet volkoo„ men werd beslooten, zy in den Godsdienst en het „ geweeten gedwongen werden, by den Keizer geen „ geboor konden krygen, en zaagen, dat men het „ Huis van Stiria of Greytz, het derde van Ooste„ ryk, boven de andere zogt te verheffen; daar„ om hebben zy met die van Moraviën een verbond „ gemaakt en Matthias als Heer en Koning opge„ worpen, die met een leger naar Praag trekt „ tegen zynen Broeder, den Keizer, dien hy af„ dringd het Koningryk van Hongaryen, het Aards„ Hertogdom van Oostenryk, het Mark-Graafschap „ van Moraviën, enz. des hem de Keizer de Kroon „ en geregtigheden, met de toebehooren, leeverd: „ daarom Matthias optrekt en ryd zeegepraalende „ in Weenen tot zyne huldiging, daar de Gods„ diensts-Vrede werd tegengestaan, en de Ooste„ rykers, volgens hun verbond, tegenbetuigende, „ treeden in wapenen: de Keur-Vorst van Saxen „ schryfd, op het klaagen van Matthias, eenen „ brief, hem ten beste raadende en waarschuwen„ de; niet te min werd hy alleen van de Roomsche

gebuld. De Hongaaren kroonen hunnen Koning Matthias, op hunne besprooke voorwaarden, welke verhaald werden, met de plegtigheden: zy spreeken tusschen beide voor de Oostenrykers; en eindlyk bewilligd Koning Matthias, zeer bekommerd werdende, naar den raad des Keur-Vorsts van Saxen, den Oostenrykers den Godsdiensts Vrede, welke hem toen ook hulden, daar door veele Oorlogen gestild werden, die den Vrede-handel in Nederland zo lang wederhielden. Dergelyke twist om den Godsdienst in Boheemen tusschen de Roomsche en Hervormde door 's Keizers vergunning ter neder gelegd, die verhaald werd. Vrees voor eene heilige verbintenis in Duitschland; en de Keizer en Koningen vergisd, mistrouwende de Hervormde, dat den Jesuieten geweeten werd, daar over gemeene klagten verhaald werden. Kooplieden van Antwerpen gestraft, om dat zy mede op Oost-Indiën handelden. Twist tusschen Embden en den Grave, om dat hunne scheepen op zyne geleidbrieven in Spanje aangehouden werden. Wat in verscheide zittingen over den Vrede-handel in Holland voorgevallen is, en wat van dien alom gezegd werd. Het bestand meermalen verlengd. De Gezant Jannyn keerd, na de komst van Don Piedro de Toledo in Vrankryk, van daar weder in Holland, daar, na verslag, de zesentwintigste zitting is gehouden by welke de handel afgebrooken werd, daar van de Staten Generaal schriftlyk verklaaring doen: daar na stellen de Gezanten der Koningen en Vorsten een langduurig bestand voor, en werd de Spaansche Gezanten tyd gegund, om daar op hunnen uitersten last te verklaaren. Prins Maurits schryfd aan de Steden van Holland. De Spaansche verklaaren hunnen uitersten last, vertrekken daar op uit Holland en laten hunnen lastbrief liggen, die hier gesteld werd. De Hertog

„ *van Mantua bezoekt de beide Nederlanden. De*
„ *Gezanten der Koningen draagen een bestand*
„ *voor, in de plaats van Vrede, daar op geschillen*
„ *vallen: ten laatsten besluiten zy den handel van*
„ *bestand te hervatten met den Spaanschen. De*
„ *aanslag ter Zee op Barbaryen valt vrugtloos uit.*
„ *In Wynmaand komt de West-Indische Vloot in*
„ *Spanje ryk t' huis. Een pot met oude Roomsche*
„ *goude Munt in Vlaanderen gevonden. Het*
„ *Guarnizoen van Rhynberk geslaagen, daar*
„ *Graaf Adolph van Nassau dood bleef. De Paus*
„ *maakt Kardinalen. De Gezanten der Koningen*
„ *reizen uit Holland naar Antwerpen, om het*
„ *bestand te vorderen, werwaards hen de Gemag-*
„ *tigde der vereenigde Landen volgen, daar zy*
„ *een bestand van 12 Jaaren met de Spaansche*
„ *hebben beslooten, den 9den van Grasmaand, des*
„ *Jaars 1609, dat alom met blydschap en dank-*
„ *zegging tot God werd aangenoomen. De Arty-*
„ *kulen, met het besluit, hoe men in Spanje en*
„ *elders in den Godsdienst zal handelen, werden*
„ *verhaald. De Gezanten der Koningen werden*
„ *vereerd en bedankt, en helpen, nevens de Staten,*
„ *vereffenen de geschillen over de scheiding en dee-*
„ *ling onder de Broeders des Huis van Nassau,*
„ *aan welk Huis zig de vereenigde Landen dank-*
„ *baar toonen voor hunne diensten. Verhaal der*
„ *voorregten van de Engelsche Kooplieden; de*
„ *onderlinge verbintenissen en afreekeningen met*
„ *Engeland. Krygs-Volk in Nederland afgedankt,*
„ *niet zonder muitery en kwaade betaaling. In*
„ *Oogstmaand komt de goedkeuring van het be-*
„ *stand door den Koning van Spanje, wiens derde*
„ *Zoon gebooren en Ferdinandus genoemd werd.*

Dit alles is geschied binnen eenige Maanden, in de Jaaren 1608 en 1609, onder de Regeering van den Aards-Hertog aan de eene, en Prince Maurits aan de andere zyde.

1608.

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

DERTIGSTE BOEK.

IN de voorgaande boeken hebben wy veele Krygs zaken en oproeren verhaald, en zullen nu melden, wat grote beroerten, zo buiten als binnen Nederland, begonnen en gestild zyn, en wat den Nederlandschen Vrede zo lang veragterd heeft.

De Ryks-dag te Regensburg opgebrooken, door wangunstigheden.

In 't voorgaande boek hebben wy gezegd, dat de Ryks-dag, in Louwmaand te Regensburg vergaderd, door oneenigheid was gescheiden, zonder behoorlyk afscheid, door het bedryf des Hertogs van Beijeren, die de Ryks-Stad Donavert ingenoomen had, uit kragt van 's Keizers ban, genoegzaam door list verkreegen, en scheen nog andere aanslaagen voor handen te hebben, welke in 't Ryk allerhande nadenken gaven. Daar by was in Hongaryen, Oostenryk, enz. op de grenzen van den Turk, grote verwoesting en elende, zo van hun eigen, als des Turks, Krygs-Volk, ook uit vrees voor nieuwen Oorlog, om dat het twintigjaarig bestand, voor lang besloten, door den Keizer niet bevestigd werd, maar dat men sprak van den Oorlog tegen den Turk te hervatten, verzoekende daar toe 's Ryks schatting voor 20 Jaaren; ook dat daaglyksch oopentlyk de Roomsche Jesuieten de oorzaak van der Landen elende toeschreeven, om dat die zo vol Ketters waren, welke men behoorde te dempen, eer men verbeetering der elende kon hoopen; daar over men alom de Hervormde, die nu onder alle Staten en Stenden van Hongaryen, Boheemen, Oostenryk en Moraviën zeer

toe-

toegenoomen hadden, allengs hunne vryheid, hun van de voorige Keizers en Heeren toegelaten, zogt te besnoejen en beneemen, dat de arme Landzaten, die dus beide in 't lighaam en geweeten gekweld werden, zeer drukte, en den ver zienden deed vreezen, dat zulks mogt strekken tot het opregten van een nieuw Roomsch of Jesuietsch H: Verbond, volgens het geene Baronius daar van aangegeven had, op het nieuwe beleid der vergadering van Tonon: daar tegen hadden zy geen gehoor by den Keizer op hunne noodige en zeer elendige klagten, hy niet by hen woonende, en zy hem niet, of zeer beswaarlyk, kunnende spreeken, dan alleen door zyne Kamer-Dienaars, welke den opgeslooten Keizer niet meer lieten weeten, dan hunne Meesters en hun dienstig was, den Smeekelingen en het Volk rook voor Keizerlyke geboden verkoopende. Zy zaagen ook, dat de Aards-Hertogen Matthias en Maximiliaan, 's Keizers Broeders, by hem en de zyne in geene agting, maar zeer mistrouwd, waren; men zoekende die te laten sterven zonder huwlyken, of eenige erf-goederen aan wettige Erven na te laten, en zulks, om een derde Huis op te regten. Men heeft deeze Broeders, den Spanjaarden niet aangenaam zynde, namelyk de Aards-Hertog Matthias, om dat hy eertyds door den Aadel in Nederland geroepen en, uit goeden yver, in haast gekomen was, zonder Spaansche bewilliging, om de Landen te behouden voor den afval van den Koning en het Huis van Oostenryk, en beide mistrouwd, om dat zy meer den Duitschen aard volgden, heeft men zoeken op te zetten en boven hen te verheffen een derde Huis van Oostenryk, namelyk, de Kinderen van hunnen Oom, den Aards-Hertog Karel, in bloed-schande gebooren, nu in Zoonen bestaande; Ferdinand regeerde in Styria, enz. Leopoldus was Bisschop van Straatsburgh en Pasfaw, en Maximiliaan Bisschop van Presfaw, om dat men ze als bekwaame werktuigen rekende, wegens hunne geringe middelen, om den

1608.

Elenden en geweetens dwang in Hongaryen en Oostenryk oorzaken van beroerten.

De Aards-Hertogen Matthias en Maximiliaan veragt, en de Aards-Hertogen uit het Huis van Greytz verheeven.

Beschryving van het Huis des Aards-Hertogs van Greytz.

1608. Paus, den Koning van Spanje en der Jesuieten streng-heid wel aan te hangen, hebbende, door de huwlyken van hunne Zusters, nu grote verbintenis, zynde twee, de eene voor en de andere na, gehuwd tot Koninginnen in Poolen, elk eenen Zoon hebbende; ook de Koningin van Spanje, en nu onlangs is eene getrouwd met den groten Hertog van Florençen, en zyn alle vrugtbaar. Ten dien einde had men Ferdinand, den oudsten Zoon, gevorderd tot 's Keizers Stadhouder op den Ryks-dag te Regensburg, om hem te vertoonen, gelyk wy gezegd hebben, en hem dus verder in 's Ryks ampten te gebruiken, ook in Hongaryen en elders, 's Keizers beide Broeders voorn: daar van versteekende.

Dit alles by de Stenden, Staten en Landen van Hongaryen, Oostenryk, Moraviën, enz. gemerkt zynde, en hoe hunne Landen verwoest, van den Turk opgegeeten, en hun eigen Krygs-Volk, Heydukken, Duitschers, enz. kwaalyk betaald werden, schoon zy hooge schattingen opbragten, en nog in hunnen Godsdienst en geweeten geperst en vervolgd werden, hebben zy gehoopt op hunne beschreeve Land-daagen te Presburg iet heevig voor te neemen, daar de Aards-Hertog Matthias niet verscheen, geenen volkoomen last van den Keizer krygende, die op het bescheid der schatting op den Ryks-dag wagtte.

Als intusschen de Heydukken en ander gemuitineerd Hongaarsch Krygs-Volk alom het Land afliepen, en, tot hunne verzeekering en bescherming, Sterkten innaamen, zynde gedreigd door de Tartaren, en zy zelfs scheenen met de Turken te willen aanspannen, die hun onder de hand Geschut bezorgden en geld gaven, om hen in oproer te houden, om dat het bestand niet bevestigd werd, zyn zy, in Louwmaand, van dit Jaar 1608, te Presburg vergaderd, en hebben daar beslooten den Aards-Hertog Matthias, 's Keizers oudsten Broeder, dien zy te onvreden zaagen, voor Koning en Heer op te wer-

Hongaryen, Oostenryk en Moraviën maaken een verbond met den Aards-Hertog Matthias.

werpen, en hebben, in 't einde van Louwmaand, een verbond aangegaan, overeenkomstig een verdrag, voor 2 Jaaren te Weenen gemaakt, dat zy elkanderen zouden bystaan, het bestand met den Turk bevestigen en houden, alom vryheid in den Godsdienst geven en onderhouden, de Heydukken te vrede stellen en in dienst neemen, het vreemd Krygs-Volk afdanken, enz. dit werd ook door de Oostenrykers en Moraviërs bevestigd. 1608.

De Keizer, en die op den Ryks-dag waren, hier van verwittigd zynde, is 'er veel over en weder gezonden door den Kardinaal van Dietrigsteyn en andere Raads-Heeren, die den Keizer zo ver gebragt hebben, dat hy den Vrede met den Turk bevestigde, zo zy van het onderlinge verbond afstonden; maar dat werd niet aangenoomen: de Keizer had deeze beroerte der Heydukken wel kunnen voorkomen, had hy hun en het overige des legers, dat in Hongaryen onbetaald lag, drie- of vierhonderdduizend Ryksdaalders willen betaalen; dog hy kon niet besluiten die uit zyne vergaderde schat-kaamer te neemen, alzo hy ze de Stenden en Kreitzen des Duitschen Ryks had afgedrongen, en ondertusschen werd alle dit voorsz. door Matthias bewerkt, die, door hulp der Hongaarsche Stenden, hun eenig geld gaf, en bragt ze daar door onder eed aan hem en de Stenden; en zig daar mede nu versterkt hebbende, is hy, met wel agttienduizend Mannen en Geschut, naar Praag getrokken, om mondling met den Keizer te handelen en de Boheemers, met die van Silesiën en Lausnith, mede in hun verbond te trekken. De Boheemers zogten wel hun voordeel met Matthias leger te doen, maar begaven zig in de wapenen, ter bescherming des Keizers, die zig nu in hunne vergadering vertoonde, gevende goed antwoord en bescheid op hunne klagten, zelfs grote hoop in 't stuk van den Godsdienst, des zy het met den Keizer wilden houden; maar alzo de Aards-Hertog Matthias en zyne Bondgenooten verzogten, dat zy

De Aards-Hertog Matthias trekt met een leger naar Praag.

1608, met hen in verbond zouden treeden en Matthias, als den naasten Erve van zynen Broeder, zo hy zonder Kinderen storf, voor toekomenden Koning aanneemen, gelyk de andere Landen gedaan hadden, wilden zy daar in niet verstaan, nog hun erf-regt van de Koninglyke keur niet overgeven, maar hunne vryheid behouden, van eenen Koning na 's Keizers dood te verkiezen, dat hun Matthias wel scheen toe te laten, zo intusschen de Silesiërs en Lausnithers hem voor hunnen toekomenden Heer aannaamen, gelyk de Moraviërs gedaan hadden, als zynde die een aanhangzel van Boheemen, zonder welke zy niet gedwongen konden werden, zo zy andere Heeren wilden verkiezen: dog daar was, door tusschenspreeken der Keur-Vorstlyke en andere Gezanten, waarschynlykheid, dat de Broeders zouden verdraagen, vermits de Keizer nu ook vast Krygs-Volk verzamelde, en de Staten van Boheemen ook te Praag vergaderd waren, daar zy op hunne klagten goed bescheid kreegen, en de vryheid van Godsdienst werd uitgesteld tot op eenen anderen Land-dag.

Terwyl Matthias met zyn leger voor Praag lag, werdende, om beeters wil, deels uit de Stad gespysd, hebben het de wederzydsche Gezanten zo ver gebragt, dat zy, tusschen den 17den en 20sten van Zomermaand, over een gekomen zyn, dat de Keizer zynen Broeder overgaf het Koningryk van Hongaryen, met alle deszelfs toebehooren, het Aards-Hertogdom van Oostenryk en Mark-Graafschap van Moraviën, met alle de schriften, die 'er by behooren, behoudens, dat hy op zig naame alle de schulden te betaalen; dat hy ook zig zal mogen schryven toekomende Koning van Boheemen; dog zo de Keizer eenige wettige Zoonen naliet, zal hy daar over het bestuur hebben, enz. daar tegen zou Matthias zyn aandeel in 't Graafschap van Tyrol overgeven, enz.

Verdrag tusschen den Keizer en den Aards-Hertog Matthias, te Praag gemaakt, den 20 Juny.

Terwyl hy den Keizer dit verdrag afdrong, was gansch Duitschland in roer gekomen, zelfs de Aards-Hertog Albertus, en de Aards-Hertog Maximiliaan, zyn

Duitschland in wapenen, uit wangunst.

zyn Broeder, waren te Frankfort geweest, en hadden alle omliggende Keur-Vorsten, Land-Graven van Hessen en andere Ryks-Vorsten aangesprooken, welke alle, tot hunne eige beschutting, in wapenen waren gekomen, alom hunne Onderdanen monsterende, en de hervormde Vorsten, wegens het inneemen van Donavert, voor den Hertog van Beijeren en de Bisschoppen vreezende, merkende, dat 'er grote verstandhoudingen waren tusschen hen en den Grave van Fuëntes, Gouverneur van Milanen, en dus was het Ryk vol van agterdogtigheden omtrend elkanderen. 1601.

Keizer Rudolph geeft de Kroon van Hongaryen aan zynen Broeder Matthias over.

Ter volbrenging van het verdrag heeft de Keizer, om het vreemde leger uit zyn Land te krygen, den 27sten van Zomermaand, de goude Kroon met de Kleinodiën en daar toe behoorende schriften des Koningryks van Hongaryen, door den Kardinaal van Dietrigsteyn en andere in 't leger doen voeren en den Aards-Hertog Matthias overleeveren, in de tegenwoordigheid van den Aards-Hertog Maximiliaan en andere Grote, als de Paltz-Graaf Welstingh, en Willem van Neuborgh: deeze is de oude Kroon, welke Ladislaüs, de overleede Koning van Hongaryen, gehad had, en by de Hongaren in grote agting is, met het swaerd van St. Stephanus, den Appel, met het Kruis, dat wy denken uit de oude Roomsche munt genoomen te zyn, daar mede de Romeinen het gebied over de Waereld beteekenden; het Kruis is een handvat van een roer, daar mede men de scheepen stuurd, dat in den kloot steekt, die de Waereld beduid, welke zy regeerden, het welke de eerste Christen-Keizers en Koningen van de Heidenen ontfangen hebben: daar by was nog de Ryks-staf met twee paar zeer oude vreemde schoenen, een zeer oud kleed, enz. dit geschiedde met plegtigheden, onder het driewerf lossen van het grof en klein Geschut: en dus is hy met het leger opgebrooken, heeft dat verdeeld, en is naar Weenen getrokken, daar hy, den 14den van Hooimaand, zyne blyde inkomst zeer zee-

Beduiding van den kloot en het kruis, daar mede de Keizer en Koningen gekroond werden.

De Aards-Hertog Matthias doed zyne blyde inkomst te Weenen.

1608. gepraalend deed met zynen Broeder Maximiliaan, de Aadel en Burgery, alle kostlyk uitgedost, hem inhaalende, zynde veele eeren-poorten, onder andere eene fraaje en kunstige van de Nederlanders, opgeregt. Hy vond daar den Gezant des groten Turks, met welken het bestand met den Turk deels bevestigd werd.

'sPaus Gezant en de Aards-Hertog Leopold beletten den Gods diensts Vrede in Oostenryk.

Als men nu gereedschap tot de krooning in Hongaryen en hulding in Oostenryk, en schikking op den hervormden Godsdienst maakte, waren te Weenen aangekomen de Aards-Hertog Leopold, toen Bisschop van Passaw, de Kardinaal Melin, 's Paus Gezant, en de Kardinaal Forgath, Bisschop van Strigoniën, met den Bisschop van Weenen en andere, verzoekende, ja streng gebiedende, op Pauslyken ban, geene verandering in den Godsdienst toe te laten; maar alle preedikingen der Hervormde te verhinderen en hunne Kerken te sluiten: zulks doende, verwekte dat beroerten; zelfs heeft Hans Adam Feijer, een Edelman te Inserdorf, in de Kerk onder zyn regts-gebied laten preediken, daar op terstond vier Gemagtigde, met twee Kornetten Ruiters en der Stads wagt, gezonden werden, welke den Heere Feijer gevangen binnen Weenen bragten; dog hy werd kort daar na weder los gelaten, maar het preediken bleef hem verbooden: daar over de Landzaten van alle Staten en Stenden, van groot aanzien zynde, hunne verzoeken hebben overgegeven, bewyzende met de voorwaarden des verbonds van Presburg ingetreeden te zyn, dog het was alles te vergeefsch, vermits den nieuwen Koning Matthias werden voorgehouden de grote gevaaren, welke hy te wagten had van den Paus, Keizer, Koning van Spanje en de gansche Waereld: des hebben zig de Oostenrykers beklaagd by de Bondgenooten, de Hongaren en Moraviërs, verzoekende tusschen beide te treeden; maar nog alles te vergeefsch zynde, hebben zy eindlyk betuigd, dat, wierden zy niet geholpen, naar den inhoud van hun verbond, zy niet alleen tot gee-

Koning Matthias werd gedreigd.

Beklag der Oostenrykers by hunne Bondgenooten, hunne betuigingen en wapenen.

geene schatting of huldiging konden verstaan, maar ook, zynde reeds met Krygs-Volk gedreigd, gedwongen waren hunne vryheid en voorregten gewapender hand voor te staan, hebbende die door geld verkreegen, en naamen dus Krygs-Volk aan: zy beklaagden zig ook aan de hervormde Ryks-Vorsten, als den Keur-Vorst van Saxen, die zy wisten, dat by Koning Matthias in groot aanzien was, die hem daar over den volgenden brief schreef, uit Dresden, den 6den van Wynmaand, welken wy goed gedagt hebben hier in te voegen, als zeer tot de geschiedenis en het verstand der zaken behoorende. 1608.

Uw schryven van den 17den van Herfstmaand van dit Jaar, uit Weenen, is ons ter tyd overgeleeverd, en daar uit hebben wy vernoomen, hoe gy, volgens de verstandhouding tot hier toe, ons vriendlyk mededeelde, dat, of schoon de aangestelde huldiging te Bruni in Moraviën, den 21sten van Oogstmaand laatstleeden, gelukkig was afgeloopen, en gy daar uit had voorzien, dat de huldiging in Oostenryk onder den Ens insgelyks haaren voortgang zou krygen, gy nogtans by ervaaring had moeten bevinden, dat de Stenden zig daar toe niet wilden laten beweegen, voor dat hunne beswaaren waren afgedaan, en hunne voorregten en geregtigheden bevestigd, onaangezien het geene gy veelvuldig aanbood, ook wegens oude toekomsten en gewoonten, gelyk een Erf-Heer en Land-Vorst, die beslooten had de beswaaren billyk, naar vermogen en behooren, te ontlasten; met welke uwe verklaaring die onder den Ens in Oostenryk niet te vreden waren geweest, maar volhardden standvastig by hunne gedagte en voorneemen: derhalven gy vriendlyk verzogt, wanneer eenige onderwinden mogten ons anders te onderregten, wy die niet alleen hunne vorderingen en voorneemen wilden afwyzen, maar ook tot hunnen behoorlyken pligt vermaanen, alles naar den breederen inhoud van uw in dat geval aan ons toegeschikt uitvoerig schryven: nu zult gy het wel zeeker

Brief van den Keur-Vorst van Saxen aan Koning Matthias, voor de Oostenrykers.

daar

1608. daar voor houden, dat wy het met u, volgens het vertrouwen, altyd getrouw en wel gemeend hebben, gelyk wy ons van het begin van onze Keur-Vorstlyke Regeering tot heden toe, zonder te beroemen, hebben bemerstigd onze raadslaagen derwaards in te rigten, dat de agting, hoogheid en het gezag des hoogloflyken Huis van Oostenryk mogt verzeekerd zyn en blyven; daarom wy gansch ongaerne vernaamen de ver uitziende ongeleegenheid, welke gy ter deezer tyd uit dit toeval hebt te wagten: en schoon wel ons geenzins betaamd, op den eenen nog anderen tyd, u de maat te stellen, hoe gy uwe Regeering gelukkig en in rust mogt aanstellen, willen wy nogtans, nadien gy altyd eene byzondere geneegenheid tot ons hebt gehad, wel in 't kort onze gedagten oopenbaaren, vriendlyk biddende, volgens het groot vertrouwen, dat wy hebben, zulks in alle goedheid op en aan te neemen.

Dat het Huis van Oostenryk geene meerdere Vyanden heeft, dan de Jesuieten.

Voor eerst is een ieder kenlyk, dat de Almagtige God het hoogloflyke Huis van Oostenryk boven andere Vorstlyke Huizen in 't Roomsche Ryk heeft verheeven, welke hooge waerdigheden het zelve niet alleen wel gegund zyn, maar ook hebben zig Persoonen van hoogen en laagen staat onder de bescherming van deszelfs Regeering wel bevonden, en moet elk bekennen, die maar de zuivere waarheid wil zeggen, dat zederd eenen geruimen tyd dat Huis geene ergere en schaadlyker Vyanden heeft gehad, dan de Stoel van Romen, en de al te heevige raadgevingen der Jesuietsche Gezinten en hunnen aanhang, welke de Stenden des Roomschen Ryks te vooren niet hebben geleeden en nog niet verdraagen kunnen: en het is u overvloedig bekend, dat niemand de heerlyke Gewesten in Nederland van hunne natuurlyke Heeren gebragt hebben, dan dergelyke te schielyke raadgevingen, dat ook zulk een verbitterd mistrouwen tusschen Heeren en Onderdanen heeft aangeregt, dat, niet tegenstaande veelerhande Vrede-handelingen, nooit eenig vertrouwen gestyfd,

De schielyke raad der Jesuieten had de Nederlanden van den Koning gebragt.

veel

veel minder tot nog toe in de geene, die staande gebleeven zyn, weder opgeregt is kunnen worden. Wie heeft de Roomsch Keizerlyke Majesteit, onzen genaadigsten Heere, de heerlyke overwinningen, welke hy tegen den Erf-Vyand gehad heeft, op 't bespotlykste mismaakt? niemand, dan Belgiojosa, door het bedryf van den Paus, de Jesuieten en hunne Leerlingen: want toen de Erf Vyand met eene grote magt van Volk te voet en te paerd, als in de ingewanden van Hongaryen voor handen was, moesten de vervolgingen beginnen, zo dat daar door Gran, Sevenbergen, Over-Hongaryen en Moldau uit zyne Majesteits geweld geraakt zyn, hebbende het 't beminde Vaderland van het Duitsche Volk veele duizend Mannen te paerd en te voet, en veele millioenen gouds, gekost, om dat alles gewapender hand te veroveren. By deezen duurenden Oorlog was het niet genoeg, dat zyne Majesteits verkreege overwinning ontluisterd en te niet gemaakt werd; maar de Jesuieten volhardden zonder ophouden die vervolgingen in Crainten, Crain en Stiermark, zo dat de voornaamste daar over uit den Lande geweeken zyn, en de Turk Canisa in zyne dienstbaarheid gebragt heeft. Welk is de hoofd-oorzaak, dat de Stenden van het Roomsche Ryk op de laatst gehoude gemeene Ryks vergadering te Regensburg over al gescheiden zyn, zonder iet uit te regten? niemand, dan de Jesuieten, die van den hoog beswooren Godsdiensts-Vrede hadden geschreeven, dat die maar alleen was een midlertwyle uitstel van de verdraagzaamheid tot de vergadering van Tridens: uit deeze en meer handelingen, tans niet noodig te verhaalen, by hen, tot byzonder nadeel des Huis van Oostenryk voorgenoomen, hebt gy wys te oordeelen en besluiten, dat het voorn: hoogberoemde Huis van Oostenryk ter Waereld geene ergere en schaadlyker Vyanden heeft, dan de Pausen, Jesuieten en hunnen aanhang: wy willen swygen, wat ligtvaerdige handelingen de Jesuieten by andere Koningen en Mo-

1608.

Zy zyn oorzaken der verliezen in Hongaryen.

De Jesuieten zyn oorzaak des verlies van Canisa.

1608 Mogenheden in Vrankryk, Engeland, Poolen, Sweeden, Venetiën en andere Landen hebben voorgenoomen; en had de Allerhoogste God het niet zomtyds verhinderd, geheele Koningryken, Landen en Lieden waren te grond gegaan; want daar dat gebroedzel komt, daar is loof en gras bedorven: als ook zulke Voogels met hunne raadslaagen, die niet uit staatkundigen grond, maar uit hunne heete hoofden en school-zakken, zyn genoomen, Vorsten en Heeren om land en Lieden gebragt hebben, is het in hun vermogen niet nieuwe Landschappen te verschaffen of op te regten, maar breeken uit naar Italiën of elders, en laten den stank van hunne verderfnissen en den ondergang agter hen. Zou u nu van zommige worden wys gemaakt, dat gy niet schuldig zyt, voor de huldiging van uwe Onderdanen, hun verkreegen voorregt en de toelating van de vrye oeffening der belydenis van Augusta, welke de Oostenrykers van de Keizers Ferdinandus en Maximiliaan, hoogloflyker en in Christus zaaliger gedagtenis, met den hoogsten tytel, voor veele duizend guldens hebben verkreegen, te bevestigen, en hunne wel verworve vryheid, regt en geregtigheid bestand te doen, dan zyn wy verzeekerd, dat gy, als een zuiver opregt Duitsch hart hebbende, voor u zelven daar aan onschuldig zyt; maar het geschied alleen door den voorn: Vyand, die u, en het geheele Land van Oostenryk, bederven; van zyn Land en Lieden brengen, en oorzaak geven wil, daar door de Erf-Vyand van den Christen-naam, de Turk, den derden Man zal geven, en die heerlyke Gewesten, benevens het Koningryk Hongaryen, daar toe hy alles bezorgen zal en reeds eene beschutting heeft ondernoomen, onder dien zelven naam geheel en al onder zyne afgryslyke wreedheid en dienstbaarheid gebragt mogen werden. Boven dien kund gy gedagtig zyn, dat de Oostenrykers beneeden en boven den Ens, tans met Hongaryen en andere Landen vereenigd zyn zouden: des niet

te-

tegenstaande nu wat hun vrygelaten zy, werd niet onbillyk de Belaste, uit kragt der opgeregte en van u tot hier toe goedgekeurde vereeniging, de behulpzaame hand toegereikt, in zo ver ook een Onderdaan zynen Heere lyf, goed en bloed byzet; is het tog smartlyk en van harte te beklaagen, dat hy aan zyne ziel gekrenkt en in zyn geweeten beswaard zou werden: daarom Stephanus, de Koning van Poolen, wanneer zommige met de vervolging in Poolen wilden voortvaaren, te regt zeide, „ ik zy „ Koning over de Volken, en niet over de geweetens;" welke zeer loflyke en wyd beroemde Koning wel verstaan heeft, dat de Godsdienst niet met vuur en swaerd voort te planten is, maar dat de Onderdanen by het geloof, daar door zy denken het eeuwige leeven te krygen, met vrede moeten gelaten werden; uwe Voor-Ouders, zaaliger gedagtenis, zyn zeer verstandige, wyze en ervaare Regeerders geweest, en hebben wel gezien, dat de toestand van Duitschland en het Ryk dus was, dat vryheid van geweeten in zaken van den Godsdienst hunne Onderdanen toegelaten was, en daar door hebben zy eene gelukkige en vreedzaame Regeering, met grote liefde en gehoorzaamheid der Onderdanen, gevoerd en behouden: zo dat gy uit dit alles zult bevinden, dat wy het met u, gelyk ook met het geheele loflyke Huis van Oostenryk, opregt, getrouw en wel meenen, en dat ook deeze vermaaning, gelyk God weet, uit een zuiver opregt Duitsch hart komt; en gy hebt u in 't minste niet te bekommeren, dat wy van uwe Onderdanen onbehoorlyk onderregt zyn; maar hoe tot hier toe de genoemde gemeene Vyanden des Huis van Oostenryk zyn geweest, is de gansche Waereld kenbaar, ook geven de ondervinding en bedroefde uitkomst, helaas! meer, dan genoeg, oopenbaar getuigenis: zo is daarom onze vriendlyke beede aan u, dat gy dit ons schryven, volgens het groot vertrouwen, dat wy hebben, in alle goedheid gelieve te verstaan en op te

1608.

Stephanus Battor, Koning van Poolen, zeide, Koning over de Volken, maar niet over de geweetens te zyn.

1608. te vatten, en de Oostenrykscbe Onderdanen beneeden en boven den Ens de vryheden, welke zy door veel geld verkreegen hebben, bevestigen, de oeffening der belydenis van Augusta vrylaten, hunne geweetens niet beswaaren, en daar by het daar voor zeeker houden, dat ons, als een Keur-Vorst van het Roomsche Ryk, aan uwe en des geheelen hooglostyken Huis van Oostenryks welvaard, toeneemen, uitbreiding, eer en agting veel meer geleegen ligt, dan aan alle Jesuieten en hunnen schaadlyken aanhang: wy hoopen ook, dat wy in deezen zestienjaarigen Hongaarschen Oorlog werklyk zullen beweezen hebben, dat wy, zonder roem gesprooken, het met het hooggedagte Huis van Oostenryk getrouwer meenen, dan de voorn: schaadlyke Gezinte der Jesuieten. Zoud gy nu deeze onze welmeenende vermaaning plaats geven, dan zyn uwe Onderdanen daar door verpligt en verbonden lyf, goed en bloed naar hun uiterste vermogen voor u te zetten, en 'er is ook geen twyffel aan, of zy zullen dat, als reedlyke Lieden, doen, en gy zult daar door, by alle Regeerders en Mogenheden, binnen en buiten het Roomsche Ryk, eenen onsterflyken naam, onuitspreeklyken roem en loflyk gerugt verkrygen, en de Almagtige zal u met hooge waerdigheden en anderen welvaard, in tyd en eeuwigheid, ryklyk begunstigen; maar zoud gy u door die schaadlyke Jesuieten en hunnen aanhang weder op hunnen spil laten beweegen, daar tegen wy niet voorzien kunnen, betuigen wy door deezen, dat wy het geheele Huis van Oostenryk tegen dit aanstaande groot ongeluk, dat voortaan oogschynlyk voor handen was, veelvuldig en getrouw gewaarschuwd hebben, en willen ook hier-mede voor God, de Waereld en alle Menschen in deeze zaak onschuldig zyn, als u dat ongeluk, tans voor handen zynde, wedervaaren zou, het welk wy u uit opregte, trouwhartige en goede meening en een Duitsch hart hebben willen ontdekken. Gegeven te Dresden, den 6den van Wynmaand,

des

des Jaars 1608, en was onderteekend, *Christianus Churfurst.* 1608.

Ondertusschen hebben de Oostenrykſche Roomsche, den 16den van Wynmaand, Koning Matthias te Weenen, zonder bewilliging der Hervormde, als Aards-Hertog van Oostenryk, gehuld, slooten de Poorten der Stad en bezetten die met Krygs-Volk: Matthias is uit het Kasteel naar St. Stevens Kerk gereeden, tusschen zynen Broeder Maximiliaan, en zynen Neef Leopold, Aards-Hertogen, en op het Slot wedergekeerd zynde, hebben omtrend zeventig Eedelen, zonder de Steden, hem den eed van getrouwheid gedaan, behoorlyk gehuld, en het Geschut afgeschooten, met groot feest, gast-maalen en steek-speelen. Den 22sten trok hy naar Hongaryen, en werd te Presburg met tienduizend Mannen ingehaald, daar hem de swaarigheid van de betuigingen der Oostenrykers is voorgehouden: als de Hongaren daar over vergaderden, waren 'er twee Jesuieten by gekomen, over welke terstond groote oproer in de vergadering ontstond, veele stemmende, men zou ze uit de vengsters werpen, andere roepende, *Robi Bestia gurua fia!* zo dat zy blyde waren, dat zy van daar geraakten: hier werd beslooten, eer zy den Koning wilden kroonen, voor de Oostenrykers in te treeden, dat die ook den Godsdiensts-Vrede verkreegen, gelyk besprooken was; desgelyks zeiden de Moraviërs: dus hebben zy te zamen den Aards Hertog Maximiliaan dat stuk zeer ernstig voorgehouden, daar op zy tot antwoord kreegen; de Koning zogt geene verandering van de voorregten, of de vryheid der Oostenrykers aan de eene of andere zyde van den Ens, hun door Keizer Maximiliaan verleend, te beneemen; maar de Steden vryheid van Godsdienst te geven, kon hy geenzins doen, deels zyns geweetens halve, en deels, om het kwaad en gevaar, dat hem van den Paus, Koning van Spanje en andere te wagten was, zynde Erf-Landen van het Huis van Bourgognien en Span-

Koning Matthias werd, den 16 October, door de Roomsche te Weenen gehuld.

Hy trekt ter krooning naar Hongaryen.

De Hongaren en Moraviërs spreeken voor de Oostenrykers.

's Konings antwoord aan de Oostenrykers.

1608. je: dog kon hy de vrye oeffening in de Steden niet toelaten, hy wilde het daar buiten dulden; maar niemand zou, om den Godsdienst, van eenige ampten of bedieningen verstooken werden: dog alles op voorwaarde, dat zy van hunne wapenen zouden afstaan, zig den Koning onderwerpen, schuld bekennen, enz. Hier op hebben de Hongaren de Oostenrykers, door veele geschikte en gewigtige reedenen, vermaand, hun de grote swaarigheden voorhoudende, en biddende zig wel te bedenken, biedende verdere tusschenspraak aan, en verkoozen tien uit de Heeren en tien uit de Ridderschap, om naar Weenen te trekken, ten einde de zaak te helpen beraaden: en de Hongaren zyn, op hoop van onderlinge beweegingen, voortgegaan, om hunnen Koning te kroonen, en hebben hem alle hunne besprooke artykulen voorgehouden, welke hy hun bevestigd en toegestaan heeft, zynde deeze de voornaamste;

Artykulen, door de Hongaren den Koning Matthias voor de kroning voorgehouden.

Dat de oeffening van den hervormden Godsdienst in alle Steden en Vlekken zou vry zyn, zonder onderscheid van alle Staten, te gelooven wat zy willden, en alle Godsdienst zou zyne Opzienders hebben. Dewyl dit bestand met den Turk gemaakt was, zou de Koning dat bevlytigen, bevorderen en onderhouden, en geenen Oorlog buiten of binnen het Land mogen aanvaerden, dan met kennis en toestemming der Hongaren en geen vreemd Krygs-Volk in 't Land brengen. Men zou eenen Palatyn verkiezen, en, by deszelfs overlyden, binnen het Jaar eenen anderen, met hulp der 's Lands Staten; en zo die in gebreeken bleeven, zullen de Helpers ter verzorging van het Ryk magt hebben dien te verkiezen. Geene Jesuieten zouden eenige onroerlyke nog eige goederen in Hongaryen besitten, dan met 's Konings toestemming. Alle ampten en bedieningen in Hongaryen en de aanhangende Landen, als Dalmatiën, Croatiën en Slavoniën, zouden door ingeboore Hongaren bediend werden. Alle Gouvernementen der Grens-Steden en Sterkten zouden in

han-

handen van ingeboore Hongaren gesteld werden, 1608.
zonder aanzien van welken Godsdienst hy zy. Zy verzogten ook, dat de Koning, zo veel mooglyk was, by hen zou woonen; indien anders geschiedde, zou hy, in zyn afzyn, de Palatynen en Hongaarsche Raads-Heeren volle magt geven.

Deeze en andere artykulen, tot zestien in getal, heeft hun de Koning toegestaan, en zy hebben, met gemeene bewilliging, tot Palatyn verkoozen den Heere Illiaschasky, een voornaam en voortreflyk Man, die 's Lands zaken meest beleid en de Heydukken tot den Vrede bewoogen had.

Den 19den van Slagtmaand is de Koning Matthias, met alle de Heeren en Aadel, zeer kostlyk op de Hongaarsche manier gekleed, te paerd naar de grote Kerk gereeden, vergezeld van den Apostolischen Gezant en den Kardinaal Gragatsch, Aards-Bisschop van Strigoniën, en andere Hongaarsche Bisschoppen en Kerk-Voogden, daar voor hem gedraagen werden de kroon, Ryks-staf, swaerd, appel, enz. met de vaanen der tien Gewesten, onder Hongaryen behoorende, als Dalmatiën, Croatiën, Slavoniën, Misiën, Serviën, Bulgariën, Podoliën, Transylvaniën en Wallachiën. Nevens den Koning reed zyn Broeder, de Aards-Hertog Maximiliaan; in 't Choor voor den Altaar gekomen zynde, vond hy daar den Kardinaal Forgatz in 't Priesterlyk gewaad, daar 's Ryks Bedienaars den Koning voor hem bragten, zeggende, zy bragten daar eenen Held, dien zy voor Koning van hen en de Hongaarsche Kroon begeerden, enz. daar op hen de Kardinaal vroeg, of zy hem daar toe deugdzaam, bekwaam en behoedanigd genoeg erkenden? zy antwoordden, ja, daar op zyne deugden met veel welspreekenheid verhaald werden: daar op werden zeekere verzamelingen geleezen, plegtigheden, naar de oude manier, gebruikt, en de mis van den H: Geest met schoon speeltuig gezongen, de Heeren met de tien vaanen, en andere, rondom staande: ten laatsten heeft de Pa-

De Aards-Hertog Matthias werd, den 19 November, tot Koning in Hongaryen gekroond.

Manier der krooning van Koning Matthias.

1608. latyn Illiaschasky met zyne hand de Kroon opgeheeven, en driemalen aan de Omstanders gevraagd, of zy den tegenwoordigen voor hunnen Koning verkoozen? zy alle verklaarende, ja, heeft de Kardinaal de Kroon genoomen, den Koning, met gelukwenschingen, op het hoofd gezet, en hem het bloote swaerd, door St. Stephanus gesteld, in de hand gegeven, met het welke hy agtendertig Heeren van aadel Ridder heeft geslaagen, en hy dus gekroond zynde, en met den Ryks-staf en gekruisten kloot in zynen stoel zittende, heeft eerst de Palatyn luid geroepen, *Vivat Matthias, secundus Rex noster!* en daar in volgde elk hem, daar na het *Te Deum*, met orgels, trompetten, enz. werd gezongen. Dus gekroond is de Koning uit de Kerk, met den geheelen stoet, gegaan op eene gemaakte gallery, geheel met wit, rood en groen laaken bedekt, tot in de Kerk van het Françiskaner Klooster, de Schild-Draagers goud en zilver geld onder het Volk werpende, welke daarom, gelyk ook om het laaken af te snyden, streeden. Na dat daar *Te Deum laudamus* gezongen was, is de Koning, met den geheelen stoet, weder naar buiten de Stad gereeden, en daar, met de voornaamste, geklommen op eene stelling, met laaken bedekt, daar hy behoorlyk den voorgeleezen eed aan de Hongaren met opgestooke vingers gedaan heeft, en daar na heeft de Palatyn de Hongaren vermaand ook den behoorlyken eed te doen, dat zy mede met opgestooke vingers deeden, met grote geluk-wenschingen. Dus geschiedde die krooning met vreugde, lossen van het Geschut, gast-maalen, vuuringen en vuurwerken 's nagts op de Donauw.

Duitsche Gouverneurs op Sterkten in Hongaryen afgedankt.

Hier na veroorzaakte het grote opspraak en beroerten, dat de Heeren Colonits en andere, geene Hongaren zynde, niet toegelaten werden hunne ampten en Gouvernementen te bedienen, daar over veele afgunstige den Koning Matthias by den Keizer beschuldigden, van hem onbehoorlyk den afstand afgedrongen te hebben, en is, op dat hy die herrie-

pe,

pe, alom veel heimlyke raad en wangunst geweest, daar toe veel holp, dat de Oostenrykers hunnen beloofden Godsdiensts-Vrede zo heevig drongen, en sterk in wapenen waren, hunne Bondgenooten roepende, om hen te helpen. De Turk wilde ook zyn verdrag van bestand bevestigd hebben, dat de Keizer nog weigerde, om zynen Broeder nog t' onder te houden van verder te haaken naar het Roomsch Koningryk. 1608.

Ondertusschen was de nieuwe Koning Matthias in grote bekommernissen, zynde daaglyksch aangevogten en gedreigd door de Gezanten van den Paus en Spanje, en den Aards-Hertog Leopold, welke alle hy vreesde, dat met den Keizer, de Bisschoppen en Paapsche Vorsten des Ryks mogten aanspannen en hem op het lyf vallen: daarom hy de Oostenrykers dus lang den vryen Godsdiensts-Vrede weigerde; nogtans wilde geen van die alle hem met Volk of geld bystaan, schoon daar toe verzogt, om de Oostenrykers te wederstaan, die reeds zo sterk te veld waren, dat zy zyn leger scheenen, en genoeg dorsten, te bespringen: over deeze swaarigheden had hy alom Gezanten gezonden, zo ter verontschuldiging, als om hulp, namelyk, aan den Paus, den Koning van Spanje, en zynen Broeder, den Aards-Hertog Albertus in Nederland, van welke hy geenen troost kreeg; desgelyks aan 's Ryks hervormde Vorsten, onder andere zond hy den Grave van Hardeck in den winter aan den Keur-Vorst van Saxen, om 's Ryks Stenden te bewilligen de gewoone schattingen te zenden, welke het Koningryk van Hongaryen toekomen, tot onderhoud van het gewoone Guarnizoen in haare Sterkten, als 's Ryks Bolwerken tegen den Turk, en dat hy den Keizer wilde beweegen tot rust en Vrede te houden, en te blyven by het verdrag, tot gemeen welzyn te Praag gemaakt; dat ook de Keur-Vorst hem ter tyd voor het Roomsch Koningryk wilde aanbevolen houden; verder dat de Keur-Vorst hem verontschuldigen wilde,

Bekommernissen en aanvegtingen van Koning Matthias in Hongaryen.

De Graaf van Hardeck door Koning Matthias aan den Keur-Vorst van Saxen gezonden.

1608. de, dat hy de Oostenrykers den Godsdiensts-Vrede niet toeliet, gelyk zy verzogten, zulks was om veele reedenen; dat hy onderregt was, dat de Oostenrykers eenige heimlyke aanslaagen voorhadden, om dien te verkrygen, en dan, dien verkreegen hebbende, zig van de Koninglyke gehoorzaamheid te onttrekken, en zig onafhanglyke Heeren te maaken, en dergelyke.

Wys en vriendlyk antwoord des Keur Vorsts van Saxen aan Koning Matthias.

Op deeze zending heeft de Keur-Vorst, met zynen Raad, schriftlyk geantwoord, zaaklyk, dat hy en het Ryk zig zeer beklaagden, dat de Koning zig zo ver, tot nadeel van het Ryk, te buiten gegaan had, leeverende de Hongaarsche Sterkten aan de Hongaren over, en de Duitsche Guarnizoenen daar uit sluitende, enz. daarom kon hy hem niet helpen aan de begeerde schatting, om dat zulks het gansche Ryk raakte, dat daar over zeer te onvreden was, en dat dit op eenen Ryks-dag moest afgehandeld werden. Belangende de oneenigheid met den Keizer, hy wist, dat die niet wel te vreden was, dog hy wilde daar in allen goeden dienst doen, gelyk ook in hem aan te pryzen tot het Roomsch Koningryk, zo hy in verdrag met den Keizer was. Ten laatsten vermaande hy hem de Oostenrykers, volgens zyne beloften, gedaan, toen hy van Weenen naar Praag tegen den Keizer trok, vryheid der voorregten te gunnen, en dat hy in tegendeel hen in hunnen nood moest bystaan. Dit was het zaaklyke van dat Gezantschap.

's Keizers besluit aan Matthias.

Daar na heeft de Keizer, in 't einde van Sprokkelmaand, des Jaars 1609, op het aanhouden van deezen Keur-Vorst van Saxen en andere hervormde en Vrede-lievende Vorsten, door den Aards-Hertog Leopold, en de Graven van Sultz en Egmiller, zyn besluit aan Koning Matthias gezonden, daar op uit komende, dat hy zou behouden de beide Oostenryken, Moraviën en Hongaryen, maar had anders van hem raad nog daad te wagten. Koning Matthias deeze besluiten, met andere raadgevingen, ontfangen

fangen hebbende, heeft ten laatsten, op het ernstig aanhouden der Hongaren, Moraviërs, en verscheide Vorsten, den 12den van Lentemaand, de Oostenrykers vrye oeffening van den hervormden Godsdienst toegestaan, namelyk, dat de Eedelen, Heeren en Ridders vrye oeffening zouden hebben in hunne Huizen, Dorpen, Kasteelen, en verder in andere Steden en Voor-Steden, maar niet binnen Weenen; dog dat 'er hunne Leeraars en Zieken-Troosters mogten binnen komen en Leeraars verkiezen, alles genoegzaam naar de begeerte, daar over grote blydschap getoond en besloten werd, dat de Staten en Stenden binnen 8 Daagen te Weenen zouden vergaderen, om den Aards-Hertog te hulden. 1608.

De Godsdiensts-Vrede aan de Oostenrykers toegestaan, den 12 Maert, des Jaars 1609.

Hier tegen hebben de Aards-Hertog Leopold, de Gezanten van den Paus en den Koning van Spanje, de Bisschop van Weenen en andere ernstig betuigd, zo men schreef, op hunne kniën biddende het gansche Christenryk en den Roomschen Godsdienst zulken nadeel en schande niet te willen aandoen, nog in de Vaderlyke Erf-Landen des Konings van Spanje en Huis van Oostenryk ketteryen te vorderen, hem zou geene hulp van den Paus of Koning ontbreeken; in tegendeel mogt hy, als ongehoorzaam, van den Paus gebannen werden, tot groot nadeel van zynen naam en het Huis van Oostenryk, en verder had hy de magt van den Paus, den Koning van Spanje, en alle Roomsche Vorsten tegen hem te wagten, enz. Hy antwoordde; hy had zyn best gedaan, en wist geenen anderen raad, zy moesten geduld hebben, hy had alom hulp verzogt, maar niet verkreegen, enz.

Misnoegen van den Aards-Hertog Leopold en de Gezanten van den Paus en den Koning van Spanje, met aanbiedingen en dreigingen.

Over dit besluit is de Aards-Hertog Leopold zeer t'onvreden naar Gratz, en de Spaansche Gezant naar Praag vertrokken, gevende alom dit stout bestaan des Konings te kennen, dat, zo het schynd, veele op handen zynde aanslaagen heeft gebrooken, en het zo lang uitgestelde bestand in Nederland eene Maand daar na doen besluiten. In tegendeel werden

1608. daar door de Hongaren, Moraviërs, Oostenrykers en hunne Bondgenooten zeer verblyd, die hunnen Koning alle hulp beloofden: daar door werden ook gestyfd de Duitsche hervormde Vorsten, de Hervormde van Boheemen, Stiermark, Carnten, enz. welke de Hongaren mede in hunne verbintenis van Stiermark zogten te brengen, en daarom verzogten aan den Aards-Hertog Ferdinand om den Godsdiensts-Vrede, die daar van geenzins wilde hooren, zeggende, liever een Land zonder Volk, dan met Ketters, te hebben, en heeft daarom by den Paus, zyne Swaagers, de Koningen van Spanje en Poolen, en den groten Hertog van Florençen, en de Italiaansche Mogenheden, hulp verzogt, om zyne Onderdanen en den hervormden Godsdienst te dempen: dog het was waarschynlyk, dat hy zig beeter zou bedenken, wilde hy Heer blyven. De Koning Matthias trok, tot zyne huldiging, op naar Lintz, en de Aards-Hertog Maximiliaan reisde door ganich Duitschland, om den Vrede en vriendschap met de Vorsten te vorderen.

Dus veel heeft ons goed gedagt van de beroerten in 't Huis van Oostenryk te schryven, ook om dat Koning Matthias eertyds Gouverneur in Nederland is geweest, daar hy, by zyne komst, zynen yver tot den Vrede en het behoud van die Landen aan den Koning toonde, om voor te komen het geene den Koning daar naderhand overgekomen is. Op deeze beroerten in Hongaryen en Oostenryk vielen veele bedenkingen; want schoon het uiterlyk scheen, dat de twist tusschen de Broeders sproot, om dat Matthias zag, dat men arbeidde, om den Aards-Hertog Ferdinand hem voor te trekken, meenden nogtans veele, dat 'er wel een onderling opzet onder de Broeders mogt zyn, om, by 's Keizers overlyden, die zo magtige Landen niet te laten vallen in de vrye keus van derzelver Staten, om voor Heer aan te neemen, die hun zou goed dunken, maar dat zy door deezen weg, als den Keizer afgedrongen, zouden

vallen

vallen in, en gehegt werden aan, zyn Huis van Oostenryk, gelyk men naderhand uit het geene in Boheemen, Silesiën en Lausnitz, gedaan en te weeg gebragt is, naader zal kunnen merken. 1608.

Het is opmerklyk, dat binnen 1 Jaar het bestand met den Turk bevestigd, de Oorlog tusschen de Broeders en de twist om den Godsdienst en anderzins in Hongaryen en Oostenryk ter nedergelegd, en een twaalfjaarig bestand in Nederland gemaakt is, gelyk wy verhaalen zullen, en men hoopte het zelve ook in de beroerten van Gulik en Kleef te doen; dog eer wy tot de Nederlandsche geschiedenissen overgaan, zullen wy iet der swaarigheden van Boheemen, Silesiën, enz. in den Godsdienst vermelden. Verscheide Oorlogen en beroerten in 't Christenryk in een Jaar gestild.

De beroerten in Oostenryk en Hongaryen waren zo dra niet gestild, of de Boheemers, wier vryheid in den Godsdienst men zogt te besnoejen, verzogten, dat die niet langer uitgesteld mogt werden; want het hun, toen Matthias met het leger voor Praag lag, van den Keizer dus beloofd was; maar de Geestlyke, hunne party, zogten die te dempen door het gezag van 's Ryks Kançelier Poppel, met tweedragt te berokken onder de Hervormde, welke bestonden in drie zoorten, in de oude Hussiten, de Belyders van Augsburg, en de Kalvinisten, die meermaalen gezamentlyk den Keizer hunne eenpaarige geloofs-belydenis, welke zy nu de Boheemsche noemden, hadden overgegeven, die bevinden de met de leer van Hus over een te komen, gelyk blykt by de handelingen en besluiten der gemeene vergadering te Constans, in den Jaare 1415, en uit de elf artikulen daar over geteekend: waarom zy Johan Hus, den 8sten van Hooimaand, en Hieronymus van Praag, den 9den van Herfstmaand, beide geleerde Mannen, als Ketters verbrandden. De laatste Keizers, als Koningen van Boheemen, hunne Voorzaaten, hadden gewoonlyk beloofd en gesworen deezen Godsdienst van Hus aan die van Boheemen toe te laten, met den naam, *sub utraque*, zynde De beroerten in Boheemen gestild door den Godsdiensts-Vrede. Boheemsche geloofs belydenis. *Sub utraque* zyn de Hervormde, *sub una* de Roomsche.

1608. zynde die in twee teekenen Christus avondmaal gebruikten, die in hunnen Godsdienst vry te laten, en de Leeraars, die Hus volgden, op hunne manier toe te laten, onder eed van getrouwheid aan den Koning, en zulks was den Aards-Bisschop van Praag aanbevoolen: onder deeze, die in Godsdienst over een kwamen, wilden de Luthersche schuilen, dog de Geestlyke wilden hun niet toestaan daar onder begreepen te zyn: dit geschil was meermaalen beloofd op hunne Land-dags vergaderingen af te handelen, daar het veele der Staten en Stenden des Koningryks toestonden; als nu de Kançelier Poppel, de Jesuieten en andere Geestlyke daar tegen zeer hart drongen en dreigden, is de een tegen den anderen in oploop gekomen, en zy hebben Krygs-Volk aangenoomen.

De Godsdiensts-Vrede in Silesiën toegelaten.

Hier na heeft de Keizer die van Silesiën noopens den Godsdienst ook te vrede gesteld, omtrend het einde van Oogstmaand, daar zy hunnen Aards-Bisschop van Breslau, den Aards-Hertog Karel van Oostenryk, het Opperhoofdschap afnaamen en dat den oudsten Land-Vorst opdroegen: zy verminderden ook het gezag van Poppel, Kançelier van Boheemen, hem eenen Viçe-Kançelier en twee Geheim-Schryvers van den hervormden Godsdienst byvoegende, en boven dien hebben de Boheemers voor hunne hooge School van Praag twaalf hervormde Bestuurders verkoozen, namelyk vier Baronnen, vier Eedele, en vier Burgers: daar was ook 's Turks Gezant, met geschenken van kostlyk gereedschap tot Paerden en anderzins, gekomen, om de goedkeuring van het bestand, en had dat by Koning Matthias ook gedaan, en dus zyn alle 's Keizers Landen tot rust gebragt, en die hebben zig gewillig tot alle lasten, schattingen en eenigheid begeven: dog in 't einde van Hooimaand, des Jaars 1609, is, door 's Ryks Stenden, en tusschenspreeken des Keur-Vorsts van Saxen en andere Vorsten, en de Silesische Gezanten, hun door den Keizer

vryheid

vryheid van Godsdienst vergund, en dus zyn de beroerten, die byna een Jaar geduurd hadden, ook gestild: en op dat de geduldige Leezer dit stuk beeter mogt verstaan, voegen wy hier de vergunning en het verdrag in, zo als het afgekondigd is. 1608.

Wy Rudolph de IIde, door Gods genaade gekooze Roomsch Keizer, enz. Ter eeuwige gedagtenis zy door deezen een ieder kenlyk, nadien alle de drie Staten van ons Koningryk Boheemen, die Christus vleesch en bloed onder de beide teekenen ontfangen, onze lieve, getrouwe, op den gemeenen Land-dag van het voorleeden Jaar 1608, begonnen den 4den van Zomermaand, zynde 's Maandags na de verhooring, op het Slot van Praag, en 's Vrydags na Johannes den Dooper in 't zelve Jaar by ons, als hunne Boheemsche Koning, besloten, onderdaanig en behoorlyk aangehouden en gebeeden hebben, dat zy by de gemeene Boheemsche Geloofs-belydenis, door zommige de Augsburgsche genoemd, op den gemeenen Land-dag in 't Jaar 1575 te zamen gevoegd, en aan wyle den Roomsch Keizer Maximiliaan, onzen geliefden Heer Vader, loflyker en zaaliger gedagtenis, overgegeven, welke hun toen, gelyk wy zeeker onderregt zyn, en uit het eigenhandig schryven van onzen geliefden Heer Vader, en andere gedenkstukken, by de Land-taafel bewaard, en nog voor handen zynde, te verneemen is, door zyne Majesteit bewilligd zyn, gelyk ook by hunne onderling opgeregt, en in 't voorgaande ingebragt, verdrag, en meer dergelyke verzoeken en begeerten aangaande hunnen Godsdienst, te vooren uitdruklyk verhaald, mogten behouden werden, deezen hunnen Godsdienst onder twee teekenen vry en onverhinderd oeffenen, en dus in dit alles die Stenden van ons genoegzaam verzeekerd werden, in dier voege, als dit artykul, en hunne begeerte op den voorsz. Land-dag, en de Land-dag in de Land-taafel, in 't groene boek der gemeene Landdagen, 's Maandags na de verhooring, in 't Jaar 1608,

Vergunning van Godsdienst-Vrede voor de Boheemers, den 5 July, 1609.

1608. 1608, onder de letter *K.* 8. ingevoegd, dit breeder behelsd; maar vermits ons toen, wegens hoog-wigtige zaken, om welke die Land-dag voor al ingesteld was, en die geen uitstel konden lyden, onmooglyk was dit te bevestigen, hebben wy, ter verdere afhandeling van zulke zaken, genaadigst uitstel begeerd tot den toekomenden Land-dag, welke tot Donderdag na Martini, daar op volgende, uitgesteld is: midlerwyl hebben wy ook de Stenden *sub utraque* verzeekerd, dat zy, in zo ver zulks op den gemeenen Land-dag niet ten einde gebragt werd, ontusschen vrye en onverhinderde oeffening van hunnen Godsdienst zouden hebben, ook tot de eindlyke afdoening van dit artykul, en eenige overweeging of afhandeling der andere artykulen, welke wy op den Land-dag zullen voorstellen, gansch niet zullen gehouden zyn te treeden, betuigende, dat dit onze genaadigste begeerte en verzeekering zy, en dergelyke. Na welk gemeen besluit, als wy den Land-dag, welke op Donderdag voor Martini bestemd was, om merklyke reedenen uitgesteld, en eenen anderen op Donderdag na Paulus bekeering in dit Jaar 1609 bestemd, en door onze beveelen op het Slot van Praag beschreeven hebben, hebben de voorsz. Stenden *sub utraque* nogmaals hunne voorgaande belydenis, en hoe zy met elkanderen vereenigd zyn, ons overgegeven, en niet nagelaten by ons, als hunnen Koning en Heer, niet alleen door onderdaanig en ootmoedig bidden, maar ook door veele en aangenaame tusschenkomsten en voorbiddingen, te verzoeken en aan te houden, dat het ons geliefde de beede en het verzoek, zo der Stenden, als van onze lieve, getrouwe, genaadigst in te willigen.

Als wy nu met onze Oversten, Bedienaars, Landregts Byzitters, en andere Raaden van dit Koningryk Boheemen, dit ryp overwoogen, hebben wy goed gedagt, op de onderdaanigste beede en begeerte van de Heeren en Ridderschap, ook der Praagsche en andere Steden, of Gezanten van alle de drie Stenden

sub

sub utraque van dit Koningryk Boheemen, die zig 1609.
tot de voorsz. belydenis gevoegd hebben, onze lieve, getrouwe Onderdanen, voor die drie Stenden van Boheemen in 't gemeen eenen gemeenen Land-dag op Maandag na den Zondag *Regationum* in de kruis-week, den 28sten van Bloeimaand, in dit Jaar 1609, door ons Koninglyk bevel te beschryven en op het Slot van Praag te beleggen, en in de afgekondigde beveelen klaar te voegen, dat wy op deezen Land-dag de eindlyke slissing van het artykul des Godsdiensts in 't voorstel zullen brengen, ook genoegzaam willen voorzien, hoe elk, zo onder de twee teekens, als die bekennen de belydenis, aan ons overgegeven, hunnen Godsdienst, zonder eenigen dwang of verhindering van Geestlyke of Waereldlyke, vry mogten oeffenen en voortplanten, gelyk zulks ons bevel, van dat men is geweest op het Slot van Praag op Zaturdag na den Zondag *jubilate*, den 19den van Bloeimaand, in 't voorsz. artikul breeder verhaald. Dewyl zig alle de drie voorn: Stenden tot deezen gemeenen van ons beschreeven Land-dag gehoorzaamst en onderdaanigst hebben gevoegd, en wy ook, volgens onze genaadigste belofte in dat bevel, den artykul van den Godsdienst in 't voorstel van den Land-dag ten eersten hebben laten voortbrengen, hebben zy eenpaarig hunne voorgaande begeerte en beede, door een aan ons overgegeven geschrift, hernieuwd, ook om genoegzaame verzeekering en bevestiging by de Land-taafel te hebben onderdaanigst gebeeden. Dewyl ons dan niets liever is, dan dat in dit ons Koningryk, zo van eenerlei, als beide teekenen, onder alle onze lieve en getrouwe Onderdanen, nu en ten eeuwigen daage, bestendige liefde, eenheid, vrede en vertrouwen, tot vermeerdering en behoud van het Gemeenebest, mogen geoeffend, en elke party by den Godsdienst, by welken zy vast gelooven verzeekerd te zyn van hunner zielen zaaligheid, vrywillig, onverhinderd en ongedwongen by elkanderen blyven en gelaten werden,

1608. werden, op dat dus, gelyk billyk is, het besluit van den Land-dag, in 't Jaar 1608 genoomen, en de onlangs afgekondigde beveelen, in welke wy de vereenigde Stenden, welke zig tot die belydenis voegen, erkend en gehouden hebben voor de geene, die zy altyd zyn geweest, namelyk, voor onze getrouwe en gehoorzaame Onderdanen, staande onder onze genaadige bescherming; overeenkomstig alle orde, regt, geregtigheden en vryheden des Koningryks, hun toebehoorende, en waar toe zig onze Koninglyke pligt, Raad en 's Lands schikking strekt, voldoening en genoegen geschiede, gemerkt de staatlyke tusschenkomst en voorbiddingen, en het meenigvuldig naerstig aanhouden en bidden van hen zelfs, namelyk, der Stenden *sub utraque*, beneevens de getrouwe en nuttige diensten, welke zy ons, geduurende den gauschen tyd van onze gelukkige Regeering, daadlyk getoond hebben.

Wy dit alles, en veele andere reedenen, ryp overleggende, hebben, naar onze goede kennis en Koninglyke Boheemsche magt, en met raad van onze Oversten, Bedienaars, Land-regts Byzitters en Raaden, deezen artykul, raakende den Godsdienst, met alle de drie Stenden van dit Koningryk Boheemen, by den tegenwoordigen Land-dag, die op het Slot van Praag gehouden werd, eindlyk besooten, gelyk wy die Stenden *sub utraque*, met onze volgende vergunning en Koninglyken brief verzeekerd en voorzien hebben.

Voor eerst, gelyk voor heenen by de Land-taafel onder de letter *A*: 32. bevestigd is, wat den Godsdienst onder eene of twee gedaanten belangd, dat zy elkanderen niet moeijen, maar als getrouwe Vrienden voor eenen Man by elkanderen staan; en de eene party de andere niet smaaden of lasteren zullen: dit zal dus gansch by deezen artykul blyven, en zullen ook beide de partyen, gelyk tegenwoordig, zo ook in 't toekomende, aan elkanderen verbonden zyn, door zulke straffen, als daar van in 's Lands

voorn:

voorn: schikking begreepen zyn; en dewyl die van 1602.
onder een teeken in dit Koningryk vry en onverhinderd oeffening van hunnen Godsdienst hebben, daar in die der beide teekens, welke die belydenis hebben, hun geenen inbreuk doen nog orde stellen, staan wy, om hier in gelykheid te houden, toe, en geven 'er hun regt en magt toe, dat de voorsz. vereenigde Stenden *sub utraque*, zo de Heeren, als de Eedelen, mitsgaders de Steden Praag, Guttenberg en andere, met derzelver Ingezeetene, ja alle, die de Boheemsche belydenis bekend hebben en nog bekennen, welke aan wyle Keizer Maximiliaan, onzen liefsten Heere en Vader, heiliger en loflyker gedagtenis, op den gemeenen Land-dag, in 't Jaar 1575, en nu ook aan ons, is overgegeven, by welke wy genaadigst beloofd hebben te beschutten, geene uitgezonderd, namelyk, dat zy hunnen Godsdienst *sub utraque*, naar inhoud der belydenis, en de onderlinge opgeregte vereeniging en vergelyking, over al en aan alle oorden vry en onverhinderd oeffenen en volbrengen mogen, en by hun geloof, Godsdienst, Priesterschap, en Kerken-wet, welke by hen opgeregt is of word, vriendlyk gelaten werden, tot gansch eenpaarige vergelyking wegens den Godsdienst in 't gansche H: Ryk, en nu in toekomende tyden niet gehouden zullen zyn zig naar de gedraagingen, welke op den gemeenen Land-dag, in 't Jaar 1567, in 's Lands vryheden en elders, uitgelaten werden, te schikken. Verder willen wy ook den Stenden *sub utraque*, en alle de drie Stenden, die de belydenis bekennen, deeze byzondere genaade doen, van de Kerken-kaamer te Praag weder in hunne magt en bewind te leeveren, en staan genaadigst toe, dat die vereenigde Stenden in die Kerkenkaamer, met hun Priesterschap, die naar de belydenis van hunne vergelyking zyn, hunne Predikanten veranderen en vernieuwen, en laten 'er zo wel Duitsche als Boheemsche stellen, of die 'er reeds gesteld zyn van daar, zonder verhindering des Aards-

Bis-

1608. Bisschops, op hunne vergaderingen te neemen en die daar mede te mogen bezetten: niet te min geven wy ook genaadigst den Stenden *sub utraque* de Praagsche hooge School, met alle toebehooren, gelyk hun die van ouds toekomt, op dat zy die met bekwaame en geleerde Mannen bezetten, goede en loflyke wetten en gewoonten opregten, en over beide, te weeten, hunne Kerken-kaamer en hooge School, zeekere en deugdzaame Persoonen tot Schuts-Heeren mogen stellen.

Ondertusschen zullen, eer dit alles in 't werk gesteld werd, niet te min alle Stenden *sub utraque* volkoomen by het voorsz. gelaten werden, namelyk, dat zy hunnen Godsdienst zonder hinder verder zullen mogen oeffenen: en hoe veele Persoonen de vereenigde Stenden *sub utraque* uit hun middel tot Schuts-Heeren over hunne Kerken-kaamer en hooge School, naar eevenreedigheid in getal onder alle de drie Stenden, zullen stellen, en ons, als hunnen Koning en Heere overgegeven werden, alle die ons bekend gemaakte en overgegeeve Persoonen, geene uitgezonderd, willen en zullen wy binnen 2 Weeken, na dat ons de Benoeming is overgegeven, bevestigen en hen tot Schuts-Heeren verklaaren, dog op den last en pligt, hun door de Stenden gegeven, trekkende hen in genen anderen; maar indien wy, door andere verhinderingen, dezelve binnen den voorm: tyd niet bevestigen kunnen, zullen zy nogtans, zo den eenen als den anderen weg, over de beide bedieningen Schuts-Heeren blyven, en alles doen en uitvoeren, als of zy van ons bevestigd waren; en als een van hen sterfd, zullen de Stenden *sub utraque*, in deszelfs plaats, op den naast volgenden Land-dag eenen anderen by de geene, die nog in leeven zyn, mogen verkiezen en voegen, het welk alles in 't vervolg op die manier, zo door ons, onze Erven, de toekomende Koningen van Boheemen, als de Stenden *sub utraque*, en de Schuts-Heeren, in agt genoomen en gehouden zal werden.

Wanneer

Wanneer ook iemand uit de drie vereenigde Sten- 1608
den *sub utraque* van deezen Koning van Boheemen, behalven de Kerken en Gods-Huizen, welke zy tans inhouden, en hun voor deezen toebehoorden, by welke zy ook vreedzaam zullen beschut en gehandhaafd werden, ergens in Steden, Vlekken, Dorpen of elders, meer Kerken, Gods-Huizen of Schoolen, tot onderwys en opvoeding van de jeugd, willden opregten, zulks zullen, zo de Heeren en Ridderschap, als de Steden Praag, Guttenberg en andere in 't gemeen, en elk in 't byzonder, van nu af en in 't vervolg mogen doen en een ieder onverhinderd vry staan: en nadien ook in de Koninglyke Steden van dit Koningryk niet weinig Roomsche en van *sub utraque* door elkanderen woonen, is onze eigentlyke wil en bevel, dat, tot behoud van liefde en eenheid, de eene party de andere in de oeffening van hunnen Godsdienst en Kerk-gebruik niet zullen vatten of voorschryven, de begraaving der doode lighaamen in de Kerk en op de Kerkhooven, als ook het luijen der klokken, niet weigeren of verbieden, en dat ook van deezen dag af niemand, zo van hoogen als laagen staat, gelyk ook uit de Steden, Vlekken of Landschappen, nog van hunne Overheid, of eenige andere Geestlyke of Waereldlyke Persoonen, van zynen Godsdienst afgedrongen, en tot den anderen, door geweld of list, gedwongen of verleid zal werden, en is dus dit alles niet, dan tot behoud van liefde en eenheid, gemeend en getrouw ingesteld: derhalven belooven wy by onze Koninglyke woorden, dat dus de drie vereenigde Stenden *sub utraque*, die de Boheemsche belydenis bekennen, mitsgaders hunne Nakomelingen, by alle het voorsz. van ons, onze Erven en toekomende Koningen van Boheemen, volkoomen, zonder verwarring, zullen gelaten, gehandhaafd en beschermd werden, in dier voege, dat wy dezelve door deezen in den Godsdiensts-Vrede van het H: Ryk, als een voornaam Lid daar van, mede insluiten; en hier in zal hun,

1608. nog door ons, onze Erven en toekomende Koningen van Boheemen, nog door andere Geestlyke of Waereldlyke Persoonen, in 't vervolg nog ten eeuwigen daage, eenige hinder of inbreuk geschieden nog gedoogd werden.

Tegen den voorsz. opregten Lands Vrede, en by ons aan de Stenden *sub utraque* verleende verzeekering, willen wy niet, dat eenig bevel of iet dergelyk, dat eenigen den minsten hinder of verandering daar in veroorzaken mogt, van ons, onze Erven, toekomende Koningen van Boheemen, of iemand anders, zal uitgaan of ondernoomen werden; en ingeval dergelyk uitging of van iemand ondernoomen werd, zal zulks tog kragtloos zyn, en in dat geval, met of buiten regt, niets geoordeeld of uitgesprooken werden, gelyk wy dan ook hierom alle andere beveelen, voor deezen tegen de Stenden *sub utraque*, die de voorsz. belydenis bekennen, van wat plaatzen die zyn uitgegaan, in dit tegenwoordige af en te niet doen, van geene waerde houden en ontkennen, in dier voege, dat ook dan het geene de Stenden tegenwoordig en te vooren, by bevestiging van dit artykel, begeerd hebben, mitsgaders alle het geene inmisschen voorgevallen is, nu nog in toekomende tyden tot eenig nadeel of afbreuk der eer en agting, nog tot andere beswaarnissen of verstooting der drie Stenden *sub utraque* in 't gemeen, nog byzonder, van ons, onze Erven, en de toekomende Koningen van Boheemen, niet gereekend, nog hun ten kwaade geduid zal werden, en zulks ten eeuwigen daage.

Wy beveelen hier over door deezen aan alle onze Oversten, Bedienaars, Land-regts Byzitters en Raaden, ook alle Stenden en Inwooners van dit Koningryk, tegenwoordige of toekomende, onze lieve, getrouwe, dat zy de voorsz. Heeren, Ridderschap, en de Steden Praag, Guttenberg en andere der drie Stenden van dit Koningryk, mitsgaders alle hunne Onderdaanen, kort om, alle Stenden *sub utraque*, die

1608.
die de voorsz. belydenis bekennen, in deeze onze verzeekering en vergunning, naar luid van alle de de artykulen, verdeedigen en beschermen, ook zelfs hun hier in geenen afbreuk doen, veel minder te gedoogen, dat het andere doen, en zulks ter vermyding van onzen toorn en ongenaade: en indien iemand, het zy Geestlyke of Waereldlyke Persoonen, zig onderwond deeze vergunning te overtreeden, verklaaren wy ons, onze Erven, de toekomende Koningen van Boheemen, en de Stenden van dit Koningryk, schuldig een ieder derzelve, als eenen Verhinderaar en Verstoorder van den gemeenen Vrede, te begrypen, daar tegen de Stenden by het hunne te beschutten en verdeedigen, gelyk zulks de artykul der beschutting van het Land en deszelfs goede schikkingen en regten in 's Lands wet, klaar uitwyzen.

Eindlyk beveelen wy de grotere en mindere Bedienaars by de Land-taafel van dit Koningryk Boheemen, dat zy, tot eene gedagtenis voor het toekomende, deezen brief en vergunning in 't verhaal van den Land-dag, welke op onzen Land-dag van de drie Stenden van des Koningryks Landschap geschieden zal, mede in de Land-taafel zullen invoegen, en naderhand het eigenhandige by de andere vryheden en voorregten des Lands op het Slot te Carelstein leggen en bewaaren laten. Op dat hier van kennis zy hebben wy ons Keizerlyk geheimzeegel aan deezen brief en vergunning bevoolen te hangen. Gegeven op ons Koninglyk Slot te Praag, op Donderdag na S^t^. Procopius, dat is, den 5^den^ van Hooimaand, des Jaars 1609: en was onderteekend, *Rudolph*: daar onder stond, *Adam à Steinbeck*, *supremus Burggravius Pragensis*: verder, *ad mandatum Sacræ Cæs. Majestatis proprium*, en daar onder, *Paul Michna*.

Daar werd een Vorstlyke dag of vergadering te Fulda gehouden; maar, door het sterven des Keur-Vorsts van Brandenburg in Oogstmaand, is van de handeling niets vernoomen; insgelyks weder te Ulms van — Een Vorsten-dag te Fulda en Ulms gehouden.

1608. van de hervormde Vorsten en Stenden, om verschei-
de Ryks zaken, daar uit een treflyk Gezantschap aan den Keizer werd gelast en van de Vorsten en Ryks Stenden aan hem gezonden, van welke de Vorst van Anhalt, met eenige andere, de voornaamste was, die, in Hooimaand, des Jaars 1609, gehoor hadden: zo men schreef, was het verzoek, om Donavert hersteld te hebben, afschaffing der regts-gedingen van het Hof, hervorming in 's Keizers Raaden, en een vriendlyk einde der zaken van Gulik en Kleef, daar van wy hier na gewaagen zullen.

Een gezantschap aan den Keizer.

In de Jaaren 1608 en 1609 was door het gansche Christenryk grote agterdogt, dat in Duitschland op handen was een H: verbond te maaken, ter demping van de Hervormde en het Huis van Oostenryk, na 's Keizers dood, verheffende het Huis van Greytz, houdende den Keizer als opgesloten by zyne Kaamer-Dienaars, Spaansche Raads-Lieden en Jesuieten, plantende hem mistrouwen tegen zyne eige getrouwe Onderdanen, en vrees voor den Koning van Spanje en den Paus, in, schoon alle, die hem van naby kenden, hem hielden voor eenen zeer vriendlyken, goedaardigen, verstandigen, vroomen en geschikten Keizer, maar onderworpen aan het geene meer Keizers en grote Princen meermaalen beklaagd hebben, dat zy niet alles kunnen zien, hooren of weeten, wat 'er omgaat: want door de wederspannigheid van eenige, zyne Onderdanen, hadden zy hem in dezelve vrees gebragt, als onlangs zynen Broeder, den Koning Matthias, zynde van den Paus, den Koning van Spanje en de Jesuieten gedreigd, als of de Turk het geheele Christenryk zou afloopen, zo men de Ketters den Godsdiensts-Vrede toeliet, daar de Turk nergens meer door versterkt werd, dan door zulke oneenheid der Christenen; door de driften der Jesuieten wys gemaakt, dat men den Turk niet zo wel met de Hervormde, dan met de Roomsche, zou kunnen weeren, daar die nogtans de oorzaak van het verlies der Christenen, de over-

Het H: verbond in Duitschland op handen.

Aard van Keizer Rudolph, en hoe hy misleid werd.

Meening, dat de Hervormde den Turk niet zo wel zouden keeren, dan de Roomsche.

overwinningen der Turken en het verlies van Hongaryen en de omliggende Landen zyn geweest: want de geschiedenissen verhaalen, dat in 't Jaar 1444 Ladislaüs, Koning van Hongaryen, met den Turk Amurath, na langen Oorlog, een zo eerlyk bestand voor 10 Jaaren had gemaakt, als ooit Christen-Princen gedaan hadden, dat van beide zyden plegtig beswooren werd: dog Paus Eugenius zond aan Koning Ladislaüs zynen Gezant Juliaan, Kardinaal van St. Angeli, beveelende het bestand te breeken, zeggende, dat met den Turk geen bestand of verdrag mogt gemaakt werden, zonder zyne bewilliging: hier toe stemden alle de Bisschoppen van Hongaryen, die mede alle te paerd in wapenen waren, en hebben den goeden Koning, door Pauslyke magt, van zynen eed aan den Turk ontslaagen, en dus hebben zy den Turk te Varma slag geleeverd den 10den van Slagtmaand, daar zy alle, na lang vegten, werden verslaagen, de Bisschoppen in de vlugt vermoord, de Kardinaal Juliaan gedood, en de Koning, dapper vegtende, geveld, en, na veele wonden, het hoofd afgehouwen, en dat op eene lançie omgedraagen. Het is een wonder voorbeeld, dat Amurath, in den slag byna overwonnen zynde, en de beeltenis van den gekruisten Christus in den standaard der Christenen aanziende, uitriep, eeven of hy Christus aanbad, zo hy God was, wilde hy dat bewyzen en hem nu wreeken over de meineedige Christenen, die hem den Vrede beswooren hadden, dat zeekerlyk aanmerkens-waerdig in een zo gruwlyk stuk is.

1608.

Geschiedenissen der verliezen in Hongaryen, door de meineedigheid der Pauzen.

Ladislaüs, Koning van Hongaryen, gedood.

Gruwlyk voorbeeld en straf over de meineedigheid.

Desgelyks hebben, in onzen leeftyd, den 29sten van Wynmaand, des Jaars 1526, de Bisschoppen van Hongaryen, voor al zeekere Paulus Tomoreus, Bisschop van Colossa, den jongen Koning Lodewyk, die getrouwd had Maria, Zuster van Keizer Karel den Vden, welke wy veele Jaaren als Regentes in Nederland gezien hebben, gedwongen tegen den Turk Soliman, buiten alle reeden, te slaan, daar hy geslaagen en in eene moerasch versmoord werd,

Lodewyk, Koning van Hongaryen, gedood.

1608 en met hem de voorn: Bisschop Tomoreus, die het bewind alleen op zig genoomen had: en nog onlangs had de Jesuiet, Vader Alphonsus Carilio, gelyk wy in 't agttiende boek verhaald hebben, Sigismundus Batthor van Sevenbergen genoodzaakt den Turk de vriendschap op te zeggen, daar door hy Sevenbergen kwyd raakte, zo dat hy nu zeer elendig in ballingschap moet omdoolen.

Batthor Sevenbergen kwyd gemaakt.

Het Jesuietsche H: verbond in Duitschland agtergebleeven door kwade uitkomsten en het ontzag des Konings van Vrankryk.

Het H: verbond, of de Jesuietsche alleenheersching, in Duitschland voorgenoomen of misschien maar gevreesd, voor het inneemen van Donavert en de vorderingen op den Ryks-dag te Regensburg, is ten laatsten, door de uitkomsten in Hongaryen, Oostenryk en Boheemen, en dat alom 's Ryks Vorsten en Stenden in wapenen en op hunne hoede waren, agter gebleeven, of voor eenen tyd opgeschort; maar de voornaame reeden was, dat de Koning van Vrankryk, als de beproefdste Krygs-Man, boven alle ontzaglyk was, en best wist, wat van den Oorlog en Vrede was, zig alom vertoonende als eenen dapperen Middelaar, om het Christenryk in Vrede te brengen en houden, welken de Jesuieten meest ontzien, om dat hy die in zyne Landen, ten voorbeeld voor andere Princen, in toom houd, vermits zy het Christenryk, door hunne heimlyke en fyne streeken, alom naar hunnen zin in roer stellen, daar zy zig met geene Waereldsche zaken der Regeering of Staten, welke den Princen en hunne staatkundige Regts-Geleerde toekomt, moesten bemoeijen, maar zig gedraagen, gelyk de Apostelen in de eerste Kerk: Christus, hun leerende, dat zyn Ryk van deeze Waereld niet was, zeide wel tot hun, Ik zal u geven de sleutels des Hemelryks, maar nimmer gewaagde hy van die des Aardryks.

Christus heeft zyne Apostelen de sleutelen des Hemels, maar niet der Aarde, gegeven.

De Fransche Hugenooten en andere hebben, om de Jesuieten meer gehaat of bekend te maaken, hunnen Koning eene heevige beschuldiging en waarschuwing tegen hen in veertien artykulen, in 't Latyn, vertoond, en die alom in Duitschland verspreid, welke

welke wy goed dagten hier by te stellen, op dat het hen naar meer maatigheid en stilte mogt doen tragten, ten einde zulk eene opspraak voor te komen, daar door zy den Roomschen Godsdienst zo zeer schandlyk maaken. 1608

Stupenda hæc miracula Jesuitica perpetuæ posteritati consecranda, advortite cives.

Molem detestandi parricidii indicem ad perpetuum publicæ ultionis exemplum positam, evertit Pater Coto. Quid non his initiis deinceps ausurus facturusve? Leges evertere, authoritatem Judiciorum eludere, libertatem publicam labefactare, juventutem corrumpere, mores transmontanos inducere, edicta violare, Regem tandem e solio dejicere? Cave tibi, Rex fortunatissime, ab hac peste, quæ novam ad Catholicam majorem Religionem adjecit Sectam, & prætules Ecclesiæ spernere, Magistratus ludibrio habere docet, quos afflat, necat. Vermaaning en beschuldiging der Fransche tegen de Jesuieten.

1. *Sebastianus Lusitaniæ Rex ultimus hypocritico horum suasu, infælicem, ac funestam illam expeditionem Africanam cum vitæ jactura suscepit. Atque sic voti sui compotes facti, Regnum Portugaliæ præmeditatis technis, annui reditus recompensatione opima, ad Regem Hispaniarum develverunt.*

2. *Princeps Auraicus Guillelmus, quamvis miraculi Dei protectione horum Emissariorum insidias &, sicas aliquoties effugerit, tandem tamen miserabili, ac condolenda morte proditorie interfectus est.*

3. *Regina Scotiæ, dum malis hisce consultoribus vitæ, ac imperio Reginæ Angliæ Elisabethæ variis modis instructa, insidiatur, vita propria securi privatur.*

4. *Henricus Valesius III. Galliæ Rex diabolicis consiliis in officina Jesuitica elaboratis per monachum Jacobum Clementem ad S. Cludovicum cultro venenotincto interfiwitur.*

5. *Guillelmus Bavariæ Princeps miram, ac inaudita sua Simplicitate ita ab his maleficæ superstitionis incantatoribus dementatur: ut vitam monachicam Reipub. gubernaculo præferat: nec incredibili sua bonitate, ac liberalitate hos insatiabiles lupes in hanc diem usquam saturare possit.*

6. *Dum Henrici IV. Galliar. & Navarræ Regis jugulum Jo. Castellus execranda horum præceptorum consilio submissus, præsentiore temeritate quam feliciore successu*

1608. petere ausus esset, culter cum insperati Regis incolumitate dentem saltem excussit.

7. Sigismundus Poloniæ Rex iisdem inventoribus turbas in Livonia intempestive excitavit: mauspicata in Suciam profectione periculum vitæ adivit, ac postremo regnum ipsum avi tum amisit.

8. Alphonso Catillo ex illo sodalitio authore, Sigismundus Batthorius Transsilvaniæ Princeps fœdus pacis contradicentibus suæ ditionis Proceribus violavit: patrueles ad perniciem persecutus est, bello se in extricabili implicuit: ad extremum imperio exutus, nunc miser, & inglorius in Bohemia senescit.

9. Ferdinandus Archidux Austriæ illorum cruento instinctu, subditos suos violata fide in exilium pepulit, & totam suam ditionem pernitiosum sequintus consilium, justo Dei Vindicis judicio ipse quoque tandem profugus, Turcis & Tartaris devastandam reliquit.

10. Rudolphus Cæsar, Popeliorum ab his subornatorum insidias vix evadens, tandem horum Sectariorum consilio usus Transsilvaniam Sigismundo Batthorio Stratagemate ereptam ferro flammaque miscuit: Cassoviam ad desperationem adegit, & nunc ambiguo belli exitu cum Hungaris suis jam vicinis Turcis, de summa rerum decertat.

11. Diabolico horum male feriatorum capitum consilio parum abfuit, quin Jacob. I. Angliæ, & Scotiæ Rex laudatissimus, cum Regina, Filio, & omnibus Regni Proceribus in solenni conventu, ab occultato pulvere pyrio, eo nomine incendendo, in uno fere momento inaudito, ac ipsis etiam barbaris detestando mortis genere, innocenter in aëre periisset.

12. Demetrius infœlici sidere è Polonia cruentis suorum Patrum technis subornatus in Moscoviam ovans reducitur: stupendo tandem exitio dum pernitiosis Jesuitarum consiliis ritus Moscoviticos evertendo obtemperat, Imperium adeptum, & vitam cum majori asseclarum numero, uno die nefarie perdidit.

13. Inclita Respub. Venetia insaturabili horum Pharisæorum paupertatis votum minime considerantium avaritia, ac ambitione, (dum miris cuniculis ex omnium Europæ Principatuum ruina tyrannidem Hispanicam extruere, & stabilire laborant) in non exiguas difficultates redacta est.

14 Stephanus Botschkay Transsilvaniæ Princeps, dum Fortuna favente, cruentis illorum persecutionibus se animose opponit, tandem subornate ac inevitabili horum opera veneno tollitur.

Hisce

1608.

Hinc exemplis disce Rex quod in rem tuam vertat consilium capere. Cuivis potest accidere, quod cuiquam potest. Consultores pessimi, & ignavissimi prepostere Regis, Regnique causam proditis. Quo vobis mentes; quo animi; Monumentum ad æternam Francici nominis ignominiam Romæ erectum non sine publica indignatione stat, & illud pro salute Regis positum vecordia vestra ruit. Ubi nunc Momorautii, & Hospitolii I. felices, & devotæ pio Regis Majestate ad ferenda anime; Oportet Regum consiliarios aut Reges esse, aut Regum animos habere. Valete.

Hæc exempla Magnates, aut sapere, aut perire jubent. Siquidem Jesuita suo proprio encomio. Omnis homo est, videlicet, qui omnia vitia, ac scelera per totum genus humanum sparsa, in suo capite quadrangusari concentrata possidet.

De Staten van Boheemen gaven ook aan den Keizer, den 3den van Oogstmaand, eene beede over, vertoonende, dat de Jesuieten, die meest Vreemde en geene Inlanders waren, daar veele land goederen en erven hadden gekogt en verkreegen, van welke zy geene schattingen, tot bescherming der Landen gaven, daarom zy verzogten, dat zy daar van afstand mogten doen, en voortaan geene meer koopen, of als geschenken aanneemen, zonder 's Keizers uitdruklyk verlof.
De Boheemers verzoeken, dat de Jesuieten, geene schatting betaalende, geene erf-gronden mogen bezitten.

Den 14den hadden ook de Munniken van het Augustynen-Klooster in 't Graafschap Glatz aan den Keizer en des Ryks Staten gebeeden, dat zy de Jesuieten hun Klooster, dat zy ingenoomen hadden, wilden doen wedergeven.
Verzoek der Munniken tegen de Jesuieten.

Wy hebben de zaken van Duitschland wat vervolgd tot in 't Jaar 1609, op dat de Leezer weete, waarom de Nederlandsche Vrede-handel zo lang opgehouden is geweest, wagtende op de uitkomst in Duitschland: nu keeren wy weder tot het geene in den handel voorgevallen is, daar wy het in 't voorige boek gelaten hebben, toen Vader Neyen naar Spanje was gezonden, zullende alvoorens nog iet van de byzondere geschiedenissen verhaalen.

In 't Bisdom van Keulen had de Keur-Vorst, den 15den van Hooimaand, door den Mede-helper, eenen Land-
Land-dag te Bonna.

1608. Land-dag te Bonna doen vergaderen, om eene gift van vyfhonderdduizend guldens van zyne Landzaten te verwerven, welke hem beswaarlyk eene goede zom, ter betaaling van zyne schulden, toestonden, daar tegen die van Dinant, in 't Land van Ludick, zig stelden; maar dat werd geslist, en eenige werden gestraft.

Twist tusschen de Burgers en Overheid van Keulen.

Binnen Keulen is ook den ganschen winter twist geweest tusschen de Overheid en de Burgery, daar mede zig de Keur-Vorsten van Mentz, Trier, en andere, als Tusschen-spreekers, bemoeiden, willende de Burgery van eenig Krygs-Volk ontslaagen zyn.

De Aards-Hertog doed lyf en goed van Kooplieden, die op Indiën handelen, aanspreeken.

Geduurende den Vrede-handel in Holland, daar zeer getwist werd over de Indische vaarten, heeft de Aards-Hertog gelasd onderzoek te doen naar zulke Kooplieden, onder hem gezeeten, die, naar de opregte Nederlandsche vryheid, hun geld mede in de Oost-Indische Maatschappy in Holland hadden ingelegd, en dus zyn 'er alom verscheide van des Aards-Hertogs Ingezeete ontdekt, die beschuldigd werden mede deel in dezelve gehad en onderhandelingen gehouden te hebben, en werd, uit afgeworpe brieven, bevonden, dat zy de Hollanders vermaanden geenzins van de Oost- en West-Indische vaarten te wyken, enz. daar over de Advokaat Fiskaal zommige zogt aan te tasten, en heeft Hendrik Hoons, een zeer ryk en voortreflyk Koopman van Antwerpen, gevangen genoomen, zyn huis en goed beslaagen, zyne reeken-boeken, brieven en schriften weggenoomen, en op zyn lyf en goed, als van eenen Misdaader, aanspraak gedaan, voerende hem gevangen uit Antwerpen naar Brussel, tegen der Stads voorregten, zo men meende, hem beschuldigende, dat zyn geld 's Konings Onderdanen in Oost-Indien, mede beoorlogd, en hy, boven dien, des Konings en Aards-Hertogs Vyanden door brieven geraaden had zynen Opper-Heer en den Vrede tegen te staan, zo zy de vaarten niet behielden; en, op het schryven van het Spaansche Hof, is eindlyk,

in

in Herfstmaand, over hem gevonnisd lyf en goed verbeurd te hebben; dog het scheen, dat hem zyn leeven zou geschonken zyn; maar hy werd met gebonde handen, door veertig Paerden en eene Wagt, van Brussel op het Slot van Vilvoorden gevoerd, daar hem niet toegelaten werd met iemand te spreeken, dan door oope briefjes, en ondertusschen haalde de Fiskaal alle zyne goederen in. Hier op zyn veele andere ryke Kooplieden uit Antwerpen en veele andere Steden gevlugt en ontkomen, dat daar, in deeze gesteldheid van Vrede te maaken, grote opspraak gaf. 1608.

Wy hebben in 't agtentwintigste boek verhaald, dat den Grave van Embden door de Staten der vereenigde Landen was aangezegd aan de Stad te betaalen omtrend veertigduizend guldens, welke hy van het Landschap geligt, en dat zulks, ter betaaling der Guarnizoenen, bewilligd, dog hy te rug gehouden had, op hoop van het Krygs-Volk oploopig te maaken; ook de Embdesche scheepen, op zyne geleid-brieven uitgevaaren, en in Spanje aangeslaagen, weder herwaards te bezorgen en derzelver schaade te herstellen, hebbende die, strydig zyne geleidbrieven, daar voor zyne en 's Konings Vyanden aangegeven. Het geld werd, na veele moeiten, opgebragt en betaald, en de Graaf rees zelfs, ter verantwoording der andere geschillen, naar 's Hage, en was te Delf gekomen, terwyl de vergadering der Heeren Staten Generaal met de Spaansche Afgevaerdigde in den Vrede-handel waren getreeden; waarom het hem de Staten lieten opzeggen, toen ongeleegen zynde hem te hooren: dog alzo zyn Gezant, met den Ridder Rudolph Winwode, Engelsch Gezant, hem daar ontmoette, hebben zy beraamd en door Winwode te weeg gebragt, dat de Oost-Vriesche Stenden in 's Hage zyn ontbooden: en alzo dit de Stad Embden allerlei nadenken gaf, hebben zy hunne Burgery by een geroepen, die zig onder elkanderen by eede en hand-teekening verpligt

Twist tusschen den Grave van Embden en de Stad.

De Graaf van Embden komt in Holland.

1608. pligt hebben van het 's Haagsche verdrag geenzins af te wyken, nog den Grave meer voor hunnen Heer te houden, voor dat hy hun de schaade, door zyn toedoen in Spanje en andere Plaatzen, aan hunne scheepen en goederen, geleeden, herstelde, en aannam hen voortaan te beschermen, gelyk eenen getrouwen Lands-Heer betaamd, van welk hun besluit zy behoorlyk afschrift zonden aan hem en ook aan de Staten Generaal, daar over de Graaf anderwerf verzogt zig voor de Staten in 's Hage te mogen verantwoorden: dog alzo zyn Broeder, Graaf Gustavus, in 't voorjaar was gestorven, is zyne komst nog agtergebleeven, derwaards zyne Gezanten zendende, namelyk, zynen Kançelier, Thomas Françius, en Raad, Dr. Wyarda.

Een huwlyk in Vrankryk tusschen Cæsar Monsieur en de Dogter van Mercure.

De Koning van Vrankryk had, in Hooimaand, te weeg gebragt het voor lang gesloote huwlyk, in de hereeniging met den Hertog van Mercure besprooken, dat 's Konings Bastaard-Zoon, by Mevrouwe Gabriëlla, zynde nu Hertog van Vendosme, zou trouwen met Mercure's eenige Dogter, welke Erfgenaam was van den Maarschalk de Martigues, en des Huis van Bloys, gesprooten uit de Hertogen van Brittagne: en alzo deeze Dogter 4 Jaaren ouder was, dan de jonge Hertog, was besprooken, dat de geene, die by de meerjaarigheid berouw van dit huwlyk zou hebben, den anderen honderddnizend kroonen zou geven: dit huwlyk heeft de Koning in deezen Zoomer, met groten ernst en moeite, doorgedreeven, zynde de Dogter, en haare Moeder, om eenige reedenen, daar toe niet zeer geneegen; dog eindlyk is het in 't Jaar 1609 voltrokken.

Een huwlyk besloten tusschen 's Konings Zoon en de Dogter van Montpençier.

De Koning heeft ook een huwlyk besloten tusschen eenen van zyne wettige Zoonen, met de eenige Dogter des Hertogs van Montpençier, die in dit Jaar gestorven en dus zyne Dogter Erfgenaam was van het Huis van Montpençier, en, van Moeders zyde, van het Huis van Jojeuse. Nu keeren wy

wy weder tot den Vrede-handel, daar wy het in 't vorige boek gelaten hebben. 1608.

Na het vertrek van den Heere Jannyn, dat by veele bedenken gaf, om dat men verstond de komst van Don Pedro de Toledo naar Vrankryk, met last, om daar iet byzonders te brouwen, hebben de wederzydsche Afgevaerdigde weder eene byeenkomst gehad den 25[sten] van Zomermaand 's namiddags, daar gehandeld werd over de onderlinge vryheden van Steden, Landen en Maatschappyen, alom te doen onderhouden, en hoe dat te verstaan zou zyn: insgelyks dat, om alle ergernissen te weeren, de een met geene Oorlogs-scheepen op 3 mylen na aan de zee-gaten van des anders Haavens of Landen zou mogen komen, nog op duizend roeden na aan de grensscheiding eenige Sterkten maaken; dat, voor 10 Jaaren, het aanstellen der Overheden in de Brabandsche en Vlaamsche Steden aan de Staten zou blyven, niet tegenstaande die byzondere Heeren toekwamen, zonder benadeeling van derzelver geregtigheid: ook dat de Aards-Hertog, tot verzeekering van den Vrede, dien in 't byzonder zou moeten doen teekenen door vier Kerk-Voogden, vier Baronnen, en vier grote Steden van Braband en Vlaanderen, en die by eede doen belooven dien te onderhouden, zonder daar tegen iet te laten voorneemen: en zo een van beide daar tegen iet voornam, dat zy zig 'er tegen stellen en de andere party helpen zouden; desgelyks op de verzeekerdheid der byzondere, indien de Vrede mogt gebrooken werden, ten einde dezelve 6 Maanden tyd mogten hebben, elk om uit des anders Land te vertrekken, en intusschen hunne schulden by daadlyke regts-vordering te mogen innen; ook dat de partyen 3 Maanden tyd gegund zou werden, om te herstellen het geene tegen den Vrede gedaan zou mogen werden; maar vermits de voornaame zaak nog ver te zoeken was, en die van den Aards-Hertog meenden, dat in deeze stukken ook nog veel aan te merken was, is daar van niets besloten.

Vierentwintigste zitting.

De zee-gaten vry te houden en geene Sterkten op de grens-scheidingen te maaken.

Kerk-Voogden, Baronnen en Overheden in de Grens-Steden Waarborgen van den Vrede.

Tyd tot het vertrek by den Vrede-breuk.

Den

1608. Den 1sten van Hooimaand werd weder vergadering gehouden, daar, wegens de Staten, eenige stukken werden voorgehouden, hoe zig de Ingezeete van der Staten Landen in 't stuk van den Godsdienst zouden moeten gedraagen in de Landen van Spanje en den Aards-Hertog, en die weder in hunne Landen, en werd voorgeslaagen, om der Staten Onderdanen in Spanje en de andere Nederlanden dezelve vryheid te doen genieten, welke in den Vrede met Spanje voor de Engelsche bedongen was, en de Konstapel verder, door een byzonder handschrift, aan hun beloofd had; maar die van Spanje sloegen alle die stukken af, zeggende daar van geenen last te hebben nog iet te kunnen handelen, voor Neyens wederkomst, dat veele zonderling bedenken gaf, inzonderheid, als zy daar by overwoogen, wat hunne Gezant Peckius aangaande deezen handel in Vrankryk verklaard had, daar van in deezen tyd een uittrekzel uit den brief van Aersfens, der Staten Gezant in Vrankryk, aan hun geschreeven, gemeen gemaakt werd, dus luidende;

Vyfentwintigste zitting.

Van de vryheid in den Godsdienst in elkanders Landen.

Wat Peckius in Vrankryk, noopens deezen handel, verklaard had.

Uittrekzel uit eenen brief aan de Staten.

Deezen namiddag heeft my de Hertog van Suilly gezegd, dat de Koning van Spanje geenen Vrede met Uw Ed: Mog: als vrye Staten, begeerd te maaken, en dat de Gezant, wegens den Aards-Hertog, zo aan den Koning, als aan zyne Uitmuntendheid, verklaard heeft de meening des Konings van Spanje nooit te zyn geweest, nog te zullen zyn, zo lang hy eenen voet land zal bezitten, Uw Ed: Mog: de zuivere vryheid der vereenigde Gewesten over te draagen; maar dat het geene gehandeld is, alleen geschied is, om in onderhandeling met Uw Ed: Mog: te komen, en aan Uw Ed: Mog: Gemeente de zoetheid van den vryen handel te doen smaaken, en daar door tot het verzoeken van eenen goeden Vrede te brengen; en dat, schoon hy zig had laten beweegen voor eenen zeekeren tyd zyne geregtigheid in twyffel te houden, hy nogtans nimmer iet zou hebben begeeren te sluiten, dan onder uitdruk-

lyke

lyke voorwaarde, dat Uw Ed: Mog: gansch zoud afstaan van den Indischen handel, en daar by den Roomschen Godsdienst in de vereenigde Gewesten te ontfangen en weder in staat te stellen: boven dien, dat de Koning van Spanje nu zeer wel van Uw Ed: Mog: geleegenheid onderregt is, en daar van, door het verblyf van zyne Gezanten, zulke volkoome kennis heeft gekreegen, dat hy, by Vrede of Oorlog, Uw Ed: Mog: genoeg tot zyne begeerte zal weeten te brengen, geloovende, dat Uw Ed: Mog: zyn zonder middelen, verlaten van de Buuren, die over den handel beleedigd zyn, en niet zonder scheuring uit de handelingen zullen raaken. Wat hier mede gemeend werd versta ik niet: dog de Heer van Villeroy heeft my gezegd, dat zig de Spanjaarden in Spanje en Italiën, ja zelfs tegen zynen Koning, zeer beroemen, dat zy by deezen handel veel gewonnen hebben, meer, dan zy ooit hadden durven hoopen. Ten anderen werd ook hier verwagt Don Pedro de Toledo, een der Grootste van Spanje, om zyn uiterste best te doen, alle middelen tegen Uw Ed: Mog: voor te wenden, en zynen Koning tot verbintenis te verzoeken, biedende zelfs de Dogter van Spanje voor den Dolphyn aan, om dus den Koning van Uw Ed: Mog: te vervreemden, daar in de Jesuieten, en zelfs de Paus, ongemeen arbeiden. 1608.

Terwyl de Staten der vereenigde Nederlanden in bedenking waren, of Neyen zou wederkomen, of niet, en of de handel opregt gemeend werd, of niet, kreegen zy tyding, dat Don Pedro de Toledo, den 19^den van Hooimaand, te Parys was aangekomen, en dat Neyen niet in zyn gezelschap was; daarom zy de zaak wat sterker begonnen te bedenken, en naamen voor aan te zetten, dat die in deeze Maand ten einde mogt gebragt werden; maar terwyl zy daar mede beezig waren, deeden die van Spanje hun, den 26sten, vertoonen, dat, volgens de traagheid van het Hof daar, Neyen in Spanje nog

Don Pedro de Toledo te Parys gekomen.

Vader Neyen komt niet, en bedenken daar over.

1608. nog werd opgehouden, en daarom die niet schielyk kon verwagt werden, verzoekende derhalven verlenging van den tyd voor nog 6 Weeken na de Hooimaand, om te mogen handelen, dat hun de Staten vergunden, om te toonen, dat zy van hunne zyde bereid waren te doen alles, wat mooglyk was: schoon Spinola zelfs tegen eenige van aanzien zeide, dat hy niet dagt, dat Neyen wederkomen zou, om dat die den Koning van Spanje, den Aards-Hertog, en zig zelve veele zaken had wys gemaakt, welke hier scheenen regt in tegendeel uit te vallen, en dat hy dus daar in den Koning en andere bedroogen had, byzonder in 't verlaten der Indische vaarten, den Godsdienst, en andere stukken.

Verlenging van tyd verzogt en toegestaan.

Op dit lang uitblyven van Neyen heeft de Gezant des Konings van Denemarken ook geleegenheid genoomen, om te vertrekken, zonder dat hy kon bewoogen werden nog voor eenigen tyd hier te blyven, zeggende onder zyne goede Vrienden, dat het geheele stuk maar bedrog was, en nam afscheid by de Staten den 31sten van Hooimaand, en by de Spaansche Afgevaerdigde den 1sten van Oogstmaand, die hem ook zogten te beweegen, om nog wat te blyven; maar hy antwoordde veel gehoord te hebben van de Spaansche geduldigheid, maar dat hy bekende, dat die nu de zyne overwonnen had, en hy daarom niet meende eenen dag langer te wagten, en vertrok den 2den van Oogstmaand vroeg.

De Gezant van Denemarken vertrekt.

Omtrend deezen tyd schreef ook de Gezant, Mr. Pieter van Brederode, uit Duitschland, dat de Spaansche Gezant aan den Keizer verklaard had, dat men zig vergiste, meenende, dat zyn Meester de opperheerschappy der vereenigde Landen zou willen afstaan; dat zyne verklaaring in den Vrede-handel zo ver niet strekte, nog daar toe volstrekt kon geduid werden; maar het geene zyn Meester daar in had gedaan, was alleen geschied, om met de Staten in handeling te komen, en daar door te weeg te brengen, dat zy mogten afstaan van alle Indische

Verklaaring nopens de zaken van dit Land by den Keizer gedaan.

vaar-

vaarten, en den Pauslyken Godsdienst in alle Plaatzen van hunne Landen weder mogten aanneemen en toelaten; en om deeze twee stukken alleen had hy tot dien handel verstaan en bewilligd. Dit vermeerderde by veele de kwaade gedagten van deezen handel zeer, ziende, dat dit over een kwam met het geene des Aards-Hertogs Gezanten Hoboken en Zuniga in Engeland, en onlangs Peckius in Vrankryk, verklaard hadden; deed men daar nog by, dat de Keizer, in 't begin van deezen handel, van deszelfs nietigheid betuigd had, door zyne brieven aan de Staten, vreesden zy daar uit niet dan bedrog, schoon de Afgevaerdigde, hier op meermalen getoetst, ter goede trouw verklaarden niet anders te weeten, of deeze handel werd uit een goed voorneemen gedreeven en opregt gemeend. 1608. Bedenkingen op den handel.

Don Pedro de Toledo twee of driemalen in Vrankryk gehoord zynde, zo dat de Koning volkoomen staat kon maaken op het geene hy daar vorderde, heeft die Jannyn weder naar Nederland gezonden, die, den 14den van Oogstmaand, 's nagts, weder in 's Hage kwam, en den 18den aan de Afgevaerdigde der Staten Generaal verhaalde zyne reis naar Vrankryk, Toledo's komst daar, en dat zyne gansche zending strekte ten einde om ver te stooten alles, wat hier van den Vrede gehandeld werd; maar, dat de Koning dit alles verworpen en getoond had, dat hem het behoud der vereenigde Landen ter harte ging; dog hy ontdekte niet veel byzonders van Toledo's verzoeken daar, schoon veele byzondere gerugten liepen, dat hy in Vrankryk had oopening tot een huwlyk der oudste Dogter van Spanje met den Dolphyn van Vrankryk en hoop gegeven, dat de Koning van Spanje met zyne Dogter alle zyne regten op de vereenigde Nederlanden ten huwlyk zou geven, om dus den Franschen Koning van die Landen te vervreemden, en, door deszelfs hulp en beleid, zyn regt en tytel daar op in den handel, die nu gedreeven werd, te bewaaren, daar van de voorn: Jannyn komt weder in 's Hage. Toledo's last in Vrankryk.

1608. Jannyn, zo wy verstaan, niet verhaald, het zy, om dat het zo breed niet waar is, of dat hy dit toen zogt te ontveinzen; nogtans porde hy de Staten aan, om een einde van deezen handel, die nu zo lang geduurd had, te maaken.

Zesentwintigste zitting. Des werd, den 20sten, weder vergadering gehouden, om naadere en rondere verklaaring te hebben op alle de stukken in geschil, byzonder die van den Godsdienst, de vrye vaarten, de Grens-scheiding en andere, daar op de Spaansche Afgevaerdigde verklaarden onlangs eindlyken last op de stukken ontfangen te hebben, namelyk, dat de Koning van

Vrystelling. Spanje en Aarts-Hertog te vreden waren de oppermagt der vereenigde Landen af te staan, niet tegenstaande alles, wat daar van gezegd of geschreeven werd; maar, dat zy daar tegen weder twee

Weder-eisch van den vryen Roomschen Godsdienst en het verlaten van de Indische vaarten. stukken van de Staten begeerden, namelyk, dat die in alle Plaatzen van hunne Landen weder de oopenbaare oeffening van den Roomschen Godsdienst zouden moeten instellen, en daadlyk afstaan van alle de vaarten op Oost- en West-Indien; dat zy, hoopens de andere stukken, zig zo na verklaard hadden, dat men, met geene reedenen, hen iet

Over de andere stukken. meer vergen kon: en alzo zy daar by bleeven, en scheenen geenen last te hebben, om naader te komen, en daar op scheidden, hebben de Afgevaerdigde verslag gedaan aan de Staten Generaal, die, na verscheide beraadingen met Prince Maurits, Grave Willem, en den Raad van Staten, ook na voorgaande gesprekken met de Gezanten van Vrankryk,

De Staten breeken den handel af. Groot Brittagne, den Paltz-Graaf, Brandenburg, Augsbach, en den Land-Graaf van Hesfen, eindlyk, den 23sten, vaststelden den handel af te breeken, om

Antwoord der Staten, verhaalende, wat 'er voorgevallen was. dat de voorwaarden door de Spaansche Afgevaerdigde dus gesteld waren, dat zy meenden die niet te kunnen inwilligen, zonder geheel bederf van hunnen Staat, en beslooten daarom het volgende antwoord;

De Staten Generaal der vereenigde Nederlanden gehoord hebbende door de Heeren, Hun Ed: Mog:

Afgevaerdigde tot den Vrede-handel, het verslag 1608.
der onderhandeling, den 20sten van deeze Maand
gehouden, door de Heeren Afgevaerdigde van den
grootmagtigsten en doorlugtigsten Koning van Spanje,
enz. en Albertus en Isabella Clara Eugenia,
Aards-Hertogen van Oostenryk, enz. als eindlyke
last der hooggem: Heeren Koning en Aards-Hertogen
op verscheide stukken der handeling, verklaard,
hebben, na rype overweeging en beraad van den
welgebooren Heere Willem Lodewyk, Grave van
Nassau, enz. en den Raad van Staten der voorsz.
Landen, tot besluit en affcheid daar op verklaard, gelyk
zy verklaaren door deezen, dat de schaadlyke
vrugten van verscheide Vrede-handelingen, gedurende
den Nederlandschen Oorlog met den overleeden
Koning van Spanje gehouden, de Heeren Staten
Generaal uiterlyk en noodig bewoogen hebben, dat
Hun Ed: Mog: in meer dan 25 Jaaren gedurig, zo
op de aanbieding wegens den zelven Koning, zyne
Gouverneurs en Opvolgers, als de vermaaning van
den Roomsch Keizer, teffens van de voornaamste
Koningen en Mogenheden in Europa, tot geenen
nieuwen Vrede-handel hebben kunnen verstaan,
maar zig daar van verontschuldigd, uit vrees voor
dezelve vrugten, zo dat ook op het voorstel, ten
zelven einde in Louwmaand, des Jaars 1607, wegens
hooggem: Heere Aards-Hertog aan Hun Ed:
Mog: gedaan, rond uit en by schriftlyk antwoord is
verklaard op dergelyk voorstel, wegens den Roomsch
Keizer kort te vooren gedaan, by hun Ed: Mog: geantwoord
te zyn, dat zy nog Godlyk, nog eerlyk,
nog zeeker, in eenigen Vrede-handel konden treeden
met den geenen, die, tegen hunne besloote,
gehandhaafde en bevestigde vryheid, in of op die
Landen iet wilde vorderen, en dat zy daar by bleeven,
met betuiging voor den Almagtigen God, de
gansche Waereld, en byzonder de Nederlanden,
onschuldig te zyn van alle elenden, schaaden en onheilen,
welke de Nederlanden en hunne Buuren,

1608. met derzelver goede Ingezetene, door de onregtvaerdige vorderingen overgekomen waren en verder overkomen zouden; dit antwoord aan den Aards-Hertog voorn. overgebragt zynde, was zeer kort daar na, door verscheide schriftlyke geteekende bewyzen van hunne Hoogheden den voorn. Heeren Staten aangebooden met hen, als met Staten van vrye Landen, daar voor zy hen hielden en erkenden, en daar op zy niets vorderden, tot eenen eeuwigen Vrede of bestand voor veele Jaaren te handelen: en in 't eerste der voorn: bewyzen gesteld zynde, dat, by het maaken van een bestand, een ieder zou houden het geene hy had en bezat, en, by het maaken van eenen Vrede, het geene bedongen zou werden; ook dat de vereenigde Nederlanden den handel op Oost- en West-Indien zouden afstaan, enz. was dat rond afgeslagen, en daar op door hunne Hoogheden veranderd, namelyk, dat elk by handeling, zo van Vrede als bestand, zou houden het geene hy had en bezat, ten ware zy over de verwisseling van eenige Steden of Plaatzen, met gemeene bewilliging, anders konden over een komen, en daar by was het byvoegzel van het afstaan der handelingen en scheepvaart op de Oost- en West-Indien nagelaten, alles naar inhoud van het bewys, daar van zynde, gedagteekend den 13den van Lentemaand, des Jaars 1607; op welk bewys den 12den van Grasmaand daar na, tusschen de Gemagtigde van hunne Hoogheden en de Heeren Staten, onder welgevallen en goedkeuring elk van hunne Meesters, eenige stukken beslooten zynde, was, den 24sten, in een volkoomen schrift, door hunne Hoogheden geteekend, met hun groot zeegel en de gewoone teekening en tegenteekening bevestigd, insgelyks gezeegeld en onderteekend door de Heeren Staten, als Staten van vrye Landen en Gewesten, daar op de Aards-Hertogen niets vorderen, by hunne Hoogheden toegestaan en beloofd de voorsz. verklaaring, aan de Heeren Staten gedaan, te onderhouden en doen on-

derhouden; ook alle oopenbaare en heimlyke overtreedingen van dien te herstellen en doen herstellen, en boven dien binnen 3 Maanden brieven van goedkeuring en gelyke verklaaring des Konings van Spanje, in zo ver het dien aangaat, aan de Staten te leeveren, onder alle gemeene en byzondere afstanden en verbanden, daar toe behoorende: en daar op mede toegestaan zynde de stilstand van alle vyandlykheden, waren drie schriften van goedkeuring des voorn: Konings, het eene na het andere, overgebragt, als twee van den laatsten van Hooimaand, en een van den 18den van Herfstmaand van dat Jaar, de laatste zaaklyk deeze woorden inhoudende; en alzo de voorsz. Aards-Hertogen, onze Broeders, by de gemelde handelingen beloofd hebben de Staten daar op onze brieven van goedkeuring en gelyke verklaaring over te leeveren, met alle gemeene en byzondere afstanden en verbanden, gelyk de zaak vereischt, hebben wy, na ryp overleg en beraad, uit zeekere weetenschap en volstrekte Koninglyke magt, ter voldoening aan die beloften, en verzeekering van het voornaame verdrag van Vrede of lang bestand, gedaan, en doen door deezen aan de Staten gelyke verklaaring, als onze Broeders gedaan hebben, daar van hier boven gewaagd is, in zo ver ons de zaak aangaat: en voornamelyk verklaaren wy te vreden te zyn, dat men in onzen naam, en van onzen wege, met de voorsz. Staten handele als, en die houdende voor vrye Landen, Gewesten en Staten, daar op wy niets vorderen; hebben ook geroemd, goedgekeurd, bevestigd en bekragtigd, gelyk wy door deezen roemen, goedkeuren, bevestigen en bekragtigen alle en elk der stukken in 't voorsz. verdrag begreepen, beloovende, op Koninglyke trouw en woorden, die alle te onderhouden, in agt te neemen en doen in agt neemen en volbrengen, geheel en ten deele, als of wy die van het begin af zelfs verklaard, toegestaan en beloofd hadden, en als of die gehandeld en besloten waren door onze

1688. tusschenkomst en gezag, en zullen nooit daar tegen iet doen, of gedoogen, dat gedaan werde; en belooven insgelyks alle oopenbaare en heimlyke overtreedingen van dien te herstellen, zo dat alle het voorsz. den Staten ter goede trouw onderhouden en volbragt werde; daar toe wy ons verbinden in Koninglyke woorden, met alle de gemeene en byzondere afstanden en verbintenissen, die 'et behooren te zyn: ook belooven wy, dat zo dra het verdrag van Vrede of lang bestand besloot en zal zyn, wy alle noodige vervaerdigingen ter voldoening en uitvoering van het geene gehandeld en bedongen zal zyn volkoomen zullen doen maaken, zo dat men in alles, en over alle de vereenigde Gewesten, volkoomen genoegen geve op de voorsz. belofte en goedkeuring, en met uitdruklyke verwerping van alles, wat daar boven of tegen uit die goedkeuring mogt getrokken werden; ook onder uitdruklyke verklaaring, dat de Heeren Staten Generaal, als Staten van vrye Landen, daar op de Koning en Aards-Hertogen niets vorderen, door de genaade van den Almagtigen God en hulp van hunne Bondgenooten, (benoemende de Koningen van Vrankryk, Groot Brittagne en Denemarken, met andere Mogenheden) binnen de vereenigde Gewesten wel orde zouden kunnen stellen op, en in alle zaken onderhouden den welstand, Staat en Regeering, (daar onder voor al het stuk van den Godsdienst verstaan en aan de Gemagtigde van den Aards-Hertog uitdruklyk verklaard is) den zelven Lande en deszelfs Ingezeetene aangaande, zonder dat daar tegen in den voornaamen handel iet mogt werden voorgesteld, of men zou de voorsz. plegtige belofte overtreeden; eindlyk was door de Heeren Staten toegestaan, dat de Gemagtigde van hooggem: Heeren Koning en Aards-Hertog tot den voorn: handel in 's Hage zouden mogen komen, volkoomen onderregt, gelasd en gemagtigd, om derzelver meening rond te verklaaren, ook der Staten meening te verstaan, om

op

op alles een kort gesprek en besluit te maken. De 1608.
Heeren Gemagtigde in 's Hage gekomen en met de Gemagtigde der Heeren Staten in gesprek getreeden zynde, was in 't begin wel klaar en uitdruklyk, ook onder behoorlyke verklaaring en opstelling der vereenigde Gewesten, met de daar onder behoorende Heerlykheden, ook van de deelen, Heerlykheden, Steden en Plaatzen der andere Gewesten, by de Heeren Staten Generaal vervangen, welke by Hun Ed. Mog: gehouden en bezeeten werden, volgens het voorsz. gelieven van den 24sten van Grasmaand, ten overvloede en van nieuws, zo uit naam des Konings van Spanje en Aards-Hertogs, als van hunne hebbende of toekomende Kinderen, en ieder van hunne Erven en Opvolgers, in hunne Koningryken, Landschappen en Staten, toegestaan en verklaard, dat zy niets vorderen aan, in, of op de voorsz. vereenigde Gewesten, Landschappen, Landen, Heerlykheden, Steden en Plaatzen, door de Heeren Staten gehouden en bezeeten, en dat zy die hielden en erkenden voor vrye Staten, Landschappen, Heerlykheden, Steden en Plaatzen, met gelofte, op hun geloof en eer, en in Prinslyke woorden, van daar tegen niets te doen, nog te gedoogen gedaan te worden, zelfs niet in 't gebruiken van den naam of de wapens der vereenigde Gewesten of anderzins, openbaar of heimlyk, op de beste manier: ook dat voortaan altyd en eeuwig zou zyn een goede, vaste en onverbreeklyke Vreede tusschen hooggem: Heer Koning en Aards-Hertogen, hunne Kinderen en andere Opvolgers, en de voorn: Heeren Staten in hen voornoemd rang, door alle Koningryken, Landschappen, Heerlykheden, Steden en Plaatzen, die de voorsz. Koning, Aards-Hertogen en Staten houden en bezitten, elk met zyne Onderdaanen en Inwooners, die 'er nu zyn, of naderhand zyn zouden, zonder ieen of iemand uit te sluiten: ook dat hooggem: Heer Koning, Aards-Hertogen en Staten, in rang te vooren verhaald, mitsgaders hunne Onderdanen en In-

1608. woboners, voortaan zouden leeven in goede vriendschap, zonder meer eenige vyandschap te gebruiken, met vergeeting van alle geleede zaken; maar by den voortgang van hun gesprek is, wegens den Koning en de Aards-Hertogen, getragt de voorsz. bekende vryheid der vereenigde Nederlanden in de voornaame stukken te besnoeijen, ja bespotlyk te maaken; onder andere uitdruklyk in de gemeene handelingen en scheepvaarten, met de andere gevolgen daar van, daar in het voornaame welvaaren der voorsz. Landen bestaat; ook in de vordering, alleen tot blykbaare vernietiging der vereenigde Nederlanden, zonder nood of dienst, van eenige der vereenigde Gewesten af te snyden van het geene, volgens het geene toegestaan is, onwederspreeklyk onder dezelve moest komen; ook in 't betwisten der vryheid en oppermagt van eenige Steden, by de Heeren Staten bezeeten, immers van de Dorpen, daar tot hoofd- of leen-banken of kamers uitzonderende, in 't eischen van eenige goederen, welke by voorige Princen veroverd zouden zyn, en andere, stellende het stuk van den Godsdienst bedekt voor, zonder daar van klaar te spreeken, schoon 'er toe aangezet zynde, dan eens zeggende, dat zy tegen de bekende vryheid en oppermagt, tot misnoegen van de Staten der vereenigde Landen, in 't stuk van den Godsdienst niets zouden vorderen, dan eens, dat in Spanje op dat stuk moest beraaden werden, en dat daar over, en over den gemeenen koophandel en scheepvaart, iemand van hen naar Spanje moest reizen: en schoon de Heeren Staten Generaal, de voorsz. handelwys inziende, het gesprek daar op wel hadden mogen breeken, waren zy nogtans, lettende op deszelfs groot gewigt, en begeerende van hunne zyde voor den Almagtigen God, alle Koningen, Mogenheden, Princen en Gemeenebesten van Europa, byzonder voor de goede Gemeenten der gezamentlyke Nederlanden, kenlyk te maaken, dat zy van ganscher harten en ter goede trouw begeeren eenen langduu-

rigen,

rigen, schaadlyken en bloedigen Oorlog der Nederlanden in eenen Godlyken, eerlyken en verzeekerden Vrede, tot vertroosting en ontlasting, niet alleen van de goede Ingezeete der Nederlanden, maar ook van de nabuurige Ryken en Landen, te veranderen, met raad en goedvinden van de Gezanten der Koningen van Vrankryk, Groot Brittagne, Denemarken, enz. en van de Euangelische Keur-Vorsten en Vorsten van Duitschland, die op de ernstige begeerte van Hun Ed: Mog: tot den voorsz. handel en den aankleeve van dien in de vereenigde Landen gezonden waren, te vreeden geweest, dat een der Gemagtigde van den Koning en Aards-Hertogen naar Spanje zou reizen, om des Konings uiterste meening te verstaan; dog was uitdruklyk, wegens de Heeren Staten, verklaard, dat zulks niet meer, dan voor eens, zou werden bewilligd en omtrend 2 Maanden op de wederkomst met het eindlyk bescheid gewagt, daar op ook de stilstand alleen voor Gras en Bloeimaand werd verlengd: daar na is, door het lang agterblyven van den geenen, die naar Spanje gezonden was, voor het einde der Bloeimaand, de gemaakte stilstand met gemeene bewilliging verlengd tot het einde van Wintermaand; maar de Heeren Staten hebben duidlyk en meermaalen aan des Konings en Aards-Hertogs Gemagtigde doen aanzeggen hunne eindlyke meening te zyn ten langsten binnen 2 Maanden na Bloeimaand een eindlyk besluit of afbreuk van den handel te hebben: als daar na, in 't begin van Zomermaand, en vervolgens van tyd tot tyd, uit veele Ryken en Landen verscheide berigten gekomen waren, dat hooggem: Koning en de Spaansche Raad niet opregt, of ter goede trouw, in den voorsz. handel te werk gingen, maar langzaam door alle middelen den Staat der vereenigde Landen zogten te ondermeinen, was daar op terstond, omtrend de helf van Zomermaand, aan de voorsz. Gemagtigde, wegens de Heeren Staten, aopening gedaan van die berigten, met ernstige be- 1608.

1608. geerte, om de uiterste meening te verstaan, en herhaling, dat, schoon de Stilstand voor het geheele Jaar was verleegd, egter de meening der Heeren Staten niet was den handel langer, dan tot het einde van Hooimaand, te laten duuren, en dat men terstond kon scheiden, zo de meening niet was de zaak tot een goed besluit te brengen; daar op die Heeren Gemagtigde verklaarden, dat zy die berigten hielden geheel met de waarheid te stryden, en wel anders verzeekerd te zyn, doende daar na, eenige daagen voor het einde van Hooimaand, verstaan berigten uit Spanje te hebben, dat Neyen den 15^den^ van die Maand ten Hove was ontbooden, om zyne afvaerdigingen te komen ontfangen, en ongetwyfeld ten eersten hier zou zyn: hier op de zaak tot den 20sten van Oogstmaand ingezien zynde, en intusschen uit alle oorden de berigten van het voorneemen des Konings van Spanje duurende, was ten zelven daage goed gevonden nog eene byeenkomst met de voorn: Heeren Gemagtigde te doen houden, om hunnen eindlyken last en meening te verstaan, welke verklaard hebben hooggem: Konings en Aards-Hertogs uiterste meening te zyn, dat het geene toegestaan is gevolgd zou werden, en dat dus de vereenigde Landen, volgens hunne bekentenis en bewilliging, vrye en onafhanglyke Landen zouden zyn, zonder daar op eenig regt, leenmanschap, of anders, te vorderen, behoudens, dat daar tegen in die Landen den Roomschen Godsdienst zou werden hersteld; dat ook derzelver Ingezeete daadlyk de vaart en handel op Indien zouden afstaan, verklaarende daar by nog te blyven by de aangeroerde moeilykheden in den ophef der geleid-gelden, in de overgaaf des Hertogdoms van Gelderland, ten aanzien van deszelfs over-gedeelte, in 't geheel het behouden der Plaatzen op en over den Rhyn, en op 's Ryksbodem, zynde onregenzeglyk onzydige Steden, welke het Ryk toebehooren; insgelyks op de vorderingen der Dorpen en hoofd- of leen-kamers

Wat in de zesentwintigste zitting gehandeld werd.

van Steden, door de Heeren Staten bezeeten, en onder de andere Gewesten behoorende: ook dat den Aards-Hertog behoorden te volgen de goedeheid der Princen des Huis van Bourgognien en Oostenryk, in den tyd, toen zy Heeren der vereenigde Gewesten waren; zelfs verkreegen, en moeilyk maakende, dat de Staten, Heeren en Steden onder den Aards-Hertog zouden belooven de handeling te handhaaven; en alzo meest alle de voorsz. stukken niet anders konden gehouden werden, dan voor vorderingen tegen de besloote, gehandhaafde, bevestigde en bekende vryheid der vereenigde Nederlanden, en gevolglyk noodzaaklyk strydende tegen de voorsz. handeling en deszelfs goedkeuring, en in 't gemeen tegen het geene in de eerste artykulen volkoomen is toegestaan, zo verstaan de Heeren Staten Generaal der vereenigde Nederlanden, dat zy voor den staat van die Landen en derzelver goede Ingezeete niet kunnen goed vinden met de voorn: Heeren Gemagtigde in verder gesprek te komen, zynde hun van harte leet, dat, buiten hunne schuld, deeze handel dus vrugteloos afgebrooken werd, zig niet te minder gerust vindende, dat zy voor den Almagtigen God en de Waereld onschuldig moeten gehouden werden; dat de bloedige en langduurige Oorlog der Nederlanden niet in eenen Christlyken, eerlyken en verzekerden Vrede veranderd werd, en in 't gemeen van alle rampen, elenden, schaaden en onheilen der Nederlanden en hunne Buuren, derzelver goede Ingezeete overgekomen, of nog zullende overkomen door de onregtvaerdige vorderingen van hunne party. Gedaan in 's Hage, in de volle vergaadering der Heeren Staten Generaal van de vereenigde Nederlanden, den 25sten van Oogstmaand, des Jaars 1608.

Dit antwoord, zo zy meenden, wel overlegd, en by de voorsz. Hof Gezanten gezien en goed bevonden zynde, hebben zy ten zelven daage, 's namiddags, door hunne Afgevaerdigde aan die van Spanje

1608. Zy zeggen de verdere handeling op. Betuiging der Staten. Het antwoord overgeleeverd.

1608. Spanje doen overhandigen, met betuiging, dat zy van hunne zyde den handel opregt hadden gemeend, maar, uit de harde hun voorgestelde voorwaarden wel zaagen, dat de Koning van Spanje en Aards-Hertog daar toe gansch niet gezind waren, en dus nooit gezogt hadden in deezen iet eindlyk te doen besluiten; dat zy derhalven niet konden toelaten, dat men hun geduld langer zou misbruiken, en daarom dit antwoord, dat hun overgegeven werd, hadden vastgesteld, daar door zy deezen handel verder geheel afsneeden: die van Spanje zeiden, dat zy die moesten overzien en zig daar op beraaden, en gingen, 's daagsch daar aan volgende, zig by alle Gezanten der Princen over de stipheid van dit antwoord beklaagen.

De Spaansche beklaagen zig by de Gezanten.

Nieuwe voorslag der Gezanten tot een langduurig bestand.

Den 27sten kwamen alle de Gezanten der Princen in de vergadering van de Staten Generaal en droegen voor, dat zy, wegens hunne Meesters, alles gedaan hadden, wat hun mooglyk was geweest, om deeze Landen tot eenen goeden Vrede te brengen, maar zulks niet hadden kunnen uitvoeren; en dewyl zy van hunne Meesters ook in last hadden, om, zo de Vrede niet kon getroffen werden, de zaak tot een bestand voor veele Jaaren te leiden, het welk zy dagten, dat deeze Landen dienstiger was, dan de Oorlog, vermaanden zy derhalven de Staten daar toe te verstaan, indien zy het konden verkrygen met voordeelige voorwaarden en verzekering van hunnen Staat, namelyk, dat dit met hen besloten zou werden, als met vrye Staten, daar op de Koning van Spanje nog de Aards-Hertog iet vorderen; dat zy, gedurende dien tyd, den vryen handel, zo op Indien, als in Spanje en de andere Nederlanden, zouden behouden; dat zy zouden blyven bezitten het geene zy nu hadden, en dat men daar by deed zulke andere voorwaarden, als met reeden konden geeischt werden: dat zy wel vreesden, dat de Koning van Spanje en Aards-Hertog daar toe niet meer zouden verstaan, dan zy tot den Vrede gedaan hadden;

den; maar zy meenden, dat, werd die voorslag 1609.
mede verworpen, het weder aanneemen der wapenen aan der Staten zyde te meer gebillykt, en de vlyt van hunne Meesters, om deezen Oorlog te doen ophouden, te meer betoond zou zyn: derhalven raadden zy dien voorslag aan te neemen, als die, naar hun oordeel, den Staat van deeze Landen het zelve voordeel zou geven, dat zy van den Vrede verwagt hadden, komende die van hunne beste Vrienden, welke in de bewaaring van hunnen Staat het meeste belang hadden. Dit gedaan zynde, gingen zy by de Gemagtigde van Spanje, doende daar den zelven voorslag, die, zo wel, als de Staten, daar op hun bedenken naamen.

Der Staten antwoord op het bestand.

De Staten, hebbende veele overweegingen over deezen voorslag gehouden, hebben, den 30sten, 's namiddags, aan de voorn: Gezanten tot antwoord verklaard op de voorgeslaage en andere reedlyke voorwaarden tot het voorsz. bestand voor veele Jaaren te kunnen verstaan, indien de vrystelling van deeze Landen, door hunne Party te doen, volstrekt geschiedde, en zo gesteld werd, dat, na het einde van het bestand, die niet verstaan mogt werden mede op te houden, zonder welke vrystelling zy met veele reedenen verklaarden daar toe niet te kunnen verstaan.

Antwoord der Gemagtigde van den Aarts-Hertog.

Die van Spanje verklaarden, den 3den van Herfstmaand, aan de Gezanten niet gelasd te zyn, om eenig bestand te handelen met volkoome vrystelling der vereenigde Landen en toelating der Indische vaarten, en daarom den voorslag der Gezanten naar Brussel gezonden te hebben, om daar op naaderen last te hebben, en dat zy meenden binnen 4 daagen daar op antwoord te zullen krygen, en dan de zaak spoedig ten einde te brengen; maar zy gaven alleen hoop, dat zy, alleen een kort bestand besluitende, daar in aangaande den Godsdienst niet gewaagen zouden; den 7den antwoord van Brussel ontfangende, hebben zy, den 8sten en 9den, verscheide gesprekken

1608. spreken met de voorn: Gezanten gehouden, en eindlyk verklaard, dat zy geenzins gelasd waren met de Staten, uit naam des Konings van Spanje en des Aards-Hertogs, eenig lang bestand met volkoome vrystelling te besluiten, veel minder, zonder daar in te begrypen de wederinstelling van den Roomschen Godsdienst, en het geheel afstaan der Indische vaarten; niet te minder, dat de Aards-Hertog eenen voorslag van het bestand naar Spanje gezonden had, en hoopte, voor het uitgaan van deeze Maand, daar op antwoord te zullen hebben, welken tyd zy bereid waren hier uit te wagten, indien de Staten hun zulks wilden toelaten, of anders waren zy bereid terstond, uit naam van den Aards-Hertog, met de Staten een bestand voor 7 Jaaren te maaken, by wyze van agtervolging des tegenwoordigen stilstands met den Aards-Hertog, welken de Koning had goed gekeurd; en alzo die stilstand uitdruklyk behelsde verklaaring van de vrystelling der Landen, meenden zy niet noodig te zyn dat in een bestand van 7 Jaaren te herhaalen, of daar van gewag te maaken, maar stilswygende als daar toe betrokken te laten, anders zouden zy daar toe nieuwen last van Spanje moeten hebben, die moeilyk te bekomen zou zyn, om dat zy daar niet zo wel gezind zyn, om deezen Oorlog op den voorslag der Staten te doen eind'gen, als de Aards-Hertog; noopens den vryen handel op Spanje en Indien zou de Aards-Hertog belooven het zelve voor dien tyd in Spanje te doen goed keuren; in de andere stukken waren zy te vreden zo te handelen, dat men zien zou, dat zy zig tot alle reeden wilden voegen, behoudens, dat zy 2 Maanden tyd mogten hebben, om, noopens den handel op Indien, te verklaaren, of de Staten dien by toelating, of by Oorlog, zouden mogen gebruiken, en dat zy, in geval van toelating, daar in hunne Vrienden en Bondgenooten zouden mogen begrypen; by weigering van dit verzogten zy, dat de Gezanten by de Staten wilden middelen, dat zy hier tot den laatsten van

Zy doen eenen anderen voorslag.

van deeze Maand op het antwoord van Spanje mogten wagten. Dit hun antwoord, een nieuwe voorslag zynde, droegen de Gezanten ten zelven daage aan de Staten over, daar by voegende, dat zy, oordeelende, dat deeze voorslag den Staten niet smaaken zou, om dat zy daar by zulk eene verklaaring, als zy noodig agtten tot hunne vrystelling, niet genieten zouden, de Staten verzogten de voorn: Gemagtigde tot den laatsten van deeze Maand tyd te gunnen. 1608. De nieuwe voorslag den Staten voorgedraagen.

De Staten hier op verscheide overweegingen, zo by hun zelve, als met Prince Maurits, Grave Willem en den Raad van Staten, gehouden hebbende, en daar overlegd zynde, dat zy, dus doende, ver van het stuk afgeleid zouden werden, eerst van eenen Vrede tot een bestand, dat in 't begin altyd onzeekerder was gereekend, dan een Vrede, vervolgens van een bestand tot aanhouding van den stilstand, die nog veel gevaarlyker was; ook van zo groten ophef aangaande de vrystelling, door hunne Party zelfs eerst aangebooden, tot eenen handel, in welken men daar van geen woord zou mogen reppen; maar die men zou moeten betrokken laten tot een verdrag, daar van hunne Gemagtigde zelfs zeiden niet gelasd te zyn eenige volkoome vrystelling daar in toe te laten: dit meenden zy, dat erger was, dan de onzeekerheid zelfs, en klaar de zaak geleid van het vaste land op glad ys, en van het glad ys geheel in 't water, en dat zy over zulks waarlyk geenen Vrede, bestand, vrystelling, verzeekerden handel, nog iet anders bondig of zeeker zouden hebben, en besslooten daarom eenpaarig naar den nieuwen voorslag niet te luisteren, maar dien geheel af te slaan, en, om genoegen te geven, de Spaansche Afgevaerdigde den verzogten tyd te vergunnen, met verklaaring, dat zy daar na zouden moeten vertrekken, indien zy geenen anderen last kreegen, om te handelen, en stelden dus, den 13^{den}, dit antwoord vast; De voorslag afgeslaagen. De Staten gunnen de Afgevaerdigde van den Aards-Hertog nog tyd. Laatste antwoord der Staten.

De Staten Generaal der vereenigde Nederlanden

1608. ryp overwoogen hebbende het geene de Heeren Gezanten der Koningen van Vrankryk en Groot Brittagne en der Keur- en Euangelische Vorsten van Duitschland, eerst den 9^{den}, en daar na weder den 11^{den} van deeze Maand, in hunne volle vergaadering hebben vermaand, begeerd en geraaden, om de Heeren Gemagtigde des Aards-Hertogs, hier op den Vrede-handel gezonden, den verzogten uitstel van deeze Herfstmaand te vergunnen, om hunnen uiterlyken last uit Spanje hier te wagten, hebben daar op verklaard, en verklaaren door deezen, dat Hun Ed: Mog: het vertrek van die Heeren naar Brussel liever hadden gezien, om daar den voorsz. last te verwagten, om reedenen, aan de voorn: Heeren Gezanten den 11^{den} in de volle vergaadering getoond, en meer andere aanmerkingen; maar bedenkende de grote verpligting, welke zy aan hooggem: Koningen en Vorsten schuldig zyn, zullen zy, ten hunnen gelieve, toestaan, dat de Heeren Gemagtigde hier den voorsz. last verwagten tot den laatsten van deeze Maand ingeslooten, welke last mede zal moeten zyn tot de vryheid der vereenigde Landen, zo wegens den Koning van Spanje, als den Aards-Hertog, en dat zonder eenige bepaaling of voorwaarde, en nogmaals te erkennen, dat die erkentenis strekt, niet alleen voor den tyd van stilstand, maar ook voor altyd, ten genoegen der Heeren Staten Generaal, mits, dat de Heeren Gemagtigde des Aards-Hertogs hunne zaken daar naar zullen schikken, om, by gebrek van zulk eenen volkoomen last, den 1sten van Wynmaand te vertrekken, zonder eenig verder uitstel te verzoeken, nog aan de Heeren Gezanten, nog aan de Staten, alzo dat niet toegestaan zal kunnen werden. Gedaan in 's Hage den 13^{den} van Herfstmaand, des Jaars 1608.

Prins Maurits zend vermaanbrieven aan de Steden. Prins Maurits had van het begin af in deezen Vrede-handel geen lust gehad, vreezende, dat die onder de vereenigde Landen eenige scheuring of andere swaarigheid zou maaken, of ten minsten veeler

ge-

gemoederen van den Oorlog zo vervreemden, dat zy niet yverig genoeg zouden blyven, om op hunne noodige verweering te voorzien, en de middelen daar toe te bezorgen; ook om dat hy altyd vast geloofde, dat deeze handel anders zou uitvallen, als zig veele der Staten wys maaken, en ten laatsten alles op bedrog uitkomen, alleen om tyd te winnen; na dat verscheide aanslaagen in Duitschland uitvielen; en nu ziende, dat de zaken dus uitvielen, vond hy geraaden, den 21sten, te schryven aan de Vroedschappen in de Steden van Holland, zynde het magtigste Gewest, en dus meest op zig zelven staande; ten einde hen te vermaanen tot standvastigheid en een manlyk besluit, tot hunne eige bescherming, en zig door geene tegenstrydige reedenen te laten verleiden, nog ook door zulke, die hun dit bestand zo zoet, zagt en voordeelig zogten te maaken, dat men het daarom niet moest afslaan, of, die 's Lands nood zo groot zouden maaken, dat men die niet langer zou kunnen beschermen, en het daarom moest aanneemen, gemerkt de middelen nog genoeg waren, om de Landen te beschermen, en geen nood zo groot moest geagt werden, dat men daar door de Landen zou moeten brengen tot een bestand, welkes gevolg hunne ondergang zou zyn; welke alle nood, hoe groot die is, ver te boven gaat, en daar toe hunne Voorzaten, in veel swaarder nood, nooit hebben willen verstaan; of ook eindlyk niet door hen, die, door verdraaijing der woorden, de vryheid der Landen in 't onzeeker zouden zoeken te stellen, welke het zeekerste gezegd en klaarste ingesteld behoord te zyn, en op welke de Party zelfs de woorden niet moest betwisten, als hunne meening opregt was dat stuk den Lande toe te laten, welke brieven wy goed gevonden hebben hier by te voegen, om dat wy ze van groot gewigt reekenden.

Eerzaame, wyze en bescheide, lieve, byzondere! Alzo men tans in handel staat over het geene, waar van het gansche wel of kwalyk zyn der vereenigde

1608.

Afschrift des briefs, door Prince Maurits geschreeven aan de Hollandsche Steden, den 21 September, 1608.

1608. Gewesten voor altyd afhangd, hebben wy van onzen pligt geagt de Heeren Eedelen en Steden van deeze Gewesten wel van ons gevoelen te onderregten, zo over de voorsz. handelingen, als hoe die voortaan, tot der Landen meesten dienst en verzeekering behoord beleid te werden, ten einde gy, daar over raadpleegende, ook de volgende reedenen van ons gevoelen meugt onderzoeken en gebruiken, daar gy die meest oirbaar vind, daar toe onze meening alleen strekt, en u is bewust, dat de Vyand, volgens zyne oude bedrieglyke manier, in 't begin zeer ruime voorwaarden heeft voorgesteld, om daar door de Heeren Staten maar aan het handelen te brengen, namelyk, dat, zo by verdrag van Vrede, als lang bestand van 15 of 20 Jaaren, deeze Landen, niet alleen by den Aards-Hertog, maar ook by den Koning van Spanje gehouden zouden werden voor eenen vryen Staat, daar op zy niets vorderen, en dat men zou behouden het geene men heeft: dog by de handeling van Vrede heeft men het gewoone, en nu zo dikwils ervaare, bedrog, en niets minder, dan de kragt der voorsz bedonge voorwaarden, vernoomen, en daarom dien handel ten eenenmaal afgesneeden; zo dat onder dat ruime, en met zo veele plegtigheden bekleede, dekzel van eenen goeden opregten Vrede niets gescbuild heeft, dan een stilstand, welken de Vyand, dien hebbende, en de Vrede-handel gebrooken zynde, met eene zonderlinge behendigheid door de Heeren Gezanten der Koningen en Princen, heeft doen voorstellen, om door dat middel zyne verloope schat-kaamers, handel en andere beswaarnissen te herstellen, en dus zyne magt te verdubbelen: want geduurende den stilstand zou hy in verzeekerde rust en buiten kosten zyn, daar in tegendeel deeze Landen geene verzeekerdheid kunnen hebben, maar in wapenen belanden zouden moeten blyven, met swaare kosten, tot onderhoud van een goed aantal Krygs-Volk, en gestaadige aanvegting van allerlei heimlyke en gevaar-

lyke

lyke aanslaagen, listen en trekken, welke den Vyand 1608.
by het bestand, maar een stilstand van wapenen zynde; niet verbooden werden: ondertusschen zouden deeze Landen van allen neering en welvaard ontbloot, de Steden van Braband en Vlaanderen daar mede opgevuld, en vervolgens een derde van der Landen Ingezeete, zig alleen by den Oorlog geneerende, en derhalven tot 's Lands bescherming noodig zynde, bedorven en verjaagd werden, daar door de Staat en het vermogen, als ook het beleid van Oorlog, in korten tyd zo zou verminderen, en daar tegen 's Vyands magt, zo in middelen, als verstand-houdingen onder ons, dus toeneemen, dat terstond na, en misschien wel voor, den uitgang van het bestand, oorzaak genoomen zou werden, om elkanderen te raaden en dringen tot eene schandlyke hereeniging, gevolgd van eene ondraaglyke slaaverny en eeuwig verderf, dat het voordeel is, het welke ons het bestand zou medebrengen, ook al kon men de voorgeslaage voorwaarden erlangen; maar men ontziet zig ook niet te wyken van den voorgeslaagen voet, want men begind te spreeken van vier-, vyf-, of zevenjaarig bestand, ja ook van verlenging van het loopende voor een Jaar, om die te beeter te doen insluipen; en dat nog zonder die volstrekte onafhanglykheid, naar zommiger voorgeven, zig latende dunken, dat men zig des aangaande zou vergenoegen met de verklaaring der Aards-Hertogen, die in hunne Landen zelfs niet dan Leenroerende van Spanje zynde, in 't stuk van de onafhanglykheid niets vermogen; behalven, dat alle het Krygs-Volk in eed, dienst en betaaling des Konings van Spanje is, en dat aan dien Koning de opvolging der voorsz. Landen gebleeven is, welke en andere reedenen uwe Gemagtigde op de laatste dagvaard genoodzaakt hebben, om, by het geschrift van den 13[den], te verklaaren, dat men alle zulke voorslaagen zou verwerpen; zo dat wy het daar voor houden, dat uwe meening is, dat die erkentenis van den onafhanglyken Staat voor deeze

De Aards-Hertogen waren maar als Leenroerige aan Spanje in Nederland.

1608. Landen, by verdrag van bestand behoord te geschieden op dezelve wys en met die woorden, welke, na ryp overleg, met goedvinden der gezamentlyke Gezanten, en zelfs bewilliging van 's Vyands Gemagtigde, in den eersten artykul der Vrede-handeling gesteld zyn, dat dan buiten allen twyffel en geschil moet blyven, alzo in 't stuk geen onderscheid gemaakt mag werden tusschen het verdrag van Vrede of bestand, gemerkt in beide verstaan, en by geschrift van den 24sten van Grasmaand, den 2den van Slagtmaand, en den 23sten van Wintermaand, des voorleeden Jaars, uitdruklyk verdraagen en verklaard is, dat in de beide verdraagingen eene eenpaarige bekentenis over de vryheid der Landen gedaan zou moeten werden, het welke nu ook te meer noodig is, om dat zig de Vyand, willende tog alleen bestand maaken, met de artykulen, in den Vrede-handel toegestaan, in den handel van bestand zal willen behelpen. En, om de waarheid te zeggen, meenen de Koning van Spanje en de Aards-Hertogen opregt hunne vorderingen op deeze Landen volstrekt te verlaten, zy zullen zig in die woorden niet beswaard vinden, byzonder niet in de geene, die met gemeenen raad bekwaam en noodig gevonden zyn, om zulke volstrekte verklaaring uit te drukken en te doen; daar men nu, in de plaats van die, ons zoekt te bedriegen met duistere, twyffelagtige en opgesmukte woorden, die zo zeer niet verbinden en verzeekeren, of het dan wel geraaden is voor den staat der Landen op dubbelzinnige en betwistbare woorden te betrouwen, kund gy, naar uwe eige wysheid, ligt oordeelen: en zy dwaalen zeer, die voortbrengen, dat de Landen 's Vyands verklaaring niet noodig hebben; want schoon wy die voor ons niet behoeven, is zy ons hoog noodig, om alle Princen en Volken oorzaak te geven, dat zy ons vry houden, en voornamelyk, om onze eige Ingezeetene te verzeekeren, dat zy geene andere opgaande Zon te wagten hebben, dat hun, by gebrek van die verklaa-

ring,

ring, wys gemaakt zal werden. En nadien het bestand gemeenlyk gemaakt werd, om daar door tot eenen goeden Vrede te geraaken, waar toe zou zulk een bestand dienen, dan ter voorbereiding, om naderhand op gelyken voet, te weten, zonder erkentenis der voorsz. onafhanglykheid, te handelen van eene opgeving of hereeniging? en waarom wil de Vyand van zyne vordering geenen afstand doen, dan om ons weder te krygen, daar in tegendeel de afstand van die namaals den weg tot eenen verzeekerden Vrede zou mogen oopenen, daar toe anders geene oopening is. 1608.

Hy beveeld aan de onafhanglykheid te behouden.

Wy hebben ons billyk verblyd in uw goed besluit, hier op genoomen, te verstaan, ons vertrouwende op die standvastigheid, welke gy altyd, ter bevordering van het Gemeenebest, hebt beweezen: niet te minder port ons het gewigt der zaak aan, om u door deezen in uw loflyk voorneemen te sterken, te meer, dewyl wy voorzien, dat men door allerlei listen zal zoeken dat gemeene besluit om ver te werpen, ten minsten dat met heimlyke byvoegzels en maatiging te verswakken en te krenken, en vervolgens aan eenige ydele en twyffelagtige woorden te onderwerpen, misbruikende daar in uwe gewoone goedheid en opregtheid, welke men, by gebrek van reedenen, eerst poogt te bestormen en overvallen met beswaaring van den nood der Landen; maar eeven daar uit kund gy bespeuren, dat den Lande nadeelig is het geene men u door dien nood zoekt op te dringen; want goede en voordeelige zaken werden ook zonder nood aangenoomen, zynde de nood niet anders, dan de pynbank, om iemand door dwang te brengen tot het geene kwaad is, en door het bewilligen van het geene nadeelig is, werd de nood niet verminderd, maar veel eer vermeerderd, en die Landen in groter nood gebragt. Het toestaan van de onafhanglykheid is de eenige grondslag, daar op deeze handel is aangelegd en u aangepreezen, zynde dat toen zo noodig en voordeelig geagt, dat

1608. zig de Landen zonder dat in geenen handel ingelaten zouden hebben, tegen die manlyke besluiten, daar by uwe loflyke Voor-Ouders 30 Jaaren zyn gebleeven, zonder aan te neemen eenige aanraadingen of tusschenkomsten, welke op onderscheide tyden door meest alle de voornaamste Koningen en Princen van het Christenryk gedaan, en by die uwe Voor-Ouders niet, dan uit 's Vyands listig hart, voortkomende, verstaan zyn: ten welken aanzien ook de gezamentlyke Gewesten, den 23[sten] van Wintermaand laatstleeden, eendragtig, opregt en ter goede trouw beslooten en elkanderen beloofd hebben, dat men van Vrede nog bestand zou handelen, zonder verklaaring van onafhanglykheid op de beste wys te hebben, en dat men, by gebrek van die, den Oorlog met ernst en gemeene magt der Gewesten zou hervatten, en, was het doenlyk, de hulp der Koningen, Mogenheden en Stenden, hunne zaken toegedaan, zoeken te krygen; en dewyl de nood des Lands nu niet groter is, als toen, is het immers buiten reeden dat besluit door den nood kragtloos te willen maaken. Een ieder kan by zig zelve genoeg afneemen, dat men met zo magtige Vyanden geene zaken ten halven mag doen: want schoon alles wel bezorgd is, mag men eevenwel zig daar op nog niet betrouwen, en daarom dat men de voorsz. en andere hoofdbesluiten, daar op de handel is aangevangen, niet in 't minste mag herroepen, veranderen of maatigen, want die hier in uit den weg wykt, gaat verlooren, gelyk gemeenlyk die van den eersten ook van alle de trappen valt; in zo ver wy, door inbeelding van den nood, het hoogste stuk, namelyk, de verzeekering van onze vryheid, te rug stellen, zullen wy de mindere ook wel door den beugel laten gaan, en eindlyk in 't sluiten der rol tot eene hereeniging komen, daar in alle het gevaar ligd, dat onze Voor-Ouders in den voorleeden handel gevreesd, en om het welke wy des te minder daar toe verstaan hebben. Uit alle het welke gy klaar begrypt, en wy kunnen

Hy beveeld de verzeekerdheid van hunne vryheid aan.

kunnen 'er u, ten overvloede, van verzeekeren, 1608.
dat wy in deezen niet op ons in 't byzonder zien, nog begeeren, dat zulks door iemand, ten onzen gevalle, gedaan werde; want een goede Vrede is ons en ons gansche Huis niet minder noodig, dan eenige Ingezeete der Landen, dewyl wyle onze Heer Vader en wy nu meer dan 40 Jaaren in geduurigen stryd, Oorlog en allerlei swaarigheid, ten dienst van deeze Landen, gebruikt zyn, en onzes Huis welvaaren daar by opgezet hebben, afslaande alle voordeelige voorwaarden, die ons verscheide zyn aangebooden, en nog wel zouden volgen, met volstrekt en goed voordeel van ons Huis, indien onze Heer Vader en wy deeze Christlyke zaak hadden willen verlaten; maar rust te neemen, als de Vyanden die Landen in onrust zoekt te brengen en ten grond te verderven, duld ons geweeten, nog de pligt, daar mede wy aan de Landen zyn verbonden, niet. Ook is het ons voorneemen niet ons, met raad of daad, in 't minste af te scheiden, of het voorsz. voornaame, en met behoorlyk beleid Staats wyze genoomen, besluit te verhinderen; maar dat tegen alle listen en vertooningen van den Vyand, naar ons uiterste vermogen en eisch van onzen pligt, langs behoorlyke en dienstige wegen, te handhaaven en helpen uitvoeren, u in vertrouwen waarschuwende, dat het alleen des Vyands werk is tegen dit uw besluit te doen, en dat hy daar toe geene listen, moeiten nog kosten zal spaaren, om tot zyn voorneemen te geraaken, daar in hem die besluiten alleen beletten: des gy die, zo lief u het behoud van uw lieve Vaderland is, tegen een ieder in alles moet staande houden, ook dat noopens het vertrek van 's Vyands Gemagtigde, van welke tog niet, dan alle kwaade vrugten, te wagten zyn: inzonderheid gelieft met ernst daar op te letten, dat het besluit van alle de andere Gewesten gansch af hangd van het geene de Heeren Staten van Holland goedvinden, en gy derhalven alzins by uw besluit moet blyven, zonder

1608. om iemands wil daar van in 't minste af te wyken; of u naar andere te schikken, te meer, alzo gy, die het meeste beleedigd hebt, ook de meeste straf zoud moeten lyden: derhalven zyt gy hier door vermaand, om uwe Gemagtigde op de aanstaande dagvaard scherp te belasten, dat zy stipt zullen hebben te blyven by de voorsz. voornaame besluiten, en voornamelyk, over de oppermagt en vryheid der Landen geene andere verklaaring toe te laten, dan de woorden van het eerste artykul der Vrede-handeling medebrengen, zonder daar in een eenig woord te laten veranderen; deeze uwe Gemagtigde ook gelastende, om toe te stemmen de stukken, door den Raad van Staten voorgesteld, alzo anders, en by langer uitstel, de Staat van den Lande niet buiten noodzaaklyke verwarring kan gehouden werden. Ten laatsten willen wy u verzogt hebben, om uwe Afgevaerdigde, welke voortaan ter dagvaard zullen komen, ernstig te beveelen, dat zy, in 's Lands zaken, met ons allen goed verstand en onderhandelingen zullen hebben te houden, gelyk het behoord, en met alle voorgaande Gouverneurs, byzonder met wyle onzen Heere Vader, is geschied, en, zonder te roemen, onze langduurige diensten genoeg verdienen, ten einde voortaan alle zaken in vertrouwen, onderlinge verstandhouding en eenigheid, ten meesten dienst van den Lande, beleid en alle misverstanden geweerd mogen werden, u verzeekerende, dat ons dat altyd aangenaam zal zyn, en wy niet zullen nalaten by alle geleegenheden met de daad te toonen de goede en getrouwe geneegenheid, welke wy draagen tot het welvaaren van den Lande in 't gemeen, en uwen Staat en Persoonen in 't byzonder: en hier mede, eerzaame, wyze, voorzigtige, lieve, byzondere! willen wy u aan den Almagtigen beveelen. In 's Hage, den 21sten van Herfstmaand, des Jaars 1608: onderteekend *Maurice de Nassau.*

Hy beveeld hun de hoofdbesluiten aan.

De Afgevaerdigde des Aards-Hertogs naaderen last van hem ontfangen hebbende, zonden, den 24sten,

den

den Voorzitter Richardot by alle de Gezanten, om derzelver gemoederen beeter naar hunne meening te schikken, en hielden, den 25sten en 26sten, met dezelve verscheide byeenkomsten, daar in zy oopenden, dat zy van den Aards-Hertog last ontfangen hadden, om van zynent wege, en zig sterk maaken de voor den Koning van Spanje, met de Staten, als met vrye Staten, daar op zy niets vorderen, een bestand van 7 Jaaren te mogen sluiten, op voorwaarde, dat de wederzydsche Onderdanen door geheel Europa vry met elkanderen zouden mogen handelen; dat elk zou behouden het geene hy bezat; dat alle vyandlykheid door geheel Europa zou ophouden, en dat de Aards-Hertog hoopte het zelve in Spanje te kunnen doen goedkeuren, dog dat hy nog geenen uitdruklyken last des Konings van Spanje had; maar om dat ook de Gezanten drongen op de vrye vaarten buiten Europa en van Indien, ook op de volkoome vrystelling, verklaarende, dat de woorden, gelyk die laagen, daar toe niet bondig genoeg waren, en 'er geene waarschynlykheid was, om de Staten hier toe te brengen, zonder volkoome vrystelling, en de Afgevaerdigde des Aards-Hertogs zeiden daar toe zo breed niet gelasd te zyn, en nog niet anders, dan by gevolg der voorgaande verklaaring, hebben die Gezanten hun ten laatsten aangezegd, dat 'er dan geene hoop tot den handel, of eenig vrugtbaar besluit van dien, was, en dat zy de *Staten* daar toe ook niet konden aanzetten: daar op de Marquies Spinola, met de andere Gemagtigde des Aards-Hertogs, den 28sten vroeg vergaderd waren by Verreycken, die veinsde aan de scheenen gekwetst te zyn, en daarom zyne kaamer te moeten houden, daar zy beslooten en verder voorgaven, dat zy den laatsten van Herfstmaand wilden vertrekken, en lieten daar toe terstond schuiten huuren en hun reisgoed wegzenden; zy verzogten ook eenen geleid-brief aan de Staten Generaal, om tot Wilbroek te vaaren, en gelieten zig volkoomen, als of

1608.

Des Aards-Hertogs Afgevaerdigde oopenen hunnen eindlyken last aan de Gezanten, den 24 September.

Deeze verwerpen dien.

Des Aards-Hertogs Gemagtigde besluiten te vertrekken.

1608. zy wilden weggaan: derhalven gingen zy, ten zelven daage, afscheid neemen by Prince Maurits en de Princesse van Orange, en den 29sten by alle de Gezanten, welke zy intusschen hadden laten toetzen, of die niet zouden goedvinden op hunnen eigen naam aan de Staten te verzoeken, dat de tyd van hun vertrek alleen nog 10 Daagen verlengd mogt werden, daar toe zy ook in Vrankryk de magt van Don Pedro de Toledo by den Koning gebruikt hadden; maar vermits daar toe nog geen last van den Koning was gekomen, hadden de Gezanten dat geweigerd, maar aangebooden wel tusschen beide te willen treeden, indien zy dat op hunnen naam verzogt wilden hebben, dat zy ook weigerden, en gelieten zig veel liever te willen vertrekken.

Zy neemen afscheid.

Zy hadden nog gaerne 10 Daagen gebleeven.

Den laatsten, 's voormiddags, gingen Spinola, Richardot en Mançiçidor in de vergadering der Staten Generaal, om afscheid te neemen, daar Richardot zeer betuigde van de eenvoudigheid en opregte meening des Aards-Hertogs tot deezen handel, zeer klaagende over de stipte besluiten der Staten, hen daar tegen vermaanende deeze zaak wel te overweegen en te letten op hunnen Staat en het geene hun aangebooden was; dat zy mooglyk nu zouden verwerpen het geene daar na met bidden niet te krygen zou zyn: en dat zy, indien zy ligt oorzaak gaven van weder in Oorlog te komen, dan zouden moeten verantwoorden alle het bloed, dat naderhand daar door zou vergooten werden: daar tegen de Staten verhaalden, dat zy van hunne zyde met opregte eenvoudige meening tot deezen handel waren getreeden, en dat die niet door hun toedoen werd gebrooken, maar alleen, door dien zy, Afgevaerdigde, den Staten niet konden of wilden bevestigen de volkoome vryheid der Landen, welke zy nogtans voorgegeven hadden te zullen afstaan en verklaaren, eer zy ooit hier in 't Land gekomen waren, op welke verzeekering alleen zy hier toegelaten waren. De Marquies, daar na opstaande, verklaarde in 't kort

Zy neemen afscheid van de Staten.

Betuiging van Richardot.

opregte

opregte meening tot deeze zaak gehad te hebben, en hier gekomen te zyn met vaste hoop van deezen Vrede te besluiten, die nu anders scheen gedraaid te werden; daar op deeden zy wederzydsche pligtsplegingen en scheidden. Veele meenden, dat zy zig wys gemaakt hadden, dat hen de Staten zouden aanzetten, om nog eenige Daagen te blyven, die dat niet wilden doen. Zy gingen daar na 's middags by Prince Maurits eeten, en vertrokken ten 1 uur, de Prins en andere Heeren hen geleidende tot Ryswyk, die daar afscheid van hen naamen, en Graaf Hendrik geleidde hen tot Delfshaaven, daar zy t' scheep gingen in 't jagt van den voorn: Prince, en andere daar toe bestelde jagten en scheepen, met den Heere van Lier, Gouverneur van de Willemstad, en den Heere van Opdam, Admiraal van Holland, die gelasd waren hen tot Lillo te geleiden, voeren voorby Dordrecht, en kwamen, met veel storm en onweer, den 2den van Wynmaand, voor Lillo, daar Lier en Opdam afscheid van hen wilden neemen; dog zy verzogten hen mede te gaan tot Antwerpen, om hen daar, na de vermoeidheid van het water, te doen onthaalen; maar voor Antwerpen komende, kwam hen Don Inigo de Borgia, Gouverneur van het Kasteel, ontmoeten, en Spinola, Richardot en Mançiçidor traaden daar over in jagt-scheepen, en voeren aanstonds door naar Brussel, daar zy nog dien nagt kwamen, en lieten eenige van hunne Geheimschryvers en Dienaars by de Heeren van Lier en Opdam, om die te Antwerpen te doen onthaalen, zonder dat iemand van hen 'er by bleef.

1608.

Zy vertrekken.

Zy verzoeken de Heeren van Lier en Opdam, om mede naar Antwerpen te trekken, maar zy zelfs gaan naar Brussel, de andere door hunne Dienaars doende onthaalen.

Dus is deeze handel, in zo ver wy, ver van daar woonende, kennis 'er van hebben kunnen krygen, afgeloopen: de Leezer gelieve my ten goede te houden, dat ik daar in niet breedvoeriger heb kunnen zyn, maar alleen mededeel het geene ik daar van heb kunnen bekomen.

Besluit van den handel.

De Marquies Spinola had zig, uit 's Hage gaande, in zyne verblyfplaats mild gedraagen, en aan ver-

Spinola's mildheid in 't scheiden.

1608. verscheide vereeringen gedaan, omtrend ter waerde van vyfduizend guldens; Richardot en Verreycken hadden het gering gemaakt, en de vereeringen slegs met vergulde beloften laten afloopen. Eene zaak was in deezen aanmerklyk, dat Richardot, willens, of by vergeeting, in zyne verblyfplaats had laten liggen den eigenhandigen last-brief van den 16den van Bloeimaand, door de beide Aards-Hertogen onderteekend, staande op alle de Afgevaerdigde, en inhoudende, hoe zy zig in meest alle de stukken van deezen handel zouden hebben te gedraagen; en om dat daar van terstond veele afschriften gemaakt en alom verzonden werden, daar door ook veele gesprekken by een ieder daar over werden gemaakt, en wy die ook van gewigt en opmerkens waerdig hebben geagt, zal ik die hier in voegen, den Leezer en Nakomeling zyn oordeel daar over vry latende.

Hunne onderregt brief agtergelaten.

Last- of Regifter-brief voor u, onzen Neef, Ambrosius Spinola, Marquies van Benafro, Ridder der Orde van het Gulde Vlies, Raad van Staten, Luitenant Generaal en Opper-Veldheer van 's Konings leger, ook den Voorzitter Richardot, den Geheim-Schryver Mançiçidor, den Vader Neyen, Overste Magthebber, en den Audiençier Verreycken, aangaande het geene zy in Holland zullen hebben te verrigten, werwaards wy u tegenwoordig zenden, om daar te handelen in de zaak van Vrede, volgens de magt, u daar toe van ons gegeven.

Alzo gy weet, dat de Plaats en Stad 's Hage in Holland verkoozen en geschikt is tot deeze vergadering, welke tot Gods eer en roem geschiede! en gy u daar toe op de reis moet begeven, om 'er ten bestemden tyd te zyn, om de zaak wel te beleiden en verrigten, overeenkomstig uwen last-brief, en gelyk gy weet de wil en meening van den Koning, onzen Heer en Broeder, als ook van ons, te zyn; en alzo gy daar de Gezanten der Koningen van Vrankryk, Engeland en Denemarken zult vinden, zo gy kund gewaar werden, dat hunne meening en

voor-

voorneemen is zig daar by te voegen, gy moet u 1608
zagt en eerlyk verontschuldigen, om hen daar uit te sluiten, dog met zulke beleefde en zoete woorden, dat zy zig niet ontstellen, nog misdaan reekenen, veel minder denken; dat men eenig misvertrouwen van hen heeft: in tegendeel meugt gy zeggen tot de Afgevaerdigde van de Staten der vereenigde Gewesten, dat het u niet kwaad nog vreemd dunkt, dat zy over de zaak van de handelingen met hen spreeken, en zig van hunnen wyzen raad en goed oordeel bedienen, en dat het u ernstig bevoolen is insgelyks te doen, vermits wy de voorn: Heeren Koningen houden voor onze goede, vereenigde Vrienden, geneegen tot de welvaard van onzen Staat en begeerig naar de gemeene rust. En alzo gy in de zaak verzeekerd zyt, dat de Staten aan hun zullen mededeelen alle het geene zal voorvallen en gehandeld werden, en hun daar van niets verborgen zal blyven, moet gy ook toonen het zelve vertrouwen op hen te hebben, byzonder met den Voorzitter Jannyn, met welken gy, zo veel mooglyk is, gemeenschap zult maaken, en aan hem te verstaan geven de goede gedagte en het vertrouwen, dat wy op hem hebben, en hoe wy vast gelooven, dat hy, boven de beveelen, welke hy van den Koning heeft, niet minder, zo veel hem mooglyk is, zyn eigen verstand en vlyt zal aanwenden, om, zo eenige verschillen in deezen handel mogten ontstaan, die te schikken, en Partyen te beweegen tot het geene geregtigdst en regtvaerdigst bevonden zal werden: en gy zult ook met de Gezanten van Engeland het zelve middel gebruiken. Verder vertrouwen wy u in dit opzigt, dat gy, in wat gemeene reeden gy verder vallen mogt, uwe zaken wys en bescheiden zult beleiden, en aan hun oopenbaaren het geene gy weeten zult, dat hun niet verborgen is, en aan den anderen kant agterhouden alle het geene gy zult oordeelen geheim te moeten blyven.

Komende nu tot het zaaklyke van deezen handel; gy

1608 gy zult gedenken, dat het stuk van den Godsdienst, voor welken de Koning, onze Heer en Broeder, en wy byzondere zorg draagen, meer, dan iemand anders, het eerste en voornaamste stuk zal zyn, om in deezen handel voorgesteld te werden: en hier omtrend zult gy vorderen vrye oopenbaare oeffening van onzen H: Roomschen Godsdienst, en dat de Roomsche in alle verzeekerdheid mogen leeven, zonder dat men die mag onderzoeken, belasten, ruuw en streng handelen, meer, dan andere. En alzo waarschynlyk die van de andere zyde zig hier tegen moeilyk zullen stellen, zult gy hun voor oogen houden het geene wy hun zo gewillig en mildaadig hebben toegestaan, het welk de gansche Waereld zal oordeelen ons zo schaadlyk te zyn, en dat zy daarom geene reeden hebben ons zulks te weigeren, daar het hun veel meer tot nut, dan tot nadeel, zal strekken, en dat ons daar toe niets anders beweegd, dan de liefde, welke wy hebben tot Gods eer, en niet zoeken, dan ons geweeten te bevryden, en niet eenig byzonder voordeel: dat zy wys en voorzigtig genoeg zyn, en wel bedenken kunnen, dat het strekken zal tot welvaard en rust van hunnen Staat: want zy daar door in hunne Landen een onnoemlyk getal van Volk en Huisgezinnen zullen houden, zo zy 'er in verzeekerdheid mogen woonen en God dienen, welke anders zouden vertrekken en tot ons komen, en daar door onze Steden, Volken en Gemeenten toeneemen en hunne verminderen, dewyl in de grootheid en meenigte van het Volk het geluk en de voorspoed van eenen Staat en Gemeenebest bestaat: zo zy u hier tegen, om 'er u van af te trekken, wilden inwerpen en zeggen, dat dan het zelve hun hier in onze Landen ook behoorde toegelaten te werden, zult gy hun daar op antwoorden, dat tusschen den eenen en anderen veel te zeggen vald, dat het geene zy daar in op ons begeeren eene nieuwe zaak of Godsdienst is, en dat men ons daar in beroofd heeft van het geene onze was; dat ook de Roomsche

zyn

zyn hunne Broeders, Ouders, Vrienden en Lands-Lieden, en dat het eene zeer wreede zaak zou zyn, dat men hun zodanige vertroosting zou weigeren; hier op zult gy in 't byzonder zo veel antwoorden, als u, naar menschlyke middelen, mooglyk is; en om het zelve meer te bevorderen, zult gy u vervoegen by den Voorzitter Jannyn, hem vertoonende, dat dit stuk den Koning, zynen Meester, niet minder, dan ons, noodig en aangeleegen is, zo wel, als Romen, en alle Roomsche Princen; en de Heer Koning zelfs zou ons daar in beschuldigen, zo wy het anders deeden; ook zouden de voorsz. Roomsche Princen, en de Paus zelfs, zig hier over beklaagen, zo daar van het tegendeel kwam, om dat zy weeten, dat het zelve genoegzaam in zyne handen staat, om te weeg te brengen, en dat ook de voorsz. Staten hem dit niet zullen weigeren, zo zy zien, dat hy de zaak vuurig by de hand neemd en benaerstigd. En in allen gevalle, zo gy bevind, dat zy zullen gelasd hebben deeze oeffening van Godsdienst te bepaalen, zult gy tyd neemen, om ons daar van te verwittigen, eer gy daar van iet besluit, ten einde wy ons daar op beraaden en u onzen wil beveelen. Vergeet ook niet den brief des Bisschops van Antwerpen, om u daar in te dienen van het geene u noodig is. 1608.

Belangende de zaak der vryheid, dewyl gy weet, wat wy hun daar in toegestaan hebben, zyt geenzins beschroomd, om die naar hunne begeerte te stellen, zonder daar tegen iet te doen of zeggen, dat hun oorzaak mogt geven en in die gedagte brengen, dat wy onze hun gegeve verklaaring zogten en wilden herroepen, maar dat wy verstaan die in alle stukken te volbrengen.

Staat hun toe den handel op Spanje, welken gy moogt maken op die zelve wys, als dien de Fransche en Engelsche hebben; maar dat zy volkoomen en volstrekt zullen afstaan en verzaaken den handel op Oost- en West-Indien, en zig verbinden

te

1608. te straffen de geene, die zig verstouten zullen die reis aan te neemen, als Verbreekers van den Vrede en Vyanden der gemeene rust, 't zy wat Persoonen zy zyn, of door wien zy de voorsz. reis willen doen, al waren zy Reisgenooten van andere, of andere Volken, onder welken schyn het ook zou mogen of kunnen geschieden.

Handelende over den handel van Spanje, zal men ook moeten handelen over den handel hier; en of het geviel, gelyk schynlyk is, dat zy het alles tot hun voordeel wilden bespreeken, God geve hoe het vallen mag! zy moeten over al vryen doortogt geven, zonder iet te betaalen van scheepen of schuiten, welke langs den regten weg tot ons willen komen, van wat oorden het zy, gelyk ook van de geene, die van ons op andere plaatzen en oorden begeeren te gaan; en zy zullen in allen gevalle niet meer mogen eischen, dan de oude regten en gewoonten; zo als men voor den Oorlog heeft betaald, zonder eenige geleid- of verlof-gelden te vorderen, welke van de beide Partyen geweerd en afgeschaft behoorden te werden. Handelende van den koophandel hier, zult gy gedenken hun voor oogen te houden, dat men moet beraadslaan dien op eenen voet te stellen volgens de vryheden, welke men geven zal aan de Engelsche, om van beide zyden daar in te vereenigen, dat anders de eene Party daar by niet werde bevoorregt, of moogelyk ten laatsten beide.

Belangende de goederen van wederzyden zal men moeten handelen, en heimlyk zien te verneemen, hoe zy het verstaan; zo zy daar toe genegen zyn, dat daar van wedergeving, zal gedaan werden aan de Byzondere van elke Party, om die weder in gebruik te hebben van den dag, dat de handel zal gesloten zyn, zonder iet op de voorleede inkomsten te vorderen, zo dezelve tans niet zyn verpand nog verbonden, en zonder daar in te begrypen de goederen, welke door middel van regte zyn vervreemd, voor des Eigenaats schuld; nog insgelyks

van

van de geene, die verkogt zyn; bevind gy ze daar 1608.
toe geneegen, en dat die van onze Party daar by geen belang hebben, en als zig de voorn: Eigenaars beklaagden, dat hunne voorsz. goederen tot geringen prys verkogt waren, of zy die niet zouden mogen wederneemen, mits den Koopers betaalende den prys en de nuttige en noodzaaklyke verbeetering.

Van daar zult gy komen tot de Kerk- en Geestlyke goederen, daar in oogschynlyk de meeste swaarigheid zal vallen, in welke gy altyd den voorsz. Jannyn moet gebruiken en opwekken, gelyk in 't stuk van den Godsdienst, en gy moet, ten minsten voor de Klooster-Voogden en andere Geestlyke Persoonen hier, verkrygen instelling en volkoomen gebruik der goederen, welke zy daar hebben; en een deel van daar voor de opvoeding en het onderhoud der Priesters en Godsdienstige daar, tot dienst der Roomsche, en tot de oeffening van onzen Godsdienst, gelyk wy dien voorneemen en hoopen.

Daar na zult gy komen op het geene ons in 't byzonder aangaat; ten eersten zult gy hun vraagen, wat erkentenis en vergelding zy ons willen doen in de plaats der behulpzels van middelen en onderstand, welke wy by deezen onzen afstand verliezen: en zo men daar in niets kan krygen, behooren zy ons ten minsten toe te laten het gebruik van onze goederen, bestaande in renten, en byzonder in Heerlykheden en gronden van Landen; dat het niet reedlyk was, dat wy minder in rang zouden zyn, als de minste van hunne of onze Onderdanen; aan welke men voor het toekomende het gebruik van hunne goederen zal toelaten. Insgelyks de tollen en andere Heerlykheids goederen, om reedenen als vooren; en dat die de onafhanglykheid niet aangaan, gelyk men die door verscheide Byzonderen ziet heffen, en die daar in opvolgen, als in erf-goed van hunne Voorzaten: en zo zy ons die in hunne Landen en onder hun regts-gebied niet wilden toelaten, was het reedlyk, dat zy ons, in vergelding daar van, jaarlyksch

1608. eene zom geld 'er voor gaven, in welke nogtans geene onafhanglykheid zal erkend werden.

Daar na zal men moeten handelen van de grensscheidingen, om het geene wy houden te scheiden van het geene wy hun afstaan; en het zou niet weinig zyn, dat wy mogten hebben het geene ons de natuur gescheiden heeft, als de kusten van Vlaanderen, Braband en Gelderland, den Rhyn en de Waal, latende ons dus Vlaanderen zuiver, en dat zy toestaan Bergen op den Zoom, Geertruydenberg, Breda, Heusden, de Grave en Nymegen, en wy daar tegen aan hun de Sterkten op den Rhyn, en de Steden Lingen, Oldenzeel en Grol: en schoon wel tans de deelen in alles niet gelyk schynen, mag men hun vertoonen, dat wy het grootste deel aan hun overgeven, en het wel waerdig is, dat zy ons daar voor iet vergelden en te goed komen; dat zy nu mogten afstaan van Geertruydenberg en Heusden, welke zy voorgeven en altyd voorgegeven hebben Holland en niet Braband te zyn: daar is groot verschil in de reedenen ten aanzien van Bergen op den Zoom en Breda, welke aan byzondere Heeren toekomen, aan welke zy die behoorden weder te geven, zo 'er van de eene en andere zyde wedergeving geschiedde, en dat wy te vreden zyn, zo zy beloven daar in geene Guarnizoenen te leggen, maar die den Prince van Orange en den Marquies van Bergen in Vrede te laten gebruiken, als hun eigen en byzonder erf-goed; desgelyks moet gy denken aan Lillo, dat ook eene byzondere Heerlykheid is, en dat men de Sterkten zal afwerpen en slegten; daar tegen zult gy toelaten de Sterkten, welke wy op de Rivier van Antwerpen houden, ook af te doen en te slegten. Zo zy dat van Nymegen ook afslaan, zult gy ten minsten aanhouden en uwe naerstigheid toonen om de Stad Grave, met aanbod, om in dezelve geen Guarnizoen te leggen, zo zy insgelyks willen doen met Nymegen. En om dit te gemaklyker in 't werk te stellen, moogt gy

hun aandienen, dat wy te vreden zyn de Stad Rhynberk aan den Keur-Vorst van Keulen weder te geven, en ons zelven daar van te berooven, verlatende den doortogt van den Rhyn, dat gy hun wel zult weeten aan te pryzen; maar boven alles, dat ons Vlaanderen geheel blyve, want daar in is ons meeste belang. 1608.

Dus zult gy ook handelen in 't stuk van de munt, om dezelve te vereenigen, en weder te brengen op den voet, als de onze; anders zou de koophandel niet naar behooren gedreeven, nog de tweedragt verhinderd kunnen werden.

Alle deeze voorn. stukken beslooten zynde, zal het noodig zyn, dat gy zeer zoet in eene andere stof treed, en hun met de lieflykste reedenen, welke gy kund, als of gy het uit u zelven zeide, voorhoud, dat wy, in ons lighaam vereenigd zynde, magtig en bestand genoeg waren, om dat te handhaaven en beschermen tegen alle, die het zullen willen beschadigen; maar in tegendeel ontleed en gescheiden zynde, gelyk nu geschieden zou, is 'er geen twyffel, of het zal dus verswakt werden, dat zy zonder ons, nog wy zonder hen, niet magtig zyn tegen te staan en te weeren de geene, die ons zouden willen bespringen; daarom wy en zy zeer zorgvuldig behooren te denken op middelen tot ons welvaaren, en ons niet in gevaar te stellen, naar den wil en de eergierigheid der geene, die ons niets goeds gunnen, en derhalven verzoekt op hen, dat zy tog hunnen en onzen staat wel bedenken, en na dat zy het zullen overlegd hebben, zult gy hun voorstellen, wat zy noodig zouden oordeelen ten beste van het gemeene Vaderland: zo zy daar op neen zeggen, zult gy hun verklaaren, dat wy daarom niet willen spreeken nog iets vorderen op de onafhanglykheid, dewyl die vast, afgepaald en geslooten is, en wy die eenmaal verlaten en die brokken opgeswolgen hebbende, zyn onze gedagten ver van daar; maar zo zy zig wel bedenken, zullen zy het mooglyk goedvinden ons voor

1608. Beschermheer aan te neemen, dewyl zy niemand beeter tot hun voordeel kunnen neemen, dan ons; en op dit stuk meugt gy u beraaden met de Gezanten van den Paltz Grave, welke wy verstaan daar te zullen zyn, en moogelyk met nog andere Medegenooten van eenige andere Princen, Keur-Vorsten of andere Keizerlyke, om te zien, of zy u hier in tot uw voorneemen behulpzaam wilden zyn, in 't welke gy zult volharden en vorderen, om het, zo het mooglyk is, te verkrygen, op wat wys het zy, en zult in dit geval niet beschroomd zyn, zo maar slegs de naam van Beschermheer mag verkreegen werden. Zo zy hier toe niet willen verstaan, dat men ten minsten zoeke eene vaste vriendschap te maaken, om Vriend van Vriend en Vyand van Vyand te zyn; niet om de een den anderen te beschaadigen, maar om te weeren, en de een den anderen te helpen, in zaken van eenigen vreemden inval en afbreuk, daar van wy waarlyk in groot gevaar loopen, zo wy ons niet met eene regte vaste verbintenis te zamen vereenigen, om de een voor den anderen zorg te draagen; maar gy moet deeze snaar zo zagt slaan, dat de Fransche en Engelsche Gezanten, daar van gewaarschuwd zynde, geenen agterdogt hebben, dat wy voorneemen hen te hinderen; dog gy meugt hun wel zoet waarschuwen, dat onze party meer verzeekerd zal zyn, dan hunne, en dat de onderstand van Spanje altyd veel vaster zal zyn, dan de geene, welke zy elders mogten neemen. Zo zy hier toe niet wilden verstaan, ten minsten, dat wy belooven zullen de een den anderen niet te beschaadigen nog misdoen, nog eenige hulp of onderstand van Oorlogs-Volk, nog derzelver Krygs-tuig, nog geld, raad, daad of anderzins te doen aan de geene, die ons kwaad willen, met belofte van elk van zyne zyde te straffen, als Verbreekers van het oopenbaar verbond en de belofte, die zig onderwinden zullen de Vyanden der andere party te helpen en te dienen; en hier in moet gy voor al aanhouden.

Het

Het stuk van de vreemde Guarnizoenen en het Krygs-Volk is klaar genoeg; en alzo waarschynlyk nu de Fransche en Engelsche zullen aanhouden, ten einde zy vertrekken, moet gy hun dat kort affnyden, en bewyzen, dat wy meer reeden hebben die te houden, dan zy, dewyl zy zig ook laten dienen van Fransche, Engelsche, Schotten en andere vreemde Soldaten. 1608.

Vergeet niet het gedenk-schrift, u ter hand gesteld wegens den Grave van Embden, om dien te helpen en bevorderen in alles, dat gy kund: gelyk gy ook doen zult in de zaken, welke de Gezanten des Hertogs van Kleef zullen oopenbaaren; en boven alles, dat wy niet verliezen eenig regt, dat ons mogt toekomen, op eenige Plaatzen van den voorn: Hertog, het zy door middelen van herroeping of anderzins. Desgelyks zult gy ook eenige gedenkschriften wegens den Keur-Vorst van Keulen ontfangen, om hem in zynen staat, zo veel mooglyk is, te bevorden; het zelve zult gy ook doen wegens andere Princen en Buuren, zo zy het op u verzoeken. Boven alles zult gy niet nalaten ons, zo dikwils mooglyk zal zyn, te verwittigen den voortgang van uwen handel en alles, dat daar in voorvallen zal, om in die zaak van dat werk zulke orde te geven, als wy noodig en bekwaam zullen vinden.

Gedaan te Brussel den 16[den] van Louwmaand, des Jaars 1608, omschreeven, *Rich. V*^t. en geteekend, *J: Albert*, *A: Isabel.*

Veele meenden, dat zy deezen last-brief, als meer andere hebbende, moedwillig hadden laten liggen, om in de Nederlanden allerhanden agterdogt te maaken, en die, was het mooglyk, by de Fransche en Engelsche in verdenking te brengen, om dat de Afgevaerdigde het stuk van den Roomschen Godsdienst nooit zo na hadden willen verklaaren, als men uit deezen zag, dat zy gelasd waren; en dat daar in verscheide stukken van deezer Landen bescherming en verbintenis met den Aards-Hertog te maa- Gesprekken hier over.

1608. maaken, vervat waren, welke regt dienden, om de Fransche en Engelsche in bedenken tegen de Nederlanden te stellen, als of die heimlyk iet byzonder tegen hen zouden hebben willen handelen. Andere dagten om dezelve reeden, dat zy by ongeluk hier gelaten of vergeeten moest zyn, om dat daar in stonden de stukken aangaande de bescherming, bedenkingen en andere, welke zy alzins hadden willen geheim houden.

Andere papieren en ontwerpen. Daar was ook by een ontwerp van een voorstel, dat zy meenden te doen, zo Neyen wedergekomen was, daar in zy, als 's Konings besluit, verhaalden, dat die van de stukken des Godsdienst of der Indische vaarten, niet wilde wyken, daar uit veele meenden, dat men wel zag, wat bescheid zy uit Spanje verwagtten, gemerkt zy te vooren wisten, wat en hoe 's Konings eindlyk besluit zyn zou. Nog een ontwerp van de voorreeden en eenige stukken van bestand, gelyk zy dat hadden meenen te handelen en besluiten alleen op naam van den Aards-Hertog, volgens hunnen voorslag van den 25sten en 26sten van Herfstmaand, te vooren verhaald, daar uit men de meening van dien voorslag wat klaarder zag, dan men die van de Gezanten had kunnen verneemen; daarom te meer vermoed werd, dat het met opzet was blyven liggen.

De Hertog van Mantua komt in Holland. Geduurende deezen handel kwam van het bad te Spa in Nederland de Hertog van Mantua, die alom, voor al te Antwerpen, feestlyk werd ingehaald, en den 6den van Herfstmaand te Dordrecht, en den 7den te Rotterdam, Delf en Leyden kwam, komende hem Prins Maurits, de Marquies Spinola, de Graven Hendrik, Willem, en Jan van Nassau, met veele andere Heeren, tusschen Delf en Leyden begroeten, die een end wegs met hem, zittende in de koets van Prince Maurits, gereeden zynde, weder van hem scheidden, en Graaf Hendrik is by hem gebleeven, om hem door Holland te geleiden. Den 8sten is hy, te Leyden de Hooge School bezien hebbende,

de, verder getrokken naar Haarlem en Amsterdam, 1608.
daar hy den 9den en 10den bleef, om alle de heerlykheden en scheepvaart van die Stad te bezigtigen, kwam den 11den weder te Haarlem, daar hy, met de Overheid, zeer sterk dronk, en trok den 12den over de Paerden-markt van Valkenburg, en van daar langs het strand tot in 's Hage, daar hem Prins Maurits, Spinola en zeer veele Heeren, met koetzen en karossen, inhaalden, en hy dien nagt bleef, begroetende de Princes en eenige der andere Gezanten, en trok, den 13den, met het jagt van Prince Maurits, weder naar Braband; zo dat hy door het Land gereisd is, niet als een, die het met kennis bezien, maar alleen doorloopen wilde, nergens toonende tot de kennis van Plaatzen, of derzelver geleegenheid of sterkte, lust te hebben. De Spaansche Gezant had hem te Brussel vermaand het bestand in Holland aan te pryzen; maar hy had zig daar van verontschuldigd, gelyk hy tegen eenige in Holland zeide, waarom hy mooglyk zig zo zeer haastte. Hy was van aanzien een fraai Man, hebbende geen Italiaansch aanzigt, maar eer eenen Nederlander gelykende.

Der Koningen Gezanten raaden de vereenigde Landen tot bestand.

Wy hebben het vertrek der Spaansche Gemagtigde uit 's Hage, zonder iet uitgeregt te hebben, en hunne aankomst in Braband, te vooren verhaald: des niet tegenstaande hebben de Fransche en Engelsche Gezanten niet afgelaten aan beide zyden te vermaanen zig op een bestand voor eenige Jaaren te bedenken, daar van zy eenige artykulen voorstelden, in welke de vereenigde Landen groot gevaar vonden, dat zy met veele reedenen, te lang, om te verhaalen, beweezen: daar tegen zogt Jaunyn alle de swaarigheden te beantwoorden en neder te leggen, onder andere op het mistrouwen der Spanjaarden zeggende, zo die eenig verdrag niet hielden, wilde zyn Koning, en mogt hy ook, allerhande verbintenis met de Landen, tot hun behoud, aangaan, zonder het verbond van Vervins met Spanje te breeken.

1608. Daar werden ook brieven des Konings van Vrankryk, getekend den 23sten van Wynmaand, voortgebragt, antwoordende op hunne twyffelmoedige brieven aan hem, inhoudende, dat, was het, dat 'er gerugt van hem liep, als of hy anders meende, dan zyne Gezanten daar van zynent wege voorgaven, hy verzeekerde, dat zyne trouw en vaste meening was hun te raaden met eenen handel van bestand voort te vaaren, als vrye Staten, enz. gelyk hun, wegens hem en den Koning van Groot Brittagne was aangebooden, en dat Vrede of bestand beter was, dan een nieuwe Oorlog; ook dat hy alle hunne voorgehoude swaarigheden wel overwoogen, en daar over met zynen geheimen Raad geraadpleegd, en noodig bevonden had dien raad te volgen, en dien geenzins af te slaan, maar aan te neemen, als gekomen van eenen Prince, die hun wel meend, en ook wel wist, wat hun best was, enz. De Engelsche vertoonden zig niet minder, en zulks alles met sterke en heevige aanraadingen, ja dreigingen van eenigzins de hulp op te zeggen, en dergelyke, zo dat het de Menschen verwonderde en nadenken gaf, te meer, daar zy, zo het hun dagt, weinig moeite hadden gebruikt en ernst getoond, om den Vrede te doen voortgaan, nadien elk reekend, dat in de besluiten van eenen Vrede alle beloften veel meer verbinden, dan in bestand: want men kan, na gemaakten Vrede, niet weder in Oorlog komen, zonder zyne belofte te breeken en nieuwe beleedigingen te doen, welke de Gemeente ligt weder tot verbittering en wantrouwen brengen, merkende, dat hunne Party geloof nog belofte houden, daar men in tegendeel, na het einde van een bestand, met regt en billykheid, zonder opspraak, weder in Oorlog zal komen, en zyn voorig regt van oppermagt vorderen, als of dat nooit afgestaan was: en word het bestand wel gehouden, dan begrypt de Gemeente, dat zy Princen zyn, die hun woord en beloften houden, en, zy dus in hunne harten kruipende,

De Koning van Vrankryk schryft aan de Staten Generaal, bestand aanraadende.

Heevigheid der Koningen tot bestand, en reedenen daar tegen.

pende, zouden deeze te gewilliger zig hunner gehoorzaamheid onderwerpen. 1608.

Besluit der vereenigde Landen, om over een lang bestand te handelen.

Ten laatsten hebben deeze Gezanten zo veel te weeg gebragt, dat men dapper heeft gehandeld op de vyftien artykulen, tot een bestand voor 12 Jaaren voorgesteld, de stilstand, welke met het Jaar 1608 eindigde, verlengd, de handel weder op de been gebragt en aan de wederzydsche te vooren gebruikte Gemagtigde in handen gegeven is, welke, den 23sten van Wintermaand, den handel begonnen te hervatten, de Gezanten der Koningen aan de vereenigde Landen beloovende en verzeekerende, dat hunne Meesters, de Koningen, alles, wat beslooten zou werden, volbragt zouden zien, enz. dat veele deed gelooven, dat, de Koningen op de Aards-Hertogen eenig gewis vertrouwen moesten stellen, dat die liever zouden verkiezen de volstrekte heerschappy, en zoeken van zig zelven en de Landen af te hangen, zonder langer eenige onderdanigheid te erkennen, dan in Oorlog te blyven.

Aanmerkingen van de Koningen omtrend den Aards-Hertog.

Mancicidor naar Spanje gereisd en te rug gekomen.

Hier over was Mançiçidor naar Spanje gereisd, en, zo men zeide, wedergekeerd met uitdruklyken last van den Koning, om geen lang bestand te maaken, maar wel den stilstand, zo als die tans was, nog eenige Jaaren te doen duuren, met toelating van den vryen handel op Spanje, gelyk men dien nu gebruikte, en dat men buiten Europa, op de Middellandsche Zee en in Indien, in Oorlog zou blyven, daar mede die van Zeeland scheenen wel te vreden te zyn, maar andere niet: des de Afgevaerdigde, in Holland komende, geenen anderen last hadden, dan over deezen handel van stilstand te mogen staan, hooren en zien; daar tegen weder andere Gewesten en Steden zeer tot verdrag geneegen waren, maakende den nood van Vrede of bestand zo groot, als of zy bedorven waren geweest, zo men weder in den Oorlog had moeten treeden, zig latende voorstaan, dat een twaalfjaarig bestand zulk eene eenigheid in de harten der Nederlanden, onderlinge Buuren en Lands-Lieden zou verwekken, dat gee-

De gedagten voor en tegen het bestand zyn verscheiden.

1608. ne der beide Partyen weder tot den Oorlog te brengen zouden zyn; daar tegen andere vreesden, dat des Aards-Hertogs Landen, door hunne Guarnizoenen overmeesterd en gedwongen zynde volkoomen te gehoorzaamen, hangende daar de Staten der Gewesten geheel af van den Aards-Hertog, die hun geene stem vraagd, daar by zy ligt een zeergroot voordeel over de vereenigde Landen zouden hebben, om die, door zyne halsstarrigheid, van hunne standvastigheid te doen wyken, of te verdeelen, voor al die van Gelderland, Over-Ysfel en Groningen, die gedwongen tot de wapenen waren gekomen, en daar de Aadel de meeste stemmen heeft, die, ten platten Lande gegoed, zig uit de gevaaren zouden houden, en aan het hooger boord leunen.

Geschillen in 's Hage over de bewilligingen tot de schattingen.

By deeze verscheide gezindheden der vereenigde Landen kwam nog, dat de Gewesten elkanderen niet konden verstaan op de bewilligingen der schattingen voor den toekomenden tyd, Holland, gedurende het bestand voor eenige Jaaren, zesendertighonderdduizend guldens 's Jaars aanbiedende; Vriesland een vyfde; Utrecht een tiende daar van; Groningen ook zyn deel, mits het draaglyk maakende; Zeeland had te vooren gesprooken van zeshonderdduizend guldens, maar zy hadden geenen volkoomen last. Deeze swaarigheden gaven de verstandigste onder hen groot bedenken, en zy hadden, voorwaar! wel noodig wysheid van God te bidden, want die verschilligheden van gedagten niet geheel zonder verbitteringen toegingen, zo dat het scheen, of de Aards-Hertog in den handel deels tot zyn voorneemen was geraakt, om oneenigheid en tweedragt onder de Gewesten te brengen: dog eindlyk nam de vrees, van de Landen in te groten agterstal en schulden te brengen, de overhand, en bewoog tot eenige lydlyke voorwaarden aan te neemen; want de Nederlanders moeten, om hunnen uitgestrekten handel, door de gansche Waereld vry van aanslaagen gehouden werden. Om het bestand naar des Aards-

Hertogs

Hertogs zin door te dringen, was Philips van Nassau, Prins van Orange, in Holland gezonden, en onder de hand waren meer andere middelen gebruikt. 1601.

Prins Philips van Orange in Holland gezonden.

De Staten van Braband, Vlaanderen, enz. door Kasteelen en Guarnizoenen overmeesterd, hadden geen middel, om den Vrede te vorderen, dan hunne ootmoedige vertoogen, verhaalende, hoe noodig hun een Vrede was, elendig klaagende over den Oorlog en het onbetaald Krygs-Volk; en, dat te verwonderen is, van geene der beide Partyen is gehandeld over de vreemde Guarnizoenen, om die uit den Lande te doen vertrekken, daar over veele klaagden.

Vertoog der Staten van de overheerde Gewesten.

Den 8[den] van Wintermaand zyn de Gezanten der Duitsche Vorsten uit 's Hage vertrokken, niet goedvindende langer het voorgeslaage bestand by te woonen, als strydig met den last van hunne Meesters, die liever eenen vasten Vrede en welstand in Nederland gezien hadden; maar zy gaven ook hoop van eenige goede verbintenisfen tusschen hunne Meesters en deeze Landen. Zy werden kost-vry gehouden, en vereerd, die van den Keur-Vorst elk met eenen gouden ketting van drieduizend, en de andere elk met eenen van vyfentwintighonderd guldens.

De Gezanten der Keur- en andere Vorsten trekken uit Holland, vereerd zynde, in December.

De Koning van Spanje had in dit Jaar in Spanje en Italiën doen gereed maaken eene grote Vloot van Galleijen en scheepen, met Krygs-Volk, zynde de Marquies van Santa Croce Admiraal over de scheepen, en de Hertog van Ossuna, die lang in Nederland gediend had, over het Krygs-Volk: de aanslag werd gezegd te zyn op Larache in Barbaryen, buiten de Straat, dat hem, in Oogstmaand, de Koning van Fessa gaerne zou overgegeven hebben, om tegen zynen Broeder geholpen te werden, gelyk wy naderhand zullen verhaalen, maar de Mooren houden hunne beloften niet: andere meenden, dat de aanslag was op Tituan, tot wraak over de diensten, welke die Stad aan Heemskerks Vloot na de overwinning gedaan had; maar deeze Vloot

Eene Vloot in Spanje en Italiën uitgereed tot aanslaagen op Barbaryen.

1608. Vloot is te rug gekeerd zonder iet uit te regten.

In Wynmaand komt eene ryke Vloot uit West-Indien in Spanje.

Den 14den van Wynmaand kwamen te St. Lucar in Spanje omtrend tweeëndertig scheepen uit West-Indien, daar van men reekende, voor 's Konings reekening, in te komen agtentwintighonderd een-enveertigduizend reaalen van agten, en in Wintermaand daar na nog eene millioen; maar voor de gemeene Kooplieden in zilvere reaalen meer dan zes millioenen, en verder koetzenillen, anil, huiden, zuiker, salzaparille en andere goederen, alles bedraagende meer dan agt millioenen en drieduizend reaalen van agten.

Een schat van oud Roomsch geld in Vlaanderen gevonden.

Wy zullen hier ook verhaalen van eenen schat, over 1 Jaar in Vlaanderen gevonden, die 'er wel 1440 Jaaren begraaven was geweest, uit vrees voor overvalling, zo het schynd, daar uit wy zien, dat toen de Nederlanden ook met Oorlog en verwoesting bezogt zyn geweest.

Karel van Houwen, een Landman, woonende omtrend het Dorp Mespelare, liggende by de Rivier de Deure, tusschen Aalst en Dermonde, eene myl van Dermonde, in Grasmaand, 's morgens vroeg, in zynen Kool-hof willende gaan spitten, om wat te planten, stak, niet ver van den gemeenen weg, hebbende maar drie of vier schuppen gegraaven, op eenen steenen pot, staande niet meer dan eenen voet diep in de aarde: de pot was klein, hoog en smal, en viel in stukken, maar hy vond 'er een goed deel Roomsch goud geld, nu gedenkpenningen genoemd, in, die hy, zynde geheel swart, wat afwischte, en bevond, dat het goud was: des hy, verblyd zynde, zyn geluk lang geheim hield; maar hier en daar eenige verkoopende, is het uitgekomen, schoon hy het getal nooit regt heeft willen bekennen; dog men kon bereekenen, dat 'er omtrend agt- of negenhonderd stukken geweest zyn: zy waren alle van fyn goud, weegende omtrend eenen dubbelen dukaat, en elk zeven en eenen halven gulden waerdig geschat; maar werden terstond van Liefhebbers opge-

zogt,

kogt, en wel voor tien of meer guldens verkogt; 1608
de Aards-Hertog kreeg 'er een goed deel van: zy waren van verscheide munten, gelyk wy zelfs gezien hebben, van de eerste Roomsche Keizers, als Antonius Pius, Marcus Aurelius, Lucius Verus, derzelver Vrouwen en verscheide andere van die eeuw, en waren fraai en onderscheiden geslaagen, en daarom terstond opgekogt door de Liefhebbers der oudheid, daar de Nederlanders zo wel toe geneegen zyn, als de Italianen, of eenig ander Volk, gevende de vernuftige zeer fraaje bespiegelingen: want de Romeinen en Roomsche Keizers, 's Waerelds Alleenheerschers, hebben kunstig, door hunne munt, de gansche Waereld willen toonen en hunne Nakomelingen nalaten de kragt, het geweld, de magt en mogenheid van hunne alleenheersching, het Roomsche Ryk en hunne Persoonen, met weinige teekens en letters zeer kunstig aanwyzende hunnen naam, geslagt, staat, overwinningen en zeegenpraalingen, aanteekenende den tyd van hunne bedieningen, ja geheele geschiedenissen, tot verwondering van alle Liefhebbers.

De Nederlanders zyn Liefhebbers der oudheid.

Terwyl nog verscheide Gezanten in 's Hage vergaderd waren, werd daar, den laatsten van Slagtmaand, door hun tusschenspreeken en de gunst des Prince van Orange, weggeruimd het geschil tusschen Prince Maurits en zyne Zuster Emilia van Nassau, tegen het genoegen van hem en het gansche Huis van Nassau, gehuwd met Don Emanuël, Prince van Portugal, Zoon van den Koning Don Antonio, welke in 12 Jaaren, dat zy getrouwd zyn geweest, verscheide Kinderen gewonnen hebben: des men van hem en de Kinderen mede in 't bestand gehandeld heeft, om eenig onderhoud uit Portugal, als den Koning van Spanje zo na in den bloede bestaande, dat, gelyk wy verstaan hebben, naderhand vergund werd.

Herstelling van Emilia van Nassau, gehuwd aan Don Emanuël, met haare Broeders.

In den laatsten winter waren te Leyden gestorven de geleerde Heeren, Joseph Schaliger, Zoon van den eedelen, vermaarden en geleerden Julius Cæsar

Joseph Schaliger, Karolus Clusius, en Johannes Bochius gestorven.

1609. far Schaliger, wel eer gesprooten uit de Heeren van den Verona, beide zeer voortreflyke onder de Geleerde: hy storf den 19den van Louwmaand. Omtrend den zelven tyd overleed daar ook Karolus Clusius, oud 84 Jaaren, gebooren van Atrecht, een zeer geleerd en ervaare Kruid kenner, die lang den voorigen Keizer Maximiliaan gediend had, en wiens gelyk in die weetenschap niet wel te vinden was. Nog storf te Antwerpen Johannes Bochius, Geheim-Schryver van die Stad, een geleerd Digter, bekend uit zyne nagelate werken.

Gedeurende den besprooken stilstand van wapenen heeft nogtans het wederzydsch Krygs-Volk hier en daar elkanderen aangetast, gelyk zy, volgens het verdrag mogten doen; als eens omtrend de Ruere; nog eens, als andere meenden geld en Krygs-tuig in Lingen te brengen; maar het aanmerklykste was dit: in 't begin van Slagtmaand was Graaf Adolf met zes of zeven benden Paerden in 't Land van Lutzenburg geweest, om eenige schattingen op te haalen: als hy, in 't wederkeeren, voorby Rhynberk reed, wilde hy de Stad en het Guarnizoen begroeten met het slaan der trompetten) meenende, naar Krygs gebruik, weder met een of twee scheuten vereerd te werden: dog de Gouverneur wilde dat niet toelaten, maar deed naerstig vernemen naar zyne gelegenheid, en waar hy 's nagts blyven zou, en zond heimlyk naar hem toe omtrend zevenhonderd Voet-Knegten en Spies-Dragers van zyne beste Soldaten, meest Engelsche, die den Aards-Hertog dienden, meest Overloopers, of Vrywilligers. Graaf Adolf reed dien nagt met een deel van zyn Volk binnen Santen, daar hy in een Dorp, by het Klooster Marien-boom, met omtrend hondert en vyftig Paerden, die zynen buid, was, en de andere in de naaste Dorpen, weinig vreezende, dat zy gevolgd zouden werden; maar die van Rhynberk in den nagt daar gekomen zynde, zyn onvoorziens in de huizen, op de stallen en Paerden gevallen, en kreegen veele Paerden,

Het Guarnizoen van Rhynberk geslaagen door Grave Adolf, die daar dood blyft.

Paerden, buid, en Gevange, dog weinige bleeven 'er dood, en dus trokken zy met den buid weg; maar nog niet te vreden zynde, meenden zy in dien nagt nog andere in de naaste Dorpen te verrasschen; dog Graaf Adolf kwam terstond met een deel Paerden op de been, om zyn verlies te herstellen, des die van Rhynberk zig begaven in een Klooster by Santen, om deeze Ruiters, in 't doortrekken der boschagie, beeter te bespringen; dog werden van daar gedreeven, en moesten zig op een vlak veld begeven; en zig niet willende laten insluiten, trokken zy in goede slag-orde, den buid en de gevange in 't midden, naar eene boschagtige plaats. Graaf Adolf zynen Vyand ziende, stelde de zyne in drie hoopen, en heeft ze dus verwoed besprongen, daar zyn Paerd in den eersten aanval geschooten, en hy, niet wel gewapend en dus te voet zynde, met spiessen doorstooken werd: niet tegenstaande dit, en de goede orde der Rhynberkers, werden zy gebrooken en ontdaan, de Paerden 'er gelyk invallende, en wel driehonderd werden gevangen en de buid weder gekreegen; maar als eenige gewaar werden, dat hunne Overste, zynde van het Volk zeer bemind, daar dood lag, floegen zy ongeschikt in hitte alles, dat zy zaagen, dood, zonder aanzien van Gevange; en zeer weinige konden het ontloopen naar Rhynberk, maar werden van de Paerden agterhaald. In den voornagt was te Rhynberk de tyding der overwinning, daar over zy vreugde-scheuten deeden; dog die vreugde duurde niet lang, verstaande, dat zy alle op de plaats waren dood gebleeven, zynde meest Engelsche Overloopers, die geene genaade verdienden. Een Zoon van Stanley, die eertyds Deventer aan de Spaansche had overgeleeverd, had hier over het meeste gebied, en bleef 'er dood, met twee Vaandraagers, zyne Broeders, vier Engelsche Kapiteins, Sadder, Kent, Vaner en Twidde, vier Luitenants, zes Vaandels Engelsche, en veele Engelsche en Iersche Vrywilligers, met eenen Spaanschen en eenen

1609.

De Engelsche, zynde meest Overloopers, geslaagen.

1609. eenen Duitschen Kapitain en hunne Officiers. Graaf Adolfs dood lighaam werd, den 19den, met droefheid binnen Nymegen gebragt, en daar zeer heerlyk begraaven: hy was één fraai, jong en kloek Heer, zeer bemind en beklaagd: daar bleeven omtrend twintig van zyn Volk dood en wel zo veele gekwetst. De Gouverneur van Rhynberk werd van den Aards-Hertog zeer tegengesproeken, en, zo men zeide, van zynen dienst afgezet, om dat hy zo veele der voornaamste van zyn Guarnizoen liet uittrekken, zynde eene Grens-Stad.

Huwlyken in Italiën en Vrankryk. In dit Jaar werden in Italiën onder de Hertogen veele huwlyks-verbintenissen gemaakt; als, de groté Prins, Cosmus de Mediçes, Zoon van den groten Hertog, trouwde, den 28sten van Slagtmaand, zeer feestlyk te Florençen, met Magdalena van Oostenryk, Zuster des Aards-Hertogs van Stiermark en Greytz, en der Koninginnen van Poolen en Spanje; de Zoon des Hertogs van Mantua zou trouwen met eene Dogter van Savoyen; de Zoon des Hertogs van Modena, van den Huize van Ferrara, met eene andere Dogter van Savoyen; in Vrankryk zou de Bastaard, Hertog van Vendosme, trouwen met de Erfgenaam des Hertogs van Mercure, en Maarschalk Matiguan; de Prins van Conde met de Dogter des Konnestabels van Montmorençy; en Monsieur de Rhony, Zoon des Hertogs van Suilly, van den Huize van Bethune, met de Dogter van Monsieur de Crecqui, behuwd Zoon van den Maarschalk Desdiguiers.

Paus Paulus de Vde maakt Kardinalen. Paus Paulus de Vde had in den voorigen winter vyf Kardinalen gemaakt, namelyk, den derden Zoon van Spanje, den tweeden van Mantua, den Oversten der Dominikanen, Biegtvader des Konings van Spanje, Forgatz in Hongaryen, Aards-Bisschop van Gran, en den Klooster-Voogd van Clermont, in Vrankryk, uit den Huize van Rochefocault; en den 29sten van Slagtmaand laatstleeden weder vyf, als, Michaël Angelo, Tonti van Rimini, Aards-Bisschop van

Na-

Nazareth, Fabritio Veralri, een Romein, Bisschop 1609.
van St. Severo, Lanfranco Margotti, van Parma, Geheim-Schryver des laatsten Paus Leo, Aloysius Caponi, een Florentyner, overste Schatmeester des Paus, met den Heere Ceni.

Spaansche Gezant in Engeland aangekomen.

Den 22sten van Wintermaand kwam uit Nederland in Engeland, door den Koning van Spanje gezonden, Don Fernando Gyron, van den Huize van Osfuna, Ridder van Malta, zo men meend, om den Koning te danken over de gedaane moeite, en nog aan te beveelen een bestand in Nederland, en dergelyke pligts-pleegingen; daar op de Koning niet naliet te zeggen, had zyn Meester, de Koning, zo wel te vooren zyne meening verklaard en betrouwd, hy zou voor lang en beeter hem eenen goeden Vrede of bestand te weeg gebragt hebben, en meer zulke reedenen: dergelyke diensten deed ook, van Spanje's wege, in Vrankryk, Don Piedro de Toledo, ook met eenige voorstellen van toekomende huwlyken, beide verneemende, wat onderling verstand deeze Koning hadden met de Duitsche zaken en Vorsten in Hongaryen, Oostenryk en Boheemen, daar van wy te vooren gewaagd hebben.

Der Koningen Gezanten trekken naar Antwerpen, om het bestand te middelen, in 't Jaar 1609.

Wy hebben verhaald, dat men nu in de vereenigde Landen ook voorgenoomen had te handelen, of met den Koning van Spanje en Aards-Hertog een bestand kon gemaakt werden, en de Staten Generaal hadden hunne Afgevaerdigde gelasd de artykulen, daar toe door der Koningen Gezanten voorgeslaagen, over te neemen, om te zien, of in de woorden, *salva manente substantia*, iet veranderd diende, tot meer klaarheid der zaak, en dan verklaaring te doen, waar na de Koninglyke Gezanten naar Antwerpen zouden trekken, om daar ook den Aards-Hertog tot alle gevoeglykheid te beweegen: na nog veele twisten zyn eindlyk de Gezanten naar Antwerpen gereisd, en 'er den 9den van Sprokkelmaand aangekomen, daar zy verscheide vergaderingen met des Aards-Hertogs Afgevaerdigde gehouden hebben,

1609. veele swaarigheden vielen, en stonden op die geheel af te breeken: dog eindlyk deed Richardot nog eene reis naar Brussel, en werd beslooten, dat de wederzydsche Afgevaerdigde te Antwerpen zouden vergaderen, en de Afgevaerdigde der Staten Generaal zouden te Bergen op den Zoom komen, om naader by de hand te zyn, gelyk geschiedde, en de Afgevaerdigde der vereenigde Landen tot den handel kwamen te Antwerpen, den 25sten van Lentemaand, werdende feestlyk ingehaald door Spinola, Mançiçidor en Verreycken, vergezeld van veele Graven en grote Meesters: wegens de Staten kwamen eerst Graaf Willem Lodewyk van Nassau, met den Heere van Brederode, werdende het Geschut, zo van het Kasteel, als anders rondom, eenige daagen daar na ter hunner eer afgeschooten: zy werden geplaatst in 't Fokkers huis, en hadden 'er hunne hervormde Leeraars, als, Mr. Johan Uytenbogaart en andere, medegebragt, welke zy in hunne huizen lieten preediken en oeffening doen, gelyk Spinola en de zyne in 's Hage gehad hadden. Zy zyn meermalen op het Raadhuis te Antwerpen vergaderd geweest met des Aards-Hertogs Gemagtigde, en hebben eindlyk, den 9den van Grasmaand, volkoomen een bestand voor 12 Jaaren beslooten, en dat terstond gezonden naar Brussel aan den Aards-Hertog, en naar Bergen op den Zoom aan de Staten, om bevestigd te werden, welk, den 14den, wederzydsch bevestigd en bezeegeld, weder te Antwerpen gebragt werd, en is daar ten zelven daage oopentlyk, en in de volgende daagen in alle de omliggende voornaame Steden, afgeleezen, daar, uit vreugde, alom de grote klokken geluid, gevuurd, en het grof Geschut gelosd werd: als, te Antwerpen luidde de grote klok, getrokken door vierentwintig Mannen, zo swaar zynde, dat men ze te Ordam en Lillo, ja 4 mylen van daar, hooren kan, en was in veele Jaaren niet getrokken. Dit verdrag werd op eene heerlyke opgeregte stelling voor het Raad-

De wederzydsche Afgevaerdigde vergaderen te Antwerpen, in Lentemaand.

Een twaalfjaarig bestand beslooten te Antwerpen, den 9 April.

Raadhuis, door den Stads Geheim-Schryver du Moy; 1609.
afgeleezen, slaande eerst, tot 's Volks blydschap, veertien trompetten, waar na terstond alle het grof Geschut van het Kasteel, de Stad en Oorlogs-scheepen gelosd werd. De Geestlyke zongen *te Deum laudamus* met grote plegtigheid, daar op dit tydschrift paste, welkes getal-letters 1609 uitmaaken;

Het verdrag met grote blydschap te Antwerpen afgekondigd.

GoD MoeT nV en aLtIJt geLooft zIJn.

hier by nog twee Latynsche vaersjes voegende;

Pax Flandris Batavisque datur; gaudere Colum;
Ferra dabunt quercus, flumina lacta fluent.

Tegen den avond heeft men 'er weder heerlyk gevuurd, met pek-tonnen, lantaerns en andere vuurwerken, de klok weder geluid, en anderwerf het grof Geschut gelosd, en het Volk heeft elkanderen met gezelschappen en gast-maalen onthaald en geluk gewenscht, zo dat de Stad alom vol vuur, ligt en blydschap was. 's Anderendaagsch ging men alom vry buiten de Stad wandelen, als Menschen, die uit de gevangenis verlosd waren: ook kwamen terstond eene meenigte scheepen en Volk uit Holland en Zeeland hunne Vrienden bezoeken. Desgelyks is alom in alle de Nederlandsche Steden feest en vreugd gevierd, elk op zyne wys.

De Staten Generaal der vereenigde Landen hebben, den 22sten, eenen gemeenen dank- en beededag afgekondigd tegen den 6den van Bloeimaand, luidende;

Nadien het den Almagtigen Heere God, door zyne oppermagtige grondlooze barmhartigheid, gelieftd heeft, na eenen zo langduurigen, gestaadigen en bloedigen Inlandschen Oorlog van omtrend 40 Jaaren, buiten alle waarschynlykheid, en genoegzaam tegen de gemeene gedagten der Menschen, de gemoederen der beide Krygs-deelen te schikken en bereiden tot het aanneemen en eindlyk besluiten van eenen stilstand van alle vyandlykheden, zo ter Zee en te Water, als te Land, voor den tyd van 12 Jaaren,

Afkondiging van eenen dank- en beede-dag in de vereenigde Landen.

1609. ren, daar uit, door de genaade van den Almagtigen Heere, te hoopen is, dat een Godlyke en verzeekerde Vrede zal volgen, met behoud der vryheid, geregtigheden en voorregten der Landen, dat de eenige uitkomst is, welke men van dien langduurigen Oorlog met groot geduld verwagt heeft, in zo ver wy ons daar toe bekwaam maaken, en met behoorlyke dankbaarheid deeze grootste en hoogste weldaad en genaade van God aan Hem erkennende, zyne Godlyke Majesteit daarom bidden, en daar voor eeren, looven, roemen en danken, zyn H: Woord aanneemen, en ons daar naar rigten en dat beleeven; zo is het, dat de Hoog Mog: Heeren Staten Generaal der vereenigde Nederlanden, het zelve, naar hunne hooge wysheid en ervaarenheid, met aandagt naar behooren overweegende, noodig dagten te stellen eenen gemeenen dank- en beededag in alle de vereenigde Landen, tegen Woensdag den 6[den] van Bloeimaand eerst-komende, om ten zelven daage den Almagtigen Heere God over zyne voorm: weldaad, en de grote genaade, by het besluit van het voorsz. bestand, van gansche harten te looven, pryzen en danken, en Hem vuurig te bidden in deeze Landen verder zyne milde genaade te doen, zyn H: Woord hoe langer hoe meer te verbreiden, zynen ryken zeegen in neering en welvaard te vermeerderen, en ten zelven einde den gewenschten, Godzaaligen, eerlyken en verzeekerden Vrede te verleenen, mitsgaders de vereenigde Gewesten in vaste eenheid, vriendschap en onderling verstand, onder eene welgeschikte Regeering, te handhaaven en bewaaren, en om ver te werpen en te niet te doen alle listige aanslaagen, welke daar tegen iemand heimlyk of oopenbaar zou mogen voorneemen of beleggen: daarom wy verzoeken en begeeren, en niet te minder, uit naam als boven, beveelen den voorsz. dank- en beede-dag binnen uwe Steden, en derzelver onderhoorige, ter plaatze, daar zulks gebruiklyk is, tydig te doen afkondigen, en een ieder te

te gelasten zig daar na te schikken, en ten zelven daage zig te onthouden van alle hand-werken, kaatzen, kloot-schieten, bal-slaan, tappen, drinken, of dergelyke, daar mede die vast-, dank- en beede-dag zou mogen ontheiligd werden, op zeekere groote straffen, daar toe te stellen, daar op wy ons zullen verlaten. Gegeven in 's Hage, den 22sten van Grasmaand, des Jaars 1609. 1609.

Dus heeft men in de vereenigde Landen, in de plaats van *te Deum laudamus* te zingen, den voorsz. bevoolen vast-, dank- en beede-dag yverig gevierd, volgens den inhoud des Bybels, en het gebruik der Godvreezende Koningen van Juda, en niet zonder wederzydsche reedenen, als men, naar den inhoud van deeze geschiedenis, maar in aanmerking neemd de beroerten, den Oorlog, de elende, armoede, honger, sterfte en moord van duizenden Menschen aan wederzyden, door deeze Nederlanden in 43 Jaaren geleeden, gereekend van den 5den van Grasmaand, des Jaars 1566, wanneer de beroerten begonnen, met de overleevering van het smeekschrift tegen het invoeren van nieuwe Bisschoppen en het Spaansche Geloofs-onderzoek, enz. aan de Hertogin van Parma, gedaan door den Heere van Brederode, de Graven van Kuylenburg, van den Bergh, en Lodewyk van Nassau, met nog drie- of vierhonderd Eedelen, welke daarom genoemd werden Geuzen, dat zyn Goojelingen, of Bedelaars, om dat zy hunne tegen-party te sterk geworden waren, en den Roomschen Godsdienst geene deugd deeden.

De artykulen van dit twaalfjaarig bestand, die verdraagen en afgekondigd zyn, waren deeze;

Inhoud der Artykulen van het bestand.

Alzo de doorlugtigste Princen, Aards-Hertogen Albert en Isabella Clara Eugenia, den 24sten van Grasmaand, des Jaars 1607, eenen stilstand van wapenen voor 8 Maanden hadden gemaakt met de doorlugtige Heeren Staten Generaal der vereenigde Nederlandsche Gewesten, als met, en dezelve houdende voor, vrye Staten, Gewesten en Landen,

1609. op welke zy niets vorderden, en dat bestand moest werden bekragtigd, met gelyke verklaaring, door den Katholyken Koning, in zo ver het hem mogt aangaan, en de voorsz. bekragtiging en verklaaring aan de voorn: Heeren Staten overgeleeverd 3 Maanden na het zelve bestand, gelyk gedaan is door oope brieven van den 18^den van Herfstmaand deszelven Jaars, en boven dien aan de voorsz. Heeren Aards-Hertogen uitdruklyke volmagt gegeven, den 10^den van Louwmaand, des Jaars 1608, om, zo uit zynen als hunne naamen, te doen het geene zy zouden oordeelen te behooren, om te komen tot eenen goeden Vrede, of bestand voor veele Jaaren: uit kragt van welke volmagt de Aards-Hertogen, door hunne last-brieven van den 27sten derzelve Maand, Gemagtigden hadden benoemd en afgevaerdigd, om, uit naamen en in rang voorsz. te handelen, en by die geleegenheid bewilligd, dat het voorn: bestand verscheide maalen verlengd zou werden, zelfs den 20sten van Bloeimaand tot het einde van dat Jaar 1608; maar meermaalen vergaderd geweest zynde met de Afgevaerdigde der Heeren Staten, hebbende die ook van hen volle magt en last van den 5^den van Sprokkelmaand, hadden, noopens den Vrede, niet eens kunnen werden wegens veele grote swaarigheden, onder hen ontstaan: daarom de Heeren Gezanten der Christlykste en Groot Brittagnesche Koningen, der Keur-Vorsten van de Paltz en Brandenburg, des Mark-Graafs van Augsbag en Land-Graafs van Hessen, daar, wegens de voorsz. Heeren Koningen en Princen, gezonden, om een zo goed werk te helpen bevorderen, ziende, dat zy gereed waren, om te scheiden en dien geheelen handel te breeken, een bestand voor veele Jaaren hadden voorgesteld, op zeekere voorwaarden, begreepen in een geschrift, van hen aan den eenen en anderen gegeven, met begeerte en vermaaning zig daar mede te vereenigen: op dit geschrift weder verscheide andere swaarigheden ontstaan zynde, waren eindlyk

heden,

heden, den 9den van Grasmaand, des Jaars 1609, vergaderd de Heeren Ambrosius Spinola, Marquies van Benafro, Ridder der Orde van het Gulden Vlies, Raad van de Staten en den Oorlog van zyne Katholyke Majesteit, overste Veld-Maarschalk van zyne legers; Johan Richardot, Ridder, Heer van Barly, Raad van Staten, Hoofd-Voorzitter des geheimen Raads van hunne Hoogheden; Johan de Mançiçidor, Raad des Oorlogs en Geheim-Schryver des voorsz. Konings; de eerwaerde Vader Johan Neyen, Overste der Orde van St. Françiscus in de Nederlanden; en Louys Verreycken, Ridder, Audiençier en eerste Geheim-Schryver van hunne Hoogheden, uit kragt der volmagts-brieven van de Aards-Hertogen, om te handelen, zo uit hunnen, als des Spaanschen Konings naam, welker inhoud hier na ingelasd is, met die van den voorsz. Heere Koning aan de eene zyde, en Heer Willem Lodewyk, Graaf van Nassau, Katzenelnbogen, Vianden, Dietz, enz. Heer van Bilsteyn, Gouverneur en Kapitain Generaal van Vriesland, Groningen en Ommelanden, Drenthe, enz. Walraven, Heer van Brederoode, Vianen, Burg-Graaf van Utrecht, Heer van Ameyden, Kloetingen, enz. Cornelis van Gent, Heer van Loenen en Meynerswyk, Burg-Graaf en Regter van het Ryk en de Stad Nymegen; Johan van Oldenbarneveld, Ridder, Heer van den Tempel, Roodenrys, enz. Advokaat, Bewaarder van het groot zegel, de papieren en registers van Holland en West-Vriesland; Jaques de Maldere, Ridder, Heer van Heyes, enz. eerste in, en vertoonende den Aadel in de Staten en Raad des Graafschaps van Zeeland; Gerard van Renesse, Heer van der Aa, Streefkerk, Nieuw Lekkerland, enz. Gellius Hillema, Dr. in de regten, en gewoone Raad in den Raad van Vriesland; Johan Sloeth, Heer van Sallick, Drossaard des Lands van Vollenhoven, en Kastelein der Heerlykheid Cuynder; en Abel Coenders van Helpen, Heer in Faen en Cantes; uit naam der voorsz. Heeren 1609

1609. ren Staten, en uit kragt van hunne volmagts- en last-brieven, insgelyks hier na ingelasd, ter andere zyde, welke, door tusschenkomst en raad van den Heere Pierre Jannyn, Ridder, Baron van Chagni en Montheu, Raad des Christlykften Konings in zynen Raad van Staten, en zyn buitengewoone Gezant aan de voorsz. Heeren Staten, en den Heere Elye de la Place, Ridder, Heer van Rusfy, Burg-Graaf van Machault, Raad in den Raad van Staten, gewoon Eedelman van 's Konings kaamer, Bailliuw en Kapitain van Vitry le François, zyn gewoone Hof-Gezant by de Staten; den Heere Richart Spençer, Ridder, gewoon Eedelman der geheime kaamer des Konings van Groot Brittagne, buitengewoon Gezant, en den Heere Rudolph Winwode, Ridder, gewoon Hof-Gezant, en Raad des voorsz. Konings in den Raad van Staten in de voorsz. Gewesten, en zyn over een gekomen als volgd;

Art: I.

De Heeren Aards-Hertogen verklaaren, zo uit hunnen, als 's Konings naam, te vreden te zyn met de Heeren Staten Generaal der vereenigde Gewesten te handelen, als met, en die houdende voor, vrye Landen, Gewesten en Staten, op welke zy niets vorderen, en met hen, uit naamen en in rang voorsz. te maaken, gelyk zy doen door deezen tegenwoordigen, een bestand op de hier na beschreeve en verklaarde voorwaarden.

II. Te weten, dat het bestand zal zyn goed, vast, getrouw, onverbreeklyk, en 12 Jaaren duurende, zullende alle vyandlykheden, hoe die zyn, tusschen den voorsz. Koning, de Aards-Hertogen, en Staten Generaal, zo ter Zee en op andere Wateren, als te Land, ophouden, in alle hunne Koningryken, Landschappen, Landen en Heerlykheden, en voor alle hunne Onderdanen en Inwooners, van wat staat of rang die zyn, zonder uitzondering van plaatzen of Persoonen.

III. Elk zal behouden en daadlyk gebruiken die Land-

Landschappen, Steden, Plaatzen, Landen en Heerlykheden, welke hy tans houd en bezit, zonder daar in, geduurende het bestand, in wat maniere het zy, gestoord te werden, daar onder men verstaat te begrypen de Vlekken, Dorpen, Gehugten en platte Landen, welke daar van af hangen. 1609.

IV. De Onderdanen en Inwooners der Landschappen van den Koning, de Aards-Hertogen, en de Staten, zullen, geduurende dit bestand, te zamen alle goed verstand en vriendschap hebben, zonder te gedenken de beleedigingen en schaade, te vooren geleeden; en zullen ook de een in des anders Landschappen mogen komen en blyven, en doen daar hunnen handel en koopmanschap in alle verzeekerdheid, zo ter Zee en op andere Wateren, als te Land; het welk nogtans de voorsz. Koning verstaat te zyn bepaald tot de Koningryken, Landschappen, Landen en Heerlykheden, welke hy houd en bezit in Europa en andere Plaatzen en Zeën, daar de Onderdanen der Koningen en Princen, die zyne Vrienden en Bondgenooten zyn, den voorsz. handel by onderlinge bewilliging hebben: en aangaande de Plaatzen, Steden, en Haavens, welke hy buiten de voorsz. paalen houd, dat daar de Staten en derzelver Onderdanen geenen handel zullen mogen dryven, zonder uitdruklyke toelating van den voorsz. Heere Koning: zy zullen wel, als het hun goed dunkt, dien handel mogen dryven in de Landen van alle andere Princen, Mogenheden en Volken, welke het hun zullen willen toelaten, ook buiten de voorsz. paalen, zonder dat de Koning, zyne Bedienaars en Onderdanen, die van hem af hangen, om die reeden eenig belet zullen doen aan de Princen, Mogenheden en Volken, die hun denzelven hebben toegelaten of zullen toelaten, nog insgelyks aan hun, nog aan de byzondere, met welke zy den handel gedaan hebben of doen zullen.

V. En dewyl een ruime tyd noodig is, om de geene, die buiten de voorsz. paalen met magt en schee-

1609 scheepen zyn, te verwittigen, om alle vyandlykheid af te slaan, is verdraagen, dat het bestand daar niet zal beginnen voor heden een Jaar, wel verstaande, dat, kan 'er het berigt van het bestand eer zyn, de vyandschap 'er dan zal ophouden; maar indien 'er na dien tyd van een Jaar eenige vyandlykheid zal zyn geschied, zal de schaade, zonder uitstel, hersteld werden.

VI. De Onderdanen en Inwooners van des Konings, der Aards-Hertogen en Staten Landen, handel doende de een in des anders Land, zullen niet gehouden zyn meer regten en lasten te betaalen, dan de Onderdanen, en die der Vrienden en Bondgenooten, welke het minste beswaard zullen zyn.

VII. De Onderdanen en Inwooners der Landen van de Heeren Staten zullen ook dezelve verzeekerdheid en vryheid in de Landen van den Koning en Aards-Hertog hebben, welke aan de Onderdanen des Konings van Groot Brittagne toegestaan is by het laatste Vredes-verdrag en die geheime artykulen, met den Konstabel van Kastiliën gemaakt.

VIII. Desgelyks zullen der Kooplieden, Schippers, Piloten en Scheeps-Volks scheepen, koopmanschappen, waaren en andere goederen, hun toebehoorende, niet mogen werden aangeslaagen, het zy uit kragt van eenig gemeen of byzonder bevel, en voor wat zaak het zy, van Oorlog of anderzins, zelfs niet onder voorgeven van zig daar van te willen laten dienen tot behoud en bescherming des Lands, daar onder men nogtans niet begrypt de aanslaagen van het Geregt, langs de gewoone wegen, om eige schulden, verpligtingen, en bondige verbintenissen van den geenen, tegen welken de aanslaagen zullen zyn geschied, daar in gehandeld zal werden, gelyk naar regt en reedenen gebruiklyk is.

IX. Ten aanzien van de handeling der Nederlanden, en de lasten en schattingen, die geheeven zullen werden op de koopmanschappen, indien hier na bevonden werd, dat daar in verschil is, en die moei-

lyk

lyk gemaakt werd, zullen op het eerste verzoek, dat gedaan werd van den eenen of anderen kant, Gemagtigde gesteld werden, om die te schikken en maatigen met gemeen goedvinden, indien het doenlyk is, zonder dat daarom het bestand gebrooken zal zyn, zo zy niet kunnen over een komen. 1609

X. Indien eenige vonnisfen waren gegeven tusschen Persoonen van verscheide Partyen, zonder verdeedigd te zyn, het zy in burgerlyke of by lyfstraflyke zaken, zullen die tegen de veroordeelde, of derzelver goederen, geduurende het bestand, niet mogen uitgevoerd werden.

XI. Geduurende den voorsz. tyd zullen geene brieven van aanteekening of wederneeming werden toegelaten, dan met kennis van zaken, daar in dat toegelaten is door Keizerlyke wetten en instellingen, en naar de schikking, by dezelve gemaakt.

XII. De een zal in des anders haavens, baaijen, plaaijen of reeden der Landen niet mogen aan, of inkomen, nog blyven, met Oorlogs-scheepen en Volk, in zulk een getal, als agterdogt zou kunnen geven, zonder verlof van den geenen, onder welken die haavens, baaijen, plaaijen en reeden zyn, ten ware door onweêr derwaards gedreeven, of daar toe door den nood gedrongen, om eenige gevaaren der Zee te schuuwen.

XIII. De geene, op welke die goederen, wegens den Oorlog, zyn aangeslaagen en verbeurd, of derzelver Erfgenaamen, en die hun regt hebben, zullen die goederen gebruiken geduurende het bestand, en die in bezit neemen door hunne eige magt, en uit kragt van dit verdrag, zonder hulp van het Geregt noodig te hebben, niet tegenstaande alle inlyvingen voor de verbeuring, verpanding, gedaane giften, onderhandelingen, over een komsten en overgiften, en wat afstanden in die overgiften gesteld mogten zyn, om van een gedeelte der goederen uit te sluiten den geenen, wien ze behooren toe te komen; met last nogtans, dat zy daar over niet zullen mogen

gen

1609 gen schikken, nog die beswaaren of verminderen, staande de tyd van het voorsz. gebruik, ten ware zy toelating hadden verworven van de Heeren Aards-Hertogen of Staten.

XIV. Het welke ook plaats zal hebben ten voordeele der Erfgenamen van wyle den Heere Prince van Orange, zelfs voor de regten, welke zy hebben in de Salines des Graafschaps van Bourgognien, welke hun wedergegeven en toegelaten zullen werden, ook met de Bosschen, die 'er onder behooren. En aangaande het regts-geding van Chastelbelin, begonnen by het leeven van wyle den voorn: Heere Prince van Orange in 't Hof van Mecchelen, tegen den Procureur Generaal des Katholyken Konings, belooven de Aards-Hertogen ter goede trouw hun regt te doen geven binnen een Jaar, dat het by hem vervolgd zal werden, zonder eenig uitstel, in alle regtvaerdigheid en opregtheid.

XV. Indien de Fiskaal van de eene en andere zyde eenige verbeurd verklaarde goederen heeft doen verkoopen, zullen de geene, aan welke die, uit kragt van het tegenwoordig verdrag, zouden toebehooren, gehouden zyn zig te vergenoegen met renten van den prys tegen den penning zestien, om jaarlyksch, geduurende het bestand, betaald te werden op de naerstigheid der geene, die de voorsz. goederen bezitten; anders zal hun geoorlofd zyn zig te vervoegen tot de verkogte gronden en erven.

XVI. Maar indien de voorsz. verkoopingen by regte gedaan waren, voor goede en wettige schulden van den geenen, aan welke die goederen voor de verbeurd-verklaaring plagten toe te behooren, zal het hun, hunne Erfgenamen, en die het regt van dezelve hebben, geoorlofd zyn die naar hen te neemen, den prys betaalende binnen een Jaar, te reekenen van den dag des tegenwoordigen verdrags, na welken tyd zy daar toe niet meer zullen ontfangen werden: en die aanneeming en herkooping door hen gedaan zynde, zullen zy daar over mogen schikken

naar

naar hun goeddunken, zonder dat zy noodig hebben eenige andere toelating te verwerven. 1609.

XVII. Nogtans meend men hier door niet plaats te geven voor de te rug neeming der huizen, om deeze reeden verkogt, en in de Steden geleegen, wegens de grote moeilykheid en aanmerklyke schaade, welke de Verkrygers zouden lyden, om de veranderingen en verbeeteringen, welke zy daar in zouden mogen gedaan hebben, daar van de vergelyking te langduurig en beswaarlyk zou zyn.

XVIII. Aangaande de verbeeteringen aan andere verkogte goederen, daar van de herkooping is toegelaten, zo die werden geeischt, zullen de gewoone Regters regt doen naar kennis van zaken, blyvende de gronden en erven verpand voor die zom, daar voor die verbeeteringen zullen vereffend werden, zonder dat de Koopers regt zullen mogen gebruiken, om daar van voldaan te werden.

XIX. Indien van de eene of andere zyde eenige Sterkten of oopenbaare werken zyn gemaakt met toelating en gezag van de Overheid, ter plaatze, daar, volgens het tegenwoordig verdrag, wedergeving behoord te geschieden, zullen de Eigenaars zig te vrede moeten houden met de waerdeering, welke gedaan zal werden door de gewoone Regters, zo van de voorsz. Plaatzen, als van het Regts-gebied, het welke zy daar hadden, ten ware onderling over een gekomen werd.

XX. Aangaande de goederen van Kerken, vergaderingen, en andere Godsdienstige Plaatzen, in de vereenigde Gewesten geleegen, welke waren Leden, afhangende van Kerken, bevoorregte Plaatzen en vergaderingen, onder de gehoorzaamheid des Aards-Hertogs, zal, het geene niet verkogt is geweest voor den 1sten van Louwmaand, des Jaars 1607, hun wedergegeven werden, en zy zullen daar in wederkomen op hunne eige magt, zonder hulp van het Geregt, om, gedurende het bestand, te gebruiken, en zonder daar over te mogen schikken,

1609. ken, naar het geene te vooren gezegd is; maar van de geene, die voor dien tyd verkogt, of door de Staten van eenig Gewest in betaaling gegeven zyn, zal jaarlyksch de rente van den prys betaald werden naar den penning zestien; door het Gewest, dat de verkooping zal hebben gedaan of de goederen in betaaling gegeven, met zulke schuld-overwyzing, dat zy verzeekerd mogen zyn: insgelyks zal gedaan en in agt genoomen werden aan des Aards-Hertogs zyde.

XXI. De geene, aan welke die verbeurd verklaarde goederen behooren wedergegeven te werden, zullen niet gehouden zyn te betaalen eenige agterstallige renten, lasten en schulden, voor al, die op dezelve goederen zyn verweezen voor den tyd, dat zy die niet gebruikt hebben; en zo zy van de eene of andere zyde vervolgd of gemoeid werden, zullen zy als betaald werden afgeweezen.

XXII. Men zal ook voor de goederen, die verkogt of verdraagen zyn, om bedykt of herdykt te werden, niets mogen vorderen, dan de opstallen, daar voor de Bezitters zig hebben verbonden by de daar toe gemaakte verdraagingen, met de rente van de betaalde penningen, zo eenige gegeven zyn, ook naar den penning zestien, als boven.

XXIII. De vonnissen, gegeven, om die goederen in regte verbeurd te verklaaren, daar van de partyen de Regters hebben gekend en wettig zyn verdeedigd, zullen zy houden, en zullen de verweeze niet ontfangen werden, om daar tegen te zeggen, dan door gewoone wegen.

XXIV. De Aards-Hertogen en Staten zullen, elk in 't zyne, stellen Amptenaars en Overheden tot de bediening van het geregt en den burgerstaat in de Steden en sterke Plaatzen, welke, wegens het tegenwoordig verdrag, behooren aan de Eigenaars wedergegeven te werden, om die te gebruiken, geduurende het bestand.

XXV. De goederen, die verbeurd, en de vrugten, die vervallen zyn voor het besluit van het te-

gen-

genwoordig verdrag, zullen de wedergeving niet onderworpen zyn. 1609.

XXVI. De roerlyke zaken, welke, zederd den 1sten van Louwmaand, des Jaars 1607, door de Aards-Hertogen of Staten, ten voordeele van byzondere Schuldenaars, zyn kwydgescholden, zullen wederzydsch uitgedaan blyven.

XXVII. De tyd, geduurende den Oorlog, te beginnen met den Jaare 1567, zal niet gereekend werden, om voorschryving te maaken tusschen de geene, die van verscheide partyen waren.

XXVIII. Die, geduurende den Oorlog, in onzydige Landen zyn vertrokken, zullen de vrugten van dit bestand genieten, en mogen woonen daar het hun goed dunkt, zelfs wederkeeren in hunne oude woonplaatzen, om daar in alle zeekerheid te woonen, onderhoudende de wetten van den Lande, zonder dat, ter oorzaak van hunne wooning, welke zy mogen neemen in wat Plaats het zy, hunne goederen zullen mogen werden aangeslaagen, of zy van derzelver gebruik beroofd.

XXIX Geduurende het bestand zullen wederzydsch in de Nederlanden geene nieuwe Sterkten gemaakt werden.

XXX. De Heeren des Huis van Nassau zullen, geduurende het bestand, niet mogen werden vervolgd of gemoeid in hunne Persoonen of goederen, voor de schulden, gemaakt by wyle den Heere Prince van Orange, van het Jaar 1567, tot zyn overlyden, nog voor de vervalle lasten, geduurende den aanslag en de opschryving der goederen, die daar mede belasd waren.

XXXI. Zo eenige Byzondere, zonder bevel van den Koning, de Aards-Hertogen en Staten, overtraaden, zal die schaade hersteld werden ter plaats, daar die overtreeding geschied zal zyn, indien zy daar agterhaald werden, of op hunne woonplaats, zonder dat zy elders in hunne lighamen of goederen, hoe het ook zy, vervolgd mogen werden, en men

zal

1609. zal hierom de wapenen niet mogen opvatten en het bestand breeken; maar het zal wel toegelaten zyn, by oopenbaare weigering van hem met regt te voorzien, gelyk gebruiklyk is, door brieven van verhaal te werken.

XXXII. Alle ontervingen en schikkingen, geschied uit haat, wegens den Oorlog, zyn voor niet verklaard, en gehouden als niet geschied.

XXXIII. De Onderdanen en Inwooners der Landen van den Aards-Hertog en de Staten, van wat rang of staat zy zyn, zyn bekwaam verklaard, om de een den anderen op te volgen, met of zonder uiterften wil, volgens het gebruik der Plaats; en zo voor deezen eenige opvolgingen vervallen zyn aan eenige derzelve, zullen zy daar in werden gehandhaafd en bewaard.

XXXIV. De Krygs Gevange zullen wederzydsch zonder rantzoen los gelaten werden.

XXXV. Ten einde het tegenwoordig verdrag te beeter onderhouden mag werden, belooven de Koning, Aards-Hertogen en Staten daar aan de hand te houden, en elk in 't zyne hunne magt en middel te gebruiken, om de doortogten vry en de Zeën en Rivieren bevaarbaar en zeeker te maaken tegen de invallen van Muitmaakers, Zeeroovers, Loopers en Roovers, en die, zo zy ze kunnen vangen, streng te doen straffen.

XXXVI. Boven dien belooven zy tegen of tot nadeel van dit verdrag, oopenbaar of bedekt, niets te doen of te gedoogen, dat geschiede; en zo het gedaan was, dat, zonder eenige swaarigheid of uitstel, te herstellen: en tot onderhoud van alle het voorsz. verbinden zy zig, zelfs de Koning en Aards-Hertogen hunne Opvolgers, en staan, tot bondigheid van die verbintenis, af van alle wetten, gewoonten en andere zaken, daar tegen strydende.

XXXVII. Dit verdrag zal bevestigd en goedgekeurd werden door den Koning, de Aards-Hertogen en Staten, door brieven van bekragtiging van

de

de Aards-Hertogen en Staten, behoorlyk binnen 1609.
4 daagen aan elkanderen overgeleeverd: en belangende 's Konings bekragtiging hebben de Aards-Hertogen beloofd, en zullen gehouden zyn, die binnen 3 Maanden, op behoorlyke wys, te geven, ten einde de Inwooners en Onderdanen onder de Heeren Staten dit bestand volkoomen en in alle zeekerheid mogen gebruiken.

XXXVIII. Het tegenwoordig verdrag zal alom, daar het behoord, werden afgekondigd, terstond na de bekragtiging der Aards-Hertogen en Staten, alle vyandschap van nu ophoudende.

Dus gedaan en geslooten in de Stad en 't Kasteel van Antwerpen, den 9den van Grasmaand, des Jaars 1609, en was, door de Heeren Gezanten der Christlykste en Groot Brittagnesche Koningen, als Middelaars, en de Afgevaerdigde der Aards-Hertogen en Staten, ondertekend, *P: Jeannin; Elye de la Place; Ri: Spencer; Rudolphe Winwood; Ambrosio Spinola; le Præs: Richardot; J: de Mançicidor; Fr: Johan Neyen; L: Verreycken; Guillaume Louys, Comte de Nassau; W: de Brederode; Cornelis van Gent; Johan van Oldenbarneveldt; J: de Maldere; G: de Renesse; G: Hillema; Johan Sloet; Ab: Coenders.*

Verder zyn in 't zevende artykul aan de Inwooners der vereenigde Landen vergund dezelve verzeekerdheid en vryheid van den Godsdienst in de Landen des Konings en Aards-Hertogs, welke aan de Onderdanen des Konings van Groot Brittagne zyn toegestaan in zyn laatste verdrag, in drie artykulen, welke zy geheime noemen, door den Konstabel van Kastiliën in Londen gemaakt, den 2den van Herfstmaand, des Jaars 1604, luidende in 't nederduitsch;

Artykulen, aangaande den Godsdienst.

1. Zo zy in eenige zaak hebben misdaan voor hun komen in Spanje, zullen zy daarom niet aangesprooken nog onderzogt, over misdaden, buiten Spanje begaan, niet gemoeid, nog daar van hun niet te last gelegd werden.

1609. 2. Dus ook, wilden zy niet in de Kerken gaan, niemand zal 'er hen toe dwingen; maar zo zy 'er ingaan, zullen zy voldoen de pligten van eerbied voor de H: Bondzeegelen daar; en zullen die, ziende ze aankomen, of in eenige straat ontmoetende, behoorlyk eerbiedigen, hunne kniën buigen, in eene andere straat gaan, of zig in eenig huis begeven.

3. Insgelyks, zo iemand der voorn: Persoonen, zynde Schipper, Schippers Knegt, of eenig ander Bedienaar op scheepen, welke daar niet t'huis hooren, zig te buiten ging of eenigzins misdeed, en die van het H: Geloofs-onderzoek tegen hen in regt handelden, zal men alleen hunne eige goederen, en niet de scheepen, of eenige goederen, aan andere toebehoorende, aanslaan: het zelve is ook te verstaan van de Reeders en Handelaars.

Dit zyn de drie hoofdstukken, welke Sir Henrik Cobham, Gezant der doorlugtige Koningin van Engeland, wel eer aan Koning Philips den II^den, onzen Heere, vertoonde, zynde overgegeven aan den Hertog van Alva, gelyk blykt uit een geschrift van den Heere Gabriël de Loyas, van het welke men hem het oirspronglyke toonde, zynde in Londen, den 2^den van Herfstmaand, des Jaars 1604, onderteekend, *Jan de Velasco*, *Connestable.*

Behalven deeze artykulen, de geheime genoemd, die, gemerkt de grootheid des Konings van Spanje, welke den Paus en het Geloofs-onderzoek moest ontzien, niet by de andere gesteld waren, is 'er nog eene verklaaring der Fransche Gezanten uitgekomen, noopens de Dorpen, onder de Steden behoorende, luidende;

Beloften noopens den Godsdienst, aan de Dorpen, onder de Steden behoorende.

Wy ondergesz. Gezanten des Christlykste Konings, door zyne Majesteit gebruikt tot het maaken van een bestand met de Aards-Hertogen, verklaaren, dat de Heeren Staten Generaal der vereenigde Nederlanden, en de Heer Prins Maurits, op hunne trouw ons hadden beloofd, dat geene nieuwheid in den Godsdienst zal gebragt werden in de Dorpen, on-

onderhoorig aan de Steden der vereenigde Landen in Braband geleegen, en dat, gelyk daar eertyds alleen de Gemeene, Apostolische Roomsche Godsdienst geoeffend is, zy daar zal blyven op dien zelven voet, zonder eenige verhindering en verandering, of dat men hun eenige schande zou aandoen: des wy hierom wegens den Koning belooven, dat zyne Majesteit, zo daar tegen iet gedaan werd, by de Heeren Staten Generaal zal aanhouden, om dat te doen herstellen, ten einde de voorn: belofte ter goede trouw werde uitgevoerd. Gedaan te Antwerpen, den 9den van Grasmaand, des Jaars 1609, onderteekend, *P: Jeannin; Elye de la Place; Russi*: onder was geschreeven, het afschrift vergeleeken met het eigenhandige, dat berust onder my *Verreycken*. 1609.

Daar was ook voorgenoomen, dat wederzydsch zou besflooten werden, wat regten en tollen men elkanderen op de Rivieren en doortogten zou afneemen.

Dit twaalfjaarig bestand te Antwerpen uitgebragt zynde, zyn de wederzydsche Gemagtigde tot dit Vrede maaken zeer heerlyk onthaald en vergast door de Stad Antwerpen en andere, en daar na zyn de Gemagtigde der Staten, en de Gezanten der Koningen, die tusschen gesprooken hadden, naar 's Hage gekeerd, daar de Gezanten, wegens den Koning van Spanje en Aards-Hertogen, ryke giften van goud in beurzen werden na gezonden, die te rug gezonden zyn, zynde dit geene Hoofsche manier, en werden veranderd in louter goude lampetten, bekkens, koppen, schaalen, enz. zynde elks deel omtrend negenduizend Philips daalders waerdig geschat, welke mildheid gevolgd werd wegens de Staten, voor elk wel ter waerde van meer dan dertigduizend guldens, alles in vaaten van louter goud; en nog voor hunne Huisvrouwen, in fyn damast, ammelaaken-werk en lywaat, elk de waerde van zesduizend guldens, en voor elk van hunne Geheim-Schryvers eenen gouden keting van vyf- of zeshonderd

Gezanten der Koningen van weder-zyden beschonken.

1609. derd guldens, met grote goude penningen van hunne overwinningen, en voor elken Dienaar honderd guldens.

Der Staten Afgevaerdigde door den Aards-Hertog beschonken.

De Aards-Hertog de Koninglyke Gezanten vereerd hebbende, zond ook heerlyke vereeringen aan de geene, die afgevaerdigd waren geweest tot den Vrede handel, naar elks rang, welke wel werden ontfangen, maar niet volkoomen aangenoomen, voor dat zy bescheid hoorden, dat de Koning het verdrag had goedgekeurd, anders zou dit ten gemeenen best gebruikt zyn.

Deeze Koninglyke Gezanten van Vrankryk en Groot Brittagne zyn ook voor hun vertrek, als Middelaars, geweest by de verdeeling onder het Huis van Nassau, wegens het Sterfhuis van wyle Willem, Prince van Orange, en meer andere geschillen: dit geschiedde zeer ten voordeele van Philips, tegenwoordigen Prince van Orange, die nog in Holland was, zo dat hy wel tienmaal honderdduizend guldens voordeel geniet: want de Staten hem en alle zyne Heerlykheden ontlastten van eene rent van negenduizend vyfhonderd guldens 's jaars, welke hy voor huwlyks goederen moest uitkeeren aan zyne halve Zusters, daar van de hoofdzom byna tweehonderdduizend guldens bedraagd: zy verkoopen den Vyand alle het regt van hunnen Vader, Prince Willem, op het Graafschap van Aalst en de Kloosters van Affligem en Druunen, uit hunne eige gift, voor driehonderdduizend guldens, ten voordeele des Prince, in twee reizen te betaalen: de Prins van Orange houd alle de andere goederen in Braband, Vlaanderen, Bourgognien, en Vrankryk, met Orange, ook die van Lutzenburg, onder verzeekerende belofte van die niet te vervreemden, belasten, nog uit het Huis van Nassau weg te maaken. Zy gaven Prince Maurits eene rent van vyfentwintigduizend guldens 's jaars losbaar, met nog vyfhonderdduizend guldens, wel verstaande, dat hy afslag trekken zal aan zyns Vaders erffenis, zo dat hy die alleen geniet, en

Milde erkentenis der vereenigde Landen aan het Huis van Orange.

en hebben den Prince van Orange nog vyfentwintigduizend guldens toegelegd tot de kosten van zyne reis herwaards, en zulks alles voor hem. 1609.

Door hun tusschenspreeken is ook voor hun vertrek eene verdeeling gemaakt tusschen den Prince van Orange en Prince Maurits, met Grave Hendrik, zynde de voorwaarden, als tusschen Broeders, ons nog niet bekend; Prins Maurits zou houden Vlissingen, Ter Veer, de Klundert, den Moerdyk, de Lek, Polaanen, de Grave en het Land van Kuik; en na den dood van zynen Broeder, den Prince van Orange, die het in togt bezigt, het Graafschap van Vianden, en alle de goederen van Luxenburg: Graaf Hendrik zou hebben Geertruydenberg, de Hooge en Laage Swaluwe, met de visscheryen; reikende hunnen Bastaard-Broeder, Justinus van Nassau, jaarlyksch vyftienhonderd guldens uit.

Verdeeling onder den Prince van Orange en zyne Broeders.

Ook werden de jaarwedden geschikt, gedurende het bestand in dienst der Landen blyvende; Prins Maurits kreeg den naam van Gouverneur Generaal, en jaarlyksch, in de plaats van veele grote zommen, eene jaarwedde van honderd twintigduizend, zyn Broeder, Graaf Hendrik, vyfentwintig in de plaats van twintigduizend, en Graaf Willem van Nassau, Gouverneur van Vriesland, enz. aan Krygs-jaarwedde zesendertigduizend guldens, boven andere jaarwedden van het Stadhouderschap, enz. Het jaarlyksch weduwe-geld der Princes, Weduwe van Orange, werd van vyftien- tot twintigduizend guldens verhoogd.

Jaarwedden des Huis van Nassau in de vereenigde Landen.

Wy hebben in 't voorige boek verhaald, hoe de Gezanten der Koningen op den Vrede-handel, die zederd veranderd is in een bestand, in sterke verbintenis met de vereenigde Landen waren getreeden; maar dat toen de Gezant van Groot Brittagne niet volkoomen kon besluiten, wegens eenige byzondere geschillen noopens de Kooplieden en den koophandel; mede om de afreekening der Landen met de Kroon van Engeland; over welke beide geschillen dee-

1609.

De Engelsche Kooplieden verkrygen meer voorregten in de vereenigde Landen.

ze Gezanten, voor hun vertrek, dus over een gekomen zyn; dat de Engelsche Kooplieden, Waaghalzen genoemd, nu van de vereenigde Landen, boven de oude, nieuwe en ruimere voorregten verkreegen, gemerkt de Landen, in hunnen swaaren Oorlog, van Groot Brittagne groten bystand hadden genooten, daar van zy ook aanteekening en afkondiging by een gedrukt plakkaat verworven, verbiedende alle andere Engelsche Kooplieden, niet van hunne maatschappy zynde, hunne goederen in Nederland te brengen, of dat iemand, het zy Nederlander of andere, zal vermogen die op zynen naam of koste in te brengen, op verbeurte der goederen, zo dat deeze maatschappy alleen haare laakens, karsaajen en wollen mogen inbrengen, en dat in geene andere Steden, dan daar zy hun verblyf verkoozen hebben, daar zy onder hen eene byzondere maatschappy, regts-gebied en magt hebben, om zulke ingebragte goederen verbeurd te verklaaren, en in alle Steden te vervolgen, en werd de Overheden der vereenigde Landen gelast in hunne regts-pleegingen hen te helpen, enz. zo dat zy daar door den handel in Engelsche laakens alleen in hunne handen gebragt hebben, door deeze voorregten daar uit houdende hunne eige Engelsche, die niet van hunne maatschappy zyn; ook de Nederlanders en alle andere Volken, om dat zy voor alle Vreemde eene belasting op alle wollen hebben gesteld, zo dat zy een stuk laaken agt of tien guldens beeter koop uit Engeland kunnen leeveren, dan de Nederlanders.

Van de oude onderhandelingen met Engeland niet gehandeld.

Van de oude geschillen tusschen Engeland en Nederland, noopens de oude verbonden van onderhandeling, welke zy nog houden nog vernietigen willen, by welke de Nederlanders vorderen daar zeekere lasten en tollen niet schuldig te zyn, daar over te Brugge twee zoomers, in de Jaaren 1565 en 1566, een dagvaard gehouden, dog toen, wegens de gereeze beroerten en Oorlog, opgeschort is, en nu dus nog staat, werd in Holland geen gewag ge-

gemaakt, nog ook van den nieuwen last van vyftien honderd, in 't voorige Jaar in Engeland, tegen die onderhandeling, opgesteld. 1609.

Boven deeze voordeelen, voor de Engelsche Koopliedeu door de Gezanten verkreegen, hebben zy ook, den 21sten van Zomermaand, des Jaars 1608, met de vereenigde Landen besloten, dat alle voorgaande verbintenissen met wyle Koningin Elizabeth, en den tegenwoordigen Koning van Groot Brittagne, in volle kragt zullen blyven, zo ver het dit verdrag toelaat. Ook zou de Koning zyn best doen, om de Landen aan eenen Vrede te helpen, dien te doen onderhouden, en de Landen te beschermen tegen alle geweld van Princen, die dezelve zouden willen krenken, en hen by te staan met twintig Oorlogs-scheepen, van alles wel voorzien, en zesduizend Mannen te voet en vierhonderd te paerd, op zyne eige kosten, op den voet van de betaaling des Staten, daar van de vereenigde Landen binnen 5 Jaaren, na het eindigen van den Oorlog, de kosten zouden moeten wederbetaalen, welke hulp zal geschieden 3 Maanden, na dat de eerste Aanvangers gevraagd zal zyn hunne onderneemingen tegen den Vrede te herstellen, ten ware die geschied waren met oopenbaare magt, inneeming van Plaatzen, gemeene aanhaaling van scheepen, of inval met oopenbaar gezag, wanneer de hulp ten eersten zal geschieden. Zo den Koning van Groot Brittagne Oorlog aangedaan werd in zyne Ryken of Eilanden, zullen de vereenigde Landen hem bystaan met twintig Oorlogs-scheepen, wel voorzien, met vierduizend Mannen te voet en driehonderd te paerd, op hunne kosten, of met geld, voor zo veel Volk noodig, welke de Koning ook binnen 5 Jaaren na het einde van den Oorlog zal moeten wederbetaalen: welke hulp gebruikt zal werden ten gelieve van die ze verzoeken zal, welke met zynen aanvallenden Vyand geen verdrag zal mogen maaken, zonder bewilliging van den Helper. Dit verdrag was toen besloten geene plaats te zullen hebben, dan na het besluit van den

Verbond van het verbond der vereenigde Landen met Engeland.

1609. Vrede, en zou niet strekken tot nadeel van het verbond met Vrankryk: dit verdrag is in 't verbond bevryd, en gedraagen tot het besloooten bestand.

Afreekening tusschen Engeland en de vereenigde Landen.

Den 26sten was ook tusschen de Engelsche Gezanten en der Staten Afgevaerdigde besloooten eene afreekening van alle de schulden, welke de vereenigde Landen de Kroon van Engeland schuldig waren, bedraagende agt millioenen honderd vierentagtigduizend tagtig guldens, welke betaald zouden werden ten einde van 2 Jaaren na den Vrede, met driehonderdduizend guldens elk half Jaar, binnen Londen, geduurende den tyd van Vrede: welke afreekening mede gedraagen was tot het besluit van bestand, dog werd veranderd in de daagen van betaaling, namelyk, dat de schuld zal betaald werden jaarlyksch met vierhonderdduizend guldens, de eene helf te beginnen den 25sten van Herfstmaand, des Jaars 1611, en de andere helf den 25sten van Lentemaand, des Jaars 1612, binnen Londen, en dus elk half Jaar, geduurende het bestand, daar van byzondere schuld-brieven zyn gegeven, gedagteekend den 26sten van Zomermaand, des Jaars 1609.

De Koninglyke Gezanten vertrekken uit Holland, den 27 Juny, 1609.

Na deeze verrigting, en dat zy elkanderen onthaald hadden, zyn zy beide, den 27sten, uit 's Hage vertrokken, geleid door de Fransche Gezanten en Nederlandsche Heeren tot in den Brielle, en dus naar Engeland gevaaren, en de Fransche Gezanten naar Vrankryk.

De vereenigde Landen danken veel Volk af.

Op dit twaalfjaarig bestand begon men wederzydsch het Krygs-Volk af te danken: uit Holland schreef men van vyftienduizend Mannen te voet en twaalfhonderd te paerd, Engelsche en andere, te zullen afdanken; dog men zou de meeste Kapiteins en beste Officiers in dienst houden; hunne Vaandels verminderende tot op vyftig of zestig Hoofden, betaalende de afgedankte volkoomen, en hun nog eenen daalder teergeld gevende: weinige of geene Fransche werden afgedankt, blyvende twee Regimenten en eenige Ruitery in dienst, tot 's Konings last, te gebruiken daar het hem geliefde.

De

De Aards-Hertog dankte ook veel Hoogduitsch en ander, ook Paerde-Volk, af, die, zo zy best konden, te vreden stellende, daar in Spinola groten dienst deed, stellende veele, die op het muiten stonden, te vreden met een derde van hunne ten agterheid, het welke zy gereed in geld moesten hebben; men reekende, dat de Aards-Hertog en Koning in Nederland nog wel agt millioenen schuldig waren, dog dat de schuld wel met twee of drie millioenen in gereed geld af te doen waren; waarom zy zeer heevig naar Spanje schreeven door den Biegt-Vader der Aards-Hertogin, niet tegenstaande besllooten was zeshonderdduizend dukaten by wissel uit Spanje over te maaken. 1609. De Aards-Hertog dankt ook veel Volk af. Schulden des Aards-Hertogs in Nederland.

De Staten van Braband en andere, te Brussel vergaderd, bewilligden grote beeden tot het afdanken van Volk, de Gewesten zig wel kwytende, en dus veele bevredigende; om dit meer te vorderen hebben zy het goud geld omtrend vyf ten honderd verhoogd, om meer met de vereenigde Landen gelyk te zyn. Ook hebben zy, om het platte Land te beeter te bevryden van rooven, verwoesten en straatschenden, een plakkaat uitgegeven, daar door zy den Landman de wapenen in de hand gaven, om zig zelven te beschermen, geld zettende op de hoofden van alle Roovers of aanmerklyke Straatschenders. Zy belastten ook dat te verlossen van het Spaansch Krygs-Volk, leggende die alom in de Guarnizoenen en voornaame noodige Sterkten, en daar mede de doortogten en Kasteelen bezettende, tot dat einde in de Kasteelen van Gent, Antwerpen en andere meer huizen bouwende. De Staten van Braband bewilligen den Aards-Hertog beeden van geld, en verhoogen het goud geld. Plakkaat op het straatschenden. De Spanjaarden gelegd in de Kasteelen en doortogten.

Het bestand gemaakt en afgekondigd, en wederzydsch begonnen zynde het Volk af te danken, en men ziende, dat zig het Volk tot rust stelde, zyn de 3 Maanden verloopen, dat de Koning van Spanje het verdrag zou toestaan en goedkeuren, dat murmureering en agterdenken onder het Volk begon te maaken: dog eindlyk kwam na de 3 Maanden tyding, dat de goedkeuring was gekomen, den

1609. 27sten van Hooimaand, getekend den 7den, 8 dagen voor het eindigen der 3 Maanden, ter betooning, hoe moeilyk de Koning daar toe te brengen was. Dus werd ten laatsten Verreycken, in 't laatste van Hooimaand, door den Aards-Hertog naar Holland gezonden met de artykulen van het bestand, daar agter 's Konings goedkeuring in 't Spaansch stond, welke, in 't Nederduitsch vertaald, dus luid;

Des Konings goedkeuring van het bestand, van den 7 July, in 't Nederduitsch vertaald.

Zyne Majesteit gezien hebbende den inhoud van dit geschrift van bestand en verdrag, dat hem gezonden is door zyne zeer lieve en beminde Broeders, de doorlugtige Aards-Hertogen Albertus en Isabella Clara Eugenia, op het bestand, toegestaan in den naam van zyne Majesteit, door zyne volle magt, en door hunne Hoogheden voor hun zelve, met de Staten Generaal der vereenigde Gewesten in Nederland, hebbende het zelve wel ryp overwoogen, verklaard, dat hy prysd, goedkeurd, bevestigd en bekragtigd het voorsz. bestand, in zo ver hem die zaak mag raaken; en beveeld, dat men van zynen wege onderhoude en volkoomen volbrenge den inhoud van het voorsz. geschrift en verdrag, voor den geheelen tyd, dat het voorsz. bestand zal duuren, hoopende, dat, gedurende het bestand, de voorsz. Staten der vereenigde Gewesten wel zullen behandelen de Roomsche, die onder hen woonen; beloofd en verzeekerd op trouw en Koninglyk woord het zelve te onderhouden en stipt te volbrengen, en niets daar tegen te doen. In welkes getuigenis zyne Majesteit de tegenwoordige heeft onderteekend, en die met zyn zeegel doen zeegelen. In Segovia den 7den van Hooimaand, des Jaars 1609, dus geteekend, *Ik de Koning*: laager stond; op bevel van den Koning, onzen Heere, en geteekend, *Andreas de Prada*, met zyne Majesteits zeegel in rood wasch 'er op gedrukt.

Dus hebben wy den Oorlog gebragt tot een bestand, na zo veele grote in Nederland geleede bloedstortingen en elenden, meenende reeden te hebben met Virgilius woorden uit te roepen;

Tantæ molis erat Belgarum condere pacem.

Den

Den 7[den] van Sprokkelmaand is Ferdinand de Mediçis, Groot-Hertog van Florençen, Zoon van Cosmus, in Italiën gestorven: zyn uiterste wil, gemaakt in 't Jaar 1591, in 't byzyn van agtenveertig Raads-Heeren, werd den 15[den] geopend: zyn oudste Zoon Cosmus, geboren den 12[den] van Bloeimaand, des Jaars 1590, is hem opgevolgd, zynde de vierde Groot-Hertog, en de tweede van dien naam; tot Uitvoerders van zynen uitersten wil waren benoemd Don Johan de Mediçis, Don Virginio Ursini en de Kardinaal del Monte, en de Groot-Hertogin, zyne Moeder, zou regeeren, tot dat hy 25 Jaaren oud was; hy liet zyne Huisvrouw, eene Dogter van Lottharingen, jaarlyksch na dertigduizend dukaten, met Monte Pulciano, Pedro Sancta en andere Heerlykheden: zynen tweeden Zoon, Don Françiscus, liet hy de inkomsten van Chiana en het Prinsdom van Campestrano na, honderdduizend dukaten 's jaars waerdig geschat: den derden Zoon, Don Carle, die Kardinaal was, maakte hy wel zeventigduizend dukaten, met allen den huisraad en de goederen, welke hy in Romen had: den vierden Zoon, Don Lorenzo, liet hy jaarlyksch vyftigduizend dukaten na: aan elk van zyne vier Dogters gaf hy driehonderdduizend dukaten voor hun huwlyk, en wat haar de Hertog, haare oudste Broeder, meer gunnen zou; nog gaf hy zeer ryke erfdeelen aan zyne Vrienden, Maagschap en Hofgezin. Hy was geweest een wys, voorzigtig en staatkundig Vorst. 1609. De Groot Hertog van Florençen gestorven in 't Jaar 1609, en zyne Kinderen en uiterste wil.

Te Dusseldorp in Kleef is, den 25sten van Lentemaand, gestorven de Vorst Johan Willem, Hertog van Kleef, Gulik, Berg, enz. van wiens opvolging wy naderhand zullen verhaalen. De Hertog van Kleef gestorven.

Daar is tyding uit Spanje in Nederland gekomen, dat de Koningin van Spanje den Koning haaren derden Zoon gebaard had, den 15[den] van Bloeimaand, die Ferdinandus genoemd werd. Een derde Zoon in Spanje gebooren.

Einde van het dertigste Boek.

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

KORTE INHOUD VAN HET EENENDERTIGSTE BOEK.

*Erd verhaald, hoe zig de Nederlanders,
„ na het bestand gevoegd hebben. De
„ Staten gedraagen zig als een onaf-
„ hanglyke Staat, in dien rang alom
„ Gezanten zendende, die dus erkend
„ werden. De Koning van Groot Brittagne ver-
„ bied by plakkaat op zyne Zee-kusten te visschen,
„ zonder zyn verlof, welke de Nederlanders ree-
„ kenen vry te zyn by verdragingen. De oude
„ Hollandsche wetten op het visschen vernieuwd.
„ Wederzydsche Sterkten werden verbeterd en
„ Lillo en Vlissingen vergroot. De Aards-Hertog
„ stild de muitery in Vriesland. De Princes van
„ Orange komt te Breda in Nederland by haaren
„ Man, en veel Adel gaat weder op hunne goe-
„ deren woonen. Verraad op Geneve, door du
„ Terrall voor Savoyen voorgenoomen, ontdekt en
„ hy gevangen en daar onthoofd. De Engelsche
„ vaaren naar Oost-Indiën, krygen daar naage-
„ len voor Geschut, enz. klaagen over de Hollan-
„ ders, en die over hen, bouwen meer scheepen en
„ zenden die derwaards. Tyding, en vier ryk*

„ ge-

„ gelaade Nederlandſche ſcheepen, uit Oost-Indiën
„ gekomen. Berigt van het beſtand naar Oost-
„ Indiën gezonden. De Zee-Roovers Warde en
„ Danſer doen grote ſchaade; des de Spaanſche en
„ Franſche hunne ſcheepen in de Haaven van Thu-
„ nis verbranden. Danſer beſcherming des Konings
„ van Vrankryk verkreegen hebbende, komt daar
„ met groten huid. De Perziaan zend Gezanten
„ aan den Keizer, Paus en de Vorſten, verzoe-
„ kende verſtandhouding en verbintenis met de
„ Chriſtenen. Kryg in Barbaryen tusſchen de
„ Broeders, daar de Spanjaarden misſen la Rache
„ in te neemen, en de Koning Muley Saydan zend
„ Gezanten aan de vereenigde Landen, met ver-
„ zeekering van onderlingen koophandel en byſtand.
„ De Morisques, in Spanje wederſpannig zynde,
„ daar tegen 's Konings plakkaat verhaald werd,
„ werden uit de Landen van Spanje gebannen en
„ in Barbaryen gevoerd. Drie beveelen van Vrank-
„ ryk tegen het vloeken en ſweeren, twee-gevegten
„ zonder oorzaak, en de Bank-breekers, met eeni-
„ ge vonnisſen daar over, werden verhaald. De
„ Koning van Groot Brittagne verzoekt eed van
„ getrouwheid van zyne verdagte Onderdanen, om
„ zyn leeven te verzeekeren, dat de Paus verbied,
„ daar tegen de Koning ſchryfd, en in druk uit-
„ geefd, aan den Keizer, Koningen en andere
„ Mogenheden, tot zyne verweering, daar op de
„ Kardinaal Bellarmin en andere antwoorden.
„ Dood van den Ridder François Veere, den Voor-
„ zitter Richardot en eenige Bisſchoppen. Swaare
„ haagelſteenen gevallen. De West-Indiſche Vloot
„ met zeven en eene halve millioen in Spanje ge-
„ komen. De Spaanſche ſcheepen, in Vlaanderen
„ gebouwd, vaaren weg. De Aards-Hertog band
„ de oude Gemuitineerde uit Nederland, daar on-
„ der Gouverneurs en veele van aanzien begreepen
„ waren. 's Hertogenbosch met Guarnizoen be-
„ ſwaard. De Engelſche Oost-Indiſche Bewind-

„ hebbers

„ *hebbers zenden Hutson uit, om korter weg naar*
„ *Oost-Indien te zoeken, deszelfs te rug komst en*
„ *wedervaaren. Voorspoed der Engelsche Volk-*
„ *planting in Virginiën, met haare derde byvoe-*
„ *ging en vierde uitreeding. De Nederlanders zen-*
„ *den weder scheepen naar Oost-Indien. Staat en*
„ *geschiedenis tusschen den Grave van Oost-Vries-*
„ *land en de Stad Embden. Opregting der hooge*
„ *School in Vriesland. Verhaal, wat de Neder-*
„ *landsche beroerten in 40 Jaaren hebben uitge-*
„ *werkt, als het opbouwen der Steden Hannouw,*
„ *Franckendaal, enz. Plakkaat des Aards-Her-*
„ *togs, verbiedende den Roomschen Godsdienst schan-*
„ *de aan te doen. Onderling verdrag in 's Hage,*
„ *noopens de verbeurd-verklaaringen en uitleg-*
„ *gingen op de artykulen des bestands van den*
„ *7den van Louwmaand, des Jaars 1610. Staat*
„ *van Poolen, Muskoviën, Sweeden, Duitschland,*
„ *enz. Hooge vloeden in Nederland den 22sten en*
„ *23sten van Louwmaand. Dood en geslagt-lyst des*
„ *Vorsts van Kleef, en tweedragt onder zyne Er-*
„ *ven, om de opvolging; des de Keizer, als Leen-*
„ *heer, naar de overgaaf trugt, dat de Erven doed*
„ *verdragen. De Keizer krygd, onder Leopoldus,*
„ *de Stad Gulik in, daar tegen die van Branden-*
„ *burg en Nieuwburg zig met geweld stellen, tegen*
„ *welke 's Ryks ban werd uitgesprooken, en Vrank-*
„ *ryk en de vereenigde Landen bieden hunnen dienst*
„ *aan de Vorsten, en de Aards-Hertog aan den*
„ *Keizer; de tyd zal de uitkomst leeren."*

Dit alles is geschied in 't Jaar 1609 en Begin van 1610, onder de Regeering van den Aards-Hertog en de Staten Generaal der vereenigde Landen, Prince Maurits en Graaf Willem van Nassau Stadhouders zynde.

NE-

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

1609.

EENENDERTIGSTE BOEK.

N 't voorgaande boek hebben wy de Nederlandsche geschiedenissen verhaald en gebragt tot het bestand van 12 Jaaren, met 's Konings goedkeuring en bevestiging; nu zullen wy iet van het vervolg verhaalen. Daaglyksch vielen veele swaarigheden voor, zynde nog niet over een gekomen op den onderlingen handel, en de vaart op de binnen Wateren en Rivieren, de Zee-gaaten nog geslooten zynde; men wist nog niet, wat geleidgelden, boven de oude tollen, de een den anderen wilde afneemen, daar in elk zyn voordeel zogt: de Aards-Hertog, met die van Vlaanderen, zogt Duynkerken of Oostende tot eene Koop-Stad of doortogt ter Zee te maaken: die van Antwerpen zogten hunnen neering te verbeeteren met den handel op den ouden voet; maar die van Zeeland wilden die scheepen uit de Zee niet met volle laadingen laten voorby vaaren, maar dat de goederen zouden verboodemen, en zy niet hunne geleid-gelden afdoen, maar verminderen. Ondertusschen kwamen wederzydsch klagten over de wedergeving der erfgoederen, daar van de Bezitters nog zeer ongaerne scheidden, en ook niet ten eersten af te leggen en te verantwoorden waren, daar toe men wederzydsch Gemagtigde verwagtte; inmiddels begon zig elk naar den Vrede te voegen, en wederzydsch hunne Vrienden, huizen, erfgoederen en Landen te bezoeken. De Roomsche in de vereenigde Landen bragten hunne Kinderen

Hoe zig de Nederlanders na den Vrede gevoegd hebben.

1609 deren in des Aards-Hertogs Landen, om door de Bisschoppen gevormd te werden, zynde het getal verwonderens waerdig, zo dat de Kerken alleen vervuld waren met de jeugd, die genoeg te zien hadden naar zulke nieuwheid van Kerken, verçierd met beelden, orgels, autaren, hoedjes, kransjes, kaerssen by helderen dag, met de kostlyke, ryke en wel uitgestelde gereedschappen tot de mis, en den Kerken-dienst. Ook dorsten de Hervormde, zelfs Leeraars, Ritmeesters, Kapitains, enz. uit Holland en Zeeland, in Braband, Vlaanderen en de Walsche Landen, hunne Vrienden bezoeken, en werden 'er alle wel behandeld; als de Ritmeester Louys van Ryhove, van Gent, Zoon van den ouden Ryhove, zyn Vaderland en Vrienden te Gent bezoekende, werd, van Stads wege, met der Heeren wyn beschonken.

De Staten der vereenigde Landen, als Oppermagten, zenden Gezanten aan Koningen, enz. en werden als zodanige erkend.

De Staten der vereenigde Landen, die nu, zederd het Jaar 1581, zig zelven aan alle Princen in 't Christenryk verklaard hadden voor vrye Landen, afwerpende de gehoorzaamheid aan hunnen Heere, den Koning van Spanje, om reedenen, toen in 't plakkaat vermeld, hun dit tans by het verdrag, ten overstaan van alle nabuurige Koningen en Heerschappen, door den Koning van Spanje toegestaan zynde, wilden nu hunne oppermagt meer oopentlyk gebruiken en toonen, en zonden daarom hunne Dienaars, als hunne Gezanten, aan verscheide Mogenheden, als, den Heere van Schoonewalle weder in Engeland, die 'er aankwam den 12^den^ van Hooimaand, met hunnen geloofs-brief van den 29sten van Zomermaand, aan den Koning van Groot Brittagne, inhoudende, dat zy, ten aanzien der lange en getrouwe diensten van dien Heer, en voor al op 's Konings getuigenis, hem den 10^den^ van Grasmaand, toen hy laatst van daar scheidde, gegeven, hem vereerd hadden met den rang van hunnen gewoonen Hofgezant by den Koning, ootmoedig biddende denzelven in dien rang aan te neemen, en

Schryven der Staten aan den Koning van Groot Brittagne

tot

tot hen in hunnen Staat, gelyk ook tot den Heere van Schoonewalle, zyne Koninglyke gunst en genegenheid te houden, en hem geloof te geven, gelyk hun zelfs, enz. des hem de Koning oopentlyk erkend en gehandeld heeft, als eenen Gezant van een vry Land en Staat, daar over Spanje zeer nydig was. De Staten hadden dien Heer wel over 5 Jaaren den naam van hunnen Hof-Gezant gegeven; om aan de Waereld te toonen; dat zy een volstrekt vrye Staat waren, en daar voor wilden aangezien zyn, gelyk wy in 't einde van het vyfentwintigste boek verhaald hebben, dat die Koning toen niet zo oopentlyk, ten aanzien van Spanje, wilde toonen: hy zond hun, in Oogstmaand, weder den Ridder Rudolf Winwode, Meester der Smeekschriften, als zynen Gezant in Holland. 1609.

Rudolf Winwode in Holland gezonden.

De Staten zonden ook den Heere Cornelis van der Mylen, als hunnen Gezant, aan den Hertog en Raad van Venetiën, om eene onderlinge verbintenis en goede onderhandeling aan te gaan, daar van de tyd leeren zal: hy kwam 'er in Slagtmaand, werd zeer wel onthaald en was zeer welkom: dog zo dra Paus Paulus de V[de] dit vernam, heeft hy den Hertog en Raad vermaand en gebeeden, dat zy tog zulk eenen Gezant in dien rang nog niet behoorden aan te neemen, om veele reedenen, ook zou zulks den Koning van Spanje niet wel kunnen bevallen; met veele drangreedenen, hem eindlyk aanbiedende, zo hy hem daar in wilde gelieven, zou hy hem voor 12 Jaaren kwydschelden het tiende, dat de Paus heeft op de Geestlyke goederen van het Venetiaansche gebied; maar de Venetianen wilden het geenzins toestaan.

De Staten zenden eenen Gezant naar Venetiën.

De Paus steld zig tegen de Staten.

De Koning van Groot Brittagne heeft, den 6[den] van Bloeimaand, te Londen een plakkaat uitgegeven noopens het visschen te na aan zyne Zee-kusten, dat vry wat nadenken gaf, als zeer de Nederlanders raakende; des wy het vertaald hier in voegen:

Plakkaat des Konings van Groot Brittagne, verbiedende het visschen op zyne Zee-kusten, zonder zyn verlof.

Jakob, door Gods genaade Koning van Groot Brit-

1629. Brittagne, Vrankryk en Ierland, Beschermer des geloofs, groet een ieder, aan wien dit komt. Hoewel wy volkoomen weeten uit eige ervaarenheid in 't ampt van onze Koninglyke waerdigheid, daar in wy, door de genaade des Almagtigen Gods, gesteld zyn, en dat wy nu veele Jaaren bediend hebben, ook de voorbeeldige handelingen onder Princen hebbende opgemerkt, hoe ver zig de volkoomenheid van vrye magt strekt, en dat wy, ten dien opzigt, niemand, dan Gode, behoeven reekenschap te geven van eenige onze daden, die wettig gegrond zyn op dat behoorlyk Koninglyk regt en voordeel; des niet te minder was altyd en nog ons zoeken en begeeren onze nabuurige Princen en Vrienden voldoening te geven van alle onze handelingen, die eenigzins hunne Onderdanen en Staten mogten aangaan; des wy goed gedagt hebben, by maniere van vriendlyke waarschuuwing, hun, en alle, dien het mogt aangaan, te verklaaren als volgd;

Gelyk wy te vreden geweest zyn, zederd onze komst tot de Kroon, eene onverschillige of oude onderlinge gemeene manier van toelating te gedoogen in 't gemeen aan alle onze Vrienden, te visschen binnen onze stroomen en op eenige onze kusten van Groot Brittagne, Ierland en andere byliggende Eilanden, behoudens, dat zulke toelating of gebruik niet strekte tot vermindering van ons Koninglyk voordeel, nog schaade en hinder van onze lieve Onderdanen, welker behoudenis en bloeijenden welstand wy ons verbonden houden, ver boven alle waereldsche inzigten, te vorderen: dus bevindende, dat onze ooghuiking daar in niet alleen oorzaak tot zeer groten inbreuk over onze Konings-regten gegeven, of die eer in geschil gebragt, maar ook aanleiding gegeven had, om daaglyksch groot ongelyk te doen aan onze eige Lieden, die de visscheryen handteeren, zo dat onze Onderdanen, of door de meenigte van Vreemde, die hun de plaats, om te vaaren, beneemen of bekommeren, of door de verongelykingen, welke

zy

zy gemeenlyk van derzelver handen ontfangen, gedwongen werden hun visschen te verlaten, of ten minsten werden zy daar door zo onwillig of mismoedig, dat zy beeter agten zig tot een ander werk of neering te begeven, daar door niet alleen verscheide van onze Zee-Steden zeer zyn vervallen, maar ook het getal van ons Scheeps-Volk daaglyksch zeer verminderd, dat voor onze Staten eene zaak van groot gevolg is, gemerkt, hoe veel derzelver sterkte bestaat in de magt van onze scheepen en het gebruik der scheepvaarten: daarom wy nu goed, billyk en noodig gevonden hebben, alzo wy nu, door Gods genaade, van afkomst wettig bezitten; zo het Eiland van Groot Brittagne, als Ierland en andere byliggende Eilanden, ons te bedenken op goede en behoorlyke middelen; ter voorkoming van zulke ongeleegenheden, en andere, die daar van afhangen. In aanmerking hier van, gelyk wy begeeren, dat de Waereld daar van kennis neeme, dat onze meening niet is onze Buuren en Bondgenooten te weigeren zulke vrugten van Vrede en vriendschap, welke men met eer en reeden van onze handen behoorde te verwagten, of als vergund werden door andere Princen, onderling in stukken van koophandel, onderhandeling en verwisseling van zulke dingen, welke men bevind tot geen nadeel te strekken; en op dat zulk eene behoorlyke orde op dit stuk genoomen mogt werden, welke genoegzaam alle deeze gewigtige aanmerkingen, en den aankleeve van die, genoegzaam mogt voorkomen, wy beslooten hebben ten eersten de gansche Waereld kenlyk te maaken ons uitdruklyk gelieven te zyn, dat van het begin der eerstkomende Oogstmaand niemand, van wat Volk of rang hy zy, niet zynde onze eige ingeboore Onderdaan, zal werden toegelaten te visschen op eenige van onze Kusten of Zeën van Groot Brittagne, Ierland, en de overige der byliggende Eilanden, daar te vooren eenige gemeene visschery is geweest, het zy zy te vooren behoorlyk verzogt en

1609

1609. verkreegen hebben verlof van ons, of zulke onze Gemagtigde, als wy ten behoeve van dien gesteld hebben, te weeten, binnen Londen voor onze Koningryken van Engeland en Ierland, en te Edenburg voor ons Koningryk van Schotland, zynde onze meening, dat dit verlof jaarlyksch zal verzogt werden voor zo veele vaaten, scheepen en lasten daar van, als voor dat geheele Jaar zullen willen visschen, of eenig deel daar van, op eenige van onze voorsz. Kusten en Zeën, op zulk eene straf, als behoorlyk zal werden bevonden op zulke moedwillige Overtreeders te leggen. Gegeven in ons Palleis van West-Munster, den 6den van Bloeimaand, in 't zevende Jaar van onze Ryken van Groot Brittagne, Vrankryk en Ierland, in 't Jaar 1609.

De Nederlanders meenen het visschen vry te zyn door de verbonden van onderlingen handel.

Van dit Plakkaat is in Nederland nog niets byzonders gevolgd: de Staten hebben hunne Visschers alle goede bescherming toegezegd, hen waarschuwende zig behoorlyk te gedraagen, zig grondende op de oude verbonden van onderlingen handel tusschen Engeland en Nederland, die nog in kragt werden gehouden, blykende uit het 14de hoofdstuk der onderhandeling van het Jaar 1492, verhaald in ons 2de boek, daar de visschery vry gesteld werd zonder verlof, enz.

Plakkaat in Holland op het visschen.

De Staten van Holland en West-Vriesland hebben in dit Jaar ook eene schikking en verbod op het visschen en visch-wand op de Rivieren, Meeren en Binnen-Wateren, gemaakt en in druk uitgegeven, in 's Hage, den 3den van Zomermaand, vernieuwende de oude schikkingen en plakkaten op het visschen, welke, door langen Oorlog, vergeeten en misbruikt waren, daar door de duurte in den Visch veroorzaakt was, verbiedende daarom kleine en oneetbare Visschen te vangen, om daar mede de Eenden en Varkens te voeden, het aas van andere Visschen wegneemende, en verder, om op zeekere plaatzen voor eenen bestemden tyd te visschen: zy stelden ook schikkingen op zommige onlangs uitgevonde

vonde manieren van te visschen, ter vernietiging van het klein visschen; ook op de zoorten en de grootte en wytte der netten; nog op de tyden, wanneer te visschen: en vermits in den mond der Maas, het Thy, Maersdiep, en elders, veele Zee-Honden zyn, die grote schaade doen in den Visch, uit Zee binnen 's Lands willende komen, werd toegelaten en gelast die te vangen, beloovende den Vanger voor elken Zee-Hond vyf guldens, alles op grote straffen, enz. 1609.

De wederzydsche Stadhouders, Gouverneurs en Oversten hebben alom hunne Grenzen gaan bezigtigen, en de Sterkten doen herstellen, daar toe, in deezen Zoomer, in Zeeland gekomen waren Prins Maurits, Graaf Willem van Nassau, Stadhouder van Vriesland, Graaf Hendrik van Nassau, Don Emanuël van Portugal, hunne Swager, met drie Gemagtigde uit den Raad van Staten: deeze waren te Lillo op de Schelde, en deeden dat veel groter maaken, zo dat het eene geweldige Sterkte werd, welkes kosten men wel op honderdduizend guldens schat, maakende daar ook eene nieuwe houte Kerk, zeer bekwaam, om in te preediken, daar op de Feest- en Zondaagen veel Volk kwam van Antwerpen en elders, zynde van daar 3 mylen, te water en te land, met drie of vierhonderd te gelyk, daar komende, om de preediking van den hervormden Godsdienst, gelyk ook de Roomsche alom in Braband en Vlaanderen, elk naar zyn goedvinden, ter mis gaan. Te Vlisfingen hebben zy ook de werken bezigtigd, een bestek gemaakt en gelast de Stad veel groter te maaken, neemende een groot stuk land oostwaards in, en graavende daar uit eene grote Haaven, om eenige honderd grote scheepen in te bergen, welke van uit de Zee daar zullen mogen invaaren, en 's winters voor storm en ysgang bevryd zyn, dat een kostlyk werk is, hebbende daar toe verkreegen de toestemming des Konings van Groot Brittagne, die daar in nog zyn Engelsch

De Stadhouders bezigtigen hunne Grenzen.

Lillo vergroot en versterkt.

Vlisfingen vergroot.

1609. Guarnizoen houd tot onderpand der schuld, hem nog van de Landen komende, daar Gouverneur is de Heer Philips Sidney, Graaf van Lille, enz. en zyn Luitenant de Ridder Sir Willem Broun, Heeren, die zig wonder wel gedraagen, in wys, vreedzaam en vriendlyk met de Burgers te leeven, doende hunnen Koning, de vereenigde Landen en de Stad getrouwen dienst.

Philips Sidney Gouverneur te Vlissingen.

Van Zeeland voeren zy over naar Cadsant, in hunne verovering van Vlaanderen, gelyk zy het noemen, daar zy bezaagen Sluys, Ysendyk, en Aardenburg, en deeden alom de Sterkten herstellen, welke Plaatzen daagfyksch vermeerderen van Inwooners, daar ook veel Volk uit Vlaanderen de hervormde preediking kwam hooren, gelyk ook de Roomsche te Brugge de mis hoorden.

Muitineering te Lingen en Oldenzeel.

De Aards-Hertog was zeer verleegen om geld, ter betaaling van het Krygs-Volk; want in Vriesland, daar meest Hoogduitschers laagen, waren reeds gemuitineerd die van Lingen en Oldenzeel, en hadden hunnen Kollonel, Guillelmo du Verdugo, en andere, gevangen en wel tweehonderd Italiaansche Ruiters, die gezonden waren, om hen te kastyden, geslaagen: zy trokken naar Grol, om die te dwingen, om met hen aan te houden; maar ten laatsten was de Kollonel Pompeo Justiniano met zyn Regiment daar binnen geraakt, en zy werden deels betaald, en deels gestrafd, uitgeligt en afgedankt.

De Prins van Orange, met zyne Huisvrouw, en andere, neemen hun verblyf in de vereenigde Landen.

Philips van Nassau, Prins van Orange, heeft zyne Huisvrouw, eene Zuster des Prince van Conde, van den bloede der Kroon van Vrankryk, by hem te Breda ontbooden, welke uit Orange gekomen en geweest was op de bruiloft van haaren Broeder, den Prince van Conde, die getrouwd heeft de Dogter des Hertogs van Montmorency, Groot-Konstabel van Vrankryk, gereekend voor eene der schoonste Vrouwen van Vrankryk: deeze Princes te Brussel gekomen zynde, waren toen de Aards-Hertogen naar Henegouwen vertrokken; zy meende daar op

hunne

hunne wederkomst te wagten, om hen de handen te 1609. kussen; maar de Hof-Gezant van Vrankryk, vreezende, dat de eer en agting des Huis van Vrankryk, zynen Meester toekomende, ergens te kort gedaan mogt werden, vond geraaden hunne Hoogheden te vraagen, in wat rang deeze Princes hen zou mogen komen begroeten, als Princes, zynde van den bloede van Vrankryk, of als Onderdaan, enz. hem werd geantwoord, als Onderdaan: waarom hy de Princes raadde zynen Koning nog zig zelve zulk eene kleinheid niet aan te doen; des zy, zonder de Aards-Hertogen te begroeten, van Brussel naar Antwerpen trok, en, die Stad eenige daagen bezigtigd hebbende, is zy naar Breda vertrokken: komende te Zundert, in de Baronny van Breda, werd zy daar door driehonderd welgewapende Huislieden ingehaald, en door den Prince ontmoet met zes Kornetten Paerden van Breda, daar zy met eene Latynsche reedenvoering verwelkomt werd: van daar naar de Stad trekkende, ontmoetten hun veertien Vaandelen Burgers, zeer fraai gewapend, met hunne Overheid, die hunnen Erf-Heer feestlyk ontfingen, daar ook Prins Maurits, met zynen Broeder, Graaf Hendrik, Grave Willem van Nassau, en andere, hen uit Zeeland kwamen begroeten. Deeze Prins heeft daar, met zyne Huisvrouw, voor eenen tyd zyne wooning genoomen, op zyn Kasteel, dat met het Guarnizoen der Landen bezet is, daar zyn Bastaard Broeder, Heer Justinus van Nassau, Gouverneur is en het bevel voerd, de Prins niet dan zyn Hofgezin by hem hebbende, met de oeffening van den Roomschen Godsdienst voor hem en de zyne, in de Dorpen van zyne Heerlykheid, daar by geleegen.

De Princes van Orange heerlyk te Breda ingehaald.

Graaf Herman van den Berg, wegens zyne Huisvrouw Marquies van Bergen, kwam met zyn Huisgezin te Bergen op den Zoom woonen, zynde nu gekomen in 't bezit van wel honderd twintigduizend guldens 's Jaars wegens het Mark-Graafschap, hebbende den Godsdienst vry op zyn Hof. De oude

Graaf Herman van den Berg, Marquies van Bergen, begeeft zig binnen Bergen.

1609. de Princes, Weduwe van Orange, van den Huize van Chastillion, Moeder van Graaf Hendrik van Nassau, houd zig in 's Hage; Graaf Willem Lodewyk is in Vriesland, daar hy Stadhouder is; zyn Broeder, Graaf Ernst, is met zyne Huisvrouw, Dogter van Brunswyk, te Arnhem; de Gravin Weduwe van Hohenlo, Zuster des Prince van Orange, is te Buuren; de jonge Graaf van Hoogstraten, van den Huize van Lalain, heeft ook bezit van zyn huis en Hof te Hoogstraten genoomen, zo dat in de vereenigde Landen veel Aadel met het Huis van Nassau zyn verblyf houd, genietende de vrugten van den Vrede.

Verraad op Geneve door du Terrayl ontdekt en hy onthoofd.

Te deezer tyd kwam in Nederland tyding, dat de vermaarde Vesting-Bouwer du Terrayl, die in Nederland den Aards-Hertog gediend, tweemalen de poorten van Bergen op den Zoom, de Stad Breefoort en naderhand de poort van Sluys geoopend had, alles zonder grote uitwerking, nu te Geneve gevangen en onthalsd was, welke geschiedenis wy kort verhaalen zullen, om dat die van eenen zo berugten Persoon is.

Du Terrayl's geschiedenis.

Zyn naam was Louys Combourser Provencal, en hy had deeze eernaamen, *Seigneur du Terrayl, Sieur du Rattier, &c. Vicomte de Ravel, Chevalier de l'ordre & Cornetto blanche de Monseigneur le Dolphin, Baron de Moysack, &c.* uit Vrankryk gevlugt zynde, heeft hy in Nederland gediend, dog werd met zynen Koning verzoend, onder wiens oog hy nogtans kort daar na den Eedelman Masassy doorstak; des hy weder naar den Aards-Hertog vlugtte, daar hy zig ras scheen te beklaagen, dat zyne diensten, den Spanjaard en Aards-Hertog in gevaar van zyn leeven gedaan, hem niet behoorlyk vergolden werden: des hy voorgaf den Bultenaar, meenende den Hertog van Savoyen, te willen gaan dienen. Hy vertrok tegen den winter uit Nederland, onder voorgeven, dat hy eene bedevaarts reis wilde doen naar de lieve Vrouw van Loretto, met La Bastayde, een goed Vesting-Bouwer, dien hy in alle

aan-

aanslagen gebruikte; zy deeden hunne reis te voet, 1602.
en spraken in 't wederkomen met den Hertog van Savoyen, schoon hem de Graaf van Fuëntes, Gouverneur van Milanen, dat verbooden had, en onthielden zig in Savoyen, meermalen naar Turin reizende, en hebbende gehandeld, om de Stad Geneve te overmeesteren, welkes voorzigtige Regeerders over deezen kloeken du Terrayl een waakend oog houdende, agterdenken kreegen, verstaande van eenen aanmerklyken op handen zynde aanslag op hunne Stad, die niet af te keeren was, daar van verscheide Gouverneurs in Vrankryk eenige duistere waarschuwingen deeden, zelfs waarschuwde de Koning, dien veel aan die Stad, als een voornaam Bolwerk, geleegen is, dat du Terrayl veel over en weder liep, en dat men hem dienst zou doen met hem ergens te betrappen.

Die van Geneve krygen agterdenken op du Terrayl.

Die van Geneve zeer bekommerd zynde, kreegen ten laatsten meer ligt van zyn voorneemen door eenen vluggen Jongeling, in een Kaatsspel te Chamberry dienende, die, eenen Broeder hebbende, die te Geneve diende, en hoorende, dat zy van Geneve spraaken, naerstig luisterde, en zag, dat la Bastayde een ontwerp van die Stad had en toonde, en dat zy het inneemen daar van zeer ligt reekenden; des hy, bevreesd zynde voor zynen Broeder, daar van kennis gaf aan de Regeerders en zynen Broeder; daarom hem de Regeerders alom deeden bespieden en volgen: zy vernaamen, in 't begin van Lentemaand, dat hy over het Gebergte trok, en van daar keerde naar het Meir van Geneve, des zy verkreegen, dat alom wagt besteld en last gegeven werd aan alle Bedienaars van het Land en de Heeren van Bern, hunne vereenigde Switschers, die ook voor hun Land vreesden, om hem te betrappen, veele kenteekens van zynen Persoon gevende; en ten laatsten is hy, door de kaalheid van zyn hoofd, gekend te Yverdon, een Steedje in 't Kanton Bern, eene Grens-Stad tegen het Graafschap

Du Terrayls aanslag op Geneve door eenen Jongen in 't Kaatsspel ontdekt.

Bern is een magtig en hervormd Switschers Kanton.

1609 ſchap van Bourgognien, ſterk in zynen aard, maar niet door handen gemaakt, dat du Terrayl, in 't wederkeeren van Turin en andere Plaatzen, was komen verſpieden, om ook te overmeeſteren, als hy Geneve ingenoomen had: hy bleef in geene Herbergen, maar op de Dorpen by de Boeren: hy trok dus, met la Baſtayde, door Yverdon, daar hy bekend en gevolgd werd, en ging door het Dorp Villebeuf, meenende dien avond te blyven in 't Graafſchap van Bourgognien; dog God wilde, dat zyn Paerd, in 't gaan door eene moerasch, gekwetst werd en hinkte: des hy, geenen goeden Leidsman hebbende, en zynde op eene plaats, daar de Landen en het regts-gebied van Bern, Friborgh en Bourgognien van elkanderen ſcheiden, keerde hy te rug, om te Villebeuf te blyven, daar hem eenige Paerden, hem van Yverdon nagezonden, aantroffen, en 's morgens aanzeiden, dat 'er eene wagt op het Gebergte was, daar zy niet voor by mogten, voor dat zy geſprooken hadden met den Bailluw van Yverdon, en dus zyn zy, tegen hunnen zin, derwaards gekeerd, en zouden zig daar wel van de Amptenaars ontſlaagen hebben, hadden zy dit gevreesd, hunnen dapperen moed gebruikende: daar ondervraagd zynde, zeide hy Paulus Conſtans, een Eedelman uit Daulphine, te zyn, die naar Lorayne rees, over een regts-geding; dog de Bailluw het antwoord op eene vraag, waarom hy 's avonds eenen brief verbrand had, dat hy ſlegt verontſchuldigde, niet gegrond vindende, werd hem aangezegd, dat men hem in verzeekering moest houden tot naaderen last, en dat hy zyn ſwaerd moest afleggen, en hy werd wel bewaard. De Regeerders van Geneve hier van verwittigd zynde, zonden terſtond derwaards eenen Heer van hunne Stad, met la Balayne, eenen Soldaat, die eertyds onder hem in Nèderland gediend had, welke onvoorziens by hem aan de taafel kwam, om hem wel te kennen, en deed du Terrayl verſchrikken; des hy kort daar na zeide niet wel te

Hy werd te Yverdon bekend, vervolgd en gevangen met la Baſtayde.

Friborgh is een Roomsch Switſchers Kanton.

zyn

zyn en verzogt naar het bed te gaan: met zyne Wagt in zyne kaamer zynde, ontbood hy deezen Soldaat by hem, sprak hem zeer vriendlyk aan en vroeg hem, of hy daar niet gekomen was, om hem te kennen? de Soldaat zeide ja: hier op hield hy hem wonderlyke dingen voor en zeide niets te weeten en zig te verwonderen, wat die van Geneve met hem wilden doen, en dat hy te Chamberry wel gehoord had, dat zy hem deeden vervolgen, en dergelyke; kwam hy ter dood, hy zou, als een braaf Eedelman, onschuldig sterven, en dat de Graaf van Fuëntes, de Koning van Spanje en de Aards-Hertog zynen dood zouden wreeken; hy had nooit te doen gehad met den Hertog van Savoyen, dien hy eenen onwaerdigen en ondankbaaren Meester noemde, gelyk de uitgang van Albigni en andere genoeg te kennen gaf: hy zogt deezen Soldaat te bewilligen, om hem te behouden, hem duizend kroonen beloovende, zo hy maar met allen spoed wilde schryven aan den Grave van Fuëntes, en zelfs gaan by den Gouverneur des Graafschaps van Bourgognien, om hunnen staat te laten weeten. La Bastayde bood hem honderd kroonen in gereed geld; maar hy weigerde het, des zy hem verzogten 's morgens weder by hen te komen. Dit alles van den Soldaat verstaan zynde, deed de Bailluw hem en la Bastayde, van elkanderen gescheiden, op het Kasteel gevangen zetten. 1609.

Die van Geneve vreezende, dat zy onder het regts-gebied van Bern hunne aanklagt tegen de Gevange niet wel zouden kunnen doen, daar de tusschenkomst van hunne grote Vrienden veel zou vermogen, verzogten aan de Heeren van Bern hen in hunne handen te hebben, bybrengende, dat zy goede en zeekere Getuigen hadden, welke zy niet zonder gevaar konden onderzoeken; dat het stuk die van Bern zo wel, als hun, aanging; dat dergelyke overleevering hun eertyds uit Vrankryk gegund was, en dergelyke reedenen; daar over de kleine Raad van Bern, verslaagen en bekommerd zynde, hunnen Raad

Die van Geneve verzoeken die van Bern, om de Gevange in handen te hebben.

1609. Raad van tweehonderd vergaderden, die eendragtig bewilligden, dat hun de Gevange zouden geleeverd werden, het welk ook de Gezant van Vrankryk toestond, en dus werden zy den Raad van Geneve overgeleeverd en van Yverdon gevoerd naar Morges, een Steedje op het Meir, 8 mylen van Geneve, geleegen, daar zy opgehouden werden, tot dat 'er schriften gemaakt werden, dat de overleevering uit gunst geschiedde, zonder nadeel van het regts-gebied: du Terrayl had daar den Bailluw en zyne Bewaarders, door schoone woorden en beloften, zo bewoogen, dat hy vryheid van schryven en wandelen kreeg, en het weinig scheelde, of hy was ontkomen, had hem zyne kloekmoedigheid niet begeven: hy bood den Bailluw tienduizend kroonen, zo hy en la Bastayde niet naar Geneve gevoerd werden, dat hem de Bailluw genoegzaam had beloofd; des die, als men hen zou vervoeren, de leevering weigerde, te meer, om dat eenige Persoonen wegens den Heere van Desdiguieres door getrokken waren, om voor hem te spreeken; maar de naerstigheid van die van Geneve was zo groot, dat anderwerf brieven van Bern kwamen, met uitdruklyken last, om de Gevange over te leeveren, en daagende den Bailluw ter verantwoording over de weigering.

De Gevange werden naar Morges gevoerd.

Terwyl du Terrayl te Morges was, had hy verscheide gesprekken met den Raad van Geneve, zeer onderscheiden en verkeerd vraagende, wat dood zy hem te Geneve wilden aandoen: zomtyds scheen hy te vreezen, dat zy hem den Koning van Vrankryk zouden overleeveren, en dat hy daarom zynen naam en kleederen veranderd had, vreezende voor lange gevangenis, enz. op eenen anderen tyd zeide hy meest te vreezen in de handen van die van Geneve te vallen, maar was liever gezonden aan den Koning van Vrankryk, hoopende, door zyne grote verbintenissen en Vrienden, zyn ontslag wel te krygen; intusschen zeide hy, dat hy altyd den Hertog van Savoyen alle aanslaagen op Geneve ontraaden had, met meer

dergelyke reedenen, tot andere einden strekkende, en om iet te verneemen. 1609.

De voorspraak, welke de Heer van Desdiguieres, die eenigzins van zyne maagschap was, by die van Bern deed, was zeer gering en onder beding, zo hy niets voorgenoomen had tegen zynen Koning. de Heeren van Bern, of de Stad Geneve. De Graaf van Fuëntes, Gouverneur van Milanen, de Roomsche Switzersche Kantons, en veele van zyne Bloed-Vrienden, deeden wat zy konden by de Heeren van Bern, om hem te behouden; maar eenige kwamen te laat, en die wegens Fuëntes kwamen werden uitgesteld en niet gehoord, tot dat du Terrayl in handen van die van Geneve was, aan welke die van Bern zig zeer toegedaan toonden, zeer bewoogen door het trotzeeren van die van Friborgh, die groote hoop op dien aanslag gesteld hadden. Voorspreekers voor de Gevange.

Du Terrayl werd langs het Meir gevoerd in een gewapend spiegel-schip en beleefd door de Overheid behandeld, aangesprooken en beloofd, zo hy wilde verklaaren en bekennen het geene tot verzeekering der Stad strekte, zy wilden hem verzeekeren zyne vergiffenis, vryheid, goede behandeling, voorspraak by den Koning van Vrankryk, enz. maar hy loochende alles, dog toonde zig bedwelmd en verslaagen, zeggende, hy kon geene koorden of pynigingen lyden, men behoefde hem niet te pynigen, hy zou alles zeggen, wat waar was, enz. Hy kwam, den 14den van Grasmaand, voor middernagt te Geneve, werd wel bewaard op het Raadhuis en 's anderendaagsch voor den Raad gebragt, daar hem anderwerf werd voorgehouden het middel, dat men had, om hem vry te stellen uit alle gevangenis en ook in Vrankryk, enz. maar wilde hy zig niet verootmoedigen, zy hadden stof genoeg, om hem van alles te overtuigen, daarom zou hy zig zelven helpen, enz. het welk hem meermalen zeer ernstig werd voorgehouden; maar hy bleef aanhoudend loochenen, met zeer gruwlyke vloeken en eeden, den Hemel ver- Du Terrayl werd naar Geneve gevoerd. Aanbiedingen aan du Terrayl.

1609. sweerende en dergelyke: des men hem ten laatsten aanzeide, dat voortaan voor hem, die zig zelven niet wilde helpen en bevryden, geene genaade te wagten was; daarom men hem als eenen Misdadiger begon aan te spreeken met ruuwe woorden, welke hem verschrikten. De Heeren hadden alom groot en volkoomen onderregt aangaande hem gekreegen, als van eenen Stal-Knegt, die hem te vooren had gediend en meermalen van dien aanslag hooren spreeken: zy hadden daar ook den Jongen uit het Kaatsspel te Chamberry gekreegen, van wien zy het zeekerste berigt hadden. Eerst werd hy verhoord met den Soldaat, dien hy te Yverdon gesprooken had; dog loochende alles, zelfs zaken, daar van hy te baarblyklyk overtuigd was.

La Bastayde gevangen en overtuigd.

Den 17[den] werd la Bastayde in dezelve gevangenis gebragt, voor welken men den Jongen uit het Kaatsspel stelde, die hem wel bezag en zeide, dat hy de Man was, die het papier en ontwerp van Geneve, te vooren verhaald, aan du Terrayl getoond had: de Jongen was te vooren ook ondervraagd, wat kleederen la Bastayde toen aan had, welke hy terstond wel erkende, maar van de ontwerpen, afbeeldzels en gesprekken loochende hy sterk, gelyk ook du Terrayl: als de Jongen vast by zyn woord bleef, werd besslooten, dat la Bastayde zou gepynigd werden, welk vonnis ook daar op gegrond was, dat een Burger van Geneve, hem ziende en kennende, getuigde, dat hy voor eenigen tyd met hem op een Dorp geweest was, daar hy gegeeten had, en dat de Waerd hem 's morgens verhaalde, dat la Bastayde veele papieren en ontwerpen van Plaatzen en Sterkten gehandeld had, eer hy van daar ging, zo dat hem de Waerd toen hield voor eenen verstandigen Vesting-Bouwer, dat hy nu alles in de gevangenis loochende. In 't pynigen verdroeg hy twee sterke trekken, maar op den derden beleed hy alles; daar na bragt men hem by du Terrayl, die weder alles begon te loochenen; maar la Bastayde bleef by zyne

Zy werden gevonnisd, om gepynigd te werden.

La Bastayde gepynigd zynde, bekend den aanslag op Geneve, gelyk ook du Terrayl.

ne bekentenis: du Terrayl ook op de pynbank gebragt zynde, bekende vrywillig den geheelen aanslag, de traanen hem uit de oogen barstende, en dus werd hy niet gepynigd. 1609.

Hunne belydenissen behelsden verscheide zaken op verscheide vraagen, als aangaande die van Geneve, de Heeren van Bern, den Koning van Vrankryk en de Staten der vereenigde Landen; maar niets, dan het geene Geneve en Bern aanging, werd geoopenbaard: het geene den Koning van Vrankryk en de vereenigde Landen betrof, werd hun geschreeven, als veele aanslaagen op Steden in Nederland en dergelyke. Hunne belydenis was, dat la Bastayde lang als Vesting-Bouwer den Aards Hertog in Nederland had gediend, en daar na zig begeven had in dienst van du Terrayl, om den aanslag op Geneve te doen, zynde eertyds Student geweest: hy was een fraai vernuftig Man, ervaaren in 't maaken van Schanssen en Sterkten, planten van Legers en Geschut, en dergelyke; dat hy, voor omtrend 4 of 5 Maanden, in 't wederkeeren der beedevaarts reis van Loretto, met zynen Meester door Turin trok, daar zy tweemalen met den Hertog van Savoyen over het stuk van Geneve spraaken, die grote begeerte had zig daar van Meester te maaken, en hunne gedagten en raad vroeg; dat zy hem toestonden best voor te neemen, niet met oopentlyke belegering of geweld, maar met behendigheid, zy beide hunnen dienst daar toe aanbiedende; welken hy met grote dankzegging aannam, du Terrayl toen ontfangende zevenhonderd dukaten en een juweel, en la Bastayde omtrend tweehonderd tagtig Philippen; verder gaf de Hertog, om den aanslag te vorderen, bevel, om de Oevers, Haavens, wagten en gansche geleegenheid der Stad te bezigtigen, daar over la Bastayde op zig nam zelfs in de Stad te gaan; en alles wel bezigtigd hebbende, bragt hy den Hertog eene afteekening van alle het geene in de Sterkten verbeeterd en versterkt was zederd

La Bastayde's belydenis.

den

1609. den laatsten aanslag, naar het welke de Hertog zyne oude afteekening deed vernieuwen en verbeeteren. Verder zeide hy, dat du Terrayl, die toen ook te Turin was, niet over een kwam in de manier van den aanslag, die van gedagte was eene Poort door eenen springer, of anderzins, in te neemen; la Bastayde bewees, dat zulks te gevaarlyk was, wegens de meenigte van Verweerders en Wagten in de Poorten, en de naerstigheid, welke daar gebruikt werd, en dat, na lange geschillen, de Hertog best vond la Bastayde's gedagte, en het middel van de Stad langs de Haaven in te neemen, daar zo grote Wagt niet was, te volgen, en die, met behoorlyk getal van Krygs-Volk, overvallen zynde, zou men terstond midden in de Stad en niet in gevaar zyn, voor dat zy binnen waren: hy maakte geene swaarigheid, om dit uit te voeren, zynde de Poort Rive zeer ligt in te neemen, en niet ver van het water, meenende eenige straatjes te bezetten, om het Volk te dekken, alle het welke du Terrayl mede toestemde, en zy beide trokken naar het Meir boven Evian, daar zy 8 Daagen bleeven, van het Scheeps-Volk onderzoekende, in hoe groot getal zy daaglyksch te Geneve op- en afvoeren, verder de geleegenheid, Wagten en Sterkten der Haaven, het onderzoeken der scheepen en andere zaken noopens de vaart van het Meir: zy vonden grote gebreeken in de Wagten; dog, om beeter verzeekerd te zyn, werd la Bastayde naar Morges, aan de andere zyde van het Meir, gezonden, om van daar op een schip, te Geneve ter markt vaarende, zonder agterdogt in de Stad te komen en de aankomst en geleegenheid der Haaven te bezigtigen, dat hy in korten tyd zeer behendig volbragt, zonder verdagt te werden.

Een dergelyke Verspieder was voor 2 Jaaren gevangen geweest, die alleen de kettingen bezigtigd had, welke, verbaasd zynde, onbedagt op de vraagen antwoordde en door dwang bekende gezonden te zyn, om de Plaatzen te verspieden, zonder anders

van

van den aanslag te weeten, zelfs niet, van wien hy gezonden was, zo dat hy van du Terrayls aanhanger te zyn gehouden en gehangen werd: waarom men van toen af de Haavens versterkte met eene andere ry van dubbele kettingen, vyftig schreeden buiten de uiterste; dog zulks was niet genoeg, om dergelyke aanslaagen te verhoeden. 1609.

La Bastayde alles wel bezien hebbende en by du Terrayl gekomen zynde, keerden zy weder naar den Hertog, hem verzeekerende de gewisheid en goede maklykheid van den aanslag, en naamen beide op zig Hoofden en Beleiders daar van te zyn. Hy was dus beraamd: Geneve heeft ten noord-oosten het Meir, dat omtrend 15 Fransche mylen lang is; ten noorden is het Land van Bern; ten zuid-oosten Savoyen, en aan de hoogte daar van zyn bergen, die veel brandhout geven, daar het Scheeps-Volk van Geneve, gewoonlyk in 't einde van Bloeimaand, brandhout voor de Stad in grote platte scheepen haald: hier van meenden zy vier of vyf te overweldigen, en in elk schip heimlyk honderd vyftig of tweehonderd uitgeleeze Mannen te leggen, die zonder agterdenken aan de Stad konden komen, en het Scheeps-Volk, daar toe te verkiezen, zou, om niet verdagt te zyn, met de kleederen der Genevers gekleed zyn: het onderzoeken der scheepen, dat die van de Stad deeden, reekenden zy niets, zynde het voorneemen, om alle zulke Onderzoekers in 't eerste dood te slaan en teffens in haast uit de scheepen te springen. Het noodige Krygs-Volk meenden zy by een te brengen in de Valleijen tusschen het Gebergte, daar die van Geneve niet veel handteeren, en die op eenen gezetten tyd 's nagts in de scheepen te leggen, als zy eenen noorden wind in Zee zaagen waajen, gelyk die dan daar gewoonlyk eenige daagen waaid. Du Terrayl zou op het eerste, en de Hertog of zyn oudste Zoon op het laatste schip zyn: zy zouden nog ander Voet- en Paerde-Volk by de hand hebben, vergaderd onder den dekmantel der bruilofd

Geleegenheid van Geneve.

Manier van den aanslag.

1609. lofd des Hertogs van Nemours, die in Savoyen, 6 mylen van Geneve, zou gehouden werden, of dergelyke; zo dat zy den aanslag hielden niet te kunnen missen, want zy konden het Volk heimlyk t'scheep doen, en hadden den wind in hun voordeel, zo dat zy 'er konden vaaren in een vierde van den tyd, dat men den weg te land kon gaan of tyding brengen. Het onderzoeken geschiedde gemeenlyk slegt en lang na de aankomst der scheepen; vyfhonderd of meer Mannen, in de Stad geworpen, zouden alle het Volk wel dwingen, het Geschut overmeesteren, en de Haaven en Poort Ryve gemaklyk inneemen, langs welke de Hertog of zyn Zoon sterk te land zou mogen inkomen: de aanslag was in Bloeimaand, wanneer de Stad het swakste van Volk is, wegens den hooityd en de land-neering, en zulks op den tyd van het middagmaal, als het meeste Volk in huis is. Na dat zy hun vonnis hadden ontfangen, bekenden zy ook, dat hunne reis door het Land van Bern alleen was, om dat ganfche Land te bespieden, en, als zy Geneve hadden, de overwinning te volgen: en schoon de Hertog zig alleen met deezen aanslag bemoeide, en het scheen, dat de Graaf van Fuentes zig dat niet aantrok, bekende du Terrayl nogtans, dat de Hertog hem gezegd en verzeekerd had, dat de Spanjaarden, die in Savoyen waren, bevel hadden hem te volgen en gehoorzaamen, daar hy zelfs gaan zou. Na dit besluit ging hy naar Nederland om verlof van den Aards-Hertog, en weg te brengen het geene hy daar nog had; ook van daar een deel Scheeps-Volk, dat daar wel voor geld te bekomen was, te haalen, om zynen aanslag te volbrengen.

Belydenis en raad van du Terrayl.

Du Terrayl en la Bastayde kwamen zeer wel over een in hunne byzondere belydenissen, zo dat men de zaak regt verstond, gevende zy onderregting, hoe dergelyke aanslaagen voor te komen, teekenende du Terrayl zelfs op papier een middel, om de Poort van eenen springer te bevryden: hy zeide ook, dat

-de

de Hertog naar deezen aanslag zeer begeerig was, 1602.
en hy dagt, zo men hunne belydenisſen geheim hield, al waren zy gevangen, als men maar voorgaf, dat zy niets bekend hadden, en hen dus lang gevangen hield, dat dan de Hertog nog zou beproeven den aanslag te volbrengen, en dus zouden zyne Zoonen, of hy zelfs, kunnen gevangen werden; maar men reekende dat maar als een middel, om het leeven te verlengen en zyne Vrienden tyd te geven, om voor hem tusſchen te spreeken, weetende, dat zyne Maagſchap in Daulphyne voor hem beezig was; dog dit stuk was voor die van Geneve te zorglyk. Gevraagd zynde, of hy niet als eene hoofd-misdaad erkende zulke aanslaagen te maaken, ten tyde van eenen volkoomen gesworen Vrede, van hunne zyde wel onderhouden, bekenden zy dat beide rond uit; du Terrayl verzogt, men zou hem tusſchen vier muuren bewaaren; la Bastayde bad, dat men hem niet door eenen strengen dood zyne ziel wilde doen verliezen: hy begaf zig zeer grootmoedig ter dood, Christlyk afgaande van alle bygeloovigheden, en vlytig aanneemende het geene hem tot troost uit de H: Schrift gezegd werd.

Du Terrayl werd verweezen onthalsd te werden, dat geschiedde den 19den, en la Bastayde werd 's Vrydags den 21sten gehangen, beide op de plaats du Molard binnen Geneve. Du Terrayl storf zeer manmoedig, zonder van verwe of gelaat te veranderen, eene kloekheid, zyn voorgaande leeven onwaerdig: hy begeerde zyne handen ongebonden te hebben; maar het gebruik daar, en de vrees voor zynen hoogmoed, overwonnen het medelyden, dat men met hem had: hy toonde voor zynen dood zeer bewoogen te zyn, weinig vermengd met bygeloovigheid, daar van hy zig liet aftrekken door de ernstige vermaaningen der Leeraars, zeer demoedig, met een gebrooken hart, opregt, Gode dankende voor hem tot zulk eenen dood gebragt te hebben, daar hy tyd had, om zig te bedenken en vergiffenis

Du Terrayl onthalsd en la Bastayde gehangen.

Hunne manier van sterven.

1609 van zyne zonden te bidden, welke hy overweegende, barstte uit in traanen, zugten en gebeeden, veragtende den dood, de schande van dus, wel verdiend, te sterven, en de Waereld: men hield hem, met alle mooglyke vriendlykheid, eer en medelyden, Godlyke vertroostingen voor; zyne traanen deeden de Omstanders jammerlyk weenen, en hem allen kwaaden wil vergeven. Hy maakte zynen uitersten wil, en gaf vrywillig vyfentwintig kroonen aan den Armen van Geneve. 's Daagsch voor zynen dood kwamen 'er brieven van zyne Moeder, hem troostende en verzeekerende, dat men alle vlyt voor hem aanwendde in 't Hof van Vrankryk, daar men niet sprak, dan van zyne onschuld, enz. La Bastayde stigtte de Omstanders nog meer met zynen dood; nogtans berouwde hem zeer, dat hem het pynigen zynen Meester du Terrayl had doen beschuldigen, en wenschte, schoon hy zynen dood wist, dat hy liever met vier Paerden van een getrokken was.

Voor du Terrayl waren geene Voorspreekers te Geneve gekomen, dan wegens den Heere Desdiguieres, een der befaamste Heeren van Vrankryk, welke hem, wegens zyne eerste Huisvrouw, in maagschap bestond, en zynen Geheim-Schryver, den Heere du Tonnard, zond, die zyn best deed, om zynen dood in eene eeuwige gevangenis te veranderen; maar veele gewigtige reedenen lieten dat niet toe, welke men eerbiedig den Heere van Desdiguieres, door brieven, duidlyk zogt te verstaan te geven. Men verstond, dat du Terrayls Moeder op weg was, met eenige Eedelen uit Daulphyne, om het voorgaande te versterken; maar du Tonnard te Riemilli ontmoetende, en verstaande, wat hem overgekomen was, keerden zy te rug, alleen zendende, om het lighaam te verzoeken, ten einde dat te begraaven, dat ook geweigerd werd, als zynde reeds begraaven op het bolwerk, daar de hoofden der geene, die in den laatsten aanval dood gebleeven waren, laagen; hy had de genaade, welke men hem

hem in 't eerste aangebooden had, mogen aanneemen; 1609.
maar hy had betrouwd, dat de Bailluw van Morges la Bastayde niet zou overgeleeverd hebben, en dan had men hem niet kunnen overtuigen: dus was 'er geen middel, om hem te bevryden, nadien men gestreng in de zaak had moeten te werk gaan, enz.

De Koning van Vrankryk was blyde over zyne gevangenis, en toonde, door zyne verklaaring en onderregting aan de Afgevaerdigde van Geneve, dat de gehoude regts-pleegingen naar zyn genoegen waren, onverzetlyk op hem verstoord zynde, behalven den doodslag op Louvre, om dat men voor zeeker hield, dat hy den aanslag op Pompelone in Navarre den Aards-Hertog in Nederland ontdekt had.

Oorzaak, dat de Koning van Vrankryk du Terrayl niet gunstig was.

Den 23sten is te Geneve in alle Kerken eene zeer plegtige dankzegging aan God gedaan voor deeze ontdekking en verlossing. De Savoyers waren zeer ontsteld, en eenige Daulphynoizen reeden rondom Geneve, de Burgery zeer drygende. Men stelde tegen alle aanslaagen alle middelen in 't werk, houdende goede wagten aan den eersten en tweeden ketting op het onderzoeken der scheepen en schuiten, op dat die voortaan niet meer te gelyk zouden inkomen, maar de eene een half uur na de andere; de hout-scheepen zouden ook dus gelaaden moeten zyn, dat men 'er kon ingaan en alles doorzien. Die van de Stad schepten groten moed uit de ontdekking, kreegen groten roem by den Koning, de vereenigde Nederlanden, en de Hervormde in Vrankryk, en hebben een aanmerklyk proefstuk van hunne opregte vlyt en geneegenheid voor hunne Bondgenooten, de Heeren van Bern, getoond, hebbende, naast God, voor deeze ontdekking te danken de wakkere, naerstige, zorgvuldige behendigheid en eedelmoedigheid van hunnen tweeden en vierden Raads-Heer.

Dankzegging te Geneve.

Voorzorg der Geneves.

Hier uit zag men de ontrouw van hunnen Vyand, den Hertog van Savoyen, die eene Maand te vooren hun zeer beleefd, dat hy nooit te vooren had

1609. gedaan, door zynen Geheim-Schryver heeft doen schryven over eene klagt tegen den Vrede, door zyne Amptenaars gedaan, om hen slaapende te houden: men zeide, dat hem de Hertog het Gouvernement van Savoyen had beloofd, zo hy Geneve had gekreegen. Dit heeft ons goed gedagt, ten gevalle der Leezers van geschiedenissen, hier van te melden, tot een leerbeeld, hoe hooge Klimmers en diepe Swemmers gewoonlyk vaaren, zynde deeze een Persoon van groot bedryf geweest.

Reis der Engelsche op Oost-Indiën.

In 't agtentwintigste boek zeiden wy, dat, in 't Jaar 1607, drie scheepen werden gezonden uit Engeland naar Oost-Indiën, de Draak, de Hector, en eene kleine Pienas van omtrend honderd vaaten, op het welke Middelton Kapitain was, om nieuwen handel op de kusten van Kambajen en Perziën te zoeken. In 't uitvaaren miste de Pienas de twee scheepen, en voer regt uit voort, zonder de andere te zien, naar Bantam, daar zy weinig handelde, verder naar de Moluccas en Terenate, tegen den raad der Hollanders te Bantam, die hun waarschuwden, dat de Kastilianen van nieuw Spanje en de Philippynen dat Land overmeesterd hadden: dog Middelton, betrouwende op den Vrede tusschen Spanje en Engeland, op eenige kennis, welke hy daar had door eene voorige reis, en op eenige geleid-brieven, heeft daar gelukkig gehandeld, en zyn schip vol naagelen gekreegen, tegen Geschut, kruid, enz. en kwam daar mede, den 25sten van Louwmaand, van dit Jaar, voorspoedig in 6 Maanden in Engeland t'huis, zonder eenige scheepen te ontmoeten, brieven van de Hollandsche Handelaars uit Bantam medebrengende, welke de Engelsche zonden aan de Bewindhebbers te Amsterdam, met bygevoegde klagtbrieven over den Hollandschen Admiraal Mathelief, dat hy en zyn Volk de Engelsche in Indien niet vriendlyk had gehandeld, enz. daar op de Hollanders antwoordden, den 14den van Lentemaand, dat zy hunnen Admiraal Mathelief de klagten hadden

Twist tusschen de Engelsche en Nederlanders in Oost Indiën.

voor-

voorgehouden, maar door hem en andere in tegendeel onderregt waren, dat de Engelsche in Indien zeer veragtlyk spraaken van de Ed: Mog: Heeren Staten Generaal en Prince Maurits, dat zy van hen niet verwagt hadden, wegens de goede vriendschap en eenheid tusschen hunnen Koning en hen; dat hun ook zeer vreemd dagt, dat niet alleen deeze Pienas, nu met Middelton gekomen, maar ook in de voorige reis, de Spanjaarden Geschut, Krygstuig en leeftogt had gegeven voor naagelen, en dus handel dreef met middelen, welke dienden, om hen te onderdrukken, dat naderhand hunner beide Volken en den geheelen handel zou bederven: want de Spanjaarden zouden hun middel gebruiken als eenen beezem, dien men eindlyk in 't vuur werpt: het was hun kenlyk, dat wyle de voorige Koningin en deeze Koning altyd goed gevonden hebben, en nog doen, dat hunne Onderdanen hunne Vyanden te Oostende, Duynkerken en op andere Plaatzen niet mogten helpen, dat veel minder in Indien behoorde te geschieden; want de vriendschap, welke Spanje en Portugal toonen, is maar geveinsdheid: des zy vriendlyk verzogten last te geven, dat zulks niet meer geschiedde, en dit zou strekken tot onderhoud van vriendschap en eenheid, enz. 1609.

Dit geschil sproot daar uit, dat de Koningen van Terenate en Tydor in de Moluccas, in de voorige togten, zig verbonden hadden alle hunne naagelen aan de Hollandsche Handelaars te leeveren, dat de Engelsche verdroot, die hun daar over verweeten, dat zy maar een schuim van Volk waren, en dat zy nog aan hunne Koningin te danken hadden het geene zy waren, enz. dit geschiedde niet alleen met woorden, maar zy zeiden het zelfs in gedrukte Engelsche boekjes, welke in Engeland verbooden zyn. Zy dienden daar wel goede vriendschap onder elkanderen te houden. Zy zonden, den laatsten van Grasmaand, deezen Kapitain Middelton weder met een schip van twee honderd veertig vaaten naar Indien, om zyn geluk te zoeken. De Engelsche veragten de Nederlanders.

 De

1609. De twee andere grote scheepen, de Draak en Hector, voeren in Indien voorspoedig voor by Kambajen in den Perzischen hoek, beginnende omtrend Ormus te handelen: dog een Jagt, met twintig Mannen, koopmanschappen en geld, aan Land gezonden hebbende, werd het van eenige Portugeezen, die daar gebied hebben, overvallen, genoomen en naar Goa gevoerd: des zig deeze scheepen scheidden; de Draak voer naar Bantam en daar haar laading van peeper, welke 'er langzaamerhand door hunne Handelaars vergaderd was, ingenoomen hebbende, is in Wynmaand van dit Jaar t' huis gekomen, met zeer weinig gezond Volk, en zeer elendig zynde, verliezende hun roer op de kusten van Afrika: dog door eenige Hollanders ontmoet zynde, werden zy van Volk, leeftogt en nooddruft bygestaan; en Hector verwagten zy in 't volgende Voorjaar. De Draak had wel zeshonderd vaaten peeper in; des de Koning, om de Maatschappy en vaart op Indien te vorderen, verbooden heeft, dat niemand peeper in Engeland mogt brengen, dan deeze Maatschappy, en dat zy het pond peeper mogten verkoopen voor dertig penningen Engelsch, dat is, omtrend vyfentwintig stuivers Hollandsch, maar niet hooger, ten ware het voeren op de markten ze iets meer deed kosten, daar het pond in Holland te koop is voor agttien of negentien stuivers: dus houden de Engelsche hunne Indische vaarten aan, hebbende nu nog vier scheepen uit, en zy bouwen daaglyksch grote en fraaje nieuwe, onder andere een van honderd en twintig voeten kiels, Trade Avance, en eene Pienas, Peperkoren genoemd.

Een Engelsch Jagt door de Portugeezen genoomen.

Aan alle Vreemde verbooden peeper in Engeland te brengen.

In Nederland was uit Oost-Indien niets gehoord zederd de overkomst van den Admiraal Mathelief, die geenerhande tyding bragt van de Vloot van veertien scheepen, in 't Jaar 1608, onder den Admiraal Pieter Willemsz. Verhoef, uitgevaaren: de brieven van den 15den van Hooimaand, des Jaars 1608, met de Engelsche Pienas gekomen, hadden wel tyding

Tydingen en verslag uit Oost-Indiën.

gebragt van de komst der Vloot van Paulus van Caarden, en dat de Admiraal naar Amboyna was, en daar een ſchip, dat toen reeds op reis was, met naagelen gelaaden had; dat de Spanjaarden te Terenate ſterk waren en toen nog meer Volk van de Philippynen verwagtten; dat de Hollanders in 't ooſten nog eene Sterkte op Terenate hielden; en dat te Bantam oneenigheid was geweest tusſchen den Koning en de Gouverneurs, maar door hunnen Hoogen-Prieſter bevredigd; dog dit was alle de tyding, welke men uit Indien had; maar eenige brieven uit Goa, van den 24ſten van Wintermaand, des Jaars 1608, waren in handen der Portugeezen geraakt, en behelsden, dat een Heer in Madagascar hulp van de Portugeezen in Goa tegen eenige zyne Vyanden verzogt hebbende, de Aards-Bisſchop van Goa, die daar, na den dood van Don Martio Alonzo di Caſtro, als Onder-Koning was, Don Vuo Perera derwaards gezonden had, die, den 5den van Hooimaand, twaalf Hollandſche ſcheepen en vyf Patasſen vond, die, geland zynde, de Sterkte Moſambicque beſprongen; maar zy hadden, met verlies van honderd drieendertig Mannen, een ſtuk Geſchut en twee Barquen moeten aftrekken, en voeren van daar naar Goa, daar zy, omtrend den 1ſten van Herfstmaand, aankwamen en 15 daagen buiten ſcheut bleeven liggen, verwagtende, zo zy dagten, de Vloot van Lisſabon, welke, in Lentemand, met den nieuwen Onder-Koning, den Grave van Perera, was uitgevaaren; des de Aards-Bisſchop verſcheide Fusten uitzond, om de Portugeeſche Vloot te waarſchuwen; maar het ſcheen, dat zy alle verſtrooid waren: want van de vyftien Karacquen kwam maar eene in 't gezigt der Hollanders, welke ſtrandde, en het Volk en meeſte goed in twee Fusten behield; de Hollanders vertrokken met den loop der Zee naar Malacca, des zy alle vreesden, dat de Portugeeſche Vloot verlooren was, of zy moest in Bloeimaand, des Jaars 1609, daar aangekomen zyn; waarom,

1609.

De Hollanders beſpringen Moſambicque.

Zy komen voor Goa.

1609. om, met goedvinden des Aards-Bisschops, eene Karavel naar Portugal gezonden werd. Dit heeft ons goed gedagt van de Hollandsche en Portugeesche Vlooten, in 't voorgaande Jaar uit Europa gevaaren, te verhaalen; de tyd zal verder leeren: dog in Hooimaand is het Gallioen S[t]. Philippe, wel gelaaden met peeper, kaneel, indigo en lywaaten, te Lissabon aangekomen.

Vier Oost-Indische scheepen ryk in Nederland aangekomen.

In dit Jaar zyn voor de vereenigde Gewesten uit Oost-Indien in Nederland wel aangekomen vier scheepen, Veere, Bantam, Zeylon, uit Paulus van Caardens Vloot, en Gouda, van de tienjaarige Maatschappy, zynde kostlyk gelaaden, meest met naagelen en peeper, ook met nooten, foelie en eenige gesteenten; de twee grootste werden in Zeeland en de kleinste in Holland ontlaaden. Met deeze waren nog uitgevaaren de scheepen Erasmus en de Faam, met naagelen, nooten en peeper gelaaden: dog alzo die in Zee lek werden, liep Erasmus in 't Eiland Mauritius en de Faam keerde naar Bantam te rug, en werden den volgenden zoomer verwagt.

De goederen van eene Karacq in 't schip Mauritius geborgen en t' huis gekomen.

De Admiraal Warwyk had te vooren eene Karacq genoomen, welke hy laager deed bouwen en in Nederland meende te brengen; dog die in Zee komende, werd ook lek en moest te Antogil in Madagascar inloopen: en alzo zy het niet bekwaam vonden, om langer ter Zee te waagen, hebben zy van het boven-schip zo veel hout gebrooken, dat zy daar van een klein schip bouwden, en zonden dat met een deel Volk aan de Nederlandsche Oversten te Bantam, welke terstond het schip Mauritius derwaards zonden, om het goed en Volk in te neemen en naar Holland te vaaren, de Karacq daar latende; maar komende aan deeze zyde de Kaap de goede Hoop, op de kusten van Guinea in Afrika, zyn zy daar beschaadigd aan Land gevallen, by geluk op die kusten twee Hollandsche scheepen gevonden hebbende, die het Volk en meeste goed borgen en innaamen, en zyn daar mede in deezen zoomer in Neder-

Nederland gekomen, eenen Gezant medebrengende. Deeze scheepen verhaalden uit Oost-Indien, dat de Spanjaarden nog in Terenate waren, en dat de Nederlanders nog het Eiland Marquian in de Molucca's hadden ingenoomen, zoekende de andere Eilandjes ook te overmeesteren, den geheelen handel van de naagelen te bekomen en het Eiland van Terenate te veroveren. 1609.

Berigt van het bestand in Oost-Indien gezonden.

In Nederland werd besloonten in den winter, by de eerste geleegenheid, nog zeven of agt scheepen naar Oost-Indien te zenden; ook eene Pienas, met eenen geleid-brief van den Koning van Spanje, den Aards-Hertog, en eenige van hunne Kommizen, om aan de beide Partyen in Oost-Indien alom het gemaakte bestand te berigten, ten einde zig wederzydsch daar naar te schikken.

Warde en Danser, aanmerklyke Zee-Roovers.

In deeze tyden begaven zig veele Zee-Roovers van alle Volken ter Zee, veele scheepen neemende en beroovende; en alzo zy niet wel wisten, waar hunnen roof te verkoopen, begaven zy zig by de Turken in de Haavens van Thunis, eertyds Karthago genoemd, of daar Karthago by plagt te zyn, en te Argile; ook te la Rache in Barbaryen en elders, daar het Volk van den roof op de Christenen leefd: onder deeze was een zeer berugt Engelschman, wel eer een Visscher, Kapitain Warde genoemd, die veele ryke scheepen der Venetianen en andere heeft genoomen, en, dus ryk werdende, groten aanhang heeft gekreegen; hy bragt zyne pryzen te Thunis in, spande daar aan met den Turkschen Gouverneur en Basscha, en heeft van alle zyden meer Zee-Roovers by hem gekreegen, als Kapitain Bisschop en andere; ook eenen Engelschen Ridder, Sir Frances Verney, die van zyn eigen goed in korten tyd in Engeland wel driehonderdduizend guldens had doorgebragt. Deeze Warde heeft zig zelve, met zyne Zee-Roovers, ryk gemaakt, en woonde te Thunis als een Heer, zyne scheepen tot rooven uitzendende.

Daar was ook een Schipper van Dordrecht, Simon

1609. mon den Danser genoemd, die, op der Staten bevel, ten Oorlog was gevaaren, en te Marsiliën, daar hy om nooddruft was ingeloopen, byna zyn schip met Hoeren en Boeven verteerd had, en uit het zelve gezet werd; des hy, wanhoopende, met een klein schip een groot nam, spande verder aan met de Engelsche en Turken, dat zy te zamen sterk van Volk en scheepen werden, en Vlooten dorsten bespringen, hebbende scheepen met zestig stukken Geschut, en twee- of driehonderd Mannen daar op, en dus werden zy voor het gansche Christenryk ontzachlyk, veele scheepen, meest in de Straat van Gibraltar en de Levantsche Zee, neemende: dog eindlyk scheidden deeze twee van elkanderen, Warde zig te Thunis en Danser te Argile houdende, elk met den Bascha en Gouverneur der Plaats aanspannende, welke met hen uitreedden, want anders dorsten zy zig niet betrouwen onder dat ongodistisch Volk, vreezende, om hunnen geroofden rykdom, eens vermoord te werden: des nu, wegens het verlies van zo veele scheepen, alle Koningen en Princen begonnen te beraadslaan, hoe men de Zee zou bevryden: de vereenigde Landen wilden daar over met de Koningen aanspannen; want de Kooplieden verzogten alleen bescherming van hunne Princen en Overheden, en het was zorglyk, dat de Christenen de Turken leerden de scheepen te stuuren met kruis-zeilen en Vlie-booten, daar zy gewoon zyn met Galleijen en Brigantynen ten Oorlog te vaaren.

De Zee-Roovers spannen met den Turk aan.

Ten laatsten is in deezen zoomer, als de Koning van Spanje zeer sterk ter Zee wapende, zo tegen den Turk, als op eenigen aanslag, de Admiraal, Don Louys Faysardo, met agt Gallioenen naar de Straat van Gibraltar gevaaren, met oogmerk, om zig te voegen by nog andere scheepen van Sir Thomas Schorleye, welke hy te Palermo in Ciciliën meende te ontmoeten en te zamen iet tegen deeze Roovers voor te neemen. De Fransche van St. Malo

S^t. Malo hadden ook eenige ſcheepen toegeruſt, 1609.
wegens de Meeſters van den koophandel en andere Kooplieden, van welke M^r. Beaulieu Overſte was, die dagten, dat in de Haaven van Thunis, onder het Slot van la Goletta, ligt het vuur in de ſcheepen te ſteeken was. Deeze in de Levantſche Zee gekomen zynde, verſtaaken door wind van elkanderen; de een raakte naar Malta, een ander naar Sardiniën, of elders, daar zy de geleegenheid van deeze Zee-Roovers vernaamen, dat zy zig nu in de Haaven toereedden, om in Oogstmaand alle ſterk uit te vaaren: zy een geleide van Marſiliën gedaan en alles wel vernoomen hebbende, voeren naar Thuniſſa, daar zy de agt Spaanſche Gallioenen van Don Louys ontmoetten, die, zy elkanderen gekend en ondervraagd hebbende, zeiden, dat zy den Zee-Roover, Simon den Danſer, en zyne Medeſtanders, zogten; daar op de Franſche hun zeiden, dat hy nu een Dienaar des Konings van Vrankryk was, die hem alles vergeven had: zy hier over verwonderd zynde, vroegen aan de Franſche, waar zy naar toe wilden? zy antwoordden, naar het Slot van la Goletta, om daar alle de ſcheepen der Zee-Roovers in brand te ſteeken: zy verwonderden zig daar over, en zeiden, dat was onmooglyk, daar toe moest eene ſterkere Vloot zyn, en die wilden zy daar toe in Ciciliën gaan haalen: de andere zeiden, zo zy daar omtrend wat vertoefden, zouden zy zien, wat de Franſche doen konden, en dus ſcheidden zy, ſpottende, van elkanderen, maar bleeven daar omtrend Byſerta liggen, het weêr ſtil zynde, en by dag hielden zy zig van het Land, om 'er niet ontdekt te werden, gelyk ook Don Louys deed, raad met elkanderen houdende, ziende, dat de aanſlag doenlyk was, en de Franſche beſlooten hebbende, beſlooten zy ook in den agtertogt te willen zyn, alzo weinige het ſtuk moeſten uitvoeren: dus de wind ten derden daage goed zynde, voeren zy in de Haaven, 's middags ten 2 uuren, tot onder het Geſchut van het Slot

la

1609. la Goletta: intusschen deed Beaulieu wel honderd vyftig scheuten op het Slot doen, om hun werk te geven; en alzo de scheepen niet naader konden komen, ging Beaulieu's Luitenant met vyftig Mannen in eene Barcq, om het vuur in der Zee-Roovers scheepen te steeken, in groot gevaar van hun leeven, wegens het grof en klein Geschut, dat uit het Slot op hen gelosd werd: zy en de scheepen werden ook geduurig wel met veertig stukken van het Land beschooten: zy besprongen het voorste schip, de Magdalena genoemd, groot driehonderd vyftig vaaten, vierentwintig metaale stukken ophebbende, en eenen verloochenenden Spanjaard toebehoorende, zynde het beste, maar niet het grootste schip; en alzo zy den brand daar in kreegen en de wind opstond, raakte het vuur gemaklyk in alle de andere scheepen: de Spanjaarden kreegen, met drie kleine Barcquen, ook den brand in de andere, zo dat te zamen drieendertig scheepen en eene Gallei verbrand werden, zynde daar geen tegenweer, het Volk aan Land vlugtende: de brand was zeer verschriklyk.

De Fransche en Spanjaarden branden wel 33 scheepen der Zee-Roovers onder la Goletta.

Zes van deeze scheepen kwamen Karosseman, Gouverneur van la Goletta, toe, onder welke was het schip de Paerel van S^t. Malo, en een Duitsch schip van 750 vaaten, onder Elias, een Verloochenaar van Korsica; nog een van 500 vaaten met eenendertig stukken, onder Soliman Rey, een Verloochenaar van Maltha, dus tot zes toe; twee andere kwamen Nederlanders, en een Morat, een Genever, toe: de Basscha van Thunis had 'er ook drie scheepen, welker een Graaf Maurits genoemd was, groot 750 vaaten, hebbende wel vyftig stukken Geschut, onder Saphan Rey, een Verloochenaar van Corelleri, met nog een Duitsch en een Fransch schip: zeekere Mahomet Rey had 'er drie scheepen onder, een Portugeesch, de Valk, een Engelsch en een Fransch, op alle welke Italiaansche Verloochenaars het bevel hadden, te zamen zestien scheepen,

Naamen der verbrande scheepen en hunne Reeders.

pen, ten Oorlog dienende, en eene Gallei des Konings van Argile; de overige waren genoome Geneesſche en Franſche, maar een was een groot ſchip, voor den Koning van Argile gelaaden van Konſtantinopolen komende. In deeze zestien verbrande ſcheepen en eene Gallei reekende men vierhonderd vyfendertig ſtukken Geſchut verlooren, en wel voor vierhonderdduizend kroonen aan goederen en koopmanſchappen, en daar over waren Warde, Bisſchop, Verney, en andere, Admiralen: na de volbrenging van dit heerlyke ſtuk hebben de Spanjaarden en Franſche elkanderen begroet, en joegen de Galleijen van Byſerta nog eenige genoome ſcheepen af, onder andere een Franſch ſchip, met koorn gelaaden, dat zy weder vryſtelden. 's Anderendaagsch zond Karosſeman, Gouverneur van la Goletta, eenen brief door eenen Schipper van Tholon, alles onveinzende, als of hy met de Zee-Roovers niet te doen had, alle ververſching, welke zy noodig hadden, aanbiedende, prees, als een Liefhebber van braave Soldaten, hen zeer, en bad hem eenige gevange Turken, welke zy te vooren genoomen hadden, te zenden; zo zy dat niet deeden, zouden zy hem oorzaak geven, om de Chriſtenen te beſchaadigen, enz. dog daar op werd niet geantwoord, en dus ſcheidden de twee Vlooten van elkanderen, God dankende, en de Franſche voeren naar Maltha, daar zy wel ontfangen werden wegens eene zo heerlyke daad. 1609.

Verlies van het Geſchut en de goederen der Zee-Roovers.

Hier door waren die Zee-Roovers zeer gekrenkt, geheel by de Turken buiten vertrouwen, en niet meer magtig veel uit te reeden: Warde, die 'er een fraai huis heeft, met Varney en andere, zelfs nog niet ter Zee gaande, ſchynd de Turken te zullen blyven dienen of Turksch te werden, ſchoon hy meermalen in Engeland vergifnis verzogt heeft, daar voor veel geld aanbiedende; maar de Koning wilde het niet doen, dat ook de Venetianen beleeten, als hebbende grote ſchaade geleeden. De Koning

1609. naar Thessalonika, daar hy als Christen was gedoopt: hy had dit den Keizer verhaald, die hem jaarlyksch tweeduizend daalders gaf, was nu ook by den Paus geweest, en had den Koning van Spanje van alles verwittigd: nu was hy te Florençen by den groten Hertog van Toskanen gekomen, met wiens Vloot hy, in Wynmaand, heimlyk te Livorno op eenen aanslag is gescheept.

Aanspraak van den Perzischen Gezant aan den Paus, die beloofd de scheurzieke Christenen en Gregorianen den Paus te doen erkennen.

Alzo deeze Perzische Gezant Schorley te Florençen gehandeld had, is hy naar Romen gereisd, daar hy zeer pragtig ingehaald werd, in swart fluweel gekleed, met eenen tulband op zyn hoofd, op de Perzische manier, daar op een goud-kruis van gesteente was, toonende een Christen en Roomsch te zyn, bezogt en verdiende alle aflaten van Romen; hy werd, om zyne Godsdienstigheid, met verscheide overblyfzels en geestlyke zeegeningen vereerd; in zyne aanspraak aan den Paus verzogt hy, wegens zynen Heer, den Perziaan, dat hy bekwaame Leeraars wilde zenden, om het Roomsche geloof in zyn Land verder te planten, aanbiedende van zynen kant te benaerstigen, dat zy vrugt zouden doen, en dat de scheurzieke Armenische, Gregoriaansche en andere Christenen in zyn Ryk dat geloof zouden aanneemen: ook dat zyne Heiligheid derwaards eenen Gezant wilde zenden, om daar te blyven, met wiens hulp men eene beleedigende en verweerende verbintenis zou maaken, mits afstaande van alle verbintenissen, welke zy met het Ottomannische Huis hadden, om hem gezamentlyk te beoorlogen: tot dat einde wilde de Perziaan zyne Gezanten by de Christenen houden, zo zy ook de hunne in Perziën hielden, om onderling verstand te houden, enz. en van daar vertrok hy naar Spanje.

Een Turksch Gezant in Duitschland gekomen.

In den laatsten zoomer was een Gezant des Turkschen Keizers met geschenken, om de bevestiging van het bestand, gekomen, eerst aan Matthias, Koning van Hongaryen, die ook naar Praag tot den Keizer trok, met kostlyke giften van Paerden met

derzelver toebehooren, zaadels en behangzels, en werd, in Slagtmaand, afgevaerdigd met grote vereeringen, maar met geen volkoomen berigt over de bevestiging van het bestand, daar toe een Ryks-dag noodig was, en scheidde hy, niet wél te vreden, van Praag. 1609

Gelyk in deezen zoomer in 't Christenryk eene Turksche Vloot werd verwagt, was daar tegen eene Vloot wel van dertig Spaansche, Florentynsche en Malthezer scheepen en Galleijen, met wel veertien-duizend Mannen, tot eenigen aanslag vervaerdigd.

Oorlog in Barbaryen tusschen de Broeders Koningen van Marocques en Fessa.

In de voorgaande boeken verhaalden wy, hoe de drie Zoonen van Muley Hamet in Barbaryen tegen elkanderen oorloogden, de jongste, Muley Saydan, het meeste regt vorderende, als gebooren uit Lylla Isha, eene wettig gehuwde, naar hunne wet; deeze nu het Koningryk van Marocques bezittende, heeft zig toegerust, met hulp van zyne Moeder, welke haare juweelen en zilver verzette, en had, onder andere, in 't Jaar 1597, in zynen dienst Jhon Gifford, eenen Engelschen Eedelman, gebooren in Buckinghamschyre, omtrend 18 Jaaren oud, die in Nederland onder den Ridder Sir François Veer den Krygs-handel geleerd had, en daar genoemd werd Alralde Gifford, zynde in veel aanzien, hebbende het opperbewind over wel zestig stukken Geschut, en de Christenen, die wel driehonderd en meest Engelsche waren, als zyn Neef, Philips Gifford, Gouwen Smit, een Krygs-kundig Man, in Holland zeer vermaard, de Kapitains Baker, Jaques Haak, Chambens, Tayles, Fawles en andere. Als nu de jongste Broeder, Muley Saydan, sterk te paerd en te voet was, trok hy tegen Abdula, zynes oudsten Broeders Zoon, die niet zo sterk was: dog de legers niet ver van elkanderen zynde, kwam 'er eene vrees onder Saydans Volk, uit negedagtenis, dat zyn Paerde-Volk onlangs eene nederlaag had gehad, daar op verstond de Waarzeggers, aan welke de Mooren veel geloof geven, een bygeloof grond-

1609. den en zeiden, dat zy op dien dag geene overwinning zouden behaalen, maar naar Sus wyken moeten, en binnen 5 Maanden zouden zy Marocques weder hebben: schoon alles wel tot voordeel besteld was, nam Saydans Volk, door deezen schrik, na den eersten aanval op Abdula, hun geweer eens afschietende, op het geroep van hunnen Vyand, den vlugt, zeer beestagtig hun Geschut en de Christenen verlatende. Muley Saydan de vlugt van de zyne ziende, zond een van zyne eige Paerden aan Jhon Gifford, biddende zynen Persoon te bewaaren tot op eenen gelukkigen dag; maar die beleefde zorgvuldigheid werd van den Kapitain geweigerd, die het Paerd voor een ander aan het wagentuig bond, en antwoordde, nadien het den Koning geliefd had hem met den last over het Geschut en leger te vereeren, wilde hy die eer niet beswalken door te vlugten; hy wilde zyne Landslieden, Christenen en Geschut niet verlaten, maar bad hem zo veel Volk agter hem te laten en hem toe te schikken, als hy kon, hy wilde daar mede zyne vlugt bevryden en zeekerder maaken, door den Vyand werk te geven; men zou hem daar by het Geschut leevende of dood vinden: dog hy werd ras van de meeste Barbaren verlaten, en hy met de Christenen doende, wat mooglyk was, zig met het Geschut behelpende, weerden zy zig zo lang zy konden, tot dat zy alle overvallen werden; hy, wegens de hitte, zyn wambais afwerpende, vogt in zyn hembd, tot dat hy aan zeven wonden dood bleef. Muley Abdula had belasd hem niet te laten ontkomen; dog by geval hem nog ziende vegten, deed hem toeroepen, zo hy wilde roepen Ala Ausara, of vive Abdula, men zou hem het leeven en eer vergunnen: dog hy antwoordde, dat hy voor eenen beeteren Heer wilde sterven. Niet meer dan dertig van de Christenen ontkwamen, en van de Bevelhebbers niemand, dan de Kapitains Isaäk en Fawkes. Deeze nederlaag geschiedde den 6den van Wintermaand, des

Muley Saydan verliest den slag, de Waarzeggers geloovende.

Wonderlyke dapperheid en dood van den Engelschen Kapitain, Jhon Gifford, den 6 December, 1607.

des Jaars 1607, blyvende niet meer dan veertig van Abdula's Volk dood. 1609.

Muley Saydan vlugtte naar Marocques, van waar hy zyne Moeder, Wyven en Kinderen, door Bassa Mustapha, deed wegvoeren naar Tedala, zelfs volgende met wel zestig Muilen, met zynen schat gelaaden, Marocques verlatende, daar Abdula introk: dog daar niets vindende, om zyn Volk te betaalen, trok hy 'er, na 2 Maanden, weder uit, naar zynen Vader Muley Scheck te Fessa, hoorende, dat Saydan weder sterk op de been was.

Intusschen was zeekere Hamet Bosome, Muley Machomet Bens Zoon, Neef der drie Broeders, opgestaan, die, door Vrienden en geld, eenen hoop Volk heeft by een gebragt, zig houdende, als of het was tot dienst van Saydan, en is dus met Vrede in Marocques getrokken, daar hy zig als Koning deed uitroepen, zig zeer vriendlyk gedraagende, ook tegen de Nederlandsche en andere Christen Kooplieden, en omtrend dertig Engelsche, die uit den laatsten slag ontkomen waren, gaf hy geleid brieven en hulp, om naar huis te trekken met de scheepen, in de Haaven van Saphia, en liet Saydans aanhang ook naar hun gelieven vertrekken. Deezes Hamet Bosome's Moeder had ook in 't gebergte eenen hoop Volk vergaderd, met welken zy meende Muley Bufferos, den tweeden der drie Broeders, die in eene Sterkte daar by gevlugt was, te bezetten: dog hy zig bezet ziende, ontvlugtte door een gat, in den muur gemaakt, naar Salyk, een Zee-Steedje onder het gebied van zynen oudsten Broeder Scheck, die Fessa nog behield.

Muley Hamet Bosome maakt zig Koning van Marocques.

Muley Bufferos ontvlugt.

Muley Saydan, in 't begin van Grasmaand, des Jaars 1608, weder, door hulp van zyner Moeders geld, wel toegerust zynde, trok naar Marocques, daar Hamet Bosome hem ontmoette, diens Volk in eene schermutzeling naar het gebergte werd geslagen, en dus nam Saydan Marocques weder in: dog in Hooimaand kwam Hamet Bosome weder voor de Stad,

Muley Saydan slaat Hamet Bosome, en krygd Marocques weder.

1609. Stad, en werd, den 18[den], met groot verlies geslaagen; en in 't gebergte gevlugt zynde, werd by, door eenen Alpayde Asus, die een oud Raads-Heer van deezer Koningen Vader was, vergeeven, welke zig nu, op eene Sterkte, onder zyne Vrienden als eenen kleinen Koning houd.

Muley Scheck verzoekt hulp van Spanje.

De oudste Broeder, Muley Scheck, Vader van Abdula, zynen staat en magt wantrouwende, heeft Johan Etina Morrara, een Italiaansch Koopman van Genua, aan den Koning van Spanje gezonden, verzoekende hem aan zyne Koningryken te helpen, hy wilde hem de Zee-Steden la Rache, Salye, Alcazer en andere, niet ver van de Straat van Gibraltar geleegen, overgeven. Deeze handel werd dus gedreeven, dat Etina daar by jaarlyksch wel tweeduizend dukaten van den Koning van Spanje won; want die op deeze toezegging omtrend zestig Galleijen en veertig scheepen deed toerusten, onder den Marquies de Santa Croce, en ook Krygs-Volk onder den Hertog van Osuna, die lang in Nederland den Krygs-handel geleerd had, welke Krygskundige Mannen, Graavers en gereedschap by zig hadden, om Sterkten op te werpen: welke Vloot zig, in Oogstmaand, des Jaars 1608, op de kusten van Barbaryen vertoonde, hoopende wel ontfangen te werden; maar eene grote meenigte van Alabers, zynde Inlandsch Paerde-Volk, was reeds op den water-kant afgekomen, om hun het landen te beletten: schoon deeze voorgaven uit Andalosia gesprooten te zyn, wilden zy egter geene Spaansche kusten zo na in hunne buurschap hebben: men zeide wel, dat de Gouverneur van la Rache hun opening aanbood, zo zy wilden landen; ook, dat zy te vroeg gekomen waren, eer Muley Scheck gereed was, en dus regtte die Vloot niets uit.

De Marquies de Santa Croce maakt aanslag op la Rache.

150 Turksche Slaaven, door de Vereenigde Landen bevryd, werden in Barbaryen gezonden.

Terwyl deeze Broeders onder elkanderen streeden, vonden de vereenigde Landen, hebbende veele Turksche en Barbaarsche Mooren te Sluys uit de slaverny verlost, goed omtrend hondert vyftig van dezelve,

zelve, welke in Barbaryen t'huis hoorden, op hunne kosten, met een schip derwaards te doen voeren en daar mede de Koningen te vereeren, en te verwerven, zo eenige Nederlanders in hunne Landen als Slaaven gebragt werden, dat zy die ook aan hunne vryheid wilden helpen: hier toe werd met deeze Slaaven door de Staten Generaal, uit Holland gezonden Pieter Maertens Koje van Schiedam, die 'er in de Regeering vond Muley Bufferos, welke deezen Gezant vriendlyk ontfing en eenigen tyd met een daaglyksch onderhoud vereerde: dog alzo de Oorlog daaglyksch swaarigheid en verandering bybragt, heeft die Gezant de daar handelende Nederlandsche Kooplieden niet wel kunnen beschermen van overvallende schaaden en ongelukken, maar zy waren die veel onderworpen, en konden geenen geleid-brief om te vertrekken bekomen. 1609.

De Stad Tituan, in de Straat van Gibraltar geleegen, stond ook, in Oogstmaand van het voorleeden Jaar, op tegen Muley Scheck, Koning van Fessa, zendende, tot hunne verzeekering, aan Muley Saydan, dat hun ter Zee vierhonderd Mannen tot Guarnizoen mogten gezonden werden, zy zouden de Stad voor hem houden: dog geene scheepen hebbende, kon hy dat Volk niet zenden, en kon ook de Nederlandsche of andere scheepen, aan zyn Land op de reede liggende, niet gebieden, zy, wegens hunne bevragtingen, niet vermogende; des de voorsz. Gezant aan de vereenigde Landen en Prince Mauris schreef, om den Koning Saydan zulken dienst te doen, welke terstond beslooten twee Oorlogscheepen, onder Wolfart Hermansen, te vooren Admiraal in Oost-Indiën, toe te rusten en derwaards te zenden, die, hoe groten haast hy ook maakte, daar, met twee scheepen van 300 vaaten, eerst aankwam in Bloeimaand van dit Jaar, wegens Prince Mauris vier schoone Merryen medevoerende, om Muley Saydan te vereeren; dog de scheepen kwamen te laat en te vergeefsch; want Saydan

De vereenigde Landen zenden twee Oorlogscheepen tot dienst van Muley Saydan.

1609 Saydan was intusschen daar van alles meester geworden, op deeze manier: hy in Hooimaand des voorleeden Jaars weder Marocques ingekreegen hebbende, had Abdula in den volgenden winter weder wel veertienduizend Mannen te voet en agttienhonderd te paerd op de been gebragt, en trok op naar Marocques, om Saydan te slaan, die hem op voordeel te Tedala verwagtte: want in 't stryden voor de grote Steden werden altyd de Koningen, die uit de Stad komen, geslaagen, om dat hun Volk zig aanstonds, op het eerste toeval, op de vlugt begeefd, om de na by geleegenheid der Stad; maar Abdula naar Marocques getrokken zynde, was Saydan intusschen met zyn Volk naar Fessa gerukt, derwaards Abdula hem terstond volgde, daar zy aan het slaan kwamen, en men terstond de voorsz. gedagte zag waar gemaakt: want Abdula's Volk raakte daadlyk in de vlugt, om hunne Wyven, Kinderen en goederen in de Stad te bergen, gelyk onder de Mooren het gebruik is; dus, hoewel sterker, werd Abdula, in Louwmaand van dit Jaar, geslaagen: hy vlugtte met zynen jongeren Broeder Ehaya uit den slag naar Tremissen, onder des Turks gebied, ook met zynen Oom, Muley Bufferos, die meer Godsdienstig naar Muhammets wet dan strydbaar was, en de oudste Broeder, Muley Scheck, Abdula's Vader, zynen Vyand alom Overwinnaar ziende, begaf zig ook op de vlugt naar Spanje, daar hy van den Koning eenig onderhoud kreeg, en woonde in Algerben, met zyne Moeder, Wyven en By-Wyven, wel zeventig of tagtig sterk.

Muley Saydan overwint Abdula.

Dus is Muley Saydan, overwinnende, van Fessa en de andere Landen meester geworden, en heeft de Zee-Stad Tituan te Land aan hem verzeekerd, zo dat de voorn: Nederlandsche scheepen te laat en te vergeefsch kwamen, en dus werd Saydan Heer van een zeer groot Land, van de Straat Gibraltar, Tituan, la Rache, Salye, enz. de Koningryken van Fessa, Marocques en Sus, met alle de Zee-kusten,

Het gebied van Muley Saydan strekt van Gibraltar tot de Canariën.

het gebergte Atlas, en verder tot aan de Eilanden 1609.
van Canariën, zo dat men zomtyds by helderen dag van zyn gebied de Canariën kan zien.

Kort hier na kwam tyding, dat in Sus een nieuwe Heilige van den Moorschen Godsdienst was opgestaan, welken zy Sydi Brahey noemen, die zig opwerpt als eenen Beschermer van het Land, tot dat een Verlosser des Lands komt, 's Konings regten en inkomsten opnam en daar mede het Krygs-Volk betaalde, als of hy 's Lands Heer was: dog Saydan zond daar Krygs-Volk, zo dat deeze Heilige haast ter dood kwam.

Een nieuwe Heilige werpt zig op.

Waarschynlyk zal de Oorlog daar niet ligt eindigen; het Volk is zeer ligtvaerdig, en maakt groten Godsdienst in den Oorlog dood te slaan den Koninglyken afkomst, als Gods Gezalfde, al hebben zy magt, uit vrees voor de wraak.

Muley Saydan heeft de Paerden van Prince Maurits door den Admiraal Wolfart Hermansen wel ontfangen en hem zyn afscheid gegeven, bedankende, hem weder eenige van zynes Lands Paerden voor Prince Maurits in de plaats gevende, en zond eenen Officier des Lands mede, tot Gezant aan de Staten, die alle t'zeil gingen en in deezen zoomer in Holland wel aankwamen, daar mede vertrok der Staten Gezant, Pieter Maertens Koje, met Paulus van Lippeloa, een Koopman, en ook te vooren was weggekomen David de Weert, die daar 15 Jaaren geweest was, zynde een Broeder van Sebalt de Weert, die de Straat van Magellan bezogt en beschreeven heeft, en daar na te Zeylon in Oost-Indiën door den Koning Fimala vermoord is, welke ons dit verhaald heeft. Deeze Gezant van Saydan, Hamon Ben Bichier genoemd, in Holland gekomen zynde, werd alom behandeld en vereerd als een Christen Gezant: by hem was Samuël Pallache, een Jood, die veel op hem vermogt; zyne geloofs-brieven waren gedagteekend den 18[den] der tweede Maand van hun Mahammets Jaar 1018: zyne boodschap was

Muley Saydan zend zynen Gezant in Holland met giften.

Verzoek van den Moorschen Gezant in Holland.

1609. de Landen vryen handel en alle onderlinge koopmanschap, enz. aan te bieden; daar op de Staten hem, den 27sten van Wynmaand van dit Jaar, antwoordden, dat zy zyn aanbod aannaamen, en daar tegen voor zyn Volk hier den vryen koophandel weder aanbooden, in zo ver het de Nederlanders dandlyk in zyn Land zeeker mogten genieten: hy had daar by geheimen last, om iet te oopenen; maar alzo dat raakte, om beleediging op Spanje te doen, met welken men toen in bestand was, kwam dat verzoek 2 of 3 Jaaren te laat: hy verzogt ook agt of tien scheepen, met twee- of drieduizend Mannen, om zynen Koning te dienen, dat hem afgeslaagen werd, de Staten weinig vergelding ziende voor de twee scheepen, hem toegezonden, welke wel vyftigduizend guldens gekost hadden; dog dit bewilligden zy hem, dat hy, scheepen, Volk, Kryggtuig, enz. noodig hebbende, dat voorregt voor zyn geld zo volkoomen zou hebben, als eenig Christen Prins. Hier mede kreeg die Gezant met zynen Jood zyn afscheid, hebbende de Jood met veele Nederlanders geschil over reekeningen, veele verkeerd in die Landen liever Jooden in hun goed vertrouwende, dan hun eigen Volk; maar hy schuilde onder den Gezant, die met syne lywaaten, als Hollandsche vrugten, vereerd werd. Zy deeden hem een schip toereeden, om hem weder naar Barbaryen te voeren, en Prins Maurits zond eenige van de zyne mede, om voor hem Barbaarsche Paerden te koopen, hebbende eenige door deezen Gezant ontfangen.

De Moorsche Gezant krygt zyn afscheid en vertrekt uit Holland.

Muley Abdula neemd Fessa weder in.

Als deeze Gezant zyn afscheid had en een schip gereed lag, zyn 'er kwaade tydingen uit Barbaryen gekomen, dat in Oogstmaand Muley Abdela, met zynen Oom Bufferos, eenige hulp gekreegen hebbende van Schmeeys, een Volk van het gebergte, de Sted Fessa weder ingenoomen had, hebbende den Officier, die hem tegen was getrokken, verslaagen: des hy, in zyn Land verandering vreezende,

de,

de, aan de Heeren Staten verzogt, dat zy eerst een schip naar Barbaryen wilden zenden, om den staat van zynen Koning te verneemen: de Staten antwoordden best te zyn, dat hy ten eersten afvoer, het schip gelaad zynde met hem zo lang op de kusten te blyven, tot dat zy van alles volkoomen tyding hadden, en daar na is hy uit 's Hage vertrokken. Zederd is 'er tyding, dat Abdula, de Zoon van Scheck, die in Spanje gevlugt is, willende te Fessa rondom wreed 's Lands inkomsten ophaalen, door het Land-Volk, zyne eige Onderdanen, weder naar het gebergte verdreeven, en zyn Oom Bufferos en zyn Broeder Ebaya door hem geworgd of omgebragt zyn, en dat Muley Saydan weder in Fessa gekomen zou zyn. 1609.

Muley Saydan krygt Fessa weder in, en Abdula dood zynen Oom Bufferos en zynen Broeder.

Men schreef uit Spanje en andere Plaatzen, dat daar in deezen zoomer ontdekt is eene t'zamenswceering van de Spaansche Morisquen in Granaden en elders, en dat zy langzamerhand veelerhande wapenen vergaderd en aan den Turk en de Koningen van Barbaryen geschreeven zouden hebben hier twintigduizend welgewapende Mannen te zenden, zy zouden uit alle oorden van Spanje tagtig- of honderdduizend Mannen 'er by voegen, om dat te overmeesteren, en dat alle Morisquen van Granaden, Valençen, Arragoniën en Kastiliën daar toe gezind waren. Om den Leezer te verwittigen, wat daar van zy, zullen wy invoegen eenen vertaalden brief van Philips den IIIden, Koning van Spanje, aan den Hertog van Lerma, Mark-Graaf van Denia, maakende het verjaagen en bannen der Morisquen, zynde de oude Landzaaten der Koningryken van Valençen en andere in Spanje.

De Morisquen in Spanje werden wederspannig.

Neef! gy hebt zeer wel verstaan, dat voor veele Jaaren gezogt is de bekeering der nieuwe Christenen, dat zyn de oude Landzaten, gemeenlyk Morisquen genoemd, van het Koningryk van Valençen, de beveelen van genaade, aan hun gegund, en de andere naerstigheden, aan hun besteed, om hen te on-

Plakkaat des Konings van Spanje, nopens de Morisquen.

1609. onderwyzen in ons heilig geloof, en hoe weinig dat alles gebaat heeft: maar zy zyn 'er daaglyksch meer en meer in hunne hardnekkigheid toegenoomen, met eene gestaadige begeerte en wil, om kwaad te berokken tegen deeze Koningryken; en het gevaar en de onoverwinlyke schaade, welke, met het ontveinzen derzelve, daar uit zou kunnen volgen, is my al over eenige Jaaren vertoond door veele zeer geleerde en heilige Mannen, my aanporrende tot een goed hulp-middel, daar van ik, geweetenshalve, niet af kon, om onzen Heere, die door dat Volk zo zeer beleedigd was, te verzoenen, my verzeekerende, dat ik hen, zonder eenigen schroom, zou mogen straffen aan lyf en goed, vermits de geduurzaamheid van hunne misdaden en de swaare en schandlyke stukken hen overtuigd hebben als Ketters, Afvallige, Verraders en schuldig aan gekwetste Majesteit, zo Godlyke als Menschlyke: schoon dit nu zo is, en ik tegen hen zou kunnen handelen met zulk eene strengheid, als hunne misdaden verdienen, heb ik nogtans, willende hen tot kennis brengen door zagte middelen, belasd in Valençen de dagvaard te houden, welke gy verstaan hebt, om eene nieuwe onderregting en overeenkomst, tot meer regtvaerdiging te stellen, en om te zien, of ik het bannen mogt verschoonen; maar daar na verstaan hebbende door verscheide en zeekere tydingen, dat die van het voorsz. Koningryk, gelyk die van Kastiliën, voortgevaaren zyn in een schandlyk opzet; want zy ter zelver tyd, als men handelde over hun besluit, Volk naar Konstantinopolen en Marocques hebben gezonden, om met den Turk en Muley Saydan te handelen, hun verzoekende in 't aanstaande Jaar hunne magt te zenden tot hunne hulp en bystand, en verzeekerende, dat zy honderd vyftigduizend Mannen, zo Mooren als van Barbaryen, zouden vinden, die hen met lyf en goed zouden bystaan; dat de aanslag zeer ligt te doen was, dewyl deeze Ryken zeer gebreklyk van Volk,

wape-

wapenen en Krygs-tuig waren, hebbende boven 1609.
dien onderhandeling en verstand met Ketters en andere Princen, die de grootheid van deeze onze Alleenheerschiing benyden, de een en ander hulp en bystand, met alle hunne magt, aangebooden hebbende: men heeft zeekere kennis, dat de Turk, om zyne Vloot te zenden, verdraagen is met den Perziaan en zyne Wederspannelingen, die hem in 't werk hielden; en de Koning Muley Saydan schikt zyn Koningryk te bevestigen, en heeft gehandeld met de Ketters der Noordsche Landen, aan de Zee geleegen, dat zy hem met scheepen wilden gerieven, om zyn Volk herwaards over te zenden, dat hem toegestaan is: en zo deeze en onze andere Vyanden ons gelyktydig overvallen, zullen wy het gevaar zien, gelyk men wel denken kan. Alle het voorzegde overweegende, en begeerig zynde, om mynen schuldigen pligt na te komen, in 't betragten van het behoud en de verzeekering van myne Ryken, byzonder dat van Valençen en deszelfs goede Onderdanen, wier gevaar het zorglykste is, en op dat de kettery en afval van dat snoode Volk, dat God zo zeer vertoornd heeft, mag ophouden, na dat ik heb aanbevoolen en doen aanbeveelen, my verlatende op zyne Godlyke hulp, als zyne eer en roem betreffende, heb ik besslooten, dat alle de Morisquen uit dat Koningryk werden gevoerd, op die manier, als gy dat zult verstaan: en hoewel uwe yver voor God, mynen dienst, en de zeekerheid en het behoud van het voorsz. Koningryk en ulieder Persoonen, welke ik zo zeer bemin en agt, my verzeekerd, dat gy deeze zaak zult verstaan, gelyk zy in de daad is, en hoe noodig en zaalig myn besluit is, en dat gy deszelfs uitvoering zult helpen handhaaven, heb ik u nogtans wel willen verwittigen van de zaken, welke my hier toe bewoogen hebben, en u te gelasten, gelyk ik zeer ernstig doe, dat gy een voorbeeld geefd aan alle andere Heeren, die Morisquen tot hunne Onderdanen in dat Koningryk hebben, door te verstaan

1609. staan te geven door uwe Amptenaaren, dat ik, hen met regt mogende straffen aan lyf en goed, hun eene zeer grote weldaad doe in hen te laten gaan, en dat zy hunne roerlyke goederen tot hun onderhoud zo veel mogen medeneemen, als zy zelfs kunnen draagen: en schoon het uitgevoerd zal werden, zonder dat, op eenigerhande manier, een ander middel toegelaten werd, zal het van groot belang zyn, dat de andere mogen zien het geene gy doed; op dat zy het zelve mogen navolgen: en vermits ik, ter uitleiding van dat Volk naar de Haavens, daar zy zullen t' scheep gaan, gelasd heb den oversten Veld-Heer, Don Augustyn Mexia, Lid in mynen Oorlogs-Raad, belast ik u zeer met hem goed verstand te houden en hem naar behooren te helpen in het geene ik u berigt. In alles, dat gy verder doed ter voldoening van het te vooren verhaalde, zal uwe schuldige pligt zyn, als eenen opregten Christen en getrouwen Onderdaan passende, en gy zult my daar door doen den aangenaamsten dienst, dien gy doen kund: te meer, dewyl gy van den Mark-Graaf van Karthagena zult verstaan het gedeelte der goederen van uwe Onderdanen, dat u zal toekomen: en zy verzeekerd, dat ik zal te goed komen en herstellen de schaade en het ongemak, welke u door derzelver gebrek of afzyn zou mogen ontstaan, alzins, daar het my mooglyk is: en van alles, dat de uitvoering aangaat, houde ik my aan het geene de Onder-Koning wegens my zal verwittigen aan uwe Amptenaars, en gy zult het dus doen ter uitvoer brengen. Uit St. Laurens, den 11den van Herfstmaand, des Jaars 1609. *Ik de Koning.* *Andre de Prado.*

De Morisquen werden uit Spanje gevoerd en gebannen.

Dus was het Krygs-Volk door gansch Spanje, en alle Galleijen en scheepen daar omtrend, gelasd zig derwaards te begeven, om deeze Morisquen in Barbaryen of daar ergens over te zetten, wordende die op eenige honderdduizenden gerekend: sommige van deeze arme Menschen ontvlugten waar zy konden, in Italiën, Vrankryk, Languedok en elders,

elders, en daar onder waren veele ryke: men zeide, dat zy den Koning wel drie millioenen goud aanbooden, zo zy op hun gemak mogten blyven zitten, vry in den Godsdienst; maar andere bereekenden, dat 'er de Koning veel meer millioenen by winnen zou. In Valençen werd een van deeze Morisquen, Nicque genoemd, wel 60 Jaaren oud, gevonden, diens rykdom wel op driehonderdduizend dukaten geschat werd, welke naar Madril gevangen gevoerd werd, zy dien meenende hun Hoofd te maaken: kortom zy werden daaglyksch met grote hoopen in Barbaryen overgezet, daar zy niet zeer welkom waren, ten ware zy veel geld bragten, en zy mogten geen geld of juweelen wegdraagen; nogtans werd men in Spanje gewaar, dat zy alle het goud opwisselden en opkogten, zo men denkt, om mede te neemen: men schreef uit Italiën, dat 'er wel honderdduizend overgescheept waren, en dat hun de Koning van Tremissen eene woonplaats in eene schoone Vallei aanwees; maar veele werden door de Arabiers vermoord en beroofd: veele werden, zo dra zy overgevoerd waren, aan Land niet ontfangen, die te rug moesten, en langs den weg door gebrek en allerhande elende storven.

1609.

Daar werd ook geschreeven, dat omtrend twaalf of zestienduizend zig sterk tusschen twee Rivieren en Bergen houden, met Kasteelen en eenig Geschut, hebbende eenen Koning of Hoofd verkoozen, daar tegen Don Augustyn Mexia, met twaalfduizend Mannen en alle het Paerde-Volk, gezonden was; andere in andere Plaatzen, geld hebbende, huurden scheepen, en vlugtten, elk, daar het hem best geleegen was, en dus werd Spanje ontbloot van Volk, die alle middelen zogten, om het weder volkryk te maaken: de Spaansche Gezant te Genua had daar in 't Land heimlyk wel vyfhonderd Boeren weggezonden, om naar Valençen te voeren, daar men hun land en huizen voor 10 Jaaren om vry te woonen gaf, en dus in meer andere oorden,

Eenige Morisquen houden zig sterk in Spanje.

Men zoekt op nieuws Volk in Spanje te planten.

daar

1609. daar over die van Genua niet wel te vreden waren.

Drie beveelen in Vrankryk, 1. tegen het vloeken; 2. tegen de twee-gevegten; 3. tegen de valsche Bank-breekers.

Gelyk de geschiedenissen als spiegels en Tugtmeesters van 's Menschen leeven zyn, om zig te spiegelen, en te doen gedenken, hoe wy ons behooren te gedraagen in ons Nederland, nu van den Oorlog ontslaagen, dagt ik goed hier in te voegen drie voornaame beveelen, in Vrankryk afgekondigd, ter verbeetering der kwaade gewoonten, door den Oorlog ingesloopen, welke in onze Nederlanden niet minder dienstig zyn; het eerste is tegen het vloeken, sweeren en lasteren van Gods Naam; het tweede tegen twee-gevegten; het derde tegen de Bank-breekers, welke hunne verliezen niet kunnen bewyzen.

Oude plakkaten en beveelen tegen het vloeken en sweeren in Nederland.

Van ouds zyn in de Nederlanden goede schikkingen gemaakt tegen het vloeken en sweeren, als, door Philips den Isten, Koning van Spanje, in 't Jaar 1502, inhoudende, dat de Vloekers en Sweerders voor de eerste reis met eene geld-boete gestrafd; voor de tweede reis aan eenen staak of op een schavot gesteld, en hunne tong doorstooken; en voor de derde reis langs de straaten gegeesseld en daar na eeuwig gebannen zouden werden, op hals-verbeurte, zonder hooger regts-beroep: dog in 't volgende Jaar werd dit wat verzagt en zederd weinig uitgevoerd: des wy, ten voorbeeld, het Fransche bevel, met eene uitvoering daar van, zullen verhaalen.

Bevel tegen het vloeken in Vrankryk.

Het bevel des Raad-Hofs van Parys, gelyk uit de rol blykt, luid; dat op het vertoog van 's Konings Procureur Generaal ten Hove, den Koning, door zyne Plaats-Bekleeders en Bedienaars gewaarschuwd was het gruwlyk misbruiken en lasteren tegen den Naam van God, en de H: Maagd, zyne Moeder, met veel verschriklyk sweeren en gruwlyk vloeken, tot spyt van God en zyn gebod; dat, door de gewoonte, de Menschen zo gereed in den mond hebben, dat het noodig is daar in te voorzien, om Gods gramschap te stillen; daarom dienen vernieuwd de

de oude beveelen der Koningen Louys, Philips, Karel den VIIIsten, Louys den XIIden, Hendrik den IIden en Karel den IXden, met de beveelen van het Hof, afgekondigd in de Jaaren 1544, 1572 en 1575, verzoekende het Hof daar in te voorzien en by besluit te gelasten, om weeklyksch in deeze Stad en de Voorburgten, ook in alle Steden en Dorpen, gemeene en byzondere Bailluwschappen, Seneschalschappen en Provostyen van dit gebied overluid afgekondigd te werden: welk Hof, volgens de oude beveelen, bevel heeft gegeven en nu geefd, verbiedende alle Persoonen, van wat staat en rang zy zyn, te sweeren by den Naam van God, de H: Maagd, zyne Moeder, en de Heiligen, op verbeurte, als in de voorn: vastitellingen begreepen is, en op lyfsstraf, zo het de zaak vereischt, beveelende alle Dienaars, Sergianten, en Bedienaars van het Geregt, aan te slaan en terstond gevangen te neemen alle die zy op lasteren zullen bevinden, om daar van terstond een voorbeeld van regt te stellen, beveelende alle Persoonen, die ze zullen hooren sweeren, hen aan het Geregt aan te brengen, zullende een derde van de boete genieten. En dit besluit zal na de gewoone uitroeping, met de trompet oopentlyk werden afgekondigd in alle de Wyken en Voorburgten van deeze Steden, en in alle Plaatzen, daar men gewoon is afkondiging te doen, in alle Steden, Voorsteden, Dorpen en Bailluwagiën; beveelende alle Regters der Landen de hand aan te houden, dat dit bevel onderhouden werde; boven dien alle Stedehouders van den Procureur Generaal beveelende alle naerstigheid te doen, om de zaak behoorlyk te vervolgen en uit te voeren, op verbeurte van hunnen staat en ampt. Gedaan in 't Raads-Hof, den 6den van Louwmaand, des Jaars 1599, en alom in Parys met de trompet afgekondigd den 27sten, onderteekend Voysin. 1600.

Nu volgd de uitvoering van dit Plakkaat, in een vonnis tegen Nicolaas de Mesle, Lasteraar.

1609. Die van het Hof gezien hebbende het lyfstraflyk regts-geding, belegd door den Senefchal van Mayne, of zynen lyfstraflyken Stedehouder te Mans, ten verzoeke des Ondergestelden van 's Konings Procureur Generaal, Eifcher en Befwaarder tegen Nicolaas de Mesle, Gevangen in de gevangen-kaamer van het Palleis, die zig hooger beroepen heeft van het vonnis, tegen hem gegeven door den voorn: Senefchal, of deszelfs Stedehouder, den 14[den] van Bloeimaand, des Jaars 1598, by welk vonnis gesteld was oopenbaare herstelling te doen van zyne misdaad, welkes regts-geding met volkoomen getuigenis bevestigd was, daar de voorn: Mesle gevonnisd was eene betaamlyke boete te doen, met het bloote hoofd, barrevoets, met eene toorts, twee ponden weegende, in de hand, voor het groot portaal en den voornaamen ingang der Gezelfchaps Kerk van S[t]. Pieter binnen dezelve Stad, en oopentlyk overluid te zeggen, dat hy ligtvaerdig en uit grote boosheid Gods Naam gelasterd heeft, daar over hy den Koning en het Geregt vergifnis moest verzoeken, hy vervolgens voor 5 Jaaren zynde gebannen uit het Land en Graaffchap van Mayne, met verbod van binnen dien tyd daar weder in te komen, op de straf, in 't bevel gesteld, en boven dien gevonnisd in eene boete van twee goude kroonen tot voordeel van den Koning, en twee voor den Armen. Die van het Hof hebben de onderregting daar van gehoord, den Gevangen de reeden van zyn hooger beroep over het hem opgelegde vonnis gevraagd, en ook gehoord het beklag van 's Konings Procureur Generaal, die, als op nieuws tot zyne kennis gekomen zynde, zig gedroeg als mindere Beroeper van dat vonnis, en gehouden te werden als zig wel gedraagen hebbende, en dat hem regt mogte gefchieden op zyn beroep en befluiten: dit alles wel overwoogen zynde, is beflooten en vastgesteld noopens des voorn: de Mesle's beroep, dat het zelve niet wel en zonder oorzaak is gefchied, dat verbeeterd

Uitvoering van dit Plakkaat aan N: de Mesle, in Parys.

zal

zal werden, zo dat het Hof den voorsz. Procureur 1609.
Generaal, als minder Beroeper van het vonnis, erkend ontfanglyk en als wel ondernoomen en zig gedraagen te hebben, regt op het beroep zoekende; daarom het voorgaande vonnis te niet werd verklaard zonder boete; maar heeft, wegens de misdaad, in 't regts-geding begreepen, gevonnisd en geweezen, dat dezelve de Mesle eene eerlyke boete doen zal voor het voornaame portaal der Kerk van Parys, met het bloote hoofd, barrevoets, in zyn hembd, met eenen bast om zynen hals, houdende eene brandende toorts van twee ponden in de hand, en daar, liggende op zyne knien, overluid en oopentlyk te zeggen en belyden, boos en met grote argheid, gruwlyk den Naam van God en de Maagd Maria gelasterd te hebben, dat hem hartlyk leet is; verzoekende vergifnis van den Koning en het Geregt: dit gedaan zynde, zal zyne tong met een gloeijend yzer werden doorstooken, zyne beide lippen gespleeten en hy vervolgens voor altyd uit Vrankryk gebannen, hem beveelende zynen ban wel te onderhouden, op straf, dat hy, binnen 14 daagen na de uitvoering van dit bevel in Vrankryk bevonden werdende, zonder eenig ander zoort van regts-geding gehangen en geworgd zal werden. Boven dien heeft het Hof bevoolen en verklaard door deezen alle zyne goederen verbeurd tot 's Konings voordeel, uitgezonderd honderd kroonen en de zom der boete, die daar van gehouden zullen werden voor het brood der Gevangen in de kaamer des Palleis; gelastende boven dien, dat het regts-geding, daar uit dit nieuwe gesprooten is, zal verbrand werden. Behalven dit hebben die van het Raads-Hof verbooden, en verbieden door deezen een ieder, van wat staat hy zy, te sweeren, vloeken of Gods Naam te lasteren, op de boete en straffen der beveelen en besluiten, hier verhaald, ook, dat dit bevel in 't Regthuis te Mans geleezen zal werden. Dit werd overluid verklaard in de Mesle's tegenwoori-

 digheid,

1609. digheid, toen hy gestrafd werd den 17den van Louwmaand, des Jaars 1599.

Een deerlyk gevegt tusschen twee Edelen in Engeland.

De tweede noodige schikking, na den Oorlog, is afgekondigd tegen de twee-gevegten om ligtvaerdige zaken, gelyk den laatsten van Slagtmaand in Engeland geschiedde tusschen den oudsten Zoon van den Baanderheer Wharton, en eenen Schot, Johannes Stuard, van 's Konings Maagschap, beide de bloem der Hoovelingen en twee beste Gezellen en Vrienden: deeze met de kaart speelende, en twistende, mogt de een den anderen iet hieten liegen; daar op de Schot Wharton sloeg, die naar zyn geweer tastte, dog vast gehouden en zy gescheiden werden: 's anderendaagsch 's morgens de Heeren Vrienden beraamende, hoe deezen Vrede te maaken, heeft Wharton Stuard vroeg te veld geroepen, elk met zynen deegen en twee Knegts, om de Paerden te bewaaren; zy reeden t' zamen eene myl buiten Londen en gingen in eene Herberg zitten, daar zy hunne Vrienden zaagen voor by ryden, om hen te zoeken: zy betuigden elkanderen geenen haat te draagen, maar alleen voldoening van eer te zoeken, welke zy moesten schatten boven vriendschap: zy noemden daar by een veld, werwaards zy reeden, holpen elkanderen over eene gragt, lieten de Knegts met de Paerden aan den eenen kant staan, bezaagen elkanders geweer, en de wambaizen, of die niet hard waren, omhelsden elkanderen, vielen op hunne kniën, deeden hunne gebeeden, bespraaken, welke Wondheelers zy wilden hebben, liepen dus goeds moeds met de deegens op elkanderen, en vielen, na twee of drie steeken, beide zonder spreeken dood: de Koning, met het Hof en de Vrienden, bedroefd zynde, belastte hen beide, zonder plegtigheden, te begraaven. Dit deerlyk stuk heeft ons, ter bevordering van voorzigtigheid, bewoogen de volgende schikking van Vrankryk in 't kort te verhaalen.

Verbod tegen twee gevegten in Vrankryk.

Hendrik de IVde, Koning van Vrankryk, verhaald, hoe de Koningen, zyne Voorzaten, uit vader-

darlyke liefde verscheide schikkingen op de twee- 1609.
gevegten hadden gemaakt, en hy ook, in 't Jaar 1602, verklaarende, dat alle, die, onder voorgeven van hem aangedaan onregt, vergelding zal zoeken door het beroepen of doen beroepen tot een tweegevegt, zal begaan de misdaad van gekwetste Majesteit, en als zodanig zal gestrafd werden, gelyk ook die dat beroep aannam, daar by was of volgde, alle Amptenaren uitdruklyk belastende de zulke naar regte te straffen, zonder oogluiking, hoopende, dat de swaare straf zulke slegte gewoonten wat zal te rug houden: wy zien, dat het zelve meest voortvloeid uit eene booze en valsche meening, zeer diep in de harten van onzen Aadel geworteld, die altyd hunne eer meer, dan hun leeven, heeft geagt, als of zy geene voldoening van het hun aangedaan ongelyk moesten verzoeken, dan alleen door de wapenen, of zy zouden hunne agting beswalken, of vervallen in de schande van verfoeilyke blooheid, voor al in zulke, welke zy zig inbeelden, dat niet, dan door de wapenen, konden hersteld werden, niettegenstaande wy, om hen te bevryden van zulk eene vrees en voorgeven, by ons voorn: verbod gewillig op ons genoomen hebben alle het geene in dit geval hunne eer te na mogt komen tegen alle, die zig onderwerpen zullen ter onderhouding van dien. Verder werd de ongerymdheid van zulk eene booze meening, en dat die stryd tegen opregte en vaste eer, verhaald: des hy anderwerf, met goedvinden der Princen van den bloede, de Raaden en Amptenaren, goed dagt de volgende beveelen by de voorgaande te voegen, om volkoomen onderhouden te werden, met uitdruklyk bevel tot dat einde, zelfs ook aan de Koningin, onze lieve Bedgenoot, alle de Princen van den bloede en alle andere, geene verzoeken of smeekschriften hier tegen aan ons te doen, op verbeurte van ons genoegen: wy betuigen en sweeren by den leevenden God nooit eenige genaade of vergeving te zullen vergunnen tot vernie-

Streng gebod.

1609. tiging van het tegenwoordige bevel, nog ooit de hier gestelde straf omtrend iemand, uit gunst of eenig ander inzigt, te verminderen.

1. Wy beveelen alle Onderdanen van allen staat en rang in Vrede en eenheid te leeven, zonder elkanderen te verongelyken, veragten, tergen tot toorn, enz. op oopenbaare straf van onze ongenaade. 2. Ook zulke te eeren en agten, die, door geboorte of ampten, verdienen van andere onderscheiden te zyn. 3. Die Persoonen van rang zullen zig wagten van andere te beleedigen, daar door zy de agting, welke hun toekomt, zouden verliezen; en zulks doende, zullen zy gehouden zyn te voldoen, zo als goed gevonden zal werden. 4. Alle voorvallende geschillen, daar van de beslissing het Geregt toekomt, zullen uitgeweezen werden door de gewoone regten, verbiedende daar op klagten te maaken, op straf van het regts-geding te verliezen, dat wy tegenwoordig de tegen-party toewyzen. 5. Was 'er iemand, die, door onbeschoftheid en boosheid van andere, zomtyds ondraaglyk geweld moest lyden, zo dat men onmooglyk reekende verbeetering van zyne eer te krygen, dan door de wapenen, zoeken zy dat zelfs, of door hunne Vrienden te doen, ter veragting des gezags van onze wetten, daar uit spruiten alle de wanorde en moorderyen, welke wy zoeken voor te komen, en oordeelen noodzaaklyk door deezen toe te laten, dat elk, die zig van eenen anderen in zyne eer en agting verongelykt zal reekenen, zyne klagten vry zal mogen doen aan ons, of onze beminde Neeven, de Konstabel of Maarschalk van Vrankryk, en van die een twee-gevegt te verzoeken, dat hun van ons zal vergund werden, zo wy zulks voor hunne eer dienstig bevinden. 6. Die zig in onze Wingewesten houden, mogen zig vervoegen by onze Gouverneurs, of, in derzelver afzyn, by onze Luitenants Generaal, of de naast geleege, daar hunne klagten vertoonen en het vegten verzoeken, welke hunne

ne geschillen, zo het mooglyk is, zullen beslissen; 1609.
dog zulks niet, dan door een twee-gevegt, doenlyk zynde, zullen zy ons kennis geven, op dat zy ons gebod daar van krygen, om het toe te laten en zien volbrengen. 7. De party, die beschuldigd is van gedaane beleedigingen, zal voor ons, onzen Konstabel, Maarschalk of andere, in persoon moeten verschynen, gedaagd, of het tweemaal ten zynen huize aangezegd zynde, met de klagt der beswaarde party en het verzoek van gevegt, dat hy zal gedaan hebben: niet verschynende, zal hy 3 daagen uitstel hebben; en dan niet komende, zal hy, wegens zyne ongehoorzaamheid, van zyne eer werden afgezet, onbekwaam gemaakt, om eenige wapenen te draagen, en gezonden tot de Raads-Hoven, onder welke hy behoord, om gestrafd te werden, als wederspannig tegen ons bevel en besluiten; welke Raads-Hoven wy hier door gelasten hunnen pligt te doen. 8. Zo de eene party waare reeden had de voorsz. Regters te wederleggen, zal die zynen toevlugt tot ons hebben, en wy zullen daar op toezien; dog zo zy, zulks weigerende, ligt en onreedlyk bevonden werden, zal hy met schande tot de Regters te rug gezonden werden, om daar over te schikken. 9. Die twee-gevegt zal verzoeken en geweezen werd niet ontfangbaar te zyn, de beleediging te ligt en om eene kleine oorzaak genoomen hebbende, zal met schande te rug gezonden werden. 10. De Aanvanger, die eenen anderen onregt, tot nadeel der eer, heeft aangedaan, zal, voor 6 Jaaren, afgezet werden van alle ampten, eer, eernaam en jaarwedden, welke hy bezit, en niet hersteld werden binnen dien tyd, nog daar na, ten zy hy ons vergifnis verzoeke en de party voldoe, in manier, als bepaald zal werden, en dat hy van ons nieuwen last ontfangd, verklaarende onzen wil, noopens de herstelling in zyne ampten, enz. 11. Die geene ampten, waerdigheden of jaarwedden bezitten, zullen een derde van hun jaarlyksch inkomen

1609. van het geene hy bezit verliezen, dat geligt zal werden door middel van voorrang, vry van alle lasten, schulden en eenigerhande verbintenissen, en besteed tot zulk een gebruik, als wy naderhand zullen verklaaren; en wiens derde deel minder dan tweehonderd ponden zal zyn, of die niets waerdigs bezit, zal 2 Jaaren gevangen zitten, daar wy het zullen gelasten. 12. Die iemand, uit eenes anderen naam, tot een twee-gevegt zal roepen, of dat gaat aanzeggen, of een Overbrenger van eenige oneerlyke woorden is, zal voor altyd van zynen adeldom afgezet, van zyne wapenen verstooken, in eeuwige gevangenis gehouden, of met eenen schandlyken dood gestrafd werden, na dat by ons of onze Regters zal gesteld werden, en zal boven dien altyd de helf van zyne goederen, roerlyke of onroerlyke, verbeuren. 13. Die denkt, dat hem oneer geschied is, en zelfs zyne party tot twee-gevegt roept, zonder behoorlyk verlof verzogt te hebben, gelyk hun hier bevoolen werd, zal door deezen voor altyd verstooken werden, om zyne zaken met iemand door wapenen te mogen verdeedigen, en boven dien verbeuren zyn regt van eenige voldoening te eischen over eenig ongelyk, dat hy mogt meenen hem aangedaan te zyn: en zo hy, die geroepen werd, kennis geefd aan ons, onzen Konstabel, Maarschalk, Gouverneurs of Luitenants Generaal, gelyk wy hun hier mede gelasten, zullen alle ampten of jaarwedden, welke de Beroeper bediend of geniet, aan de geroepe party gegeven werden, gelyk wy van nu af gelasten, zo hy bevoegd en bekwaam is, om die te bedienen; maar zo de Geroepe zig op de bestemde plaats tot het twee-gevegt laat vinden, of iet doed, dat daar toe strekt, zonder ons kennis te hebben gegeven, gelyk gezegd is, zal hy vervallen in dezelve straf van de roepende party, en wy zullen, naar ons goeddunken, schikken over de ampten en jaarwedden der beide partyen. 14. Zo, tegen de uitdruklyke geboden van dit plakkaat, iemand vegtende

tende eenen anderen dood, zal die, welke gedood heeft, de ſtraf des doods onderworpen zyn, volgens dit bevel, en, tot dat hy gevangen werd, verſtooken zyn van alle ampten en jaarwedden, welke hy bezit, en de helf van zyne inkomende goederen voor 10 Jaaren, om beſteed te werden tot zulk een gebruik, als wy naderhand zullen beveelen, zonder eenige vergelding aan de Erfgenamen van den Dooden, om dat hy aan dit ons plakkaat ongehoorzaam is geweest: en zo zy beide in dit gevegt ſterven, zullen hunne lighamen onbegraaven blyven en het derde van hunne goederen beſteed werden als vooren; en zo zy geene goederen hebben, zullen hunne Kinderen verklaard werden, als verſtooken van den adeldom en onderworpen de ſchatting voor 10 Jaaren; en zo zy te vooren ſchatbaar waren, zullen zy uitgeroepen werden als ten allen tyde onwaerdig den adeldom, en het bedienen van eenige ampten, waerdigheden of hooge bedieningen. 15. Die de Vegters geholpen, en eens de wapenen in de hand gehad zullen hebben, zullen verbeuren lyf en goed, volgens onze voorgaande beveelen; en zo zy bloote Aanſchouwers zyn geweest, en nogtans met dat voorneemen derwaards waren gegaan, zullen voor altyd hun de wapenen ontnoomen en zy verſtooken werden van hunne ampten, waerdigheden en jaarwedden; en zo zy 'er maar by geval tegenwoordig waren, en nogtans hun best niet deeden, om de Vegters te ſcheiden en beletten, zullen zy voor 6 Jaaren verſtooken zyn van hunne ampten en jaarwedden, en na dien tyd niet herſteld werden, voor dat zy ons vergifnis verzoeken en anderen last van ons krygen. 16. Alle, die zelfs zullen vegten, zullen verdienen de ſtraf des doods, of eenwige gevangenis, verbeurende de helf van hun goed, tot dat zy gevangen werden, van hunnen adeldom afgezet en van alle hunne goederen beroofd werden gedurende hun leeven. 17. Zo de misdaad geſchied zy in eene Plaats van aanzien, zullen die, boven de ſtraffen 1609.

1609. sen en boeten, te vooren verhaald, van welke wy betuigen nooit iemand te bevryden, de swaarste straf onderworpen zyn, zo volgens oude, als nieuwe, regten en schikkingen van ons Ryk. 18. Alle wetten, hoe Godlyk en goed zy zyn, zyn nogtans gebrekkig of onnuttig, en dikwils meer schaadlyk dan voordeelig voor de gemeene welvaard, en ook niet zeer loflyk voor derzelver Maaker, het zy die onderhouden en in alle stukken naar behooren wel uitgevoerd werden: des wy uitdruklyk onze voorsz. Neeven, de Konstabels en Maarschalken van Vrankryk, tot wier vonnis deeze verschillen noopens de eer en agtbaarheid van onze Onderdanen komt, beveelen naerstig te letten op het onderhoud van dit ons gebod, zonder eenige zagtheid te gebruiken, of tusschenspraak door gunst of oogluiking te dulden, niet tegenstaande eenigerhande byzondere of oope brieven, en alle andere geboden, van ons verkreegen, welke wy in dit geval nu verbieden, gelyk zy ons zoeken te gelieven en gehoorzamen. 19. Desgelyks geven wy last aan alle onze andere Amptenaren van de Kroon, ten aanzien der geene, die onder hen staan, en aan de Gouverneurs of Stedehouders Generaal van onze Gewesten, voor die onder hen zyn en voor hun verschynen zullen, gelyk door deeze onze schikking is toegelaten, ons de vryheid behoudende hier by of af te doen, en de boeten te vermeerderen, na dat ons de ervaarenheid en noodzaak zal leeren, op dat wy de vryheid en verwarring van twee-gevegten in ons Koningryk mogen doen ophouden, als werdende te ligt aanvaerd tot nadeel van ons gezag, en om daar door voor te komen een zo groot gevaar aan onzer Onderdanen zielen, lighamen en goederen, daar in zy daaglyksch styfhoofdig loopen, dat wy verklaard hebben en door deezen verklaaren gansch schandlyk te zyn, strydende tegen de regte en waare eer, tot welke hun door dit bevel een weg gebaand is, welke hun voortaan eerlyk en voordeelig zal zyn.

20. En

20. En ten einde het Gode mogt gelieven dit ons tegenwoordig voorneemen te zeegenen, en dat het strekken mogt tot zyne eer en behoud van onze Ondanen, hebben wy beloofd en gelasd, dat alle het geld, uit de boeten, voordeelen en inkomsten der Breekers van dit gebod zullende komen, zal werden besteed, zo ten voordeele der Armen, als tot stigting van een Koninglyk Gasthuis, dat wy voorgenoomen hebben te bouwen, en tot herstelling der vervalle Kerken in ons Koningryk, en zullen niet dulden, dat zulke penningen tot iet anders gebruikt werden, op grote straf, beveelende intusschen, dat dezelve overhandigd zullen werden aan de Ontfangers van Gods Gasthuis binnen onze Stad Parys, die dat zullen bewaaren, tot dat wy daar over zullen schikken; belastende verder alle Regters van het Hof, en alle Amptenaren, enz. dit bevel af te kondigen, aan te teekenen, onderhouden en bewaaren. Gegeven, onderteekend en gezeegeld te Fontainebleau, in Zomermaand, des Jaars 1609, en het 20ste van ons Ryk: onderteekend *Henry*; afgekondigd en geboekt te Parys, den 26sten. 1609.

Nu zullen wy verhaalen het derde bevel noopens de Bankbreekers, daar vernieuwd en in Bloeimaand afgekondigd, zeggende de Koning, dat hem, om zyn Land te zuiveren van kwaade gewoonten, uit de voorgaande Oorlogen en beroerten gesprooten, en het regt in behoorlyk gezag te herstellen, de Onderdanen tot hunnen pligt houdende, onder andere, noodig dagt voor te komen eenen misslag en oopenbaar bedrog, geschiedende onder den naam en het dekzel van bankbreuken te maaken, tot groot nadeel van arme Weduwen, Weezen en onze andere Onderdanen, welke misdaad daaglyksch begaan werd, door gebrek aan verdiende straf, het onderling geloof en vertrouwen tusschen onze Onderdanen zeer verminderende, daar door de koophandel geheel vergaat. Koning François de Iste gelastte, in 't Jaar 1536, dat men met alle strengheid zou te werk gaan tegen de Bankbreekers en hunne Helpers,

Plakkaat tegen de bedrieglyke Bankbreekers in Vrankryk.

1609. pers, by onderzoek, vergelyking van Getuigen en andere buitengewoone middelen, en dat de Misdaders, het bedrog ontdekt zynde, aan het lyf gestrafd zouden werden, met eerlyke en voordeelige boeten voor die 'er belang in hebben, het stellen op schavotten of aan staaken, of anderzins, naar goedvinden van het Geregt, en in zeekere gevangenis te blyven tot de voldoening. Koning Karel de IX^de^ gelastte op de laatste vergadering der Staten te Orleans, dat die bedrieglyke bankbreuken maakten buitengewoon en met hoofdstraf zouden gestrafd werden, welk bevel de laatste Koning had bevestigd door een plakkaat te Bloys, in 't Jaar 1579. Om deeze en andere reedenen hebben wy, met goedvinden en zeekere kennis van onzen Raad, en op Koninglyk gezag, door dit tegenwoordig, eeuwig en onherroeplyk gebod, gezegd, vastgesteld en gelasd, zeggen, stellen vast en gelasten, dat men alom, volgens de beveelen van onzen Heere en Broeder, op de klagten der Staten, gehouden te Orleans, buitengewoon zal te werk gaan tegen de Bankbreekers en Schuldenaars, die bankbreuken of overgevingen van goederen maaken, tot bedrog van hunne Schuldeisschers, of derzelver Bewindhebbers, van wat staat of rang zy zyn, het bedrog ontdekt en zy daar van overtuigd zynde, met den dood zullen gestrafd werden, als oopenbare Dieven en Bedriegers; en schoon zy, gelyk gewoonlyk geschied, hunne goederen overgeven aan hunne Kinderen, Erven en andere Vrienden, om die voor hun te houden en bewaaren, met oogmerk, om die en zig zelve ryk te maaken, en hun kwaad voorneemen dus te bedekken, hebben wy, door middel als vooren, verklaard, en verklaaren door deezen, alle zulke overgiften, verkoopingen en schenkingen van roerlyke of onroerlyke goederen, gedaan, 't zy regtswegs of door omweegen, om de Schuldeischers te bedriegen, voor niets en van geene kragt, verbiedende alle onze Regters dat in aanmerking te neemen; maar dat in tegendeel, zo het hun blykt, dat

Straf des doods tegen de Bankbreekers.

die

die overgiften, afftanden en verkoopingen gedaan en gekogt waren, om de Schuldeifchers te bedriegen, dat, met de Weggevers, ook de Ontfangers zullen geftrafd werden. Ook is onze wil en gelieven, dat zulke, die bedrieglyk inkomen als Schuldenaars der Bankbreekers, gelyk dikwils gefchied, door opkoopingen en onderling heimlyk verftand, of die de waare Schuldeifchers tot verdrag aanzetten, ook als Medepligters der Bedriegers en Bankbreekers geftrafd zullen werden, andere ten voorbeeld, aan een iedet uitdruklyk verbiedende de Bankbreekers, derzelver Borgen, Handelaars, Bewindhebbers, goederen, huisraad en papieren, te verbergen, nog die by te ftaan, hoe het ook zyn mogt, op ftraf van als Medepligters gehouden te werden, gelyk gezegd is. Nog verbieden wy alle waare Schuldeifchers, op verbeurte van hunne fchuld, regt, of meer, zo het te pas kwam, eenig verdrag of daagen van betaaling met zulke Bankbreekers of derzelvers Voorfpreekers aan te gaan, maar die in regt te vervolgen, volgens ons oogmerk, een ieder van onze Onderdanen toelatende, zelfs zonder verlof, alle vlugtende Bankbreekers aan te haalen en voor het Regt te ftellen, niet tegenftaande alle vonnisfen of gewoonten daar tegen, beveelende verder zyne Raads-Hoven, enz. uitdruklyk deezen af te kondigen en uit te voeren. Gegeven te Parys, in Bloeimaand, des Jaars 1609, ondertekend *Henry*. 1609.

Hier by ftellen wy, ingevolge dit bevel, een uittrekzel uit de rollen der gewoone fmeekfchriften van 's Konings Hof, aangaande zeekeren Guillaume Pingre, die bevonden was de Plakkaten overtreeden te hebben, met zyne vonnisfen en de uitvoering daar van te Parys.

Is gezien door de Meefters der gewoone fmeekfchriften van 's Konings Hof, door den Koning in dit deel gemagtigd tot opperfte Regters, volgens de brieven van magtiging, aan hun gezonden, van den 17den van Slagtmaand, des Jaars 1608, en den 20ften

Regtshandeling tegen Guillaume Pingre, Bankbreeker, te Parys.

1609. 20sten en 26sten der voorleede Lentemaand, het lyfstraflyk regts-geding, buitengewoon gedaan door Mr: Louys Morel, groot Geweldige van de Konnestabelery en het Maarschalkschap van Vrankryk, op het verzoek van Sebastiaan Zamet, gewoon Eedelman van 's Konings kaamer, en Opziender van het Huis der Koningin, en Mr. Nicolaas Lançy, Schatbewaarder der gewoone middelen van den Oorlog, met daar by 's Konings Procureur over de voorsz. smeekschriften des Hofs, tegen Guillaume Pingre, oudste Burger van Parys, Gevange, beschuldigd over bedrieglyke bankbreuk, en het onderzoek gedaan over Pingre, den aanslag van zynen Persoon, en het verhaal der regts-pleeging, gedaan in 't doorzoeken van zyn huis en aanvaerden en aanteekenen van zyne goederen; ook het verhaal der regts-pleeging van den Geweldige des Maarschalks van Senlis, die naar Valençiennes gegaan is, om den voorsz. Pingre gevangen te brengen, volgens 's Konings last, met de regts-pleegingen en onderzoek, in Valençiennes gedaan, den aanslag van den Raad den 18den van Ogstmaand laatstleeden, welke, zonder agt te geven op de ontduikingen van Pingre, daar gelasd heeft, dat hy zal antwoorden voor den voorsz. Geweldige Morel; de ondervraagingen aan hem, de wederverhooringen, en vergelykingen der voorsz. Getuigen; het onderzoek van Anthoine en Henry Pingre, Broeders, met die van Steven Charie, Swaager des voorsz. Gevangen, de ondervraagingen van Pingre op de voorsz. getuigenissen, wederverhooringen en vergelykingen der voorn: Getuigen; andere onderzoeken, tegen den voorsz. Pingre op de gevangenis gedaan; en de ondervraagingen en verantwoording, wederverhooringen en vergelykingen der Getuigen; drie afschriften van kwytbrieven van den voorsz. Lançy, gegeven den 8sten van Bloeimaand, en den 14den van Hooimaand, des Jaars 1606, met de kwytbrieven van den voorsz. Pingre onder die, daar by hy zig verbind weder uit te keeren de zom, daar in begreepen, of de

de voorſz. kwytbrieven, naar zyn begeeren, en de kwytbrieven te ontfangen op de inkomſten der tollen van Rouan en Dijon, bedraagende te zamen *f* 37933 : 12 : 0. met byvoeging van het brokkelgeld derzelve, door den voorſz. Pingre gedaan aan Jaques Minsſion en Quenal te Rouan, en Mr. Rouſeller te Dijon; andere ondervraagingen van Pingre in Grasmaand laatstleeden; het verhaal van de regts-pleeging der benoemingen van drie Bankiers, om te zien de dievery van deezen Pingre, de verhooring derzelve aangaande hunne belofte van Pingre aan Zamet voorſz: de eene van *f* 120000 : 0 : 0. en de andere van *f* 5650 : 0 : 0. gegeven den 27ſten en 29ſten van Hooimaand, des Jaars 1607: nog andere belofte van Pingre aan Lançy van *f* 90000 : 0 : 0. den 27ſten van Hooimaand voorſz: welke van hem erkend en dus onderteekend is, *Nevarieteur*; ook het verzoek van Zamet en Lançy, om ontfangen te werden als burgerlyke partyen; de aanſlag des Raadhofs van Rouan, van den 6den van Wintermaand, des Jaars 1602, tegen Pierre Bosquelle en Jan Sirin, Makelaars in de burgerlyke wisſels; de beſluiten der Heeren Zamet en Lançy, en het antwoord van Pingre, met het geene door hem is voorgebragt, en de ſmeekſchriften, door hem gelegd in de regtsgedingen, op bevel der voorſz. Gemagtigde, en de beſluiten van 's Konings Procureur, alle aangemerkt. 1609.

Het vonnis. De voorſz. Gemagtigde hebben verklaard en verklaaren den voorn: Pingre genoeg overwonnen van kwaadwillige en bedrieglyke bankbreuk, aan zyne Schuldeiſchers gemaakt, zyne zaken verſweegen, zyne boeken, papieren en geſchriften verborgen te hebben; des zy hem verweezen hebben eerlyke boete te doen op zyne knieën, met het bloote hoofd, in zyn hembd, met eenen ſtrop om zynen hals, en dit opſchrift; „ Waar zal de bedrieglyke Bankbreeker gezet werden?" houdende in de hand eene brandende toorts, twee ponden weegende, zeggende en verklaarende voor de hooge

1609. ge Amptenaren van het Palleis, dat hy wel en boosaardig de voorn: bankbreuk heeft gemaakt en zyn vermogen verborgen, daar over hy God, den Koning en het Regt om genaade bid: daar na zal hy door den Scherpregter van het hooge Geregt in deeze Stad geleid werden langs de straat van S^t. Denys en de plaats der hal, daar hy eerlyke boete zal doen en driemalen in de kaak staan: dit gedaan zynde, zal hy naar de Gallei geleid werden, om daar eeuwig den Koning als Slaaf te dienen: zy hebben zyne verooverde goederen verbeurd verklaard voor den Koning, voor al zyne Schuldeischers betaald, en hem nog verweezen in eene boete van honderd guldens, om die tot Godlyke werken te gebruiken: zy hebben verklaard en verklaaren alle ophoudingen en overgiften, door hem gedaan zederd den 1sten van Herfstmaand, des Jaars 1609, voor niet en kragtloos; gelasten, dat boven die en over de andere goederen, door voorrang zullen genoomen werden de *f* 37933 : 12 : 0. Konings penningen, begreepen in drie kwytbrieven, aan hem gegeven door den voorsz Lançy, en het overschot gelegd by de andere goederen en schulden, welke men zal kunnen ontdekken, om aan zyne Schuldeischers uit te deelen. Men heeft verbooden en verbied alle Persoonen, van wat rang of staat zy zyn, bestelling, hulp en bystand te doen aan alle Bankbreekers, iet van hun vermogen, papieren, boeken, huisraad of andere dingen, te verbergen of verswygen, op straf van veroordeeld te werden als schuldig aan bankbreuk, zo burgerlyk als lysstraflyk, indien het zo vald; en zy hebben den voorsz. Pingre verweezen tot de schaade en renten van Zamet en Lançy, en de kosten van het regts-geding. Gedaan te Parys in de smeekschriften des Hofs, den 2^{den} van Bloeimaand, des Jaars 1609, en den 4^{den} voorgeleezen aan 's Konings Procureur der smeekschriften van het Hof, en aan Pingre, Gevange in de gevangenis Petit Chastelet, die de eerlyke boete heeft gedaan en in de kaak gestaan op die manier, als in den voorsz.

aanslag

aanslag is begreepen: dit gedaan zynde, is Pingre weder in de voorn: gevangenis geleid. Onderteekend, *Roissay.* 1609.

Genoegzaam dergelyke Plakkaten tegen vlugtende bedrieglyke Bankbreekers zyn in Nederland afgekondigd, door Keizer Karel den V^den gemaakt te Brussel, den 7^den van Wynmaand, des Jaars 1531, en den 4^den van Wynmaand, des Jaars 1540, mede op lyfs-straf. Plakkaten tegen de Bankbreekers in Nederland afgekondigd.

In 't zevenentwintigste boek is gezegd, dat de Koning van Groot Brittagne, met zyne Koningin, Kinderen, en de geheele Staats-vergadering des Koningryks in gevaar zyn geweest van met buskruid, onder het Raads-Hof gelegd, opgeblaazen te worden, door eenige Roomsche Eedellieden, Biegt-Kinderen van Vader Garnet, Overste der Jesuieten in Engeland: zederd is daar over in die Staats-vergadering eene schikking gemaakt, van, tot behoud van hunnen Koning en des Ryks Staten, den Koning, als hunnen eigen Lands-Heer, alle heusche en behoorlyke gehoorzaamheid en trouw te moeten sweeren, zonder dat de Roomsche hunnen Godsdienst behoefden af te sweeren, en zulks uit nood, om de booze Yveraars, die onder het dekzel van den Godsdienst willen schuilen, zo veel mooglyk is te verhoeden, en de Roomsche, die hunnen Koning getrouw zyn, te onderkennen van andere, die, om 's Paus hoogheid, dat zouden weigeren, denkende, dat geen goed Onderdaan in den Burgerstaat zulk eenen eed kon wederleggen, enz. welken eed, door het gansche Raads-Hof ontworpen, wy hier woordlyk zullen stellen, op dat de Leezer over het geschil oordeele. De Koning van Groot Brittagne schryft zyne verdagte Onderdanen eenen eed van getrouwheid voor.

Ik A: B: bekenne waaragtig en opregt, belyde, getuige en verklaare in myn geweeten voor God en de Waereld, dat onze vrymagtige Heer, Koning Jakob, is de wettige en waare Koning van dit Ryk en de andere Heerlykheden en Landen van zyne Majesteit, en dat de Paus, nog van zig zelve, nog uit Egt afschrift van den eed.

1609. uit eenige magt van de Kerk of den Stoel van Romen, of door eenige andere middelen, met eenige andere, eenige magt of regt heeft, om den Koning af te zetten of te schikken over eenige Ryken of Heerschappyen van zyne Majesteit, of eenige buitenlandsche Princen magt te geven, om zyne Landen te overvallen of beschaadigen, of eenige van zyne Onderdanen te ontslaan van den behoorlyken pligt en de gehoorzaamheid, aan zyne Majesteit schuldig, of eenige van die verlof te geven, om de wapenen tegen hem te voeren, oploopen te berokken, of zyne Majesteits Persoon, Staat of Regeering, of eenige van zyne Majesteits Onderdanen binnen zyn gebied, eenig geweld of hinder aan te doen. Ook sweer ik van harte, dat ik, niet tegenstaande eenige verklaaring of vonnis van ban of afzetting, welke gedaan of gegeven is of zal werden door den Paus of zyne Nakomelingen, of by eenige magt, herkomstig of voorgegeven herkomstig te zyn van hem of zynen Stoel, tegen den voorn: Koning, zyne Erven of Opvolgers, of eenigerhande ontslag van gehoorzaamheid aan de voorsz. Onderdanen, zyne Majesteit en zyne Erven opregte trouw en waare onderdanigheid wil houden, en hem en hen wil voorstaan naar myn uiterste vermogen, ontdekken alle t' zamensweeringen en aanslaagen tegen zyne Majesteit, hoedanig die mogten zyn, om wat reedenen of schyn van eenig vonnis, verklaaring, of anderzins, voorgenoomen, en wil myn uiterste vermogen aanwenden, om zyne Majesteit, zyne Erven en Opvolgers te ontdekken en bekend te maaken alle verraderyen en verraadlyke t' zamensweeringen, welke ik zal weeten of hooren tegen hem, of eenige der voorn: te zyn. Verder sweer, gruwel van harte, vervloek en versweer ik, als ongodlyk en kettersch, die verdoemde leer en dat voorstel, dat Princen, door den Paus afgezet of gebannen, van hunne Onderdanen, of eenige andere, mogen afgezet, of vermoord werden, en ik geloof, en zy

in myn geweeten verzeekerd, dat nog de Paus, nog eenig Persoon, magt heeft my van deezen eed of een deel daar van te ontslaan, welken eed ik erken my by goede en volkoome magt wettig voorgehouden te zyn, en ik verzaak alle vergevingen en schikkingen in tegendeel: en dit alles beken ik zuiver en opregt, en sweer, volgens de duidlyke woorden, door my uitgesprooken, en volgens den klaaren en gemeenen zin en de beduiding der zelve woorden, zonder eenige dubbelzinnigheid, zins uitvlugt, of heimlyke agterhouding: en ik doe deeze erkentenis en belydenis uit 's harten grond, gewillig en getrouw, op het getrouwe geloof van eenen Christen. Zo helpe my God! 1609.

In gevolge van deezen hebben veele Roomsche in Engeland dien eed gedaan, zelfs die 'er heimlyk Priesters waren, onder andere zeekere Mr. Georgius Blackwel, als Aards-Priester en Hoofd over alle de heimlyke Priesters in Engeland; gesteld door Paus Clemens den VIIIsten: deeze Blackwel werd ontdekt en gevangen, alle de Priesters te vooren uitgezonden en op den hals gebannen zynde geweest; hy, beschuldigd en van zynen schuldigen pligt aan zynen Koning vermaand zynde, zeide een goed, dog Roomsch, Onderdaan te zyn; om dit te bewyzen, is hem deeze eed voorgehouden, dien hy gewillig beswoer, betuigende altyd van gedagte te zyn geweest, dat elk getrouw Onderdaan dien eed, hem voorgehouden zynde, niet kon weigeren aan zyne Overheid te doen. Over deezen eed heeft Paus Paulus de Vde twee bullen aan de Roomsche in Engeland gezonden, den eenen in 't Jaar 1606, en den anderen in 't Jaar 1607, hun waarschuwende dien zo schaadlyken eed voor den Roomschen Godsdienst niet te doen, op verdoemenis van hunne zielen, zonder reedenen 'er by te stellen. Ten zelven einde schreef ook de geleerde Kardinaal Bellarmin aan den voorn: Aards-Priester, hem met veele reedenen over zyne swakheid berispende en heevig vermaa-

De Roomsche in Engeland doen eed van getrouwheid.

De Paus verbied de Engelsche den eed te doen.

De Kardinaal Bellarmin schryft aan George Blackwel.

 nende

1609. nende standvastig den Apostolischen Stoel van Romen, daar aan zo veel geleegen was, te blyven voorstaan. Tegen deeze bullen en het schryven van Bellarmin heeft de Koning van Groot Brittagne, op zynen naam, eene Latynsche verantwoording van den voorsz. eed in Druk uitgegeven, gedrukt by 's Konings Drukker, daar tegen terstond een Engelsch Jesuiet te Romen in 't Engelsch antwoordde; ook liet Bellarmin een Latynsch antwoord, onder den naam van Mattheüs Tortus, drukken, gelyk naderhand gebleeken is, welke beide wyle Koningin Elizabeths en Koning Jakobs doen zeer heevig en schandlyk tegensspraaken, en de Koning belastte in dit Jaar Dr. Barlo, Bisschop van Lincoln, op het Engelsch, en Dr. Andros, Bisschop van Chichester, op het Latynsch te antwoorden, deed zyne eige verantwoording op zynen naam herdrukken, en zond die aan den Keizer, alle Christen Koningen, Vorsten en Gemeenebesten, met eene Voorreeden, behelzende, hoe noodzaaklyk Koningen en Princen hebben toe te zien, dat hunne Onderdanen van hunne schuldige gehoorzaamheid niet verleid werden, onder het dekzel van Pauslyke verbooden en bullen, willende, met veele reedenen, uit Johannes Openbaaringen bewyzen, dat de Paus de Antichrist is.

De Jesuieten schryven tegen den Koning van Groot Brittagne.

De Koning van Groot Brittagne laat schryven ter verantwoording van den eed, en schryfd zelfs aan den Keizer, Koningen, enz.

Nog een Latynsch boek van Dr. Willem Barclay, Schotschman, Regts-Geleerden, een Roomsch Yveraar, in Vrankryk gestorven, hebben zyne Vrienden doen drukken, daar in hy, uit de H: Schrift en met veele reedenen, zoekt te betoogen, dat de Pauzen geene magt hebben, om Koningen af te zetten, of Onderdanen van de gehoorzaamheid, hunnen Heere schuldig, te ontslaan, zeer beklaagende, dat zulke gedagten den Roomschen Godsdienst en Stoel van Romen zeer schaadlyk zullen zyn.

De Koning van Groot Brittagne zond aan alle Keizers, Koningen, Princen en Gemeenebesten een van zyne boeken, kostlyk gebonden, met goud beslaagen, het stuk drie-, vier- of vyf honderd gul-

dens

dens kostende, en aanbevoolen als een stuk, dat alle vrye Princen betrof: sommige Princen naamen 's Konings boek zeer beleefd aan, andere bedekt, andere deeden waarschuwen, dat zy, om den Paus, het niet oopentlyk dorsten ontfangen, maar laazen het heimlyk, uit nieuwsgierigheid, om deszelfs reedenen te weeten, als zynde eene Koninglyke stof, der Princen oppermagt betreffende. 1609.

Dit dagt ons goed daar van te melden, zynde deeze boeken alom in veele taalen gedrukt, en werden beantwoord: het eerste antwoord, dat wy gezien hebben, was in 't Fransch, van eenen N. Chrosfeteau, Prediker-Munnik, en Predikant des Konings van Vrankryk, die zeer beleefd den Koning van zyne gedagte zoekt af te trekken: Bellarmin heeft ook geantwoord, maar dat is ons nog niet ter hand gekomen, dan alleen de benoeming van deeze hoofdstukken; 1. zoekt hy te bewyzen, dat de zaak des Konings van Groot Brittagne niet gemeen is, voornaamlyk met andere Roomsche Koningen en Princen, dewyl hy geenzins kan ontschuldigd werden van kettery: 2. maakt hy eene vergelyking, eerst tusschen den Koning en den Paus, daar na tusschen den Koning en den Kardinaal: 3. zoekt hy staande te houden, dat de voorbidding der Heiligen, de byzondere missen, de weezentlyke verandering en andere stukken, welke de Koning nieuwe noemd, zeer oud zyn: 4. dat uit 2 Thess. 2. niet waarschynlyk kan blyken, dat de Paus de Antichrist is: 5. bekend hy, dat het boek van Mattheüs Tortus zyn werk is, schoon het, om billyke reedenen, onder eenen anderen naam is uitgegeven: 6. verder beantwoord hy het overige van het boek: de Koning heeft D^r. Andreas, nu Bisschop van Ely, weder bevoolen dit boek te beantwoorden.

Korte inhoud van Bellarmins antwoord op het boek des Konings van Groot Brittagne.

Den 8sten van Herfstmaand van dit Jaar is in Engeland gestorven de Ridder Sir François Vere, een zeer vermaard, kloek en verstandig Krygs-Overste, die lang in Nederland en elders gediend heeft, zynde

De Overste Sir Francois Vere gestorven.

1609. de uit het Huis van Vere, daar van de Graaf van Oxford het Hoofd is: hy heeft Oostende lang tegen Spanje verweerd, en was, van 's Konings wege, Gouverneur van den Brielle, eene der Nederlandsche Steden, welke aan den Koning van Engeland verpand waren. Zyn Broeder, Sir Horatio, Ridder, is hem, onder behoorlyken eed aan zynen Koning, de Staten en Burgery, in dat Gouvernement opgevolgd, hebbende mede eenen loflyken naam en gerugt, in kloekheid en dapperheid zynen Broeder niet wykende, zynde ook Generaal der Engelsche daar, en zeer bemind en hoog geagt: Johan Conwaye, zyn Luitenant in den Brielle, had daar lang gewoond.

De Voorzitter Richardot te Atrecht gestorven.

De Aards-Hertog in Nederland verloor den vermaarden Raadsheer, Johan Richardot, Ridder, Heer van Barlay, Raad van Staten, Voorzitter in den geheimen Raad; hy was een uitneemend kloek Raadsheer, hebbende lang en gestaadig grote diensten gedaan, in 't wederbrengen van veele Steden aan den Koning, onder den Hertog van Parma en andere, en is gebruikt in alle Vrede-maakingen, met Vrankryk te Vervins, met Engeland te Londen, in dit Jaar in Nederland, gelyk wy verhaald hebben, en was nu naar Vrankryk gereisd, om de tegengesprooke opvolging der Landen van Gulik en Kleef tot een einde te brengen; een Man, dien de Aards-Hertog in alle swaare zaken gebruikte, zig op hem verlatende en vertrouwende: hy, in Oogstmaand naar Vrankryk gezonden zynde, is, in 't wederkeeren, te Atrecht ziek geworden en den 3den van Herfstmaand gestorven, omtrend 70 Jaaren oud zynde, en werd, met grote plegtigheid, te Brussel begraaven in de Kapel van het H: Sacrament der wonderen, de Aards-Hertog daar by zynde: hy was gebooren in Bourgognien, gevorderd door Richardot, Bisschop van Atrecht, en liet Kinderen na, te weeten, den Bisschop van Atrecht, in dit Jaar verplaatst in 't Aards-Bisdom van Kameryk; nog

twee

twee Zoonen, de een is Klooster-Voogd, de ander is van Geestlyk Waereldsch geworden: hy verloor eenen Zoon in den slag by Nieuwpoort. De Heer van Hingene en Hoboken, van het Huis van Schetz, heeft zyne eene Dogter getrouwd; nog liet hy twee Dogters na, van welke eene gehuwd is geweest met den Heere van Larchout, in den laatsten Oorlog dood gebleeven; de Heer van Salinas, een Spanjaard, in Zeeland gebooren, bediend heden nog het Voorzittersschap in zyne plaats. Ook storf in Vlaanderen de Heer Damant, Bisschop van Gent, in wiens plaats komen zou de Heer Masius, Bisschop van Yperen: nog Dr. Cuyckius, Bisschop van Ruurmonde, dien Dr. Sasbout van Delf stond op te volgen. 1609.

Bisschoppen in Nederland gestorven.

In 't laatste van Oogstmaand is in Braband, omtrend Brussel een swaare wind en onweêr geweest, waar van geschreeven werd, dat in 't Dorp Gaesely haagelsteenen van een half pond vielen, die daar omtrend alom, en in meer andere Landen, grote schaade deeden. De Rivier Padus in Italiën heeft overgeloopen en grote schaade gedaan; dus ook op andere plaatzen.

Swaare haagelsteenen in Braband gevallen.

In Nederland kwam tyding, dat de Vloot uit West-Indien, over welke Don Jeronimo de Tores Generaal was, den 24sten van Herfstmaand, te St. Lukar in Spanje aankwam; men reekende, dat zy voor den Koning van Spanje bragt van Terra Firma agttienhonderd vyfenzeventigduizend driehonderd agtenvyftig; van nieuw Spanje zevenhonderd zevenenveertigduizend driehonderd drieenzestig; uit de Havana veertienhonderd negenentagtig reaalen van agten, bedraagende te zamen zesentwintighonderd vierentwintigduizend tweehonderd tien reaalen. Voor de byzondere Kooplieden bragt zy, voor gezonde koopmanschappen, terug van Terra Firma, in goud en zilver, drieënveertighonderd zesentagtigduizend driehonderd tagtig; van nieuw Spanje vyfentwintighonderd eenenvyftigduizend negenhonderd vyfenveertig; en uit de Havana vyfhonderd drieentagtigduizend zeven-

De West-Indische Vloot zeer ryk in Spanje aangekomen, den 24 September.

1609. venhonderd negentig reaalen, bedraagende te zamen vyfenzeventighonderd tweëntwintigduizend honderd vyftien reaalen: 2332 kassen indigo; 530 kassen koetzenilla, daar mede men scharlaaken verwd, elke kas van vyf aroben, elke arobe omtrend 28 ponden weegende; 86 kassen damasten, 160000 Ossehuiden, Kampeche-hout; salsaparilla en andere koopmanschappen, welke Vlooten gemeenlyk 's Jaars komen voor alles, wat men jaarlyksch derwaards voerd, zynde een voortreflyke onderlinge handel.

De Spaansche scheepen, in Vlaanderen gebouwd, vaaren van Duynkerken naar Spanje.

De Koning van Spanje had van over 3 of 4 Jaaren tien grote nieuwe scheepen, van honderd tot driehonderd vaaten, te Duynkerken doen timmeren, allerhande Volken daar toe gebruikende: zy werden van langzamer hand gemaakt, vermits zy twyffelden, of zy die, zonder het bestand of Vrede, zouden mogen gebruiken: het bestand nu beslooten zynde, hebben zy die toegerust, met nog twee daar by, welke Vloot van twaalf scheepen afvoer den 18den van Wynmaand, zynde meest bemand met Nederlandsch Scheeps-Volk, eenig Engelsch en ander Volk: zy voerden ook eenige Spaansche Soldaten, Eedelen als Reizigers, en een deel Iersch Krygs-Volk, dat den Aards-Hertog gediend had, mede: de Marquies Spinola was, met veele Eedelen, te Duynkerken gekomen, om die te zien afvaaren.

De Aards-Hertog dankt veel Volk af.

De Aards-Hertog dankte alle zyne Oorlogsscheepen in de Rivier te Antwerpen en elders af, het meeste Scheeps-Volk met den derde in gereed geld, volgens de afreekening, te vreden gesteld zynde; hy dankte ook allerhande Krygs-Volk af tot dienst van den Keizer, die Volk aannam voor den Oorlog in Gulik en Kleef, zodat men reekende, dat zy in betaaling zouden houden 3000 Hoogduitschers, 4000 Italiaanen, in twee Regimenten, 6000 Spanjaarden, 2000 Waalen, 2000 Bourgogniers, 2000 Engelsche en Iersche, met eenige Vaandelen Vlamingers, Fransche en andere; maar deeze begroting is onzeeker.

De

De Aards-Hertog heeft, om zyne Landen te zuiveren van Boeven en Muitmaakers, in Wintermaand het volgende streng plakkaat uitgegeven tegen de Gemuitineerde, die nog in zyne Landen mogten zyn, die uitbannende, om een heerlyk voorbeeld aan zyn Krygs-Volk te geven. 1609.

De Aards-Hertog band anderwerf de Gemuitineerde.

By den Aards-Hertog. Vermits de beroerten en muiteryen, welke in Nederland zyn geweest, veroorzaakt waren door den moedwil van het Oorlogs-Volk, die zo ver gekomen was, dat veele van hen de gewoonte hadden zig drie- of meermalen daar onder te vervoegen; en andere, Bevelhebbers zynde geweest in 't leger of de Guarnizoenen, en dus gehouden in 't byzonder dergelyke muiteryen te beletten, als Persoonen, met ampten vereerd, en verscheide beloond boven andere, hebben, om naar eigen moedwil te leeven, en van de overtollige schattingen te genieten, zig by de andere gevoegd, daar uit, tot groten ondienst van den Koning, mynen Heere, en ons, gevolgd zyn de grote moeilykheden en schaaden, welke een ieder bekend zyn, tot onschatbaar verderf van onze Onderdanen, door de loopen en den overlast, door hen gedaan: en nu geene reeden zynde, dat dit Volk van een zo kwaad voorbeeld ons zou dienen, en nog minder, dat zy in onze Landen zouden blyven, hebben wy besloten ons van hen te ontdoen, en gelasten uitdrukkelyk, dat alle Soldaten, zo te voet als te paerd, van wat staat, Volk of Guarnizoenen zy mogten zyn, geweest zynde in drie verscheide muiteryen of oproeren, en die geweest zyn Officiers in eenige derzelve, of wel die, na dat zy geweest waren Bevelhebbers in de voorsz. legers, geweest zyn in eenige beroerte, zullen gebannen zyn en verder uit alle Landen vertrekken tusschen heden en den 15den van Louwmaand van het toekomende Jaar, zonder weder in te komen op lyfs-straf en verbeurte van hunne goederen en middelen; en vermits wy verstaan, dat eenige van hen, met of zonder vrybrief, zig

Plakkaat tegen de Gemuitineerde.

Alle Officiers, maar in eene muitery geweest zynde, gebannen.

1609 in verscheide Steden van onze Landen ophouden en woonen, beveelen wy, dat zulke, van de voorn: zynde, deeze onze beveelen en plakkaten zullen moeten gehoorzamen, op de voorsz. straf, niet tegenstaande zy Burgers gemaakt mogten zyn, tot welkes uitvoering wy beveelen aan alle onze Amptenaren, Krygs-Regters en alle andere van onze voorsz. Nederlanden, dat zy, na het eindigen van den voorn: tyd, dit ons bevel en plakkaat tegen hen met alle strengheid zullen uitvoeren en doen, zonder eenige verschooning, en in de daad, als tegen Wederspannige, Gebanne, en Verbreekers van onze beveelen, beloovende aan een jeder, die de hand aan zulke zullen leggen of hen vangen, en duidlyk leevende of dood zullen toonen aan den Heere Ferdinand de Boyschot, Raads-Heer in onzen geheimen Raad, en Auditeur Generaal van 's Konings leger, of eenen anderen der Overheden van de Steden en Plaatzen in onze Nederlanden, vyfentwintig kroonen voor elk hoofd, welke hem terstond gereed zullen betaald werden door den voorsz. Auditeur Generaal, behalven nog het genot der helf van zyne verbeurde goederen, welke wy hun van nu af geven en toestaan, de andere helf aanleggende tot voordeel van het grote Gasthuis. En op dat niemand voorwende onkundig te zyn, beveelen wy den voorn: Auditeur Generaal dit ons bevel en plakkaat, door oopentlyke uitroeping in ons Hof en andere gewoone plaatzen, te doen afkondigen. Gegeven te Brussel, onder onzen naam en geheim zeegel, den 12den van Wintermaand, des Jaars 1609. S. V. Onderteekend *Albert*: en op bevel van zyne Hoogheid, *Pratz*.

Dit plakkaat deed weder veele van dat Volk, die in veele Plaatzen wel gezeeten waren, burgerlyk leefden en goede neering deeden, vertrekken, ook veele andere Spanjaarden, in voorige plakkaten begreepen; dog veele kreegen, door geld en Vrienden, verlof, want alle de grote Spaansche Kapitains

en

en Gouverneurs, als van Kameryk, Duynkerken, het Zas, enz. in dit plakkaat begreepen waren. 1609.

's Hertogenbosch, eene der vier Hoofd-Steden van Braband, had verzogt en gehoopt door den Vrede geheel van Guarnizoen ontslaagen te werden: dog de Aards-Hertog heeft 'er behendig, door middel der Ruitery van den Gouverneur Grobbendonk, omtrend vierhonderd Soldaten ingebragt, en daar na in Slagtmaand nog zeshonderd: de Burgery wilde die niet huisvesten, maar lieten zig, overmand zynde, en op belofte, dat zy wel betaald, op den voet van Holland onderhouden, en de schatting der Majory van 's Bosch tot de betaaling van hun Guarnoen gebruikt zouden werden, gezeggen: daar was ook spraak, dat men 'er een Kasteel zou bouwen, tot ontlasting der Burgery, zynde eene Grens-Stad tegen Holland geworden.

's Hertogenbosch, nu eene Grens-Stad, werd met Guarnizoen beswaard.

Op het aanhouden des Konings van Groot Brittagne heeft eindlyk de Aards-Hertog, na veele uitvlugten, uit zyne Nederlanden gebannen den Jesuiet, Vader Baldowin en eenen Hugo Owen; welke beschuldigd waren mede te zyn geweest in de t' zamensweering van het verraad in Engeland, om den Koning en de gansche Raads-vergadering met buskruid in de lugt te werpen, dat te vooren verhaald is: daar was verzogt deeze in Engeland te zenden, om zig te zuiveren, en dat zy, na het regts-geding, zouden wedergezonden, en hen te straffen den Aards-Hertog aanbevoolen werden; maar zulks werd behendig verontschuldigd, uit vrees, dat 'er Medepligters ontdekt mogten werden.

De Engelsche Jesuiet, Vader Baldowin, en Hugo Owen, door den Aards-Hertog gebannen.

In 't voorige boek hebben wy gezegd, dat de Oost-Indische Bewindhebbers in Holland, in Lentemaand, den kloeken Engelschen Pieloot Henry Hutson, met eenen Vlieboot, hebbende omtrend agttien of twintig Engelsche en Nederlanders op, en wel verzorgd, hadden gezonden, om by het noord-oosten of noord-westen eenen doortogt naar China te zoeken: deeze is uit Texel gevaaren den

1609 6^den van Grasmaand, dubbelde de Kaap van Noorwegen den 5^den van Bloeimaand, en hield zynen streek naar nieuw Zembla, langs de Noordsche kusten, maar vond 'er de Zee zo vol ys, als in 't voorige Jaar, zo dat zy 'er voor dat Jaar den moed verlooren: door de koude, welke eenige, die in Oost-Indien geweest zyn, kwalyk harden konden, zyn zy onder elkanderen twistig geworden, zynde Engelsche en Nederlanders: des hun de Schipper twee zaken voorsloeg, voor eerst, om te gaan op 40 graaden naar de kusten van Amerika, meest daar toe bewoogen zynde door brieven en kaarten, welke zeekere Kapitain Smit hem uit Virginiën gezonden had, daar in hy hem eene Zee toonde, om te vaaren by hunne Zuidsche Volkplanting aan de noordzyde, en van daar te gaan in eene meer westlyke Zee; zo dit dus geweest was, (dog de ervaarenheid toond tot hier toe het tegendeel) zou het eene zeer voordeelige zaak en een korte weg, om naar Indien te vaaren, geweest zyn: ten tweeden, den weg te zoeken door de Straat Davis, dat zy eenpaarig besllooten: des zy, den 14^den van Hooimaand, derwaards zeilden, en kwamen, den 31sten, met goeden wind aan het Eiland van Pharao, daar zy alleen 24 uuren doorbragten met versch water in te neemen: vertrekkende voeren zy tot den 18^den van Hooimaand tot op de kusten van nieuw Francia, op 44 graaden, daar zy moesten inloopen, om eenen nieuwen voor-mast te krygen, den hunnen verlooren hebbende, welken zy daar vonden en opzetten; zy vonden die plaats bekwaam, om Kabbellauw te vangen, en tot den handel van huiden en pelssen, die daar voor geringe dingen te bekomen zyn; maar het Scheeps-Volk leefde slegt met het Land-Volk, dingen met geweld neemende, daar over zy met elkanderen twistig werden, de Engelsche vreezende verder te verzoeken, om dat zy de swakste waren: dus scheidden zy van daar den 26sten, hielden de Zee tot den 3^den van Oogstmaand, en kwamen by land

land op 42 graaden; van daar voeren zy verder tot den 12den, kwamen weder by land, op de breette van 37 en drie vierde graaden: van daar hielden zy by land, tot dat zy kwamen op 40 en drie vierde graaden, daar zy eenen goeden ingang vonden tusschen twee hoofden, en voeren daar in den 12den van Herfstmaand, zynde eene zo schoone Rivier, als zy vinden konden, wyd en diep, de grond goed om te ankeren, en dus aan beide zyden: zy kwamen eindlyk op de breette van 42 graaden en 40 minuuten met hun groot schip, dog hunne scheeps-boot voer hooger de Rivier op: voor aan vonden zy kloek en weerbaar, maar aan het midden en einde minlyk en beleefd Volk, die veel leeftogt, vellen, pelssen, Maerters, Vossen en andere geriefiykheden, Voogels, vrugten, zelfs witte en roode wyndruiven, hadden, handelden beleefd met het Volk, en bragten van alles wat mede: als zy nu omtrend 50 mylen de Rivier op geweest waren, keerden zy weder den 4den van Wynmaand, en begaven zig weder ter Zee: daar was meer uitgevoerd kunnen werden, had het Scheeps-Volk wel gewild, en gebrek aan eenigen nooddruft het niet verhinderd: in Zee beraadslaagden zy en waren van verscheide gedagten; de Onder-Schipper, een Nederlander, was van meening op Terra Nova te gaan overwinteren, en den noord-west doortogt van Davis te doorzoeken; Schipper Hutson was daar tegen, voor zyn gemuitineerd Volk vreezende, om dat zy hem nu en dan gedreigd hadden, en zig ook door de koude des winters geheel zouden verteeren, en dan moeten te rug keeren, veele van het Volk swak en zieklyk zynde; nogtans sprak niemand van naar Holland t'huis te vaaren, dat den Schipper meenigerhande agterdenken gaf: des hy voorsloeg naar Ierland te vaaren, om te overwinteren, dat zy alle toestemden; dog zy zyn eindlyk, den 7den van Slagtmaand, te Dertmouth in Engeland gekomen, van waar zy hunne Meesters, de Bewindhebbers in Holland, van hunne

1609.

Henry Hutson heeft op 40 en drie vierde graaden eene schoone Rivier ontdekt.

1609. hunne reis hebben verwittigd, voorslaande, dat zy het noord-westen zouden gaan bezoeken met vyftienhonderd guldens meer in geld, om aan nooddruft te besteeden, behalven den loon, en het geene zy reeds in 't schip hadden, en wilden daar toe zes of zeven van zyn Volk veranderd hebben, het getal tot twintig gebragt, enz. en zou van Dertmouth t' zeil gaan den 1sten van Lentemaand, om tegen het einde der Maand in 't noord-westen te zyn, daar de Grasmaand en halve Bloeimaand door te brengen met Walvisschen en Beesten te dooden omtrend het Eiland van Panar, dan naar het noord-westen te vaaren, om daar den tyd door te brengen tot de helf van Herfstmaand, en daar na door het noord-oosten van Schotland naar Holland weder te keeren. Dus is de reis afgeloopen, en het liep, door tegen-wind, lang aan, eer de Bewindhebbers konden berigt werden van hunne komst in Engeland: zy hebben het schip en Volk ontbooden ten eersten t' huis te komen; en als dat zou geschieden, is Schipper Hutson, door de Overheid daar, verbooden te vertrekken, maar dienst te moeten doen aan zyn eigen Land, gelyk ook de andere Engelsche, die in 't schip waren: nogtans dunkt veele vreemd, dat men de Schippers niet zou toelaten reekening en verslag van hunnen dienst en verrigting aan hunne Meesters te doen, uitgezonden zynde tot gemeen nut voor allerhande vaarten: dit geschiedde in Louwmaand, des Jaars 1610, en men dagt, dat de Engelsche zelfs hem met de scheepen naar Virginiën wilden zenden, om de voorsz. Rivier verder te bezoeken.

Hutson werd niet toegelaten zyn schip t'huis te voeren en zyne Meesters verslag te doen.

De Engelsche Maatschappyen van Virginiën, daar van wy in 't agtentwintigste boek meldden, zogten in dit Jaar zeer hunne Volk-planting te bevorderen, ruimere en beetere brieven en vryheden van den Koning verkreegen hebbende: zy waren daar neêrgeslaagen in de Baai Chesio-poock, geleegen op de hoogte van 37 graaden der noor-

Voorspoed der Engelsche Volkplanting in Virginiën.

der breette, daar zy hebben getimmerd eene Sterkte, een begin van eene Stad, welke zy Jems Town, dat is, Jakobs Stad, naar hunnen Koning, noemden: zy zonden in den voorleeden zoomer eerst derwaards een schip onder Kapitain Argol, om eenen beeteren weg te zoeken, en den gevaarlyken weg by den zuidlyken streek der Indien en de geschillen met de Spanjaarden te myden, met uitdruklyken last, van nergens op het Spaansch gebied aan te komen, en den gang te neemen vry van de reeden der Zee-Roovers, die onder het land en de engten liggen, maar eenen regten en gereeden weg te zoeken, latende de Kanariën in 't Oosten; en van daar te loopen in eenen regten westerschen gang, of zo na mooglyk was, en dus de winden en waterloopen, welke alle, die den noorder-weg gezogt hebben, gehinderd hadden, te verzoeken, uit welke ontdekking grote verzeekerdheid en gemak voor de Maatschappyen zouden ryzen, en alle oorzaken van beleediging geweerd werden, spaarende de helf van de kosten in leeftogt en wagten, welke zy te vergeefsch moeten besteeden in de zuider doortogten. Hier toe voer Kapitain Argol van Portsmouth den 15den van Bloeimaand, zynen gang zuid-west neemende tot de hoogte van 30 graaden, latende de Kanariën 100 mylen oostwaards: hy vond de winden ruim, en nam zynen gang regt west, keerde nooit digter by het zuiden; zynde in de lengte van Barnada, vond hy den wind schaats op hem, egter zo, dat hy, den 23sten van Hooimaand, in de Haaven te Virginiën kwam, en vond in dit verzoek geenen stroom, nog iet, dat hem voor dien weg mogt doen vreezen: hy deed zyne reis in 9 weeken, daar van 2 weeken door kalmte verloopen waren, en daarom wilde hy die reis gemaklyk in 7 weeken doen: hy zeide, dat de winden daar zo veranderlyk waren, als ergens, en vond den weg goed en bekwaam: hy ging daar verder visschen, en vong zo veel Visch, meest Steur, dat hy 'er scheepen mede had

1609.

Kapitain Argol vind eenen bekwaamen en regten weg naar Virginiën.

1609. had kunnen laaden, had hy kennis van zouten gehad; dog hy had het ongeluk, dat een Man, die 'er verstand van had, op de reis was gestorven; hy bragt nog eenige gezoute ruggen van Steur mede.

Verwarringen en tweedragt onder de Engelsche in Virginiën.

In Virginiën gekomen zynde, vond hy de Engelsche zeer verward en tweedragtig, ook de overste Bevelhebbers, spruitende uit heerschzugt, elk over den anderen willende heerschen, maar meest uit gebrek aan leeftogt door luiheid, niet willende werken, en daar door moedeloos; en op hoop, dat de Indianen, gelyk zy plagten, zouden volharden in alles toe te voeren en met hen te handelen, hadden zy hunnen zaai-tyd verzuimd en dus hunnen voorraad opgegeten: dus byna wanhoopende, verkwikte hen dit schip van Argol met de gevange Visch, en zy stelden zig mede aan het visschen tot hunnen nooddruft; want de Indianen ziende, dat de Engelsche begonnen te vermeenigvuldigen, wilden die uitgehongerd en verdreeven zien.

Verdere zending van negen scheepen en Volk, met allerhande Vee, naar Virginiën.

Als deeze Argol in Bloeimaand vertrokken was, om eenen weg te zoeken, maakten zy ter zelver tyd zeven scheepen en twee Pienassen gereed, om omtrend vyfhonderd Mannen naar Virginiën te voeren, met alle toebehooren; en over hen, en die reeds in 't Land waren zonder opper-bevel, zou de Ridder Sr. Thomas Gates, een kloek Man, die lang als Kapitain over een Vaandel Voet-Volk in Nederland gediend, en in Zeeland nog een Vaandel onder zynen Luitenant had, daar volstrekt regeeren, volgens zeekere onderregtingen, nog met hem zendende den Ridder George Somers, als Admiraal, en Kapitain Nieuport, als Vice-Admiraal, met meer andere bekwaame en zeer geschikte Persoonen, met toegezeegelde brieven en lasten, hoe de een den anderen zou opvolgen by overlyden: deeze Vloot zou medevoeren dertig of veertig Vrouwen, eenige Hengsten, veertien of vyftien Merryen, eenige Varren en Koejen; hoewel zy goede hoop hadden daaromtrend, 6 of 7 dagreizen van daar, Koejen te vinden:

1609.

deis: zy zonden mede Bokken en Geiten, maar geene Schaapen, om het groot voordeel der wol, als Englands beste neering, van niet te onttvoeren; nog veele andere Beesten, ook Varkens, welke daar reeds zeer vermenigvuldigd waren. Deeze Vloot, lang beezig geweest zynde met uitreeden, en de een na den anderen gewagt hebbende, is uit Falmouth t' zeil gegaan den 18den van Sprokkelmaand, in weinige dagen haaren gang neemende voor de hoogte van Kanarien; daar zy beraadslaagden te zamen zuidwaards te loopen naar den zonkeerkring, en van daar westwaards te loopen, orde stellende, dat, zo zy verstrooid werden, de Admiraal zou loopen naar Baruado in West-Indien, een Eiland westwaards van Dominico, en daar de een 7 dagen na den anderen wagten: als zy met dit besluit op St. Jakobs dag omtrent 150 mylen by West-Indien gevaaren waren, overviel hen een groot onweer, dat 48 uuren duurde, daar door deeze Vloot verstrooid werd, en sommige hunne masten verlooren: na 3 dagen raakten vier scheepen by elkanderen, die, niets van hunnen Admiraal verneemende, en den wind goed hebbende, hunnen gang zetten naar de Haaven van Virginien, hun voorn. besluit niet volgende, en kwamen in hunne Haaven voor Jakobs Stad, den 21sten van Oogstmaand; in deezen weg, 44 graaden zuidwaards van Virginien, liep geen stroom met hen, die het voorneemen by het noordwesten kon hinderen; eenige dagen na de aankomst van deeze vier kwamen nog drie scheepen in, die voorgaven, dat de Admiraal met eene Pinas naar Baruado was gevaaren, gelyk bestemd was, daar nog geene regte weetenschap van was. Deeze zeven scheepen landden daar byna vierhonderd Mannen, zonder Gouverneurs, alle de voornaamste Hoofden in des Admiraals schip zynde: intusschen was daar in 't Land nog geene regeering, de een den anderen niet willende wyken; de Heer George Percy, Broeder des Graafs van Northumberland,

1609. welken zy in 't Land vonden, was wel de aanziendlykste, dog had nog by de oude of nieuwe Aankomelingen het meeste gehoor niet, en hier door zyn een deel van deeze scheepen met weinig laading naar huis gekeerd, van welke twee niet t' huis kwamen, maar op de kussen van Brittagne op de klippen aan stukken stieten; maar een Man van alle het Volk behouden zynde.

De Engelsche maaken hunne vierde uitreeding naar Virginiën gereed; onder den Baanderheer Delaware.

Niet tegenstaande deeze tyding gaven de Engelsche den moed niet verlooren, maar reedden weder drie of vier scheepen, om derwaards te vaaren, uit: zy zonden voor Gouverneur den Baanderheer Delaware, met allen goeden voortaad, hoewel zy niet twyffelden, of Sir Thomas Gates, en andere, met den Admiraal, zullen daar wel aangekomen zyn, en denken ook den weg regt en zeekerder te neemen, zo als Kapitein Argol dien gesogt heeft, gelyk gezegd is; zy houden ook voor zeeker, dat 'er nog Engelsche leefden van die voor eenige Jaaren, door den Ridder Sir Walter Raleygh, daar gevoerd waren; en dat die 50 mylen boven hunne Volk-planting zullen te vinden zyn, bescheid en kruissen, in boomen gesneeden, vindende: zy maakten gereedheid, om in 't Voorjaar derwaards te gaan met allerhande Ambagts-lieden, niet den Hervormde, en vier Predikanten, om de Indiaanen tot Christenen te maaken: de Ambagts-lieden zyn Smits, Timmerlieden, Zaagers, Visschers, Kuipers, Planters, om zuiker-rieten en wyngaarden te planten, Zoutzieders en Zee-kompas-maakers, denkende daar scheepen te timmeren, en dergelyke, gelyk in druk uitgegeven is.

In 't agtentwintigste boek hebben wy verhaald van twee Maatschappyen, welke men in Virginiën wilde planten, van welke de geene, die noordwaards op 42 graaden en hooger dagten te planten, daar geweest zyn, en het Volk afgevoerd is; maar zy zenden jaarlyksch eenige scheepen derwaards, handelen als Koopliedden met de Indiaanen, en brengen van daar veelerhande pelsseryen,

Maerters, Vossen en andere koopmanschappen. 1609.

De Bewindhebbers der Oost-Indische Maatschappy in de vereenigde Landen hebben negen scheepen uitgereed, om met den eersten goeden wind derwaards t' zeil te gaan, onder den Admiraal, Mr. Pieter Bot, van Amersfoort, met veele Soldaten, om daar eenige Jaaren te blyven, met Vrouwen en Kinderen: deeze voeren uit Zeeland den 30sten van Louwmaand, des Jaars 1610, andere uit Holland; zommige maar Piehassen zynde; de voorsz. Bot zou daar Gouverneur Generaal zyn.

De Nederlanders zenden negen scheepen, naar Oost-Indien.

In 't negenentwintigste boek verhaalden wy den staat van Oost-Vriesland, en dat Graaf Enno zyne Afgevaerdigde in 's Hage had gezonden, om de Staten Generaal der vereenigde Gewesten en den Gezant van Groot Brittagne te beweegen, om een goed verdrag te middelen tusschen hem en de Stad Embden, daar over de Staten drie verscheide brieven aan die van Embden zonden, om hunne Afgevaerdigde aan hun te zenden, met volle magt, tot een volkoomen verdrag noodig: dog zulks hebben die van Embden meermalen afgeslaagen, ten laatsten rond uit zeggende, dat zy niet gezind waren in verder verdrag met den Grave te treeden, ten ware hun de schaade, hunne Burgers door hem en zyne valsche geleid-brieven toegekomen, goed gedaan werd; daar by, dat zy ook bespreeken moesten goede verzeekering, hun wegens den Grave te geven, dat alles, wat toegestaan was, zou gehouden werden; verder wilden zy zig houden aan het 's Haagsche verdrag, hielden intusschen het geld, dat zy jaarlyksch den Grave moesten betaalen, in hunne handen. Ondertusschen beschuldigde de Graaf alom die van Embden sterk, in Engeland zendende zynen Kançelier, Thomas Françiscus, klaagende, dat hy, als van eene waarheid, onderregt was, dat zy hem verbannen en geld op zyn lyf gesteld hadden, hem van zynen Zoon zogten te berooven, en dien naar Geneve te zenden, om daar in hunnen Gods-

Staat des Graafs van Oost-Vriesland en der Stad Embden.

Beschuldigingen van den Grave, over de Stad.

1609. dienst opgebragt te werden, en dus zig volstrekt Meester van het Land te maaken, enz. Hier over schreef de Koning aan zynen Gezant, den Ridder Rudolph Winwode, ook aan de Staten der vereenigde Landen, wat onbehoorlyke stukken dit waren, belastende zynen Gezant en biddende de Staten middel te zoeken, dat de twist verdraagen en die van Embden in zulke onbillykheden niet gestyfd mogten werden. Die van Embden verontschuldigden zig, en betuigden sterk, met reedenen loochenende, zo dat het den Grave niet tot eer strekte zulke ongerymde en ongegronde beschuldigingen zo ligt te gelooven: zederd hebben die van Embden gedurig hunnen Geheim-Schryver Altingh in 's Hage gehouden, om de volbrenging van het 's Haagsche verdrag te verzoeken, gelyk ook de Graaf daar tegen deed; maar deeze zaken werden daar in 't Voorjaar opgeschort, verhinderd door den handel van het bestand.

De Koning van Groot Brittagne schryft voor den Grave van Embden.

Daar na zyn, door het aanhouden van den Engelschen Gezant, beider Afgevaerdigde in 's Hage beschreeven, daar zy verscheenen: dog men bevond, dat geen van beide volle magt had, om een volkoomen einde te maaken, des werden zy te rug gezonden, om breeder bevel te haalen: ondertusschen had de Graaf, in Herfstmaand, te Auryck in Oost-Vriesland eenen Land-dag beschreeven, om het Landschap te verzamelen in eene besloote Stad, daar de Graaf een Slot heeft, welke manier van verzamelen de Vriezen meenen te stryden tegen hunne vryheden, oude gewoonten en verdragingen, welke inhouden, dat hunne Land-dags-vergaderingen moeten gehouden werden in onbesloote Steden, als onder den blauwen Hemel: die van de Stad zogten den Grave deeze vergadering, als verdagt, te beletten zo veel zy konden, en zonden daar over een deel Krygs-Volk derwaerds, onder den Hoofdman Herman Wessels, doende alom beveelen aanslaan, dat zy in geene besloote Steden behoorden

te vergaderen. Dit Volk ontrent Auryck gekomen 1609.
zynde, om de vergadering te verstooren, zogt het
Volk des Graafs in Auryck met hen vriendlyk te handelen, en wilde hen wel in de Stad, maar niet op het Slot, laten komen: dog terwyl men hier over handelde, is het Volk ongeschikt in de Stad gevallen, daar op eenige van het Slot op hen schooten. Zy dus met geweld in de Stad geraakt zynde, zyn ook op het Slot gevallen, hebben dat geplundert, en eenige gevangen genomen, als de Jonkheeren Willem van Kniphuysen en Haren, den Drossaard Doria Wiarda, en des Kanceliers Schryver; zy namen ook de Giftery in, maar plunderden die niet, dog deeden alles opteekenen. Die van Embden hebben dit niet toegestaan, als strydende tegen hun bevel, en hebben terstond geboden de Gevange los te laten en beloofd wedergeving van het geene uit de plundering nog in wezen zou gevonden werden, gelyk zy daadlyk deeden, zelfs het geene bevonden werd Jongvrouwe Agnes, 's Graafs Zuster, toe te komen, en hebben beloofd voor het overige de waerde te betalen: de Overste Wessels werd geregtlyk aangesproken. De Staten namen dit zeer kwalyk, straften eenige van het Volk, dat daar by geweest was, zonden hunne Afgevaardigde, om van alles onderzoek te doen, en schreven ernstig aan die van Embden, om alles weder te geven, die daar op zig verontschuldigden, tot dat zy in alles verdragen werden. Men zeide verscheenen weder in 's Hage, in Louwmaand des Jaars 1610, wegens den Grave, Jonkheer Willem van Kniphuyzen en Doria Wiarda: de Graaf verklaarde by zyn geschrift begeerig, om Vrede te hebben, het geheele geschil tusschen hem en de Stad te draagen in handen en ter schikking der Heeren Staten Generaal, ja, Vredes halve genegen te zyn, om zyne Steden, Sterkten en Havens hun over te leeveren.

Muitery der Soldaten van Embden, en de Burgers, plunderende het Huis van den Grave.

In de voorige boeken hebben wy wel gewaagd

1609. van de oeffening der hooge School te Leyden, maar, door gebrek aan goede onderregting, nagelaten te spreeken van eene dergelyke te Franeker in Vriesland, welke Stad ligd in 't deel van Westergo, 2 mylen van Leeuwaarden, is eene goede, ryke en wel gebouwde Stad, vol van Adel, en van ouds zeer bevoorregt, wegens betoonde dapperheid: de Staten van Vriesland hebben, door toedoen van Grave Willem Lodewyk van Nassau, toen Stedehouder in Vriesland, deeze hooge School opgeregt in 't Jaar, 1585, wanneer de vereenigde Landen in grote benauwdheid waren over den dood van Willem van Nassau, Prince van Orange, en handelden, om zig te begeven in de bescherming des Konings van Vrankryk. In 't eerste waren daar toe Hoog-Leeraren beroepen, in de Godgeleerdheid, Martinus Lydius, Sibrandus Lubbertus, Henricus Antonii; in de Regten, Henricus Scotanus; in de Taalen, Johannes Drusius, in de Hebreeuwsche; Petrus Tiara en Lollius Adama, die naderhand Hoog-Leeraar in de Wysgeerte geworden is, in de Grieksche; en Elardus Reinalda in de Latynsche; deeze zyn de eerste geweest, uit welke Tiara Opperbestuurder werd, gelyk hy ook te Leyden geweest was; daar na zyn in de Regten geweest Julius Beyma, Johannes Saxdius, Marcus Lycklama en Thomerus Faber; in de Geneeskunde, Alardus Anletius, Raphaël Klynchil, anders Pelicius, en Augustinus Adama; in de Taalen, Johannes Arcerius Theodoretus, en na deszelfs dood zyn Zoon Sixtus Arcerius; in de Wysgeerte, Lollius Adama in de Reedenkunde, en Henricus Veno in de Zeeden- en Natuurkunde; in de Wiskunde, Adrian Metius. De School-Voogden zyn geweest, eerst alleen Kempo à Donia, daar na Obbo Waltinga, en eindlyk deeze vier, uit Oostergo, Kempo à Donia, uit Westergo, Jelgerus Feytsma, uit de Zeven Wouden, Elardus Reinalda, te vooren Hoog-Leeraar in de Latynsche Taal, en uit de Steden, Gellius Hillema,

Eene hooge School te Franeker opgeregt.

De eerste Hoog-Leeraars op de hooge School te Franeker.

lems, welke in dit Jaar dat ampt met eer bedienen. 1609.

Tot behulp der arme Leerlingen hebben de Vriezen eene Beurs opgeregt, daar in drie gemeene tafels waren, de eerste van dertig, de tweede van veertig, de derde van vyftig guldens 's Jaars kostgeld, welke laatste naderhand gebragt is op vyfenveertig en eenen halven gulden, dat elke Leerling 's Jaars aan den Huis-Verzorger voor den kost moet geven; het overige betaald het Landschap, welker getal tot zestig bepaald is, daar van Wybrand Hendricks Huis-Verzorger geweest is, en thans Gysbert Fransen, die dat tot genoegen der Heeren en Leerlingen bediend. Over deeze Beurs waren deeze drie Opzienders, Henricus Scotanus, Hoog-Leeraar in de Regten, Isbrand Balck, te vooren Predikant te Leeuwaarden, en Johannes Roggius.

In de voorige boeken hebben wy verhaald, dat, zo om den Godsdienst of dwang in 't geweeten, als den strengen elendigen Oorlog, zederd de komst des Hertogs van Alba, in 't Jaar 1567, zeer veel Volk, wel op eenige honderdduizenden geschat, uit de Nederlanden is geweeken naar Duitschland, Vrankryk, Engeland en Oostwaards, met Vrouw, Kinderen en Dienstboeden, welke hunne aankomende Zoonen en Jongelingen, als of zy geen Vaderland hadden, verder hebben gezonden naar Italiën, Spanje, Hongaryen, Turkyen, enz. om allerlei weetenschappen te zien en leeren, zynde van aard een opregt Duitsch Volk, als zynde Duitschers van afkomst, in vergelyking van andere Volken opregt, gewillig, eenvoudig, streng, arbeidzaam, nieuwsgierig, kunstig, vlytig, enz. welke gaven hun eene spoor waren, om ligt hun Vaderland te verlaten, weetende, hoe zig buiten 's Lands te gedraagen, en tot handwerken geneegen zynde; boven dien heeft het bannen en verjaagen hen genoodzaakt, om, ten einde met eer te leeven, meer weetenschappen en kunsten in vreemde Landen te zoeken, en zy hebben zo veele kunstige hand-werken voort-

Uitwykingen van het vlugten der Nederlanders, en wat zy geleerd hebben.

1609. gebragt, dat het te verwonderen is, als, allerhande nieuwe laaken-werken, gebloemde damasten, fluweelen, zyde-werken, zelfs ammelaaken-werk en servetten, met allerhande afbeeldingen van Beesten, Landschappen, Huizen, Boomen en Menschen, als of het geschilderd was; alle het welke men nu in Nederland maakte, met ontelbaare konsten; zelfs heeft Cornelis Dribbel van Alkmaar, die maaken kan iet, dat altyd beweegd, onder handen eene Klavicimbaal, welke van zelfs zal speelen, door de kragt der straalen van de Zon, als of het in eenen kelder uit de Zon was, welker kragt hy weet te leiden, dog de manier hoe is te lang, om te verhaalen: hy is in dienst des Konings van Groot Brittagne, en, om zyne konst, reeds van meer Princen en Vorsten verzogt; zo dat byna in geene Landen iet is, of zy hebben het, door de verstrooijing, afgeleerd en nagedaan, en zyn ook niet zo baatzugtig geweest, of zy hebben hunne eige konsten, weetenschappen en vlyt gaerne aan andere Volken medegedeeld en getoond, als in Engeland het maaken van baajen, zaajen, grove greinen, kanfassen, perpetuanen en allerhande laaken-werken, gelyk zy ook voor 200 of 300 Jaaren, door hooge vloeden, en andere beroerten, in Engeland gevlugt, daar het maaken van wolle laakens en wisserten, en van tapitzeryen in Italien, Vrankryk en andere Landen, bragten. In Duitschland, Engeland en elders zyn veele Waalen, Vlamingers en Brabanders, welke waarschynlyk daar blyven zullen, onaangezien het bestand, dewyl hen dat niet hersteld, om hunnen Godsdienst; in Engeland zyn zy te Nordwiche, Colchester, Sandwiche en in andere Plaatzen; in Duitschland zyn zy in veele Steden verspreid, als te Wezel, Keulen en Aken, en hebben voor al in 't Land van den Paltz-Graaf geheele Steden gebouwd, als Franckendaal, daar zy een Klooster en gehugten by een gebragt en 'er eene fraaje Stad, vol huizen en woningen, van gemaakt hebben, hebbende Stads-regten en vryheden

De Nederlanders zyn grote Kunstenaars.

Cornelis Dribbel van Alkmaar een groot Kunstenaar.

Nog veele Steden buiten 's Lands met Nederlanders bewoond.

Franckendaal door de Nederlanders gebouwd.

den verkreegen, om zig zelve te regeeren en hunne Stad met goede wagt en wapenen te bewaaren, zynde byna geheel door Nederlanders bewoond, men spreekt 'et Nederlandsch, en Mannen en Vrouwen gaan gekleed als de Nederlanders, gelyk ook nog de meeste in Engeland doen, door de beleefdheid der Princen en Vorsten, die hunnen vlyt en naerstigheid pryzen, eeren en bevorderen. 1609.

Tot gedagtenis der Nederlanders zullen wy verhaalen, hoe zy onlangs de nieuwe Stad Hanauw, in 't Graafschap van Hanauw, gebouwd hebben.

Veele Nederlandsche Huisgezinnen, welke over veele Jaaren te Frankfort waren nedergeslaagen, waren, in 't Jaar 1596, te onvreden, om dat men hunne te vooren vergunde vryheden wilde besnoejen; des zy gehandeld hebben met Grave Philips Lodewyk, geboore Graaf van Hanauw en Reneck, Heer van Muntzenbergh, een zeer braaf en dapper Heer, die getrouwd had de Dogter van wyle Willem, Prince van Orange: deeze Graaf heeft hun by zyne Stad Hanauw, omtrend 3 mylen van Frankfort geleegen, eene plaats gegeven, om te bouwen. *De nieuwe Stad Hanauw door de Nederlanders gebouwd.*

De voornaame Beginners en Aanzetters hier van, door het gansche Volk verzogt en gemagtigd, waren, Pieter Rene Mahu, Paulus Pels, Hector Schellekens, Cornelis van Dale, Isaäk van Muizenholen, Nicolaas Heldbix, Paulus Schomberck, en andere, meest Kooplieden van Antwerpen, welke met den Grave hebben verdraagen voor een veld aan de oude Stad Hanauw, die wel geleegen is aan de Rivier Quinse, welke voorby de Stad loopt in de Mayne, de Rivier van Frankfort, by welke men dagelyksch allerhande schuiten ziet vaaren van en naar Frankfort, 3 mylen van daar, zynde eene fraaje landsdouw, hebbende wynbergen nevens de Mayne, en zeer schoone uitzigten. Deeze plaats hebben zy beloofd te bouwen op de nagenoemde voorwaarden, besllooten ten overstaan van Grave Johan van Nassau, Broeder van wylen den Prince van Orange, en *Eerste Bouwers der nieuwe Stad Hanauw.*

1609. zyne Zoonen Willem, Johan en George, met de andere Broeders des Huis van Nassau, den Over-Amptman, andere Bedienaars van het Graafschap, en den Raad en Overheid der Stad Hanauw, met hunnen Heere en Grave; te weeten, dat zy vryheid van Godsdienst zouden hebben volgens de H: Schrift, gelyk te Geneve en in 't Palatinat gebruikt werd; dat zy hunne eige Predikanten zouden mogen verkiezen, aan welke de Graaf last zou geven, om in 't Nederduitsch, Fransch en Italiaansch, zo het noodig was, te mogen preediken; dat allerhande Volken, goed getuigenis van eerbaarheid hebbende, daar mogten komen woonen, die dezelve vryheden, als de Burgers, mogten genieten, al werd hy geen Burger, eed van getrouwheid doende, en jaarlyksch betaalende gelyk een Burger; zy zullen ook mogen vertrekken wanneer zy willen, zonder daar voor geld te betaalen, en de koophandel zal vry zyn, om te verkoopen in 't groot of klein; van een stuk goederen, dat zy inbrengen, het zy een pak, vat of mande, dat boven honderd ponden weegd, zullen zy eene batze betaalen, al woeg het tweeduizend ponden, of zo groot, als het zyn kan, voor het uitgaande niets betaalende; van een voeder wyn, dat men in den kelder legd, zal men twee guldens, en van eene ton bier één derde van eenen gulden betaalen; elk Huisgezin zal jaarlyksch voor hofdienst, welken het den Heere schuldig is, daar aan niet willende onderworpen zyn, betaalen twee guldens. De Graaf was gehouden de Stad rondom te bemuuren en sterken met eene Gragt van veertig, en op zommige plaatzen zeventig voeten breed, met drie poorten en optrekkende bruggen, en zy is met vyf bolwerken aan de oude Stad Hanauw gehegt; zynde der Stads binnen-muur wel lang drieduizend en breed tweeduizend voeten, met eene haaven binnen de Stad; welke haaren loop zal hebben tot in de Mayne; eenen groten musquet-scheut buiten de Stad; ook eene kraan, waag en koophuis.

Vryheden der nieuwe Stad Hanauw.

De

De Graaf verkogt den grond der Stad aan elk Volk voor honderd guldens de mergen, welke naast aan de markt lag, de daar op volgende voor tagtig, en de slegtste geleege voor vyftig guldens, en zulks voor eens en erflyk, de mergen gereekend op honderd zestig roeden; en de roede op twaalf en eenen halven voet in 't vierkant, bedraagende elke mergen 2000 voeten. Daar is reeds eene schoone markt, veel betimmerd van rooden gehouwen steen, vierkantig, lang vyfhonderd en breed vierhonderd voeten, daar op zy meenden een fraai Raadhuis met eenen tooren te maaken: daar zyn reeds twee Kerken, van gehouwen steen rondagtig gebouwd, welke men twee Kerken mag noemen, schoon zy aan elkanderen gehegt zyn; want zy zyn afgescheiden, zo dat men in de eene in 't Fransch en in de andere in 't Nederduitsch preedikt: zy hebben 'er reeds eene drukkery, eene school, en veele zeer schoone huizen getimmerd, onder andere een, om de gelykheid, de Ark van Noach genoemd, door Rene Mahu gansch van harden rooden steen gebouwd; alle de straaten zyn regt getrokken, vyftig voeten breed; jaarlyksch zyn hun twee jaarmarkten, en weeklyksch twee marktdaagen van wyn- en koorn-markt vergund; zy hebben daaglyksch een markt-schip op Frankfort. 1609. Beschryving der nieuwe Stad Hanauw.

Dit nieuw Hanauw is wel geleegen, heeft eene gezonde lugt en groten doortogt van Neurenburg, Augsburg, Bambergh en Leypzich op Frankfort. De nieuwe Nederlandsche Burgery heeft haare eige Burgermeesters, Amptenaars en wagt, en geneerd zig meest met zyden, verwen en boorden, maaken ook goede boratten, saajen, laakens, Spaansche zargiën, enz. en hebben veele treflyke Kooplieden, welke de andere te werk stellen; ook veele Juweliers en allerhande hand-werken. De oude Stad Hanauw is niet zo groot; daar houd zig de Graaf op zyn Slot, en de Burgery geneerd zig met wyn, koorn, Vee, wol, en sommige hand-werken.

Heeft

1609\. Heeft de Oorlog veele Steden in Nederland vernield, gelyk wy verhaald hebben, daar tegen zyn weder gebouwd de Steden Willem-Stad, de Klundert, Arnemuyden, Yzendyk, de Schans Lillo, byna als eene Stad, en meer andere.

Nieuwe Steden in Nederland gebouwd.

De Koningin van Vrankryk heeft den Koning weder eene Dogter gebaard; zo dat de Koning wettig by zyne Koningin, behalven de Bastaarden, drie Zoonen en drie Dogters heeft.

De Koningin van Vrankryk baard haare derde Dogter, zynde haar zesde Kind, den 7 September.

Tot voorkoming der swaarigheden, die ontstaan mogten uit de vryheid, welke het bestand aan elk in zynen Godsdienst toelaat en invoerd, en tot behoud van den Roomschen Godsdienst, hebben de Aards-Hertogen een Plakkaat doen afkondigen, gedagteekend den laatsten van Wintermaand, des Jaars 1609, verbiedende schandlykheden en oeffeningen, welke eenige, zo van hunne Onderdanen, als andere, doen en gebruiken, tot veragting van den Roomschen Godsdienst, dus luidende;

Plakkaat der Aards-Hertogen noopens schandlykheden.

De Aards-Hertogen. Onze lieve en getrouwe, den Kancelier en Lieden van onzen Raad van Braband, zy welvaard en liefde! Alzo wy, om de rust der Nederlanden, na zo lange en aanhoudende kwellingen, te vorderen, bewoogen zyn geweest en goedgevonden hebben met de Staten der vereenigde Gewesten te sluiten het verdrag van bestand der laatstleede Grasmaand, en, onder andere, daar by aan de Inwooners van die Gewesten vryen handel en koopmanschap in de Landen van onze gehoorzaamheid toe te staan, mits zig in dezelve stil en in Vrede met onze andere Onderdanen gedraagende, zonder, door daden of woorden, hun tegen het H: algemeen, Apostolische, Roomsche Geloof, daar van wy belydenis doen, eenige schending te geven, daar naar wy gehoopt hadden, dat elk zig gedraagen zou hebben, gemerkt onze bedoeling nooit anders geweest is, dan daadlyk, volkoomen en in alle opregtheid het voorsz. verdrag te onderhouden en doen onderhouden, het zelve verwagtende

tende wegens de voorsz. Staten, naar het gevoelen, 1609.
dat wy van hen hebben: nogtans is men gewaar geworden zederd eenigen tyd herwaards, dat zommige oproerige Geesten van dag tot dag aanporren en poogen, zo door preedikingen, als onbehoorlyke vergaderingen by nagt, en anderzins, door schandlyke daden en woorden, onze voorsz. goede Onderdanen te beroeren, verleiden, op te ruijen en tot verandering en nieuwigheid te verwekken, tegen ons H: algemeen Geloof: daarom wy, gemerkt deeze zaken, daar in willende voorzien, om verder kwaad te myden, met goedvinden van onze Raaden, hebben verbooden, en verbieden door deezen, aan alle Persoonen, van wat rang of staat zy zyn, zo woonende als komende in de voorsz. Landen van onze gehoorzaamheid, te preediken, leezen, of verspreiden eenige afgekeurde leering, strydende tegen ons voorsz. H: Geloof en den Roomschen Godsdienst, of derzelver wetten en overleeveringen, het zy oopenbaar of in eenige verborge vergaderingen; gelyk wy ook uitdruklyk verbieden aan alle Onderdanen en Inwooners der voorsz. Landen en Gewesten van onze onderdanigheid zig eenigzins te laten vinden, by te staan, of te begeven tot de voorsz. preedikingen en verboode vergaderingen, zo binnen als buiten de paalen van onze voorsz. Landen, op lyfs-straf en eeuwigen ban, naar het goeddunken van de Regters der Plaatzen, daar zulke schandlykheden en overtreedingen geschieden; gelastende en beveelende aan een ieder, van buiten in onze Landen komende, geduurende den tyd van hun verblyf, handel en anderzins, zig stil te gedraagen, zonder zig eenigzins te onderwinden, om te twisten over het stuk van den Staat of Godsdienst, en zonder te houden of te doen eenig gesprek, of daad van schande, of te zingen eenige Psalmen, by de algemeene Apostolische Roomsche Kerk niet toegelaten, het zy oopenbaar of bedekt: dus doende zullen zy in alle vryheid en verzeekerdheid ge-

1609. houden werden, eeven zo, als den Onderdanen des Konings van Groot Brittagne, hanteerende in de Koningryken van Spanje, toegestaan is, volgens den inhoud des agtsten artykuls van het voorsz. verdrag, op boete, dat de Overtreeders, en die daar tegen doen, gestrafd zullen werden door de Regters der Plaatzen, daar zulk eene overtreeding geschied, naar geleegenheid en eisch der misdaad. In gevolge van dien zullen zulke, die in de Kerken of eenige Godsdienstige plaatzen van onze voorsz. Landen zullen komen, daar toe zy nogtans niet zullen gedwongen werden, gehouden zyn dezelve eer en agting te toonen, het zy geduurende den Godsdienst of anderzins, als andere Inwooners en Onderdanen van onze Gewesten doen; gelyk zy ook zullen gehouden zyn dezelve eer te bewyzen op de straaten, het H: Bondzeegel des Autaars, of eenige omgangen der Geestlykheid, ontmoetende, of ten minsten ter zyde en uit den weg te wyken, zonder door daden, teekenen of woorden eenige vertooning daar tegen te maaken, tot schande en ontstigting van andere, op straf als boven. En die, het zy uit de vereenigde Gewesten, of andere Koningryken en onzydige Landen, herwaards zullen willen komen woonen, verstaan wy, dat hun zulks, volgens den 28sten artykul van het voorsz. bestand, zal vry zyn en toegelaten werden, mits zy daar Roomsch leeven, gelyk onze andere Onderdanen, en verder onderhouden de Burgerlyke wetten, vaststellingen en andere beveelen, daar verkondigd, het zy wegens ons, of de Wethouders der Steden en Plaatzen van hunne byzondere wooningen, op straf, dat zy, anders doende, of zig oopentlyk beroemende, dat zy eenigen anderen, dan den algemeenen, Apostolischen Roomschen Godsdienst belyden, aan den lyve zullen gestrafd werden, als Verbreekers en Overtreeders van het voorsz. bestand, en Verstoorders der gemeene rust. En ten einde niemand voorwende van ons tegenwoordig bevel en verbod onkundig

te

te zyn, gelasten en beveelen wy u, dat gy aanstonds, zonder uitstel, dezelve doed afkondigen in alle Steden en Plaatzen van ons Land en Hertogdom van Braband en Over-Maas, daar men gewoon is uitroepingen en afkondigingen te doen: en handeld en doed handelen, tot onderhouding en nakoming van dien, tegen de Overtreeders en Ongehoorzaame, met uitvoering der voorn: straf, zonder eenige gunst, oogluiking of verdrag: wy geven u volkoome magt, gezag en zonderling bevel, om dit te doen, met het geene 'er aankleefd. Wy gelasten en beveelen allen en een ieder, dat zy u, het zelve doende, ernstig verstaan en gehoorzamen, want het ons dus geliefd. Gegeven in onze Stad Brussel onder ons tegenzeegel, hier op gedrukt in 't Plakkaat, den 31sten van Wintermaand, des Jaars 1609. By de Aards-Hertogen in hunnen Raad, *d'Engien*. 1609.

Volgens het voorige hebben die van Vlaanderen, den 29sten van Louwmaand, des Jaars 1610, dit volgende bevel afgekondigd noopens het invoeren van boeken, geschriften, liedjes, enz.

De Voorzitter en Raadslieden der Aards-Hertogen van Oostenryk, Hertogen van Bourgognien, Lotryk, Braband, enz. Graven van Vlaanderen, enz. gesteld in Vlaanderen. Alzo men bevonden heeft, dat de Ketters en Vyanden van de H: Kerk, en ons algemeen, Apostolisch Roomsche Geloof, zoekende hun fenyn te verspreiden en zaajen, in de Steden en ten platten lande van de onderdanigheid der Aards-Hertogen, onze oppermagtige Heeren en Princen, daaglyksch heimlyk door middelen, van hen gekoozen, en daar toe zeer bekwaam, overzenden en zaajen boekjes, geschriften, verhaalen en liedjes, vol van laster en valsche leering, geheel tegen onzen voorn: Godsdienst en Geloof, welke zy daar toe byzonder in groot getal doen maaken en drukken, om daar door de goede Onderdanen te verleiden, beroeren en af te trekken van de onderdanigheid aan hunne Princen, en de agting, welke zy schuldig zyn aan hun-

1609. ne Regeerders en wettige Geestlyke of Waereldlyke Overheid, daar door de Kwaade in hun kwaad worden gestyfd, en de Slappe en Wankelbaare langs hoe meer verflauwd, en veele Roomsche, lauw en koud zynde, vallen in klein agting van hunnen Godsdienst, ziende die, zonder straf, zo zeer verongelykt en bespot, door zulke en dergelyke schimpende en lasterende boekjes, verhaalen en liedjes; zo is het, dat wy, begeerende door alle mooglyke middelen daar in te voorzien, en te beletten, dat voortaan zulke pestige boekjes, verhaalen en liedjes niet meer werden gebragt, verspreid en gezaaid onder de goede Onderdanen van onze voorn: Princen, en dat zy die niet leezen en bewaaren, volgens de uitdruklyke brieven der voorn: Aards-Hertogen van den 24sten van deezen, hebben verbooden, en verbieden door deezen alle Persoonen, van wat Volk, rang of staat zy zyn, Ingezeete of Vreemde, in deezen Lande van Vlaanderen, onder de gehoorzaamheid der voorn: onze Princen, te brengen eenige boeken, buiten denzelven Lande gedrukt, gepakt en gewonden in pakken, tonnen, of anderzins, zonder daar van voor de ontpakking behoorlyke kennis en berigt te geven aan den Hoofd-Officier en de Wethouders der Plaats, daar zy zullen aankomen, hun ten langsten 's daagsch na derzelver aankomst daar van eene behoorlyke lyst gevende, welke, in 't byzyn van den Pastor der Plaats, of eenen anderen Geestlyken Persoon, die daar gesteld mogt zyn tot onderzoek der boeken, de pakken of tonnen, in welke de voorn: boeken zyn, zullen laten oopenen, om die te onderzoeken en na te zien, op verbeurte der boeken: zo 'er eenige verboode boeken onder gevonden werden, zullen zy die aanslaan en oopentlyk verbranden, en straffen den geenen, die ze gebragt zal hebben, en ook dien, die ze ontfangen en gehuisvest heeft, aan den lyve, na dat zy zullen bevinden te behooren: en zo zy die goed en Roomsch vinden, zonder eenigen smet of

of agterdogt van kettery, zullen zy den Koopman 1609.
onder de voorsz. lyst eene verklaaring geven van
die onderzogt te hebben, en laten ze vervoeren,
dat hem dienen zal ten vry geleide, om die verder
te brengen ter plaatze, derwaards zy geschikt zyn.
Verbiedende verder in 't gemeen alle Persoonen als
vooren het inbrengen en ontfangen der ketterſche
en ſchandlyke boeken, geſchriften, verhaalen en
liedjes, welke men niet verſtaat eenigzins in de Landen van herwaards over te dulden of ontfangen, op
ſtraf, dat de geene, die hier tegen doed, oopenbaar gegeesſeld zal werden, voor elk boek verbeuren eene boete van tien guldens, en boven dien
voor altyd gebannen te zyn, op ſtraf van de galg.
Wie ook bevonden werd zulke boekjes, geſchriften,
verhaalen of liedjes onder zig te hebben en 24 uuren te houden, zonder die aan den Officier of iemand der Overheid geleeverd te hebben, zal door
de Overheid daadlyk geſtrafd werden met eene geldboete of andere ſtraf. Die ze geleezen zal hebben
uit nieuwsgierigheid, al ontdoed hy 'er zig van, zal
voor de eerſte reis verbeuren tien guldens, en voor
de tweede reis gehouden werden voor eenen Begunſtiger van kettery, en geſtrafd werden naar
goedvinden van het Geregt, als boven. Die ze,
na het leezen, mededeelen, zenden, verkoopen of
leeveren aan zynen Buur, Vriend of eenen anderen,
buiten of binnen de Stad of Plaats van zyne wooning, zal gehouden werden als een Ketter, die
ſchending gedaan heeft, en als zodanige oopenbaar
gegeesſeld of anderzins geſtrafd werden met eene
geld-boete en banning, ter ſchikking der Overheid.
Gelastende verder alle Overheden, dat zy, wegens
hunne Hoogheden voorsz., zullen verzoeken aan alle Pastors en Predikanten der Steden en Kaſteelen
de Gemeente ernſtig te vermaanen zig zorgvuldig
te wagten van de besmetting en het fenyn, dat de
Vyand van God en zyne H: Kerk onder hen zoekt
te zaajen door de voorn: boekjes, geſchriften, ver-

1609. haalen en liedjes, hen aanzettende, niet alleen van die niet te leezen en onder hen te houden, maar ook, naar hun vermogen, te beletten, dat andere, hunne Buuren en Vrienden, die leezen of onder hen houden, maar in zulk een geval de Overheid daar van te berigten, om daar tegen te voorzien, als vooren. Afgekondigd in de oopenbaare kaamer des Raads van Vlaanderen, in de tegenwoordigheid der Gemagtigde van het zelve Hof, der Advokaten, Procureurs, Deurwaerders en andere Bystaanders, den 29sten van Louwmaand, des Jaars 1610, onderteekend, *J: Masseau.*

By het bestand waren eenige stukken overgelaten, om naderhand over een te brengen door Gemagtigde, daar toe wederzydsch te stellen, en zyn, den 19den van Herfstmaand, wegens den Aards-Hertog in Holland gezonden de Schatbewaarder Robiano, Louys Verreycken en Johan Baptista Maes, welke by de Staten gehoor hadden den 21sten, om de overige swaarigheden af te doen: hunne volmagt toonende, vond men, dat de Aards-Hertog zig daar in nog noemde Hertog van Gelre, Graaf van Zutphen, Holland en Zeeland, en Heeren van Utrecht, Vriesland, Over-Ysfel en Groningen, dat de Staten verwonderde, die hun toonden, dat het volstrekt streed tegen het bestand, dat de Aards-Hertog, de hoogheid van die Landen afgestaan en dezelve vry verklaard hebbende, eevenwel de naamen behield, en dat zy daarom op die volmagt niet konden nog wilden handelen, om de verklaarde vryheid niet te benadeelen, enz. deeze Gemagtigde wilden dit verontschuldigen, als of het onbedagt geschied was, en dat de Koning van Engeland den naam van Vrankryk, en die van Spanje van Jeruzalem, voerden, enz. dog de Staten en derzelver Gemagtigde zeiden, zy konden op zulk eene volmagt niet voortgaan; des zy om eene andere moesten zenden, na welker komst gelyk het behoord zy begonnen te handelen, reizende dikwils over en weder

der naar Brussel, om daar te betoogen, dat de vereenigde Landen niet wilden wyken van het verbooden der scheepen, zynde, dat die van Zeeland meenen regt te hebben, dat alle scheepen, uit de Zee komende of ter Zee gaande, daar moeten lossen en overgelaaden werden; de andere wilden de Zee tot Antwerpen geoopend hebben: ook wilden de Staten de hoogheid van Cadsant, Oostburgh, Woude, Oosterhout, Dongen, het Land van Kuyk, de Heerlykheden des Ryks van Nymegen, of de Maas en Waal, en der Twenthe, niet overgeven, en dus konden zy wel in eenige, maar niet in deeze dingen, overeenkomen: des de Aards-Hertog die zogt te brengen tot de Gezanten der Koningen en tot Paasschen uit te stellen, daar toe de Staten niet wilden verstaan, als zynde buiten het bestand, voor dat het besprooke volbragt was: dog eindlyk zyn zy, den 7den van Louwmaand, in veele zaken over een gekomen, en hebben het stuk der verbeurd-verklaaringen volkoomen beslooten en in druk uitgegeven, daar van wy het afschrift stellen, met de wederzydsche Gemagtigde en derzelver volmagt. 1609

Alzo uit het verdrag van bestand, den 9den van Grasmaand, des Jaars 1609, in Antwerpen tusschen de Gemagtigde der Heeren Aards-Hertogen van Oostenryk, enz. en de Staten Generaal der vereenigde Nederlanden gemaakt, eenige swaarigheden en twyffelagtigheden ter eene en andere zyde, ook door beider Hoofden en Onderdanen, waren voorgesteld en in bedenken genoomen op de vermeerdering en naadere verklaaring daar van te letten, en eindlyk goedgevonden was door Gemagtigde van beide zyden by naadere handeling daar op te verdragen, en die daar over veele vergaderingen en t'zamenspreekingen gehouden hebbende, waren heden, den 7den van Louwmaand, des Jaars 1610, in 's Hage vergaderd, wegens den Aards-Hertog, de Heeren Balthazar de Robiano, Overste-Schatbewaarder der Heerlykheden en inkomsten van den Aards- Naamen der Gemagtigde tot eene naadere handeling.

1699. Aards-Hertog; Louys Verreycken, Ridder, Heer van Hamme, Raad van Oorlog, Audiencier en eerste Geheim-Schryver van zyne Hoogheid; en Johan Baptista Maes, Raad en Advokaat Fiskaal in den Raad van Braband: wegens de Heeren Staten Generaal, Jongheeren Hendrik van Brienen d'Allte, Heer van Sinderen; Johan van Oldenbarneveld, Ridder, Heer van den Tempel, Roodenrys, enz. Advokaat en Bewaarder van het groot zeegel, de papieren en registers van Holland en West-Vriesland; Jaques de Maldere, Ridder, Heer van Heyes, enz. eerste en vertoonende den Aadel in de Staten en Raad der Graaflykheid van Zeeland; Justus van Rysenburgh, Heer van Rysenburgh, eerste Burgermeester der Stad Utrecht; Tinco van Oenama, Grietman van Schooterland; Ernst van Ittersum, Drossaard van Twenthe; en Abel Coenders van Helpen, Hoveling te Faen en Cantes, welke, volgens hunner beider volmagten en lastgevingen, hier na ingevoegd, verdraagen en over een gekomen zyn over de volgende stukken en artykulen;

Artykulen van het naadere verdrag tusschen den Aards-Hertog en de Staten.

1. Dat de Inwooners en Ingezeete der vereenigde Landen, komende in de Landen en Gewesten der onderdanigheid van den Heere Aards-Hertog, en zig schikkende naar het voorsz. verdrag, daar dezelve vryheid zullen genieten, als de Onderdanen des Konings van Groot Brittagne, tot welken einde de artykulen, daar over handelende, aan alle Regeerders, Overheden en Amptenaren in de Gewesten door zyne Hoogheid zullen gezonden werden, met bevel, om zig daar naar te gedraagen, en zullen de Inwooners der vereenigde Landen, alom onder zyne Hoogheids gebied, zig mogen laten dienen door zulke Advokaten, Procureurs, Notarissen, Solliciteurs en Executeurs, als hun goeddunken zal, die daar toe ook, des noods en daar toe verzogt zynde, door de gewoone Regters gelasd zullen werden.

2. Dat zyne Hoogheid ten eersten zal voorzien, dat

dat bekwaame en eerlyke plaatzen werden gesteld, 1609.
tot begraaving der lighaamen van de geene, die van der Staten zyde onder zyne Hoogheids gebied zullen overlyden.

3. De Aards-Hertog nog Staten zullen, buiten hunne grenzen, van de voorby gaande goederen, te water nog te land, geene inkomende, uitgaande of andere lasten ontfangen.

4. De Onderdanen des Aards-Hertogs en der Staten zullen wederzydsch in de Landen van elkanderen hunne oude vryheid in de tol-regten, welke zy voor den Oorlog in Vrede bezaaten, genieten.

5. Het komen, omgaan en koophandel dryven tusschen de Onderdanen zal niet mogen belet, maar alle beletzelen afgedaan werden.

6. Alle goederen en regten, welke, volgens het verdrag, wederzydsch aan de oude Eigenaars, hunne Erven, of die regt op dezelve hebben, wedergegeven zyn of nog moeten werden, zullen die Eigenaars mogen verkoopen, zonder dat noodig is daar toe byzonder verlof te verwerven, onaangezien het 13de Art: van het voorn: verdrag vermeld, uitgezonderd eigendom van de renten, die, door den Fiskaal in de plaats der verkogte goederen bekend zullen werden, mitsgaders de renten of brieven, staande ten laste van den Fiskaal.

7. Alle versweege goederen en regten, roerlyke of onroerlyke, renten, brieven, schulden, eischen en andere, welke niet met goede kennis door den Fiskaal zyn aangeslaagen voor den 9den van Grasmaand, des Jaars 1609, zullen den Eigenaars, hunne Erven, en dien, die daar op regt hebben, met alle de vrugten, renten, inkomsten en voordeelen, ter vrye schikking volgen; ook zal de Fiskaal die Verswygers, nog hunne Erven, om die oorzaak niet mogen moejen, maar de Eigenaars, hunne Erven, of die hun regt hebben, zullen tegen een ieder des aangaande regt hebben als voor hun eigen goed.

1609. 8. De boomen, na den 31sten van Bloeimaand, des Jaars 1609, afgehouwen, en die ten daage van het besluit des verdrags op den grond laagen, ook die toen verkogt, maar nog niet omgehouwen waren, zullen den Eigenaars volgen, onaangezien de gedaane verkooping, zonder dat zy gehouden zullen zyn daar voor iet te betaalen.

9. De vrugten, huuren, pagten en inkomsten der Heerlykheden, landen, tienden, visscheryen, huizen, renten en andere inkomsten der goederen, welke, volgens het verdrag, wedergegeven zyn of moeten werden, verscheenen na den 9den van Grasmaand, des Jaars 1609, zullen den Eigenaars, hunne Erven, of die regt daar op hebben, voor het geheele Jaar volgen.

10. Van de door of aan den Fiskaal verkogte goederen, afgeloste renten, of geld-zommen, zullen den Eigenaars, hunne Erven, of die hun regt hebben, brieven verleend werden, welke hun zullen dienen voor een verklaarend bewys, volgens het verdrag, met overwyzing der jaarlyksche betaaling op eenen Rentmeester in de Gewesten, daar die verkogt of gelost zyn, welke daar in genoemd zal werden, en de prys zal gereekend werden naar de eerste verponding, oopentlyk of anderzins gedaan, daar van het eerste Jaar renten zal verschynen en betaald werden den 9den van Grasmaand, des Jaars 1610.

11. De huuren der aangeslaage of opgeteekende goederen, schoon voor veele Jaaren gemaakt, zullen met het Jaar 1609 eindigen, naar het gebruik der Plaatzen, daar die goederen geleegen zyn, en de huuren, die na den 9den van Grasmaand, als te vooren gezegd is, verschynen, aan de Eigenaars betaald werden: des is verdragen, dat, zo de Gebruiker der goederen, voor de vrugten van den aanstaanden oogst, aan die goederen eenige kosten heeft gedaan, hem die, naar gewoonte, of ter schikking van het Geregt der Plaats, daar die

goe-

goederen geleegen zyn, door de Eigenaars zullen betaald werden. 1609.

12. De verkooping der aangeslaage of opgeteekende goederen, gedaan zederd het besluit des voorn: verdrags, werd voor niets gehouden, gelyk ook die te vooren gedaan zyn tegen de verdragingen met eenige Steden in 't byzonder.

13. Voor de goederen, tot Sterkten, oopenbaare werken, of Gods-huizen gebruikt, zal den Eigenaar voldoening geschieden, volgens het 19de Art: des verdrags.

14. De huizen van byzondere, welke, volgens het verdrag, wedergegeven zyn of moeten werden, zullen wederzydsch niet anders of meer met Guarnizoenen of anderzins belasd werden, dan die der andere Onderdanen van gelyke geleegenheid.

15. Indien de ontruiming der goederen en regten, welke behooren wedergegeven te werden, op eenige Plaatzen moeilyk werd gemaakt, zal de Regter van die Plaatzen daadlyk die wedergeving doen ter uitvoer brengen, en daar in den kortsten weg gebruiken, zonder dat, onder voorgeven van onbetaald hoofdgeld of anderzins, tegen het 13de Art: des verdrags, derzelver wedergeving uitgesteld zal mogen werden.

16. Daar klaar bevonden werd, dat alle de goederen van iemand der eene of andere zyde aangeslaagen of opgeteekend zyn geweest, zo dat hy geene middelen heeft behouden, daar uit hy de renten van zyne schulden, gevallen geduurende dien aanslag of die opschryving, heeft kunnen betaalen, die zal niet alleen van de gansche lasten en renten, volgens het verdrag, maar ook van de gemeene en personeele belastingen der Jaar-renten, in dien tyd verscheenen, vry zyn.

17. Onder ontervingen, uit haat van den Oorlog gedaan, werden begreepen die geschied zyn om eenige zaken, daar uit de Oorlog gesprooten is, en die daar van afhangen.

18. Van

1609. 18. Van de eene of andere zyde zal niemand, oopentlyk of heimlyk, in 't veranderen van zyne woonplaats belet werden, mits betaalende de regten, daar toe staande, en alle beletzelen, zederd het verdrag gedaan, zullen daadlyk werden afgedaan.

19. Onder de wedergeving der goederen en regten, by het verdrag toegestaan, werden ook begreepen die geleegen zyn in 't Graafschap van Bourgognien en Charlois; en het geene, volgens het verdrag en deezen handel, aan de Eigenaars, hunne Erven, of die regt daar op hebben, nog niet is wedergegeven, zal van beide zyden alom ten eersten ter goede trouw wedergegeven werden.

20. De Aards-Hertog en Staten belooven een ieder der voorn: stukken ter goede trouw te voldoen en laten voldoen en nakomen, onder verbanden, in 't voorsz. gesteld, en alzins, of deeze daar in verhaald stonden.

21. Eindlyk is verdraagen, dat alle de stukken en artykulen des verdrags van den 9den van Grasmaand laatstleeden, welke in deeze niet uitdruklyk veranderd of nader verklaard zyn, voor een ieder in hun geheel en onverminderd blyven, zonder dat, meer oopentlyk of bedekt, tot iemands voor- of nadeel zal strekken of eenigzins geduid mogen werden het geene, mondlyk of schriftlyk, van de eene of andere zyde, in deezen handel is voorgesteld of bygebragt; maar zullen, zo wel de Aards-Hertog, gemeene en byzondere Staten, als alle Princen, Graven, Baanderheeren, Steden, Vergaderingen, Heeren, Eedelen, Burgers en andere Inwooners der Landen, van wat rang of staat zy zyn, in hun regt blyven, naar den inhoud van het zelve verdrag, en zullen hooggem: Aards-Hertog en Staten binnen eene Maand eerstkomende deezen handel bevestigen, en daar van behoorlyke brieven aan elkanderen leeveren.

De volmagtiging des Aards-Hertogs, daar van wy gewaagd hebben, luid dus:

Albert

Albert et Isabel Clara Eugenia, Infante d'Espaigne, par la grace de Dieu Archiducqz d'Austriche, Ducz de Bourgoigne, de Lothier, de Brabandt, etc. Comtes de Habsbourg, de Flandres, de Arthois, de Bourgongne, de Tirol, Palatins, et de Hainault, etc. Marquiz du S. Empire de Rome, etc. A tous ceux qui ces presentes lettres verront, salut. Comme en arrestant et concluant au Mois d'Avril dernier la Tresue de 12 ans, entre le Roy notre tres honoré Sr. et frere et nous d'une part: et les Estatz Generaulx des Provinces Unies d'autre, l'on ait laissé d'esclaircir aucuns poincts concernans le commerce et trafficque, qui est le principal fruict et benefice que s'attend d'icelle Tresue, ensemble les daces et impositions qui se pourront mette suz et lever de part et d'autre, sur les deurces, et marchandises entrantes et sortantes et que pour en faire une fin, ensemble des difficultez et disputes qui se sont offertes tant au faict des limites qu'en la forme, que de deux costéz se pourra tenir en ce de la restitution des biens et autres choses. Nous avons esté contens de consentir quelque Deputez nes nostres iroyent au lieu de la Haye en Hollande pour en conferer, resouldre, et convenir avec ceux à deputer par lesdites Provinces Unies. SCAVOIR FAISONS, que voulans de nostre part effectuer ce qu'en c'est endroict a esté accordé, et nous confians à plein des sens, discretion, suffisance leauté, et bonne diligence de nos chers et feaux Mess. Balthasar de Robiano, Tresorier General de nos domeines et finances: Louys Verreyken, Chevalier, Sr. de Hamme, de nostre Conseil, de Guerre, et nostre Audiencier et premier Secretaire: et Jean Baptiste Maes, Conseiller et Advocat Fiscal de nostre Conseil de Braband. Avons iceux commis et deputé, commettons et deputons par ces presentes, pour en nostre nom se trouver et assembler avec les personnages deputez ou à deputer par lesdits Estatz Generaulx des Provinces Unies, garniz de pouvoir suffi-

1609.

Affchrift van de volmagt des Aards-Hertogs.

1609 *suffisant audict lieu de la Haye en Hollande, et illec de nostre part traicter, et accorder avec eux sur les poincts cy-dessus specifiez et autres que s'y offrir, en la mesme forme et maniere comme nous mesmes pourrions faire en personne. A quoy nous les avons auctorisé et auctorisons et leur donnons, tout plein pouvoir et autborité par cesdites, jaçoit qu'il y eust chose qui requist mandement plus especial qu'en cesdites presentes n'est exprimé. Promettans en foy et parole de Princes souverains, et soubz nostre honneur et obligation de tous nos biens presens et advenir, d'avoir aggreable, ferme et stable, et inviolablement observer tout ce que par les susnommez sera faict, traicté, conclu et arresté en cest endroict, sans jamais y aller au contraire directement ou indirectement, mesmes des maintenant pour lors que les choses dites seront faittes et arrestées, nous les loüons, approuvons, et ratifions par cesdites presentes, et promettons les loüer, approuver et ratifier en la plus ample et especiale forme que faire se peult, et doibt pour la deüe observation, entretenement et execution de tout ce qui sera faict, conclu, et arresté en vertu de cestuy nostre pouvoir. En tesmoing de quoy nous avons signé cesdites presentes de noz noms, et y faict mettre nostre Grand Seel. Donné en nostre Ville de Bruxelles, le 13 jour du mois de Septembre l'an de grace mil six cens neuf; Paraphé S. vt. Soubscriptz. Y. Albert, A. Isabel. Sur le ply, par les Archiducqz. Signé Pratz, et sont lesdites lettres sélées du Grand Seel de leurs Altezes de cire vermeille, pendant en double queüe de parchemin.*

De volmagt der Heeren Staten luid dus:

Afschrift van de volmagt der Staten. De Staten Generaal der vereenigde Nederlanden. Allen den geenen, die deeze letteren zullen zien of hooren leezen, zy heil! Alzo uit het verdrag van bestand, den 9den van Grasmaand laatstleeden, binnen Antwerpen gemaakt en beslooten tusschen de Heeren Gemagtigde der doorlugtigste Prin-

Princen Albert en Isabella Clara Eugenia, Aards- 1609.
Hertogen van Oostenryk, enz. en de onze, eenige
stukken spruiten, daar op goed gevonden is door
Gemagtigde, wederzydsch te stellen, hier in 's Hage in onderhandeling te komen, om die stukken
eindlyk af te handelen en te verdragen, daar toe
hooggem: hunne Hoogheden hunne Gemagtigde
dien volgens hier gezonden hebben, zo is het, dat
wy, om van onze zyde ook daar in genoeg te doen,
en de voorn: onderhandeling te vorderen, ter meerdere bevestiging van het voorsz. gemaakte bestand;
om de goede kennis, welke wy hebben van de goede partyen en langdurige ondervinding der eedele,
gestrenge, eerentfeste en hooggeleerde Heeren,
Jongheeren Hendrik van Brienen d'Alste, Heer van
Sinderen; Johan van Oldenbarneveld, Ridder, Heer
van den Tempel, Roodenrys, enz. Advokaat en Bewaarder van het groot zeegel, de papieren en registers van Holland en West-Vriesland; Jacques van
Maldere, Ridder, Heer van Heyes, enz. eerste en
vertoonende den Adel in de Staten, en Raad der
Graaflykheid van Zeeland; Volcken Both, Burgermeester der Stad Utrecht; Gellius Hillema, Regts-Geleerde, gewoone Raad in 't Hof van Vriesland;
Ernst van Ittersum, Drossaard der Twenthe; Abel
Coenders van Helpen, Hoveling in Faen en Cantes; ons volkoomen betrouwende op hunne getrouwheid, wysheid en ervaarenheid, die te zamen,
als uit elk Gewest in onze Vergadering verschynende, hebben gegeven en geven door deezen volkoome magt, gezag, en gemeen en byzonder bevel,
om met de Heeren Gemagtigde der Aards-Hertogen, van onzent wege en in onzen naam, in onderhandeling over de voorsz. stukken te treeden, en
die te handelen en besluiten, gelyk zy, ten meesten
dienst der vereenigde Gewesten, zullen bevinden te
behooren; en hebben beloofd, en belooven door
deezen ter goede trouw, en onder verband van ons
en onze Opvolgers in 't gemeen en byzonder, voor
al-

1609. altyd, goed, vast en van waerde te houden het geene door onze voorsz. Gemagtigde des aangaande verdragen en beslooten zal werden, dat te bekragtigen, onverbreeklyk te onderhouden en doen onderhouden, volbrengen en doen volbrengen, zonder immer daar tegen eenigzins te doen, of te gedoogen, dat gedaan werde. Des wy, tot getuigenis hier van, op deezen ons groot zeegel hebben doen drukken, en door onzen Griffier doen teekenen. Gedaan in 's Hage, den 21sten van Herfstmaand, des Jaars 1609; is geteekend, *E: V: Aylva*, Vt. onderstond, op bevel der hooggem: Hoog Mog: Heeren Staten Generaal, geteekend, *C: Aerssen*; zynde gezeegeld met het groot zeegel der Heeren Staten, hangende in roode wasch aan eenen dubbelen staert van pargament: op den rug van deeze volmagt staat; de Staten Generaal der vereenigde Nederlanden hebben, wegens noodzaaklyk afzyn van Volcken Both, Burgermeester te Utrecht, en Gellius Hillema, Regts-Geleerde, gewoone Raad in 't Hof van Vriesland, in 't wit van deezen gemeld, tot voltrekking van deeze volmagt en last, nevens de andere benoemd en gemagtigd en magtigen door deezen, Jongheer Justus van Rysenburgh, Heer van Rysenburgh, eerste Burgermeester van Utrecht, en Tinco van Oenama, Grietman van Schooterland. Gedaan in 's Hage, den 21sten van Wintermaand, des Jaars 1609, is geteekend, *Alart Clant*, Vt. onder stond, op bevel der hooggem: Hoog Mog: Heeren Staten Generaal, geteekend, *C: Aerssen.*

Dus verdragen en besloten in 's Hage, ten Daage, Maand en Jaare voorsz. en ter getuigenis is deeze door de onderteekening der voorsz. Gemagtigde bevestigd, en geteekend, *B: de Robiano; Verreycken; J: B: Masius; Henricus van Briene d'Alste; Johan van Oldenbarneveld; J: de Maldere; Justus van Rysenburgh; T: V: Oenama; Ernst van Ittersum; Ab: Coenders:* na rype overweeging hebben wy die stukken en artykulen aange-

genoomen, goedgekeurd en bevestigd, neemen aan, keuren goed en bevestigen door deezen, beloovende ter goede trouw die ſtipt te onderhouden en doen onderhouden, als of wy die zelfs hadden gehandeld en beloofd, zonder immer daar tegen eenigzins iet te doen, of te gedoogen, dat gedaan werde, oopentlyk of bedekt, daar voor verbindende onze en onzer Nakomelingen goederen. Des wy, tot getuigenis, deezen met ons groot zeegel hebben doen zeegelen, en door onzen Griffier doen teekenen in onze Vergadering in 's Hage, den 29ſten van Louwmaand, des Jaars 1610, was geteekend, *J: Magnus*, Vt. onder ſtond, op bevel der hooggem: Hoog Mogende Heeren Staten Generaal, geteekend, *C: Aersſen.* 1609.

In 't einde van Slagtmaand is uit Vrankryk in Nederland gekomen Henry de Bourbon, Prins van Conde, eerſte Prins van den bloede der Kroon van Vrankryk naast 's Konings Kinderen, een Heer, maar 21 Jaaren oud, gebooren den 1ſten van Herfſtmaand, des Jaars 1588: deeze Prins, van hooge geboorte en weinige middelen zynde, zyn Vader zyn meeſte goed veroorlogd hebbende, was te onvreden, zynde niet naar zynen ſtaat geagt, en, ſchoon nu manlyke Jaaren hebbende, niet van eenig Gouvernement voorzien, gelyk zyne Voorzaten plagten, om zynen ſtaat op te houden; hy had den Koning verzogt eenig goed huwlyk te vorderen, en ſtelde voor de Dogter des Hertogs van Mayne, uit het Huis van Lorayne, Broeder van Guize; maar de Koning vond dat niet geraaden, om de vyandſchap, welke voor lang tusſchen die Huizen en Geſlagten geweest was; des hy verzogt buiten 's Lands te mogen gaan reizen, dat de Koning niet wilde toeſtaan: ten laatſten heeft de Koning het huwlyk gemaakt met de Dogter van Montmorençy, Konſtabel van Vrankryk; maar alzo met die geen erfgoed volgde, en hy tot geen voordeelig Gouvernement gevorderd werd, is zyn misnoegen niet

De Prins van Conde vlugt, te onvreden, met zyne Huisvrouw uit Vrankryk in Nederland.

1609. gebeeterd: des eenige onrustige Geesten, welke nergens ontbreeken, hem in verdere swaarigheid gebragt hebben, voorgevende, dat de Koning zyne Vrouw, welke men voor zeer schoon houd, zou lief hebben, en daarom raadden zy hem uit argwaan te vlugten derwaards hy welkom zou zyn, en is dus zeer stil met zyne Huisvrouw naar Landerchy in Nederland gevlugt, en te Brussel gekomen, daar hy wel ontfangen werd door 's Paus Gezant, de Aards-Hertogen en den Aadel. De Koning zyn vertrek zonder verlof verstaan hebbende, zond hem Pralin, den Kapitain van zyne Lyfwagt, na, die hem niet aantreffen kon, voor dat hy in 't Land was; des hy den Aards-Hertog verzogt hem gevangen over te leeveren, dien dat niet voegzaam dagt, maar hy deed hem alle eer naar zynen staat, schikte hem een heerlyk onthaal toe, en huisvestte hem in 't Hof van Nassau te Brussel, toebehoorende zynen Swaager, den Prince van Orange, welke hem daar met zyne Huisvrouw, Zuster van Conde, van Breda kwam bezoeken. De voorsz. Heer Pralin reisde ook naar 's Hage, en verzogt, den 9den van Wintermaand, aan de Heeren Staten, hem, daar komende, aan te slaan en over te leeveren, en kreeg, den 10den, antwoord, genoegzaam volgens zyn verzoek. De Koning zond terstond naar Brussel den Marquies de Coevre, met de oude Gezanten, om hem en den Aards-Hertog te overreeden, dat hy zou wederkeeren, volkoome hereeniging aanbiedende, en hy heeft altyd zyne Vyanden zyne beloften gehouden; dog alles was nog te vergeefsch, hoewel men hem verzeekeringen scheen aan te bieden: wat 'er van geworden is, heeft de tyd geleerd.

De Prins van Conde werd van zynen Koning vervolgd.

De Prins van Conde te Brussel aangekomen en zeer wel ontfangen zynde, verkeerde daar gemeenzaam met den Hertog van Aumale, die uit Vrankryk gebannen is, dat zynen Koning niet weinig verdroot; des hy sterk deed onderzoeken, om zulke Raadgevers en Aanzetters, die eenen jongen Heer dus

De Prins van Conde werd te Brussel zeer wel ontfangen.

dus verleidden, te straffen: nogtans maakte men te Brussel zeer veel werk van hem, met feesten en gastmaalen. Stukswys zullen wy, niet ten voorbeeld, maar ter schuwing en veragting der ydelheid, hier verhaalen, hoe de Marquies Spinola hem, op dertien-dag, een heerlyk en uittermaten pragtig gastmaal gegeven heeft, als zynde in veele opzigten aanmerkens waerdig, wegens de waereldsche pragt, hoogheid, ydelheid en overdaad van onzen tyd, zo wy denken niet minder, dan de oude Keizers en Alleenheerschers misbruikt hebben. 1610.

De Marquies Spinola had, den 6den van Louwmaand, des Jaars 1610, de Princen van Conde en Orange, met derzelver Huisvrouwen, ten zynen huize binnen Brussel te gast genoodigd: 's avonds omtrend 6 uuren ging hy naar het huis van Nassau, om zyne Gasten te haalen, gekleed met eene ronde broek, lange onder-kousen, eene Spaansche kap, mutzen en pluimen, vergezeld van Don Louys de Velasco, de Graven Octavio Viscato en van Busquoy, en bragt die naar zyn huis, daar voor de poort twintig, en 'er binnen dertig Busschieters stonden: de Graaf de Anover, wel eer genoemd Don Rodrigo de Lasso, en de Hertog van Barnville, Zoon des Heeren van Capres, Grave van Hennin, gewonnen by de Dogter van Egmondt, nu Princes van Mansfeld genoemd, Broeder des Grave van Hoogstraten, door den Koning van Vrankryk Hertog gemaakt, ontfingen ze uit de koets met vierentwintig toortzen van witte wasch, en boven in de zaal werden zy ontfangen door de Princes van Mansfeld, de Velaseo en Venezey, van Spinola daar toe verzogt, en gebragt in de eerste kaamer, daar vier grote taafels stonden, twee vol van allerhande verguld, en twee vol van wit zilverwerk en allerhande kristalle glaazen: van daar gingen zy in eene andere kaamer, kostlyk met tapitzeryen behangen; van daar in eene derde, ook kostlyk behangen, daar een heemel gespannen was en stoelen

Beschryving van een gastmaal, door Spinola aan den Prince van Conde gegeven.

1610. stonden, om wat op te rusten: daar na werden zy geleid in de dans-zaal, welke kostlyk behangen was met veertien goude stukken en Zeegeteekens van den Marquies, geschat op vyfentwintigduizend kroonen, welke zaal verligt was met tagtig witte wasch-kaersfen, alle met welriekende muschus bereid, agt kandelaars, en twaalf op de taafel, welke gedekt was met een zeer schoon koud geregt, verçierd met vergulde Italiaansche bloemtuiltjes, vlaggen en vaanen. De Princes van Conde werd aan de regter-, en die van Orange aan de 's linkerhand onder den heemel gezet; 's Paus Gezant zat naast de Princes van Conde; nevens hem de Princes van Mansfeld, en daar op volgden de Aards-Bisschop van Kameryk, de Vrouwen van Venezey en Marle, de Burg-Gravin van Ayre, de Prins van Ligne, de Jongvrouw van Marle, en de twee Jongvrouwen haare Nigten, en Ezelande: aan de andere zyde zaaten de Prins van Conde, de Vrouw van Ligne, de Prins van Orange, de Marquies van Robaix, de Gravin van Basfigni, de Vrouw van Thoresse, de Jongvrouw van Ligne, de Vrouwen van Chassey en Danbose, de Jongvrouwen Ernestina de Ligne en van Velasco, de drie Staat-Jongvrouwen der Princesfen van Conde, Orange en Mansfeld, zynde Certeau, de Mole en Cophen, en aan het einde der taafel zat de Jongvrouw Nicolay, met Don Piedro de Toledo, groot Aalmoesfenier der Aards-Hertogen.

Schikkingen in 't zitten der Gasten.

Zo dra zy aan de taafel zaaten, was 'er een uitneemend maat-gezang van stemmen, speeltuigen, dwars-fluiten en schalmeyen, by elk geregt onderscheiden speelende, en buiten en beneeden waren trompetten; de Marquies ging zelfs over en weder; de Hertog van Aumale stond agter de twee stoelen der Princesfen, haar met aangenaame gesprekken onderhoudende; Don Louys de Velasco diende de Princes van Conde, de spys met fraaje teljooren voorzettende; hy haalde zelfs aan de schenk-taafel het

het drinken, dat hy haar gaf, staande met blooten hoofde, tot dat zy gedronken had en hem het glas wedergaf, en dan gaf hy haar weder eenen schoonen Zervet: op dezelve wys dienden de Graven *Octavio* en van Busquoy de Princes van Orange en meer andere: de Graaf van Anover en Hertog van *Borneville* waren als Hofmeesters, alom orde stellende; de Graven van Brovan, Don Diego Mexia, Don Françisco Divara, Spinola's Neeven, Don Jeronimo, enz. de Heer Stabroncq, Rasse, Stanque en andere Eedelen dienden de andere Vrouwen. De meenigte van verscheide aangeregte spyzen was te veel om te verhaalen, als veelerhande gebakken, mengel-spyzen, salajen, twaalf Patryzen in eenen schootel, vier Fayzanten, vier Kapoenen, vier Veld-Hoenderen, twee Kalkoenen, en dus verder waren alle de schootels vol: het vierde geregt was van fruit en overvloedige zuiker-oosten; dog het vyfde en laatste was van allerhande vreemdheden en afbeeldingen, en was een heerlyk gezigt, om de meenigte en aardigheid van uitneemend raare zuiker-oosten, bedekt met vlaggen en vaanen, en Italiaansche bloemtuikies, zo, dat het scheen een bosch van lançiën te zyn. 1610.

Omtrend twee en een half uur gezeeten hebbende en de maaltyd gedaan zynde, werd de taafel opgenoomen, en de Princessen en Vrouwen van rang gingen een vierde van een uur in eene andere kaamer, en kwamen daar na weder in de zaal, daar men dansen zou. De Prins van Conde leidde Mevrouwe de Velasco, Spinola de Princes van Conde, Velasco de Princes van Orange, ten dans, en dus deeden ook verder de andere: en alzo het, door het dansen en anderzins zeer heet in de zaal werd, sloegen twee Eedellieden van den Marquies, elk met eenen langen stok, alle de glaazen der vengsters uit, om lugt te geven. 's Nagts ten 1 uur werd 'er een avond-ontbyt gebragt door vyfentwintig Hofdienaars, hebbende elk een verguld

1610 bekken vol drooge zuiker-oosten en allerhande lief-lykheden; de Heeren en Ridders naamen hun drie bekkens af en booden die aan de Princesfen, Vrouwen en Jongvrouwen, en dus duurde het dansfen tot 's nagts ten 2 uuren.

Dit gastmaal werd gereekend tusschen drie- en vierduizend kroonen gekost te hebben, en scheen voor dien tyd een heemel op aarde, dog die niet lang duurde, en daar de vrugten van zynen hoogmoed, heerschzugt, nyd, begeerlykheid en ydelheid konden blyken.

Beroerte om den Prince van Conde te Brussel, in February, 1610.

Zederd dit gastmaal, en terwyl de Fransche Gezanten nog te Brussel vertoogden en betuigden, om den Prince van Conde naar Vrankryk te doen keeren, hem dreigende, wat gestoorde Koningen kunnen doen, ook, dat de Koning hem, gelyk den Hertog van Aumale, zyn regts-geding zou moeten maaken, en dat dus zyne zaak voor altyd onherstelbaar werd, is, in Sprokkelmaand, schielyk te Brussel een oproer ontstaan, dat de geheele Stad in wapenen kwam, met een geschrei, men wilde den Prins van Conde vermoorden, dan weder, men wilde hem tegen zynen wil wegvoeren, alles zonder gezag, en dus heeft hy zig uit vrees verstooken, en is daar niet meer gezien; de Princes, zyne Huisvrouw, trok op het Hof by de Aards-Hertogin, en de Prins van Orange trok met zyne Huisvrouw weder naar Breda.

Hooge vloed in Nederland, den 21 January, 1610.

In Louwmaand heeft het in Nederland lang uit het noord-westen zeer gestormd, voor al den 22sten en 23sten, dat, door den springvloed, in 't Noorderdeel van Holland alom eenen zo sterken vloed veroorzaakte, als in 40 Jaaren niet gezien was; te Amsterdam liep het water over de Warmoesstraat; St. Anthonie's dyk was veele roeden lang ingebrooken; het water kwam tot voor Leyden; de Beemster was doorgebrooken; te Enkhuyzen stond het hoog in de Kerk; en op sommige Plaatzen was het veel hooger, dan by den vloed van 40 Jaa-

ren te vooren, de Allerheiligen vloed genoemd. 1610.

Te Alkmaar waren door den tyd eenige, in de omliggende Dorpen en andere Plaatzen gebooren, in de Regeering gekomen, die grote verdeeldheid onder de Vroedſchappen maakten, zoekende alleen die hun gelyk en toegedaan waren tot de oopenbare bedieningen te verheffen, en de oude Burgers 'er uit te weeren, zig verder zeer hard en ongevoelig gedraagende, ook met klein-agting van het gezag der Ed: Mog: Heeren Staten: de Burgery hier over te onvreden zynde, deed door de Kapitains, terſtond na de verkiezing der nieuwe Stads Overheid, aan Burgermeeſters en Vroedſchappen verzoeken, dat de Stads vryheden, welke zy beſwooren hadden, onverbreeklyk mogten onderhouden, de gemeene rust gehandhaafd en hun toegelaten werden, tot weering van alle ongeleegenheden, welke te dugten waren uit de ongerustheid der Gemeente, dag- en nagt-wagten te ſtellen: hier op geen antwoord kunnende krygen, en de grote ontſteltenis der Burgery voor de hand ziende, hebben zy zelfs, dog met kennis van veele uit de Regeering, de wagten geſteld, en zig verder vervoegd by den Prince en de Gecommitteerde Raaden der Heeren Staten van Holland, welke, eerst door Gemagtigde, en daar na zelfs, alles aanwendden, om de verdeelde Vroedſchappen te vereenigen en de beroerde Gemeente te ſtillen; dog alles te vergeefsch, door de hardheid der voorn: Perſoonen: de Staten van Holland en West Vriesland kort daar na op hunne vergadering van alles onderregt zynde, zonden andermaal derwaards, om de oneenigheden te bevredigen; maar verſtaande, dat men de Burgery, door verſcheide dreigingen, nog meer ontſteld had, en alle verdere ſwaarigheden willende voorkomen, hebben zy hunne Gemagtigde gelasd de Regeerders en Vroedſchappen te veranderen, nieuwe verkiezing te doen, en, tot rust van die Stad, zulke orde te beraamen, als zy noodig zouden vinden, gelyk

Beroerte te Alkmaar.

 ook

1610. ook door hen is geschied, en zulks door hun Ed: Mog: goedgekeurd zynde, werd daar door de beroerte gestild.

Oproer te Leeuwaarden. Den 1sten van Louwmaand, O:-S: de Overheid te Leeuwaarden, tot misnoegen van eenige, veranderd zynde, hebben die de Gemeente tot oproer gestookt, om met steenen op het Raadhuis te werpen, en de deur met eenen mast oopen te breeken, daar de Overheid vergaderd was, welke agter uit vlugten moest: deeze Oproermaakers stelden nieuwe Overheden, plantten hunnen mast ten zeegen-teeken voor het Raadhuis, en het Hof van Vriesland heeft goed gedagt dat voor dien loopenden tyd te bevestigen.

Oproer te Utrecht. In 't einde van Louwmaand is ook grote beroerte onder de Burgery te Utrecht ontstaan, daar van wy zaaklyk het begin, den voortgang en het einde, dog wat uitvoeriger, dan de voorgaande, wegens de meenigvuldige zaken, daar in voorgevallen, verhaalen zullen.

De oorsprong was, gelyk naderhand bleek, het misnoegen van eenige onrustige Persoonen, welke, met den staat der Regeering niet te vreden zynde, nieuwheid en naar verandering zogten, arbeidende, om de Gemeente daar toe te misbruiken, dat al begonnen was in 't Jaar 1606, by geleegenheid van het schoorsteen-geld, en daar na, in 't Jaar 1609, op den dag, toen men vreugde vierde over het gemaakte bestand; als 's avonds brand in een zeeker huis was geraakt, gaf men voor, dat de Papisten in eenige wyken der Stad in de wapenen waren, en derhalven de goede Vaderlanders zig mede in 't geweer behoorden te begeven; maar alzo toen daar op niet meer is gevolgd, hebben de Aanleggers, heimlyk in hun voorneemen volhardende, behendig de harten van den gemeenen Man zoeken te winnen en van hunne wettige Overheid af te trekken: men maakte de Gemeente gaande onder voorgeven, dat de Stad Utrecht in veele dingen zeer verkort, de

pen-

penningen niet wel bestuurd en Stads vryheden onderdrukt werden: hier door de zaken onder de hand toebereid zynde, hebben eenige Soldaten, die, schoon meest uit het slegte Volk bestaande en veele Vreemde zynde, nogtans veele Jaaren de gewoonte hadden de Stad te dwingen en naar hunne hand te zetten, als het hun lustte, by de Burger-Kapiteins opgeworpen, dat zy hunne vryheden wilden hersteld hebben, of zy zouden anders zelfs die zien te bekomen. Deeze dit aan die van het Geregt aangediend hebbende, is hun aangezegd, dat zy 2 of 3 daagen geduld wilden hebben, en dat de Heeren intusschen den Heere van Rysenburgh, als eerste Burgermeester in dien tyd, die om 's Lands zaken in 's Hage was, zouden ontbieden, en dat men dan, met kennis der Heeren Staten, op hun aangeven zou letten en zien, waar in die gegrond waren, om hun daar op alle billyk genoegen te geven: dit kort uitstel door de Stigters der beroerte aan de Gemeente misduid zynde, als of men intusschen Krygs-Volk in de Stad wilde brengen en zommige de hoofden voor de voeten leggen, werden die Soldaten nog meer te onvreden, zo dat eenige van hen 's avonds, in 't optrekken der Wagt, den Wagtmeester de sleutels der Stads Poort afnaamen, elkanderen in dien nagt een hart in 't lyf spraaken, en gingen andere opkloppen, overal de Lieden wys maakende, dat het Volk in de andere wyken der Stad reeds in 't geweer en op de been was, door welke verçiering zy meest alle de Burgers in de wapenen bragten, zonder dat veele wisten, wat 'er te doen was, en waarom: om dit te weeg te brengen, maakte men elk wat wys naar de gesteldheid van zyne zinlykheid, onder andere ook de Papisten overreedende, dat het te doen was, om die van het Pausdom, als goede Burgers, die mede den Oorlog tegen Spanje hadden helpen voeren en het Kasteel van Vreeburgh afbreeken, meer vryheid van Godsdienst te beschikken. 1610.

1610. Dus alles aan de hand en in wapenen gekreegen hebbende, verkoozen zy, den 31sten, tien of elf Gemagtigde, welke zy, met eenige vertoogen, aan den Raad hebben geschikt, die aandrongen, dat de Overheid daadlyk afgezet en andere door de Gemeente gesteld zou werden, dreigende, zo dit niet terstond geschiedde, eer het Volk den brandewyn en het bier in 't hoofd kreeg, dat 'er meer swaarigheid, zelfs bloedstorting, zou mogen volgen: om dit onweêr te ontgaan, heeft de Overheid hun dit verzoek toegestaan, daar van, op hun aanhouden, behoorlyk bewys verleenende, in 't welke de Overheid gaerne had aanbevoolen, dat men in 't veranderen zou letten op Persoonen van den Godsdienst; maar Dirk Canther, een der Gemagtigde en een der voornaamste Beleiders van dit spel, met de zyne, wilde dat niet dulden, en deed, in de plaats van dat, stellen, Persoonen van goede hoedanigheid. Schoon dit bewys veele Burgers niet smaakte, die zeiden, dat zy zo slegt niet geregeerd waren geweest, en dat het hun niet om de Persoonen, maar om de vryheden en afzetting der schattingen te doen was, wisten zy nogtans daar mede zo veel uit te voeren, onder andere uitstrooijende, dat de Overheid vrywillig had afgestaan, dat nog zestien andere by de eerste Gemagtigde zyn gevoegd, welke terstond traaden tot het stellen van eenen nieuwen Raad, genoegzaam alle zig zelven in de Regeering stellende, en werden Burgermeesters Canther en Hendrik van Hesdingen. Deeze dus tot Overheid opgeworpen zynde, hebben zy, onder den naam der Gemeente, eenige naar 's Hage afgevaerdigd, om van zyne Hoogheid goedkeuring der voorn: nieuwe Overheid te verzoeken, die hun, na voorgaande beraading met de Hoog Mog: Heeren Staten Generaal, op voorgaande en hooge verklaaring der voorsz. Afgevaerdigde, dat 'er geene verdeeldheid nog papistery onder vermengd was, en dat hier door het Volk uit de wapenen en alles tot stilte gebragt zou wer-

werden, dat vergunde: ondertusschen is het Volk 1610.
dag en nagt in de wapenen gebleeven, met groot geraas en moedwil door de gansche Stad schenkende en drinkende.

De Predikanten alle die verwarringen en woestheden met leetwezen ziende, lieten niet na hun best te doen, zo wel door oopentlyk in hunne preedikingen elk tot zynen pligt, en byzonder de Gemeente tot gehoorzaamheid en stilte te vermaanen, als door de nieuwe Burgermeesters in 't byzonder aan te spreeken, in welke aanspraak uit Canthers mond reedenen gehoord zyn, niet alleen merklyk tot verdeediging der beroerte, by de Gemeente aangeregt, maar nog andere zeer ver ziende, zo ten aanzien van den Godsdienst, als de gemeene Lands zaken; onder andere kwam hy rond voor zyne gedagte uit, dat men de Papisten in hunne huizing niet behoorde te moejen nog hunne oeffening te beletten, en dat de voorige Overheid die van het Pausdom te hard had gevallen, enz. dit den Predikanten vreemd dunkende, begeerde hy, dat zy zig daar op wat nader wilden bedenken, om ten behoorlyken tyd met elkanderen te beraamen, wat weg men des aangaande best mogt inslaan, alzo de Heeren voorneemens waren by geleegenheid met de Predikanten daar over nader te handelen; het welk veele, die dit vernaamen, groot nadenken gaf, byzonder, als zy daar by overwoogen het geene hy te vooren, en omtrend den tyd der handeling van het bestand, wel had laten hooren, dat men de Roomsche ook eene Kerk behoorde te geven, om dat zy den Oorlog mede hadden helpen voeren en die van den Godsdienst op hunnen stoel gezet; ook, dat men wat mogt haspelen, maar dat het Land ten laatsten nog weder aan den Koning van Spanje, als den regten Erf-Heer, zou moeten komen, en dat de Landen door het Huis van Bourgognien zo kwalyk niet geregeerd waren geweest, enz.

Eenigen tyd daar na is Prins Maurits, met eeni-
ge

1610. ge Afgevaerdigde der Staten Generaal, in Utrecht gekomen, om de zaken, welke langs hoe meer verliepen, ten regte te brengen, zo dat men meer en meer begon te merken, dat men zig met het voorgevalle niet wilde laten vergenoegen, maar 's Lands Regeering op eenen geheel anderen voet brengen, en de voornaame Regeering genoegzaam stellen in handen van de Roomsche: terwyl de Prins daar was, vielen veele grote moedwilligheden voor, daar in hy en de Afgevaerdigde der Staten groot misnoegen hadden, inzonderheid in 't geene omtrend den beededag, 's avonds ten 10 uuren, gebeurde, wanneer agt of tien Roomschgezinde op S^t. Maertens brug, liggende over den Dom, in 't midden der Stad, hunne snaphaanen, met scherp gelaaden, los schooten, zeer woedende en tierende, en zoekende aanhang te maaken, om, zo het scheen, in de huizen van zommige voornaamste Regenten te vallen, dog kreegen geen of weinig toeloop: de Burgermeesters Canther en Hesdinghen kwamen daar by, hen vermaanende uit de wapenen te gaan, of stil in eene herberg te gaan zitten drinken, dat zy verteerden, zou men voor hun betaalen: de Prins dit gerugt, dat byna 2 uuren duurde, hoorende, en voor ongemak vreezende, deed, volgens zyne omzigtigheid, welke hy altyd voor de Heeren had, eenige der Heeren Staten haalen en in zyn Hof verbergen, om die tegen alle ongevallen van die raazende Menschen te beschermen. Daar na begaaven zig de Burgers weder in de wapenen, onaangezien zyne Hoogheids tegenwoordigheid, en zyne naerstigheid, om de zaken ten beste te schikken: ook hebben de Burgery en Overheid gewild, dat zyne Hoogheid van den eed, aan het Land gedaan, ontslaagen zou werden, zeer smaadlyk en ongeschikt in hunne vergaderingen en elders van de Afgevaerdigde der Staten Generaal en hun Hoog Mog: spreekende: des de Staten Generaal, alle die ongeschiktheden inziende, geraaden vonden hunne vergadering binnen

Woer-

Woerden te beleggen, en daar den Prince, met die van Utrecht, tegen den 16[den] van Lentemaand te beschryven: deeze brieven gekomen zynde, heeft men getwist, of men zyne Hoogheid uit de Stad zou laten vertrekken, zommige dreigende alles het onderste boven te werpen, zo hy 'er uit ging: dog het niet wel durvende beletten, is hy, met de voorsz. Afgevaerdigde, naar Woerden getrokken, daar ook de Staten van Utrecht kwamen, welke meest alle behendig uit de Stad waren geraakt. 1610.

De Staten Generaal, de Gezanten der Koningen van Vrankryk en Groot-Brittagne, zyne Hoogheid en de Raad van Staten, de Staten, de Afgevaerdigde der Burgery en de nieuwe Overheid van Utrecht in hunne vergadering te Woerden gehoord hebbende, is aan die Afgevaerdigde voorgehouden, hoe slegt zy gedaan hadden met dus de wapenen aan te neemen en zulke moedwilligheden in de Stad te pleegen, tot grote opspraak en veragting van het gemeene Land, en hun ernstig vermaand nog daar van af te staan, de wapenen af te leggen, om alle verder onheil te ontgaan, en de zaak aan de Staten Generaal over te laten, gelyk zy, volgens het eeuwig verbond der Landen, verpligt waren, tot welke overlating men de Staten van Utrecht ook zou zien te beweegen.

De Afgevaerdigde der Stad weder in Utrecht gekomen en het schriftlyk besluit der Staten Generaal aan den Raad en de Afgevaerdigde der Burgery medegedeeld, en ook by de Soldaten bekend geworden zynde, hebben die zig zeer onvoeglyk aangesteld, by avond en ontyden de Menschen drinkgeld afvorderende, zo dat veele Burgers hun goed uit de Stad begonnen te schikken, om dat voor alle plundering te bevryden: alle deeze ongereegeldheden, welke in de Stad omgingen, tot kennis van hun Hoog Mog: komende, en die niet verneemende, dat de nieuwe Overheid tot onderwerping wilde verstaan, zonden hun eenen brief, gelyk ook zyne Hoog-

1610. Hoogheid deed, inhoudende, dat die van Utrecht binnen 4 Daagen Afgevaerdigde in 's Hage zouden zenden, met volkoome onderwerping van alle de geschil-stukken, gelyk de Heeren Verkooze en Ridderschap reeds hadden gedaan; of zo zy die geschillen liever Staatswys binnen Utrecht wilden afgehandeld hebben, dat zy dan, behalven de twee Kompagniën, welke daar in Guarnizoen laagen, nog vier goede Kompagniën Soldaten, met eenen Bevelhebber over dezelve, zouden moeten ontfangen, tot weering van alle wanorde en verwarringen van het Volk. De Staten Generaal, niet tegenstaande dit alles, ziende, dat die van de Stad in gebreeke bleeven, en voor meer verloop vreezende, hebben zy besflooten de Stad te belegeren en door de uiterste middelen den kwaaden loop van zaken daar te regt te brengen, daar van die van Utrecht weder door brieven der Staten zyn gewaarschuwd, om nog de zaken te onderwerpen: en nadien hun Hoog. Mog: wel dagten, dat van dit hun besluit onderscheiden gesprooken en geoordeeld zou werden, hebben zy den volgenden brief laten drukken en aan de Staten der byzondere Gewesten gezonden, tot regtvaerdiging van deeze daadlyke regts-handeling, welke zy genoodzaakt waren, tot handhaaving van het wettig gezag, tegen de Stad Utrecht voor te neemen.

Brief der Staten Generaal aan de Staten der byzondere Gewesten.

Eedele, eerentfeste, hooggeleerde, vroome en zeer voorzigtige Heeren, byzondere goede Vrienden! 't Is kenlyk, dat, in de eerste 10 of 12 Jaaren na het maaken der vereeniging te Utrecht, verscheide malen binnen die Stad, door eenige twistgierige, ongeruste en andere kwaade Menschen, veele nieuwigheden en ongereegeldheden by oproer en met wapenen zyn voorgenoomen, en dat die, met veele moeiten, swaarigheden en kosten nedergelegd en beslisd zynde, omtrend 22 Jaaren geheel onder den voet zyn gehouden met goede orde, zo in de Stad en Steden, als ten platten Lande, door het goed beleid van zyne Hoogheid, als Gouverneur,

en

en de wettige Regeering der Verkooze uit de Vergaderingen, de Ridderschap, en Afgevaerdigde uit de Overheden en Regeerders der Stad en Steden van Utrecht, de Staten van dat Landschap, uitgezonderd dat, in 't Jaar 1606, wanneer de Marquies Spinola met grote legers, wegens den Koning van Spanje en Aards-Hertog, zogt over de Rivieren de Waal en Ysſel te komen, zig in de voorsz. Stad eenige nieuwe beginzels van oproer oopenbaarden, waarschynlyk niet zonder toedoen der geene, die den ondergang der vereenigde Landen altyd hebben begeerd, welke beginzels, door het gezag, den moed en het goed beleid van de geene uit de voornaamste van de Ridderschap der voorsz. Landen, toen in de Regeering der Stad zynde, gestild werden: dog in Louwmaand laatstleeden hebben die ongeruste en kwaade Menschen, met zeer grote waarschynlykheid van een ongemeen kwaad voorneemen tegen den staat van het Land en den waaren Christlyken Godsdienst, te weeg gebragt, dat eenige der Gemeente, meest tot nieuwigheden en verandering in de Regeering, en gevolglyk tot bederf en ondergang des Landschaps van Utrecht, en vervolgens ook der andere vereenigde Landen, tragtende, zig in wapenen hebben begeven, om Burgermeesteren, Scheepenen en Raad, welke omtrend 4 Maanden te vooren, naar de schikking, op de gemaakte en beswoore handelingen, in de laatste 20 Jaaren gebruikt, wettig benoemd, door de Heeren Staten der Landen verkoozen, en door zyne Hoogheid bevestigd waren, om tot den 1sten van Wynmaand in 't loopende Jaar 1610 te dienen, gewapender hand hunne voorsz. wettige beroeping te doen verlaten, hebbende verder, in wapenen zynde, gewild, dat tot Burgermeesteren, Scheepenen en Raad gesteld zouden werden zulke, als zy, ter uitvoering van hunnen kwaaden wil, goedvonden: en hoewel daar in door zyne Hoogheid, met goedvinden der Heeren Staten Generaal, om meer swaarig- 1610.

rig-

1610. righeden en ongeleegenheid voor te komen, schoon met grote bekommernis, was bewilligd, in vast vertrouwen, dat, volgens de belofte en verklaaring der geene, die het zelve vorderden, daar door de Gemeente en voorsz. Stad tot rust gebragt zou werden, hebben nogtans die ongeruste en kwaade Menschen verder te weeg gebragt, dat de Gemeente niet heeft willen uit de wapenen scheiden, voor dat, door dreigingen en andere onbehoorlyke handelingen, eenige middelen van schattingen en omslagen, tot verweering der Landen en betaaling van het Krygs-Volk, wettig, naar der Landen regten, ingewilligd, waren afgezet: daar na zyne Hoogheid en eenige Afgevaerdigde, zo uit de Vergadering van de Heeren Staten Generaal, als den Raad van Staten, in Utrecht gezonden zynde, om de zaken met alle gevoeglykheid te regt en de Burgers en Gemeente in rust en eenigheid te brengen en houden, is, door aanporring der voorsz. kwaadwillige en ongeruste Menschen, van kwaad tot erger gaande, de zaak daar toe beleid, dat verscheide malen, zo by nagt als by dag, eenige der kwaadwilige Gemeente zig in de wapenen begaven, andere van hunne Medeburgers daar toe dwongen, de vaandelen tot oproer en beweeging uitstaaken, veele onbehoorlykheden pleegden, dreigingen deeden, eenige van de Vergadering der Heeren Staten van Utrecht oopenbaar geweld aandeeden, onderneemende die en andere uit zyne Hoogheids verblyfplaats met geweld te haalen, hebbende ook zeer vermeetel van zyne Hoogheid en de Heeren Staten begeerd juist op dien dag hun toe te staan het geene zy voorstelden op de grond-zaken der Regeering van het voorsz. Landschap, verder verçierde en onwaaragtige lasteringen en tydingen onder de Gemeente strooiende, den eenen dag, dat men Krygs-Volk in de Stad wilde brengen, den anderen, dat in verscheide andere Steden der vereenigde Landen gelyke beweeging, oproer en aanhang was ondernoomen, als by hen,

en

en dat te Leeuwaarden de Burgers met het swaerd waren gestrafd, om dat zy het ampt der Burgermeesteren hadden aangenoomen, hebbende ook meermalen, zo in oopenbaare vergaderingen als anderzins, de Afgevaerdigde der Heeren Staten op onbehoorlyke en veragtlyke manier bejeegend; en, door tusschenspraak van zyne Hoogheid en de Afgevaerdigde, bewilligd zynde, dat, tot houding van eene vrye vergadering der Heeren Staten van Utrecht, een ieder der zelve in vryheid ter vergadering binnen de Stad Utrecht zou mogen verschynen, spreeken en bywoonen, in en uit de Stad komen, blyven en vertrekken, en dit door zyne Hoogheid en de Afgevaerdigde in schrift gesteld zynde, is onbehoorlyk gedwarsboomd, ja eindlyk de zaken tot zulk eenen moedwil gebragt, dat zelfs eenige der Regeerders hebben verklaard, dat de Gemeente zyne Hoogheid en de Afgevaerdigde der Heeren Staten Generaal uit de Stad niet zouden laten vertrekken, en wilden, dat zyne Hoogheid van den eed, aan de Heeren Staten Generaal en de Heeren Staten van Utrecht, op den last en het onderregt van het Gouvernement des Landschaps van Utrecht gedaan, ontslaagen zou werden: alle welke onbehoorlyke handelingen de Heeren Staten Generaal bewoogen hebben daar op met de Heeren Gezanten der Koningen van Vrankryk en Groot Brittagne, te zamen met den Raad van Staten, tot bewaaring van het oopenbaar gezag, onderhouding der beswoore vereeniging en verbonden, zynde, naast God, de voornaame grondsteun der behoudenis van deeze Landen, mitsgaders ter verdeediging der Beleedigde, ryp te beraaden en besluiten, zig, met de voorsz. Gezanten en Raaden van Staten binnen de Stad Woerden te begeven, en daar te beschryven zyne Hoogheid, met zynen Broeder, Prins Hendrik, te zamen met de Afgevaerdigde, zo uit de vergadering der Heeren Staten Generaal en Raaden van Staten, te Utrecht zynde, als de verkooze Ridderschap en Afgevaerdigde der Stad en Steden van Utrecht: deeze daar 1610.

1610. verschynende, was by de Heeren Gezanten, Staten Generaal, zyne Hoogheid en Raaden van Staten gearbeid tot onderwerping der geschil-stukken, van de wederzydsche partyen In den twist aangevoerd, om door de voorsz. gezamentlyke vergadering volkoomen afgedaan en beslisd te werden, daar toe de Heeren Verkooze, Ridderschap en Afgevaerdigde der vier Steden des Lands van Utrecht zig hebben laten beweegen, maar de Afgevaerdigde der Stad waren in gebreeke gebleeven, welke sterk aanhielden, dat zyne Hoogheid weder in die Stad zou komen, om daar, dat zo veel te zeggen was, als onder het geweld van hunne wapenen, de geschillen alleen te beslissen: en dezelve ernstig, mondlyk en schriftlyk, vermaand zynde, om niet te tragten zyne Hoogheid alleen daar mede te willen beswaaren, hadden zy aangenoomen goed verslag te doen aan de geene, welke hen hadden afgevaerdigd: en daar op die vergadering te Woerden gescheiden zynde, hadden die van Utrecht het gezag en de moeite der voorsz. Heeren Gezanten, de Generaliteit en den Raad van Staten bespot, zonder hun eenig antwoord op het voorsz. afscheid te zenden, schryvende alleen eenen onbehoorlyken en ongegronden brief aan zyne Hoogheid: daar op by de voorsz. Heeren Gezanten, de Staten Generaal, zyne Hoogheid en de Raaden van Staten op nieuw typ gelet zynde, was, om in alles te voldoen, goedgevonden nogmaals aan de gestelde Regeerders der Stad Utrecht te schryven, dat zy zig wilden schikken naar het voorsz. afscheid, te Woerden gegeven, ten ware zy beeter vonden, dat de geschil-stukken binnen de Stad Utrecht Staatswyze behandeld werden, dat men zulks zou goedvinden, mits, dat zy vier goede Kompagniën Soldaten in Guarnizoen zouden ontfangen, om daar in vryheid, zonder gevaar van verwarring, te mogen handelen, en de goede Inwooners en Burgers der Stad Utrecht van gevaaren, schaaden en onbehoorlyke handelingen voor hunne Persoonen en goederen te beschermen: daar

op

op onbehoorlyk en ſtukswys een onvoldoenend antwoord, tot vermindering van het oopenbaar gezag, de beſwoore vereeniging en verbonden gezonden zynde, en intusſchen gearbeid werdende, door het zenden in nabuurige Steden, om hunnen gang te doen goedvinden, is daar op weder vergadering gehouden, overwoogen en eindlyk beſlooten de voorſz. handelingen met gezag en daadlyk te regten, daar van wy UE: hebben willen berigten, om alle kwaade onderregtingen en verhaalen voor te komen, en volkoomen te doen verſtaan de wettige oorzaak, waarom noodig gevonden is de voorſz. onbehoorlyke en ver gaande daadlykheden daadlyk te doen herſtellen en regten, biddende den Almagtigen, eedele, eerentfeste, hooggeleerde, vroome en zeer voorzigtige Heeren, byzondere goede Vrienden! UE[s]: in zyne heilige beſcherming te houden. Uit 's Hage, den 30[ſten] van Lentemaand, des Jaars 1610. *C: Biesman*, V[t]. UE[s]: goede Vrienden, *de Staten Generaal der vereenigde Nederlanden*: op derzelver bevel, *C: Aersſen*. 1610.

Schoon nu niet alleen de gerugten der belegering liepen, maar ook het Krygs-Volk om de Stad begon te komen, konden die van Utrecht egter het zelve niet gelooven, maar lieten zig met Canther voorſtaan, dat het maar in ſchyn geſchiedde, meenende, dat de Soldaten binnen 1 of 2 daagen noodzaaklyk hooger op zouden moeten, om de zaken der Landen van Kleef; maar in 't einde gewaar werdende, dat het de Staten Generaal ernst en op hen gemund was, gaven zy den moed nog niet verlooren, naamen Soldaten aan, ſtelden wagt op den Doms tooren, deeden de bolwerken bezetten en alle orde ſtellen tot hunne verweering; men nam den Burger met handtasting belofte af van de Stad te zullen helpen verdeedigen tegen alle geweld, en byzonder tegen de geene, die toen de Stad dreigden, in welke belofte verſcheide Burgers ſwaarigheid maakten, die zig tegen de Heeren Staten Generaal niet wilden zetten en daarom uit de Stad vertrokken,

1610 ken: men schreef ook aan die van Amsterdam, ten einde zy mogten bestellen, dat de Vecht tusschen Amsterdam en Utrecht, welke door het leger geslooten was, mogt geoopend werden en blyven; maar zy kreegen hun verzoek niet: ondertusschen strooide men in de Stad verscheide kwaade geruchten, dat het in 't Land van Kleef niet wel stond, dat in Holland ook moeite was, en dat die van Amsterdam humne hulp aanbooden, om de Stad te ontzetten, alles, om de Burgers daar door te troosten en wat moed te geven; maar die van Utrecht eerlang beeter berigt zynde, wat in Holland omging, vond de Overheid goed eenige Afgevaerdigde aan de Stad Amsterdam te zenden, en te verzoeken, dat het hun geliefde zig tot Middelaars te laten gebruiken, om de zaak met een reedlyk verdrag te helpen besluiten, welke zig daar toe lieten beweegen, nogtans met uitdruklyke verklaaring, dat zy zulks geenzins deeden, om in 't minste de zaak der Burgers van Utrecht te regtvaerdigen, nadien zy zelfs, neevens de andere Staten van Holland, de belegering bewilligd hadden.

Deeze belegering verbitterde zommige zeer, byzonder die van het Pausdom en andere, die deezen handel heimlyk hadden helpen voeden en zeer bits spraaken, zo dat het scheen, dat zy veel liever het uiterste hadden gewaagd, dan te buigen, om Krygs-Volk in te neemen, spreekende niet, dan van schieten en uitvallen; zy waren zeer naerstig in 't schansgraaven, en zo yverig, dat zommige van Aadel en andere van rang, zelfs Geestlyke en van buiten in de Stad gekome, in persoon op de wallen arbeidden en het Volk aanmoedigden: nogtans ten laatsten zig wat beeter bedenkende, is eindlyk, na verscheide onderhandelingen van wederzyden, den 6den van Grasmaand, het verdrag getroffen, op deeze wys, dat alle het geene in die beroerte was geschied, wegens de Staten Generaal en Staten van Utrecht, in volkoome vergeeting zou werden gesteld en gehouden, als niet geschied; dat de

Hee-

Heeren Staten van Utrecht, de Leeden en Bedienaars van die, en de Overheid der zelve Stad, by een ieder behoorlyk zouden werden erkend en geagt, zonder die eenigzins met woorden of daden te moejen, op straf van als Verstoorders der gemeene zaak aan lyf en goed gestrafd te werden; dat ook voor Renug aanstaande geene verandering in de Regeering gemaakt zou werden, mits, dat de geschilstukken van wederzyden gesteld zouden werden tot kennis en beslissing van de Hofgezanten der Koningen van Vrankryk en Groot Brittagne, hun Hoog Mog:, zyne Hoogheid en den Raad van Staten; dat de Overheid van Utrecht ook hunne Afgevaerdigde zou zenden in de vergadering der Staten van Utrecht, om te stemmen, het zy die binnen of buiten de Stad hunne vergadering hielden; dat men de Kompagniën, onlangs door de Overheid binnen Utrecht aangenoomen, terstond zou afdanken, en dat die van de Stad in derzelver plaats, boven de twee Kompagniën, welke, geduurende het beleg, op de begeerte der Burgers, 'er uitgetrokken waren, nog agt 'er binnen zouden ontfangen. 1610.

Als nu, na het maaken van dit verdrag, de Soldaten binnen kwamen en 's avonds zouden optrekken, om mede op het Raadhuis en aan de Poorten nevens de Burgers te waaken, en eenige Burger-Soldaten daar over morden, ontstond daar uit een oploop in de Stad, daar door ligt meer swaarigheid had kunnen ryzen; des hebben zyne Hoogheid, Graaf Hendrik en de Raaden van Staten, met goedvinden der Staten Generaal, best gevonden, gemerkt zulke onlusten meer konden gebeuren en meer kwaad veroorzaken, die van de Stad aan te schryven, dat de Burgers eenen tyd lang moesten afstaan van het waaken op het Raadhuis en aan de Stads Poorten.

Na dit verdrag zyn nog verscheide dingen voorgevallen, welke wy zullen overslaan, alleen met een woord aanroerende, dat de Staten Generaal, hoopende nu de zaken met Vrede af te maaken, nog veele moeiten hadden met de nieuwe Regeering, als

1610 welke, onaangezien het verdrag, nog al beswaarlyk de onderwerping, by den Raad van Staten ontworpen, wilde onderteekenen, en zulke wegen insloeg, welke strekten tot krenking van het oopenbaar gezag, daar op zy zeer weinig agt sloegen: des hun Hoog Mog: niet ziende, hoe anders de Stad in rust te brengen, tot dienst der Generaliteit en des Lands van Utrecht, Vrede en eenigheid der zelve Stad, mitsgaders ten beste der goede Burgers en Inwooners, besloten hebben de nieuwe Regeering van hunnen eed en ampt te ontslaan, en de oude in haaren voorigen staat te herstellen, dat Graaf Ernst van Nassau en de Raad van Staten dus uitvoerden. Niet tegenstaande dit alles hebben eevenwel de Staten Generaal niet nagelaten op de geschil-stukken te doen letten en de reekening te laten nazien, ten welken einde de Heeren des Raads van Staten eenen geruimen tyd binnen Utrecht zyn gebleeven, daaglyksch handelende; en om te meer alle opspraak weg te neemen, als of men, zonder voorgaande behoorlyke kennis van zaken iet had gedaan, heeft de Raad van Staten aan elk vryheid en toegang gegeven, om, zonder eenige vrees van agterhaald te werden, aan hun te mogen oopenbaren het geene zy meenden de Stad verkort te zyn, doende, den 13den van Bloeimaand, oopentlyk van het Raadhuis afkondigen, dat vermaand en gelasd werd aan een ieder, van wat staat of rang hy zy, die iet tegen de regeering der Heeren Staten van Utrecht, en de reekening, daar van gedaan, in eenig stuk waarschynlyk zou kunnen doen blyken, daar in het Land, de Stad of Gemeente eenigzins verkort mogten zyn, zulks binnen 8 daagen schriftlyk aan den Raad van Staten over te leeveren; daar op gevolgd is het geene de Leezer uit het volgende afschrift kan zien.

Afkondiging door en wegens de Heeren Raaden van Staten der vereenigde Nederlanden, gedaan binnen Utrecht, den 22sten van Bloeimaand, des Jaars 1610, O: S;

De

De Raad van Staten der vereenigde Nederlanden: allen den geenen, die deezen zullen zien of hooren leezen, zy heil! Alzo wy, den 13den van Bloeimaand jongstleeden, N: S: by oopenbaare afkondiging vermaand, ontbooden en gelasd hebben alle en een ieder, van wat ſtaat of rang zy zyn, die tegen de regeering der Heeren Staten van Utrecht, en de reekening, daar van gedaan, in eenig deel iet waarſchynlyks wist by te brengen en te toonen, daar in het Land, de Stad of Gemeente eenigzins verkort mogten zyn, zulks vry, en zonder agterhaaling daadlyk aan ons konden komen verklaaren, of in geſchrift te ſtellen, en binnen 8 daagen over te geven, en in die 8 daagen niemand zig heeft opgedaan, dan alleen, eerst Jongheer Reynart van Aeswyn, Heer van Brakel, enz. en daar na de Heeren Dirk Canther en Hendrik van Hesdingen, hebbende de voorn: Heer van Brakel ons mondling eenige dingen aangegeven, welke wy terſtond duidlyk uit zynen mond in geſchrift deeden ſtellen; en de voorn: Heeren Canther en Hesdingen, ſchriftlyk, onder hunne eige handteekeningen, vierenzeventig ſtukken hebbende overgegeven, hebben wy alle die ſtukken en elk derzelve, het eene na het andere, ſtipt en ernſtig herleezen, doorzien en ryp onderzogt, en daar op oopengeſlaagen, nagezien en wel onderzogt alle zulke reekeningen en bewyzen, als daar toe noodig waren; ook hebben wy nog, tot elks genoegen, andere reekeningen doorzien; zo is het, dat wy hier mede verklaaren en aan een ieder bekend maaken, dat wy, by al ons voorſz. naerſtig onderzoek en handel, bevonden hebben, dat verſcheide van die aangediende en overgegeve ſtukken zyn onwaaragtig, andere reedenloos en van een kwaad en ongegrond gevolg, en de overige van geen belang, daarom wy een ieder een eeuwig ſtilſwygen opleggende, verbieden aan elk, van wat ſtaat of rang hy zy, de Heeren Staten van Utrecht, derzelver Afgevaerdigde, Amptenaars en Dienaars, met woorden, ſchriften of daden, regtſtreeks of ingewikkeld, in

1610.

Afkondiging des Raads van Staten binnen Utrecht.

1610. wat plaats of vergadering, heimlyk of oopenbaar, het zou mogen zyn, in 't minste meer te schelden, lasteren of verongelyken; maar gelasten een ieder die Heeren Staten en derzelver Afgevaerdigde, als hunne wettige Overheid, met hunne Amptenaars en Dienaars, te agten, eeren en gehoorzamen, gelyk goede en zeedige Onderdanen en Inwooners betaamd, op boete van als Lasteraars, Oproerige en Verstoorders der Gemeene Lands rust, terstond, zonder eenige oogluiking of verdrag, voorbeeldig aan den lyve gestrafd te werden. Gedaan binnen Utrecht, den 31sten van Bloeimaand, des Jaars 1610, N: S: was geteekend, *F: Alcman*, V^t. onder stond, op bevel der Raaden van Staten der vereenigde Nederlanden, onderteekend, *Chr: Huygens.*

De afkondiging van deezen is by my, Deurwaerder der eedele Heeren Raaden van Staten, heeden, ten aanhoore van een zeer groot getal Burgers, Inwooners en andere, oopenbaar, na twee gedaane klokluidingen, van het Raadhuis der Stad Utrecht geschied, in 't byzyn der Heeren Raaden van Staten der vereenigde Nederlanden, en des Schouts, mitsgaders van drie gemagtigde Scheepenen derzelve Stad. Dit getuigd myne teekening. Gedaan te Utrecht den 1sten van Zomermaand, des Jaars 1610, N: S: was onderteekend *J: V: Berchen.*

Hans Willem, Hertog van Gulik en Kleef, gestorven, den 25 Maart.

Eer wy dit boek eindigen, zullen wy verhaalen den dood van Vorst Hans Willem, Hertog van Gulik, Kleef en Bergen, Graaf van der Marck en Ravensburgh, Heer van Ravensteyn, enz. Deeze Vorst is gestorven te Dusseldorp in Berghsland, den 25sten van Lentemaand, des Jaars 1609, zynde krankzinnig geweest, en is zonder Kinderen gestorven, hoewel hy getrouwd is geweest met de Mark-Gravin van Baden, en nu nog was met eene Hertogin van Lottharingen. Hy was een Zoon van Hertog Hans Willem, die een Erve was der voorsz. Landen van Vaders en Moeders wegen: want voor omtrent 100 Jaaren was een huwlyk gemaakt tusschen Maria, eenige Dog-

Afkomst der Vorsten van Kleef en Gulik.

ter en Erve van Willem, Hertog van Gulik, Bergen en Ravensburgh, met Johan, Zoon van Johan, Hertog van Kleef, Graaf van der Marck en Heer van Ravensteyn, geschiedende op voorwaarde, dat de voorn: Heerlykheden eeuwig aan elkanderen gehegt zouden blyven, zonder gescheiden te mogen werden, om dat hunne Buuren, het Huis van Bourgognien en Braband, te magtig werden: uit dit huwlyk zyn gesprooten een Zoon, Hans Willem, en drie Dogters, Sibilla, Anna en Amelia: de oudste, Sibilla, trouwde, in 't Jaar 1526, met Johan Fredrik, Keur-Vorst van Saxen, die naderhand van Keizer Karel den V^den in eenen slag gevangen werd, met zeekere bepaaling in 't huwlyks verdrag, dat, zo de voorn: Johan en Maria storven zonder manlyken Erve na te laten, alle die Landen vallen op deeze Sibilla, hunne oudste Dogter, en haaren Man, Hans Fredrik, en derzelver Erfgenamen, mits alleen eene zom gelds gevende aan haare twee Zusters, Anna en Amelia, van welke Anna, in 't Jaar 1541, in Engeland met Koning Hendrik den VIII^nen trouwde, en kreeg geene Kinderen: Amelia bleef ongehuwd. 1610.

De voorn: Hans Willem, eenige Zoon van Johan van Kleef en Maria van Gulik, heeft alle die Landen geërfd, en in 't Jaar 1546 getrouwd Maria van Oostenryk, geboore Koningin van Hongaryen, Dogter van Koning Ferdinand van Oostenryk, naderhand Keizer, en verkreeg van Keizer Karel den V^den mede eene vergunning, met bepaaling, zo Hertog Willem zonder wettigen manlyken Erve by de voorn: Maria storf, zouden alle die Landen op zyne wettige Dogters uit dit huwlyk vallen, dat Keizer Ferdinandus, in 't Jaar 1559, ook bevestigde, op dat die Landen by een gebonden en niet gescheiden zouden werden, welke vergunning naderhand door de volgende Keizers Maximiliaan en Rudolph bevestigd is.

Hertog Willems Kinderen zyn twee Zoonen en vier Dogters.

Deeze Hertog Willem heeft by zyne Huisvrouw gewonnen twee Zoonen en vier Dogters; de oudste was Karel Fredrik, die, in 't Jaar 1575, in Italiën gereisd

1610. reisd zynde, daar ongehuwd storf: de tweede, Hans Willem, die bezorgd was met het Bisdom van Munster, en Geestlyke goederen, is opgevolgd: de oudste Dogter, Maria Helionora, heeft de Vader, in 't Jaar 1572, uitgehuwlykt aan Albert Fredrik, Hertog van Pruysſen, enz. met eene huwlyks voorwaarde, dat, indien hy en zyne Huisvrouw zonder manlyken Erve storven, alle de Landen van Gulik, enz. komen zouden op zyne oudste Dogter, welke nu met hem, Albert Fredrik, trouwde, en derzelver Erven: des zou hy gehouden zyn de andere Zusters eene zom geld te geven van zyn eigen goed, en niet uit de Gulikſche en Kleefſche Landen, alles, op dat die Landen vast aan een gehegt, en magtig, om de Vyanden af te weeren, zouden blyven: uit dit huwlyk zyn geene Zoonen, maar vier Dogters geſprooten, welker oudste, Anna, trouwde met Johan Sigismund, Keur-Vorst van Brandenburg, enz. de tweede met den ouden Keur-Vorst; de derde met den Hertog van Cuerland; de vierde, zo wy hooren, met Heer Hans Jorgien van Saxen, Broeder van den Keur-Vorst. Deeze Moeder, Maria Helionora, is wel een Jaar voor haaren Broeder, Hans Willem, gestorven.

Afkomst der Dogters.

De tweede Dogter van Hertog Willem, Anna Magdalena, welke nog leefd, trouwde, den 27sten van Herfstmaand, des Jaars 1574, met Philips Lodewyk, Paltz-Graaf van Nieuburgh, enz. welke vier Zoonen heeft gewonnen, Wolfgangh Willem, Ottho Hendrik, Johan Fredrik, en Augustus, met Dogters: de derde, Magdalena, trouwde, den 1sten van Wynmaand, des Jaars 1579, met Johan, Paltz-Graaf, Hertog van Zweybruggen, Broeder des voorſz. Paltz-Graafs van Nieuburgh, welke hem drie Zoonen, Johan, Fredrik Casimir, en Johan Casimir, met Dogters, gebaard heeft: de vierde, Sibilla, trouwde, den 4den van Lentemaand, des Jaars 1601, met Karel van Oostenryk, Mark-Graaf van Burgou, Zoon van Ferdinand van Oostenryk, welke nog geene Kinderen heeft.

Tot beeter verstand zullen wy de Geslagt-lyst des Huis van Gulik en Kleef hier by voegen.

I. Jo-

I. *Johan, Hertog van Kleef, Graaf van der Marck, Heer van Ravensteyn.* 1610

II. *Willem, Hertog van Gulik en Bergen, Heer van Ravensburgh.*

Geslagt-lyst des Huis van Gulik en Kleef.

Johan voorn: trouwde met Maria, des voorn: Willems Dogter, Erve van Gulik, Bergen en Ravesteyn: uit dit huwlyk zyn gesprooten

A. *Willem, Hertog van Gulik, Kleef, enz. die trouwde met Maria van Oostenryk, geboore Koningin van Hongaryen, in 't Jaar 1546, en won,*

a. *Karel Fredrik, in 't Jaar 1575 in Italiën zonder Kinderen gestorven.*

b. *Hans Willem, die trouwde met de Mark-Gravin van Baden, en daar na met de Hertogin van Lotthaim 't Jaar 1609 zonder Kinderen gestorven.*

c. *Maria Helionora, welke in 't Jaar 1572 trouwde met Albert Fredrik, Hertog van Pruyssen, enz. daar uit vier Kinderen gesprooten zyn, 1. de eerste, Anna, trouwde met Johan Sigismund, Keur-Vorst van Brandenburg, enz. 2. De tweede met eenen ouden Keur-Vorst, en is thans Weduwe. 3. De derde met den Hertog van Cuurland. 4. De vierde met Hertog Hans Jorgien, Broeder des Keur-Vorsts van Saxen.*

d. *Anna Magdalena, welke met Philips Lodewyk, Paltz Graaf van Nieuburgh, trouwde, en won, 1. Wolfgangh Willem, gebooren in 't Jaar 1581. 2. Ottho Hendrik. 3. Johan Fredrik. 3. Augustus.*

e. *Magdalena, die trouwde met den Paltz-Grave Johan, Hertog van Zweybruggen, en won, 1. Johan, gebooren den 26sten van Lentemaand, des Jaars 1584, en getrouwd met Mevrouwe de Rohan. 2. Fredrik, gebooren den 12den van Zomermaand, des Jaars 1585. 3. Johan Casimir, gebooren den 10den van Grasmaand, des Jaars 1589.*

f. *Sibilla, die trouwde met Karel van Oostenryk, Marquies van Burgou, welke nog geene Kinderen heeft.*

B. *Sibilla, welke trouwde Johan Fredrik, Keur-Vorst van Saxen, en teelde,*

a. *Hans Fredrik, te Gottha gevangen, en*

b. *Hans Willem, daar uit gesprooten zyn, 1. Johan Casimirus tot Koborgh, en 2 Johan Ernst tot Koborgh.*

C. *Anna trouwde met Hendrik den VIIIsten, Koning van Engeland, dog heeft geene Kinderen geteeld.*

D. *Amelia is ongehuwd gestorven.*

Fredrik Wilhelm was Bestuurder van Saxen tot Wymeren.

Maria

1610. Maria Leonora, Willems oudste Dogter, was met Albert Fredrik van Pruysfen getrouwd, op voorwaarde, dat, haare Broeders zonder wettige Kinderen stervende, zy en haare Kinderen haaren Broeder zouden opvolgen: in dier voege waren ook de twee volgende Dogters gehuwlykt aan twee Broeders Paltz-Graven, de erfnis afstaande, en alleen houdende het regt van opvolging, de eene na de andere, als haare Zuster Maria zonder manlyken Erve storf. Alzo nu deeze Vorst Hans Willem dood was, komt Johan Sigismund, als getrouwd hebbende Anna, de oudste Dogter van Pruysfen, in 't regt van haare Moeder, die ook onlangs gestorven was, en vorderd de erfnis der Vorstendommen; daar tegen steld zig de Zoon der tweede Zuster, Anna Magdalena, welke haaren Broeder overleefd, de naaste in den bloede is, en Zoonen heeft, als Wolfgangh Willem, Paltz-Graaf van Nieuburgh.

Huwlyks voorwaarde des Vorsts van Pruysfen.

De Vorst van Kleef nu in Lentemaand gestorven zynde, begaf zig aanstonds de Mark-Graaf Ernst Philips van Brandenburg, uit naam van zynen Broeder, Keur-Vorst Johan Sigismund, in 't Land van Kleef, vorderende het erf-regt, als zynde uit de oudste Dogter, en verzoekende als Vorst aangenoomen en erkend te werden. Hy kwam op het Slot van Hamburg, daar meer Vorsten en Graven vergaderden, gelyk ook de Land-Graaf Maurits van Hessen. Desgelyks vertoonde zig de Paltz-Graaf Wolfgangh Willem, uit naam van zyne Moeder, en hebben beide over al, daar zy konden, Plakkaten aangeslaagen, elk het erf-regt der Landen vorderende: dog de Landen en Steden zogten 's Lands Raaden in 't Gouvernement te laten, tot dat de Erven onderling verdraagen zouden hebben, ten welken einde de Keizer terstond brieven aan de Landen en Raaden zond, dat de Raaden met des Overleedens Weduwe, de Dogter van Lottharingen, in de Regeering zouden blyven.

De Keur-Vorst van Brandenburg en de Paltz Graaf vorderen beide het regt van opvolging.

Deeze Vorsten konden op de vergadering te Hamburg, in Bloeimaand, niet over een komen; des zy

eene

eene andere vergadering belaagen te Dortmonth in Westphalen, daar, den laatsten van Bloeimaand, O: S: tusschen de voorsz. twee Vorsten, elk van de zyne wel gemagtigd, door tusschenspreeken des Land-Graafs van Hessen en van andere, dit volgende verdrag gemaakt is. 1610.

Dat de beide Vorstlyke Persoonen, tot onderhoud en vordering van alle goede vriendschap, gelyk Bloed-Vrienden betaamde, over een gekomen waren, op hoop, van tot een vriendlyk volkoomen verdrag te komen, dat zy, zonder geveinsdheid, te zamen alle hun vermogen zouden aanleggen tot bescherming der Landen in eenigheid, tegen alle, die daar op iet mogten vorderen, en zulks voor 4 Maanden, of intusschen de Heer Keur-Vorst van Brandenburg zelfs by de hand mogt komen; midlerwyl zouden zy alles aanwenden, wat eenen wettigen Erve en Opvolger betaamde, en de Landen meest dienstig was, en dat zy ten eersten te zamen naar Dusseldorp zouden trekken, daar aan de Landen, Staten en Raaden hun voorneemen verwittigen, hun te zamen, tot nader bevel, de regeering der Landen aanbeveelen, vervolgens, zo van de regeerende Raaden als de andere Stenden en Onderdanen, alzins de hulding aanneemen, en hen laten sweeren aan dien Heere, welke, het zy de Keur-Vorst van Brandenburg of de Paltz-Graaf van Nieuburgh, verklaard zou werden de regte Erf-Opvolger der Landen van Gulik, Kleef, enz. te zyn; daar benevens ook de Vorstlyke begraafnis te stellen, en de Vorstlyke Weduwe behoorlyk te ontslaan; de schriftlyke bescheiden te verzeegelen en de Leen-Lieden verlof te geven hunne Landdags vergaderingen te houden, en verder alles te doen en beveelen, wat naar eisch der zaken noodig is, daar door geen van beide van zyn regt, zo van bezitting als van eisch, iet benoomen werd, maar de uitspraak beveelen zy den tyd aan, blyvende intusschen de beide partyen in den zelven staat,

Verdrag tusschen den Keur-Vorst van Brandenburg en den Paltz-Graaf van Nieuburgh, noopens de erf-opvolging van Gulik en Kleef.

en

1610. en de een zal niets tot des anders nadeel zoeken of voorneemen; zy zullen ook den Vorst van Zweybrugge, den Paltz-Graaf en Mark-Graaf van Burgou in hun geheel regt laten, zo dat die door deeze vergelyking geenzins benadeeld werden: dit hebben zy elkanderen, met hand en trouw, op Vorstlyke eer, besprooken en beloofd paalvast te onderhouden en na te komen, alles zonder bedrog, enz. te Dortmonth, den laatsten van Bloeimaand, O: S: des Jaars 1609, en was onderteekend, *Ernst*, enz. *Wolfgangh Willem*, Paltz-Graaf, en *Maurits*, Land-Graaf van Hessen.

Hier op trokken deeze Vorsten naar Dusseldorp, daar het Hof van Kleef is, en werden van de Burgery wel ontfangen, hoewel eenige oude Raaden daar tegen waren: voor eerst werd 'er besslooten, dat de Raads-Heeren en Gemagtigde, daar vergaderd, niet zouden vertrekken, dan na des Vorsts begraafnis, enz. des niet tegenstaande is Nestelraad, Drossaard van Gulik, met andere, heimlyk naar Gulik vertrokken, de Stad en het Slot overmeesterende, bragt daar in Krygs-Volk en stelde zig het eerste tegen de vereenigde Vorsten.

Nestelraad overmeesterd Gulik tegen de Vorsten.

Besluit op den Land-dag te Dusseldorp.

Op den Land-dag te Dusseldorp werden veele stukken voorgesteld, 1. dat de beide Vorsten, tot volkoomen verdrag, te zamen de Landen zouden regeeren, zonder nadeel van het regt van des Overleedens Zuster, of andere, die 'er belang in hebben: 2. de Vorstlyke begraafnis en uitvaard te vorderen: 3. de Vorstlyke Weduwe te bevredigen naar haare huwlyksche voorwaarde: 4. op wat wys men de hulding zou doen in naam der beide Vorsten: 5. de Staten en Landen by den Christlyken Godsdienst en de vryheden te behouden: 6. de regten en burgerlyke wetten te hervatten: 7. hoe men de uitlandsche en verscheide vorderingen in deeze zorglyke tyden voegzaam zou antwoorden, en hoe men de bescherming der Landen mogt voorneemen; maar alles is op deezen Land-dag niet volkoomen be-

besflooten, door verscheide zaken, die daar voorvielen. In Hooimaand is de Vorstin Weduwe reedlyk bevredigd weggezonden, vergezeld van haaren Broeder, den Grave van Vaudemondt, en is den 20sten van Dusseldorp naar Lottharingen getrokken. 1610.

Ondertusschen was de Hertog van Nevers, uit het Huis van Kleef gesprooten, den 9den van Bloeimaand, te Keulen aangekomen, en zond van daar zyne Afgevaerdigde aan de vergaderde Raaden te Dusseldorp, om die zyne vorderingen en eisch voor te draagen. Den 23sten van Zomermaand kwam ook een Gezant wegens Graaf Hendrik van der Marck, als oudste Zoon des Hertogs van Ballion, om eenig erf-regt op het Graafschap van der Marck aan te geven, of daar voor eenige vergelding te vraagen. Insgelyks verscheenen de Gezanten van den Keur-Vorst en het Huis van Saxen, vorderende oud regt op de Landen van Gulik, Kleef, en de andere in 't gemeen: dog deeze alle werden uitgesteld tot nader bedenken.

De Heeren van Nevers en van der Marck, en het Huis van Saxen, vorderen op de Landen van Kleef, enz.

Keizer Rudolphus had, den 24sten van Bloeimaand, schriftlyk alle de eischende Vorsten gedaagd, om voor hem te verschynen, alzo het, naar 's Ryks orde, aan hem stond daar over Regter te zyn.

De eischende Vorsten werden voor den Keizer gedaagd.

De Koning van Vrankryk heeft, uit Fontainebleau, den 20sten van Zomermaand, des Jaars 1609, aan deeze vergadering te Dusseldorp geschreeven, verhaalende, dat hem verscheide reedenen bewoogen en verbonden, alzo God hem het eedelste en magtigste Koningryk van het Christendom in handen gegeven had, zorg te draagen voor de gemeene welvaard en rust van het geheele Christenryk, en de geregtigheid in alles te handhaaven, gelyk nog niets was voorgevallen, na dat Gods goedheid hem in zyn Ryk in Vrede gesteld had, daar in hy zyne zorgvuldigheid kon bewyzen, of hy had zulks waargenoomen, en, door de hulp des Almagtigen, volkoomen uitgevoerd, daar van hunne nabuurige Landen konden getuigen, die nu eenen veel zoeter en aan-

De Koning van Vrankryk schryfd aan de vergadering der Staten te Dusseldorp.

1610. aangenaamer Vrede genieten, dan in dien staat, daar in zy te vooren leefden. Zo dra ik kennis had van den dood van mynen Neef, Hertog Jan Willem, uwen laatsten Prins en Heer, heb ik, uit de voorsz. goedgunstigheid, zonder te wagten, tot dat ik van u of andere verzogt werd, den dienst van uwe gemeene Buuren willen doen voor de vryheid en verzeekerdheid der Landen, welke de Overleede bezat, op dat niets voorgenoomen werd tot nadeel der regte Erfgenaamen, Staten, en Inwooners der zelve, niet twyffelende, of gy zyt daar van wel verwittigd: daarom heb ik my nu, blyvende in dezelve gunst, met ulieden willen verheugen over de goede onderlinge verstandhouding en vereeniging, in welke ik weet, dat thans zyn myne Neeven, de Marquies Ernst van Brandenburg en de Paltz-Graaf Wolfgangh Willem van Nieuburgh, de eerstgemelde gezonden van mynen Neef, den Keur-Vorst van Brandenburg, zynen Broeder, en de ander vertoonende myne Nigt, de Paltz-Gravin van Nieuburgh, zyne Moeder, om in min de verschillen over de voorsz. erf-opvolging te eindigen; want ik hoop, alzo zy dit goede werk wel begonnen hebben, dat zy het zullen volvoeren ten goede, voordeele en genoegen van alle, en dat zulks u zal bevryden van de swaarigheden, welke de Landen dreigden, door elks verweeren en voorstaan van hunne vorderingen. Verder, alzo gy hen by u ingelaten hebt en u laten aangenaam zyn, is myn begeeren hen beide te vorderen en voor te staan in dat goed voorneemen, want het is eerlyk, regtvaerdig en voordeelig, en zal een tegenweer zyn voor alle kwaade aanslaagen, welke men tot uwe schaade zou mogen aanregten: dit doende, zult gy van my genieten de gunst en bystand, welke gy zoudt mogen hoopen van eenen Koning, die zeer geneegen is tot den welstand van Vorsten, hunne Huizen en geregtigheid in alles; gedagtekend als boven, en onderteekend *Henry*.

Hier

Hier op heeft die Koning, ten vertoog van zyne zorgvuldigheid over deeze en de nabuurige Landen, Krygs-Volk op zyne Grenzen besteld, en ook zyn Fransch Krygs-Volk in de vereenigde Landen gelasd op den dienst van deeze Vorsten te wagten, welke daar over op de Grenzen van Kleef trokken. 1619.

De Koning van Vrankryk staat de Vorsten by.

Deeze Vorsten hadden alom aan de omliggende Koningen en Vorsten hunne Gezanten gezonden, om die te verwittigen, dat zy over een gekomen waren, om, als wettige Erven, te zamen te regeeren, tot dat hun geschil, door tusschenspraak der Vorsten, in min nedergelegd werd, zendende, onder andere, naar Holland aan de Staten Generaal hunne Gezanten, de Heeren Matthias van Wachtendonk, Overste, en Lodewyk Andreas Lemblin, Raad des Paltz-Graafs van Nieuburgh, welke schriftlyk dit volgende, den 8sten van Hooimaand, in de vergadering vertoonden:

Der Vorsten, Ernst van Brandenburg en Wolfgangh Willems, vertoog aan de Staten der vereenigde Landen.

Welgeboore, gestrenge, eedele, eerentfeste, hooggeleerde, eerzaame, voorzigtige, genaadige en gunstige Heeren! De doorlugtige hooggeboore Vorsten en Heeren, Ernst, Mark-Graaf van Brandenburg, in Pruyssen, te Stettin Pommeren, der Kassuben en Wenden, ook in Silesiën te Crossen en Jegerendorp Hertog, Burg-Graaf te Neurenburg, Vorst te Rugen, enz. en Wolfgangh Willem, Paltz-Graaf aan den Rhyn, Hertog van Beijeren, Graaf te Veldents en Spanheym, enz. onzer beide zyds genaadige Vorsten en Heeren, hebben ons opgelegd en bevoolen aan uwe genaade en gunst, na behoorlyken heilwensch en eerbiediging van alle lyf en goed, ook dienstig te kennen te geven, hoe, na het overlyden van wyle den doorlugtigen hooggebooren Vorst en Heer, Johan Willem, Hertog van Gulik, Kleef en Bergh, Graaf van der Marck en Ravensbergh, Heer van Ravensteyn en Meurs, enz. hoogloflyker gedagtenis, de doorlugtige en hooggeboore Vorst en Heer, Johan Sigismund, Mark-Graaf van Brandenburg, Aards-Kamerheer van

1610. het H: Roomsche Ryk en Keur-Vorst in Pruysfen, te Stettin, Pommeren, enz. Hertog, onze genaadigste Keur-Vorst en Heer, en ook de doorlugtige en hooggeboore Vorstin, Vrouwe Anna, Paltz-Gravin aan den Rhyn, enz. Hertogin van Beijeren, Gravin te Veldents en Spanheym, geboore Hertogin van Gulik, Kleef en Bergh, enz. onze genaadige Vorstin en Vrouwe, als naaste Opvolgers en Erven, hooggedagte beide hunne Vorstl: Gen: last gegeven hebben zig in de nagelate Vorstendommen en Landen van hooggem: Hertog van Gulik te begeven, en die opvolgingen en afgestorve Landen, uit naam van hunne Keur- Vorstlyke Voornaame, de Heer Broeder en de genaadige geliefde Vrouwe Moeder, te naasten. Schoon nu in 't begin tusschen de Vorstl: Gen: des aangaande eenig geschil en misverstand is gevallen, was egter dit, tot verhoeding van Kryg en onrust in 't H: Ryk, onderhouding en voortplanting van verdere vriendschap onder de Keur- en Vorstlyke Huizen, afwending van het eindlyk verderf der Vorstendommen en Landen en stigting van rust en Vrede met de nabuurige Keur- en Vorsten, door onderhandeling der naastverwante vredelievende Vorsten en Stenden, by voorraad zo ver op eenen goeden weg gebragt en voor eerst vergeleeken, dat, onder Gods zeegen, in korten tyd een goed einde van de hoofd-zaak is te wagten, zo dat de doorlugtige hooggeboore Vorsten en Vorstinnen, als mede de doorlugtige hooggeboore Vorstin en Vrouwe Magdalena, Weduwe, Paltz-Gravin aan den Rhyn, Hertogin van Beijeren, enz. gelyk ook niet minder de doorlugtige en hooggeboore Vorst en Heer, Karel, Mark-Graaf des H: Roomschen Ryks te Burgou, en Land-Graaf te Nellenburgh, onze genaadige Vorsten en Heeren, wegens hunne Vorstl: Gen: geliefde Gemalin en doorlugtige hooggeboore Vorstin en Vrouwe, Vrouwe Sibilla, Mark-Gravin te Burgou, als beide geboore Hertoginnen van Gulik, Kleef,

Kleef, Bergh, enz. by zulk een voorsz. verdrag 1610. alzins derzelver regt behouden, en daar door aan hunne Vorstl: Gen: geenzins nadeel geschied, vergeleeken werden, gelyk dan ook de Vorstl: Gen: alle in 't werk zyn, om dit te bevorderen, ten einde die zaken onder hen vriendlyk en met alle billykheid werden afgehandeld, met behoud van des Roomsch Keizers, onzen genaadigsten Heere, en H: Ryks regt, gezag, agting, en hoogheid: daarom zyn de hooggem: Vorsten onlangs in de voorsz. Vorstendommen aangekoomen, met oogmerk, om met de nagelate Raaden en Steden van hooggem: overleeden Hertog van Gulik te overweegen, hoe best de Regeering te beschikken, tot dat de zaken over die Vorstendommen en Landen ten vollen verdragen en ten beste der Onderdanen besteld waren, en verder alle noodige orde te stellen, gelyk dan tot dat einde alle de Stenden over weinige daagen te zamen gekomen zyn: want nu hunne V: G: V: G: en Gestr: gansch vertrouwende, dat die, wegens hun wel bekend en vredelievend gemoed, reeds tusschen hunne Vorstl: Gen: gebleeken, en welke zy nog verder voorhebben, de goede vergelyking met blydschap zouden verneemen; ook weeten hunne Vorstl: Gen: en hooggem: derzelver Heer Broeder en Vrouwe Moeder, dus gezind, dat zy, wegens het nabuurschap, gaerne met uwe Gen: en Gestr: goed verstand en verbintenis hielden; daar beneevens werd door voorn: Raaden en Stenden berigt, hoe goedwillig en welmeenende uwe Gen: en Gestr: zig altyd op hun gedane aanzoek verklaard, tot verhoeding van alle partydigheid vermaand, en door hunne Guarnizoenen en Krygs-Volk naerstig orde gesteld hebben, dat deeze Vorstendommen en Landen, in derzelver bedroefden toestand, van in- en overvallen verschoond zouden werden. Des hebben hunne Vorstl: Gen: niet nagelaten, in naam van meergem: hunnen Heere Broeder en Vrouwe Moeder, en ook voor zig zelve, door deezen de voorsz. vergelyking, mitsgaders

1610. ders derzelver gunstige en genaadige meening en geneegenheid, aan uwe Gen: en Gest: gunstig en genaadig te oopenbaaren, en voor zulke tot nog toe beweeze vredelievende toegeneegenheid en gestelde orde behoorlyk te danken, met gunstig en genaadig begeeren, dat uwe Gen: en gunsten zig deezen handel, van hunne V: G: niet alleen laten welgevallen, maar ook aan andere Persoonen, tot den Vrede niet geneigd, die dit ten argsten willen duiden, des aangaande geen geloof te geven, en aan hooggeb: hunner Vorstl: Gen: Heere Broeder en Vrouwe Moeder, ook aan hunne V: G: tot afwending van alle onrust en verstooring van den Vrede, alle Nabuurs toegeneegenheid te bewyzen, en daar by het Krygs-Volk en de Guarnizoenen, welke zy in hunne nabuurschap hebben, ernstig te beveelen zig te onthouden van in-, uitvallen, en doortogten in de voorsz. Landen en by derzelver Onderdanen, alle het welke hunne Keur- en Vorstlyke, nevens V: G: met alle geneegenheid, gunst, en Nabuurs wil zullen erkennen, en daar in niet schuldig blyven. Dit wilden wy uwe Gen: en Gestr: alleen, in naam en uit bevel der beide meergem: onze genaadigste Vorsten, mondlyk en schriftlyk aandienen en overgeven, met gedienstige aanbeveeling van onze geringe Persoonen, verwagtende spoedig besluit en antwoord. Gegeven in 's Hage, den 8sten van Hooimaand, des Jaars 1609, O: S: onderteekend als vooren.

Zy bidden de Landen te verschoonen van uitvallen en doortogten.

Hier op gaven de Staten Generaal, den 30sten, dit volgende antwoord.

Antwoord der Staten Generaal aan de Vorsten van Brandenburg en Nieuburgh.

Na dat de Hoog Mog: Heeren Saten Generaal der vereenigde Nederlanden wel en ryp hadden onderzogt en overwoogen het voorstel wegens de doorl: hooggeb: Vorsten en Heeren, Ernst, Mark-Graaf van Brandenburg, in Pruyssen, te Stettin, Pommeren, der Kassuben en Wenden, ook in Silesiën te Crossen en Jegerendorp, enz. Hertog, Burg-Graaf te Neurenburg en Vorst te Rugen, enz. en

Wolf-

Wolfgangh Willem, Paltz-Graaf aan den Rhyn, 1610.
Hertog van Beijeren, Graaf te Veldents en Spanheim, enz. door den eedelen, gestrengen en eerentfesten Matthias van Wachtendonk, Overste, en Lodewyk Andreas Lemblin, des Vorstlyken Paltz-Graafs van Nieuburghs Raad, en Pleger te Reichershoven, vermogens derzelver overgeleeverde geloofs-brieven van hunne Vorstl: Doorl: gedagteekend den 16den van Zomermaand laatstleeden, den 19den van deeze Hooimaand in hunner Hoog Mog: vergadering gedaan en schriftlyk voorgehouden. hebben zy eerst hunne Vorsl: Doorl: zeer vriendlyk willen bedanken voor hunne gunstige begroeting, vriendlyk aanbod en Nabuurs berigting van het geene zederd den dood van wyle den doorl: hooggeb: Vorst en Heere, Heer Johan Willem, Hertog van Gulik, Kleef en Bergh, Graaf van der Marck en Ravensburgh, enz. hoogloflyker gedagtenis, uit naam van en wegens den doorl: en hooggeb: Vorst en Heere, Heer Johan Sigismund, Mark Graaf van Brandenburg, Aards-Kamerheer des H: Roomschen Ryks en Keur-Vorst in Pruyssen, te Stettin, Pommeren, enz. Hertog, en ook de doorl: hooggeb: Vorstin, Vrouwe Anna, Paltz-Gravin aan den Rhyn, Hertogin van Beijeren, Gravin te Veldents en Spanheim, enz. geboore Hertogin van Gulik, Kleef en Bergh, de opvolging en aangestorve Vorstendommen, Graafschappen en Landen, ten deezen opzigt was voorgenoomen, en, tot verhoeding van Kryg en onrust in 't H: Ryk, onderhouding en voortplanting van verdere vriendschap onder de Keur- en Vorstlyke Huizen, afwending van het eindlyk verderf der Vorstendommen en Landen en stigting van rust en Vrede met de nabuurige Keur- en Vorsten, door onderhandeling der meeste Verwanten, vredelievende Vorsten en Stenden, by voorraad is vergeleeken, met hoop; onder Gods zeegen, op een goed einde der hoofd-zaken in korten tyd: en de Staten Generaal van gansche harten verblyd zynde, dat de zaken

De Staten wenschen de Vorsten geluk over het verdrag.

1610. by voorraad op eene zo goede en loflyke wys vergeleeken, en de hoofd-zaken tot zo goede hoop gebragt zyn, willen den Almagtigen Heere God bidden, om daar toe genaadig zyne gunst en zeegen te verleenen, tot eer en lof van zynen H: Naam, rust, Vrede en eenigheid in 't H: Ryk met de Keur- en Vorstlyke Huizen, te zamen met den welstand en de blydschap der voorsz. Vorstendommen, Graafschappen, Landen en Onderdanen, en hunne Vorstl: Doorl: mogen zig verder verzeekerd houden, dat hun Hoog Mog: ten dien einde altyd opregt getragt, gearbeid en vermaand hebben, en zy derhalven hartlyk verblyd waren, toen zy van andere verstonden, dat de zaak zo goeden keer genoomen had, daar by hunne Keur-Vorstl: Hoogheid en Vorstl: Doorl:, langs goede en geschikte middelen, elk tot zyn regtmaatig oogmerk zal mogen komen, met behoud van der Landen welstand, en dat hun Hoog Mog: van harte geneegen zyn by alle geleegenheid alle goede Nabuurs verstand te houden en vermeerderen, en verder bereid zyn, ter vermindering van alle onrust en verstooring van Vrede, alle Nabuurs goede geneegenheid te bewyzen, gelyk ook hun Hoog Mog: op nieuws hun Krygs-Volk en Guarnizoenen zullen gelasten zig van hunne Grenzen te onthouden, van door uitvallen of doortogten de voorsz. Vorstendommen, Graafschappen, Landen of Onderdanen te beschaadigen, alle het welke de Heeren Staten Generaal der vereenigde Nederlanden begeeren, nevens hunne aanbeveelingen aan hunne Keur-Vorstl: Hoogheid en Vorstl: Doorl: by de Heeren Gemagtigde aangenoomen te werden. Gedaan in 's Hage, den 20sten van Hooimaand, des Jaars 1609.

De Staten belooven hun Krygs Volk de uitvallen te verbieden.

Terwyl de Vorsten zig alom verkondigden en in Kleef en Gulik de Steden zogten onder hen te brengen, en hun verdrag te doen toestaan, elk hunne vryheden en geregtigheden bespreekende, is Nestelraad, Drossaard van Gulik, in Hooimaand, met eeni-

De Drossaar: Nestelraad neemd Gulik voor den Keizer in.

eenige andere oude Spaansche Loontrekkers, heimlyk uit de vergadering te Dusseldorp naar Gulik getrokken, en heeft zig, gelyk gezegd is, meester van die Stad en het Kasteel gemaakt, liggende de Stad op de Rivier de Roer, die te Roermonde in de Maas loopt: het is een goed Steedje met een sterk Slot, geleegen 4 mylen van Aken, 7 van Maastricht, en 6 van Keulen, en hy heeft, met hulp van eenig Krygs-Volk, de Burgery ontwapend en verklaard de Stad voor den Keizer te houden, en dat zy, als 's Ryks Verwanten, naar de Keizerlyke Plakkaten, hem moesten gehoorzamen. 1610.

Deeze Vorsten gaven, met brieven van den 16den van Zomermaand, den Keizer hun gemaakt verdrag met hun goed regt, dat zy meenden te hebben, te kennen, in allen ootmoed klaagende over 's Keizers alom aangeplakte daaging, als onbehoorlyk in dergelyke Erven, en in Keur- en Vorstlyke Huizen niet gewoon, enz. biddende niet voort te vaaren, of onvoorziens iet vast te stellen, enz. Hier op kwam in groten haast, onbekend, in 't einde van Hooimaand, Leopold, Aards-Hertog van Oostenryk, Bisschop van Straasburg en Passau, Broeder des Aards-Hertogs Ferdinandus van Greytz, te Gulik, daar hy treflyk, met het lossen van het Geschut, als 's Keizers Gemagtigde, ontfangen werd, 's Keizers Wapendraagers met zig brengende, alle met volle magt, in welke verhaald werd de zorg, welke de Keizer, ten tyde van den laatsten Vorst, gedraagen had voor deeze Vorstendommen, met veele waarschuwingen; des niet tegenstaande zag hy nu, dat verscheide vorderden, welke hem, als behoorlyk Scheidsman, aanzogten, om regt: waarom hy, den 24sten van Bloeimaand laatstleeden, eene daaging had afgezonden, dat alle, welke op die Vorstendommen iet te zeggen hadden, voor zyn Keizerlyk Hof zouden verschynen of hunne volmagt zenden; nogtans waren de Landen, tot hun en 's Keizers nadeel, ingenoomen: waarom hem goed

De Vorsten schryven aan den Keizer.

De Aards-Hertog Leopold komt te Gulik, met volle magt van den Keizer gezonden.

1610. dagt in dezelve te zenden den eerwaerdigsten en doorlugtigsten Aards-Hertog Leopold, Bisschop van Straasburg en Passau, om, tot naader besluit, daar als zyn Gemagtigde zig te gedraagen, blyven en alles te doen, als of hy 'er zelfs was, welke daar terstond allerlei Krygs-tuig van Keulen deed brengen en Volk en wapenen bereiden: en alzo de Vorsten ook gereedschap tot den Oorlog maakten, heeft hy oopentlyk alle Oversten, Kapitainen en Soldaten verbooden de Vorsten van Brandenburg en Nieuburgh te dienen, nog zig te laten inschryven, op 's Ryks ban en verlies van goederen, en Vreemde zouden den hals verbeuren: hy zond ook beveelen van dien inhoud aan de Raaden en Amptlieden van Gulik en Kleef, dat zy die Vorsten niet zouden hulden, hun sweeren, nog eenige schatting geven, enz. des niet tegenstaande voeren de Vorsten voort, bezogten alle de Steden en Sterkten, naamen die in bezit en bragten ze onder den eed van getrouwheid: de Koning van Vrankryk zond hun Oversten en Kapitainen, allen bystand aanbiedende, en ontbood zyn Volk, dat in Zutphen, Arnhem, Nymegen en Grave lag, om by de hand te zyn; desgelyks liep Leopold van alle kanten Volk toe, als Spanjaarden, Italianen en Waalen, ook Oversten, als uit Oostenryk de Heer van Altheim, de Graaf van Busquoy en andere.

Leopold verbied de Vorsten te dienen.

De hulding der Steden aan de Vorsten is op en met verzeekering toegegaan, ook aan den Keizer, volgens 's Ryks wetten, allen schuldigen pligt en gehoorzaamheid te bewyzen, en de geschillen zo te laten behandelen, dat de Onderdanen geene schaade zou toekomen, en zullen, om 's Ryks gedreigden ban, niet beswaard, maar beschermd werden: de Steden zouden elk in hunne vryheden, geregtigheden en Godsdienst gelaten werden; de Geestlyke Kerk-Voogden, Priesters, enz. stervende, zouden andere Roomsche Landzaten in derzelver plaats opvolgen, en de renten en inkomsten hun volgen; de regeering der schoolen in de Ste-

Voorwaarde, op welke de Vorsten in de Landen ontfangen werden.

den

den zou aan Burgermeesters en Scheepenen blyven, volgens het gebruik, daar toe zy gestigt waren; dog andere Godsdienst en deszelfs oeffening, in 't Ryk toegelaten, zou niet geweigerd werden: verder zouden de Vorsten het burger-regt, de herkomsten en vryheden der Landen en Steden handhaaven, enz. en die niet met ongewoone schattingen, of Guarnizoenen, tegen hunnen wil, beswaaren, en dergelyke. 1610.

De zaken dus staande, heeft de Aards-Hertog Leopold, te Gulik gekomen zynde en zig daar sterkende, alle goed verstand met de Aards-Hertogen gehad, en werd van alles volkoomen verwittigd: des zond hy Adolph van Eynates, als Gezant, met brieven van den 30sten van Hooimaand, uit Gulik aan de Staten Generaal, zaaklyk van deezen inhoud:

Verklaaring en schryven van den Aards-Hertog Leopold aan de vereenigde Gewesten.

Wel geboore, Eedele, Gestrenge, Eerzaame, Wyze, Lieve, Byzondere! Nadien wy geloofwaerdig berigt werden, hoe alom onderscheiden gesprooken werd van onze gelukkige aankomst in de Sterkte van Gulik, daar van Gode lof zy, twyffelen wy niet, of eenige Kwaadwillige zullen u, tot hun voordeel, wat anders inboezemen, dat oorzaak van vervreemding en onrust mogt geven, en hebben wy niet langer willen uitstellen u, als Buuren, onze aankomst in deeze Landen door deezen te laten weeten, en te ontdekken, om wat reeden en met wat oogmerk wy den last des Keizers, ten gevalle en ter eere van onzen genaadigsten Heere, Oom en Vader, en ten goede van het H: Ryk en de Guliksche, Kleefsche en Berghsche Vorstendommen, aanvaerd hebben: daarom hebben wy onzen lieven byzonderen Adolph Eynates met het tegenwoordige schryven aan u gezonden, en teffens de egte afschriften der te vooren uitgegeve en afgekondigde Keizerlyke beveelen en daagingen, nevens de volmagt, ons door den Keizer tot deezen handel gegeven, daar uit gy bevinden zult, dat de Keizer in deezen handel geen byzonder leen zoekt, gelyk

1610 eenige, tot ons hooglofIyk Huis van Oostenryk kwaalykgezinde, zonder eenigen grond, voorgeven mogten, maar alleen, op verzoek der Keur- en Vorsten, die 'er belang in hebben, het regt te handhaaven, het regt en de geregtigheid van hun, het H: Ryk, en elk, die 'er belang in heeft, te bewaaren, en zulks tot dat de regte Opvolger naar de orde verklaard werd, ten goede van deeze heerlyke Vorstendommen en Landen, den Keizer, als opperste Leenheer en Beschutter, van de magt in de onpartydigheid, en hunne voorige welbedagte, ook, zo wy berigt zyn, uwe eige hoogvermaarde vereeniging, en niet minder begeerd hy die by hunne voorregten, vryheden en goede schikkingen, zo in den Godsdienst, als in byzondere zaken, en dus in Vrede, rust en eenheid, tot hun en der Landen eigen nut en welvaaren, zonder iemands nadeel, als een vredelievend Keizer, te onderhouden en beschutten.

Reedenen, waarom de Keizer zig met Gulik en Kleef bemoeid.

En schoon de hooggeboore Vorsten, Mark-Graaf Ernst van Brandenburg en Paltz-Graaf Wolfgangh Willem by den Rhyn, onze zeer lieve Oom en Neef, zig op eene sterke hulp en bystand, hun en den Buuren, tot behoeding van deeze Vorstendommen, beloofd, beroemen, en dat daar uit te vermoeden was, dat zulks mogt strekken tot nadeel van des hoogen Keizerlyken Majesteits verzoek, gedaan door de Keur- en Vorsten, die 'er belang in hebben, tot veragting, vernietiging en wederstreeving der geregtigde beveelen, voorzien wy ons, in 's Keizers naam, al was het, dat zulke beloften en hoop van u geschied waren, dat gy die, uit agting voor de hooge Roomsch Keizerlyke Majesteit, daar in niet zult versterken, vermogens het Keizerlyke ampt, en uit Keizerlyke magt, tegen zulke, welke die Keizerlyke magt niet willen gehoorzamen, onder wat schyn het mogt zyn, nadien nooit te vooren van gehoorzame Stenden en Onderdanen des Ryks gebeurd was de beveelen der Keizerlyke Majesteit, als

als hunne van God voorgestelde hoogste Overheid 1610.
en geregtigen Keizer, te betwisten, veel minder te weeren door hunne aangeregte beveelen, inhoudende lyfs-straf, werkende vrees, dat gy dan zoud meenen te helpen, die de oeffening van regt zouden zoeken te verhinderen, en den Roomsch Keizer, als Hoofd van de gansche Christenheid, tegen te staan, dewyl niets gewisser is, dan dat de Keizer zal toezien en daar op letten, dat de voorn: met de daar in belang hebbende Vorsten van Brandenburg en Nieuburgh, L.L. in hunne tot nog toe gebruikte ongewoone en ongegronde handelingen, niet naar regt beërfd of ingezeeteld zouden zyn, daar uit dan deezer Landen uiterste gevaar en schaade, zeer tot onrust en verderf van het gemeene vriendlyk weezen, ontstaan, en ook u, als Nabuuren, zelfs niet wel bevallen zou, daarom wy van u meer voorzigtigheid ongetwyffeld hoopen: wy willen u daarom hier mede, in 's Keizers naam, genaadigst en vlytigst vermaand hebben, niemand by te staan, die zig tegen hunne hoogste Overheid, den Keizer, stellen, en deszelfs verbod, dat met rypen raad en wel voorbedagte wetten des Ryks volkoomen bestaat, veragtlyk in den wind slaan, maar veel meer die daar toe vermaanen, beweegen en helpen, dat 's Keizers genaadigst bevel werde gehoorzaamd, en zy van hun onbedagt voorneemen afstaan, en deeze Landen laten by de onpartydigheid, tot dat de regte Opvolger naar de orde erkend en benoemd werd: dus zal geschieden het geene regt en billyk is, en tot den geliefden Vrede diend, en gy zult daar door doen een werk, dat lof verdiend, den regtvaerdigen God behaagd en het gemeene Vaderland ten hoogsten nuttig is, en zult bevinden, dat de Keizer u met Keizerlyke genaade en algemeene goede erkentenis hier over niet vergeete, en ik met genaade en alle goed u toegedaan zy. Gegeven in de Hoofd-Vesting Gulik, den 30sten van Hooimaand, des Jaars 1609, *Leopold:*

ad

1610. ad mandatum serenissimi Archiducis proprium, *Seraphinus Henor.* Het opschrift was, den welgebooren, eedelen, gestrengen, eerzaamen, en wyzen, onze lieve, byzondere N: N: den Staten Generaal der vereenigde Gewesten, te zamen en byzondere, overgegeven den 6den van Oogstmaand, des Jaars 1609.

Deeze schriftlyke verklaaring hebben zy met eenen Hoogduitschen brief beantwoord, welkes inhoud dus is:

De Staten Generaal antwoorden den Aards-Hertog Leopold, den 18 Augustus.

Hoogwaerde, doorlugte, hooggeboore Vorst en Heer! UEs: Vorstl: Doorl: brief, geschreeven in de Hoofd-Vesting Gulik, gedagteekend den 30sten van Hooimaand laatstleeden, en door den eedelen en verstandigen Adolphus van Eynates overgeleeverd, hebben wy wel doorzien, en, na ryp overleg van dien, dienstig gevonden uwe Vorstl: Doorl: vriendlyk te antwoorden, dat wy, als naaste Buuren der Vorstendommen, Graafschappen, enz. door wyle den doorl: hooggeb: Vorst en Heere, Johan Willem, Hertog van Gulik, Kleef, Bergh, enz. hoogloflyker gedagtenis, in zyn leeven bezeeten, zo uit gebuurlyke vriendschap, als andere goede verstandhouding, voor hun gewenscht en begeerd hebben, dat die Landschappen, tot genoegen in 't gemeen van het H: Ryk, en in 't byzonder der Keur- en Vorstlyke Huizen, de erf-opvolging vorderende, als ook tot welstand en vrede voor de Ingezeete der voorsz. Landen, zonder eenige onrust, aan de natuurlyke Opvolgers mogten komen: daar over wy, zo dra wy het overlyden van hooggem: Hertog Johan Willem vernaamen, aan de Gemagtigde der Landschappen en Keur- en Vorsten, die 'er belang in hadden, hebben geschreeven, vriendlyk verzogt en laten vermaanen tot een goed verdrag, zo dat wy van harte verheugd waren te verneemen, dat tusschen de doorl: hooggeb: Vorsten en Heeren, Heer Ernst, Mark-Graaf van Brandenburg, Hertog van Pruyssen, wegens zynen Broeder, Erf-Kamerheer

en

en Keur-Vorst van het H: Roomsche Ryk, enz. wegens de doorl: hooggeb: Keur-Vorstin Anna, Mark-Gravin van Brandenburg, Hertogin van Pruyssen, geboore Hertogin van Gulik, Kleef, Bergh, enz. oudste Dogter, en Zuster van wyle den doorl: hooggeb: Vorst en Hertog Willem en Johan Willem, Hertog van Gulik, Kleef, Bergh, enz. ter eene zyde, en den hooggeb: Vorst en Heere, Heer Wolfgangh Willem, Paltz-Graaf aan den Rhyn, Hertog van Beijeren, enz. wegens den doorl: hooggeb: Vorst en Heere, Heer Philips Lodewyk, Paltz-Graaf aan den Rhyn, Hertog van Beijeren, enz. Graaf van Veldents en Spanheim, in naam der doorl: hooggeb: Vrouwe, Anna, Paltz-Gravin aan den Rhyn, Hertogin van Beijeren, enz. geboore Hertogin van Gulik, Kleef, Bergh, enz. als nog leevende Dogter van hoogged: Hertog Willem, en Zuster van Johan Willem, ter andere zyde, aanvanglyk een vriendlyk verdrag, door de onderhandeling van den doorl: Vorst en Heere Maurits, Land-Graaf van Hessen, Graaf van Catzenellebogen, Dietz, Ziegenhanum, en Nida, gemaakt was, en daar over de regeering der voorsz. Vorstendommen, Graafschappen en Landen, in naam der hoogged: Keur- en Vorsten aanvanglyk zou beleid werden, in goede hoop, dat in 't voornaame alles in 't goede en vriendlyk verdragen en geschikt zou werden, in dier voege, dat wy, op de kennis van dat verdrag, ons door brieven en byzondere Gezanten van hooggem: Mark-Graaf Ernst en Paltz-Graaf Wolfgangh Willem gegeven, in navolging van deezer Landen Buuren, Koningen, Princen en Gemeenebesten, verheugd zyn geweest, en het H: Roomsche Ryk, en hoogged: Keur- en Vorstlyke Huizen, te zamen met de goede Ingezeetene, en hunne Vorstl: Doorlugtigheden, daar over alle heil en geluk gewenscht, en denzelven alle vriendschap, buurschap, verstandhouding en hulp, tot volbrenging van het voorsz. verdrag, aangebooden hebben, ons volkoomen verzeekerd 1610.

1610. zeekerd houdende, dat die zaken daar mede in goed verdrag waren, dewyl niemand zig tot de voorsz. erf-opvolging opdeed, en dat in die handeling vereenigd waren de Leen-Opvolger van der overleede oudste Dogter en Zuster met de andere nog leevende Dogter van wyle meergem: Hertog Willem en Johan Willem, over welke opvolging men gehandeld had, en dat, naar luid der vereeniging, regten en vryheden; derzelve Landen, voor al tegenwoordig ons voorbragten, dat derzelver regt gewis en onwedersprecklyk is; dat ook de Ridderschap in de Steden, als eerst die van het Vorstendom Kleef en Graafschap van der Marck, in hunnen Land-dag te Duysburg, daar mede zig vereenigd erkennen; gelyk ook die van het Vorstendom en Graafschap van Ravensburgh te Dusseldorp gedaan hebben; ook veele van den Aadeldom en Steden des Vorstendoms Gulik; en aan de beide hooggem: Vorsten dienstig is verklaard geweest, dat hunne Keur-Vorstlyke Hoogheid en Vorstlyke Doorlugtigheid den Keizer in alle deszelfs hoogheid en regten wilden eerbieden, en aan een ieder, die iet te vorderen had, in billykheid en met regt voldoen, en derhalven geefd ons zeer wonder, dat wy uit UE: V: schryven verstaan hebben, dat het voorsz. verdrag en die handel den doorlugtigen, grootmagtigen en onoverwinlyken Roomsch Keizer niet aangenaam zou zyn, en nog vreemder, dat uwe Vorstl: Doorlugtigheid zelfs in de voorn: Landen zou gekomen zyn, om den gelukkigen voortgang van dit verdrag te stremmen, te meer, dewyl waarschynlyk onheil en swaarigheid in 't Ryk ontstaan mogt, indien zulke hooge, magtige en staatlyke Persoonen, die ook in 't Ryk en alom van hulp verzeekerd zyn, verhinderd werden, tegen de vereeniging, regten en vryheden der Landen, hunne Groot-Vaaders en Broeders erf-opvolging, welke ook de Staten der Landen toestaan, te genieten: niet te min vertrouwen wy vast, dat de Keizer en uwe Vorstl: Doorlugtigheid,

heid, van de geleegenheid der zaken beeter onderregt zynde, dat verdrag behoorlyk zullen laten uitvoeren, en dus alle onheil en de grote ſwaarigheid, naar zyner Keizerlyke Majeſteits en uwer Vorstl: Doorlugtigheids wysheid, doen ophouden, dat wy ook zeer gedienſtig en vriendlyk verzoeken, en bidden den Almagtigen Heere God, dat Hy uwe Vorstl: Doorlugtigheid in gezondheid wil behouden, aan wiens Godlyke bewaaring wy aanbeveelen, dat Hy het geene tot voordeel van het H: Roomſche Ryk ſtrekt helpe handhaaven. Gegeven in 's Hage, den 18den van Oogstmaand, des Jaars 1609. 1610.

Het verdrag onder de Vorſten mishaagd de Aards-Hertogen.

De Aards-Hertogen Albertus en Iſabella waren ook belaaden en zeer bekommerd over deeze erfopvolging, welke de Vorſten vorderden, hadden liever andere Buuren gehad, en daarom gaerne gezien, dat de Vorſten zig aan den Keizer hadden onderworpen, daar toe zy alle naerſtigheid aanwendden; zy zonden zelfs tot dat einde den Voorzitter Richardot, welke in 't wederkeeren te Atrecht ſtorf, naar Vrankryk, om den Koning, op wien de Vorſten hun meeſte vertrouwen ſtelden, te overreeden, om de verſchillen te laten aan het oordeel des Keizers, als opperſte Leen-Heer, volgens 's Ryks wetten, enz. maar die Koning zogt het Huis van Ooſtenryk met die ſchoone Vorſtendommen en Landen niet vergroot te zien, het zy door bezitting derzelve voor eenen tyd, of dat die, door zyn gezag, zouden toegeweezen werden aan andere, die afhingen van den Keizer of het voorn: Huis: want hy had van eenen Eedelman, door den Aards-Hertog Leopold aan hem gezonden, uit geſprekken, tusſchen hem en zynen Kançelier en Vileroy gehad, verſtaan, dat men meende, dat alle Landen in 't Ryk, by gebrek van manlyk oir, op den Keizer vielen, die dezelve mogt geven en daar over ſchikken naar zyn welgevallen; maar om dat men dit zo zeer tegenſprak en 'er zig tegenſtelde, vorderde de Keizer alleen hem toe te komen het oordeel en de uitſpraak,

Gedagte des Konings van Vrankryk over 's Keizers bedryf.

wie

1610. wie der eischende Vorsten daar toe het meeste regt had, en dat hem, tot den tyd der uitspraak, en dat elk zyn regt getoond had, het bezit der Landen toekwam: des de Koning ook vreesde, dat het nieuw gemaakte bestand in Nederland in gevaar mogt komen van wederzydsch gebrooken te werden, daar voor hy verbonden stond; van het zelve gevoelen waren ook de Koningen van Groot Brittagne en Denemarken, met alle de naby geleege Buuren: dog het Hof van Spanje, de Aards-Hertog van Oostenryk en de Geestlyke en Jesuieten, die over 14 of 15 Jaaren gehaakt hadden, om het bezit van die Landen te krygen, en den Roomschen Godsdienst daar vast te houden, daar toe de Admirant van Arragon over 11 Jaaren zyn best gedaan had, zo om den Godsdienst, als om de bescherming, welke hy vorderde hem toe te komen, waren zeer geneegen 's Keizers eisch te vorderen; des de Aards-Hertog heimlyk aan Leopold alle hulp toezond, zyn Krygs-Volk afdankende, dat daar onder hem aangenoomen werd, en liet hem verder allen voorraad van Oorlog koopen, gelyk onzydige vry stond, gelyk ook de vereenigde Landen aan de Vorsten toelieten, hen alom vorderende, niet gaerne het Huis van Oostenryk naader op hunne Grenzen ziende heerschen: ook werd onder de hand getragt de Ryks-Stad Aken te overmeesteren of ontleenen, om de geleegenheid tot den Oorlog, zo het daar toe komen zou; dog de Burgery, gewaarschuwd zynde, heeft door een bekwaam en naerstig toezigt daar in voorzien. Leopold sterkte Gulik zeer vlytig, beschansende buiten de Stad ook een Klooster, en zogt zyne magt alom te verbreiden zo ver hy kon. Een Eedelman Pallandt, die eertyds den Aards-Hertog gediend had, had zig in dienst des Keur-Vorsts van Brandenburg begeven, die hem aangenoomen en zeer vereerd had: deeze heeft zyn Slot Bredenbent, op de Roer tegen over Leynink geleegen, aan Leopold overgegeven, die 'er zyn Volk

Spanje en de Aards-Hertog vorderen 's Keizers voorneemen.

Aken in gevaar.

Pallandt geefd zyn Slot Bredenbent aan Leopold over.

Volk op lag; dog over zyne ontrouw zeer gefcholden zynde, is hy kort daar na te Gulik geftorven. 1610.

De voorn: Vorften hebben zig ook aan alle Koningen en Vorften beklaagd over 's Keizers ftrengheid, niet willende, dat de Zusters en naafte Erven des overleeden Vorsts haaren Broeder zouden opvolgen, zynde onder elkanderen over één gekomen en bereid, om alle, die 'er op eifchen, naar regt en billykheid voldoening te geven, dat zy niet zouden kunnen klaagen, gebruikende daar toe veel de Graven van Solms en andere.

De Vorften klaagen over den Keizer.

De Aards-Hertogen zonden ook, als onzydige, den 1[ften] van Wynmaand, aan de Vorften, Ernst van Brandenburg, en Wolfgangh Willem, Paltz-Graaf, hunnen Gezant, den Heere Philips van Merode, Vryheer van Frentz en Burg-Graaf van Ieperen, hun fchriftlyk aandienende, dat hunne Vorstl: Doorlugtigheden meermalen door den Keizer verwittigd waren, om wat reedenen hy zig verpligt had geoordeeld, tot behoud der Vorftendommen van Gulik, Kleef, enz. en tot vordering van rust en eendragt, eene zonderling aanzienlyke bezending te doen, en vriendlyk verzogt, dat de reeds aangekome Gemagtigde, de doorlugtige Aards-Hertog Leopold, in 't verrigten van zynen last niet verhinderd mogt werden, maar dat zy zig, als gehoorzame Vorften van het H: Ryk en het Duitfche Volk, volgens hunnen fchuldigen pligt, aan zyne Majefteit verbonden, zo wilden gedragen, dat men uit hunnen handel mogt befpeuren, dat zy tot vrede, rust en eenheid geneegen waren; maar dat zyne Doorlugtigheid van alle kanten berigt werd, dat de doortogt van Aken, Gulik, Keulen, en andere Plaatzen, met hun Krygs-Volk bezet was, dat allen toevoer, handel en koopmanfchap op zyne Nederlanden verhinderde, en 's Keizers voornaamften Gemagtigden, den Aards-Hertog Leopold, geheel zogt te benauwen, met affnyding van allen voorraad en gereedfchap, een aanvanglyk bedryf van

Der Aards-Hertogs Albertus verzoek aan de Vorften van Brandenburg en Nieuburgh, den 1 October.

1610. meer kwaad; des zyne Doorlugtigheid goed gedagt had beide deeze Vorsten zyne meening te laten weeten, dat het hem, als eenen Vorst des Ryks, niet weinig beswaarde, dat die van Keulen, Aken, Gulik, Karpen, enz. den vryen doortogt in zyne Erf-Landen niet konden genieten, strydig met 's Ryks wetten en des gemeenen Lands Vrede, byzonder daar de Oorlog nog niet verklaard was. Verder beswaarde het den voorsz. doorl: Aards-Hertog, als voornaamsten Gemagtigden, zeer, dat Lieden, tot zyn Hofgezin en lyfwagt behoorende, de nooddruft onttrokken werd, dat ook by den Keizer zeer vreemd zal klinken, als of hy tegen 's Keizers beveelen had gehandeld, en gedaan dat die verbied: des had hy niet willen nalaten UL: G: te doen weeten, dat zy zig van de onderneemingen, tot hier toe gebruikt, wilden onthouden, alle Krygs-toerusting, welke eenige beroerte in 't Ryk mogt veroorzaken, alle vyandlykheden, tegen 's Keizers beveelen, met het berooven der vrye Landzaten, na te laten, geene nieuwheid voor te neemen, alle doortogten op de Nederlanden vry en oopen te houden, en dus niets tegen 's Ryks wetten en den gemeenen Lands Vrede te onderneemen. Dit kon hy niet nalaten hunne Vorstl: Doorl: aan te dienen, met verdere verklaaring, dat, zo langer op 's Lands straaten van het gemeene Ryk zulk een oopentlyk berooven onverhoopt bespeurd werd, zyne Doorlugtigheid middelen, naar 's Ryks wetten geoorlofd, behoudens nogtans altyd de onzydigheid, zou moeten by de hand neemen, dat hy de doorl: Vorsten in bedenken gaf, goed antwoord verzoekende.

Antwoord der beide Vorsten op des Aards-Hertogs schryven, den 2 October.

Hier op hebben de beide voorsz. Vorsten, den 2den, in 't zaaklyke dit schriftlyk geantwoord;

Dat zy, uit naam des doorl: hooggeb: Vorsts en Heere, Albertus, Aards-Hertog van Oostenryk, Hertog van Bourgognien, Braband, Lutzenburg en Gelre, Graaf van Habsburg, Tyrol en Artoys, Paltz-Graaf van Henegouwen, Holland en Zeeland,

land, Heer van Vriesland, enz. door zyne Vorstl: Doorlugtigheids aanzienlyken Gezant, den welgeb: Heere, Philips van Merode, Vryheer van Frentz, Burg-Graaf van Ieperen, enz. zeer wel hadden verstaan, ook het geene hy, zo mondlyk als schriftlyk, had voortgebragt, bedankende voor eerst zeer voor de vriendlyke groetenisfen en eerbiedigingen, begeerende, dat de Gezanten dit weder deeden, en wenschende alle gezondheid en voorspoed. Belangende de hoofd-zaken hadden hunne Vorstl: Gen: gansch ongaerne verstaan, dat men de voorbereiding tot hunne noodwendige, regtvaerdige en van God en natuur toegelate verweering berispte: dog belangende 's Keizers Gemagtigden konden zy niet vinden, hoe zy dien meer eer konden doen, naar de geleegenheid der zaken, de oorzaken, welke hy zelfs gegeven had, en hunnen pligt aan God en hunne voornaame, om de aan hun toebetrouwde Landen en Lieden voor te staan, niet weetende, hoe zy het anders aan hunne Hoofden, de Keur-Vorsten en 's Ryks Stenden, met de gansche nakomelingschap, zouden verantwoorden, en dat zy altyd den Keizer behoorlyke hoogagting hadden toegedragen; hier over kon hunne tegenparty hen niet beschuldigen, en dus wilden zy, onder Gods genaade, voortgaan. Wat aanbelangd het Krygs-Volk, van alle kanten aangenoomen, daar van waren zy van hunnen kant gaerne ontslagen geweest; maar hoorende, dat de voorn: Vorst Leopold, Aards-Hertog van Oostenryk, Bisschop van Straatsburg en Pasfau, zig daaglyksch meer en meer met Volk en Krygs-tuig sterkte, konden zy niet minder doen, dan zig tot tegenweer toerusten. Dat iemand den doortogt op de Nederlanden of andere zou sluiten, den handel en koopmanschap verhinderen, of iet dergelyk aanregten, om den nooddruft voor het Hof des hoogwaerdigen Keizerlyken Gezants te beletten, hadden zy nooit gehoord, en was nooit hun voorneemen, meening of bevel geweest, schoon zy 1610.

1610. daar toe reedenen hebben gehad: dog belangende het Krygs-tuig, te Berchem aangehouden, dat was hun vreemd en verdrietig te hooren geweest, dat hunne sterke Stad Gulik, boven voorigen voorraad, met meer en ongewoon Krygs-tuig, en wat daar toe behoord, vervuld werd, en dit kon in hunne arme Onderdanen, die daar onder behooren, niet dan kommerlyke gedagten verwekken, dat zy daar mede bevogten en beswaard mogten werden, dat zy, naar hunnen schuldigen pligt, alzins moesten beletten, gelyk zyne Vorstl: Doorlugtigheid in zulke gewigtige zaken zelfs niet gaerne zou lyden; des zy hoopten, dat hy dit niet ten ergsten zou duiden, daar by vriendlyk en gewillig aanbiedende afstand te doen, zo dra hun van den Keizer en deszelfs Gezant verzeekerd werd, dat het opgeregte Krygs-Volk afgedankt was, de Sterkte Gulik wedergegeven, alle verdere toerusting nagelaten, de hoofd-zaak in min verdragen, en hunne bezitting ongemoeid gelaten werd; dan wilden zy ook hun Volk afdanken, den Keizer alle behoorlyke agting en gehoorzaamheid bewyzen, en met zyne Doorlugtigheid, als met eenen getrouwen Vriend, daadlyk alle goede buurschap onderhouden, in dit vertrouwen, dat zyne Doorlugtigheid geene oorzaak zal hebben zig eenigzins, noopens den doortogt op zyne Landen, te beklaagen, hoopende, dat hy zig tot het tegendeel niet zal laten beweegen, maar veel meer den doorl: Aards-Hertog Leopold vermaanen afstand te doen van de ingenoome Sterkte Gulik, en dus hunne Vorstl: Gen: by hunne regtvaerdig verkreege bezitting te laten, op dat die arme Landen en derzelver Onderdanen den eedelen Vrede en welstand mogten genieten. Kon zyne Vorstl: Doorlugtigheid dit te weeg brengen, het zou hem tot eenen eeuwigen lof strekken, en dus zouden in hem zelfs de regtvaerdige en heilzame wetten des Ryks, naar oude gewoonten, in alle billykheid volbragt werden, en dus booden hunne Vorstl: Gen: in alle voor-

Krygs-tuig te Berchem door de Vorsten genoomen.

vallende geleegenheden dankbaar alles als verschuldigd aan, dat de Heer Gezant naar behooren zyne Vorstl: Doorlugtigheid zal weeten over te brengen, dat zy hem met gunstige harten zyn toegedaan. Onderteekend in Dusseldorp, den 22sten van Herfstmaand, des Jaars 1609. 1610.

De zaken van Gulik en Kleef dus staande, en zig geheel ten Oorlog strekkende, zyn de vereenigde Landen door twee Gemagtigde der beide voorsz. Vorsten verzogt, brengende brieven van deezen inhoud mede;

Dat zy wel gehoopt hadden, dat de Keizer genaadig zou besluiten hen ongemoeid te laten by de aangenoome en volharde bezitting, en dus alle onrust en onheil verhoed werden, daar toe hun uit Praag eenige hoop was gegeven; nogtans was hun niet te raaden daar op aan te gaan; alzo de eerw: Leopold, of zyne Aanhangers, hen verder wilde moejen en de Sterkte Gulik nog langer met geweld inhouden, gelyk zyne Hoogheid zig nog daaglyksch versterkte; des zy genoodzaakt waren hun Hoog Mog: te verzoeken te besluiten, om hen verder met raad en daad te helpen, en hadden, tot meer zeekerheid, hunne Gezanten gelasd hunne Hoog Mog: vriendlyk en gebuurlyk te verzoeken, dat het hun mogt gelieven zig dus te verklaaren, dat zy zig, in gevalle van nood, daar op mogten verlaten: en indien, onverhoopt, de zaken tot Oorlog mogten komen, en hunne Vorstl: Gen: Krygs-tuig of anderen noodigen voorraad ontbraaken, begeerden zy, dat hun Hoog Mog: besloten, of zy dan niet zouden kunnen geholpen werden aan dien en dergelyken voorraad en Krygs-tuig, tegen wat vergelding en uit welke Plaatzen, dat hooggem: Vorsten gansch gewillig waren aan hun Hoog Mog: gebuurlyk en vriendlyk verschuld te erkennen. Onder stond, uw Hoog Mog: gansch dienstwillige, onderteekend, *Christoffel Sticke* en *Johan Rinck.* De Vorsten van Brandenburg en Nieuburgh verzoeken Krygstuig van de vereenigde Landen.

1610 Dit verzoek, den 20sten van Wynmaand gedaan, hebben de Staten Generaal, den 24sten, dus schriftlyk beantwoord;

De Staten der vereenigde Landen belooven den Vorsten bystand en Geschut.

De Staten Generaal der vereenigde Landen ryp gelet hebbende op het voorstel, in hun Hoog Mog: vergadering, volgens de geloofs-brieven der doorl. hooggeb: Vorsten en Heeren, Ernst, Mark-Graaf van Brandenburg, enz. en Wolfgangh Willem, Paltz-Graaf aan den Rhyn, Hertog van Beijeren, enz. door de eerentfeste hooggel: Heeren Christoffel Sticke en Johan Rinck, beide der Regten Doctoren, en Raaden van hunne Vorsten, den 20sten van deeze Maand gedaan, hebben hun Hoog Mog: na rype overweeging, eerst hunne Vorstl: Doorl: beleefd voor hunne vriendlyke aanbiedingen bedankt, en weder hunne Vorstl: Doorl: aanbieding doende, willen wel verzeekeren, dat hun Hoog Mog: met yver en een opregt trouw gemoed gaerne hunne zaken tot eene gewenschte goede uitkomst gebragt zagen: en al is het, dat hun Hoog Mog: met hunne Vorstl: Doorl: hoopen, dat de Keizer, naar zyne hoogste wysheid, geen verder belet in de aangenoome bezitting zal doen, den Aards-Hertog Leopold te rug roepen, en de Vesting Gulik doen ontruimen, raaden nogtans hun Hoog Mog: gebuurlyk en vriendlyk hunne Vorstl: Doorl: hunne zaken zeeker te beleiden, ook tot hunne verzeekering van goede besluiten, en de zaak van hunnen Heere Broeder, den doorl: Keur-Vorst van Brandenburg, Hertog van Pruyssen, enz. en Vader, den doorl: Paltz-Graaf aan den Rhyn, Hertog van Beijeren, enz. tot eene loflyke en vaste beleiding, uitvoering en handhaaving der zaken: insgelyks, dat de Keur- en andere Stenden, hunne Vorstl: Doorl: Vrienden en Bondgenooten, hunne Gezanten, reeds gezonden en nog te zenden, volkoomen willen magtigen, om ook te besluiten op het stuk van daadlyken bystand aan hoogged: hunne Vorstl: Doorl: Heeren Broeder en Vader, tot de voorm: loflyke beleiding, uitvoering

en

en handhaaving der zaken, met raad en daad te doen; en als hunne Vorstl: Doorl: hunne zaken daar toe gerigt hebben, zullen ook hun Hoog Mog: hunne Gezanten met volmagt ter bestemde plaats zenden, om daar over zig ook ten zelven einde te verklaaren: en de voorn: besluiten tot eene loslyke beleiding, uitvoering en handhouding der zaken genoomen zynde, zullen hun Hoog Mog: niet nalaten met Volk, Geschut, Krygs-tuig en andere noodzaaklykheden uit de geleegenste wyken en plaatzen der vereenigde Landen hunne Vorstl: Doorl: getrouw by te staan, naar dat het den staat der Landen zal lyden, gelyk aan de voorsz. Gezanten in een mondling gesprek naader is geopend, welke verzogt werden, by de hartlyke gebiedenissen der Heeren Staten, goed verslag te doen. Gedaan in de vergadering der hooggem: Heeren Staten Generaal, in 's Hage, den 24sten van Wynmaand, des Jaars 1609. 1610.

In deezen winter hadden die Vorsten ook twee Graven van Solms en andere in Engeland gezonden, en kreegen van dien Koning goed antwoord op hun verzoek. De Vorsten zenden ook in Engeland.

Van de andere zyde deed ook de Keizer alom zyne Vrienden verzoeken en van zyn wettig voorneemen verwittigen, en zond in Vrankryk den Grave van Hohenzolleren aan den Koning, die hem zyn goed regt zou vertoonen, vorderende als Keizer, naar 's Ryks wetten, wettig Regter te zyn over twistige erf-opvolgingen, Erfgenamen, enz. op welke zending de Koning dit volgende, uit het Fransch vertaald, schreef. De Keizer zend den Grave van Hohenzolleren in Vrankryk.

Opperste, uitneemendste en magtigste Prins, onze zeer aangenaame, beminde en goede Broeder en Neef, de Keizer! Wy hebben uwe Majesteits brieven, van den 5den van Oogstmaand, wel ontfangen uit handen van den Heere Johan Georgien, Grave van Hohenzolleren, Erf-Kamerling des Ryks, Raad en Voorzitter van den Keizerlyken Raad in zyn Hof, en van hem verstaan zyne geloofs-brieven en den laat, Brief des Konings van Vrankryk aan den Keizer, den 15 October, 1609.

1610. last, aan hem gegeven over de zaken van Gulik, Kleef, enz. in welke hy zig behoorlyk heeft gekweeten: wy bidden uwe Majesteit te gelooven, dat wy voorhebben met haar te onderhouden en bewaaren eene broederlyke vriend- en buurschap, zo als de voorsz. Graaf ons ook van uwen kant beloofd heeft, zonder ooit gedagt te hebben in deeze of eenige andere geleegenheid iet aan te neemen, dat strekt tot nadeel van uw Keizerlyk gezag in Duitschland of elders, of oorzaak mogt geven tot verstooring der gemeene rust, om welke wy nog onlangs zo veel moeite aangewend hebben, daar van wy de vordering en het besluit geschat hebben boven verscheide overweegingen; dat wy onze gunst en hulp beloofd hebben aan eenige Vorsten, van ouds vereenigd en verbonden aan onze Kroon, tot verweering en behoud van het regt, dat zy, by wettige erf-opvolging, aan de Landen hebben, is geweest, vermits wy dagten, dat de zaak regt en billyk was, en die Vorsten ons altyd verklaard en betuigd hebben uwe Majesteit ten allen tyde behoorlyke agting en eerbied te willen toedraagen: daarom wy uwe Majesteit bidden te bezorgen, dat zy genaadig mogten behandeld werden, om, door uwe wysheid, voor te komen de toevallen, die ontstaan zouden uit eene strenge handeling; want daar het ons zeer zou smarten hen te begunstigen in onregtvaerdige zaken, zyn wy egter, door onze oude verbintenissen, verpligt hen in eene regtvaerdige zaak te helpen, en te beletten, dat men geen geweld tegen hen gebruikt, gelyk wy breedvoeriger hebben verklaard aan den voorsz. Grave van Hohenzolleren: des wy, opperste, uitneemendste en magtigste Prins, onze zeer lieve en beminde Broeder en Neef, Keizer! God bidden, dat Hy u neeme in zyne heilige bewaaring. Geschreeven in ons Koninglyk Huis te Fontaynebleau, den 15den van Wynmaand, des Jaars 1609.

Wy hebben gewaagd van verscheide vorderingen

op deeze Vorstendommen, door de Hertogen van Boillon en Nevers, en het Keur-Vorstlyk Huis van Saxen, welk Huis in den winter alom aan de Koningen en Vorsten zynen tytel zond, bewyzende zyn regt zo goed het kon, herkomstig van eenigen dienst, welken het Huis van Saxen in oude tyden met goed en bloed aan de Oostenrykfche Keizers gedaan zou hebben, waarom hun beloofd en gedurig door de Keizers bevestigd was, dat eenig manlyk leen, dat op Vrouwen zou vervallen, hun zou gegeven werden, of toekomen, met nog andere vorderingen: wy hebben den grond daar van niet kunnen verneemen, ten ware het sproot van Albert, Hertog van Saxen, die, ten beste van Keizer Fredrik, uit handen van Koning Matthias, Corvinus van Hongaryen, de Stad Weenen in Oostenryk, toen by Matthias bevredigd, weder belegerde en innam, daar over hem en zyne Nakomelingen de voorsz. gunst beloofd was. 1610. Vorderingen des Huis van Saxen op de Vorstendommen van Gulik, Kleef, enz.

Dit Huis van Saxen, uit naam van den Keur-Vorst, en het Huis van Coborgh, wegens Johan Casimir en Johan Ernst, ook uit naam der Kinderen van den laatsten Bestuurder des Huis van Wymeren, zonden in Vrankryk den Grave Wolfgangh van Mansfeld; met twee andere, wegens Coborgh en Wymeren, ook in Sprokkelmaand in Engeland, om daar denzelven dienst te doen, zynde deeze bezending statig en pragtig, en zy werden heerlyk beschonken; maar eer dezelve in Vrankryk kwám, was, in Wynmaand, Paulus Heeringh ten zelven einde aan den Koning gezonden, om den weg te oopenen, op wiens handeling de Koning aan den Keur-Vorst van Saxen den volgenden brief schreef;

Myn Neef! waren ooit myne Voorzaten geneegen tot uwe Voorzaten, de Vorsten des Huis van Saxen, ik heb nog dezelve geneegenheid en begeerte tot u en de uwe, en zou blyde zyn zulks daadlyk te bewyzen by alle geleegenheden, welke ik voor u en de uwe eerlyk en voordeelig zal weeten, en zal Brief des Konings van Vrankryk aan den Keur Vorst van Saxen.

1610. daarom zeer vriendlyk ontfangen de bezending, welke gy voorgenoomen hebt aan my te doen, gelyk gy my geschreeven hebt in uwen brief van den 6den van Herfstmaand, welken uwe Dienaar, Paulus Heeringh, my over 2 daagen heeft overgegeven, en ik zal van hem verstaan, wat uw Huis van Saxen vorderd op de Vorstendommen van Gulik, Kleef en Berghen; maar alzo gy weet, dat deeze Vorstendommen ook gevorderd werden door andere Vorsten des Ryks, aan ons Huis en Kroon niet minder toegedaan en sterk verbonden, zou het my tot groot genoegen zyn u alle te zamen geneegen te zien, om liever te verstaan tot een goed en broederlyk verdrag, door raad en tusschenspreeken van alle uwe gemeene goede Bondgenooten en Vrienden, dan u te vermoejen en voor te neemen uwe vorderingen en geregtigheden te regtvaardigen en zoeken langs langduurige en twyffelagtige omwegen, daar uit voor alle uwe Huizen veele en zorglyke toevallen konden spruiten, daar over gy en wy meer, dan eenige andere, bedroefd zouden zyn, reekenende ik groot en aanmerklyk belang te hebben in 't handhaaven en vermeerderen van eene goede vriendschap en verstandhouding onder ulieden, over het eigen goed en voordeel van uwe Huizen, en tot bewaaring der gemeene eendragt en rust van Duitschland, welke my altyd in 't byzonder zal aanbevoolen zyn: des ik u bid wel in agt te neemen deeze myne getrouwe voorslagen, spruitende uit een zeer goed opregt hart, dat niet anders tragt, dan het goede van uw Huis en ook van uwe oude Bondgenooten en verzeekerde hartlyke Vrienden. Verder heeft my uwe Dienaar het zaaklyke van uwe vorderingen overgegeven, gelyk gy hem belasd had: daar over ik God bid, myn Neef! dat Hy u in zyne bewaaring houde. Geschreeven te Fontaynebleau, den 20sten van Wynmaand, des Jaars 1609.

Dit Huis van Saxen had in den winter ook Afgevaerdigde aan de vereenigde Landen gezonden, toonende

nende hun vermeend regt op Gulik en Kleef, de 1610.
Landen biddende stil te zitten, zonder de Party te helpen, of zig met 's Keizers voorneemen te moejen, die daar op, den 1sten van Louwmaand, des Jaars 1610, antwoordden, dat zy zorgen moesten, dat zy in de Landen van Gulik, Kleef, enz. geene zorglyke Nabuuren kreegen; des zy den Vorsten van Brandenburg en Nieuburgh reeds hulp hadden beloofd tot het inhouden der bezitting, als zy die daar toe noodig hadden, enz. daarom zy hoopten, dat die van Saxen, welke in de laatste 100 Jaaren Voorstanders van den zuiveren Godsdienst waren geweest, by deeze geleegenheid daar tegen niet zullen doen, maar veel eer zig vereenigen met en voegen by de andere Vorsten, om de geschillen met vriendschap ter neder te leggen, en derhalven met de gemeene Godsdiensts-Verwanten in eenigheid te willen leeven.

De Keur-Vorst van Saxen schryft aan de vereenigde Landen, ontrent Kleef, enz. dien zy antwoorden.

De voorn: Graaf van Mansfeld kreeg in Engeland dergelyk antwoord, ook dat men hun regt oud en door opvolgingen vervallen te zyn oordeelde, enz. hy trok uit Engeland naar Nederland, om door Holland naar Denemarken te gaan.

Dit heeft ons goed gedagt aangaande de zaken van Gulik en Kleef te verhaalen, met zulke brieven en bescheiden van wederzyden, als wy noodig dagten en ons ter hand zyn gekomen, daar by de Leezer genoeg zal verstaan, hoe de zaken gesteld zyn, en de uitkomst verwagten: wy zullen nog verhaalen, wat wederzydsch tusschen het Krygs-Volk is voorgevallen.

Leopold, 's Keizers Gemagtigde, sterkte zig in Gulik met veel Spaansch en Nederlandsch Volk, Oversten en goede Vesting-Bouwers, beschanste buiten de Stad een Klooster sterk, breidde zyne vleugelen uit zo ver hy kon, en zogt hier en daar Schansen op te werpen, dat hem der Vorsten Volk belette. Het Kasteel van Bredenbent, regt over Linningh op de Roer, gaf hem een Gulikseh Edelman

Bedryven van het wederzydsch Krygs-Volk omtrend Gulik.

vry-

1610 vrywillig over. Van wederzyden worp het Volk geleidingen af, en dikwils ontmoetten zy, sloegen, en naamen elkanderen gevangen, want veel oud Nederlandsch Krygs-Volk daar by was: veele kloeke Oversten dienden de Vorsten, als de Graven van Solms, welke Leopold in Gulik zogten te bezetten en benauwen met alom in de byliggende Plaatzen Volk te leggen, om uitvallen te beletten, die wederzydsch den Landman straafden en beroofden.

Duren door den Paltz-Grave van Nieuburgh ingenoomen en bezet.

Die van Duren, eene goede sterke Stad, 2 mylen van Gulik geleegen, hadden de Vorsten gehuld en waren hun toegedaan; nogtans had Leopolds aanhang in die Stad zulke partyschap en verwarring gebragt, door dreigen met 's Keizers ban, dat zy zig onzydig wilden houden; des de Paltz-Graaf van Nieuburgh, den 19den van Wintermaand, met alle de Ruitery derwaards trok: die van de Stad hielden de poorten toe, des hy 4 daagen met groot geduld in de Voorstad bleef: Leopold zond eenen Wapendrager derwaards, om 's Keizers ban tegen de Burgery, welke de Vorsten wilde aanhangen, af te kondigen, dat 'er grote vrees en kommer maakte; maar eindlyk rukten eenige Burgers, welke de Vorsten gunstig waren, te zamen, sloegen eene poort oopen, en lieten den Paltz-Graaf binnen, die den Wapendrager deed vangen en zyne papieren afneemen, gelyk ook de Overheid, maar beloofde vergifnis aan alle, die de Vorsten op nieuws trouw zouden sweeren, en bezette dus die Stad met Voet- en Paerde-Volk. Leopold zond den Grave van Furstenberg derwaards, om wedergeving der papieren te eischen, en met de Vorsten in mondgesprek te komen, begeerende daar toe eenen stilstand te maaken, enz. dog intusschen was de ban tegen de Vorsten van zynen kant te Keulen afgekondigd, en een aanslag gemaakt, om Aldenhoven, 2 mylen van Gulik geleegen, met eenen springer te overvallen; maar alzo 's avonds te vooren omtrend honderd vyftig Ruiters van Duren daar binnen gekomen waren,

's Keizers ban tegen de Vorsten te Keulen afgekondigd.

stelden

ſtelden die zig te weer, zo dat, toen de ſpringer de poort oopengeſlaagen had, daar omtrend wel vyfentwintig dood bleeven, die reeds binnen gekomen waren, en buiten wel honderd; van binnen bleeven maar twee dood en de Baron van Fleckenſteyn werd gekwetst. 1610.

De Graaf van Solms neemd te Sleyden den Grave van Mansfeld gevangen.

Zederd hebben de Vorſten allengs hunne Ruitery en Voet-Volk in de Steden en Sterkten rondom Gulik gelegd, om dat te benauwen, als te Leyningh, Aldenhoven, Tietz en Hambagh: zy hadden ook het huis van Staelbergh by Aken ingenoomen, en de Weduwe van Efferen, met haar Huisgezin, laten vertrekken: zy hadden ook Leopolds Volk uit de Schansſen van Glesch en Overhuyſen gejaagd. In de Eyffel had eenig Volk, voor Leopold uit Lutzenburg gekomen, Sleyden met eenen ſpringer ingenoomen, daar terſtond het Volk der Vorſten voor trok met drie ſtukken Geſchut onder den Grave van Solms, en werd dus heroverd, daar binnen de Graaf van Mansfeld gevangen, door den Grave van Solms in Duren gebragt, en daar na vry gekogt werd: zy kreegen daar wel honderd vyftig gezaadelde Paerden.

Johan, Graaf van Ridborgh, Broeder des Graafs van Embden, zoekt voor Leopold den Oorlog in Marck en Ravensburg te voeren.

Johan, Graaf van Ridborgh, Broeder des Graafs van Embden, had, wegens Leopold, wat Volk vergaderd, om iet te beginnen in 't Land van der Marck en Ravensburg, en reeds Bylevelt en andere Plaatzen aangetast: des de Vorſten, in Sprokkelmaand, omtrend tweeduizend Voet-Knegten en Ruiters derwaards zonden.

Keulen houd zig onzydig.

De Vorſten deeden die van Keulen afvraagen, of zy eene goede onzydigheid wilden houden, dan zouden zy de beveelen van Leopold of den Keizer tegen hen in hunne Stad niet mogen laten afkondigen of dergelyke partydigheid toonen, daar op zy antwoordden, zy wilden zig onzydig houden, en zouden zulks den Keizer en Leopold aandienen.

Zy hadden ook beſtaan op den Rhyn by Bonna boven Keulen, en te Hiltorp beneeden Keulen, Sterkten te maaken, en die Stad daar door te

be-

1610. benauwen: des veele Nederlanders en andere uit Keulen naar geruster Landen zogten te trekken, zo om den aanstaanden Oorlog, als de weinige eendragt tusschen de Overheid en Burgery. De Keur-Vorst van Keulen, een voorzigtig Heer, was naar Praag tot den Keizer getrokken, om de Kleefsche zaken tot een vriendlyk verdrag te brengen, zynde hem en zyn Land daar aan het meeste geleegen.

De Keur-Vorst van Keulen zoekt den Vrede by den Keizer.

Door deeze beroerte en tweespalt was geheel Duitschland en deszelfs Buuren in roer, en dit bragt alle Vorsten, Stenden en Steden in groot nadenken: ook hadden de Geestlyke Keur- en Roomsche Vorsten een verweerend verbond gemaakt, om elkanderen by te staan, daar van de Hertog van Beijeren het hoofd was, welke, met de Keur-Vorsten van Mentz en Trier, hunne Gezanten te Romen by den Paus hadden, om hulp van hem en Spanje te hebben, en dus het verbond beleedigende te maaken, daar naar zeer getragt werd, vreezende de grootheid der hervormde Vorsten, voor al, zo deeze Vorstendommen onder hen vielen: des zy in dit voorjaar eene vergadering te Wurtsborg beschreeven hadden, werwaards Leopold ook getrokken was.

De Geestlyke en Roomsche Keur-Vorsten, Stenden en Steden tragten naar een beleedigend verbond by den Paus en Spanje.

De hervormde Vorsten waren ook alle in roer, en hadden eene vergadering belegd te Hal in Swaben, daar toe Vorst Christiaan van Anhalt grote naerstigheid had gedaan, zynde, in Wintermaand, in Vrankryk geweest, om den Koning te bidden den Vrede in Duitschland te handhaaven en zyne Gezanten op de vergadering te zenden, die daar toe gelastte den Raadsheer Johan Junerius Boyssizius, een Man van groot aanzien en ervaarenheid: van daar kwam hy in 's Hage, om ook de hulp en vordering der vereenigde Landen te verzoeken: den laatsten van Wintermaand trok hy naar Dusseldorp by de Vorsten, om den 20sten van Louwmaand te Hal te zyn, daar zelfs Johan Sigismund, Keur-Vorst van Brandenburg, verscheen, die de voornaamste Vorderaar was; ook Philips Lodewyk, Paltz-Graaf

Vergadering der hervormde Vorsten te Hal in Swaben, in Sprokkelmaand.

van

van Nieuburgh, welke de tweede Dogter, nu de oudste leevende Zuster des overleeden Vorsts van Kleef, getrouwd heeft, met twee Zoonen, Wolfgangh Willem en Augustus: nog was daar Johan, Hertog van Zweybrugge, Paltz-Graaf, Zoon der derde, en tweede nog leevende Dogter van Kleef, de Vader dood zynde: ook waren daar Johan Ernst, Mark-Graaf van Brandenburg, te vooren meermalen genoemd, Johan Fredrik, Hertog van Wirtenburgh, Georgh Fredrik, Mark-Graaf van Baden: kortom men reekende daar wel veertien Vorsten of Princen, behalven de Gezanten des Paltz-Graafs Keur-Vorsts, der Land-Graven van Hessen, des Mark-Graafs van Anspag en andere, zonder dat 'er eenige van Saxen of Brunswyk by waren: daar waren veele Graven, als Philips Lodewyk, Graaf van Hanouw, Johan van Nassau, twee Rhyn-Graven, vyf Graven van Hohenlo, die van Ottingen, Kastel, Leininghen, Solms, Lewenstain, en veele andere Graven en Vryheeren, behalven de Gezanten van Vrankryk, Engeland, Denemarken en meest alle de hervormde Ryks-Steden; kortom eene aanzienlyke vergadering, welke zeer bescheiden en geheim geschiedde, de Vorsten zelfs hunne besluiten schryvende, zonder Raads-Heeren of Geheim-Schryvers te gebruiken: de hoofd-zaken waren, hoe den Oorlog te Gulik en Kleef voor te komen; Donavert weder te krygen; eenen Ryks-dag te beschryven; den Keur-Vorst en het Huis van Saxen over de vorderingen op Gulik en Kleef genoegen te geven; of het noodig was eenen Roomsch Koning te verkiezen; die van Stiermarck en Craïnten genoegen te geven, en voor hun by hunnen Vorst Ferdinand in te treeden; maar boven alles was, om hunne onderlinge verbintenis vast en sterk te maaken tegen de verbintenis der Geestlyke en Roomsche Vorsten, zo die hen met het geld van den Paus, Spanje en Italiën wilden beoorlogen en den Keizer helpen, om de Landen van Kleef, enz. te overmeesteren.

1610.

De

1610. De Roomsche Vorsten en Stenden waren deels by den Keizer te Praag beschreeven tegen den 18den van Sprokkelmaand, namelyk de Aards-Hertogen Albertus, Maximiliaan en Ferdinand van Greytz, de Keur-Vorsten van Mentz, Keulen en Trier, om dat onder hen voorgeslaagen was eenen Roomsch Koning te verkiezen terwyl de Keizer nog leefde, want na zynen dood mogten de Hervormde onder hen eenen verkiezen, tot nadeel van den Roomschen Godsdienst, en zeer van het Oostenrykſche Huis, schoon eenige den Hertog van Beijeren voorsloegen, daar in de Jesuieten wel toestemden, maar meer tot den Aards-Hertog Ferdinand van Greytz: de Keur-Vorst van Keulen scheen te raaden, men zou het verdrag van Passau handhaaven, op dat elk het zyne mogt behouden, ziende, dat de hervormde Vorsten zo sterk waren, ook den Vrede in Duitschland te behouden. Daar was ook voorgesteld, om den Keizer en de Vorsten, die op de Vorstendommen van Gulik, enz. vorderden, te verwilligen de zaak te stellen ter uitspraak van vyf Geestlyke en vyf Waereldlyke Vorsten: dog van alle deeze voorslagen hebben wy nog niets zeeker kunnen verneemen, dan dat de vergadering te Hal op het scheiden was; dat de oude Paltz-Graaf van Nieuburgh, met den Land-Grave van Hessen en Vorst Christiaan van Anhalt, en andere, naar Praag by den Keizer zouden trekken, ook de Keur-Vorst van Saxen, of een ander voor dat Huis, daar in Hans Georgh, 's Keur-Vorsts Broeder, die de Zuster der Huisvrouw des Keur-Vorsts van Brandenburg getrouwd heeft, gebruikt werd, en van daar zou de Keur-Vorst te Dusseldorp in Kleef komen.

De Keizer beschryfd zyn Huis van Oostenryk en de Geestlyke Keur-Vorsten te Praag, den 18 February.

Dit is alles, dat wy tot heden, in Lentemaand, hebben kunnen verneemen; de tyd zal verder de uitkomst leeren.

Staat van Bohemen, Moraviën, Oostenryk, Hongaryen, Stiermarck, enz.

De Bohemers, Moraviërs, Oostenrykers en Hongaren, Hervormde zynde, hadden alle de oogen zeer op deeze vergadering, gelyk ook de Roomsche

sche Vorsten en Stenden, die te Wurtsburg vergaderden: de Afgezanten van Stiermarck en Craïnten verzogten zeer ernstig eenige tusschentreeding by hunnen Prince en Vorst Ferdinand, Leopolds Broeder, om vrye oeffening van hunnen Godsdienst te hebben, gelyk hunne Buuren, de Hongaren en Oostenrykers, met welke zy zeiden grote oude verbintenissen te hebben; maar Ferdinand weigerde dit niet alleen, maar heeft hun zelfs veel vryheid, by zyns Vaders en Groot-Vaders tyden genooten, benoomen en hen gedreigd met Pauslyke, Spaansche en Italiaansche magt te overvallen, en wanneer de Mannen vlugtten, zou hy zulks aan Vrouwen en Kinderen verhaalen, want die Landen Grenzen van den Turk zynde, vertrokken veele van daar naar plaatzen, daar zy vryheid van Godsdienst hadden, meenende, dat Vorsten alleen de lighamen en niet de geweetens mogen dwingen: deeze Vorst gebruikte groten drift, lyf en goed voor den Godsdienst willende waagen. Eenige in Craïnten, als de Burgers van Clagenfort en Hollenburgh aan de Rivier Drave, ook die van Saiburgh in Craïn aan de Haaven, hadden de Jesuieten uitgedreeven en hervormde Leeraars ingevoerd; de Hongaren, als hunne Bondgenooten, zogten die te helpen, maar eerst met beleefde middelen en tusschentreedingen te beginnen, en dus werd deeze bezending besteld.

1610.

Strengheid des Aards-Hertogs Ferdinand voor den Roomschen Godsdienst.

In Bohemen, Moraviën, Oostenryk en Hongaryen verdroegen ze elkanderen reedlyk in den Godsdienst, daaglyksch elkanderen beeter verstaande: doog de Turk scheen geschil te zoeken over het verdrag van bestand, laatst met hem gemaakt, ziende den tweedragt in Duitschland, Koning Matthias nog niet geheel met zynen Broeder, den Keizer, vereenigd zynde, tot welke vereeniging veele Vorsten hun best deeden, dat de Turken wel zouden stil zitten, hoewel zy hoop hadden Vrede met den Perziaan te treffen, maar vreesden nog wederspannigheden in Natoliën en daar omtrend.

De Turk zoekt geschil over het verdrag van bestand.

In Denemarken en Sweeden was alles in Vrede, zynde

Staat van Denemarken en Sweeden.

1610 zynde de beide Princen kloek en voorzigtig: Koning Karel van Sweeden was, zo men zeide, in den winter geraakt geworden, en zou daarom zynen Zoon de regeering overgeven: hy voerde nog Oorlog in Lyfland tegen den Koning van Poolen, met voor- en veel tegenspoed, en ligtte alom Krygs-Volk in Holland, Engeland, Schotland en Ierland, dat hy gebruikt in Lyfland, en helpt Chiusky, Groot-Vorst van Muskoviën, den Pool te wederstaan.

Staat van Poolen. In Poolen had Koning Sigismund, in Hooimaand, met den Keur-Vorst Johan Sigismund van Brandenburg verdragen over het Vorstendom van Pruysfen, dat de Koning vorderde weder aan de Poolsche Kroon vervallen te zyn door het overlyden des laatsten Hertogs zonder manlyk oir; maar de Brandenburgers zeggen, dat de Broeders en hunne Zoonen in derzelver plaats zyn: dog de zaken werden verdragen, hoewel de Aadel van Pruysfen zeer daar tegen was; maar de Steden, gedreigd door de Poolen en Jesuieten, welke men daar in wilde brengen, hielden zig aan des Brandenburgers zyde, en hy werd 'er, in Hooimaand, van den Aadel gehuld. Hier na nam de Koning veel Volk aan, om zelfs tegen de Sweeden te trekken: dog te veld gekomen zynde, is hy naar Muskoviën voortgerukt, en heeft, in Oogstmaand, de Stad Smolensco belegerd, daar toe opgewekt door eenige Poolen, die met den valschen Demetrius, van wien wy te vooren spraaken, en andere van dien aanhang, in 't Land waren getrokken: dit is eene grote en sterke Stad, liggende op de Neper, de Hoofd-Stad van het Landschap Lithouwen, te vooren lang onder de Kroon van Poolen geweest, door Italiaansche Vesting-Bouwers zeer gesterkt, zeer Volkryk, en goede Oversten daar in: de Koning liet niet na met schieten, meineeren en stormen de Stad te bespringen, en is, door gespronge meinen, in een stuk van de Stad gekomen; maar daar tegen weder nieuwe werken vindende, moesten zy wyken, daar op die van binnen uitvielen; een deel der Stad was afgebrand: het Hoogduitsch Poolsch

De Koning van Poolen belegerd Smolensco in Lithouwen.

Krygs-

Krygs-Volk leed 'er grote armoede en elende, niet gekleed zynde naar de koude winters in die Landen, en veele storven van koude en gebrek, de Pruyssen hun best doende dat te ontzetten of met nooddruft te helpen. Heden in Lentemaand is 'er geene andere tyding, dan dat de beide partyen eeven hardnekkig zyn en het nog uithouden, daar nogtans 's Konings leger, al word hy meester van de Stad, geheel ontdaan zal zyn, want, naar het zeggen van Chastillion, Admiraal van Vrankryk, een ervaare Krygs-Oversten, zyn lange belegeringen van grote Steden Kerkhoven van magtige legers, al komen zy tot hun oogmerk, gelyk men in 't kort van daar zal moeten hooren. In Poolen was grote opspraak tegen zulke, welke den Koning tot dien togt geraaden hadden. 1610.

In Vrankryk waren 's Lands zaken nog in goeden Vrede, hebbende de Koning drie echte Zoonen en drie Dogters, behalven andere by verscheide Bywyven; vast werd gereedschap gemaakt, om de Koningin te kroonen en de jongste Dogter te doopen: het vertrek des Prince van Conde uit den Lande verdroot den Koning zeer, zynde gestoord op hen, welke den jongen Heer daar toe opgerokt hadden, dat die van Spanje toegeschreeven werd: want te Brussel zynde, is hem vrees aangejaagd, als of men hem naar zyn leeven stond; des hy, zo men dagt, naar Italiën, of ter Zee naar Spanje, vlugtte; de Princes by de Aards-Hertogin laende, en wilde 's Konings Gezanten geen gehoor geven, nog, uit vrees, met zynen Koning verdragen en verzeekering hebben: de Koning was hier over op Spanje gestoord, maar ook, om dat men meermalen zyn Volk in 't Koningryk van Navarre met geweld had verdreeven en belet daar eenige Sterkte op te werpen: hy was ook bekommerd voor den Nederlandschen Vrede, vreezende, dat de zaken van Gulik en Kleef hem werk mogten geven; des hy door zyn gansche Ryk zeer ten Oorlog toerustte, door

Staat van Vrankryk.

Grote Krygstoerusting in Vrankryk.

1610. nieuw Krygs-Volk, ook Switschers, aan te neemen, die te doen trekken, veel Geschut, koogels, kruid en ander gereedschap vervaerdigende en te Parys inscheepende. Hy handelde met den Hertog van Savojen over een huwlyk tusschen deszelfs Zoon, den Prince van Piëmont, en zyne Dogter, welk huwlyk scheen te dienen, om dat hy den Savojaard wilde helpen, die het Hertogdom van Milanen vorderd, als of dat 's Princen Moeder ten huwlyk beloofd was, daar toe het opneemen der Switschers scheen te strekken, en dat onlangs de Heer Desdiguieres niet alleen Maarschalk van Vrankryk, maar ook Hertog, gemaakt was, en zou eene reis doen naar den Hertog van Savojen, en den Prince in Vrankryk haalen, om met 's Konings Dogter zig te verlooven.

Spraak in Vrankryk over een huwlyk tusschen 's Konings Dogter en den Prince van Savojen.

De Maarschalk van Dornano gestorven.

In Vrankryk was gestorven Don Alphonso Corso, oud Maarschalk van Dornano, Gouverneur te Bourdeaux: hy sprak den Koning voor zynen dood zeer heevig aan, hem vermaanende, dat de Jesuieten te Bourdeaux zynen dienst zeer schaadlyk waren en de Regeering bedorven, en dat hy moest toezien; nogtans was hy een sterk Roomsch Heer: de Koning gaf alle zyne ampten, behalven dat van Maarschalk, aan zyne Kinderen.

Staat van Spanje.

In Spanje was men tot den winter beezig de Morisquen naar Barbaryen te scheepen; men reekende reeds wel honderdduizend overgescheept te hebben, en dat nog veele honderdduizenden weg te zenden waren: boven alles is te verwonderen, dat veele van deeze Menschen goede Roomsche Christenen zyn en gedoopt, die den Christlyken Godsdienst belyden; maar dat helpt niet, zynde Morisquen van afkomst, welke zy nieuwe Christenen noemen: zo dat geene belydenissen met den mond, en andere getuigenissen, hen kunnen bevryden, of zy moesten zeer oude en van over veele eeuwen voortbrengen. 's Konings Plakkaat was in 't eerst zo streng, dat voortreflyke ryke Lieden, in de Steden

De nieuwe Christenen werden mede gebannen.

den ampten en ſtaten bedienende, ja Mannen en 1610.
Vrouwen, in Kloosters zynde, om dat zy eenigzins van Morisquen geſprooten zyn, mede moeſten verbannen werden. Deeze arme Lieden in Barbaryen komende, werden daar van hun eigen Volk verraaden, en, als bedrieglyke Chriſtenen, vervolgd en dood geſmeeten; waarom veele, die middel hadden, heimlyk naar Italiën, Vrankryk en elders vertrokken waar zy konden: de Koning van Vrankryk had hun vergund in Languedocq of Provençe eene woonplaats zonder muuren te bouwen: veele onthielden zig tusſchen het Gebergte, maar kreegen eindlyk een verdrag, om met gemak overgevoerd te werden: als eene grote meenigte in Barbaryen was overgezet en hun aangeweezen te trekken naar een plat Land in Arabiën, werden zy door eenen hoop Arabiſche Roovers als Chriſtenen aangetast; zy ſterker zynde en zig tegen die weerende, hebben hunne Paerden en Muilen afgenoomen: dog daar na is het Land-Volk by hen gekomen en heeft hen met ſchoone woorden verleid, dat zy hunne afgenoome Paerden, Muilen en Geweer zouden wedergeven, en in Vrede mogen trekken; maar toen zy dit gedaan hadden, werden zy overvallen, de Mannen vermoord, de Vrouwen beroofd, geſchonden en verlaten, om van honger te ſterven en door wilde Beeſten verſcheurd te werden. De Inwooners van Barbaryen wilden eenige niet aan land laten komen: des zy, uit hongers nood en door pynigingen, van de Spanjaarden over boord werden geworpen; andere, aan land zynde en niet ontfangen werdende, baaden de Spaanſche Guarnizoenen en het Land-Volk hen voor Slaven aan te neemen en den kost te geven, dat ook geweigerd werd: nog zag men 'er geen einde van; dog de Aadel in veele Spaanſche Gewesten ſprak voor eenige, die in hunnen dienst waren. In oud en nieuw Kaſtiliën had de Koning, door eene naadere afkondiging, zyne Plakkaten wat verzagt, dat oude Lieden boven 60 en Kinderen

1610. onder 5 Jaaren mogen en moeten blyven en de andere binnen zeekeren tyd vertrekken, met verlof van hunne goederen te mogen verkoopen en dat geld in koopmanschappen besteeden, maar geen geld, goud of zilver uit te voeren, en mogten uit geene Haavens van Andalusiën, Granaden, Valençiën of Arragon uitscheepen, op lyfs-straf; dus werd Spanje geheel van Inwooners beroofd: en, alzo ons ter hand is gekomen een Plakkaat in 't Spaansch, daar by de Koning de Morisquen op nieuws band uit Andalusiën en de andere Koningryken van Spanje, hebben wy dit, ten dienst des Leezers, overgezet, en luid dus:

Plakkaat, daar by de Koning van Spanje de Morisquen band uit Andalusiën en de andere Koningryken.

Don Johan de Mendoza, Marquies van St. Germain, Eedelman van 's Konings kaamer, Raads-Heer in zynen Koninglyken Krygs-raad en Kapitain Generaal over het Geschut van Spanje: nadien zyne Majesteit dienstig heeft gevonden door zynen Raad van Staten te doen vervaerdigen eenen brief of gebod, onderteekend door zynen Geheim-Schryver, Andreas de Prada, noopens het uitdryven der Morisquen uit Andalusiën, de Koningryken van Granaden en de Stad Hornachos, zynde van den volgenden inhoud;

De Koning. Dewyl de reeden van eene goede Christlyke Regeering, geweetens halve, verbind uit zyne Ryken en Landen te verdryven alles, dat schande veroorzaakt, tot schaade van zyne goede Onderdanen en gevaar van zynen Staat, voor alles, dat beleedigd en strekt tot zo groten ondienst van onzen Heere en God, hebbende de ervaarenheid geleerd, dat alle de ongeleegenheden veroorzaakt zyn door de inwooning der nieuwe Christenen, Morisquen, in de Koningryken van Granaden, Muxiën en Andalusiën, om dat daar van kwam de toeloop en oproer in 't Koningryk van Granaden, wier beginzel en voorneemen was de Priesters en oude Christenen, die onder hen woonden, met wreede dooden en martelingen om te brengen, ontbiedende

de en verzoekende den Turk tot hunnen best en 1610.
hulp te komen: en hebbende die uit het voorsz. Koningryk getrokken, op hoop, dat zy, berouw hebbende van hunne misdaden, Christlyk en getrouw zouden leeven, daar toe wy hun opregte en behoorlyke schikkingen en geboden om te doen gaven, hebben zy niet alleen dezelve niet gehouden nog volbragt naar behooren van ons heilig Geloof, maar altyd eenen afkeer daar van getoond, tot zeer grote veragting en beleediging van God onzen Heere, gelyk blykt uit de grote meenigte, welke men door het heilig Geloofs-onderzoek gestrafd heeft: boven dien hebben zy veele rooveryen en moorden op de oude Christenen begaan; en daar mede nog niet te vrede zynde, hebben zy zoeken t' zamen te spannen tegen myne Koninglyke Kroon en deeze Koningryken, van den Turk hulp en bystand verzoekende, en tot dien einde Persoonen over en weder gezonden hebbende; het zelve hebben zy ook by andere Princen gedaan, van welke zy hulp hoopten, hunne Persoonen en goederen aanbiedende; tegen hunne verontschuldiging stryd de grote argwaan en agterdogt van alle hunne voorn: misdaden; en dat van hen alle niemand in zo veele Jaaren ooit iet van hunne aanslagen en t' zamensweeringen ontdekt of aangegeven heeft, maar die altyd bedekt en geloochend hebben, is een klaar blykend teeken, dat zy alle van dezelve meening zyn geweest tegen den dienst van God en my: zy hadden mogen volgen het voorbeeld van zo veele Edelen onder hen, die God en de Heeren Koningen, myne Voorzaten, gediend hebben en my nog dienen: gemerkt dan alle het voorzegde, en den schuldigen pligt, daar aan ik verbonden zy, van daar in te voorzien en te bevorderen de bekeering en vermeerdering van myne Koningryken en Onderdanen, begeerende daar in te voldoen, heb ik besloten, met goeddunken en raad van veele geleerde Mannen, en andere Persoonen, yverig tot dienst van God en my, uit myne

1619. voorn: Ryken van Granaden, Muxiën, Andalusiën en de Stad Hornachos, waar het ook zy, ook uit de Grenzen van die Ryken, te dryven alle nieuwe Christenen, de Morisquen, die 'er zyn, Mannen, Vrouwen en Kinderen: want het is billyk, wanneer een groot en blykbaar kwaad door eenig Genootschap begaan werd, dat dit Genootschap uitgeroeid en vernietigd werde, de minste met de meeste, zo dat de een en ander gestrafd werde, en dat zulke, die het goed en eerlyk leeven van de Gemeenten, hunne Steden en Dorpen bederven, uit den Volke gedreeven werden, op dat hun vergift de andere niet besmette; zo is het, dat ik, uit kragt van deezen, gelaste en gebiede, dat alle de nieuwe Christenen, de Morisquen, van Granaden, Muxiën, Andalusiën, en de voorsz. Stad Hornachos, zo Mannen als Vrouwen, van wat ouderdom zy zyn, zo die al als die niet ingebooren zyn, hoe of door wat oorzaak zy in die Koningryken gekomen zyn, uitgezonderd Slaven, binnen 30 eerstkomende Daagen, te reekenen van den dag der afkondiging van deezen mynen brief of Plakkaat, zullen vertrekken uit alle deeze myne Koningryken en Heerlykheden van Spanje, met hunne Zoonen en Dogters, Knegten en Dienst-Maagden, Vrienden van hun Geslagt, grote en kleine, en dat zy zig niet verstouten zullen weder daar in, of in eenige Plaatzen derzelve, te keeren, nog om daar te blyven, nog om eenigzins door te trekken. Nog verbiede ik, dat zy niet zullen mogen uittrekken door de Koningryken van Valençen of Arragon, of daar binnen komen, op straf, dat, zo zy dus niet volkoomen doen, en bevonden werden in myne voorsz. Ryken en Heerlykheden, hoe het ook zy, zy zullen vervallen in doods straf en verbeuring van alle hunne goederen, alles ten dienst en gebruik, als ik beveelen zal, in welke straf zy daadlyk zullen vervallen zyn, zonder ander regts-geding of verklaaring: en ik gebiede en verbiede, dat niemand van alle myne Koningryken en

Heer-

Heerlykheden, daar zynde of woonende, van wat rang, staat, voorregt of hoedanigheid by zy, zig zal verstouten ooit te ontfangen, herbergen, plaatzen of beschermen, oopentlyk nog heimlyk, eenige Morisquen, Man of Vrouw, na den voorn: tyd, in hunne Landen of huizen, nog in andere plaatzen, op verbeurte van alle hunne goederen, leenen, Sloten, of andere erf-goederen, en boven dien te verliezen alle koopmanschappen, welke zy van my houden, die aangebragt zullen werden tot myne kaamer van verbeuring: en schoon ik met regt zou mogen aanslaan en ten mynen behoeve gebruiken alle goederen derzelve Morisquen, die aardvast of geworteld zyn, als goederen van Verraaders, en overtuigd van Godlyke en Menschlyke misdaad van gekwetste Majesteit, willende nogtans alle genaade t'hunwaards gebruiken, zy ik te vreden, dat zy, geduurende den tyd van 30 Daagen, zullen mogen schikken over hunne goederen, en die wegneemen, niet in geld, goud, zilver, juweelen of wissel-brieven, maar wel in onverboode koopmanschappen, van de Inboorlingen van deeze Ryken, en niet van andere, ingekogt, zynde vrugten van deeze Landen: en op dat die Morisquen, Mannen en Vrouwen, geduurende den voorsz. tyd, zouden mogen schikken over hun zelve, hunne goederen en huisraad, en die aan de voorn: koopmanschappen en vrugten des Lands besteeden, en die dus gekogt wegvoeren, want alle aard-vaste en erf-goederen moeten tot myn behoef blyven, om die aan te leggen tot dienst van God en de gemeene welvaart, daar het my best besteed zal dunken, verklaar ik, die te neemen en ontfangen in myne bescherming, hoede en hooge bewaaring, verzeekerende hunne Persoonen en goederen, voor den voorsz. tyd, dat zy mogen gaan en wel verzeekerd zyn, koopen, ruilen en vervreemden alle hunne goederen, en te besteeden hun geld, goud, zilver en juweelen, gelyk gezegd is, in koopmanschappen,

1610.

1610. gekogt van Inboorlingen van deeze Ryken, en zynde vrugten van die, en in alle vryheid die koopmanschappen en vrugten met hen wegvoeren, zonder dat hun, binnen dien tyd, eenig kwaad of hinder zal geschieden in hunne Persoonen of goederen, tegen regt en geregtigheid, en zulks op straf, daar in zy vervallen, die de Koninglyke vry-brieven en opzigt breeken: boven dien geef ik verlof en vermogen aan deeze Morisquen, Mannen en Vrouwen, dat zy de voorn: koopmanschappen en vrugten uit deeze myne Ryken en Heerlykheden ter Zee of te Land mogen voeren, betaalende de gewoone regten en tollen, onder voorwaarde, gelyk gezegd is, dat zy niet zullen uitvoeren goud, zilver, gemunt geld, of andere goederen, by de wetten van deeze myne Koningryken verbooden, in geld nog wissel-brieven, maar alleen in de voorn: koopmanschappen en vrugten, die geene verboode goederen zyn; dog ik laat wel toe, dat zy tot teergeld zullen mogen medeneemen het geene zy, tot het reizen over Land en overscheepen ter Zee, mogten noodig hebben. Ik beveel aan alle Regters in deeze myne Ryken, en aan de Kapitains Generaal van myne Galleijen en Vlooten, dat zy alle het voorsz. zullen zoeken te volbrengen, daar tegen niet het minste doen, maar het zelve wel en naerstig uitvoeren, met alle noodige begunstiging en hulp, op verbeurte van hunne ampten en aanslag van hunne goederen. Ik beveel, dat deeze myn brief en Plakkaat, en deszelfs inhoud, oopentlyk afgekondigd werde, op dat elk daar van kennis kryge, en niemand onkundigheid voorgeve. Gegeven in Madril, den 9^den^ van Wintermaand, des Jaars 1609. *Yo el Rey;* onderteekend *Andreas de Prada.*

Hier hervat het Don Johan de Mendoza weder.

Des ik, op dat elk daar van kennis hebbe, beveel, dat men deezen ban naar gewoonte afkondige in alle Steden en Plaatzen onder het regts-gebied van deeze Stad Siviliën; en om dat zy zo naby zyn, hier het afscheepen van die Morisquen moet geschieden,

den, en om eenige andere behoorlyke reedenen tot dienst van den Koning, met andere overweegingen, my daar toe dringende, uit kragt des lasts, dien ik van hem heb, om in den tyd, hun tot vertrek gegeven, te doen wat meest behoord, geef ik aan de Morisquen der Dorpen en Plaatzen van deeze Stad maar 20 Daagen tot vertrek, niet tegenstaande het gebod hun 30 Daagen verleend, welke zullen beginnen te loopen met den dag der afkondiging van het gebod, en zy zullen, geduurende dien tyd, niet mogen gaan uit de Dorpen en Plaatzen, daar zy hunne wooning en huizen gehad hebben, op lyfsstraf, tot dat zy daar toe vryheid ontfangen van hunne grote Alcaldos en het Geregt, welke de Heer Marquies del Carpio, Bystander van deeze voorsz. Stad, in elk Dorp of Plaats zal benoemen; en daar hy niet noemd van derzelver gewoone Regters, zullen zy beleid werden by de Persoonen, die ze in de scheepen zullen beschikken, en deeze straf zal zonder eenige genaade werden uitgevoerd, daar van ik van nu af vonnis als veroordeelde die daar tegen doen. Gegeven in Siviliën, den 12den van Louwmaand, des Jaars 1610, onderteekend *Don Johan de Mendoza.* 1610.

Dit Plakkaat was gedrukt in Siviliën, in de Straat van Genoa, by Gabriël Remos, met verlof van zynen Raad.

In andere Landen, voor al onder die van den hervormden Godsdienst, verwonderde men zig, dat de Jesuieten, wier orde opgeregt is, om de Ongelovige het Christen-geloof te preediken, en ten dien einde ver tot in de Indiën te reizen, deeze Spaansche Morisquen niet zoeken te bekeeren, wier spraak en manieren zy kennen, en dat zy daar toe niet anders doen, dan hen te dwingen eene mis in 't latyn te hooren, welke zy niet verstaan, en welkes verborgenheid zy niet begrypen, dat hun allengs door preedikingen in hunne eige taal behoorde geleerd te werden, immers de Jeugd, leerende die leezen

Beklag over de Jesuieten, dat zy de Morisquen niet bekeeren, en zulk een jammer onder Menschen beletten.

1610. leezen de Christlyke onderwyzing, den Catechismus en de gebeeden, en onderwyzen die daar na behoorlyk: men zag wel, dat de Turk, Grieksche en Christen-Kinderen neemende, die opbragt in zyne wetten, en maakte daar van Janitzaren en zyne getrouwste Lyfwagters; waarom zou men dat niet doen, om den Christen-Godsdienst te planten, ten minsten met de Jeugd van deeze verdoolde Menschen, liever, dan die als Beesten met kudden uit den Lande te dryven, om vernield te werden of van honger te sterven, dat tot God om wraak roept: immers moesten de Kloosters, elk naar zyne magt, op zig neemen tien, twintig of dertig van deeze dus te onderwyzen en op te brengen.

Dog dit schryvende, verstaan wy, dat de maatiging onlangs van den Koning gezonden was op de beraadingen, by het heilig Geloofs-onderzoek daar op gehouden; vermits de klagten van oude Christenen, die Vrouwen der nieuwe Christenen, of Vrouwen, die Mannen der nieuwe Christenen getrouwd hadden, en dus moesten gescheiden werden, werd toegelaten, dat de oude Christen zyne nieuwe Christen zou houden en bevryden, en dat de Kinderen beneeden 7 Jaaren moesten blyven: dit geschiedende, toen zy te Andalusiën t' scheep gingen, daar toe veele van onze Nederlandsche scheepen gehuurd waren, was daar het jammerlykste en elendigste getier, klaagen, kryten en karmen, alzo men schielyk de Kinderen van de Vaders en Moeders, en de Ouders van de Kinderen trok, desgelyks nooit gehoord is, dat door den tyd, gelyk te hoopen is, breeder in schrift zal uitkomen.

Muley Scheck, Koning van Barbaryen, werd uit Spanje naar huis gevoerd.

In Sprokkelmaand werd uit Spanje geschreeven, dat Muley Scheck, de gevlugte Koning van Marocques en Fezza, van den Koning van Spanje tweehonderdduizend kroonen had verkreegen, om in zyn Land te keeren, en dat hy, nu in Lentemaand, met de Vloot van Don Johan de Mendoza, naar la Rache zou gevoerd werden, daar zyn Zoon,

Muley

Muley Abdula, by hem zou komen; en zyne Koningryken veroverd hebbende, zou la Rache den Koning van Spanje werden overgeleeverd; dog de tyd zal dit leeren. 1610.

Staat van Engeland, Schotland en Ierland, in 't Jaar 1610.

In Engeland, Schotland en Ierland is goede Vrede, weelde en welvaart; dog de Stad Londen is in 't voorleeden Jaar van God zeer met pest bezogt geweest: by de opreekening op Kersmis des Jaars 1609 bevond men, dat daar en in de Voor-Steden, aan de Stad gehegt, van den Kersdag des Jaars 1608 tot toen, elfduizend zevenhonderd vyfentagtig Menschen aan allerlei ziekten gestorven zyn, onder welke men vond, volgens de bezigtiging der Menschen, daar toe gesteld, dat vierduizend tweehonderd veertig van de pest gestorven waren, zynde in dat Jaar zesduizend driehonderd agtentagtig Kinderen gedoopt, daar uit de Volkrykheid van die magtige Stad af te neemen is: om dat zy zig zo volkryk en magtig bevind, hebben zy nu, in Lentemaand, weder drie scheepen naar Virginiën gezonden, met den Baanderheer Delaware, om in dat Land orde, goede Regeering en noodigen burgerstaat te stellen onder het Volk, dat daar was, en dat nu met hem uitvoer.

Te Londen in een Jaar 11785 Menschen, daar onder 4240 aan de pest, gestorven en 6388 Kinderen gedoopt.

De Londenaars doen eene Volkplanting in Ierland.

De Engelsche, byzonder die van Londen, waren nu beezig Londesche Inwooners te planten in Ierland, in 't Noorden, in 't Gewest Ulster, by de Haaven van Long Foyle, of van het Meir van Foyle, eene zeer schoone Haaven, daar in veele Moerasschen t' Zeewaards loopen, zynde een zeer groot Land, vol van Bosschen, Kreeken, Moerasschen en eenige Heuvels, een Land, woest, meest onbewoond en onbebouwd, daar omtrend zy, by eene plaats, eens reedlyk sterk gemaakt, Darye genoemd, een of twee Steden wilden bouwen, en die met Londenaars bezetten en doen bewoonen, met de regten, regeeringswys en vryheden van Londen, daar de Huislieden huizen en erf-gronden buiten de Stad zullen gegeven werden, om land-neering

te

1610. te doen, vry voor 2 Jaaren of dergelyke, en verder te huur voor eenen of twee stuivers den bunder land jaarlyksch, om daar koopmanschappen, zeevaart en visscheryen te pleegen, scheepen te timmeren en te gaan visschen op Zalm, Haaring en veele andere Visch, de Zee daar omtrend en alle de Binnen-Meiren Vischryk zynde; hier toe werd onder de Burgery van de ambagten en neering groot geld vergaderd, om die Plaatzen sterk te maaken en dan wel te bewaaren met goede wagt, en dus dat vrugtbaare Land met burgerlyk Volk te laten bewoonen, meenende met eene of twee Steden te beginnen, en verder door gansch Engeland het Volk tot dergelyke plantingen te beweegen en aan te zetten.

De Engelsche volharden in hunne Oost-Indische vaarten.

De Engelsche Kooplieden volhardden hunne vaarten naar de Oost-Indiën, van waar zy in deezen zomer drie scheepen verwagtten, die deels in Kambajen en by den mond der roode Zee handeling gezogt zouden hebben; nog twee kleine scheepen, derwaards gezonden onder Kapitain Middelton, en nu in Lentemaand zenden zy een schoon, groot nieuw schip, de kiel lang 110 voeten, het grootste, dat men weet ooit in Engeland gebouwd te zyn, op het welke de Ridder Middelton gaat met honderd tagtig Mannen, zynde genoemd Trade Advançe, beteekenende, vorderd koophandel; nog eene grote Pienas van 200 of meer vaaten, Peperkooren genoemd, met eene kleinere, zo dat zy nu agt grote en kleine scheepen, op Indien vaarende, hebben, en werden van hunnen Koning daar toe zeer gevorderd, want hy verbooden heeft peper, op verbeurte derzelve, in Engeland te brengen, dan welken deeze Kooplieden zelfs in Indien zullen haalen, en zy zyn met den Koning over een gekomen, dat zy het pond voor twee en eenen halven schelling, zynde meer, dan vyfentwintig stuivers Brabandsch, en zo veel, als zy meer kunnen krygen, mogen verkoopen.

De peper verbooden in Engeland te voeren.

De Staten van Engeland waren te Londen vergaderd,

derd, om veele veranderingen in de Regeering te maaken: zy zogten den Koning af te koopen zyn oud vry regt, dat, by het overlyden van alle Eedelen of andere, erf-landen bezittende, dat zy in capite noemen, den Koning dienst schuldig, de nagelate Kinderen, beneeden 21 Jaaren, Weezen voor den Koning werden, de Koning de voogdy daar over aanvaerdende, onder voorgeven, dat die Kinderen den Ruiter-dienst, aan hem schuldig, niet kunnen bedienen, bezittende en gebruikende die erf-goederen, huizen en hoven, tot dat de Weezen 21 Jaaren oud zyn: deeze Weezen geefd de Koning aan zyne Dienaars voor geld, schuld of andere reedenen, en die moeten ze opbrengen tot den ouderdom van 21 Jaaren, en dan mag die hem zyne Dogter ter Vrouw geven naar zynen staat of aadel; staat zulk een huwlyk den Wees niet aan, dan moet hy dat afkoopen naar eene duure schatting: dit Konings regt, gewoonte of voordeel is den ganschen Aadel zeer nadeelig, om dat de Moeders of Vrienden haare Kinderen niet mogten opvoeden, of haare goederen regeeren, dan by verdrag of uit eenige aanmerking.

1610.

Het Raads-Hof in Engeland zoekt den Koning het oude gebruik van voogdyschap over de Kinderen der Eedelen af te koopen.

Nog werd gehandeld, om hem af te koopen het oud regt der Koningen in Engeland, dat zyne Bedienaars, Hofmeesters genoemd, de Lieden alom allerhanden nooddruft van wynen, speçeryen, leeftogt, koorn, vleesch, Visschen, Osfen, Schaapen, allerlei Gevogelte, Hoenderen, waagens, Paerden, en wat het Hof mogt noodig hebben, met geweld voor eenen ouden gezetten prys, veel onder de waerde, mogen afneemen, welke Hofmeesters veel meer neemen, dan zy behoeven, en zy verdragen met alle, die zulks verkoopen of daar in handelen, jaarlyksch voor eene zom, zo dat zulks eene grote schatting en oude slaverny voor het Land is, en dit zoeken de Staten, als de Koning geld noodig heeft, voor al af te koopen. Verder verzogt de Koning van het Raads-Hof eene schatting tot onderhoud van zynen staat, en om den staat van zyne Kinderen te bezor-

Zy zoeken hem ook het regt, om leeftogten, enz. te ontneemen, af te koopen.

1610. zorgen, zynde de oudste Zoon nu 16, en de oudste Dogter omtrend 14 Jaaren oud, en dus byna huwbaar.

De Marquies Spinola vertrekt naar Spanje. Om dit boek te eindigen zullen wy weder iet van Nederland zeggen, daar zig de Marquies Spinola gereed maakte, om naar Spanje te vertrekken, hebbende daar grote eer behaald, zo in manlyke dapperheid en voorzigtigheid in den Krygs-handel, als in dapperheid en wysheid in den Vrede te vorderen en maaken, daar mede hy den Koning, zynen Prince, den Aards-Hertog, en alle de Nederlanden, zonderlingen dienst heeft gedaan, daarom hy wel onder de grote van onzen tyd mag gereekend werden, want alle Krygs-Helden zyn geene Vrede-Maakers, welke beide deugden de Nederlanders in hem bevonden hebben.

Onderlinge vereeniging van wederzyden in 't beschenken der Afgevaerdigde. De vereenigde Landen wilden zyne deugden ook eenigzins erkennen: de Aards-Hertog had de Hollandsche Afgevaerdigde tot den Vrede-handel kostlyke vereeringen van tapitzeryen, goude koppen, schaalen en kettingen gezonden, dog die hadden zy niet willen ontfangen, voor dat beslooten was, dat de Marquies Spinola ook hunne vereeringen zou aanneemen, gelyk ten laatsten met alle geluk-wenschingen geschied is, en dus stond nu de Marquies op zyn vertrek.

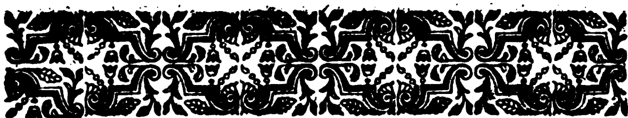
Gereeze twist tusschen de Hoog-Leeraars te Leyden. Op 's Lands hooge School te Leyden is verschil gereezen onder de Hoog-Leeraren in de Godgeleerdheid, D^s. Françiscus Gomarus en D^s. Jacobus Arminius, over de Godlyke voorverordineering, met het geene daar aan kleefd, daar uit ontstaan, dat Arminius in dat leerstuk niet heeft gevolgd het gevoelen van zommige vermaarde Leeraars der hervormde Kerk, die eene volstrekte voorverordineering stellen, en dus hier in hooger en dieper gaan, dan zommige, anders treflyke Leeraars derzelve Kerk, die wat maatiger daar in gevoeld en geleerd hebben, welker voetstappen Arminius, met nog eenige Predikanten, goed vonden te volgen: Gomarus

dat

dat niet kunnende goedvinden, is daar over oneenigheid onder de Hoog-Leeraars en Leerlingen, en vervolgens in de Kerken van Holland onder de Predikanten, gereezen; hier over is eene vergadering tusschen de voorsz. Hoog Leeraars in 's Hage gehouden, en daar na is Arminius, die lang ziek geweest was, overleeden, dog het geschil is niet met hem gestorven, maar zo ver door het Land verspreid, dat daar over veele handelingen en misverstanden gevallen en veele boekjes uitgegeven zyn: en alzo de Heeren Staten van Holland, als hooge Overheid van die Landen en Voorstanders van den Godsdienst, hier in eenige orde begonnen te stellen, welke zommige Kerk-Dienaars niet zeer behaagde, is ook tusschen de Predikanten geschil gereezen over de magt van eene Christlyke hooge Overheid in Kerklyke zaken. Eindlyk is nog, door bevel der Heeren Staten, eene volkoome onderhandeling in 's Hage gesteld en in 't volgende Jaar gehouden, tusschen van elke zyde zes Predikanten, welke naderhand, op oopenbaar gezag, in druk gegeven is: ondertusschen zyn de Overheden beezig met voegzaamheid dit geschil te vereffenen en neder te leggen, en dus de Kerken en goede Gemeenten in rust te stellen en houden. 1610.

De Staten der vereenigde Landen hadden besloo-ten Gezanten met een heerlyk gezelschap en staat aan hunne Bondgenooren, de Koningen van Vrankryk, Groot Brittagne, enz. te zenden, om die te danken voor alle zorgvuldigheid, arbeid, moeite, magt, raad en daad, hun in de bevrediging beweezen, en hun verder hunnen Staat en de onderhouding van het bestand aan te beveelen, met meer dergelyke vriendlyke pligts-pleegingen: hier toe waren benoemd, naar Vrankryk, de Heeren van Brederode en van der Mylen, en naar Engeland, de Heeren van Warmont en Pensionaris Berk, met andere, en zy zouden in Lentemaand vertrekken. De vereenigde Landen zenden Gezanten aan de Koningen, om die te bedanken.

Einde van het eenendertigste Boek.

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

KORTE INHOUD VAN HET TWEËNDERTIGSTE BOEK.

E vereenigde Landen zenden naar Venetiën en Vrankryk, klaagende over het slegt onderhouden van het bestand en antwoord daar op: zy zenden naar Engeland, en hunne handel daar over den bystand aan Gulik, de verbintenis, visschery en onderhandeling. De KoopliedEn zenden naar Sweeden. Vereeniging der Hervormde. De bezittende Vorsten ligten Volk. Bylevelt en Lippe ingenoomen, en toestel tot den Oorlog om Gulik. Sleyden en Kalkhaven ingenoomen en Bredenbent belegerd: de Prins van Anhalt slaat Leopolds Volk. Beroerte by Straasburgh, en die tusschen den Keizer en Matthias vergeleeken. Schaaden in Oostenryk. Misnoegen in

„ *in Savoyen en deszelfs handel met Spanje en*
„ *Vrankryk. De Koning van Vrankryk neemd Volk*
„ *aan, daar tegen ook de Aards-Hertog. Gedag-*
„ *ten over de Fransche toerustingen: de Koningin*
„ *daar gekroond en de Koning vermoord; orde daar*
„ *na: de Koningin tot Regentes en de Dolphyn tot*
„ *Koning verklaard. De Koningen Hendrik de*
„ *IIIde en IVde te gelyk begraven. De hervormde*
„ *Godsdienst in bescherming genoomen. Dood des*
„ *Moordenaars. Mariana boek veroordeeld. Ver-*
„ *ontschuldiging van Vader Cottens. Beschryving*
„ *van Koning Hendrik den IVden. De Prins van*
„ *Conde verzoend. Gezant van Venetiën in 's Hage.*
„ *Eene zending in Vrankryk, om te beklaagen,*
„ *geluk te wenschen, en den Gulikschen bystand te*
„ *vorderen. Staat van Gulik, en hoe Saxen daar*
„ *by bekend is. Toestel der bezittende Vorsten en*
„ *gesprekken over de zaak Prins Maurits besluit*
„ *zelfs te gaan, beschryfd zyn Volk, trekt, met*
„ *zyne magt, derwaards voorby Rhynberk naar*
„ *Nuys, werd van de Vorsten bezogt, komd te*
„ *Dusseldorp en trekt verder: het Buskruid ver-*
„ *ongelukt en by komd voor Gulik. De Fransche*
„ *hulp te Trier belet verder te trekken: agterdogt*
„ *op hun voorneemen: loopgraven op Gulik en ver-*
„ *lies van eenige buiten-werken. Verzoek der Vor-*
„ *sten aan de Stad Keulen. De Fransche hulp komd*
„ *voor Gulik; Galleryen aan den Wal; het sprin-*
„ *gen van Meinen; de Stad onderhandeld en gaat*
„ *over. Dood van Sidnisky. De Fransche willen*
„ *weder vertrekken. Prins Maurits toond zyn leger*
„ *en deszelfs magt. De Fransche en Prins Maurits*
„ *vertrekken. De Keizer besteld eene vergadering*
„ *te Keulen, de handel daar, uit welke volgd de*
„ *vergadering van Gutterbach en het verdrag daar.*
„ *Plakkaat tegen de Weigeraars in Engeland.*
„ *'s Keizers voorneemen in allen deezen. Men wil*
„ *Ignatius de Loyola tot eenen Heiligen maaken;*
„ *oordeel der Sorbonna daar over; zyne wonderen;*

„ *schriften daar tegen Scheepen uit Oost-Indiën*
„ *en verbaal der zaken daar. Engelsche reeding.*
„ *derwaards, ook naar Virginiën en Bernuda. De*
„ *Spaansche veroveren La Rache. Handeling der*
„ *Staten met den Koning van Marocco. Berooving*
„ *in Guinea. Dood van Simon den Dansser. De*
„ *Koning van Poolen voor Smolensko. Vilna ver-*
„ *brand. Staat van Transylvaniën; ook van de*
„ *Staten en den Aards-Hertog. Schattingen; hulp*
„ *van Vrankryk: dood des Graafs van Fuëntes;*
„ *van Antenette de Lorayne en Keur-Vorst Paltz-*
„ *Graaf. Vader Baldowyn gevangen. Verval van*
„ *Antwerpen en opkomst van Duynkerken. Ver-*
„ *bintenis der Gewesten. De Graaf van Hoogstra-*
„ *ten trouwd. Willem van Santen vermoord. Twist*
„ *in Oostenryk tusschen den Keizer en Matthias,*
„ *invallen in Praag, en het daar op gevolgde.*
„ *Nieuwe beroerte te Utrecht en straf daar over.*
„ *De Koning van Sweeden zend Gezanten aan de*
„ *Staten en derzelver verzoek. Verbaal van de ge-*
„ *schillen tusschen Sweeden en Denemarken en de*
„ *Oorlog daar: de Staten zenden derwaards. De*
„ *Graaf van Embden wil eene Admiraliteit op-*
„ *regten; misverstanden in zyn Land en nederleg-*
„ *ging derzelve. Staatkundige schikkingen in Span-*
„ *je. Scheepen en kwaade tydingen uit Oost-Indiën*
„ *en rusting derwaards. Perzische Gezant by de*
„ *Staten en oopening van den handel in Turkyen.*
„ *De Marquies Spinola trekt naar Spanje. Zoon*
„ *des Land-Graafs van Hessen in Nederland.*
„ *Princessen van Conde in Nederland. Geschil om*
„ *de bewilligingen. Swaarigheid over Vrankryks*
„ *hulp aan de Landen. De Hertog van Sully ge-*
„ *wantrouwd. Die van den Godsdienst vergade-*
„ *ren daar. Dood van Abbe du Boys. Oorlog in*
„ *Sweeden. Calmar ingenoomen. Gezanten der*
„ *Staten daar. De Koning van Poolen wint Smo-*
„ *lensko, en beleend Brandenburg met Pruyssen.*
„ *Beroerte te Aken. Keur-Vorsten dag te Neuren-*
„ *burg*

„ *burg. De Bisschop van Salsburgh gevangen.*
„ *Huwlyk van Koning Matthias. De Zoon van*
„ *Savoyen zoekt te huwlyken aan Engeland. De*
„ *Paus maakt Kardinalen. Vloot van Afrika.*
„ *De Indische Vloot komd aan. Toerusting in En-*
„ *geland. Vrouw Arbella vlugtende werd in En-*
„ *geland gevangen. Orde tegen de Zee-Roovers.*
„ *Nederlandsche Vloot naar Oost-Indiën. Dood*
„ *der Hertogen van Mayenne en Saxen, en der*
„ *Koningin van Spanje; baare Kinderen. Dood*
„ *van den Keizer, Koning van Sweeden en Her-*
„ *tog van Mantua. Besluit van dit werk; en*
„ *de dood van deszelfs Maaker, Emanuël van*
„ *Meteren.*"

Dit alles is geschied in de Jaaren 1610, 1611, en 't begin van 1612, onder de Regeering des Aards-Hertogs aan de eene, en van de Staten Generaal, Prince Maurits en Grave Willem van Nassau, Stadhouders, aan de andere zyde.

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

TWEËNDERTIGSTE BOEK.

Y hebben in de voorige boeken het besluit der vereenigde Landen, om de Waereld kenbaar te maaken hunnen Vrede en den rang, als eenen vryen Staat en Gemeenebest, met alle Staten en nabuurige Vorsten, enz. om die vriendschap te bewyzen en dezelve van hen weder te ontfangen, verhaald, en hoe zy verscheide bezendingen hadden voorgenoomen, welke wy de eene na de andere zullen verhaalen.

De Heer van der Mylen, als Gezant der vereenigde Landen, naar Venetiën gezonden, en zyne reis derwaards.

De eerste aanmerklyke zending was aan het Gemeenebest van Venetiën, ter vordering van verbintenissen en koophandel, werwaards gezonden werd de Heer Cornelis van der Mylen, Ridder en Raad van zyne Hoogheid, een zeer bekwaam en ervaare Eedelman, vergezeld van bekwaame Eedelen en Dienaars: zyn last werd hem door de Hoog Mog: Heeren Staten gegeven den 17[den] van Herfstmaand, en hy vertrok den 23[sten] uit 's Hage over Dordrecht en Antwerpen naar Brussel, en kwam te post, den 30[sten], te Parys, daar hy handelde met den Gezant Aerssen, de Raads-Heeren Villeroy, Jeannyn en andere, en had gehoor by den Koning den 2[den] van Wynmaand, wiens raad, als van eenen Vader der vereenigde Landen, hy verzogt, of hy geraaden vond zyne reis te vervolgen, dewyl 'er vrees was, dat

dat hy daar niet als Gezant mogt ontfangen werden 1610.
uit ontzag voor den Paus en Koning van Spanje, dat de Landen tot nadeel mogt ſtrekken: de Koning raadde hem zyne reis te vervorderen, als weetende, door zynen Gezant daar, dat hy 'er wel ontfangen zou werden, en dat het dienſtig was, dat hun nieuw, lofſlyk en aankomend Gemeenebest zig aan een zo oud befaamd Gemeenebest deed bekend maaken, hem daar toe overhandigende de brieven van vervoeging aan zynen Gezant te Venetiën. Hier op door de Gezanten des Konings van Groot Brittagne, die van Venetiën, de Keur-Vorſten en andere daar bezogt zynde, en die weder bezogt en de Koningin en 's Konings Kinderen begroet hebbende, is hy, den 16den, ter post vertrokken over Lions, Chamberi en het Gebergte door Piëmont, en den 1ſten van Slagtmaand te Milanen aangekomen, daar hy van den Voorzitter van Venetiën alle goede vervoegingen naar Crema, onder het gebied van Venetiën, ontfing, daar hem de Overſte ſtaatig deed ontfangen en vereeren met verſche vrugten, en deed hem verder, met agt Ruiters, naar Breſſa geleiden, daar hy weder van den Overſten ontfangen en vereerd werd met ſpys, wyn en verſche vrugten, en eenen Venetiaanſchen Gezant, die naar Engeland reisde, ontmoette, van welken hy zeeker vernam, dat hy te Venetiën wel ontſangen zou werden, onaangezien hunne voorzigtigheid den Paus en Koning van Spanje hadden te ontzien. Van daar trok hy op Verona, en kwam, den 9den, te Padua, alom geleid, verwelkomd en vereerd met verſche vrugten, van daar, gelyk hem gelasd was, zynen Geheim-Schryver zendende aan den Franſchen Gezant te Venetiën, om door hem beſtuurd te werden in 't gebruik daar, zyne komst aan te zeggen en hem verblyf te bezorgen.

De Koning van Vrankryk raad de reis naar Venetiën aan.

Hy reisde, den 13den, van Padua naar Venetiën, en kwam te Liſa Fuſena aan, daar hy vond den Geheim-Schryver des Konings van Groot Brittagne,

De Gezant van der Mylen komd te Venetiën.

1619. ne, met verscheide Nederlandsche Kooplieden, die hem kwamen begroeten: hy weigerde het fluweele kleed op zynen boot, dat het teeken van eenen Hof-Gezant is, maar wilde onbekend inkomen; hy werd daar door de Gezanten van Vrankryk en Engeland bezogt en onderregt, hoe heerlyk hy zou werden verwelkomd en ontfangen door vyftig Raads-Heeren in purpere tabbaarden, en geleid by den Ridder Priuli, gelyk zy de Gezanten van gekroonde Hoofden ontfangen. Eene wyl daar na kwam een Eedelman des Hertogs, wegens zyne Uitmuntenheid, hem de welkomst aanzeggen, den dag, dat de Heeren hem zouden verwelkomen, bepaalende op den 16den 's namiddags, om dat hy van de reis vermoeid mogt zyn. Ondertusschen had 's Paus Gezant bedagt, om de eer van welkomst te beletten en verminderen, dat ter zelve uur eene eedele Dogter door den Aards-Vader, met groote feest en plegtigheid, tot Non geweid zou werden, daar by veele der gepurperde Raads-Heeren, van Maagschaps wege, moesten zyn; maar de Hertog, daar van verwittigd zynde, heeft dat voorgekomen.

's Paus Gezant zoekt der Staten Gezant te berooven van de eer van welkomst.

Der Staten Gezant heerlyk te Venetiën ontfangen.

Den 16den is de Gezant, vergezeld met veele daar woonende Nederlandsche Kooplieden, naar het Klooster St. Georgie de Aleze gevaaren, daar hem de Ridder Priuli ontmoette, vergezeld van dertig of veertig Heeren, alle in roode zattyne tabbaarden, zynde de minste van de Pregadi, die hem, wegens den Hertog en Raad, verwelkomden: na dat hy die, met de gewoone plegtigheden, had bedankt, werd hy door den Ridder Priuli in zynen boot geleid, gelyk ook zyn Volk, tot de Jongens toe, in hunne booten, naar Venetiën in hunne verblyfplaats, elk hun de regte hand gevende, de trompetten en trommels slaande, en de Heeren werden, na veele pligts-pleegingen, door hem weder afgeleid, en de wapens der vereenigde Nederlanden voor de deur van zyne verblyf-plaats opgeslaagen, naar de gewoonte van alle de Hof-Gezanten. Kort

daar

daar na kwam 's Hertogs Hofmeester met verscheiden voorraad van vleesch, wyn, zuiker - ooften, enz. met verderen last, hem aanbiedende 's daagsch voor honderd dukaten, zo lang hy daar blyven zou, gelyk te vooren geschied was aan Don Diego de Castro, buitengewoon Spaansch Hof-Gezant; maar alzo zyn gevolg kleiner was, werd hy gesteld op vyftig dukaten 's daagsch en twee booten tot zynen dienst. Hy was ten gehoor bepaald op den 18den, wanneer de Ridder Priuli, vergezeld als vooren, tot hem kwam, om hem naar het Palleis St. Marco te leiden, daar zy by paaren uit de booten geleid werden tot in de kaamer, daar de Hertog zat in eenen verheeven Stoel, aan elke zyde hebbende tien of elf Raads-Heeren, die, hem gewaar werdende, opstonden; en de Gezant zyne behoorlyke eerbieding doende aan den Hertog, werd van zyne Uitmuntenheid ontfangen en vriendlyk verwelkomd, die hem aan zyne regter zyde deed nederzitten en het hoofd dekken, daar hy toen overgaf de geloofs-brieven der Heeren Staten Generaal der vereenigde Nederlanden, welke, ten teeken van eer en goed vertrouwen, daar niet geleezen werden, dat zommige der meenigte des Volks, daar mede ingedrongen, als de Geheim-Schryvers van 's Paus Gezant en de Spaansche Gezanten, verdroot: de Hertog vroeg hem naar den voorspoed van zyne reis, verontschuldigende, dat zo veel Volk in de kaamer drong, dat het de manier en des Gezants eer was, en hy mogt verzeekerd zyn, dat hy den grootsten hoop aangenaam was, enz. daar op begon hy zyn voorstel, zaaklyk behelzende, dat de doorlugtige en Hoog Mog: Heeren Staten Generaal der vereenigde Nederlanden, zyne Meesters, hem gelasd hadden zyne Uitmuntenheid te komen begroeten en te toonen den eerbied, welken zy het oudste, vermaardste, enz. Gemeenebest toedroegen, en dus eenen weg te oopenen tot nadere vriendschap en onderhandeling; dat zy deeze bezending dus lang hadden uitgesteld, was, om dat zy gaerne eerst stof van

1619.

Van der Mylen heeft gehoor by den Hertog van Venetiën.

Reedenvoering van der Staten Gezant aan den Hertog en Raad van Venetiën.

1610. eer, hunne eerste bezending in Italiën waardig hadden; des de Heeren Staten, weetende, hoe zyne Uitmuntenheid en deszelfs eedele Voorzaten altyd getragt hadden naar alle het geene tot Vrede voor het Christenryk kon strekken, hem lieten verwittigen, dat, door middeling der magtige Koningen van Vrankryk en Groot Brittagne, een bestand van 12 Jaaren was besloten met den magtigen Koning van Spanje en de Aards-Hertogen Albertus en Isabella, na eenen geduurigen en bloedigen Oorlog van 42 Jaaren, en dat zy nu, onder Gods zeegen, in Vrede hoopten te leeven: hier op antwoordde de Hertog overluid, dat elk het hoorde, dat hy hun Hoog Mog: ten hoogsten dankte voor de grote gunst, welke zy tot het Gemeenebest toonden, daar van zy te vooren nog eenige teekenen hadden gezien, hoopende, dat deeze bezending iet goeds zou uitwerken; dat hy zig zeer verblydde in ons verdrag van bestand, dat zeer eerlyk en roemrugtig was na eenen zo langen en bloedigen Oorlog, en wilde dat zelfs eenen Vrede noemen: verder verhief hy oopentlyk de wysheid, kloekmoedigheid en eenigheid der Heeren Staten, geduurende den Oorlog, en zeide eindlyk, dat hy ten hoogsten welkom was, dat hy in verdere gesprekken meermalen herhaalde, alles, wat in de Stad was, aanbiedende; desgelyks deeden de andere Raads-Heeren, die nevens hem zaaten.

Reedenvoering des Hertogs van Venetiën.

Daar na leeverde de Gezant brieven van Prince Maurits, doende behoorlyke gebiedenissen, daar op de Hertog veel tot lof van zyne Hoogheid begon te spreeken, hem noemende den vermaardsten en kloeksten Kapitain in de Waereld, en dat hy de Landen gelukkig agtte, die voorzien waren van een zo wys en voorzigtig Hoofd, enz. daar na bood de Hertog zyne Eedelen met zyn gevolg, om hem de eerbiediging te doen, en vertrok dus uit de kaamer met dezelve eerbiedigingen.

Lof door den Hertog aan Prince Maurits gegeven.

De volgende daagen werd hy bezogt door de

Fransche

Fransche en Engelsche Gezanten, de Heeren van Champigni en Wotton, en begroette die weder, hen bedankende voor hunne ongemeene beleefdheden, getrouwe vervoegingen en berigten. 1610.

Den 21[sten] had hy weder gehoor en werd als te vooren onthaald: gezeeten zynde hield hy hun zaaklyk dit voor; dat, nu in Nederland een bestand zynde, de Hoog Mog: Staten Generaal, zyne Meesters, hem gelasd hadden te handelen van eene zeekere en nadere vriendschap aan te gaan, niet twyffelende, of zy zouden die gaerne aanneemen, te beeteren voortgang hoopende, om dat de reedenen daar toe wederzydsch goed en wettig waren, wegens de overeenkomst in hunne Regeering, zynde kenbaar, dat hun Gemeenebest met grote dapperheid en eer wel 1200 Jaaren haare vryheid had bewaard, dat ook de vereenigde Nederlanden besloote hadden hunne oppermagt en vryheid, door zo veel bloed verkreegen, te behouden: des zy beide behoorden het behoud derzelve te zamen te betragten, dat geen Liefhebber van zyn Vaderland kan mispryzen, onaangezien verscheidenheid van Godsdienst, elk den zynen mogende behouden en in den Burgerstaat met elkanderen vereenigd staan, dat by veele voorbeelden genoeg bleek. En alzo van ouds de voorspoed en magt der vereenigde Nederlanden gegrond was op de scheepvaard en eerlyken koophandel, welken hunne Onderdanen door de gansche Waereld dryven, welke vryheid van handel de Staten, zyne Meesters, wel uitdruklyk in 't verdrag van bestand besprooken hadden, zogten zy nu den koophandel te vorderen door goede verstandhouding met alle Koningen, Princen en Staten: en alzo niets de Menschen meer onderling verbind, dan gemeen aanbelang, zynde de Venetianen ook tot de Zeevaart en koophandel zeer geneegen, hunne grootheid en magt mede bestaande in zeevaarende geleegenheid, en schoon zy ver van elkanderen geleegen zyn, konden zy nogtans elkanderen nut, voordeel

Der Staten Gezant heeft andermaal gehoor.

1610. deel en bystand doen, nadien zy nu den doortogt der Straat van Gibraltar, wegens het bestand, niet te vreezen hadden; zyne Meesters die geleegenheden wel overlegd hebbende, hadden hem gelasd zyne Uitmuntenheid aan te dienen, dat zy niets liever zaagen, dan met zyn Gemeenebest in eene nadere vriendschap, gemeenschap en verstandhouding te treeden, dienstig tot onderhoud, vermeerdering en verzeekering van de scheepvaart en den onderlingen koophandel: van hunne zyde zouden zy niet ontbreeken daar aan toe te brengen alles, wat zy denken konden daar toe dienstig te zyn, niet twyffelende, of zyne Uitmuntenheid zal alle middelen aanwenden tot vordering van zulk eene heerlyke en voordeelige zaak, welke, de hooge God die zeegenende, gedyen zal tot gemeen welvaaren van het Christenryk, en meest van den Staat en de Onderdanen van Venetiën en de vereenigde Landen, enz.

Antwoord des Hertogs op het tweede voorstel.

daar op de Hertog zeer vriendlyk antwoordde, bedankende voor de aangeboode vriendschap en nadere verstandhouding, tot onderhoud van onderlingen handel, en dat hy zulks, volgens hunne gewoonte, zou voordraagen daar het behoorde: daar na vielen veele woordlyke pligts-pleegingen en gesprekken over de geleegenheden van Holland en Zeeland, de dyken, het beleg van Leyden en dergelyke, scheidende daar mede voor dien tyd.

Handeling van 's Paus en Spanje's Gezanten tegen der Staten Gezant.

Den 22sten werd den Gezant van goede hand berigt, dat de Gezanten van den Paus en Spanje gehoor gehad en gesprooken hadden tot nadeel der Heeren Staten; die van Spanje had in de vergadering vermaand van de oude vriendschap, welke het Gemeenebest had gehad met het Huis van Oostenryk, de Keizers Maximiliaan, Karel, Ferdinand, Koning Philips den IIden en den tegenwoordigen Koning, en dat zy daarom dat Huis geene oorzaak van onlust behoorden te geven; dat zy wel wisten, wie hy was, en van wat Godsdienst, en het Land, van waar hy gekomen was; dat zy moesten overweegen,

weegen, dat zyn Koning maar een bestand van 12 Jaaren had gemaakt, en derhalven wel toezien, wat zy deeden: de Hertog antwoordde, dat de grote vriendschap met Oostenryk waar was, welke zy altyd beantwoord hadden; dat de oude Koning van Spanje altyd Italiën in Vrede had zoeken te houden, werden zyne voetstappen gevolgd, dan zou alles wel gaan: verder, dat de oude gewoonte van het Gemeenebest was de Gezanten van andere Princen en Gemeenebesten wel te ontfangen en hen weder met hunne Gezanten te doen bezoeken, en dat men niet kon denken, dat daar uit eenige onrust kon ryzen, en dat niemand een Gemeenebest, dat vry is, daar in eenige wet kon stellen, enz. Als de Spaansche Gezant van den Nederlandschen sprak, zeide hy telkens, die van Holland, maar de Hertog dat merkende, voegde daar by, *Ambasciator degli Signori Stati*, *enz.* zo dat op het laatste de Spanjaard moede werd. 1610. Antwoord des Hertogs aan 's Paus en Spanje's Gezanten.

's Paus Gezant had in zyn gehoor den Hertog vermaand te letten, dat de Godsdienst geene schaade leed; dat zy moesten opmerken, dat hy gezonden was van de snoodste Ketters, en dat het onthaal, het welke zy hem deeden, te Romen veel bedenken zou veroorzaken: daar op de Hertog antwoordde, dat de Gezant zig met den Godsdienst niet moeide, nog daarom niet gekomen was, en dat hy gerust kon zyn, dat zy, zo wel als hunne Voor-Vaders, op het behoud van den Roomschen Godsdienst zouden letten, enz. De volgende daagen werden doorgebragt met onderlinge bezoeken en gast-maalen tusschen de Gezanten van Vrankryk en Engeland.

Den 27sten was de Ridder Priuli tot hem gezonden, om hem de zeldzaamheden, daar te zien, te toonen, als, den schat van St. Marco, de boekkaamer, de munt, verscheide zaalen met allerhande wapenen, enz. den 29sten werd hy geleid, om te zien stemmen, daar balloteeren genoemd, daar in zy alle geschillen met balleties besluiten, elk zyn balletie Alle zeldzaamheden werden den Gezant vertoond en hy heerlyk onthaald.

1610. letie in de bekkens van ja of neen leggende. Den 1sten van Wintermaand werd hy door Priuli, op 's Hertogs bevel, met al zyn gezelschap, hoog en heerlyk onthaald op een gastmaal, en 's anderendaagsch geleid in 't wapenhuis, daar hy, door deszelfs Regeerders, weder heerlyk onthaald, en de dag tot zyne afvaerdiging op den 4den bepaald werd.

Des Gezants derde gehoor.

Als te vooren in de vergadering geleid zynde, beklaagde de Hertog beleefd, dat hy, wegens het gestaadig slegt weer, het wapenhuis en andere zeldzaamheden niet volkoomen had kunnen zien, en dat het vertoeven in Venetiën hem moest verdrieten, enz. daar op hy den Hertog bedankte voor de eer, feesten en goede behandeling, dat hy volkoomen verslag aan zyne Meesters wilde doen, biddende zyne daaglyksche vereeringen te doen ophouden, en hem, door zo grote mildheid, niet te schielyker te doen vertrekken: hier op werd hy met gelyke pligts-pleegingen beantwoord, dat, hoe langer hy daar bleef, hoe aangenaamer, en om dat hy antwoord verzogt om zyne reis te vorderen, deed de Hertog hem door eenen Geheim-Schryver zyn antwoord voorleezen, zynde hun gebruik die niet schriftelyk te geven, maar, uit gunst, die meermalen voor te leezen: de inhoud was, dat zyne Prinslyke Uitmuntenheid, wegens het Gemeenebest, de Hoog Mog: Heeren Staten bedankte voor de bezending, daar uit zy merkten hunne goede geneegenheid tot het Gemeenebest, over het bestand hun geluk wenschte, en hoopte, dat het verdrag van bestand zou duuren, ja hoe langer hoe vaster werden, daar in zy zig verblydden, als Vrienden van hunnen Staat, van natuure geneegen tot rust, wenschende, dat de Vrede, want dus geliefde hy het bestand te noemen, welken zy met eenen langen Oorlog en onoverwinlyk gemoed gemaakt hadden, lang mogt duuren, tot opbouwing van eene volkoome vryheid: noopens eene verdere gemeenschap van onderlinge vriendschap, by een plegtig verdrag

Afscheid des Gezants.

te

te besluiten, vonden zy tans tydig nog voordeelig, wegens de gesteldheid der tyden tot den gemeenen dienst, want zulk eene volkoome overeenkomst ongetwyffeld op zommige plaatzen wantrouwen, agterdogt en onnoodige beroeringen zou verwekken; zo dat het voor de beide Staten best was de begonne vriendschap wel te onderhouden, zullende van hunne zyde niet in gebreeke blyven in 't geene ter bevordering derzelve dienen zou. Belangende den handel, daar toe booden zy alles aan, wat tot deszelfs bevordering strekte, en dat zy in alle geleegenheden zouden toonen ons lief te hebben, enz. gelastende, dat hy zyne Meesters, de Hoog Mog: Heeren Staten, nogmaals zou bedanken voor de aangedane eer, gelyk zulks breeder verklaard zou werden door eenen byzonderen Gezant: dat hy ook zyne Hoogheid, Prince Maurits, bedankte voor zyne goede geneegenheid, hem houdende voor den grootsten Kapitain van zynen tyd, wiens goedwilligheid het Gemeenebest in zommige geleegenheden was gewaar geworden, daarom die tot zyne Hoogheid geneegen bleef, en zou hem ook met brieven bedanken. 1610.

Den 5den van de Fransche en Engelsche Gezanten bezogt zynde, verstond men, dat de Paus aan den Venetiaanschen Gezant te Romen geklaagd had, dat het Gemeenebest zulke grote eer deed aan eenen Ketter, van zo zorglyke Ketters gezonden, en dat 's Paus Gezant alle list gebruikte, om de zending van eenen Gezant naar Holland te beletten; dat men ook twistte over den rang des Gezants en van wat orde men eenen zou zenden. Als hier over, door toedoen van 's Paus Gezant, verscheide gedagten waren, was 'er een der oudste, ervaarenste en van groot aanzien in den Raad, die zeide, men behoorde de bezending gansch uit te stellen, en de Nederlandsche Gezant moest zig te vreden houden met de eer, hem aangedaan; men behoorde te letten op het geene de Spaansche Gezant in de vergadering

De Paus beklaagd zig over het goed onthaal aan der Staten Gezant.

Beraadslaging in den Raad van Venetiën, om eenen Gezant in de vereenigde Landen te zenden.

1610 dering gezegd had, en niet dus te loopen in eene zaak, daar van zy naderhand berouw mogten krygen, nog de eerste te zyn in eene zaak van zo ver uitzigt, en dergelyke; maar hy werd terstond beantwoord door eenen jongen Eedelman, die met zeer goede deftigheid zeide, dat de Gemeenebesten elkanderen buitengemeen gunstig behoorden te zyn; dat hun Gemeenebest den Paus, Spanjaard en Turk te vreezen had, en dat, om die in tyd van nood tegen te staan, niet beeter was, dan de Zeemagt van deeze beide Gemeenebesten te vereenigen met die van Engeland, dus zouden zy te zamen ter Zee onoverwinlyk geschat werden; en om de Zeën zuiver te houden tot vordering van koopmanschappen, en overvloed van zalpeter, koorn, enz. te hebben, waren deeze vereenigde Landen noodig; men behoorde den Spanjaard geene agting te draagen, nadien zy het Gemeenebest zulks niet gedaan hadden in tyd van nood; het zou oneer gedaan zyn aan een zo magtig Gemeenebest, dat haare vryheid met zo langen Oorlog had verkreegen, ja Vrankryk en Engeland zouden het kwalyk neemen, zo men niet aanstonds weder goeden wil toonde; men moest niet letten op de geene, die het tegendeel wilden raaden, want zulke hadden noodwendig daar in belang en waren geene goede Burgers, enz. hy mi-prees ook, dat men den Heere Françisco Contarini, in Engeland reizende, zou zenden: des eindlyk de gedagte van den jongen Eedelman in 't balloteeren het won, want die van den ouden ervaaren Man had maar zes, die van de vergadering dertig, en die van den jongen Eedelman honderd zestig balloten: in 't balloteeren, wie gezonden zou werden, viel het op den doorlugtigen Heere Conorise Contarini, een Man van groot aanzien in 't Gemeenebest, welke verkiezing hem den 6den verwittigd werd, des hem de Gezant ging bezoeken en geluk wenschen, en verzogt gehoor tot zyn afscheid.

Conorise Contarini gesteld tot Gezant aan de Heeren Staten.

Den 7den kwamen hem twee Raads-Heeren haalen

len en by den Hertog geleiden, daar hy als te vooren ontfangen werd; hy bedankte den Hertog voor zyn goed antwoord, zeggende te hoopen; dat hun Hoog Mog: zyne Meesters, daar in veel genoegen zouden hebben, als zynde eene poort geopend tot eene vaste vriendschap, hem verder bedankende voor alle vriendlykheden, zo in 't oopenbaar als in 't byzonder, dat hy daar van verslag zou doen; verklaarende ook het groot genoegen, dat hy had in de zending van eenen Gezant aan zyne Meesters, en dat hy dien zynen dienst had mogen aanbieden; verblyd zynde over de verkiezing van eenen Perssoon van zulken rang: de Hertog antwoordde blyde te zyn over het goed genoegen in 't antwoord van den Raad, dat hy hun Hoog Mog: kon verzeekeren van hunne zuivere geneegenheid; dat hy wel wist, dat voor deezen tyd veele dingen niet schriftlyk mogten gesteld werden, maar vertrouwde, na zo goede beginzelen, dat alles wel zou gelukken; om hunne gelykvormigheid, verontschuldigende, dat de vriendlykheden naar hunne oude manier en gebruik gedaan waren, met dergelyke pligts-pleegingen; hy zou alom op zyne reis behoorlyke geleidingen vinden, enz. dat hunne voorn: Gezant hem by de eerste geleegenheid naar Holland zou volgen, en bad zyne hartlyke gebiedenis te doen aan de Hoog Mog: Heeren Staten en zyne Hoogheid, Prince Maurits, dien hy weder noemde, *Il Princ. Valeroso Capitan del mondo*, dat zy gelukkig waren zo goeden Voorstander voor hunne vryheid te hebben, en dat hy hem wel mogt verzeekeren, dat hem alle de Heeren eerden en agten: daar op hy zyn afscheid nam met omhelzingen, hem noemende zynen besten Zoon, en dus beleefd scheidende, ook van de andere Heeren, werd hy, gelyk te vooren, naar zyne verblyf-plaats geleid.

1616. Laatste gehoor van der Staten Gezant.

Den 8sten, 9den en 10den werd hy van den voorsz. Contarini, die hem volgen zou, bezogt, nam afscheid van de Fransche en Engelsche Gezanten, de

1610. Fransche hem raadende zynen weg over Parys te neemen en den Koning aan te spreeken, vertrok dus en kwam te Treviso, daar hy van den Oversten werd bezogt en met versche vrugten beschonken, die hem deed geleiden buiten hunne Grenzen: den 11den trok hy door Tirol, kwam den 17den te Insbrugh en den 20sten te Augsburgh, daar hem de Stads wyn werd aangebooden: den 28sten kwam hy te Straasburgh, den 1sten van Louwmaand, des Jaars 1610, te St. Nicolaas, en dus den 6den te Parys, daar hy, door den Gezant Aerssen en Raads-Heer Villeroy geleid, den 10den, gehoor by den Koning had, die het verslag met veel genoegen hoorde, zeggende, dat alles wel uitgevallen was tot eer en agting der Hoog Mog: Heeren Staten, en dat zyn voorgaan en voorbeeld daar in veel gedaan had, pryzende het voorzigtig besluit des Hertogs van Venetiën, en hy dagt, dat de Koning van Spanje dit stuk nimmer aan het Gemeenebest vergeven zou: daar na spreekende noopens de zaken van Gulik en Kleef, verklaarde hy zyn genoegen in der Heeren Staten besluit, uit het welke hy ligt bespeurde, wat goede geneegenheid zyne Meesters hem toedroegen, dat hy nimmer zou vergeeten, maar blyven altyd hunne beste en getrouwste Vriend en een Vader van hunnen Staat: verder belastte hy hem uitdruklyk zyne Meesters te bidden hem, om grote en zeer gewigtige reedenen, ten eersten eenige Gezanten te zenden, om met die te handelen op de tans voorkomende zaken, dat hy meermalen herhaalde, gelyk ook alle zyne Raads-Heeren: als hy zyn affcheid wilde neemen, begeerde de Koning, hy zou nog eenen dag blyven, om de Koningin en den Dolphyn te begroeten; by dezelve komende, heeft hy die, met behoorlyke eerbiediging, aangezegd te verzoeken derzelver beveelen aan hun Hoog Mog: te mogen ontfangen; daar op, zo de Koningin als de Dolphyn, antwoordde, dat hy hun Hoog Mog: zou verzeekeren hunne goede en opregte toegeneegenheid tot welvaaren der vereenigde Nederlanden, en

Vertrek van der Staten Gezant uit Venetiën door Tirol, Augsburgh, Straasburgh en Parys.

De Gezant heeft gehoor by den Koning van Vrankryk.

De Koning van Vrankryk begeerd, dat de vereenigde Landen hem Gezanten zenden.

De Gezant begroet de Koningin en den Dolphyn, en vertrekt.

en dat zy daarom altyd zouden volgen de voetstappen des Konings, van welken zy wel wisten, dat hy altyd den voorspoed en de verzeekerdheid van hun Hoog Mog: ten hoogsten behartigde, en dus zyn zy met behoorlyke eerbiediging gescheiden. 1610.

Den 11den bezogt hy de Heeren van Villeroy, den Kançelier, den Heere Voorzitter Jeannyn, en den Geheim-Schryver van Staat Pigreux, die zig, op het verslag van Venetiën, zeer verwonderden, dat zy den Paus en Koning van Spanje zo hoog dorsten verstooren: den 12den den Hertog van Suilly aanspreekende, en dien het voorgevalle verhaalende, ontmoette hem tot twee reizen, dat de Koning hem weder vermaande van Gezanten te zenden, met andere gesprekken, als, over de zaken van Kleef, den Prince van Conde, enz. en dus is hy den 14den van Parys vertrokken, en kwam, den 15den, te Perone, en verder over Valenchyn den 17den te Brussel, den 18den te Antwerpen, en over Breda en Dordrecht, den 22sten, met slegt weêr in 's Hage, daar hy verslag deed.

Deeze verste en eerste bezending der Staten, om hunne verworve vrymagt en nieuw Gemeenebest de Waereld kenbaar te maaken, heb ik wat breed behandeld, als eens voor al de manier aanduidende, in de andere zullen wy korter zyn.

Daar was beslooten een aanzienlyk en staatlyk Gezantschap, namelyk, de Heeren van Brederode, voorsz. van der Mylen, en van Maldere, Ridder, te zenden, om den Koning van Vrankryk voor de middeling van het bestand met den Aards-Hertog, enz. te danken, welke, den 8sten van Grasmaand, met een groot gevolg van Eedelen, uit 's Hage trokken, en kwamen den 12den te Antwerpen, daar hen de Overheid verwelkomde en met wyn vereerde: den 13den kwamen zy te Gent, daar zy van den Stads Pensionaris begroet en met twee aamen Rhynschen wyn beschonken werden, en zyn dus verder door Kortryk, Meenen, Ryssel en Atrecht te Amiëns geko-

Gezantschap der vereenigde Landen naar Vrankryk, den 8 April.

1610. gekomen, daar zy door Aerssen, Gezant in Vrankryk, met koetzen verwagt werden: zy werden door gansch Vrankryk zeer heerlyk ontfangen en vry gehouden: den 20sten na by Parys komende, ontmoetten hen de Heeren van Chastillion, Bethune, Villebon, la Fuillerie, la Force, en andere; daar na op eene myl na by de Stad komende, bejeegenden hen de Hertog van Vendosme, de Maarschalk van Brissack en Bois-Daulphyn, vergezeld van vier- of vyfhonderd Eedelen te paerd: elkanderen in 't gezigt krygende, zyn zy alle uit de koetzen en van de Paerden getreeden en hebben elkanderen gegroet: daar na zyn zy in 's Konings koets gebragt en in 't palleis van Gondi gehuisvest, daar hen verscheide Heeren, ook de Voorzitter Jeannyn, bezogten: den 22sten werden zy door den Maarschalk van Brissack en Monsieur de St. Luc ten gehoor geleid, daar de Koning, na dat de aanspraak, hoog bedanken en veele pligts-pleegingen geschied waren, vry uit zeide met hen te willen handelen als met zyn eigen Volk, zonder agterdeuren oopen te houden, alles uitstortende als in den schoot van zyne beste en getrouwste Dienaars, enz. om met hen te handelen gelastte hy den Kançelier, den Hertog van Suilly, de Heeren van Villeroy, Jeannyn en den Geheim-Schryver Pigreux, die gehandeld hebben over de hulp aan Kleef en Gulik, en hoe de legers best by den anderen mogten gebragt en van leeftogt, enz. voorzien werden uit de vereenigde Landen, wat de Aards-Hertog en wederparty daar tegen zouden kunnen voorneemen, en hoe verder de Oorlog te voeren was tot voordeel der Keur- en Vorsten, enz. die regt op Gulik en Kleef hebben.

De Gezanten in Vrankryk en te Parys zeer heerlyk ontfangen.

Zy hebben gehoor by den Koning.

Der Staten klagten, waar in de Aards-Hertog het bestand niet volbrengd.

Zy gaven, den 27sten, ook schriftlyk den Koning in artykulen hunne klagten over, waar in de Aards-Hertog niet volbragt het bestand, een Jaar te vooren gemaakt, daar op zy zynen raad en hulp tot herstel verzogten, en hoe men verder allen inbreuk in 't verdrag zou voorkomen; als, dat zy niet wilden af-

afstaan de tollen en heerlyke goederen, van ouds 1610.
ingesteld, en de vereenigde Landen toebehoorende, daar in, behalven het belang der Generaliteit, Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht en Over-Ysfel, op den Rhyn, de Maas en Schelde, groot belang hadden: zy verhinderden ook de Staten, Eedelen en Steden van Over-Ysfel in 't oeffenen van hun regts-gebied en genot van hunne opperheerfchappy in de deelen van Twenthe, zynde een lid van dat Gewest, Oldenzeel en Lingen, met het geene daar aan behoord, alleen uitgezonderd: ook was aan het sterfhuis van wyle den Prince van Orange nog niet betaald de helf der driehonderdduizend guldens, welke, naar de belofte, in 't einde des voorleeden Jaars betaald zouden zyn; ook deeden zy niet ophouden de hindering, welke de Drosfaard van Lingen Prince Maurits doed, in 't vervolgen van zyne perfoneele regten en schulden: men betaalde aan de Inwooners der vereenigde Landen niet, gelyk aan andere, de agterstallige schulden van wyle Keizer Karel den V^den^, en zynen Zoon, Koning Philips den II^den^: ook werden de goederen en geregtigheden des Prince van Espinoy, nog die van Lamoral de Egmont, Prince van Gavres, niet wedergegeven; gelyk mede niet Waerd, Kesfel en Kriekenbeeck aan Mevrouwe de Weduwe van den Heere Georg Everard, Grave van Solms, enz. desgelyks niet het regt, dat de Heer Ridder Noël de Caron, Heer van Schoonewalle, vorderd op 's Princen Hof te Brugge, of eene eerlyke vergelding daar voor: zy wilden ook, dat de Heer van Lutfenraedt herfteld werde in zyne Heerlykheid van Thoulouse en andere geregtigheden in 't Graaffchap van Bourgognien en elders, onder zyne Hoogheids gehoorzaamheid geleegen: afstand van de ongegronde geschillen der Heeren van Maulde en Meurs aan den Heere van Villers: ook de flisfing van het geschil des Heeren van Mansfaert, eifchende tegen den Heere van Maulde, dat blyklyk moet komen tot last
 van

1610. van hunne Hoogheden: en schoon de maatiging der onkosten op de inkomende en uitgaande goederen, ook het bevel op dezelve, staan aan hunner Hoogheden vrye schikking, nogtans was betaamlyk, tot vordering van wederzydschen handel en koopmanschap, dat zulks geschiedde, ziende, dat de Heeren Staten van hunne zyde reeds grote maatiging en orde gesteld hadden. Geslooten in 's Hage, in de vergadering der Heeren Staten Generaal, den 13den van Louwmaand, des Jaars 1610.

Hier na werden deeze Gezanten bezogt door den Heere Peckius, des Aards-Hertogs Gezant, de Gezanten van Venetiën, Engeland, des Hertogs van Mantua en andere, welke zy ook meermalen bezogten, ook de Koningin en den Dolphyn, de Hertogen van Orleans en Anjou, en Mevrouwen, 's Konings Dogters, die elk in 't byzonder zig zeer vriendlyk aan de Heeren Staten aanbooden, dat zy wisten, dat zy 's Konings beste Vrienden waren, enz.

Affcheid der Gezanten by den Koning.

Den 6den van Bloeimaand hadden zy gehoor tot affcheid by den Koning, daar zeer lange gesprekken vielen op den Oorlog in Gulik en Kleef: om de Vorsten in bezitting te stellen en Leopold te verjaagen agtte hy eene kleine zaak; maar men moest, zeide de Koning, het stuk zeeker doen, terwyl men de magt had, op dat hy niet weder kwam; hy kon niet altyd uit zyn Koningryk springen, nog zulke grote legers opbrengen, daar by voegende, dat hy oud was, en zyn leger kostte hem vierhonderdduizend kroonen 's Maands, dat hy zeide genoeg te zyn, om alle de schatten van Vrankryk, Spanje en Venetiën uit te putten, daarom moesten zy deeze geleegenheid niet laten ontglippen, want zy moet van vooren gevat werden, agter is zy kaal, en het einde kroond het werk, met dergelyke reedenen meer, als, dat de Paus zeer ontsteld was; hy wist, waar hy alom zyne Booden uitzond: dat zy gesprooken hadden van een verbond met Engeland, Duitschland en andere, daar toe was hy gereed, zo zy 'et

's Konings eige woorden aan de Gezanten.

toe

toe gelasd waren: men moest niet met gevouwe handen blyven zitten, en gedoogen, dat de Duitschers wakkerder en moediger waren, dan wy: eindlyk zeide hy weder te begeeren, dat Prins Maurits, met eenige Voornaame van de vergadering der Hoog Mog: Heeren Staten hem zouden komen vinden in zyn leger in 't Land van Gulik met volle magt, en zy zouden wat goeds uitregten. Hy zeide, dat drie dingen hem dus vry uit deeden spreeken, 1. dat hy sprak met zyne Vrienden, welke hy lief had, ja mooglyk liever, dan zy hem hadden; 2. hy was een groot Koning, en sprak wat hem geliefde; 3. hy was oud, en had veel ondervinding, om den loop der waereldsche zaken te kennen: ik zeg, dat het u oorbaar is, en besluit met spoed by my te komen. Na eene wyl swygen zeide hy verder; ik zal 'er niet altyd zyn, ook zult gy niet altyd den Prince Maurits en eenige andere hebben, die volkoome kennis van uwen staat hebben; terwyl de Heeren Staten die hebben, moeten zy daar op letten: op aanstaanden Dingsdag zal ik de Koningin doen hulden te St. Denys, en laten haar op Donderdag daar na haare intrede te Parys doen, op dat ik den volgenden dag vertrekke; in 't einde van deeze Bloeimaand zal ik te Mazieres of daar omtrend over de Maas trekken: hy zou terstond Posten naar Holland zenden, op dat Prins Maurits en de andere Heeren zig mogten gereed maaken, om zeeker met de benden naar hem te komen, enz. eindlyk bad hy hen in zyn afscheid neemen hun Hoog Mog: te verzeekeren, dat hy was en blyven zou hunne getrouwste Vriend en beste Buur, die hun welvaaren zo lief had, als zyn eigen; voegende daar by nog eenige beleefde woorden, ter betooning van het genoegen, dat hy in hunne Persoonen had, en zyn dus met omhelzingen gescheiden. *Zy werden van den Koning vereerd* met eenige geschenken, en hadden ook aan de vier voornaamste van het Hof geschenken gedaan van tapitzeryen, boven zevenduizend kroonen waerdig,

1610.

's Konings eindlyk afscheid aan de Gezanten.

Geschenken der Gezanten.

1610. dig, en aan de Officiers omtrend drie- of vierduizend guldens.

Vertrek der Gezanten van Parys en hunne komst in 's Hage.

Dus alom afscheid genoomen hebbende van de Gezanten, Raadsheeren en Eedelen, vertrokken zy den 8sten van Bloeimaand uit Parys, en kwamen den 10den te Amiëns en den 14den te Kales, alom beleid, en van de Overheden feestlyk en heerlyk onthaald: zy werden te Kales door den Heere Sende, Stadhouder des Heers van Vyck, ingehaald, en geleid werwaards het hun de Stads Overheid bereid had, en gingen omtrend ten 5 uuren t' scheep, het Geschut van het Kasteel en de Stad speelende, dat juist op dat zelve droevige uur, den 14den van Bloeimaand, voorviel, toen de grote Koning van Vrankryk door Ravaillack in zyne koets vermoord werd, gelyk wy verhaalen zullen. Dus kwam dit Gezantschap den 16den 's avonds in 's Hage te rug, daar zy hunne Meesters behoorlyk verslag deeden.

Bezending der vereenigde Landen in Engeland, den 22 April.

Deeze bezending is, in Grasmaand, gevolgd door eene in Engeland, om ook den Koning van Groot Brittagne te danken en groeten, daar toe gelasd waren de Heeren Johan van Duvenvoorde, Ridder, Heer van Warmont, Woude, Alckemade, enz. Houtvester van Holland en West-Vriesland, met Johan Berck, Heer van Godschalkoort, eerste Raad en Pensionaris van Dordrecht; Albert de Veer, Raad en Pensionaris van Amsterdam; Jongheer Elias van Oldenbarneveld, Raad en Pensionaris van Rotterdam; en Albert Joachimi, Afgevaerdigde der Heeren Staten van Zeeland: de Heer Noël de Caron, Heer van Schoonewalle, gewoone Gezant in Engeland, was mede in de bezending.

De Heer van Warmont gestorven, den 15 April.

Als deeze Heeren gereed waren, is den 15den in 's Hage gestorven de Heer van Warmont voorn: die het Hoofd der bezending was; des niet tegenstaande zyn de vier andere, de wind goed zynde, gelasd deeze bezending te doen; zy scheidden uit Holland den 22sten, kwamen den 24sten in Engeland wel aan, en hadden den 27sten gehoor by den Koning,

ver-

vergezeld door den Prince van Walles en den jongen Hertog van Jorck, zyne Zoonen, zynde tegenwoordig de Heeren Thesaurier Admiraal, de Hertog van Lennox, de Graven van Arondel, Northampton en andere; zy ingekomen zynde, heeft hen de Koning, eenige treeden voortgaande, met blooten hoofde ontfangen en dus geduldig hunne aanspraak gehoord, welke deels bestond in verontschuldigingen, dat de ziekte en dood des Heers van Warmont hunne komst had vertraagd; vervolgens in 't bedanken voor de ontfange weldaden, ook voor zyn kloekmoedig besluit tot handhaaving van het goed regt des Keur-Vorsts van Brandenburg en Paltz-Graafs van Nieuwburgh, enz. verder werden hun 's Konings Raadsheeren toegeschikt, om over verscheide zaken te handelen. 1610.

Der Gezanten eerste gehoor by den Koning van Engeland, den 27. April.

Na hun eerste gehoor werden zy bezogd en verwelkomd door Monsieur de Boderye, Fransche Gezant, ook door den Venetiaanschen Gezant Carero, welke zy naderhand weder bezogten, gelyk ook den groten Thesaurier, Grave van Salsberry, insgelyks eenige vreemde Heeren, toen in Engeland zynde, als Lodewyk Hertog van Wirtenberg, eenen jongen Hertog van Brunswyk, de Heeren Collius en Benninckhousen, Gezanten van den Paltz-Graaf, en werden alom geleid, om de zeldzaamheden in Engeland te zien, ook onthaald op het feest van S^t. Joris, daar men de orde van 's Konings Jartiere onderhoud.

Zy werden door verscheide Heeren en Gezanten bezogt en verwelkomd.

Den 8sten van Bloeimaand werden zy gevoerd by de Raadsheeren, welke de Koning gesteld had, om met hen te handelen, zynde de Graven van Salsberry, Northampton, Nottingam, Suffolk, Shraesberye, Worchester, de Baanderheeren van Zonche, Cnolles, Wotton en Kinlos, met den Geheim-Schryver Sir John Harbert, daar by ook stonden Sir Thomas Edmoutz, die Gezant te Brussel geweest en nu naar Vrankryk gelasd was, en nog Leumus de Munick, uit Vlaanderen, nu 's Konings Klerk; met welke zy, volgens hun onderregt, heb-

Namen der Raadsheeren in Engeland, gelasd, om met de Gezanten te handelen.

1610. ben gehandeld, als over den bystand, welken zy, nevens andere Princen, zouden doen in den Oorlog van Gulik en Kleef.

Voorstel der Gezanten. Verder begeerden zy raad en tusschentreeding van den Koning in zeekere stukken des verdrags van bestand met den Aards-Hertog, welke niet volbragt waren, gelyk ook in Vrankryk geklaagd en vertoond was, daar op geantwoord werd, dat de Koning daar over aan den Aards-Hertog zou schryven. Zy stelden ook eene nieuwe verbintenis van verderen onderlingen bystand voor tusschen Vrankryk, Engeland en hen, met de Keur-Vorsten en Vorsten van Duitschland, tegen alle aanslagen zeer dienstig, enz. maar alzo toen daar de tyding van den moord des Konings van Vrankryk kwam, werd daar op niet verder besloten. Zy handelden wyders over de visscheryen, welke de Koning op de kusten van zyne Koningryken had verbooden, dan met zyn verlof en de brieven daar toe van hem te koopen, daar van het plakkaat in 't voorige boek te leezen is, bewyzende, dat dit verbod streed tegen alle regten, gewoonten en de natuur, bybrengende de langduurige bezitting en het uitdruklyk artykul van het verdrag en de onderhandeling in den Jaare 1495, en dergelyke met Schotland; dat het gebruik der Zee bestond in vaaren en visschen, eene hoofdstof, een ieder gemeen, zo wel, als de lugt, dat, volgens de natuur, vrye Princen niet meer konden verbieden, dan het gebruik der lugt, met verdere aanhaalingen van regulen in de regten, daar over wederzydsch heevige geschillen vielen: zy zeiden ook, dat het zeer in geschil was, hoe ver elks Lands kusten in den ruimen Oceaan strekten, en beweezen, dat de Haaring-visschery zo teder, lekker en veranderlyk was, dat die dikwils grote schaade toebragt, en niemand diende, dan die 'er lang in opgebragt waren, en 'er de stof, werktuigen en het gereedschap, met de ondervinding, toe hadden; ook dat de Engelsche, nog iemand anders, op zulk een gering loon en sooberen mondkost zouden wil-

Zy bewyzen, dat de visschery in de Oceaansche Zee vry is door de natuur, langduurige bezitting en onderhandelingen.

willen vaaren, en daarom geene Reeders bekomen. De vereenigde Landen konden die visschery niet nalaten, vermits daar toe jaarlyksch meer dan twintigduizend Mannen Zee-Volk gebruikt werden, welke zig 'er mede geneerden, daar in de sterkte van hunne Landen deels bestond, zig nog wel veertigduizend Menschen geneerende met handwerken, welke daar toe behoorden, als netten te breijen en andere ambagten. 1610.

Wel 60000 Menschen geneeren zig in de vereenigde Landen met de visschery.

Na veele wederzydsche bewyzen, aanhaalingen en wederleggingen, in verscheide malen, werd eindlyk den Gezanten, van 's Konings wege, ge antwoord en aangezegd, dat de Koning, schoon veel meer regt hebbende, dan andere Koningen, om dit uit te voeren, en zulke tollen op te stellen, nogtans, uit gunst, de Onderdanen der vereenigde Landen daar mede niet wilde bedroeven, hy zou de uitvoering van zyn plakkaat schorssen.

Het plakkaat tegen het visschen op de kusten van Engeland geschorsd.

De Gezanten verzogten ook, dat de oude verbonden van onderhandeling en koopmanschap, door den Oorlog vervallen, hersteld en hervat mogten werden, en dat de nieuwe Engelsche belasting op de Scheep- en Kooplieden afgedaan, of voor het tegenwoordige besllooten mogt werden, dat intusschen die der vereenigde Landen niet meer belasd mogten werden, dan 's Konings eige Onderdanen, ten opzigt van hunne scheepen, koopmanschappen, handwerken en andere waaren, uitgaande en inkomende, gelyk zyne Onderdanen in Holland en de vereenigde Landen gehandeld werden, gemerkt het hem geliefd had hun dit te belooven in 't byzonder verdrag, den 27sten van Zomermaand, des Jaars 1608, in 's Hage gemaakt, tot herstel van den koophandel, ziende, dat regt en billykheid eischt der Bondgenooten Onderdanen te handelen, gelyk de zyne by hen gehandeld werden, zynde het zelve dus besllooten, door 's Konings tusschenkomst, tusschen den Aards-Hertog, den Koning van Spanje en hen, gelyk ook met Vrankryk gehandeld is, en door het geheele

Verzoek van herstel des verdrags van onderhandelingen en vereenigheid in de lasten.

1610. geheele Christenryk gebruikt werd, enz. maar op dit stuk werd geantwoord, dat des tyds geleegenheid niet toeliet nu daar by te blyven staan, en dat de eischen strydden tegen 's Ryks grond-wetten, die medebrengen, dat de Onderdanen in 't stuk van den koophandel, en de lasten, daar op gesteld, moeten begunstigd werden boven de Uitheemsche, en dat zy niet behoorden boven andere te zoeken zyne inkomsten te verminderen, hun zulks niet voegende, die kwamen, om te bedanken, en dergelyke.

Antwoord der Engelsche.

Klagten der Engelsche Kooplieden.

Om de eischen te beeter af te wyzen, bevoolen de Raadsheeren eene klagt der Engelsche Kooplieden, Waaghalzen genoemd, aan de Heeren Staten Generaal der vereenigde Landen, dat daar afgezet mogt werden eene schatting, in den Oorlog opgesteld, als schaadlyk opgegeven, welke na den Oorlog, gelyk de Heeren Staten beloofd hadden, wel gemaatigd was, maar nogtans moesten de Laaken-Koopers groten dwang en kwelling lyden van de Verpagters der schattingen, zo dat hunne laaken- en wol-handel daar door zeer verminderd was: want door de duurte en belastingen daar op werden in Holland en elders binnen de Gewesten, in de plaats van die, andere stoffen en laakens gemaakt en gebruikt, die door de voorsz. schatting niet belasd zyn en dus beeter koop kunnen gegeven werden; dat zy verzogten, dat die, gelyk de Heeren Staten wel hadden begonnen te maatigen, geheel afgedaan mogten werden, op dat de Engelsche wollen, naar behooren en beloften, van alle lasten mogten bevryd zyn.

Ten tweeden, schoon onlangs de Raads-hoven in Engeland goede verbeeteringen op het laakenmaaken besloten hadden, en die nu beeter en getrouwer, dan te vooren, gemaakt werden, werd egter de tara van smalte en kortheid zo bovenmaatig bevonden, dat zy reeden hadden te denken, dat men in 't vergroten der tara, daar in men zo ruim toegaat, de Engelsche Kooplieden zoekt

te kwellen en moeite aan te doen door de bittere buitenſpoorigheid van het herſtel der voorſz. gebreeken, welke niet door hun toedoen, maar door de Laaken-Maakers, geſchiedden, dat hun ondraaglyke ſchaade en vermindering van hunne geld-zommen, veele duizenden ponden in een Jaar, toebrengd, of anders geſchied, om de Engelſche wollen in veragting, en andere, die daaglyksch toeneemen, in agting te brengen en te vorderen: des zy verzogten, om alle geſchil weg te neemen, dat hun mogt toegeſtaan werden in de Steden, daar de laakenneering meest is, eenen van hun Volk te ſtellen; om toezigt te hebben op het meeten en onderzoeken van de Engelſche laakens en andere waaren, die te kort of lang mogten vallen; immers, dat de Engelſche Verkooper, indien het zyn kan of hy wil, tegenwoordig mogt zyn, of iemand van zyn Volk ſtellen, om te zien, hoe het toegaat in 't meeten en onderzoeken der Engelſche wollen. 1610.

Ten derden, alzo een byzonder verdrag tusſchen den Koning van Groot Brittagne en de Heeren Staten, den 26ſten van *Zomermaand*, des Jaars 1608, aangegaan en daar in, onder andere, een artykul toegeſtaan was, dat zeeker Plakkaat op den handel der voorſz. Kooplieden, gemaakt in 't Jaar 1599, in de Gewesten in agt genoomen, en met uitdruklyken last in alle de Steden uitgevoerd zou werden, dat afgekondigd is in 't Jaar 1608, ſtraffen nogtans de Steden, Amſterdam in Holland en Vlisſingen in Zeeland, met eenige andere, de Overtreeders van dat Plakkaat niet, maar in tegendeel houden en ſtyven zy die in hunnen onbehoorlyken handel, uitdruklyk tegen den inhoud van het voorſz. Plakkaat en bevel der Heeren Staten: des de voorn: Maatſchappy met haaren Gouverneur verzogt, dat het de Heeren Staten mogt gelieven van de voorſz. overtreeding kennis te neemen, en dezelve eerstdaags door hun Hoog Mog: gezag te verbeeteren, op dat zy de kragt van dat Plakkaat, in 't gemeen en byzonder

Dit Plakkaat beheld de Engelſche Tusſchenloopers, die niet vry zyn van hunne Maatſchappy, te ſtraffen en hunne goederen te verbeuren.

1610. der verdrag, ryp en plegtig geslooten en gezeegeld, naar behooren mogten genieten.

Klagten der Nederlandsche Kooplieden, over het dringen, om hun geld in Engeland te besteeden, en dergelyke.

Hier tegen toonden deeze Gezanten ook deels de klagten der Nederlandsche Kooplieden, op Engeland handelende, over de grote en nieuwe tollen en onkosten; ook dat men ze zeer streng drong het geene zy van hunne ingebragte goederen ontfingen, te besteeden in Engelsche waaren en wollen, welke zy niet konden uitvoeren, dan op veel groter en ongelyke tollen en onkosten, dan de Engelsche betaalen, als, de laakens en karzaajen konden de Engelsche Kooplieden uitvoeren met drie of vier guldens te betaalen, daar de Nederlanders moesten geven tien of twaalf guldens voor het stuk, welke ongelykheid veroorzaakte, dat de Engelsche Waaghalzen den laaken-handel alleen in handen hadden, daar door zy nog groot voordeel hebben van het in- en uitkoopen: nog werd, om allen koophandel alleen in hunne handen te brengen, zeer streng gevorderd het besteeden van het geld in Engelsche waaren, zelfs zo, dat zy den Nederlanders zoeken te verbieden het geld, van hunne waaren gemaakt, by wissel over te maaken, alles tegen de oude herkomsten, verdragten, onderhandelingen en afstanden van Brugge, en zelfs tegen hun bygebragt verdrag van het Jaar 1608, in 's Hage gemaakt, daar men in Nederland de Engelsche niet erger handeld, dan de eige Ingezeete. Deeze Kooplieden toonden ook hunne bevoegdheid, die in staat waren de voordeelen der verbonden te genieten, en spraaken niet voor elk, die onder hen schuilen mogt: dog aan deeze vertooning werd weinig of niets gedaan, maar wel aanbevoolen, dog uitgesteld tot bekwaamer tyd, vermits de bekome tyding van den moord des Konings van Vrankryk.

De Nederlandsche Gezanten Ridder geslagen.

Als de Gezanten de voornaamste dingen geeindigd hadden, zyn zy den 24sten ten Hove aan 's Konings taafel heerlyk onthaald, houdende veele gesprekken over den dood des Konings van Vrankryk: na

na de maaltyd heeft de Koning, die gaerne vereerd welke hy lief heeft, deeze vier Gezanten tot Ridders geslagen, in de tegenwoordigheid van veele Heeren en Edelen; en daar na hun afscheid van den Koning hebbende, naamen zy dat ook van den Prince van Walles, en zynen Broeder, die aan de mazelen lag, en begroetten anderwerf de Koningin en Princes Elisabeth, en verder bezogten zy en naamen afscheid van alle de Hof-Gezanten en vreemde Heeren, en 's Konings brieven en afvaerdigingen ontfangen hebbende, werden zy, den 28sten, elk van 's Konings wege vereerd met eene lampet en veel ander verguld zilver-werk, elk tot omtrend vyf honderd onçen gewigt, vertrokken dus ten zelven daage met goeden wind naar de zee-kust, en kwamen den 6den van Zomermaand wel in 's Hage aan. 1610.

Afscheid der Gezanten, hunne heerlyke vereeringen en aankomst in 's Hage.

Terwyl wy in 't verhaalen van bezendingen zyn, zullen wy nog eene vierde naar Sweeden vermelden; daar als gekroond Koning regeerde Karel de IXde, Zoon van Gustaaf, Oom van Sigismund, Koning van Poolen, daar van wy in 't voorige boek verhaalden: Koning Karel wegens de Kroon en Steden den Oorlog voerende in Lyfland, dat de Poolen zeggen tot de Poolsche en de Sweeden tot de Sweedsche Kroon te behooren, had belegerd Riga, eene ryke Stad op den Zee-kant, die meermalen benauwd, en was daar van gedreeven; nogtans hield hy die ter Zee met Oorlogs-scheepen in allen handel beslooten zo veel hy kon: des niet tegenstaande waagden daaglyksch veele Engelsche, Oostersche en Hollandsche scheepen die vaart op Riga, bygestaan en veel geleid door de Deensche Oorlogsscheepen, om dat de Sweed alom verklaard had te willen verbeuren, en naar regte verbeurd te houden, alle, die zyne vyandlyke belegerde Stad Riga eenigen toevoer zouden doen, gelyk die van Holland en Zeeland het zelve op de kusten van Vlaanderen hadden gedaan. Hier op zyn twee Hollandsche scheepen, voorgegeven op Riga te vaaren, met

Aanleiding tot eene bezending der vereenigde Landen naar Sweeden.

1610. met hunne laading door de Sweedsche Konings-scheepen genoomen en verbeurd gehouden, van welke de Reeders zeiden, dat zy naar elders geschikt waren; hierom verzogten zy van de Heeren Staten beschermd en verantwoord te werden, en, op hunne eige kosten, in den naam en met eenen geloofs-brief van hun Hoog Mog: iemand naar Sweeden te mogen zenden, met welken zy des aangaande gehandeld hadden, dat hun de Staten toestonden, en is daar over derwaards gezonden Mr. Cornelis Haghe van Schiedam, die, zynen last ontfangen hebbende den 28sten van Louwmaand, den 10den van Sprokkelmaand uit Amsterdam is vertrokken, kwam den 1sten van Lentemaand te Koppenhagen in Denemarken, en den 8sten te Marcke, onder Sweeden geleegen, vertrok van daar op sleeden over het ys, en kwam den 15den te Niecoppen, daar Koning Karel toen zyn Hof hield, en hem, van 's Konings wege, zyn verblyf verzorgd, en hy door de twee Geheim-Schryvers, en Mr. Jacob van Dycke, verwelkomd werd; en na dat hy zyne geloofs-brieven van de vereenigde Staten getoond had, zyn hem twee Kaamer-Jongheeren, welke zy Prestavus noemen, gezonden, om hem te vergezelschappen, en, ter eer der Staten, te onthaalen en alles, wat noodig was, te bezorgen, nog twee Trauwanten, om op zynen kaamer-dienst te wagten, eenen Knegt, tot bewaaring van het zilver, ter taafel noodig, eenen Boode, eenen Lyfknegt, eenen Kok, en dergelyke, en hy werd van Hovelingen vergezeld, en, ter eer als boven, met zilver gediend.

Mr. Cornelis Haghe wegens de vereenigde Landen naar Sweeden gezonden.

De Gezant Haghe heerlyk in Sweeden ontfangen en behandeld.

Den 28sten zeide hem Mr. van Dycke gehoor ten Hove aan, en werd hem eene Koninglyke koets met zes Paerden gezonden, vergezeld van Jongheer Herman Wranghel, 's Princen eerste Kaamer-Jongheer, en Jongheer Joris Boude, 's Konings Eedelman, met veel Aadel: vermits 's Konings ziekte aan de jigt, had hy gehoor by de Princen Gustaaf

Hy heeft gehoor by den Prince Gustaaf van Sweeden, den 28 Maert.

Gustaaf en deszelfs jongsten Broeder Karel, vergezeld met de Graven Suante en Stuer, Broeders, Johan Lemschop, en de Heeren Johan Moensen, Wolffpar, Gouverneur van Suydermerland, Georgen Claesen, Sternschilt, Hof-Maarschalk, beide Ryks-Raaden, met andere: ingekomen zynde, trad hem Prins Gustaaf tegen, bejeegenende elkanderen met groten eerbied en het geven der hand; 's Konings krankheid werd verontschuldigd, daar na hy zyne aanspraak en boodschap met blooten hoofde in 't Latyn deed: na eenige gesprekken en pligtspleegingen beloofde Prins Gustaaf aan den Koning, zynen Vader, verslag te doen. 1610.

Daar na bezogten hem daaglyksch verscheide Hovelingen, maar het meeste handelde hy met Mr. van Dycke over zyne zaken, als de vaart op Riga, enz. en eindlyk werd hem, na goede onderregtingen, genoegzaam zyn verzoek toegestaan; hy wenschte den Koning geluk over zyne gelukkige beroeping tot de Kroon en krooning, gelyk hy alleen van de Staten in last had, wegens zyne Meesters, als van een vry Gemeenebest, allen dienst aanbiedende, enz. bedankende voor het waarschuwen aan de Nederlanders, om op Riga niet te handelen. En alzo de Koning nog ziek bleef aan de voetjigt, heeft de Koningin zeer staatlyk om hem gezonden, hem verwagtende in haare kaamer, met Prince Gustaaf, deszelfs Broeder Karel, en twee Dogters, Catharina en Maria, daar hy door die kloeke Koningin, eene Hertogin van Holst, zeer vriendlyk onthaald werd, welke 's Konings krankheid verontschuldigde en hem aanzeide, dat 's Konings begeerte was, nadien van de scheepen, om welke hy verzogt, nog niets vernoomen was, het hem mogt gelieven het Land van Sweeden, de Steden Stockholm en Upsael, de zilver- en kooper-bergen, te gaan bezien, enz. daar toe hem alles bereid zou zyn, ondertusschen mogten zyne zaken verrigt werden.

Hy wenscht den Koning geluk over de komst tot de Kroon.

Werd by de Koningin en 's Konings Kinderen ontbooden.

Deeze beleefde aanbieding aangenoomen heb-

1610. bende, zyn hem Eedelen, Trauwanten, Paerden, Booden, Koks, enz. beschikt, en dus werd hy, den 12den van Grasmaand, heerlyk naar Stockholm gevoerd en alom van de Gouverneurs onthaald en gehuisvesd: zy hebben hem alle de byzonderheden des Ryks getoond, onder andere Rheeden, uit Lapland gebragt, welke, in de plaats van Paerden, de sleeden over het Land trekken: hem werden ook de Koninglyke scheepen getoond, onder andere een, dat zyn gelyk in grootte niet had, en daarom Mateloos of Sans pareil genoemd werd, gebouwd door Koning Johan, meer dan 1200 lasten groot, dat nooit gehoord is: verder werd hem vertoond 's Konings Kasteel, Hof, Kabinet en andere zaken. Daar was toen ook een Gezantschap uit Muskoviën by den Koning gekomen, welke elkanderen daar begroetten. Hy werd ook te Upsael gebragt, daar hem, den 30sten, getoond werd die schoone Kerk met kooper gedekt, de koninglyke begraafnissen en de Kroon, met welke de Koningen gekroond werden: daar is eene voornaame hooge School, en daar by een veld, daar de Koningen van Sweeden pleegen verkoozen te werden, op het welke steenen geregt staan, met opschriften van Koningen, verkoozen in de Jaaren 1048, 1396, enz. de tyd liet hem niet toe de zilver- en kooper-meinen te zien. Dus is hy, alom staatlyk onthaald, met speeltuig en andere vermaaklykheden, den 13den van Bloeimaand te Niecoppen te rug gekomen, daar hy weder heerlyk werd onthaald en by de Koningin op het Lusthof gebragt, welke vergezeld was van de Princen en Princessen, daar men wandelde, gesprekken hield, hy met gedekten hoofde zat, gespeeld en over alles vry gesprooken werd; en de Koning hier na geneezen en zyne zaken meest volbragt zynde, bragten hem vyftien Eedelen by den Koning ter maaltyd, die hem in zyne kaamer beleefd ontfing, de hand gaf, omhelsde, lang met hem sprak over de Nederlanden, de Oost-Zee en de Muskoviten, en klaagde over den Ko-

Hy werd geleid, om de zeldzaamheden des Ryks te Stockholm en Upsael te bezigtigen.

Reedenen van Koning Karel aan den Gezant Haghe.

Koning van Denemarken, die hem dreigde te beoorlogen, terwyl de gemeene Vyand, de Koning van Poolen, die geregeerd werd door Spanje en de Jesuieten, wederstand deed en zig zogt te verryken met het groot Keizerryk van Rusland. Daar na meermalen aan 's Konings taafel onthaald zynde, nam hy afscheid van den Koning, de Koningin, de Princen en 's Konings andere Kinderen, met alle schriftlyk bescheid, de Koning de vereenigde Landen vermaanende af te staan van de Vyanden van Sweeden, en die van Riga met hunne vaart niet te versterken, zo lang de Poolen en Litthauwers zyne Vyanden waren, op dat zy van zyne Oorlogs-scheepen geene schaade leeden. 1610. Haghe's afscheid van den Koning van Sweeden.

Dus Koninglyk behandeld zynde, vertrok hy den 17den naar Holland; maar moetende voor by het Land van Johan, Hertog van Ooster-Gotland, Zoon van Koning Johan, 's Konings Broeder, zynde een Broeder van Sigismundus, Koning van Poolen, heeft die hem doen verwelkomen, daar hy weder zeer staatlyk, Prinslyk en met feest onthaald werd: daar van ook ten laatsten afscheid genoomen hebbende, is hy van 's Konings en 's Hertogs Volk, den 15den van Zomermaand, tot op de Grenzen van Denemarken geleid, daar hy van alle afscheid nam, en kwam dus te Elsenor aan de Sonte, den 9den van Hooimaand te Amsterdam en vervolgens in 's Hage, om verslag te doen. De Gezant in Holland wedergekeerd.

De hervormde Vorsten hadden, in den laatsten Winter, te Hal in Swaben een verbond gemaakt, om hunne regten en 's Ryks instellingen voor te staan en te handhaaven, op dat de Kinderen in hunner Vaderen goederen mogten opvolgen; geen manlyk leen zynde, met aanbod van behoorlyke borgtogt tegen alle Vorderaars in regte te staan, om dat men scheen de Kinderen, naaste Erven en Zusters Zoonen van de opvolging in de Landen van Gulik, Kleef, enz. te willen uitsluiten, en 'er den Aarts-Hertog Leopold van Oostenryk in 's Keizers naam Oorzaak van der Hervormden verbond te Hal.

1610. als Stedehouder in 't bezit te stellen, die beide den Paus en Koning van Spanje geheel toegedaan was, zynde reeds over veele Jaaren gezogt de hervormde Vorsten van de opvolging van die Landen te weeren, als zynde de Nederlanden te na geleegen; eene zaak voor de Hervormde van groot gevolg, als die vreesden, dat hun goed regt, om hunnen Godsdienst, wel gekrenkt mogt werden. Zy hebben den Koning van Vrankryk en andere ook in hun verbond gebragt, en elk begon zig te wapenen, gelyk ook de Aards-Hertog Leopold en de Roomsche Vorsten, elk, zo het scheen, tot zyne eige verweering.

De eischende Vorsten geven bestellingen.

De Keur-Vorst van Brandenburg en Paltz-Graaf van Nieuburgh, de Landen van Gulik, Kleef, enz. vorderende, bestonden in dit Jaar ook bestellingen te geven, om in tyds de Stad Gulik in bezit te krygen; als de jonge Heer van Ooyen in Gelderland had last een Regiment van tweeduizend Mannen, Schombergh een van duizend, de Graaf van Solms een van drieduizend te ligten, en dus meer andere.

De Graaf van Ritborgh neemd Bylefeld in, dat weder gewonnen werd.

Graaf Johan van Ritborgh, Broeder des Graafs van Embden, ligtte den ganschen Winter Volk voor Leopold, om agter in 't Graafschap vander Marck en dus in Bylefeld, eene reedlyke sterke Plaats, te vallen; des de voorn: Vorsten terstond duizend Mannen te voet en tweehonderd te paerd, met grof Geschut, derwaards zonden, daarom Ritborgh weder aftrok.

Simon, Graaf vander Lippe, vorderd regt.

Simon, Graaf vander Lippe, vorderende, dat de andere helf van zyne Stad Lippe, welke van over veele honderd Jaaren den Vorsten van Kleef en Marck toekwam, nu hem behoorde toe te komen, heeft die genaast, den Raad en de Burgery den geheelen eed van trouw afgenoomen en hen gedwongen hem de inkomsten daar van te betaalen, daar tegen de voorsz. Vorsten zig terstond ook stelden met betuigingen en reedenen, zo dat zulks haast geslisd werd.

's Keizers Wapendrager ten derdenmaal gezonden en beantwoord.

De Keizer verzuimde niet ten derdenmaal zynen Wa-

Wapendrager tegen de Vorsten en Landen van Kleef, enz. te Keulen en elders te zenden; maar hy werd van der Vorsten Volk gevangen, te Dusseldorp gebragt, beantwoord en eerlyk weggezonden, en het antwoord werd gedrukt. 1610.

Leopold had goed Guarnizoen in 't Kasteel van Glesse, dat der Vorsten Volk den 9[den] van Louwmaand belegerden: na eenige uitvallen gaven zy zig over, om in Gulik te mogen trekken. Het Kasteel Glesse door de Vorsten veroverd.

De Graaf van Mansveld had het Guliks Steedje Sleyden voor Leopold ingenoomen; maar Graaf Fredrik van Solms, Gouverneur van Duren, verraschte hem, eer hy zig kon sterken, met zeshonderd Mannen te voet en te paerd hem bespringende, doende met een stuk Geschut bresch schieten, en die met zulk een geweld beloopen, dat Mansveld zig moest bergen in eenen tooren, uit welken hy, door gebrek aan mondkost, zig met dertig Eedelen en Officiers moest gevangen geven, en werd naar Duren gevoerd en gerantzoeneerd; maar kort hier na werden omtrend honderd Soldaten van der Vorsten Volk door het Guarnizoen van Gulik ontmoet, geslaagen, gevangen en gerantzoeneerd. Sleyden door Mansveld ingenoomen en weder verlooren, en hy gevangen.

Den 8[sten] van Lentemaand had Leopolds Volk het Kasteeltie Kalkhoven, by de Ryks-Stad Aken gelegen, ingenoomen, wel bemand en bezet; des de voorn: Graaf van Solms, wegens de Vorsten, met omtrend tweeduizend Mannen te voet en te paerd, en eenige veld-stukken, derwaards trok; maar die van binnen zig te swak kennende, gaven zig over, alleen met hun zyd-geweer uittrekkende. Het Kasteel Kalkhoven door Leopold ingenoomen en weder verlooren.

Solms, deeze Plaats wel bezet hebbende, is getrokken, om het Kasteel van Bredenbent te beleggen, tegen het genoegen des Mark-Graafs Ernst van Brandenburg, die nog Volk in 't Leger bragt: die van binnen weerden zig dapper: Leopold had, om die Plaats niet te verliezen, een deel der gemuitineerde Spanjaarden, Italianen en andere in Braband aangenoomen, en maakte dus een leger van wel ze- Het Kasteel van Bredenbent te vergeefsch belegerd, in Maert.

1610. zeventienhonderd Mannen te voet en zes Kompagniën te paerd, onder den Heere van Anholt, een Geldersch Heer uit het Huis van Bronckhorst, wiens Vader, in 't Jaar 1580, te Lochem in der Spaanschen dienst dood bleef; deeze ging met eenig Geschut onder een daar by geleegen Bosch liggen, van waar hy omtrend driehonderd Soldaten, elk met een zakje buskruid, door eene moerasch naar Bredenbent zond; Solms en de Beleggers dit verstaande, hebben die meest met musquetten van verre vernield: die van Leopold dit verneemende, trokken aan, om der Beleggers leger te bespringen, die zig zo dapper met voordeel weerden, dat wel tweehonderd van de Bespringers en een Overste dood bleeven, en van de Beleggers de jonge Graaf Otto van Solms, Otto van Pallant, een Guliksch Eedelman, en omtrend veertig andere; onder de gekwetste was Wispenninck, een Nederlandsch Overste, Kapitain van Prince Maurits lyfwagt, die aan eene wond in zyne hand storf. De Vorsten zig te swak en den winter nog te hard ziende, braaken hun leger op, om te overwinteren.

Graaf Otto van Solms, Pallant, en Kapitain Wispenninck gebleeven.

In 't einde van Grasmaand was Christiaan, Vorst van Anhalt, uit Vrankryk en de vergadering van Hal in Swaben, in 's Hage gekomen, onder weg verstaan hebbende, dat verscheide Voet- en Paerde-Volk van Leopold omtrend den Maaskant, in Braband, Gulik en 't Land van Luyk, vergaderde, doende de Landzaten groten overlast en zonder orde daar zynde; des hy, den 27sten, van Prince Maurits eenen Ruiter-dienst verzogt, onder voorgeven van hem naar Dusseldorp te geleiden, dat Prins Maurits niet dorst doen, zonder het de voornaamste der Heeren Staten aan te zeggen; hy beschreef toen omtrend veertien Kornetten Paerden uit Nymegen, de Graaf en Eyndhoven, om zig op zeekere plaats te laten vinden, en nog tweehonderd Musquettiers, met toebereide waagens, om die spoedig op de vergader-plaats te voeren, zynen Broeder, Gra-

ve Hendrik, daar toe tot Oversten verwilligende: 1610. deeze hoop zig, in Bloeimaands nagt, ter bestemde plaats vindende, vonden omtrend de Maas, tusschen Maastricht en Stochem, by het Huis Merchelen, omtrend veertienhonderd Voet-Knegten en vier Kornetten Ruiters, welke, verrascht zynde, weinig weer deeden, en dus geslaagen en gevangen werden; maar het meeste Voet-Volk week naar een sterk Huis, daar op woonde de Fransche Heer de Bonivet, die, zo wy berigt zyn, getrouwd heeft eene Erve der Bastaard-Dogter van den laatsten Hertog Karel van Gelre; hier by ligt het Klooster Reekom, op het welke veele vlugtten, maar werden gedwongen zig gevangen te geven, en het Klooster beroofd, daar ook de voorn: Heer van Anholt, uit het Huis van Bronckhorst, zeer gekwetst, met zyne Kornet gevangen werd: daar werden in alles genoomen drie Kornetten, wel vierhonderd Paerden, en tien- of twaalfhonderd Voet-Knegten, veele Spanjaarden en Italianen, met meest alle de Kapitains, welke naar het Land van Kleef gevoerd werden; de Heer van Anholt meest spreekende voor hun losgeld, werden de Byzondere losgelaten: daar omtrend waren hier en daar nog meer van Leopolds Volk, om een leger te vergaderen, als het Volk van Becloo, welke alom veele geslagen en verstrooid werden, zo dat zy geene vergadering meer konden maaken. De Vorst van Anhalt verloor niet boven agt Mannen, en Graaf Hendrik was op dien zelven dag al weder in 's Hage, en Anhalt trok zeegepraalende binnen Dusseldorp, daar de bezittende Vorsten, met de Staten der Landen, vergaderd waren, en met hen de Gezanten der Koningen, daar de Koning van Vrankryk groten bystand beloofde, en hun brieven des Aards-Hertogs geleeverd werden, biedende alle vriendlyke en gebuurlyke onzydigheid aan, en verzoekende, dat hun Volk zyne Landen geene schaade zouden doen, hy wilde hun alle behoorlyke en noodige geleid-brieven geven.

De Vorst van Anhalt slaat Leopolds Volk op den Maaskant, den 1 May.

De Vorsten en Staten van Kleef, enz. te Dusseldorp vergaderd.

De Aards-Hertog bied de Vorsten onzydigheid aan.

1610. Leopold, zyn Volk geslaagen ziende, geliet zig, als of hy wel van bevrediging wilde handelen, dog maakte, na den dood des Konings van Vrankryk, nergens gewag meer van; maar ligtte, onder dekzel van den Gulikschen Oorlog in Nederland, veel Volk omtrend Straasborgh en Passau, daar hy Bisschop was, welke de Landen daar alom veel schade deeden: die van Straasborgh wapenden zig daar tegen, gelyk ook de Keur-Vorst Paltz-Graaf, de Hertog van Wittenbergh, de Mark-Graaf van Durlagh en Baaden, met andere; des Leopolds Volk beloofde uit die Landen te vertrekken: dog de Mark-Graven vertrokken zynde, keerden zy weder, allen moedwil bedryvende; des de voorst. weder sterk te veld kwamen, ook de Mark Graaf van Augsbagh als Overste, en voerden, in Bloei- en Zomermaand, lang Oorlog, tot dat zy de Stad Dachsteyn, en daar na Moltsheim, dat sterk en wel voorzien was, gedwongen hebben; des eindlyk de Oorlog, door tusschenkomst des Hertogs van Lotharingen en andere, by verdrag van den 6den van Herfstmaand, geeindigd werd, dit Bisdom gehed afgeteerd zynde.

Oorlog om het Bisdom van Straasborgh.

Men gaf voor, dat het Volk, alom door Leopold geligt, deels was om den Oorlog van Gulik, maar het was meest voor den Keizer, om zynen Broeder Matthias te dwingen af te staan van de overdragt der Landen van Oostenryk en Moraviën, hem het Koningryk van Hongaryen willende laten, dat alleen hem tegen den Turk niet kon beschermen, daar toe Koning Matthias nog die Landen niet gezind waren, maar zy wilden hunnen Lands-Heer by en onder hen hebben; des Matthias en de voorn. Landen ook Volk aannaamen, om zig te beschermen.

Tweedragt tusschen den Keizer en zyne Broeders, en de redenen daar van.

Wy hebben te vooren verhaald, dat 's Keizers drie Broeders, Matthias, Maximiliaan en Albertus, zig te zamen met hunnen Neef, den Aards-Hertog Ferdinand van Greyts, in 't Jaar 1608, verpligt hadden hunnen oudsten Broeder, Keizer Rudolph, te

ver-

verzoeken, dat hy, tot vordering des Huis van 1610.
Oostenryk, eenen Roomschen Koning uit hun Huis wilde stellen, die hem den last mogt helpen draagen; hy zieklyk zynde, mogt zig voortaan tot rust te Insbrugh, in zyn Graafschap van Tyrol, begeven, en het Koningryk Boheemen, zynde ook een Keur-Vorstendom, aan hun Huis verzeekeren, na zynen dood mogt dit, dat verkiezing heeft, eenen anderen Koning neemen, daar door niet alleen het Keizerryk, maar ook het Koningryk Boheemen, van het Huis van Oostenryk afgesneeden zou zyn, daar aan niet alleen het Koningryk van Hongaryen, maar ook de andere Oostenrykschc Erf-Landen, veel geleegen lag; daarom zy over 2 Jaaren den Aards-Hertog Matthias gestyfd hadden, om met een leger naar Praag te trekken, zo om den Vrede met den Turk bevestigd te hebben, als om Boheemen aan het Huis van Oostenryk vast te maaken, wanneer den Keizer genoegzaam afgedrongen werd Hongaryen, Oostenryk en Moraviën zynen Broeder Matthias over te leeveren, met toezegging des Koningryks van Boheemen, uit kragt van der Landen onderlinge verbintenis, gelyk wy in 't dertigste boek verhaald hebben. Dit verzoek en deeze afgedronge overgift der Oostenrykschc Landen schynd den Keizer zeer verdrooten te hebben, als strekkende tot vermindering van zyn gezag; des zogt hy Ferdinand van Greyts en zyne Broeders van elkanderen te vervreemden, tot zynen dienst gebruikende den Aards-Hertog Leopold, Ferdinands Broeder, nu Bisschop van Straasborgh en Pasfau, en andere, hem hoop gevende, zo de Koning van Spanje hem niet met ryke Geestlyke goederen in Spanje verzorgde, dat hy hem tot hoogere Staten, ja tot het Koningryk van Boheemen, zo men toen zeide, zou zoeken te vorderen, en nu nog tot het Stedehouderschap des Keizers in de zaken van Gulik en Kleef, aanneemende hem door den tyd verder te verhoogen.

De Keizer ziende, dat hy de verbintenisfen der

1610. hervormde Vorsten te Hal in Swaben niet had kunnen beletten, ook dat de verbintenis onder 's Ryks Roomsche Vorsten geenen goeden voortgang kon krygen, door dien de Paus, Koning van Spanje en veele Duitsche Bisschoppen en Vorsten daar in niet wilden treeden, uit verscheiden argwaan en nadenken, wel tot tegenweer, maar niet tot beleediging, nam hy zynen toevlugt tot de Keur-Vorsten van Mentz, Keulen en Trier: de Keur-Vorst van Saxen, de Hertog van Brunswyk, met den Land-Graaf van Hessen te Darmstad, hadden, schoon hervormd zynde, byzondere zaken by den Keizer te verzoeken, als die van Saxen de vordering van zyn Huis op de Landen van Gulik, enz. die van Brunswyk zyne vordering op de Stad Brunswyk, enz. en waren daarom niet mede in 't verbond van Hal, welke men zogt ook in oneenigheid met de andere Hervormde te brengen.

De Keur-Vorsten, enz. zoeken den Keizer met zynen Broeder Matthias te verzoenen.

De Keur-Vorsten van Mentz, Keulen, Saxen, enz. en de Land-Graaf van Darmstad, zyn, in Grasmaand, by den Keizer te Praag gekomen, daar ook, den 28sten, de Aards-Hertogen Maximiliaan van Insbrugh en Ferdinand van Greyts kwamen, welke te zamen, den 1sten van Bloeimaand, by den Keizer gehoor hadden: men zeide, dat daar drie stukken gesteld werden, 1. de verzoening tusschen den Keizer en zynen Broeder, Koning Matthias, enz. 2. de opvolging van eenen Roomschen Koning; 3. de vergelyking der zaken van Gulik en Kleef, gelyk wy hier na zullen verhaalen.

Vereeniging, tusschen den Keizer en zynen Broeder Matthias gemaakt, doende de laatste voor den Keizer eenen voetval.

Door veel reizen tusschen Praag en Weenen hebben deeze Vorsten de verzoening tusschen den Keizer en zynen Broeder, in 't laatst van den zomer, tot een verdrag gebragt op verscheide voorwaarden, de voornaamste zynde, dat zy wederzydsch hun Krygs-Volk zouden afdanken; dat Matthias jaarlyksch eene zom gelds, enz. zou uitreiken en den Keizer eenen voetval doen, enz. welke voetval, den 9den van Wynmaand, in Matthias naam,

ge-

geschiedde door de Aards-Hertogen Maximiliaan, hunne Broeder, en Ferdinand van Greyts: Maximiliaan deed eene reedenvoering, voor zynen Broeder ootmoedig vergifnis biddende; maar de Keizer brak die af, toonende te vreden te zyn, alleen van hen verzoekende de onderteekening en zeegeling van het verdrag, zeggende, dat tot eene gedagtenis voor het Huis van Oostenryk te willen bewaaren, enz. 1610.

Volgens dit verdrag dankte Koning Matthias zyn Volk af; maar 's Keizers Volk, dat in 't Bisdom van Passau lag, werd niet afgedankt, door gebrek aan geld, zo men zeide, die dat Land rondom afteerden en verwoestten, de Landlieden verloopende, zo dat zelfs de nood hen drong hunnen nooddruft in de naast geleege Landen, als Boheemen, te zoeken, daar zy ryke Steden en Vlekken afliepen; dog daar terstond tegenweer vindende, trokken zy naar Oostenryk, over den Donauw, en deeden wel zes of zevenhonderdduizend daalders schaade: des Koning Matthias anderwerf Volk aanneemende, werden zy gedwongen weder naar Boheemen te keeren, daar zy Sloten, Steden, zelfs eindlyk de Stad Praag, innaamen, dat de Boheemers en andere zo tergde, dat zy Koning Matthias ontbodden en voor hunnen Koning verkoozen, gelyk wy hier na zullen verhaalen.

's Keizers onbetaald Volk muïneerd, doed groten overlast en neemd Praag in.

Terwyl Duitschland dus in roer was, is in Vrankryk en Italiën ook gereedschap ten Oorlog geweest; de Koning van Vrankryk, zo het scheen, handelde met den Hertog van Savoyen over een huwlyk tusschen den Prince van Savoyen en zyne oudste Dogter, dat in Spanje groten argwaan gaf, zo dat daar uit grote misverstanden reezen, de Hertog zig beklaagende, dat hem de Jaar-wedden uit Napels, zyne Vrouw, de Infante van Spanje, ten huwlyk beloofd, niet betaald werden; ook dat hem iet in 't Hertogdom van Milanen toegezegd was; verder, dat hy uit liefde tot en op bevel van Spanje het Marquizaat van Saluçen aan de Kroon van Vrankryk had

Misnoegen en vorderingen des Hertogs van Savoyen tegen Spanje.

1610. had willen onthouden, en daar voor moeten geven het Graafschap van Bresse, enz. dat veel beeter was; dat men hem had zoeken te vreden te stellen met het Koningryk van Majorica voor Savoyen, twistende over den naam, en men zou den oudsten Zoon ten huwlyk geven aan de oudste Dogter van Spanje; aan 's Hertogs tweeden Zoon zou men geven het Opper-Admiraalschap der Middellandsche Zee, met dertigduizend dukaten jaar-wedde op Napels, zonder dat hy behoefde ter Zee te gaan; zyn en derden Zoon, Kardinaal zynde, geen Aards-Bisschop van Toledo kunnende werden, zou eene grote jaar-wedde daar uit werden gegeven: alle welke Spaansche voorslagen den Hertog niet scheenen aan te staan, maar hy vond geraaden met Vrankryk te handelen over een huwlyk tusschen deszelfs oudste Dogter en zynen Zoon; de Koning zou jaarlyksch, tot dat de Dogter haare jaaren had, honderdduizend kroonen betaalen, vyftigduizend voor den Prince, dertigduizend voor den tweeden, en twintigduizend voor den derden Zoon, den Kardinaal, en hy zou by den Koning gevorderd werden in zyne eischen tegen Spanje.

De Hertog van Savoyen handeld met Vrankryk.

Over deeze onderhandelingen en agterdogt is veel gehandeld tusschen Gezanten, wegens Spanje, Johan de Vives, en wegens Savoyen, de Aards-Bisschop van Morienne: de Savoyaard wilde blyven in de verbintenis met Spanje, behoudens verscheide voorwaarden, als, dat alle het Spaansch Krygs-Volk en Guarnizoenen uit alle zyne Landen zouden vertrekken, hem de vierhonderd vyftigduizend dukaten agterstallige jaar-wedden, zederd den dood van Koning Philips den II^den^, betaald, eenige beloften noopens Milanen vernieuwd, vergelding voor Bresse, aan den Koning van Vrankryk voor Saluçen geleeverd, om den Franschen den doortogt naar Italiën te sluiten, gedaan, en de Graaf van Fuëntes, Gouverneur van Milanen, van daar genoomen mogt werden, om zeekere twisten tusschen hen; hy wilde

Voorslagen des Hertogs van Savoyen aan den Koning van Spanje.

voortaan

voortaan zelfs met den Koning in Italiën, en niet met zyne Dienaars, handelen. Op deeze voorslagen scheenen in Italiën de wapenen geschorst te blyven, daar het zelve geheel in roer was, en zou in goede vriendschap met Spanje blyven; nogtans zou het huwlyk met Vrankryk voortgang hebben, enz. Hier over is ook gehandeld tusschen den Hertog en den Koning van Vrankryk, daar toe meest gebruikt werd de Heer François de Bone, Desdiguieres genoemd, Gouverneur van Dolphinois, die, in Louwmaand, door den Koning Maarschalk van Vrankryk was gemaakt, in de plaats van den toen overleeden Maarschalk de Ornano. 1610.

Desdiguieres Maarschalk van Vrankryk gemaakt.

De Koning nam door gansch Vrankryk veel Volk aan, zelfs zesduizend Switschers, gelyk ook de Savoyaard, en werd eene grote meenigte grof Geschut, kruid en koogels vervaerdigd en te Parys gescheept, om langs de Marne naar Chalons te vaaren, werwaards eindlyk het Krygs-Volk en de Switschers deels trokken; men zeide, dat de Koning twee legers wilde maaken, het eene voor Nederland, tot hulp der bezittende Vorsten van Gulik en Kleef, om die in 't bezit te stellen, zynde de dapperste uit zynen Aadel opontbooden tot 's Konings dienst, en de Koning zou zelfs naar Nederland trekken: daar tegen nam de Aards-Hertog ook versch Krygs-Volk aan onder den Marquies Spinola, vergaderde zyne Guarnizoenen uit Vlaanderen en Braband, en bezette daar mede zyne Grenzen tegen Vrankryk, toonende goed vertrouwen op de vereenigde Landen te hebben, hun vryen doortogt langs den Rhyn voorby Rhynberk en elders aanbiedende.

Sterke toerusting des Konings van Vrankryk.

Des Aards-Hertogs tegenweer onder Spinola.

Den Koning werd berigt, dat Spinola zig beroemd had met dertigduizend Mannen den doortogt op Nederland te zullen beletten en hem slag leeveren; maar op het zeggen van eenen Vleijer, dat Spinola een Genevois en op zyne woorden niet veel agt te slaan was, antwoordde de Koning, hy

Spinola beroemd zig.

was

1610. was een Soldaat, en deed daar eenen nieuwen paerssen fluweelen wapen-rok, geborduurd en met zilvere leelyties bezaaid, dien hy had laten maaken, om te veld te trekken, brengen, zeggende, wy zullen zien, of Spinola zo goed zal zyn, als zyn woord: dat hy deezen togt meende, blykt; want als een buitengewoone Boode van den Paus aan hem gezonden werd, deed hy dien aanzeggen, dat hy te Parys niet behoefde te komen, maar naar Manson zou reizen, daar zou hy hem den 20sten van Bloeimaand vinden.

Gedagten en middelen, hoe 's Konings dood te weeg gebragt mogt zyn.

Het gerugt liep, dat het ander leger naar Savoyen en Italiën zou trekken, daar over Spanje en de Paus geheel in roer en zeer bekommerd waren, verder geheel Italiën, als, de Venetiaan, Florentyn en Mantuaan, de een vol nadenken omtrend den anderen zynde, en zig alle wapenende: de Vyanden des Konings van Vrankryk, en die van het Verbond over waren, gaven uit, dat hy den Paus wilde gaan uitdryven, hy was niet regt Roomsch, maar een Huichelaar, helpende Ketters in 't Land van Gulik en Kleef: deeze gedagte vertelde men daar niet alleen onder het gemeen Volk, maar ook op den Preedik-stoel, geduurende den ganschen Vasten van dit Jaar, ook in de biegten, zo bedekt zy konden, voorstellende, (veele de Jesuietsche grond-reegels aankleevende) wat een verdienstlyk werk het was zulk een kwaad voor te komen, pryzende onder de hand aan het boek van den Spaanschen Jesuiet, Johan Mariana, voortbrengende zyne reedenen, waarom de moord des voorgaanden Konings gepreezen werd, niet eigentlyk de daad, gelyk ook niet van die den Koning van Engeland en zyn geheel Raads-Hof met buskruid hadden willen opblaazen, maar hunne grote yver, om eene zo grote deugd te doen, als daar uit spruiten zou: want zy reedeneerden dus; den Oorlog tegen den Paus te voeren, was tegen God te vegten, om dat de Paus God en God de Paus was, en dergelyke, zo dat niet te vergeefsch

veele

veele wyze en ver ziende in verscheide Landen zulke toevallen, als aanstaande waren, voorzaagen, volgens den nieuwen Jesuietschen yver, om den Hemel te verdienen, van het vagevuur bevryd te zyn, en in hoop van tot eenen Heiligen gemaakt te werden. 1610.

Nu zullen wy verhaalen, wat daar op gevolgd is. De Koning gereed zynde, om te veld naar het Land van Gulik zelfs te trekken, wilde ten dien einde zyn Ryk in goede orde stellen, zyne Koningin magtigen, kroonen en als Regentes in staat stellen, om in zyn afzyn wel te regeeren, en zynen Zoon, den Dolphyn, als toekomenden Koning verklaaren. Deeze krooning geschiedde te St. Denys, den 13den van Bloeimaand, daar alle de Amptenaars der Kroon en de voornaame Aadel vergaderd waren, en was zeer plegtig en kostlyk, in paerlen, gesteenten en kleinodiën alle andere feesten, in Spanje en Italiën onlangs gezien, ver overtreffende, de Koning zelfs zig daar mede zeer bekommerende: 's avonds reed de Koning nog met de Koningin naar Parys in Louvre, daar de Koningin 's Zondags, den 16den, haare blyde inkomst zou doen: geheel Parys was in beweeging, om eere-poorten en stellagiën te maaken, want de Koning bescheiden had 2 daagen daar na zelfs naar de Grenzen te vertrekken. 's Anderendaagsch, den 14den, was de Koning zeer bekommerd en swaarmoedig, en daarom dien dag meermalen alleen in zyn kabinet, daar hy daaglyksch gewoon was zyne gebeeden, welke hy van zyne Moeder geleerd had, te zeggen: men zegd, dat de Hertog van Vendosme, zyn Bastaard-Zoon, hem dien dag waarschuwde, dat de Geneesheer la Brosse, een oud Starkundige, gezegd had, dat hy dien dag zig wel moest wagten, want hem naar het leeven gestaan werd: hy antwoordde, dat is een oude Zot, en gy, zulks geloovende, een jonge Zot. Na den middag ten 4 uuren deed de Koning zyne koets inspannen, en wilde met den Hertog van Suilly, zynen Schat-

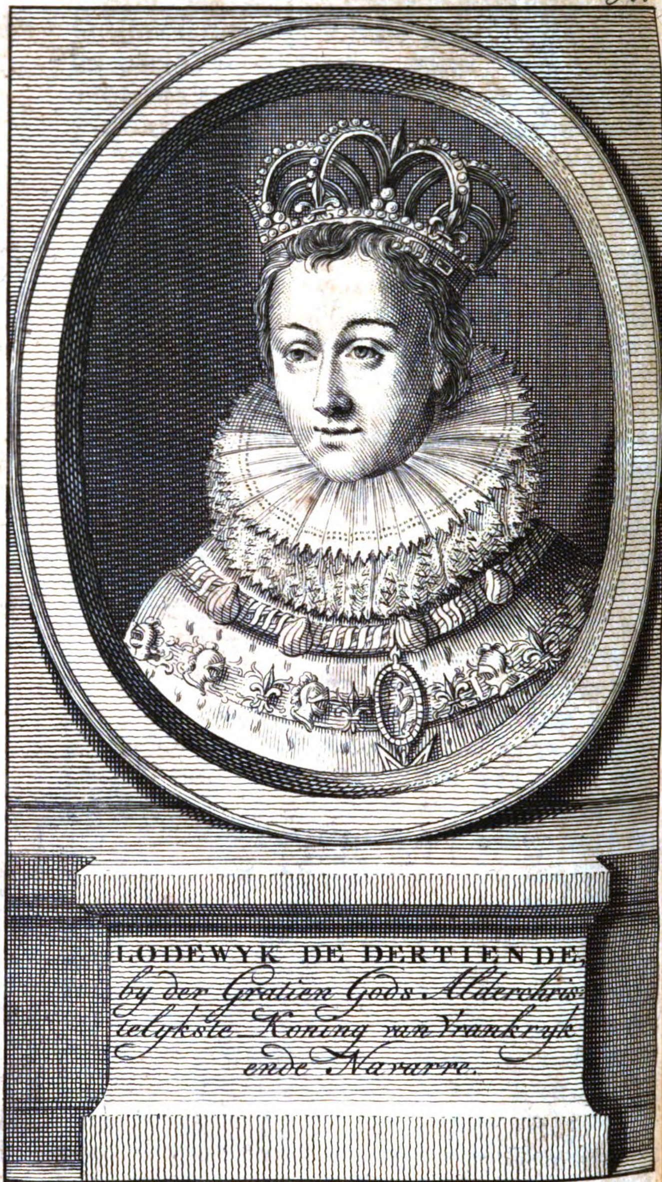
De Koningin van Vrankryk te St. Denys gekroond, den 13 May.

Be-

1610. Bewaarder, in 't wapenhuis gaan, om eenige schikkingen voor de zeegepraling te maaken; en willende alle de Gevange vryheid geven, wilde hy over de geene, die op het Slot waren, zelfs bevel geven; met hem traaden in de koets de Hertogen van Espernon en Montbason, met vier andere Heeren, en hy wilde niet, dat hem de lyf-wagt volgen zou: dus rydende, en gekomen zynde tot de straat la Ferronnerie, was hem gevolgd een Moordenaar, François Ravaillack, te Angoulesme gebooren, een grof sterk Man, die lang op hem gewagt had: deeze 's Konings karos ziende stil staan, opgehouden door andere koetzen en karren, vloog van onder het Volk naar den Koning, die uitzag over het hoofd van Espernon, die aan zyne regter zyde zat, wat 'er te doen was, en met een mes, eenen voet lang en aan beide zyden snydende, en gaf hem schielyk twee steeken naar het hart, gaande de tweede steek tusschen de vyfde en zesde rib, de hart-aader afsteekende, welke terstond zo veel bloed gaf, dat het hem de spraak benam, en dus viel hy voor over: de Moordenaar verstak zig onder het Volk, dog werd door het mes bekend en terstond gegreepen. Een der Heeren, ziende het bloed, dat uit 's Konings mond liep, riep, de Koning is dood! daar door terstond grote beroerte ontstond; des de karos gesloten werd en terstond naar het Palleis de Louvre reed; de andere Heeren riepen onder het Volk, de Koning was maar gekwetst: deeze slegte tyding werd terstond by de Koningin gebragt, welke daar op meende uit te loopen, om den Koning te zien; maar de Kançelier, die in den Raad was, dat hoorende, ging haar tegen en hield haar staande: zy riep, helaas, de Koning is dood! de Kançelier antwoordde zeer bedaard, zo niet, Mevrouw! de Koningen sterven in Vrankryk niet, en haar in haare kaamer te rug leidende, zeide hy, het was geen weenens tyd, dat moest men uitstellen, en nu raad schaffen, enz. des terstond belasd werd aan den Heere van Vitry,

Hendrik de IVde, Koning van Vrankryk, werd vermoord, den 14 May.

UNIV.
OF
MICH.

LODEWYK DE DERTIENDE,
by der Gratien Gods Alderchristelykste Koning van Vrankryk ende Navarre.
J. P. direx.

Vitry, Kapitain der lyfwagt, 's Konings Kinderen met den Dolphyn by een te brengen; aan de Hertogen van Guyse en Espernon, met veele Eedelen, door de Stad te ryden, de Gemeente te stillen en aan te zeggen, de Koning was maar gekwetst, en dus allen oploop te stillen en de huizen van den Spaanschen Gezant en andere, die zeer verdagt waren, te bewaaren. De Schat-Bewaarder, Hertog van Suilly, kwam naar het Hof; maar hoorende, dat de Koning dood was, keerde hy, om orde te stellen in zyn Slot en Wapenhuis, als zynde toen plaatzen in 't Ryk van de meeste aangeleegenheid: den Oversten van Parys werd belasd der Stads poorten te sluiten en oploop voor te komen. 1610. Guyse en Espernon stillen allen oploop.

De eerste Kançelier vergaderde terstond het Raads-Hof, dat daar, op verzoek van den Procureur Generaal, het besluit uitbragt, dat zy, den Koning dood ziende, de Koningin, Moeder van den jongen Koning, verklaarden voor Regentes van Vrankryk, geduurende de minderjaarigheid van haaren Zoon, met volkoome magt en gezag, dat nog ten zelven daage besllooten werd. Het Parlement maakt ten zelven daage, den 14 May, de Koningin Regentes.

Tot volmaaking hier van werden alle Kaamers, en Officieren tegen 's anderendaagsch verscheiden op het Raads-Hof te vergaderen, daar ook voor den middag gebragt werd de nieuwe jonge Koning, zittende op eene kleine witte Telle, vergezeld met de Princen van zynen bloede, de Officieren der Kroon en den groten Aadel, alle te voet: de Koningin volgde hem in eene katos, gevolgd door de Princessen, alle bedekt met swarte lampers: de jonge Koning, Louys de XIII^de^, ging boven alle zitten, beneeden aan zyne regterhand de Koningin Moeder, beneeden haar aan de regter zyde alle de Princen van den bloede, de Pairs en Officieren van Vrankryk; ter 's linker zyde de Kardinaalen, Bisschoppen en Kerk-Voogden; verder voor den Koning zyn Kaamerling, de Kançelier, Voorzitter en Raads-Heeren in groot getal: alle gezeeten zynde, Koning Louys de XIIIde, met de Koningin en Officiers, in 't Raads-Hof vergaderd, bevestigende de Koningin als Regentes, den 15 May.

1610. begon de Koningin te spreeken; „ myne Heeren! „ het Gode geliefd hebbende onzen goeden Koning, mynen Heere, door zulk een toeval weg „ te neemen" . . . toen haar de traanen en zugten overvallen hebbende, zeide zy verder; „ ik breng u „ hier mynen Zoon, u alle biddende daar voor zorg „ te draagen naar behooren, en zo als gy schuldig „ zyt ter zaalige gedagtenis van zynen Vader, voor „ u zelve en voor het Land: ik wensch, dat hy uw „ goed onderwys en raad zal volgen, biddende „ hem zulke te geven, als uwe geweeten u best leeten zullen." Dit gezegd hebbende, wilde zy opstaan en weggaan; maar beslooten zynde, werd zy vast gehouden en gebeeden de Vergadering met haare tegenwoordigheid te vereeren: toen sprak de jonge Koning, oud zynde 8 Jaaren en 8 Maanden, min 3 Daagen, zaaklyk deeze woorden; „ myne „ Heeren! alzo het Gode geliefd heeft mynen Heere en Vader tot hem te neemen, zy ik hier gekomen, op raad van myne Moeder, om u alle aan „ te zeggen, dat ik, in 't beleid van myne zaken, „ uwen goeden raad begeer te volgen, hoopende, „ dat God my genaade zal geven, om te volgen de „ voorbeelden en goede lessen, welke ik van mynen „ Heere Vader ontfangen heb, u biddende my uwen „ goeden raad te geven en tegenwoordig te besluiten op het geene ik den Kançelier belasd heb u „ voor te houden," die daar over opstond, en eene reedenvoering deed, gelyk ook de eerste Voorzitter en eenige andere, dienende ten besluit, om de Koningin te bevestigen in 't gezag van de regeering des jongen Konings; hier op stond de Kançelier op, en vroeg den Koning zynen wil, daar na de Hertogen en Pairs, de Kerk-Voogden en alle de Raadsheeren, en vervolgens werd het besluit en de vastlelling gemaakt en geleezen, dat de Koningin Moeder was Regentes in Vrankryk en zorgen zou voor 's Konings opvoeding, en bestuuren de zaken geduurende zyne minderjaarigheid.

Reedenvoering der Koningin Regentes.

Reedenvoering des Jongen Konings.

Reedenvoering van den Kanceller.

Dus

Dus vertrokken zy weder naar het Hof, het Volk roepende, *Vive le Roy!* en de winkels door de gansche Stad werden weder geopend en alles veranderde in stilte. Den volgenden dag werd de doode Koning in zyne kleederen, het aanzigt bloot, aan het Volk getoond, gaande door de zaal in en de gallery uit, hem zeer beklaagende en den Moordenaar vervloekende. Het lighaam geopend en gebalzemd zynde, werd gaaf en gezond bevonden, waarschynlyk zou het niet gestorven hebben, dan van ouderdom: het hart werd aan de Jesuieten te Flesches geschonken, die zeiden, dat hy hun beloofd had dit na zynen dood te hebben, het welke zy met grote plegtigheden daar gevoerd en kostlyk opgelegd hebben: zyn lighaam werd, den 1sten van Hooimaand, te St. Denys by de Koningen van Vrankryk, met zeer uitneemenden staat, plegtigheden en een groot getal van zielmisfen begraaven; en hy Hendrik de Grote genoemd. 1610

De Koning werd Hendrik de Grote genoemd.

Eer deeze Koning begraaven werd, wilde de Koningin, dat het lighaam des voorigen Konings, Hendrik den IIIden, dat zo lang te Compiegne gestaan had, door eenen Munnik vermoord, ook te St. Denys by zynen Vader en Moeder begraaven zou werden, dat geschiedde den 23sten van Zomermaand: de laatste Koning had zomtyds voor gehad het zelve te doen begraaven, maar was altyd te rug gehouden door eenige, die zulks bedekt hielden uit eenige voorzegging, dat hy en de voorgaande te gelyk zouden begraaven werden.

Hendrik de IIIde en IVde, Koningen van Vrankryk, te gelyk begraaven.

Zo dra de Koning dood was, en de hervormde Hugenooten in grote vrees stonden van op het lyf geloopen te werden, is hun van de Koningin en Staat alle bescherming toegezegd, welke hun beloofd was, als wier getrouwheid tot de Kroon haar altyd van haaren Koning zonderling was aangepreezen, dat die den staat des Ryks na zynen dood zouden in eevenwigt, alle oproerige in toom houden, en een toevlugt voor zyn Huis zyn: deeze toezegging

Het verdrag van vrye oeffening van Godsdienst werd den Hervormden te Parys gehouden en bevestigd.

1610. ging hebben de Hervormde, die te Parys zeer veele waren, geloofd, en 's anderendaagsch, zynde 's Zondags, hunne gewoone preediking buiten de Stad in alle stilte en goede orde gehouden.

Ondervraaging en bekentenis van den Moordenaar Ravaillack.

De Moordenaar, gevangen en ondervraagd zynde, bekende de zaak stout, en dat zyn naam was François Ravaillack, gebooren van Angolesme, omtrend 33 Jaaren oud; hy was eerst Procureur te Parys geweest en nu een arm Schoolmeester, tot deezen moord bewoogen door zeekere ontdekkingen en gezigten, en het leezen van het boek des Spaanschen Jesuiets Mariana, met wiens bewyzen en grond-reegelen hy zig wist te behelpen, en verder door de sermoenen van den voorgaanden Vasten, daar uit hy beweerde de noodzaaklykheid, om den Koning te dooden, om dat hy, zo men zeide, den Paus Oorlog wilde aandoen, en dat was God te beoorlogen, om dat de Paus God en God de Paus was: op de vraag, of het geoorlofd was Tyrannen te dooden, wist hy alle de bewyzen en onderscheidingen, daar uit te merken was, dat hy in dit stuk byzondere onderregtingen moest gehad hebben, want hy in andere stukken der Godgeleerdheid gansch geen verstand had: hy beroemde zig nog in zyne daad, en, alzo die volbragt was, was hy bereid te sterven; hy zeide, dat hy zederd Paasschen wel vyfmalen was uitgegaan, om zyn stuk uit te voeren, en had meermalen gebiegd aan de Jesuieten en andere, en hen bedekt over zyn stuk ondervraagd; maar bleef daar by, dat hy door niemand byzonder aangezet was; dog werd meermalen veranderlyk en onstandvastig in zyn antwoord bevonden, beide in 't pynigen en daar buiten; meest had hem bewoogen, dat hy hoorde zeggen onder het Krygs-Volk, dat de Koning den Paus wilde beoorlogen: zomtyds weende hy, als of het hem zeer leet was, en bad de Koningin en haare Kinderen om vergifnis; al was de daad kwaad, zyne meening strekte ten goede, hy hoopte, dat God, die barmhartig

hartig is, het hem zou vergeven, biddende Maria, 1610.
Gods Moeder, de Heiligen, Petrus, Paulus, Franciscus, en alle andere, zyne Voorspraaken te zyn, en dergelyke.

Alzo zy niets anders byzonder van hem konden verneemen, is hy hier op, den 27sten, door het Raads-Hof verweezen, om op een schavot in de plaats Greve zyne hand afgebrand, in zyn vleesch met gloejende tangen geneepen, gesmolte loot, koo-kende oly, pik, enz. in de wonden gegooten, dan met vier Paerden van een getrokken, en zyn lig-baam tot stof verbrand en in den wind gestrooid te werden; dat het huis te Angolesme, daar in hy gebooren was, afgebrooken en niet meer opgetimmerd, zyne Ouders, op hals-straf, gebannen zouden werden, en zyne Zuster, Broeders, Ooms en Vrienden mogten den naam van Ravaillack niet meer voeren, maar moesten dien veranderen: daar na werd hy nog eens gepynigd en ondervraagd over zyne Medepligters, maar hy bleef by het voorgaande. Hier na werd hy met veel moeite naar de plaats la Greve gevoerd; dog het is onmooglyk het weenen, kermen, vloeken en tieren des Volks te beschryven: de Officiers hadden genoeg te doen met den Verweezen voor het Volk te beschermen, zommige wilden hem levendig met de tanden verscheuren: hy had twee Biegt-Vaders by hem, die hem telkens vermaanden zyne Aanzetters te noemen, en dergelyke; hy bad zelfs den Koning, de Koningin en de gansche Waereld het hem te vergeven, en bleef by zyne bekentenis: toen men zynen arm met het mes verbrandde, en telkens, als men hem met gloejende tangen neep, riep hy jammerlyk, Jesus Maria! voor al, als men gesmolte loot, oly, pik, enz. brandende in de geneepe wonden goot, en telkens werd hem na zyne bekentenis gevraagd: de Griffier belastte naar gewoonte aan de Priesters, men zou bidden en het vaar wel zingen; dog begonnen hebbende, murmureerde en riep het Volk zeer ver-

Vonnis van Ravaillack.

Wreede dood van 's Konings Moordenaar, den 27 May.

1610 ward, men behoorde voor hem niet te bidden: hy, weder gevraagd zynde, antwoordde als te vooren. Daar na spande de Beul de Paerden aan armen en beenen, en die trokken wel een half uur lang, en telkens werd hy gevraagd als te vooren; des het Volk volhardde te roepen, wegens de grote droefheid over 's Konings dood, en veele sloegen de handen aan de koorden en holpen trekken; zelfs een Edelman, die te Paerd by het schavot stond, een der Paerden van het trekken vermoeid ziende, zat af en spande het zyne daar in: als eindlyk de Paerden een groot uur getrokken hadden, gaf Ravaillack den geest, en als de Beul het lighaam in vieren gedeeld had, is het gemeene Volk met swaerden, messen en stokken op deeze deelen gevallen, ontweldigde die zeer vuurig uit 's Beuls handen, en sleepte ze gins en herwaards, zelfs buiten de Stad, veele zig gelukkig agtende een stuk van het lighaam of van eenen darm te mogen hebben, om daar aan hun leet te wreeken; eenige stukken werden in de omliggende Dorpen gesleept, en eindlyk in verscheide plaatzen verbrand.

Het boek van Mariana door de Sorbonna van Parys onderzogt en veroordeeld.

Ten zelven daage der uitvoering van de straf deed de Sorbonna onderzoeken het boek des Jesuiets Mariana, door het welke deeze Moordenaar bewoogen was den Koning om te brengen, om te besluiten, of dat boek kon geduld werden, of niet; en na rype overweeging hebben zy het, den 4[den] van Zomermaand, afgekeurd en voor kettersch en scheurmaakend verklaard, behelzende verscheide voorstellen tegen het H: Roomsche Geloof, en daarom niet te kunnen geduld werden, daar op, wegens het Raads-Hof, de volgende aanslag gevolgd is.

Is gezien by het Hof, de grote Kaamer van Tournelles, en van het gebod, het besluit van de hooge School der Godgeleerdheid, verzaameld den 4[den] van Zomermaand, en hebben, tot vernieuwing der Leeraars afkeuring van dezelve hooge School, gedaan in 't Jaar 1413, bevestigd door de H: Verga-

de-

dering van Constans, in 't Jaar 1415, besloten, dat het eene Godlooze kettery is staande te houden, dat het geoorlofd zou zyn aan iemand of eenen Vreemden, onder wat dekzel of om wat oorzaak het mogt zyn, de hand te slaan aan gezalfde of heilige Persoonen van Koningen of oppermagtige Princen; ook noopens het boek van Johanna Mariana, genoemd *de Regis institutione*, te Mentz en op andere Plaatzen gedrukt, behelzende veele lasteringen en gruwelen tegen wyle Koning Hendrik den III^den^, hooger gedagtenis, de Persoonen en Staten der Koningen en oppermagtige Princen, en andere voorstellen tegen de voorsz. besluiten: des heeft het Hof gelasd, dat de voorsz. besluiten vernieuwd, aangeteekend en jaarlyksch den 4^den^ van Zomermaand geleezen en afgekondigd zullen werden, enz. ook in de buurt-kerken, enz. gelastende verder, dat Mariana's boek zal verbrand werden door den Uitvoerder van het hooge Geregt, voor de groote Kerk van Parys; verbiedende alle Persoonen, van wat rang of staat zy zyn, op straf van misdaad der gekwetste Majesteit, eenige boeken of schriften, strydende tegen deezen aanslag, te schryven of doen drukken, enz. Gedaan in 't Hof, den 8sten van Zomermaand, des Jaars 1610. Deeze aanslag werd dus oopentlyk door den Beul uitgevoerd en het boek verbrand. 1610.

Aanslag van het Raads-Hof, tegen het boek van Mariana, bevestigende hunne besluiten en de Vergadering van Constans.

Dit besluit en verbranden van Mariana's boek stopten den mond des Volks en der Predikanten tegen de Jesuieten niet: des Vader Cotton, den 12^den^ van Hooimaand, ter verantwoording der Jesuieten, eenen brief aan de Koningin in druk uitgaf, dat zy Mariana's boek niet pryzen; hy noemde eenige Jesuieten, die het besluit der Vergadering van Constans preezen, hoewel eenige met uitzondering: hy zeide ook, men moest geene geheele Gemeenschap om eenen Persoon beschuldigen, enz.

Vader Cotton verantwoord de Jesuieten.

Veele waren beleedigd, dat men Mariana in Spanje niet strafte, nog zyn boek te Romen verbooden was: het besluit der Vergadering sprak alleen van

1610. Tyrannen zonder onderscheid, die Ketters zyn of dezelve begunstigen, en nu werd bedekt uitgezonderd, schoon niet genoemd, dat het geoorlofd zou zyn Princen, Tyrannen, Ketters, derzelver Begunstigers, of gebanne Ketters te dooden; gelyk het ook de Engelsche Eedelen, die voor eenige Jaaren het gansche Raads-Hof met buskruid wilden opblaazen, schynen verstaan te hebben, als ook deeze Ravaillack.

Men diend de oorzaak van deezen aanslag der Sorbonna te Parys in 't Jaar 1413. en van het besluit der Vergadering van Constans, in 't Jaar 1415. te weeten, zynde, dat Hertog Jan van Bourgognien in 't Jaar 1408 te Parys had doen vermoorden den Hertog van Orleans, 's Konings Broeder, een zeer jong Heer, dien hy, om zynen moord te verontschuldigen, deed beschuldigen van 's Konings Zoonen omgebragt en na 's Konings leeven gestaan te hebben, om zelfs Koning te werden, gelyk toen door den berugten Françiskaner Leeraar, Johan Petit, gedagt en alom oopentlyk beweerd werd, dat het niet alleen geoorlofd, maar ook behoorlyk, was Tyrannen te dooden, zonder beschryving, wie eigentlyk Tyrannen waren, en of zulks ook deeze Hertog van Orleans was. Om dit te beeter te verstaan mag de Leezer zoeken naar het Fransch boekje Anti-Cotton en het antwoord daar op, en meer andere; die met verstand leezende, zal hy beeter kunnen oordeelen, van waar het moorden der twee laatste Koningen in Vrankryk herkomstig is.

Gedaante, kloekheid, en deugden van Hendrik den Groten, Koning van Vrankryk.

Eer wy hier van scheiden, zullen wy kort vermelden, wat van des laatsten Konings Persoon werd gezegd, dat hy middelmaatig van lengte en welgemaakt van Persoon was; hy storf, 57 Jaaren oud, grys van hair en baard, van aanzigt zagt en eerwaerdig, de neus getrokken, de oogen wyd, het voorhoofd hoog, van verwe bloozig naar zynen ouderdom: hy was deugdzaam en kloekmoedig, zynde gebleeken in drie grote veld-slagen, door hem ge-

gewonnen, vyfendertig ontmoetingen van legers, wel honderd veertig scharmutzelingen, en 't beleggen van wel driehonderd Steden en Sterkten; de Hertog van Parma noemde hem den vliegenden Arend: zyne zagtzinnigheid is onbeschryflyk en onvergelyklyk, dat die van het Verbond en de Schryvers van laster-schriften, enz. ondervonden hebben: hy was godsdienstig, maar niet bygeloovig, kerkpligtig nog schynheilig, maar oopenhartig: hy overtrof zyne Voorzaten in mildheid, jaarlyksch wel dertigmaal honderdduizend guldens aan vrye giften uitgevende: men schryfd, dat hy in 18 Jaaren van zyne Regeering wel veertig millioenen vergaderd en alle zyne schulden betaald heeft: hy was boven dien zeer heerlyk en pragtig in vyf timmeragien, als eene gallery, om het Hof Louvre aan Tuilleries te hegten, eene nieuwe brug, het Perk Rojal, het gebouw van S^t. Germain en van Fontain bel-eau, met andere Gasthuizen: kort om zyne wysheid, voorzigtigheid en grootmoedigheid vind men alom in verscheide boeken geschreeven: hy was zeer geneegen tot liefde voor Vrouwen, en liet veertien Kinderen na, drie egte Zoonen en drie egte Dogters, en agt onegte Zoonen en Dogters; van de egte was de oudste Louys, tegenwoordige Koning, gebooren 's nagts den 27sten van Herfstmaand, des Jaars 1601; de Hertog van Orleans den 16^den van Grasmaand, des Jaars 1607; en de Hertog van Anjou den 25sten van Grasmaand, des Jaars 1608: de Dogters Elisabeth en Christiene waren ouder, dan de Hertog van Orleans, maar de derde jonger: men schryfd, dat deeze Koning zo bemind, beklaagd en beweend is, dat veele, uit enkele droefheid en verslagenheid, schielyk gestorven zyn. 1610.

's Konings nagelate Kinderen.

Wy hebben in 't voorgaande boek gezegd, dat de Prins van Conde, eerste Prins van den bloede, met zyne Huisvrouw uit Vrankryk gevlugt was naar Brussel, en van daar naar Milanen, die nu, door syne Moeder van 's Konings dood berigt zynde, aan

1610. de Koningin geschreeven had, dat hy haare brieven en beveelen verwagtte, welke hem belastte in Vrankryk te keeren: daarom hy te Brussel by zyne Huisvrouw kwam, en te Mariemont de Aards-Hertogen begroetende en afscheid neemende, werd hy met twee Paerden beschonken, gelyk ook de Princes beschonken werd, welke daar was met haare Zuster, de Gravin van Auvergne, welke den Prince zou volgen: dus is de Prins, vergezeld met zynen Swaager, den Prince van Orange, naar Parys getrokken, daar hem, den 15den van Hooimaand, alle de Heeren van het Hof met grote eer kwamen tegenryden. De Koningin vereerde hem met het Palleis van Gondi en grote jaar-wedden, en naderhand met het Gouvernement van Guienne; maar zy behield de aan haar opgedraage Regeering met den ouden Raad, daar nogtans veele meenden, dat haar maar de regeering over 's Konings Persoon toekwam.

De Prins van Conde keerd weder in Vrankryk.

Terwyl dit alles in Vrankryk geschiedde, was de doorlugtige Thomaso Contarini, Gezant van Venetiën, die gezegd was, dat gezonden zou werden, in de vereenigde Landen aangekomen, welke, in Bloeimaand, te Dusseldorp de Vorsten, over de zaken van Gulik en Kleef vergaderd, begroette, en van daar in 's Hage kwam, daar hy van Prince Maurits en andere Graven werd tegengereeden en heerlyk ingehaald, die hem bragten in zyn verblyf op het huis van Egmont; hy had den 11den van Bloeimaand en meermalen plegtig gehoor in de Vergadering der Heeren Staten Generaal, daar zyn handel meest bestond in pligts-pleegingen; zyn geloofs-brief was van den 6den van Lentemaand; hy is heerlyk behandeld, vereerd en vriendlyk gescheiden.

De Veneetiaansche Gezant in de vereenigde Landen aangekomen, in May.

De Staten der vereenigde Landen den dood des Konings van Vrankryk verstaan hebbende, zonden terstond den Heere Cornelis van der Mylen en andere derwaards, om behoorlyke beklaaging en geluk-wenschingen te doen, gelyk ook de Vorsten van Bran-

De vereenigde Landen, en de Vorsten zenden om de hulp naar Vrankryk.

Brandenburg en Nieuburgh, om te zamen te verzoeken, dat de beloofde hulp tot het beleg van Gulik gezonden mogt werden; dus ook zond de Koning van Groot Brittagne zynen Gezant, den Ridder Edmoutz, om die hulp te vorderen: daar na werd de Baron van Wotton nog zeer ſtaatlyk uit Engeland gezonden, om de oude verbonden tusſchen de beide Ryken met den nieuwen Koning te bevestigen, tot welk einde weder de Maarſchalk de Lavardin uit Vrankryk naar Engeland gezonden werd. 1610.

De Aards-Hertog zond ook den Grave van Busquoy zeer ſtaatlyk naar Vrankryk, daar by ontfangen werd door den Konſtabel van Montmorençy, om de gewoone beklaagingen en gelukwenſchingen te doen, en de onderlinge verbonden met den nieuwen Koning te bevestigen; gelyk ook uit Spanje, tot dezelve pligts-pleegingen, de Hertog van Feria gezonden werd: ook onder andere 's Paus Boode, die gelasd was te ontraaden en af te brengen, dat geene hulp aan de vorderende Vorſten van verſchillenden Godsdienst mogt gezonden werden, van 's Paus wege met dreigende woorden zeggende, dat die byſtand tot nadeel van den Roomſchen Godsdienst was, enz. maar de Koningin antwoordde, dat zy de Bondgenooten der Kroon van Vrankryk niet mogt laten vaaren, naar het bevel, dat zy van den Koning, hooger gedagtenis, ontfangen had: dit ook aan de vorderende Vorſten van Gulik, Kleef, enz. en de vereenigde Landen toegezegd hebbende, heeft zy den Maarſchalk de la Chaſtre belasd deezen post op zig te neemen, met het Volk en gereedſchap, door wyle den Koning daar toe vervaerdigd.

Verſcheide bezendingen naar Vrankryk.

Wy keeren weder tot de zaak van Gulik, Kleef, enz. Binnen Gulik had bevel de Maarſchalk, Jongheer Johan van Ruyſchenborgh, een 's Lands Onderzaat, welke meer dan tweeduizend Krygs-Knegten in had; maar gehoord hebbende, dat Leopolds Volk,

1610. Volk, den 1sten van Bloeimaand, door den Vorst van Anhalt geslagen en hy zelfs naar Duitschland vertrokken was, daar zyne zaken ook niet wel gelukten, deed hy verdrag verzoeken, om de Stad op reedlyke voorwaarden over te geven, als, dat men hem alom zyne goederen zou laten volgen, zyn Volk voor 2 Maanden betaalen, en hem 14 Daagen tyd geven, om daar over 's Keizers gevoelen te hebben: desgelyks had Leopold ook laten hooren; maar op de tyding van den dood des Konings van Vrankryk, werd daar van niet meer gerept.

's Keizers opdragt der Hertogdommen van Gulik aan het Huis van Saxen, op zeekere voorwaarden.

Het Huis van Saxen verzogt by den Keizer nog zeer sterk om zyne vorderingen op het Hertogdom van Gulik, enz. des hem eindlyk de Keizer, om hem eenig genoegen te geven, den 7den van Hooimaand dat Huis heeft beleend, en toegeweezen alle het regt, dat zy konden bewyzen in 't Land van Gulik, enz. beeter en meer te hebben, dan de Vorsten van Brandenburg en Nieuburgh, en te staan tot 's Keizers bepaalend vonnis; dat zy geene verandering zouden maaken in de oeffening van den Roomschen Godsdienst; dat zy den Mark-Graaf van Burgou en Hertog van Nevers in hunne vorderingen zouden bevredigen en genoegen geven, de verschoote penningen, door den Keizer en Aards-Hertog Leopold in deezen Oorlog verstrekt, of nog te verstrekken, wedergeven, en dat Leopold over de Geestlyke goederen mogt schikken, en dergelyke: dog hier over is Saxen met de Vorsten over een gekomen, gelyk wy naderhand verhaalen zullen.

De Vorsten van Brandenburg en Nieuburgh vorderden den ganschen Zomer, met den Vorst van Anhalt, het beleg van Gulik; maar daar over vielen allerhande swaarigheden en uitstellen, meest door den dood des Konings van Vrankryk, hoewel de Koningin wilde volbragt hebben het geene hun de Koning beloofd had, dat den Maarschalk de la Chastre belasd was; maar de Vorsten vreesden zulken groten yver tot hun voordeel niet te vinden, als

als zy in den Koning gehoopt hadden, zo dat allerhande agterdogt ontstond, vreezende, dat verschei- 1610.
den beleid verwarring mogt veroorzaken, gelyk onder de Duitsche hulp voor Rees, in 't Jaar 1599, geschiedde: want noopens de hulp der vereenigde Landen werd daar alle swaarigheid gemaakt in die Landen van zo veel Krygs-Volk te gelyk te ontblooten, daar de Aards-Hertog ergens, onder den Marquies Spinola, met zyne grote benden de Landen een voordeel mogt afzien, voor al, zo onder hen, der Vorsten Volk, en de Fransche eenige oneenigheid rees, of hun te zamen een ongeluk overkwam, dat door hunne Vyanden mogt gebrouwen werden, en dergelyke, zo dat het scheen, was men in die zaak zo diep niet getreeden geweest, 'er zouden, door dit toeval, wel andere gedagten gevallen zyn; want daar was te dugten, dat elk, die holp, hunne gemagtigde Overstten juiste onderregtingen zou geven, daar door in 't beleid verwarring en misverstand te vreezen was, dat dan ten laatsten de Vorsten tot wanhoop mogt brengen.

Swaarigheid in de vereenigde Landen, in alle hun Krygs-Volk uit de Landen te zenden.

Hierom hebben eindlyk de Vorsten Prince Maurits doen verzoeken zelfs by de zaak te komen, en door zyne tegenwoordigheid alles in orde te houden, welke, om voorsz. inzigten, na rypen raad, voorgenoomen heeft zelfs daar voor te gaan, om altyd de pan by den steel te houden, gelyk het spreekwoord zegd, op alles het oog te houden, wangunsten te weeren, en dus de zaken met goed beleid tot een goed einde te brengen, inzonderheid, om te beletten en toe te zien, dat het Volk der vereenigde Landen geen groot verlies leed door voor by zien of anderzins, niet tegenstaande het besluit der Staten Generaal medebragt, dat hy beeter zou doen in 't Land te blyven. In 't begin van Hooimaand beschreef hy zyn Volk op te trekken, alom aan alle Zoetelaars verkondigende een vry leger, dat by Schenkenschans verzamelen zou: hy deed ook dertig stukken Geschut derwaards voeren, onder

Prins Maurits besluit het beleg van Gulik aan te neemen.

1610. der den Heere Generaal van Kessel, Gouverneur van Geertruydenberg, vertrekkende zelfs den 11den uit 's Hage, om zyn Volk by Schenkenschans te monsteren, dat, te zamen met de Fransche van Chastillon en Bethune, en de Engelsche onder den Generaal Cicil, sterk bevonden werd honderd zesendertig Vaandelen te voet en agtendertig Kornetten te paerd, alle kloek en fraai Volk, wel geschikt, en die van de lyf-wagten nieuw gekleed, maakende te zamen schoone grote benden.

Uit Holland trekken 136 Vaandelen te voet en 38 Kornetten te paerd naar Gulik.

Den 16den vertrok hy met het leger van Schenkenschans en kwam te Bedber, den 17den te Marienboom, den 18den aan Vorstenbergh boven Santen, daar hy 4 Daagen bleef, om intusschen zyn Geschut en Krygs-tuig de Rivier op of buiten om te brengen voor by Rhynberk; maar de Gouverneur Fuëntes heeft, de Aards-Hertog te vooren verklaard hebbende zig in deezen Oorlog onzydig te willen houden, den Vorst van Anhalt en Prince Maurits beleefd allen vryen togt langs den Rhyn aangeboden en zelfs hen in 't leger komen begroeten, met veele Eedelen, Oversten en Spanjaarden, en booden ook aan, dat het leger vry mogt trekken door de Voogdy van Gelder over het bezaaide land, daar toe zy eenen weg maakten door het koornland, om tien Mannen nevens elkanderen te trekken.

Dus zyn de Hollandsche scheepen met Geschut en Krygs-tuig den Rhyn op voorby Rhynberk gevaaren, terwyl de Gouverneur, met andere Kapiteins, in den Aaker des Vorsts van Anhalt vergast werd. Prins Maurits kwam den 22sten van boven Santen legeren aan het Klooster te Kamp boven Rhynberk, het leger aan de Heide in slag-orde doende brengen en dus een end wegs trekken, en trok den 23sten door den voorsz. gemaakten weg in de Voogdy, zonder eenige schaade te doen, of eene garve gemaaid koorn aan te raaken, door de goede tugt, en kwam legeren by Kempen: den 24sten trok hy door Wylig, en kwam te Kerk, en den 25sten

te

te Nuys legeren, daar de Vorsten van Brandenburg en Nieuburgh het leger kwamen bezigtigen en Prince Maurits begroeten; hy bleef daar tot den 27sten, terwyl het Geschut, Krygs-tuig en leestogt te Dusseldorp ontlaaden werd: hy reed den 26sten zelfs naar Dusseldorp by de Vorsten, welke hem kwamen ontmoeten. De Heeren Staten hadden de Jongheeren Hendrik van Brienen de Alste en Johan Berck, Ridder, gemagtigd, om als Gezanten van het Land by de Vorsten te zyn, nevens de Heeren Boysyse en Rudolph Winwode, Gezanten van Vrankryk en Engeland, om op alles te helpen besluiten, welke daar ook by Prince Maurits verscheenen. Den 27sten trok hy met het leger verder en kwam te Geestdorp legeren, daar 's avonds tusschen 4 en 5 uuren het vuur kwam in omtrend 16000 ponden kruid, zonder dat men weet, hoe; eenige vermoedden, dat het geschiedde door Tabak-Rookers: het sprong tweemalen, beschaadigende wel vyftig waagens daar omtrend; veele, gelaaden met schuppen, spaaden en lonten werden gansch weg, en wel vyfentwintig Voerlieden en zestien Paerden dood geslagen. Den 28sten kwam hy met het leger te Mersch aan de Crapoel, daar de Vorst van Anhalt onder weg by hem kwam met drie Kornetten fraaje Ruiters, zyn overig Volk te Tiers en Hamburg zynde. 1610.

16000 ponden kruid, gaande naar het beleg van Gulik, by ongeluk verbrand.

Hy legerde den 29sten tusschen Mersch en Gulik, digt by de Stad, welke hy berende en besloot, stellende alle de wyken van het leger, en begon nog dien avond loop-graven te maaken, nog niet by hem hebbende, dan zyne benden, en die van den Vorst van Anhalt, welke niet boven vierduizend te voet en te paerd waren, de Maarschalk de la Chastre nog met zyne Franschen by Trier liggende, welke niet verder wilden trekken, voor dat zy meer verzeekerdheid en geleide hadden, dat men hun niet geven kon, zonder het leger in gevaar te brengen: men zond hem den Grave van Solms met zes Vaanen Ruiters tot over de Moezel tegen, ook eenige

Gulik beleger'd, den 29 July.

Fran-

1610. Fransche Kapiteins, maar dit dagt hun niet genoeg; want de Fransche byzonder wangunstig waren, om dat men het beleg had aangevangen, zonder naar hen te wagten, daarom zy verzogten hun tot aan de Moezel vyftienhonderd Mannen te paerd en vyfduizend te voet tegen te zenden; dog Prins Maurits wilde zo veel Volk van zyn leger niet verminderen, te meer, dewyl van nergens gevaar voor handen was.

Wangunst onder de Fransche over het beleg van Gulik, en zy verzoeken geleide.

Geduurende dit geschil benaerstigde en vorderde Prins Maurits zyne loop-graven zeer, om tyd te winnen; die van de Stad, boven tweeduizend sterk, deeden dapper hun best in zig te weeren, hunne werken buiten het Kasteel zeer sterk beschermende, op welke Prins Maurits meest aandrong; het Kasteel was zeer sterk met vier grote Bolwerken. Ondertusschen werd ontdekt, dat de la Chastre gelast zou zyn de Stad Gulik in zyne handen te doen overgeven, dat de vorderende Vorsten zeer verdagt was; des ook Prins Maurits de loop-graven te meer deed vorderen, om de eer van de zaak te hebben, doende nogtans zeer aan de Fransche zenden, om te komen, dewyl men van nergens eenig gevaar vernam, de Marquies zig stil op zynen tegenweer houdende, ja Prins Maurits beloofde hem met het gansche leger te gemoet te komen, indien Spinola met des Aards-Hertogs Volk iet tegen hem wilde voorneemen, dat den Maarschalk deed besluiten.

Den 9^den van Oogstmaand nam Prins Maurits eene halve Maan der buitenwerken voor Gulik in, en deed den 14^den eenen aanval op de halve Maan, welke voor de Poort en Brug, die afgebrooken was, lag; maar zyn Volk werd dapper afgeslagen: 's nagts dit hervattende, kreegen zy die in zonder merklyk verlies. Den 15^den deed hy op de twee halve Maanen, liggende buiten de Gragten, tegen over de twee hoeken der twee Bolwerken, aanvallen, om dus zyn Geschut voor de twee hoeken te planten, en de twee Stormkatten agter de Bolwerken te doorbooren, gevende de Engelsche den last om het

eene,

beene, en de Fransche om het andere te bespringen: 1610.
de Engelsche naamen en hielden de hunne in, maar de Fransche werden afgeslagen; dog 's nagts het her vattende, kreegen en hielden zy die ook in, daar door die van Gulik zig ontbloot vonden van alle Buitenwerken: des Prins Maurits drie nieuwe schietschansſen deed maaken, twee om de voorn: Stormkatten te doorbooren, en de derde tusschen beide zeer groot, om bres en allen tegenweer weg te schieten: hy deed ook het hout-werk gereed maaken, om in haast door de Gragten, die droog waren, bedekte galleryen te maaken, om aan de Wallen te komen, en dus, door meineeren, graaven en bres-schieten, meester van de Plaats te werden, daar aan eenige daagen zeer werd gearbeid.

Gulik door Prins Maurits van alle Buitenwerken ontbloot.

Terwyl men dit beleg dus vorderde, zag de Maarschalk de la Chastre, dat men vast bleef staan, om hem geen meer geleide, dan nog vyf Vaanen Ruiters boven de zes, te vooren met den Grave van Solms gezonden, te zenden, en merkte, dat Prins Maurits voordeel op de Stad begon te krygen; des hy besloot verder te trekken.

Intusschen hadden de Vorsten aan den Raad der Stad Keulen gezonden, verzoekende, dat het Fransche leger, dat in aantogt was, om by hun leger in die oorden te komen, op de omliggende Dorpen mogt komen legeren en de Stad daar toe noodige voeragie, voorraad, Gasthuizen, enz. wilde bezorgen; klaagende verder, dat hun vreemd dagt, dat de eerbaare Raad van Keulen zo veel Volk aannam, daar zy geenen Vyand hadden, ten ware zy de Vorsten daar voor hielden; daar uit zy opmaakten, dat zy goeden voorraad van geld moesten hebben; des verzogten zy hun, op goede borgtogt, vyftigduizend daalders te leenen, zy zouden in dank, met de jaarrent daar van, betaald werden: ook verzogten zy, alzo zy in hunne Landen oeffening der beide Godsdiensten toelieten, dat de Hervormde dat ook in de Stad Keulen mogten genieten.

Verzoek der Vorsten aan de Stad Keulen voor Gulik.

1610. Hier op kreegen zy een antwoord, 1. dat de Stad buiten geene Dorpen, maar wel eenige Huisjes, had, daar geene Soldaaten geherbergd konden werden; 2. dat hunne toerusting was tot hunnen tegenweer, verzeekering, enz. 3. geld hadden zy niet, dan der Burgers goedwillige schatting; eindlyk zeiden zy, dat zy in hunne Stad geene andere oeffening van Godsdienst konden toelaaten, dan den Roomschen, nadien de Godsdiensts-Vrede des Ryks medebragt, dat geene Stad gehouden was eenen Godsdienst, strydig met dien van hunne Stad, toe te laten.

Antwoord van die van Keulen.

Aankomst der Fransche voor Gulik, den 18 Augustus, en beschryving van hunne Sterkte.

Eindlyk is de Maarschalk de la Chastre, van alles wel berigt, met zyne Franschen over de Moezel getrokken en naar het leger voor Gulik gekomen, daar hy met zyne benden aankwam den 18den van Oogstmaand, en bragt die den 19den in slag-orde, welke de Vorsten en Prins Maurits kwamen bezigtigen: de Fransche Ruiters waren fraaje Mannen, wel te Paerd uitgedost, en veele met vergulde wapenen; maar de Nederlandsche waren meer gelaaden met yzer en staal. De Vaanen waren van veele Heeren; als 's Konings halve bende van Ordonnantie, beleid door den Heere van Vitry; 's Konings Vaan ligte Paerden; de Vaanen van Orleans, Anjou, Nevers Vendosme, den Chevalier van Vendosme, en den Marquies van Vernevil, zes Vaanen ligtgewapende Ruiters en veel Aadel. Het Voet-Volk was reedlyk wel gewapend, dog niet zo swaar, als de Nederlanders, zynde de Regimenten van Navarre, Balagny en Vaulbecourt, te zamen zesentwintig Vaandelen, elk van tweehonderd Mannen; het Regiment Switschers van den Kollonel Gallatyn was van elf Vaandelen, elk van driehonderd Mannen, dog zy waren maar half gewapend, de overige maar drooge Pieken zynde.

Daar na vertoonde Prins Maurits den Maarschalk alle zyne agtendertig Vaanen Ruiters in slag-orde met hunne volle wapens; dog hy en de Fransche Heeren zaagen die met veel verwondering aan, be-

kennende, dat zy beeter gewapend waren, dan de hunne: dus in 't leger gekomen zynde, scheen de Maarschalk alle voorgaande wangunst geheel verlaten te hebben, Prince Maurits grote eer bewyzende, met oope verklaaring, dat niemands bevel, dan het zyne, zou gevolgd werden, enz. 1614

Prins Maurits alles gereed gemaakt hebbende, dat tot de voorsz. galleryen noodig was, heeft dapper op de Stormkatten doen schieten, om die te doorbooren, ook op de verweeringen van den Wal; en den 25sten op twee plaatzen den buiten-muur der Gragt doen doorbreeken, om dus door de Gragt aan den Wal te komen, dat zy, onder behulp van het schieten, zo wel deeden, dat zy den 26sten, 's nagts, zonder merklyk belet van binnen, twee galleryen aan het Bolwerk opregtten en doorbragten, daar door men bedekt kon komen tot aan denzelfs Wal, welken zy vonden van grauwen arduinsteen gemetzeld; des terstond de Meineerders en Graavers daar aan begonnen te werken, om die steenen uit te breeken en in 't Bolwerk te mogen meineeren: intusschen deed Prins Maurits den 27sten de Stad opeischen, welke ten antwoord gaf, dat zy 3 Daagen uitstel en stilstand van werken verzogten, om zig te beraaden; dog Prins Maurits deed de meinen dapper vorderen, zo dat zy den 28sten door de grauwe steenen kwamen, en daar agter vonden zy grote bak-steenen of Moppen, welke beeter te breeken en uit te neemen waren, en den 29sten kwamen zy door alle het steen-werk tot in de aarde, daar in zy toen beeter begonnen te meineeren en te komen, en dien zelven dag werd sterk op de Stormkatten en verweeringen van het Kasteel geschooten, gelyk ook den 30sten. die van binnen werden het meineeren gewaar, des zy ten zelven daage, zynde Maandag, eene mein, welke zy gemaakt hadden, deeden springen, en sloegen daar mede vier of vyf Meineerders van Prince Maurits dood; daarom hy ook eene mein deed aansteeken en springen,

Galleryen door galleryen en meinen gedwongen.

Gulik opgeeischt.

1619. welke eenige steenen uitsloeg, een gat maakte en binnen schaade deed.

Hier na bestond men weder met de meinen te beginnen; op den laatsten der Maand werd Prins Maurits gewaar, dat die van de Stad tegen hem aan meineerden, des hy, vreezende voorgekomen te werden, in haast zyne mein deed stoppen, twee tonnen kruid daar in leggen en die springen, en kwam dus die van binnen voor, die beezig waren, om hunne mein, daar in zy drie tonnen kruid gebragt hadden, te stoppen; deeze mein, springende, deed grote werking, ontsteekende die van binnen, en dus sloegen zy op elkanderen, doende veel schaade onder die van binnen, en maakten een zeer groot gat in den Wal, daar door die van binnen zeer begonnen te vreezen, te meer, alzo zy merkten, dat men nog andere meinen gereed had: des zy ten zelven daage 's namiddags eenen Trommelslager uitzonden, om verlof te verzoeken, dat des Gouverneurs Huisvrouw den Maarschalk de la Chastre mogt komen spreeken: maar Prins Maurits, daar omtrend zynde, zeide, dat 'er de Vorsten zelfs voor waren, en dat met niemand, dan met hen, te spreeken was; wilden zy de Plaats niet overgeven, dan behoefden zy niet te spreeken: daar op zonden zy 's avonds eenige Kapiteins uit met verscheide artykulen, by hen opgesteld, daar op zy de Plaats wilden overgeven, onder andere, het Geschut, Krygs-tuig, enz. uit te voeren; dog intusschen de Vorsten, de Prins van Anhalt, Prins Maurits en andere in de wyk van den Maarschalk de la Chastre vergaderd zynde, werden die artykulen afgeslagen en andere gesteld, op welke de Vorsten aanbooden het Guarnizoen te laten uittrekken, en daar mede werden zy in de Stad gezonden, met last zig daar op te beraaden, en 's anderendaagsch 's namiddags ten 4 uuren bescheid te zenden, zonder stilstand van werken: des Prins Maurits de mein dapper deed vorderen en eeven zeer op de verweeringen schieten; die van de Stad kwamen niet

Die van Gulik zenden, den laatsten Augustus, uit, om zig over te geven.

voor

voor 's avonds zeer laat uit met de onderteekende artykulen, een weinig veranderd noopens de bewaaring van des Maarschalks Rausschenburchs goed: Prins Maurits de artykulen ziende, vond daar in geene swaarigheid, maar zond ze aan de Vorsten, om te teekenen, zo die hun aanstonden, welke reeds te rust waren: dog zy teekenden die alle, met den Vorst van Anhalt, daar na la Chastre en Prins Maurits, en dus zyn zy, den 2den van Herfstmaand, uitgetrokken op deeze artykulen; 1610.

1. De Heeren Vorsten, aan wyle den onoverwinlyken Hendrik den Groten, Koning van Vrankryk en Navarre, beloofd hebbende, dat, in de Landen van Gulik, Kleef, Bergh en andere, toe behoorende aan en bezeeten door de voorn: Heeren Princen, in de oeffening van den Roomschen Godsdienst geene verandering gemaakt, maar die aan alle Persoonen in die Landen toegelaten zou werden, belooven zulks te doen onderhouden, en alle Geestlyke zullen bewaard werden by en gehandhaafd in hunne voorregten, vryheden en 't genot van hunne goederen, renten en inkomsten. Artykulen der overgift van Gulik, den 2 September.

2. De Gouverneur, Kapitains, Officiers en Soldaten van de Stad en het Kasteel zullen in handen der Heeren Princen van Brandenburg en Nieuburgh stellen de voorsz. Stad en het Kasteel, met het Geschut, Krygs-tuig, den leeftogt en andere Oorlogsgereedschappen, zonder iets te vervreemden of bederven, na het sluiten van het verdrag, eenige lonten, andere middelen, of vuur te leggen, om het kruid aan te steeken, op beding, dat dergelyks bevonden werdende het verdrag van geene waerde zal zyn.

3. Dat men op die voorwaarden den Gouverneur, Kapitains, Officieren en Soldaten toelaat uit te trekken met hunne wapens, Paerden en baggagie, werwaards het hun geliefd, hun honderd vyftig waagens zullende verleend werden, om hunne baggagie en Gekwetste te voeren.

1610. 4. Uit de Stad en het Kasteel gaande, zal hun toegestaan werden te trekken met slaande trommels, brandende lonten, koogels in den mond en vliegende Vaandels.

5. De Officiers van den Aards-Hertog Leopold en alle, zo Geestlyke als andere, van wat staat zy zyn, zullen vry met hen mogen vertrekken met hunne goederen en baggagie.

6. De Gouverneur zal laten in handen der geene, die gesteld zullen werden door de Heeren Princen, alle de papieren, tytels en andere bewyzen, zonder dat iet vervreemd of weggebragt zal mogen werden, door hem nog door anderen.

7. De Stads Overheid en Burgers zullen by hunne voorregten gehandhaafd werden, en vry mogen vertrekken met hunne goederen en baggagie, die willen.

8. Het verdrag geslooten zynde zullen eenige ingelaten werden, om, wegens de Princen, te ontfangen de voorsz. papieren, Geschut, Krygs-tuig, leeftogt en alle andere zaken, als boven.

9. Dat de Gouverneur het Guarnizoen van Bredenbent op dezelve voorwaarden, als die van Gulik, zal doen vertrekken.

10. De Gouverneur zal alle Gevange van dit leger overleeveren, mits elk hunne kosten betaalende, gelyk ook de Paerden, geduurende dit beleg genoomen.

11, De Gouverneur zal gesteld werden in 't bezit en gebruik van alle zyne goederen, zo als die tegenwoordig zyn, met alle voorregten en vryheden, daar toe behoorende: ook zal hy niet gemoeid nog onderzogt werden om zaken, geduurende deezen Oorlog geschied, mits binnen 3 Maanden eed van trouw en gehoorzaamheid aan de voorsz. Heeren Princen doende, gelyk de andere Eedellieden des Lands gedaan hebben.

12. Den Gouverneur, Kapitains en Soldaten, in de Stad en 't Slot van Gulik zynde, zal toegelaten

werden

werden te vertrekken werwaards hun welgevald, buiten de gehoorzaamheid van de Heeren Princen en de Heeren Staten Generaal der vereenigde Landen, en zullen daar 14 Daagen in alle zeekerheid mogen blyven, zonder door het Volk der voorn. Heeren Princen, en andere, tot hunnen bystand gekomen, besprongen of beschaadigd te werden, mits zy, nog andere, in 's Keizers dienst zynde, geene vyandlykheden, moedwil of onderdrukkingen doen tegen de Onderdanen en Landen der voorsz. Staten. 1610.

13. Dat zy gehouden zullen zyn twee Kapitains te geven, die in geizeling zullen blyven, tot dat de Paerden en wagens, welke hun verleend zullen werden, om hunne baggagie en Gekwetste te voeren, wedergekeerd zyn.

14. Het te vooren gezegde zal morgen, zynde Donderdag den 2den van Herfstmaand, des Jaars 1610, werden uitgevoerd.

Volgens dit verdrag is Rausschenburch, Maarschalk van Gulik, met omtrend vyftienhonderd Soldaten uitgetrokken: by de Vorsten komende, trad hy van het Paerd, groette hen, en nam, na eenige woorden, beleefd zyn afscheid, kuste zyne hand en gaf die den Maarschalk de la Chastre, en meende zulks ook te doen aan den Vorst Ernst van Brandenburg; maar die, gelyk ook de andere, hemstuurs aanziende, zeide tot hem, ga voort, daar is uwe weg, als spreekende tot hunnen Onderdaan; 's anderendaagsch werd het Kasteel van Bredenbent ook overgeleeverd. Het beleg had omtrend 5 Weeken geduurd, en daar mede is Leopolds Volk geheel uit het Land vertrokken, en de Vorsten zyn in 't volkoomen bezit gekomen, daar op dit volgende Jaartal gesteld werd; Uittogt des Guarnizoens van Gulik. Het Kasteel van Bredenbent ook overgeleeverd.

eXpVgnat IVLIae robVr VI MaVrItIVs DVX.

In dit beleg is wederzydsch veel Volk gebleeven; buiten de Vryheer van Sidnesky, Sergiant Major van het leger, een ervaare oud Kapitain, dien den 30den van Oogstmaand, rydende met den Vorst van Aan- Aanteekening.

1610. Anhalt en Sir Eduard Ciçil, Generaal der Engelsche, wat te na by de Stad, zyn been door een stuk grof Geschut aan stukken geschooten werd, en het Paerd van den Vorst bleef onder hem dood, maar hy nog Ciçil waren niet geraakt; Sidnesky storf den 13den, tot groot leetweezen en zeer beklaagd van Prince Maurits en veele Heeren, ook der Landen, welke hy lang getrouw gediend had: hy was een Man van grote ervaarenheid en naerstigheid in den Oorlog, zeer bekwaam, om een leger te regeeren, aan wien veel verlooren werd: daar bleef ook een Fransch Eedelman, Zoon van den Heere de la Forche, mede zeer beklaagd, zynde Kapitain in der Staten dienst.

Zo dra de Plaats over was, gaf men bevel tot het afwerpen der loopgraven en om de begraaving te flegten; ook ter herstelling der werken van het Kasteel, daar over tot Gouverneur, wegens de Vorsten, gesteld werd Kapitain Pithaen, die geweest was in Grave Ernst van Nassaus Regiment: in 't Kasteel werden twee Kompagniën van der Vorsten lyfwagt, en in de Stad vier Kompagniën Duitschers, twee van de betaaling der Vorsten en twee van de Bondgenooten te Hall, gelegd, en daar mede werden de Vorsten volkoomen in 't bezit gesteld. In deeze Plaats is eenig Krygs-tuig en Geschut, maar niet zo veel, als men meende, gevonden. Prins Maurits bleef daar eenige daagen met het leger liggen; maar de Maarschalk de la Chastre begon terstond op zyn wederkeeren naar Vrankryk te dringen, en zond naar Brussel aan den Aards-Hertog, om vryen doortogt door Lutzenburg naar Mazieres te hebben, dat hy beleefd verkreeg.

De Maarschalk de la Chastre verzoekt en verkrygd vryen doortogt, om door Lutzenburg naar Vrankryk te trekken.

Den 8sten van Herfstmaand deed Prins Maurits al zyn Nederlandsch Voet- en Paerde-Volk in slagorde stellen, om den Maarschalk te toonen, met de manier van Krygs-oeffeningen, doende die met een woord voor-, agterwaards en ter zyden, geslooten, ontslooten en anders, trekken, die dat zeer

Heerlyke monstering van Prince Maurits leger.

prees,

prees, en was verwonderd over derzelver orde, het fraai kloek Volk en derzelver goede en swaare wapenen: daar waren ook veele vreemde Heeren uit Duitschland en Vrankryk, veele van des Aards-Hertogs Heeren en Kapitainen, de Gouverneurs der Grens-Steden, als Fuëntes, Pompeo, Justiniano en andere Spanjaarden en Italianen. De Vorst van Anhalt had wel het hoogste beleid en bevel over dit leger; maar die Prince Maurits bewoogen hebbende, om te komen, en diens naerstigheid en ervaarenheid weetende en ziende, liet het gansche beleid op hem aankomen, daar in la Chastre ook genoegen had, en daar door wys alle afgunst geweerd werd. 1610.

Dit beleg was aanmerklyk, en voor de vereenigde Landen ongemeen roemrugtig, dat zy, onzeeker van des Aards-Hertogs voorneemen, zulk eene magt zo ver buiten hunne paalen dorsten zenden, genoegzaam hunne Vyanden, de Spanjaarden, den Aards-Hertog en den Keizer trotzeerende; want hunne magt was van honderd zesendertig Vaandelen Voet-Knegten, ten minsten veertienduizend Mannen uitmaakende, wel geschikt, en agtendertig Vaanen Ruiters, omtrend drieduizend sterk, met welke zy zig by hunne Buuren ontzachlyk maakten.

Den 9den vertrok de Maarschalk de la Chastre met zyne Franschen naar Lutzenburg en Mazieres, den Vorsten beloofd hebbende zyne benden op de Grenzen by een te houden, om de bewaaring van hunne verovering te begunstigen, en scheidde dus van de Vorsten, Prince Maurits en de andere Heeren, met veele pligts-pleegingen en eerbiediging. La Chastre vertrekt den 9 September.

Prins Maurits van de Staten Generaal ook last ontfangen hebbende, om het leger op te breeken, en het Volk weder te brengen, om nergens agterdenken te geven, als of men nog iet anders daar omtrend voorneemens was te doen, besloot ook met de Vorsten zyn vertrek, en zond al zyn Geschut en Krygs-tuig naar Dusseldorp, om daar te scheepen en weder den Rhyn af te zenden, na welkes weg- Prins Maurits leger breekt op den 18 September.

1610. zending de Vorsten den 16den by Prince Maurits in 't leger kwamen, hem vergastende en teffens bedankende voor zynen yver en moeite, trekkende 's avonds weder in Gulik: den 17den werd alles gereed gemaakt, om den 18den het leger op te breken, dat geschiedde, trekkende naar Schenkenschans, om daar weder te scheiden en elk in zyn Guarnizoen te gaan; Prins Maurits ging dien nagt slaapen in 't Steedje Crevelt, zynde van zyn Graafschap Meurs, om daar eenige daagen orde te stellen op zyne eige zaken, en dan met zynen Broeder en Neefs naar Holland te trekken, daar hy zeer welkom ontfangen werd door de Heeren Staten en de aangekome Gezanten der Koningen van Sweden en Marocques.

Raadslag des Keizers over de zaak van Kleef. De Keizer verstaan hebbende, dat het beleg van Gulik sterk by de hand werd genoomen, en ziende, hoe ongereed hy was, om dat te beschermen, heeft den ganschen Zomer te Praag beraadslaagd met Johan Swichart, Keur-Vorst van Ments, Ernest van Beijeren, Keur-Vorst van Keulen, Maximiliaan van Oostenryk, zynen Broeder, en Ferdinand van Greyts, Aards-Hertogen, Hendrik Julius, Hertog van Brunswyk, Lodowyk, Land-Graaf van Hessen te Darmstad, en Octaviaan Visconti, Gezant des Aards-Hertogs Albertus, onder welke beslooten werd, daar toe eenige bewilligd zyn, naar Keulen te trekken, en daar eene vergadering te beschryven, om den twist over de opvolging der Landen van Gulik, Kleef, enz. te slissen, en het gezag van den Keizer en het Roomsche Ryk te handhaaven, welk stuk zo noodzaaklyk geagt werd, dat 'er de welstand en Vrede van gansch Duitschland aanhing: hier toe zyn bewilligd en gemagtigd, en verscheenen, in 't laatste van Oogstmaand, te Keulen, de Gezanten der Keur-Vorsten van Ments en Keulen, en des Hertogs van Brunswyk, als Tusschensprekers, en van 's Keizers wege waren, ter vordering van dit stuk, gemagtigd de Keur-Vorst Lotharius van

Trier

Trier en Graaf Johan George van Hohensolleren, zynde daar ook de Afgezanten van den Keur-Vorst en het Huis van Saxen: op het verzoek van deeze vergadering verscheenen ook te Keulen, als Gemagtigde van den Keur-Vorst van Brandenburg en den Vorst van Nieuburgh, de Heeren Fredrik van Roden en Johan Zeschlin, Meesters in de Regten, werdende ook toegelaten daar by te zitten de Gezanten der Koningen van Vrankryk en Groot Brittagne, des Keur-Vorsts Paltz-Graaf, en der vereenigde Landen, zynde de Heeren van Brienen en Johan Berck, Ridder, te vooren genoemd. De Land-Graaf Lodowyk van Darmstad deed daar het eerste voorstel in 't laatst van Oogstmaand, voorhoudende, dat het tot Vrede dienstig was, dat de Keur-Vorst van Brandenburg en Vorst van Nieuburgh van de Vorstendommen van Gulik, Kleef, enz. nu bezittende, alleen de Stad en het Kasteel van Gulik zouden geven in handen van twee onpartydige en niet verdagte Vorsten, tot dat het geschil vereffend was, intusschen zouden alle wapenen nedergelegd en de tollen, op den Rhyn opgeregt, afgezet werden: daar op de Gezanten van Brandenburg en Nieuburgh, den 20sten en 22sten van Herfstmaand, breedvoerig schriftlyk antwoordden; maar dat in meer andere Geschiedenissen te leezen zynde, zullen wy het maar zaaklyk verhaalen.

1610. Vredelyke vergadering te Keulen over de zaken van Gulik, Kleef, enz.

Verzoek van 's Keizers wegens.

Zy bedanken de Keur-Vorsten, Vorsten en Heeren voor hunne goede geneegenheid, verontschuldigen hunne Meesters, als die in Vrede hunne aangestorve Erf-Landen hadden aanvaerd, het welk den Keizer niet onbekend was; zy hadden Koningen, Vorsten, Heeren en Geleerden gevraagd, die alle van hunne gedagten waren, dat elk Erfgenaam zyn erfgoed mogt aanvaerden, zonder verlof der Opper-Overheden, zy geene Mededingers kennende, die nader in rang of graad zyn, en alom aangeboden hebbende, zo 'er iemand iet op te zeggen had, dat zy bereid waren in regte zig te verantwoor-

Antwoord der Brandenburgsche en Nieuburghsche Gezanten.

1610 woorden, hebbende daar in gevolgd het voorbeeld, over omtrend 100 Jaaren in de Gewesten gebruikt; en gelyk het zelve alom in 't Ryk geschiedde: hier tegen had zig de Overste Rausschenburch onbehoorlyk gesteld, daar door zy grote oorzaak hadden gehad, om hem naar 's Ryks regten te dwingen, enz. en daarom vonden hunne Meesters niet geraaden de bezetting over te geven of in handen van Scheids-Mannen te stellen. Noopens de buitengewoone opgeregte tollen op den Rhyn wilden zy gaerne, schoon zy zaagen, dat hunne Buuren het zelve ter nood gebruiken tot hunne verweeringen, raad en bedenken neemen, zo zy eenen vasten Vrede voor handen zaagen; maar alzo men alom hoorde dreigen, dat men hen met geweld wilde overvallen, hadden zy reedenen van nadenken, enz.

Beschuldiging der Keizerlyke Gemagtigden tegen de bezittende Vorsten.

Op deeze zaken werd veel wederzydsch geantwoord; 's Keizers Gemagtigden, de Keur-Vorst van Trier, die 'er den 23sten van Herfstmaand kwam, en Hohensolleren, verklaarden mondlyk, dat den Keizer wel oorzaak gegeven was, om zig te wapenen en Keizerlyke magt te gebruiken, nadien hem deeze Vorsten met vreemd Krygs-Volk het Slot van Gulik met geweld hadden afgenoomen: zy klaagden ook, dat zy de Ridderschap van die Landen zogten met dreigingen, nieuwe verbintenissen en verbeuring van hunne goederen, zo zy hen niet gehoorzamen, alle het welke strekte tot 's Keizers veragting, zoekende ook eenige derzelve van hunne ampten te ontzetten, om dat zy den Keizer gehoorzaam waren; ook hadden zy ondernoomen den Voogd en Major van den Koninglyken Stoel en de Stad Aken af te zetten, en eenen anderen daar in te stellen, en dergelyke meer.

Der Gezanten van Vrankryk, Engeland en den Keur-Vorst Paltz-Graaf, met die der vereenigde Landen voorslag en aanbod.

Intusschen deed de Gezant des Konings van Vrankryk ook voorstellen tot vereeniging in de vergadering, dat men, vredes halve, wederzydsch de wapenen zou nederleggen en het Krygs-Volk afdanken, behalven behoorlyke Guarnizoenen; dat

de

de Vorderaars op de Landen van Gulik, Kleef, enz. binnen 6 Maanden hunne Regters zouden kiezen, uitgezonderd het geschil tusschen die van Brandenburg en Nieuburgh, en de Leenen des Keur Vorsts Paltz-Graafs, die door de gekooze Vorsten, naar 's Keizers zin, geeindigd mogten werden, en dat de Koningen van Vrankryk, Engeland, enz. met de vereenigde Landen van de eene, de Koning van Spanje en de Aards-Hertog van de andere zyde, Borgen zouden zyn van het gewysde te volbrengen: intusschen zouden de Vorsten het gebruik en de vrugt der Landen genieten en behouden, zo in hunnen, als der Mededingers naamen, en de Keizer zou hen de tollen op den Rhyn voor 3 Jaaren laten houden, tot vergoeding van hunne geleede kosten, met eenige maatiging, en daar door zouden alle Keizerlyke beveelen en uitvoeringen vernietigd zyn; zyn Koning droeg grote zorg voor den Vrede in 't Christenryk, blykende uit zyne daden, zelfs de hulp, aan de Vorsten gedaan, was alleen, om den Vrede in 't Ryk te bevorderen: verder, dat hy daar gezonden was, om ten dien einde allen dienst aan te bieden. Desgelyks booden de Gezanten van den Keur-Vorst Paltz-Graaf en de vereenigde Landen aan, daar by voegende, dat zy, na langen Oorlog, bestand gemaakt hadden, niet om onrust te verwekken of voeden, maar deels uit goede geneegenheid, tot hunne Buuren van hunne taal, om die mede in rust te brengen, daar toe hunnen vlyt en dienst aanbiedende; maar hier op werd geen agt genoomen, nog ook op de byzondere Persoonen in de Landen van Gulik, enz. welke het met den Keizer hielden; maar wel, dat, deeden de Vorsten de tollen niet af, andere Vorsten en Stenden op den Rhynkant met geweld de Oorlogs-scheepen van daar behoorden te dryven, zomtyds met byvoeging van dreigende woorden, dat de Keizer de straf-oeffening tegen hen wel mogt voorneemen. 1610

Den 8sten van Wynmaand werd ten derden maal door

1610. door de Tusschen-Spreekers voorgeslagen, dat men de Vorsten in 't bezit zou laten, uitgezonderd, dat het Slot van Gulik in handen van Scheids-Mannen gesteld en gehouden zou werden in 's Keizers naam, dien zulks toekomt, om de eer van Keizerlyke magt, daar toe alle Ryks-Vorsten en Stenden gehouden waren; ondertusschen zouden die Vorstendommen naar hunne voorige regten en herkomsten geregeerd werden, tot dat de zaak by den Keizer en de Vorsten afgedaan was, en dat de Keur-Vorst en het Huis van Saxen met de Vorsten in de bezitting gelaten zou werden, enz. Den 9den antwoordden de Brandenburgsche en Nieuburghsche Gezanten mondelyk, dat op hunne bezitting niet te zeggen viel, ook niet om het Slot Gulik in andere handen te stellen: zy hoopten, dat het Huis van Saxen zig met reedenen naar regten te vrede zou houden, gelyk zy zouden moeten doen, zo Saxen met Vrede in 't bezit gekomen was, borgtogt aanbiedende; des zy hoopten, schoon het een zo magtig Huis was, dat zy geen geweld omtrend hunne Bloedverwanten tegen regte zullen gebruiken, niet tegenstaande zy, door misvatting van den Keizer, de aanstelling hadden verkreegen: wilden zy ook vyandschap of geweld voorneemen, de Bezitters betrouwden, dat God hen niet verlaten zou. Belangende het derde stuk, de tollen, zy waren door hunne tegenparty daar toe gedwongen, om zig te beschermen, en wilden die gaerne afzetten, als zy zig bevryd zullen zien voor invallen en lagen. Over het gewagen van 's Keizers straf-oeffening verwonderden zy zig, en hadden beeter hoop, dat hy niet alles zou doen, wat hy kon; Keur-Vorsten en Vorsten voorregten waren, dat elk in zyn goed regt zou behouden werden, daar toe hy zig verbonden had; gold zulks niet, zo was der Vorsten staat erger, dan die der Boeren; men mogt niemand onverhoord veroordeelen, veel minder de voornaamste Pilaren van het Ryk: 'er was nog in versche gedagtenis het voorbeeld des Spaanschen

Voorslag van in 't bezit te blyven, en Gulik in handen van Scheids-Mannen en Saxen mede in 't bezit te laten.

Antwoord van der Vorsten Gezanten op den voorslag.

schen Admirants van Arragon, die, hoewel hy met Krygs-geweld op 's Ryks boodem gevallen was, en men van den Keizer hulp verzogt had, had nogtans die straf-oeffening geweigerd, op dat 's Lands Vrede niet gebrooken werd; weigerde de Keizer zulks ten aanzien van eenen vreemden Vorst, zo twyffelden zy niet, of hy zou agt geven op de goede zaken der Keur-Vorsten en Vorsten des Ryks. 1610.

Den 12den hebben de Brandenburgsche en Nieuburghsche Gezanten, na beraading met hunne Hoofden, voorgedragen, dat zy de bezitting wel wilden behouden en in 's Keizers naam regteren, behoudens elks goed regt, tot dat 'er over gevonnisd was; dat de Overste des Slots van Gulik beide aan den Keizer en de bezittende Vorsten eed zou mogen doen, tot dat over alles, op de eene of andere wys, verdragen werd, daar over de Keizer kennis zou neemen, met eenige bygevoegde onpartydige Vorsten, ten ware de Keizer dat wilde overlaten aan eenige Scheids-Mannen, reeds genoemd of nog te noemen: het was niet dienstig, dat het Huis van Saxen mede in 't bezit aangenoomen werd, nadien de Brandenburgsche en Nieuburghsche Vorsten in 's Keizers naam daar in waren, en de zaak in 't kort stond te eindigen, zy bereid zynde borg te stellen, om het gewysde te voldoen; zy zouden ook de tollen afzetten, en dan de wapens nedergelegd zynde, zou alles vergeeten en vergeven blyven. Hier tegen spraaken de Saxersche Gezanten, hunne vorderingen van oude tyden verhaalende, ook zeer heevig, dat het den Keizer en hun niet vrystond des H: Ryks en Keizers gezag veragt, verminderd en versmaad te zien en dat te dulden, enz. op alle welke verscheide voorstellen en antwoorden daaglyksch van wederzyden weder- en tegen-antwoorden overgegeven zyn, en Wolfgangh Willem, Paltz-Graaf van Nieuburgh, ook Hertog Johan Casimirus van Saxen te Coburgh zyn zelfs eens daar by gekomen.

Laatste voorslag der Brandenburgsche en Nieuburghsche Gezanten.

Tegenspreeken der Saxersche.

Eindlyk is, in 't begin van Slagtmaand, de vergadering

De vergadering gescheiden.

1610. ring gescheiden, zonder iet anders te besluiten; maar elk zou hunne Meesters en Hoofden verslag doen, gelyk ook Octavius Visconti, Gemagtigde der Aards-Hertogen Albertus en Isabella, en de Gezanten der vereenigde Landen.

Vergadering der Saxensche en Brandenburgsche te Dutterbock.

De vrugt van deeze vergadering is geweest, dat van alle zyden de partyen de een den anderen verstaan hebben; en dat tusschen de hervormde Vorsten, die zeer bekommerd waren, dat tusschen de twee magtige Huizen van Brandenburg en Saxen Kryg mogt ontstaan, te weeg gebragt is eene staatlyke byeenkomst te Dutterbock, daar, na Kersmis, in Persoon verscheenen de Vorsten, die naar de Landen van Gulik, Kleef, enz. stonden, met hunne Vrienden en Bondgenooten, ook Hertog Hans Jorien, Broeder des Keur-Vorsts van Saxen, en die van den Huize van Coburgh, Eysenach en twee van de Wymaersche, gesprooten van Hertog Hans Fredrik, die door Keizer Karel den V^den gevangen en van het Keur-Vorstendom afgezet was, alle van Saxen; verder de Brandenburgers, de Mark-Graven van Culmbach en Angsbagh, en een jonger Broeder: verder waren daar ook de Land-Graven Maurits van Hessen, Lodowyk en Fredrik, de Hertogen van Holsteyn, twee Mark-Graven van Crossen, de Vorst Christiaan van Anhalt, de jonge Prins van Anhalt en andere. Door middeling van deeze Vorsten, wederzydsch alle swaarigheden voorgewend zynde, zyn partyen verdragen den 18^den van Lentemaand, des Jaars 1611, op deeze artykulen van bezitting;

Artykulen van een verdrag tusschen Saxen en Brandenburg, mede in 't begin genoomen.

1. Dat de Keur-Vorstlyke en Vorstlyke Huizen van Saxen, Brandenburg en Nieuburgh te zamen ongedeeld de Landen van Gulik, Kleef, Bergh, enz. zullen bezitten en regeeren; 2. tot welk einde gemeene Regeeringen zullen gemaakt, en de Landen door eige Onderzaten geregeerd werden, enz. 3. dat de Gouverneurs en Onderdanen van Gulik, enz. eed van getrouwheid zullen doen aan de drie Huizen,

Keur-

Keur-Vorstlyke en Vorstlyke, en na het eindigen 1610.
van het regts-geding zullen zy den Zeegepraaler van het geding alleen gehoorzamen; 4. Saxen zal by den Keizer intreeden voor Brandenburg en Nieuburgh, om met hem verzoend te werden, en alle afgekondigde regts-handelingen zullen vernietigd werden; 5. de grote zaak zal tot het einde voor zyne Majesteit, als gewoonen Regter, beleid, en terstond van de proeve begonnen werden, gelyk men overeengekomen is noopens de tydperken en schriften; 6. in de zaak besloten hebbende, zal elke party aan den Keizer eenen Keur-Vorstlyken Vorst en eenen Vorst des Ryks noemen; om het vonnis te beraamen; 7. elke byzondere party zal onderling borg stellen, volgens de handschriften, welke zy reeds toegestemd hadden; 8. de Onderzaten van Gulik, welke zig tot hier toe onzydig gedragen hebben, zullen niet meer gemoeid werden; 9. alle tollen zullen afgezet, 10. en het Krygs-Volk afgedankt werden; 11. Saxen zal, in de bezitting aangenoomen zynde, op zeekere voorwaarden, opbrengen eene zomme van N. N. 12. de Keizer zal ten eersten voor alle, die 'er belang in hebben, verzogt werden dit verdrag te bekragtigen; 13. Saxen zal zyne beleening geheel en ongeschonden behouden; en zo by geval Brandenburg en Nieuburgh aan den Keizer beleening daar van verzogten, zal hen Saxen daar in niet verhinderen, nogtans zonder benadeeling van zyn regt, enz.

Over dit verdrag van vereeniging heeft men in de Saxensche en andere Kerken te Deum laudamus gezongen in hunne Duitsche Moeder-taal, met oopenbaare vermaaning tot dankzegging.

Men denkt, dat dit verdrag gevorderd is, om dat die van Saxen by de Aards-Hertogen zeer verzogten om beleening van zeekere goederen in Vlaanderen, het Huis van Kleef aangestorven van Heere Philips van Kleef, Heer van Ravensteyn, Wynendale, enz. daar van wy in 't eerste boek geschreeven hebben.

1610. Den 12[den] van Zomermaand heeft de Koning van Groot Brittagne een Plakkaat uitgegeven, volgens de schikkingen der oude regten, tegen de Roomsche Eedelen, die weigeren in den Engelschen Godsdienst te komen en zig naar 's Konings beveelen te schikken, hun belastende na het einde van die Maand zig als onder regts-legging verzeegelde te houden, en op 10 mylen na aan het Hof van den Koning of den Prince, en der Stad Londen, zonder verlof te komen; ook dat men hun de wapenen zou afneemen, naar luid der oude vastftellingen; dat men den eed van gehoorzaamheid aan den Koning naerstig zou afvorderen, en anderwerf vryheid geven aan alle Jesuieten, Priesters en Leerlingen, zo die gevangen waren als andere, zig op de Zee-Haavens te laten vinden, om uit de Landen te vaaren, voor den 4[den] van Hooimaand eerstkomende; en zo zy wederkwamen, zou hun bloed op hun hoofd zyn, daar van veele reedenen gevende: volgens dit Plakkaat werden veele van hen over Zee gezonden.

Plakkaat des Konings van Groot Brittagne tegen de Weigeraars en Jesuieten.

Intusschen werd uit Praag een Keur-Vorsten dag beschreeven te Mulhausen, om des Keizers en Ryks gezag te herstellen; maar door de beroerten in Boheemen tusschen den Keizer en zynen Broeder Mathias, Koning van Hongaryen en Boheemen, is die uitgesteld tot het volgende Jaar te Neurenburgh, gelyk wy hier na zullen mogen verhaalen.

Keur-Vorsten dag te Mulhausen beschreeven, doch uitgesteld.

In dit Jaar moesten de Jesuieten alom grote opspraak lyden, door het groot nadenken over hun heevig dryven van den Heemel te verdienen en het Vagevuur te ontgaan door eenige aanmerklyke goede werken te doen, als Koningen, Princen en Heeren te dooden, en buskruid te leggen, dat genoeg gebleeken is uit dien koker te komen, en dat zy mede verdagt gemaakt waren in den dood des Konings van Vrankryk, ziende, dat veele van hunne boeken daar toe strekken, als die van Mariana, en den Kardinaal Bellarmin, *de auctoritate Papæ in*

Opspraak tegen de Jesuieten.

Temporalibus, tegen D: Barclay en andere, en die geschreeven zyn tegen de verdeediging des Konings van Engeland, enz. daar door zy onder Wyze en Staatkundige veel tegenparty kreegen, te meer, om dat de Paus zelfs die berispt, ja zelfs, om dat getragt werd hunnen Insteller, Ignatius de Lojola, tot eenen Heiligen te maaken, zynde reeds door Paus Paulus den V^den^, den 3^den^ van Wintermaand, des Jaars 1609, in 't vyfde Jaar van zyn Pausschap, te Romen een bul gegeven, inhoudende, dat zyne Heiligheid van den Oversten der Jesuieten, Claudio Aquaviva, berigt was, dat de voorsz. Lojola, hunne Insteller, in zyn leeven met veele Hemelsche gaven was begiftigd geweest, ja zelfs met veele wonderen vereerd, daar door niet alleen de Jesuieten, maar ook alle Koningen en Princen van het Christenryk, verzogt hadden, dat, verwagtende de eer van tot eenen Heiligen gemaakt te werden, het welke zy hoopen van den H: Apostolischen Stoel te verwerven, hy intusschen Zalige genoemd mag werden, en dat alle Priesters van zyne orde, Jesuieten, door het gansche Christenryk mis ter zyner eer mogten doen op zynen sterf-dag, den laatsten van Hooimaand; die by zyne Heiligheid, met raad der Kardinalen van de H: Roomsche Kerk, ryp overwoogen zynde, verleend hy, uit Apostolische magt, door deeze bul vryheid, dat Ignatius de Lojola Zalige genoemd zal werden, en in dien rang in zynen naam mis ter zyner eer te doen, enz. gelyk breeder uit de bul blykt.

Volgens deeze bul is door François Solier, een van de hunne, een boek uitgegeven, toegewyd aan Françoise de Foix, Voogdes in 't Klooster van onze L: V: buiten Sainctes, gedrukt te Poictiers, by Antoine Mesnier, in 't Jaar 1611, inhoudende drie Preedikatiën, gedaan op den dag van zyne zaligmaaking, de eerste door Pierre Valderaune, de tweede door Pierre Deza te Valençe, de derde door Jaques Rebulosa te Barçelona, alle Dominikanen, in welke deeze Zalige verheeven werd als een

1611.

Ignatius de Lojola, Insteller der Jesuieten, werd door 's Paus bul Zalige genoemd wegens zyne wonderen.

De Jesuieten drukken boeken van Preedikatiën over de wonderen van Ignatius de Lojola, als eenen Heiligen.

1610. een Heilige of meer. Dit boek is, gelyk ons van Parys berigt is, onderzogt door de Hoog-Leeraars der Sorbonna daar, welke in Spanje hebben gezonden op die plaatzen, daar de Preedikatiën zouden geschied zyn, en doen verneemen, wie en waar zy waren, die gepreedikt hadden, dog hebben daar van geen bescheid kunnen krygen; daarom de Leeraars der Sorbonna dit boek verbooden, verbannen en oopentlyk verbrand hebben. In dit boek zyn zeldzame wonderen te leezen, als, dat hy doode had leevende gemaakt, Duivelen uitgedreeven, zieke, kreupele en lamme geneezen, Vrouwen in 't Kinder-baaren van doods gevaar verlost, blinde ziende gemaakt, enz. daar van zelfs te Antwerpen, in dit Jaar 1610, een boek van, in kooper gesneede beeltenissen, gemaakt door Petrus Ribadeneyza, een Jesuiet, door hen is uitgegeven: in dit boek staan ook veele gezigten van God den Vader en den Zoon, hem by Romen verscheenen, God Vader hem aanbeveelende aan zynen Zoon, die belaaden was met het kruis op zynen hals, hem zeggende, ga, ik zal u te Romen bystaan, en meer dergelyke gezigten van onze L: V: enz. In de Preedikatiën werd gezegd, dat het geene in Johannes Openbaringen staat van de Engelen, van hem verstaan moet werden, zynde hy die Engel, daar van in 't tiende hoofddeel gewaagd werd, die uit den Hemel kwam, enz. verder werden verhaald de wonderen, welke hy daaglyksch deed met zyn waapen, overblyfzelen en dergelyke, voor al aan de Vrouwen in 't baaren en de gekwelde met den steen; verder zeggen de Preedikatiën, dat hy een byzondere Voorspraak is voor de geene, die met den steen gekweld en van alle Heelmeesters verlaten zyn, en helpt de baarende Vrouwen in doods nooden, als zy hem aanroepen om zyne tusschentreeding en verdiensten, en zy behoefden niets, dan het waapen van deezen zaligen Vader, daar door blinde, kreupele en lamme geneezen werden, ja, men heeft bezeete Menschen, na alle Duivel-

bezweering, het aanroepen van alle Heiligen, het gebruiken van alle overblyfzels, verlost gezien, door eindlyk zig te behelpen met een beeld van hem, op de deur van het huis geplakt, en de booze Geesten zyn gestorven. 1612

Men meld van zulk een wonder, te Doornik in Vlaanderen geschied, in dit Jaar in druk uitgegeven, met goedkeuring, werdende bevestigd en getuigd door Heere Jaques Blasius, Bisschop van St. Omar, die het heeft doen onderzoeken door zyne Officiers en Geestlyken Raad: het boekje zegd, dat Alexander Maes, Regts-Geleerde in de Stad Borborch, een Dogtertie van 12 Jaaren had, Antonette genoemd, zeer onderworpen aan het graveel, zo dat zy nauwelyks haar water kon maaken, zelfs zomtyds niet in 3, 4, of 6 daagen, met swaare pyn in haare nieren, zo dat Joly en Olivarius van Bergen, Geneesheeren van St. Omars, met Mr. Guilliam Spannius daar over raadpleegende, het zelve ongeneeslyk bevonden: ten laatsten was zy eens 9 en daar na 27 Daagen, schoon zomtyds door sputten geholpen, met swaare pyn in haare zyde, haar lighaam opswellende en zy daar by eene koorts krygende, zo dat aan eenige gezondheid gewanhoopt werd; maar alzo haar Vader groten yver had voor Theodore Bosmar, een Jesuiet van Bergen, die daar kwam preediken, en die zag het goed vertrouwen, dat de Ouders van deeze Dogter hadden op de verdiensten van den H. Vader Lojola, zond hy hun, om hen daar toe nog beeter te schikken, het leeven van dien Vader, daar in veele wonderen verhaald werden, en vermaande hen daar na te vertrouwen op God en de verdiensten van dien H. Vader, en dat zy in hun Gezelschap hadden zekere overblyfzels van hem, welke hy daar bragt, en Vader Bosmar de mis voor haar doende en biddende, dat God hunne hoop wilde volbrengen, en dat de Zalige Vader Lojola voor haar wilde inreeden, zy belofte doende, dat zy op alle de avonden van zynen heili-

Wonder van Lojola, geschied aan Antonetta Maes te Borborch.

1610. gen dag zonder vasten, biegten en ten Sacrament gaan: als nu deeze Dogter 27 Daagen zonder water maaken was geweest, heeft men deeze overblyfzels met een lint aan den hals gehangen, dat het hong tot aan de lendenen, en dus met groten eerbied gaande slaapen, riep zy haare Moeder, om water te maaken, en dat haare pyn weg en het geswel vergaan was, en is dus geheel geneezen, vindende geen graveel in haar water, kreeg goeden trek naar spys, en is den zelven dag ter Kerk gegaan, om God en den H: Vader Ignatius te danken, en is zedert wel geweest. De voorn: Bisschop van S^t. Omar getuigd deeze geschiedenis met alle plegtigheid; gelyk in 't gedrukte te leezen is, door hem ondertekend en gezeegeld te S^t. Omar, den 28sten van Hooimaand, des Jaars 1610.

Deeze wonderen, by de Nederlanders en andere weinig gerekend zynde, vermeerderden de agting der Jesuieten by Verstandige niet, dewyl die met zulke swakke steunzels moesten onderschraagd werden, en konden het kwaad nadenken van de tegenwoordige geleerde en verstandige eeuw en den zorglyken tyd niet weeren, zo dat zy tans gereekend werden in de hoogste agting te zyn en waarschynlyk te zullen vallen, gelyk men leesd, dat alle andere Klooster-Lieden, als Dominikanen, Franciskanen, enz. in hunne beginzelen geweest zyn.

Omtrend deezen tyd is alom in de Christenheid zeeker geschrift zonder Maakers naam in druk uitgegeven, zo de Jesuieten zeggen, tot hunne beschimping, de Herwormde zeggen, dat zy zelfs het hebben uitgestrooid, om ryke en weelderige Jongens te lokken, en het gezag of de tugt der Ouders uit het hoofd te dryven.

's Paus eernaamen, hem door de Jesuieten toegeschreeven. Daar werden ook van Isaäk Casaubonis schriften uitgegeven, onder andere inhoudende, dat der Jesuieten boeken meest alle daar toe strekten, om alle Koningen en Opperheerschers den Paus te onderwerpen, dien noemende, Heer der gansche Waereld,

reld, eenigen Onder-God, Keizer, Koning en Vorst, die zo wel in 't Geestlyke als Waereldlyke heeft te gebieden, gelyk in 't boek D. Martini Neapolitani, Alani, Sanderi, Andreæ Philopatri, Treshami, Carem, Bozys en andere te zien is; wat van deeze leer den Princen te vreezen staat, blykt uit het vermoorden van Koningen, en de belydenis des Moordenaars van den laatsten Koning van Vrankryk, zeggende, dat hy dien moord bestaan had, om dat hy den Koning gereedschap zag maaken, om de hervormde Vorsten van Kleef te helpen, het welk hy wist tegen 's Paus, en derhalven tegen Gods, wil te zyn, om dat de Paus God en God de Paus was, die vervloekte alle, die tegen zynen wil deeden, zo wel was die Boef in de voorsz. leer gevorderd, en dus hebben de Princen der Jesuieten schriften, daar door de Moordenaars tot zulke Duivelsche daden worden gedreeven, meer te vreezen, dan de Moordenaars zelfs, om dat zy niet eerst Moordenaars werden, als zy tot de daad uitbreeken, maar als zy die leeringen en die van Mariana in hunne harten aanneemen en inprenten; des is het een gering hulp-middel voor de Princen de Moordenaars met swaare pynigingen te straffen, zo zy niet de leeringen, daar door zy verwekt werden, dempen en verwoesten, en wel zulke, die de Overigheid der Princen bloot stellen en die boeken uitgeven, daar in zy de moorden als verdiensten pryzen en de Moordenaars als Heiligen verheffen, zelfs zulke, die eenen Koning met zyn gansche Geslagt, en 's Ryks Staten, met buskruid hebben willen vernielen, gelyk blykt in veele Jesuietsche boeken, als van Mariana, de Engelsche verantwoording, en Amphitheatro honoris Hillebrandus; ook van Bellarmyn, daar hy de woorden, *pasce Oves meas*, uitlegd als *Regio more impera*; zo dat alle Princen de voetstappen des Konings van Groot Brittagne behoorden te volgen, die in deezen tyd alle de Jesuieten, met alle hunne verfoeyelyke leeringen, uitgebannen had.

In Zomer- en Hooimaand van dit Jaar zyn in Ne-

1610. derland scheepen uit Oost-Indien aangekomen, als, de scheepen Gelderland, groot 700 vaten, daar op Schipper was Jan Jansse Mol, met peper gelaaden; Zeelandia, groot 600 vaten, ook wel in hebbende 18000 zakken peper, elk van 55 ponden, wel 700 stukken zyde laakens, een goed deel diamanten, ter somme van 40000 guldens; veele porçelyne schootels en andere dingen; Parana, groot 350 vaten, gelaaden met byna 300000 ponden Geroffel-nagelen, veele nooten muskaten en andere dingen; Banda, groot 800 vaten, gelaaden met 115000 ponden foelie van nooten muskaten, zeer veele nooten, 1250 bohar, 600 zakken peper, 265 bohar Geroffel-nagelen, eenige diamanten, zyde laakens en drogeryen: deeze vier scheepen waren zeer ryk gelaaden.

Scheepen uit Oost-Indiën in Nederland aangekomen.

In Tessel kwam ook, den 21sten van Hooimaand, een schip uit Japan aan, genoemd de roode Leeuw met pylen, dat medebragt Volk en brieven van den Opper-Heer, Keizer, Vorst of Prince van het Land, gelyk hy zig noemde naar de spraak van dat Land; de brief was een antwoord op de brieven van aanbeveeling, welke de Staten den Kommizen van Prince Maurits wege medegeven naar Oost-Indien, zynde, in 't Duitsch overgezet, van deezen inhoud;

Brief des Konings van Japan aan Prince Maurits.

Ik Prins of Opper-Vorst van Japan wensch den Vorst van Holland, die my uit zo verre Landen doed bezoeken, myne groetenis. Ik verblyde my zeer over uwen wensch in 't schryven en aanbieden t' mywaards, dat onze Landen elkanderen nader waren, op dat wy onze begonne vriendschap mogten onderhouden, en vermeerderen, door uwe Hoogheids tegenwoordigheid, welke ik my verbeelde innerlyk te zien, nadien ik uwe Hoogheid onbekend zy en uwe genegenheid t' mywaards blykt uit uwe mildheid, my vereerende met vier giften, welke ik niet noodig hed, dog om uwes naams wil ontfang ik die als zeer waerdig en houde ze in grote agting; te meer, daar ik zie, dat de Hollanders, uwe Hoogheids Onderdanen, met hunne scheepen in myn

Land,

Land, dat gering en klein is, zoeken te handelen, 1610.
en met myne Onderdanen onderlinge koopmanschap te dryven, dog wenschte, dat zy omtrend myne verblyf-plaats aangekomen of gehaavend waren, om hen in Persoon behulpzaam en vorderlyk te zyn, dat nu, om 's Lands ongeleegenheid, niet geschieden kan: ik zal daarom niet nalaten, gelyk reeds geschied is, goede zorg voor hun te draagen, en alle Gouverneurs en myne Onderdanen te gelasten hun alom, in wat Haavens zy komen, alle gunst en vriendschap te doen geschieden, zo aan hunne Persoonen, als hunne scheepen en koopmanschappen, zo dat uwe Hoogheid of zyne Onderdanen het tegendeel niet hebben te dugten, want zy vry mogen komen, als of zy in uwe Hoogheids eigen Land kwamen, daar blyven en op myn Land handelen, en dat onze begonne vriendschap en verbintenissen van my, nog myne Onderdanen van mynent wege, niet verminderd maar vermeerderd zullen werden. Ik zy deels beschaamd, dat uwe Hoogheid, wiens naam en roem, door zyne manlyke daden, door de gansche Waereld vermaard is, door uwe Onderdanen van zo verre Landen my in zulk een onbekwaam Land, als het myne is, doed bezoeken en eenige vriendschap aanbieden, dat ik niet verdien; des ik overweegende, dat zulks door goede geneegenheid moet geschieden, niet heb kunnen nalaten uwe Hoogheids Onderdanen vriendlyk te ontfangen en hun verzoek toe te staan, daar toe deeze tot een getuigenis zal dienen, dat zy in alle plaatzen, Landen en Eilanden, onder myn gebied geleegen, mogen handelen, koopmanschap dryven, huizen bouwen, tot hunnen handel en koopmanschap dienstig, daar zy onverhinderd zullen mogen handelen naar hun gelieven, zo nu als in toekomende tyden, zonder dat hun iemand hinderlyk zal zyn, en ik zal ze beschermen en voorstaan als myne eige Onderdanen: ik beloof ook de Persoonen, welke ik versta, dat hier gelaten zullen werden, nu en altyd voor aanbevoolen te houden, en hen in alles te be-

1630 gunstigen, daar by men zal bevinden, dat wy als goede Buuren en Vrienden zyn: de verdere handeling, met uwe Hoogheids Dienaars gehad, te lang, om hier te verhaalen, laat ik aan hun over.

Ryke lading van een schip uit Japan. De laading van dit schip was, 3772½ catti China zyde; 72 catti Fles zyde; 8 catti geweeve zyde; 697 catti ranke zyde; 265 stukken damast; 355 stukken armezynen; 60 stukken gebeelde fluweelen; 36 stukken geborduurde zatynen; 92 stukken gaas; 37 stukken gebeelde bouratten; 16 stukken pangzy; 1 stuk goude laaken; 1 stuk swarte zyde grofgrein; 60 stukken gestikte deekens; 9 stukken geborduurde kussenblaaden; 2 stukken geborduurde deekens; 96 stukken geheel geborduurd werk tot rabatten; 12 stukken geheel geborduurde damasten; 9 kassen lak-werken; 160 catti swarte gom, die zeer kostlyk is; 14 stukken Bezoar-steen; 9227 stukken porçelyn van alle zoorten; 11510 catti benjuin; 532245 ponden grove peper, in Patane gelaaden; 23265 ponden kleine peper, te Bantam gelaaden. Een catti is vyf vierde ponds.

Oost-Indische geschiedenissen. Men verstond verder by deeze, dat de scheepen onder den Generaal Pieter de Bot alle wel aangekomen waren, terwyl in Indien Oorlog was; dat de Overste van Hoef door de Indianen te Banda slegt verrast en doodgeslagen, en de Generaal Paulus van Kaerden te Terenaten ook van de Spaansche gevangen was.

De Spanjaarden zogten zeer de Eilanden van de Molukken te bezitten, zo om den handel der Geroffel-nagelen, welke daar omtrend alleen groejen, niet te verliezen, als om te onderhouden de scheepvaart en den koophandel tusschen West- en Oost-Indien, door en langs de Eilanden van Philippynen en Manilla, welke veel met de Chineezen handelen, (dus werden de Molukka's oost en west bezeild) en van daar op West-Indien en nieuw Spanje, zo dat zy daar tusschen beide groten handel dryven, de scheepvaart vorderende, daar door die van Mexico en nieuw Spanje zo veelerhande koop-

koopmanschappen van zyde laakens, lywaaten, enz. zo zeer niet uit Spanje behoeven, zig daar met elkanderen geneerende, dat den ouden koophandel tusschen Spanje, Nederland en West-Indien, en gevolglyk ook het inkomen des Konings van Spanje, zeer verminderd, zynde dit wel zyn meeste bederf, te weten, de tollen der goederen in Spanje komende, en van daar uitgaande, welke betaalen, en dan in de Indien komende weder, en nog het te rug gaan van daar in koetzenille, andere koopmanschappen en geld ook weder, zo dat die weg den rykdom van Spanje zeer vergroot. 1610.

Oorzaak van de vermindering der tollen in Spanje.

In Wynmaand van dit Jaar is eene ryke Vloot uit West-Indien in Spanje gekomen, brengende omtrend negen millioenen realen van agt realen het stuk waerdig, en 6000 arobas koetzenille, zynde omtrend 1600 quintalen, met andere koopmanschappen; van het geld kwam den Koning maar twee en eene halve millioen toe.

Eene ryke West-Indische Vloot in Spanje aangekomen.

De Engelsche hebben ook de zeevaart op Oost-Indien aangehouden; twee uit Nederland, Pieter Willemsz. van Elburg, en Lukas Antonisz. van Leeuwaarden, die beide veele Jaaren in verscheide Plaatzen in Oost-Indien gewoond hadden, hebben met eene Engelsche Maatschappy aangespannen; zelfs mede eene goede zom gelds inleggende en hunne eige Persoonen waagende, en zyn in Louwmaand van dit Jaar uit Engeland gevaaren met een schip, 's Waerelds Kloot genoemd, groot 500 vaten, daar op Kapitain was Antonis Hippon, met voornoemden, om in Oost-Indien te vaaren op Coromandel, eene Plaats, van niemand nog bezeild: nog werd in Engeland het schip de Draak, groot 700 vaten, naar Oost-Indien toegereed, dat in Lentemaand zou uitvaaren, onder Kapitain Elamet; den 3den van Grasmaand, des Jaars 1611, voeren nog drie scheepen van daar naar Oost-Indien, de Cleeuf, groot 400 vaten, Kapitain Mr. Sans, naar Oost-Indien en Japan; de Hector, groot 500 vaten,

De Engelsche vaaren sterk op Oost-Indiën.

1610. ten, onder Kapitain Joris Fuller, zou naar Bengalen vaaren; nog de Thomas, groot 300 vaten, daar op Overste was Mr. Foster, en zy rustten nog meer scheepen toe tegen het volgende Jaar.

Geschiedenissen der Engelsche Volk-planting in Virginiën, en ontdekking van Bermuda.

Noopens de Engelsche Volk-planting in Amerika, nu Virginiën genoemd, verhaalden wy in 't voorige boek, dat hunne laatste Vloot wel aangekomen was, behalven den Admiraal, daar op de twee Ridders Gates en Sommers waren, en dat nog de Baanderheer Delaware in Lentemaand met drie scheepen derwaards was gezonden, om orde te stellen, meenende, dat het voorn: schip met de Ridders vergaan was; maar nog in Herfstmaand van dit Jaar is, in minder dan 6 Weeken, Kapitain Nieupoort van daar wedergekomen, die Delaware daar gevoerd had, met wien kwam de Ridder Sir *Thomas* Gates, dien men gezegd had dood te zyn, *welke*, van den Baanderheer Delaware verstaande, dat het Kapitainschap, het welke hy te Vlissingen in Zeeland had, op het gerugt van zynen dood, was weggegeven, gekomen is, om dat weder te hebben, en heeft zyne gevallen verhaald, dat hy, in 't voorige Jaar, door het onweêr met het Admiraals schip lek en vol water verstooken was geweest; en meenende te vergaan, zaagen zy la Bermuda, een Eiland, dat de Spanjaarden meenden ongenaakbaar te zyn, door dien zy 'er veel schipbreuk hadden geleeden, en noemden het 's Duivels Eiland: in dit Eiland werden zy wonderlyk gestuurd, tusschen de klippen eenen ingang vindende, en hebben hun schip den Admiraal daar in gebragt, gesteld zo hoog zy konden, daar laten staan, en 'er een merk-teeken gesteld: zy hebben alle hun Volk, wel honderd twintig Menschen, met alle het goed, uit het schip gehaald; Timmerlieden met allerhande gereedschap by hen hebbende, en vonden het Land vol van allerhande boomen, maar geene Menschen of Beesten, dan eene meenigte van Varkens, welke daar uit de verdronke Spaansche scheepen aan Land moesten geswommen

en

en dus vermeenigvuldigd zyn; zy vonden ook eene meenigte van Voogels, die, zeer tam zynde, hun op het lyf vloogen, als zy vuur maakten, ook Visschen. Dit Volk zig daar vindende, heeft terstond eene meenigte van boomen afgehouwen, smitzen opgeregt en huizen gebouwd, en ten laatsten op nieuws twee scheepen getimmerd, en dus 42 Weeken daar gewoond en zig gegeneerd met het geene zy nog by zig hadden, en met de Varkens, Voogels en Visschen; zy vonden tusschen de klippen zout water, dat door zieden gemaklyk zout werd; zy vonden zoet fontein-water, om te drinken en in te kooken, en haalden uit de verdronke scheepen, welke daar omtrend lagen, nog eenige stof van yzer en anderzins, daar mede zy zig beholpen; ook eenige Huisgezinnen met Vrouwen gescheept zynde, zyn daar twee Kinderen gebooren, welke zy Bermuda noemden: alzo zy gisten maar omtrend 10 Daagen zeilens van Virginiën te zyn, hebben zy twee maatige scheepen getimmerd, om te zamen derwaards te vaaren, vindende eenige stof, om hunne scheepen digt te maaken, in de plaats van pik en tar, hebben zig voorzien met Voogels, Visschen en Varkens vleesch, en zyn eindlyk, na 42 Weeken, t'zeil gegaan en in Virginiën in 11 Daagen by hun Volk wel aangekomen, van waar de Ridder Sommers, den 17den van Zomermaand, naar Bermuda te rug zeilde, om Varkens, Visschen en andere geriefren, welke zy daar vonden, als paerlen in Oesters, ambre de gris en dergelyke, te haalen: zy verlooren in allen dien tyd maar vier Mannen, daar onder een Konings Zoon in Virginiën was, die in Engeland geweest en daar van zynen eigen Dienaar, een Indiaan, dood gesmeeten was; zy lieten daar zederd eenig Volk, en het schynd een Land, waerdig, om daar te woonen en zig wel te geneeren. 1610.

Bermuda is rondom met Steen-klippen bezet, heeft binnen goed Land, wyd omtrend 2 of 3 en lang Beschryving van Bermuda.

1610. lang 8 of 9 Duitsche Mylen: zy willen daar gaan woonen en bezetten den ingang met vier stukken Geschut; zy konden 'er met twee scheepen komen en woonen, om paerlen, ambre de gris, tabak, enz. en maakten daar toe in 't Jaar 1611 eene Maatschappy: eenige denken, dat 'er goud is, om dat eenige Nederlandsche Scheeplieden, in West-Indien op de galleijen gevangen zittende en daar met eene bark de vlugt genoomen hebbende, by geval verversching in dit Eiland zogten, daar zy vonden lange dikke rieten, groejende als masten, welke zy kliefden en maakten 'er gooten van, welke zy aan elkanderen vast maakten, om te meer lengte te hebben, laagen ze, by reegenagtig weêr, uit hunne bark op het land en de klippen, en deeden dus het reegen-water van het land en de klippen tot verversching in hunne bark loopen, vermits zy nog geen versch water op het land gevonden hadden: dit water dus vergaderende, bevonden zy, dat 'er kleine stukjes goud in waren, die met den reegen uitspoelden; of men 'er nog verder naar zoeken zal, zal de tyd leeren.

Het voorsz. Volk van Bermuda weder in Virginiën gekeerd zynde, vond daar grote wanorde, door gebrek aan Gouverneurs en regeering, zo dat zy uit wanhoop het Land meenden te verlaten met vier scheepen, wanneer by geluk de Baanderheer van Delaware aankwam, toen zy alle gescheept waren, welke daar orde bleef stellen, maakende hier en daar verder in 't Land Schansjes: de Overste der kleine Heeren daar omtrend was dieper binnen 's Lands vertrokken, ook hebben zy dieper te water en te land verzogt, en vonden een fraai goed Land, allerlei boomen, als ceder-, mast-, sarsafras-, moerbezie-boomen, ook Zyde-Wormen, wilde wyngaarden en andere vrugten, kruiden en veelerhande gerief, zo die wel bewerkt waren.

Vrugtbaarheid van Virginiën.

Terwyl wy van de zeevaart handelen, zullen wy ook verhaalen eenen aanslag der Spanjaarden op la

Rache

Rache door den Marquies van S[t]. Germain, Muley Scheck, en zyn Zoon, Muley Abdala, Koningen van Fesſa, toen bezittende Fesſa en la Rache, eene Stad met eene reedlyke Haaven, wel geleegen by de Steden, welke Spanje in Barbaryen bezit: Scheck had beloofd voor agthonderdduizend dukaten den Koning la Rache te leeveren, en was in Spanje gevlugt, maar zyn Zoon Abdala hield zig te Fesſa of in 't Gebergte: hier toe was eene Vloot van galleijen toegerust onder den Marquies van S[t]. Germain, die derwaards voer, meenende, dat hem de Stad geleeverd zou werden; maar zy werden meer dan eens door de Barbaaren bedroogen, ſchoon eenige reeds geland waren: dog eindlyk had Scheck, om zyne belofte te voldoen, door veel geld onder de zyne zo veel te weeg gebragt, dat, wanneer de Marquies in Slagtmaand derwaards voer en voor de Stad was gekomen, de Kapitain van het Kaſteel, de Spaanſche daar voor komende, het zelve geoopend, zyne eige Wagt, aan de poort ſtaande, deels vermoord en den Marquies ingelaten heeft, en dus, den 20[ſten], meeſter van de Stad en het Kaſteel werd, werdende daar over alom grote teekenen van blydſchap getoond: de Plaats werd terſtond zeer geſterkt; maar men bevond die niet van zo veel belang te zyn, als gehoopt was, de Haaven niet zo goed zynde: zy zogten de naaſte Haaven der Rivier, welke naar Fesſa loopt, ook te krygen en ſterken; dog het ſchynt, dat daar tegen gearbeid werd.

1610. Aanſlag der Spanjaarden op la Rache, dat zy eindlyk innee-men.

Muley Sidam, Koning van Marocquo, enz. zond ten Gezant aan de vereenigde Landen den Alcayde, Hamet Ben-Abdala, en met hem zynen Bewinds-Man, Samuël Pallache, welke eene vaste en zeekere nabuurſchap en verſtandhouding met hen verzogten te maaken, te Land, ter Zee en op de Rivieren, om vry met elkanderen te mogen handelen, daar toe de Staten Gemagtigden ſtelden, welke een verdrag van koopmanſchap en handel, in agttien artykulen, in 's Hage, den 24[ſten] van Wintermaand,

Handel der Heeren Staten met den Koning van Marocquo.

des

1610. des Jaars 1610. besloten, dat wy hier in voegen, gelyk wy gaerne doen omtrend alle verbintenissen, welke wy kunnen bekomen, den koophandel betreffende, als den Nederlanden boven alle andere noodig, alzo zy wyds en zyds handelen en vaaren.

Verbond met Barbaryen. Alzo de hoogste en grootmagtigste Muley Sidam, Keizer van Marocquo, Koning der Koningryken van Barbaryen, Fez, Sus en Tafilette; Koning van Guinea, Gago, Tuinbutu, Jenez, en derzelver Gewesten, enz. uit zyne Koninglyke gunst, genegenheid en welgevallen tot de vereenigde Landen, goed gevonden en geliefd heeft aan de Hoog Mog: Heeren Staten Generaal derzelve vereenigde Landen te zenden den eedelen en gestrengen Heere Alcayde, Hamet Ben-Abdala, als zyne Majesteits Gezant, mitsgaders deszelfs Bewinds-Man, Samuël Pallache, met behoorlyke geloofs-brieven van zyne Majesteit, welke, uit kragt derzelve, voorgesteld en verklaard hebben gelasd en gevolmagtigd te zyn, om, wegens zyne Majesteit, met hooggem: Heeren Staten Generaal te handelen en maaken eene vaste, zeekere en onverbreeklyke vriendschap en verstandhouding tusschen zyne Majesteit, deszelfs Erven en Nakomelingen, en hun Hoog Mogende; zo dat de Onderdanen, In- en Opgezeete van beide zyden voortaan vry en onbeschaadigd met en onder elkanderen zouden mogen handelen en koopmanschap dryven, te Land, ter Zee en op de Rivieren, in de Ryken en Landen beide van zyne Majesteit en deeze vereenigde Gewesten, alles volgens het afscheid, door hooggem: Heeren Staten gegeven aan zyne Majesteits voorgaanden Gezant, den Heere Hamet Bren-Bechier, en den voorn: Bewinds-Man, Samuël Pallache, en dat daar op tusschen welgem: Heeren Gezant en Bewinds-Man, en de eedele, eerentfeste en hoog geleerde Heeren, Hendrik van Brienen d'Alste, Heer van Sinderen, Nikolaas Syms, Oud-Burgermeester der Stad Hoorn, en Mr. Jakob Magnus, Leeraar in de regten, Oud-Burgermeester

ster van Middelburg, Gemagtigde, door hun Hoog 1614
Mog: daar toe byzonder gelasd en gevolmagtigd, verscheide gesprekken en onderhandelingen waren gehouden, volgens den last, hun daar toe gegeven, zo zyn eindlyk tusschen die Heeren Gezant en Bewinds-Man van zyne Majesteit ter eene, en de voorn: Gemagtigden der Heeren Staten ter andere zyde, de volgende stukken en artykulen verdragen;

1. Van nu voortaan en altyd zal tusschen hooggem: zyne Koninglyke Majesteit, deszelfs Erven en Nakomelingen, en de Heeren Staten Generaal der vereenigde Landen, derzelver beide Koningryken, Landen, Onderdanen, In- en Opgezeete, geoeffend en onderhouden werden eene vaste, zeekere en onverbreeklyke vriendschap en verstándhouding, te Land, ter Zee en op de Rivieren, zó dat de Onderdanen, In- en Opgezeete van beide zyden vry en onbeschaadigd, zonder dat de een van den anderen daar toe eenige lyfwagt, vrygeleidingen, of Zeebrieven behoefd te hebben of toonen, maar mogen te Land, ter Zee en op de Rivieren vaaren, doortrekken en wederkeeren, met hunne Persoonen, scheepen, koopmanschappen, andere goederen en reistuig, en hebben vryen toe- en ingang met dezelve tot de Ryken, Landen, Steden, Reeden, Inhammen en Haavens van beide zyden, naar dat elks geleegenheid en reis zal geschikt zyn, weêr en wind dienen, en de nood, door stormen, onweêr, vervolging van Vyanden en Zee-Roovers, lekken en andere toevallen vereischen, en in dezelve blyven, verkeeren en hunne zaken verrigten, zo lang hun gelieven en goeddunken zal.

2. En op dat de scheepen van deeze Landen zeeker gekend mogen werden, zullen de Schippers of andere, op dezelve bevel hebbende, voorzien werden van behoorlyke Zee-brieven der handelende Steden, daar uit zy vaaren; en zullen geene Zeebrieven mogen werden gegeven aan Oosterlingen, of

1610. of iemand, dan die opregte Onderdanen en Inwooners der vereenigde Gewesten zyn.

3. Alle scheepen van die Gewesten, van zulke brieven voorzien, vaarende naar Spanje, Italiën en andere Landen, in wat oorden die geleegen zyn, zullen in hunne reis, door de scheepen, Onderdanen, of andere zyne Majesteits Onderhoorige, of met zynen last in Zee zynde, geenzins mogen bekommerd, verhinderd, opgehouden, of anderzins benadeeld en beschaadigd werden, maar zy zullen die vry moeten la en voorby gaan en gedoogen hunne reis te vorderen, daar die geschikt is.

4. Ook zal zyne Majesteit niet toelaten, dat zulke scheepen van deeze Landen, door eenige Zee-Roovers of andere in Zee genoomen, in Barbaryen gebragt en daar verkogt werden; maar zal daadlyk die scheepen, met de gelaade goederen, door den Zee-Roover aan den Eigenaar doen wedergeven, en de schaade, door het neemen en berooven geleeden, zo veel mooglyk is, vergoeden, zonder zyne Majesteit verder te verbinden.

5. Ook zullen zy in dezelve Ryken, Landen, Steden, Reeden, Inhammen en Haavens van beide zyden vry, onbelet en onbekommerd mogen komen, inbrengen, koopen en verkoopen, met hunne eige of andere scheepen, welke zy ter plaatze zullen mogen koopen of huuren, en uitvoeren allerhande zoorten van goederen en koopmanschappen, naar hun goeddunken en gelieven, uitgezonderd alleen zulke goederen, welke van ouds door de wetten en gewoonten der voorsz. Ryken en Landen verbooden zyn te verhandelen en uit te voeren, zonder gehouden te zyn iet anders of meer van die goederen in 't inkomen en uitvoeren te betaalen, dan de gewoone regten van tollen en lasten, welke de Inboorlingen en andere Onderdanen der Koningryken, Landen en Steden, daar zulke handel en koopmanschap gedreeven werd, betaalen; en die regten behoorlyk betaald hebbende, zullen zy hunne gelaade goederen

mogen

mogen overbrengen en vervoeren naar zulke Koningryken, Gemeenebesten, Landen en Steden, als hun goeddunken zal, mits dat die niet daadlyk in oopenbaaren Oorlog zyn tegen hooggem: zyne Majesteit en deszelfs Ryken, of de Heeren Staten Generaal en de vereenigde Landen. 1661.

6 Ook zullen de Onderdanen en Inwooners van zyne Majesteits Ryken in de vereenigde Landen, en weder die van de vereenigde Landen in zyne Majesteits Ryken, deselve verzeekerdheid en vryheid hebben, als de eige Ingezeetene van zyne Majesteits Ryken hebben en genieten.

7. Ook zullen der Kooplieden, Schippers, Piloten en Scheeps-Volks scheepen, koopmanschappen, waaren en andere goederen van beide zyden niet mogen aangeslagen werden, het zy uit kragt van eenig gemeen of byzonder bevel, en om wat zaak van Oorlog of anderzins het zy, zelfs niet onder voorgeven van zig daar van te willen laten dienen tot behoudenis en bescherming des Lands, daar onder men nogtans niet begrypt de aanslagen van het Geregt langs de gewoone wegen, ter oorzaak van de eige schulden, schuld-brieven, en bondige verbintenissen der geene, tegen welke die aanslagen zullen zyn geschied, daar in gehandeld zal werden, als naar regt en reedenen gebruiklyk is, volgens de gewoonten der Plaatzen, daar het aanhouden en de aanslag vallen zal.

8. In zo ver zyne Majesteit voor zynen, of de Heeren Staten voor hunnen dienst, of om de scheepvaart, koopmanschap en handel ter Zee beeter te vorderen, bewaaren en verzeekeren, geraaden vonden elk in zyne Ryken en Landen eenige Oorlogsscheepen te doen toerusten en die in Zee te zenden en houden in zulke oorden, als elk daar toe bekwaamst zal oordeelen, en het geviel, dat die scheepen, in Zee zynde, eenige verversching van voorraad, Oorlogs-tuig, leeftogt, water of iet anders, hoedanig het zou mogen zyn, noodig had-

1610. den, of door lekken of andere toevallen zig moesten verbeeteren, zullen dezelve ten dien einde mogen loopen in zulke Steden, Haavens of Plaatzen van beide zyden, als hun bekwaamst en goeddunken zal, en zullen daar, als goede Vrienden, wel ontfangen, behandeld en geriefd werden voor hun geld van het geene zy behoeven zullen, en zal hun ook daar na ten allen tyde, als het hun zal goeddunken en gelieven, zonder eenige moeilykheid moeten toegelaten werden weder te vertrekken en in Zee te keeren, zonder daar toe te moeten erkenken of bewilliging verzoeken van de Onder-Koningen, Gouverneurs of Bevelhebbers der voorsz. Steden, Haavens of Plaatzen.

9. Van beide zyden zullen geene brieven van merk of wederneeming toegestaan werden, maar een ieder zal, naar behooren en eisch der zaken in geschil, regt gedaan en gehandhaafd werden.

10. In geval eenig Onderdaan en Ingezeete van zyne Majesteit in de vereenigde Gewesten sterft, desgelyks die der vereenigde Landen in de Ryken en Landen van zyne Majesteit, zullen de goederen en koopmanschappen, door hem nagelaten, het zy die andere, door welke hy gebruikt is, of hem zelve, toebehoorden, wederzydsch, wegens zyne Majesteit of de Heeren Staten, niet mogen aanvaerd of aangeslagen werden, door eenige regten of gebruiken der Ryken en Landen van zyne Majesteit en de Heeren Staten, als aan dezelve vervallen, maar te zamen volgen aan des Gestorven regten Erfgenaam, naar de regten van den Lande, daar in de Erfgenaam gebooren is, ten ware, door bestelling des Overleeden, daar in anders voorzien was, dat gevolgd zal werden.

11. In geval die wettige, of by uitersten wil gestelde, Erfgenamen niet by de hand zyn, en de Overleede by uitersten wil of bestelling daar in niet voorzien heeft, zullen vyf of zes der voornaamste van deeze Landen, in *Barbaryen* tegenwoordig zynde,

zynde, de goederen des Overleeden mogen aanneemen onder boedellyst, door hen getekend, en die bewaaren ten behoeve der regte Erfgenamen, zonder dat wederzydsch de Officieren zig des in 't minste zullen bemoejen. 1619.

12. In zo ver eenige scheepen van zyne Majesteits Onderdanen door storm, onweêr, jagt of vervolg der Vyanden aan de vereenigde Gewesten, of van dezelve aan 's Konings Ryken, Landen en Steden, stranden, geene uitgezonderd, dezelve scheepen en gelande goederen zullen den Eigenaars volgen, mits daar voor reedlyken bergloon betaalende.

13. Zo eenige koopvaardy of andere scheepen van wederzyden, door lekken, storm, tegenwind of andere nooden, in de Haavens of op de Reeden van zyne Majesteit of deeze Landen mogten komen, zullen die, geenen last breekende, om de goederen te verhandelen, verruilen of verkoopen, weder vry mogen vertrekken, zonder eenige tollen of andere geregtigheden te betaalen of aangehouden te mogen werden, al kwamen die scheepen uit Spanje, Italiën en andere oorden, of al wilden zy derwaards vaaren; met dien verstande nogtans, dat zulke scheepen in Barbaryen niet zullen mogen handelen, zonder uitdruklyk bevel en toestemming van zyne Majesteit of deszelfs Bevelhebber ter Plaatze, daar het geval zyn zal.

14. Alzo de ervaaring leerd, dat alle handel, welke by alleenkoop aan eenige Byzondere verleend werd, het gemeene welvaaren der Koningen, Princen, Gemeenebesten, hunne Landen en Onderdanen schaadlyk en tegen de gemeene vryheid van handeling strydende is, zo is verdragen, dat, in zo ver zulke handeling door zyne Majesteit, tot nadeel der vereenigde Gewesten, of by de Heeren Staten, tot nadeel van zyne Majesteits Ryken en Landen, te vooren toegestaan zyn, dezelve daadlyk zullen herroepen werden en ophouden, en van beide zyden de handel en koopmanschap aan een ieder vry gesteld werden.

 15. In

1610. 15. In zo ver zyne Majesteit hier na meer Oorlogs-Volk, scheepen, geschut en tuig uit de vereenigde Gewesten, op zyne kosten, tot zynen dienst zou begeeren of noodig hebben aan te neemen, koopen en voeren, zullen de Heeren Staten, van zyne Majesteit daar toe verzogt, daar op gunstig letten en schikken ten meesten genoegen van zyne Majesteit, voor zo veel de geleegenheid en gesteldheid van hunnen staat en zaken zal kunnen en mogen lyden.

16. En alzo by deeze handeling vrye koopmanschap en toegang tot de Ryken en Landen aan beide zyden werd toegelaten, zal zyne Majesteit alle Gevange der vereenigde Gewesten in Barbaryen daadlyk doen ontslaan en los laten, en verbieden, dat voortaan van deeze Landen geene Gevange meer in zyne Ryken werden gemaakt en verkogt.

17. Alle de voorsz. stukken en artykulen en elk derzelve zyn by ons ondergenoemde, in naam en van wegen als boven, gehandeld, verdragen en toegestemd in 's Hage: en de voorsz. Heeren Gezant en Bewinds-Man van hooggem: Heere Koning van Marocquo hebben beloofd te leeveren, of doen leeveren aan hooggem: Heeren Staten, binnen 6 eerstkomende Maanden, of eer, zo het doenlyk is, zyne Majesteits brieven van bekragtiging van het voorsz. gehandelde, in behoorlyke manier, en de Gemagtigde der Heeren Staten aan de voorsz. Heeren Gezant en Bewinds-Man gelyke brieven van hun Hoog Mog: binnen gelyken tyd.

18. Het tegenwoordig verdrag zal van beide zyden alom, daar het behoord en men zulks gewoon is, werden afgekondigd, na dat de bekragtiging door zyne Majesteit en de Heeren Staten zal zyn geschied.

Dus gedaan en geslooten in 's Hage, den 24sten van Wintermaand, des Jaars 1610.

Vertrek der Barbaarsche Gezanten. Dus zyn deeze Gezanten met dit verdrag vertrokken, en hadden verlof, om drie of vier Oorlogsscheepen op hunne kosten te mogen koopen en uitree-

reeden, om hunne Zee-kusten tegen de Spaansche te bewaaren, of iet tegen la Roche voor te neemen, en zyn daar mede naar huis gevaaren, beschonken met goude keetenen. 1614.

De Nederlandsche scheepen hadden op de kusten van Afrika en Guinea groote schaade geleeden, zyn de eenige genoomen en goede pryś gemaakt, en het Volk door eenige Oorlogs-scheepen en Galleijen uit Spanje gevangen, die zeiden van geen bestand te weeten, voorgevende, dat het de Moriśquen, en niet zy, gedaan hadden, daar over Theodore Rodenburgh, omtrend Kersmis, door de daar in belang hebbende Kooplieden uit Holland naar Brussel gezonden werd, om des Aards-Hertogs brieven van aanbeveeling te krygen en de goederen en Gevange los te hebben.

De Spaniaarden neemen Nederlandsche scheepen op de kusten van Afrika en Guinea.

De vermaarde Zee-Roover, Simon den Dansser, die, gelyk wy verhaald hebben, het Zee-rooven had verlaten en zig begeven onder Vrankryks bescherming, had aangenoomen een Geleider der Fransche en andere scheepen in de Levant en Straat te zyn tegen de Zee-Roovers, mits hem een half ten honderd gevende; des hy uitvoer met een schoon schip, wel van 700 vaten, gewapend met veertig metaale stukken: hy voer, omtrend Herfstmaand, uit Marsiliën, geleidende wel dertien scheepen; maar wy hebben naderhand verstaan, dat hy, omtrend Thunis, met zynen Luitenant aan land gevangen zynde, door het Land-Volk bezet en betrapt, en in die gevangenis gestorven is, hoewel hy van den Bassa beschermd werd, en de Koning van Vrankryk om hem schreef.

Uiteinde van den Zee-Roover, Simon den Dansser.

Sigismundus, Koning van Poolen, volhardde in dit Jaar zynen Oorlog tegen de Muskoviters en de beleegering van Smolensko: terwyl hy hier mede beezig was, is, den 1sten van Hooimaand, afgebrand Vilna, by ons genoemd der Wilden, de Hoofd-Stad van Litthauwen; de brand duurde wel 2 Dagen, en 'er verbrandden wel vierduizend zevenhon-

Vilna in Litthauwen afgebrand.

1610. derd huizen, zynde negen tiende deelen der Stad, met het Slot, daar op de Koningin was, welke zig in 't veld, over het water Wildauw, borg: veele van haare Staat-Jongvrouwen verdronken in eene schuit, die omsloeg: alle Kerken van allerlei Godsdienst en de Kloosters brandden af, behalven het Bernardynen Klooster en de wooning van Vrouwe Anna, Zuster des Konings: men noemde zeven afgebrande Roomsche en drie Hervormde Kerken, zynde de meeste gebouwen daar van hout: het weer was zeer winderig, en dus de brand niet te blusschen, werdende de schaade wel gereekend op twee millioenen gouds, behalven veele Menschen, die verbrandden. Deeze brand verhinderde den Koning zeer in zynen Oorlog.

Gabriël Batthor maakt zig meester van Transylvaniën.

Gabriël Batthor maakte zig, door hulp van den Turk, genoegzaam volkoomen meester van Transylvaniën, daar ook t' zamenzweeringen tegen hem ontdekt werden.

Sigismundus Batthor gevangen, dog weder los gelaaten.

De Vorst Sigismundus Batthor, eertyds Vayvode van Transylvaniën, van wien wy te vooren meermaalen spraaken, was in dit Jaar van den Keizer gevangen, door zyne Dienaars beschuldigd van eenig verdrag aangegaan te hebben met de Poolen, tot 's Keizers nadeel; maar naderhand kon zulks niet blyken, des hy in 't volgende Jaar weder op vrye voeten is gesteld, zig beklaagende, dat men hem in de gevangenis wel negentigduizend florynen bestoolen had.

Bewilligingen tot middelen en schattingen in de vereenigde Landen.

Men heeft, in 't einde van dit Jaar, in de vereenigde Landen gehandeld over de bewilligingen van middelen en schattingen en de ten agterheden te betaalen: die van Holland besslooten voor het volgende Jaar 1611 zesendertighonderdduizend guldens in de Generaliteit op te brengen, onder voorwaarde, dat de andere Gewesten ook hun aandeel naar de oude schatting wilden volgen, dat die van Zeeland weigerden, bybrengende, dat hunne neering en middelen waren verminderd, daar over in 't volgende Jaar onder de Gewesten nog is getwist.

De Aards-Hertogen kreegen ook voor eens eene goede schatting, niet tegenstaande zy eene goede som gelds uit Sparje hadden gekreegen. 1611.

De Gezant der vereenigde Landen had uit Vrankryk geschreeven, dat, op het heevig vertoog des Hertogs van Suilly, dien tot nog toe de grond en staat der zaken, voorgevallen tusschen den voorleeden Koning en de Staten der vereenigde Landen, best bekend was, de Koningin Regentes eenvoudig en zonder bepaaling van tyd hun zou aanhouden de hulp der vierhonderd Franschen, welke zy daar te land onderhouden. werdende hy zeer ondersteund in 't behartigen der vereenigde Landen door de Hertogen van Guyse en Mayenne, welke te vooren hunne zaken altyd plagten te benadeelen. Vordering der Nederlandsche zaken in Vrankryk.

In dit Jaar zyn, behalven Hendrik den IV^{den}, den groten Koning van Vrankryk, den 14^{den} van Bloeimaand, veele treflyke Persoonen gestorven, als, Don Pedro Euripues, Gouverneur van Milanen, eertyds in Nederland, die storf te Milanen, den 22sten van Hooimaand, omtrend 84 Jaaren oud; desgelyks omtrend den zelven tyd zyne Huisvrouw in Spanje: Jan Fernandes de Velasco, Konstabel van Kastiliën, is in zyn Gouvernement opgevolgd: ook is de berugte Kapitain de Viques, Gouverneur van Kales, dien de Heer d'Arquer opgevolgd is, gestorven. In Oogstmaand storf Antonette, Weduwe van Kleef, eene Dogter van Lotharingen: ook de Keur-Vorst Paltz-Graaf, Fredrik de IV^{de}, te Heydelberch den 18^{den} van Herfstmaand, hebbende de Vorsten van Angsbagh, Wirtenbergh, Zweybruggen en Baden by hem ontbooden, latende twee Zoonen na, de oudste gebooren te Amberch, den 16^{den} van Oogstmaand, des Jaars 1596, uit de Dogter van Willem, Prince van Orange: hy had voor zynen dood tot Bestuurder gesteld Johan Paltz-Graaf, Hertog van Zweybruggen, voorby gaande Philips Lodowyk, Paltz-Graaf van Nieuburgh, zynen oudsten Bloed-Vriend, welke, naar 's Ryks Koningen, Vorsten en Heeren gestorven. De Keur-Vorst Paltz-Graaf gestorven. De Hertog van Zweybruggen Bestuurder des jongen Paltz-Graafs Keur-Vorsts.

 gulde

1610. gulde bulle, dat ampt toekwam: dog hy heeft, tot Vrede in zyn Land, en om de verandering van Godsdienst te vermyden, hebbende die van Nieuburgh hem niet willen belooven in den Godsdienst geene verandering te maaken, dien van Zweybruggen, van zyne gezindheid en Godsdienst zynde, verkooren, dien hy ook zyne oudste Dogter Louyse ter Vrouwe beloofd heeft, welke ondertrouwden den 16^{den} van Herfstmaand, des Jaars 1611, en hy heeft terstond die bestuuring aangenoomen, niet zonder tegenstand van zynen Oom Philips, Hertog van Nieuburgh, voorn: maar door 's Keizers gunst blyfd hy 'er in, tot dat de jonge Keur-Vorst 18 Jaaren oud zal zyn naar 's Ryks wetten.

Jeronimo Conestagio, Geschiedschryver, te Genua gestorven.

Van Genua werd geschreeven, dat daar gestorven was Jeronimo Conestagio, beroemd Schryver der Kastiliaansche verovering van Portugal, nu schryvende de geschiedenis der Nederlandsche Oorlogen, door den Koning van Spanje daar toe gehuurd met zeshonderd dukaten 's jaars.

Vader Baldowyn gevangen in Engeland gebragt.

De voorn: Paltz-Graaf had, op verzoek des Konings van Engeland, in zyn Land gevangen den Engelschen Jesuiet, Vader Baldowyn, die lang uit Engeland geweest was en zig te S^t. Omar onthouden had, berigt, dat hy van het verraad met buskruid in Engeland niet alleen kennis had gehad, maar zelfs een Aanzetter was geweest, om dat alle de t' Zamenzweerders daar van met hem veel vriendschap en omgang hadden gehouden; des de Koning van Engeland aan den Aards-Hertog ernstig had verzogt, dat hy, met eenen Owen, zig ook te Brussel onthoudende, hem mogt overgeleeverd werden, die dat, als 'er van overtuigd zynde, weigerde; maar hun werd eindlyk gelast uit de Nederlanden te vertrekken, en, alom nagechreeven wordende, werd deeze Baldowyn in des Paltz-Graafs Land gevangen, met Krygs-Volk in 't leger voor Gulik gezonden, en dus over Holland in Engeland gebragt en op den Tour gevangen gesteld, daar hy meer-

malen

maken is ondervraagd, zo door den Koninglyken Raad als in regte, en tot nog toe heeft men van hem niets kunnen ontdekken, of hem overtuigen, dat hy van de t'zamensweering heeft geweeten, gelyk het ook waar is, dat deeze t'Zamensweerders hun verraad aan zeer weinige hebben ontdekt, om geheim te blyven; daarom hy zig verantwoord heeft tegen de regten van Engeland en den Koning niet misdaan te hebben: hy was wel een Jesuiet, maar om de vryheid van zyn geweeten was hy uit Engeland geweeken en nu tegen zynen zin daar in gebragt, des hy klaagde over ongelyk, dog blyfd intusschen nog gevangen. 1606.

In Nederland kon men nog geen middel vinden, om die van Zeeland met die van Braband en Antwerpen over een te brengen noopens de vaart de Schelde op en af met gelaade scheepen tot Antwerpen toe; des die Stad, myne geboorte plaats, zeer vergaat en ontvolkt werd, door gebrek aan neering; ook dat men het Volk geene vryheid van Godsdienst wil gedoogen, nog toelaten te Bergen of Lillo, of in de omliggende Dorpen, de hervormde preedikingen te mogen gaan hooren: hier door nam Duynkerken in Vlaanderen zeer toe in neering en scheepvaart: want veele goederen en waaren uit Italiën en Duitschland, welke men westwaards naar Spanje, Vrankryk en Engeland wil voeren, werden daar gescheept, en komen 'er uit de Zee aan, die anders regt op Antwerpen plagten te vaaren, hebbende daar vry-geleide der byliggende Gewesten tot in Duitschland, zo dat daar nu eene t' zamenvloejing van koopmanschappen en scheepen is, de Stad schipryk werd en houd goede schikking, moetende alle week een schip naar Engeland vaaren, om koopmanschappen of Reizigers te voeren, zo dat gemeenlyk de Haaven vol scheepen legd, en geen meer gebrek heeft, dan aan wat dieper en beeter Haaven, zynde die niet by de Haavens van Zeeland en Rivier te Antwerpen te vergelyken, van waar

Antwerpen en Zeeland kunnen niet over een komen over de vaart, des Duynkerken voorspoed heeft.

nog

1610. nog andere Rivieren en Wateren loopen, om 'er alles af en aan te voeren, zynde die Stad geleegen en bekwaam voor Kooplieden, om elkanderen te ontmoeten, te zamen te handelen, koopen en verkoopen, dat te Duynkerken niet is: het is niet, dan eigen baat, korligheid en oude wangunst, dat de Gewesten belet vóor elkanderen te wyken, die van Zeeland vreezende het overige van hunne neering te verliezen, zo zy de Schelde oopenden, denkende beeter te zyn, dat zy, dan die van Antwerpen, welvaaren. In Duynkerken ligd nog Spaansch Guarnizoen onder den Gouverneur Diego Ortis, die zyn Krygs-Volk zeer stil en in tugt houd, dat zy de Burgers, Kooplieden en Scheeps-Volk niet moeilyk zyn. De Aards-Hertog had, ter vordering van de neering, in deeze Stad alle de binnenlandsche tollen afgezet.

De tweederlei Regeeringen in Nederland vervreemden de Gewesten van elkanderen. De Nederlandsche Gewesten, nu onder tweederlei Regeeringen, konden elkanderen nog niet verdragen, gelyk Buuren betaamd, de Godsdienst de gemoederen te rug houdende, en daar het eene Gewest erf-gronden en Heerlykheden in des anders Landen bezat, zoeken zy nu, geduurende het bestand, elk de zyne te verkoopen, als wanhoopende aan de oude vereeniging: veele Heeren en Edelen verkoopen daaglyksch hunne goederen in de vereenigde Landen, als die van Arenbergen en anderen, die meest aan goede Koopers duur verkogt werden; maar de goederen der vereenigde Landen, onder den Aards-Hertog geleegen, werden daar niet begeerd, of vinden geene Koopers naar de waerde, alzo zy hoopen die weder als verbeurd aan te slaan. De Graaf en Gravin van Ligny en andere laagen omtrend deezen tyd in Holland, tot redding van hunne goederen. Men merkt ook niet, dat huwlyks-verbintenissen tusschen den wederzydschen Aadel gemaakt werd, dat egter onderlinge vriendschap verwekt.

De jonge Graaf van Hoogstraten, 24 Jaaren oud, ge-

gebooren uit de Dogter des Grave van Egmont, hy zynde uit het Huis van Lalain, om dat het oudste Huis van Lalain verstorven was op eene Dogter, welke de Heer van Barlaymont getrouwd had, daar uit eene Dogter gesprooten was, heeft, in Louwmaand, deeze getrouwd, zynde 14 Jaaren oud, om de goederen van Lalain weder te brengen aan dat Huis, dat een voornaam, eedel en braaf Geslagt is geweest. 1610.

Huwlyk des Graafs van Hoogstraten.

In deezen tyd zyn zoorten van brillen uitgevonden, daar mede men door eene buis eenen voet lang, het ligt dwingende, dingen van verre, zelfs mylen afzynde, ziet, als of die naby waren, en zeer bescheiden, als men die vast kan leggen; dog het is onnuttig, om grote dingen uit te voeren of veel zeekerheid te geven: de kunst nieuw zynde was het fraai, maar ras gemeen.

Een nieuw zoort van brillen uitgevonden.

In 's Hage, daar de Staten Generaal meest hun Hof houden, is, den 8sten van Wintermaand, vermoord de Heer Willem van Santen, Raadsheer in den Raad van Staten: 's avonds ten 7 uuren naar huis gaande, wagtte hem iemand aan zyn huis en gaf hem eenen houw agter in 't hoofd, daar aan hy in 6 Daagen storf; zyn Knegt met het ligt kon hem niet agterhaalen, en men heeft nooit kunnen verneemen, wie hem dat gedaan had, schoon verscheide daar over gevangen werden, als eene zaak van gevolg, men in Holland zulke moorderyen niet gewoon zynde: men denkt, dat hem een Vreemde dit gedaan heeft, dien hy in zyn regt getrotzeerd mogt hebben, want hy een heerschzugtig Man was.

De Raadsheer Willem van Santen vermoord.

Wy hebben te vooren verhaald, dat de Keizer met zynen Broeder Matthias, nu Koning van Hongaryen, over een gekomen en wederzydsch beloofd was het Krygs-Volk af te danken, dat door den Keizer, door gebrek aan geld, niet geschied maar opgehouden was, onder voorgeven van den Oorlog te Gulik: zy bleeven liggen in 't Bisdom van Passau, leevende daar, schoon zy eenig geld hadden ont-

Twist tusschen den Keizer en zynen Broeder Matthias, Koning van Hongaryen.

1610. ontfangen, meest op de arme Landzaaten, gelyk ook die in Elsaten en omtrend Straesborgh laagen deeden, die nog niet gescheiden hadden kunnen werden. De Passausche, nu in den kouden winter door armoede gedrongen, zyn, den 19^den^ van Wintermaand, over den Donauw naar Oostenryk getrokken, onder het beleid van hunnen Overften Roome, te Luyk gebooren, Zoon van eenen Koopman in wynen, deeden rondom veel kwaad, bedorven veele Menschen, naamen in 't Steedje Swans, den Heere van Polheim toekomende, uit het Raadhuis wel tweehonderd florynen, en beroofden verder alles, doende erger, dan de Turken: eindlyk trokken zy naar Lints en Manrhousen, overmeesterden den Donauw geduurende de gansche Louwmaand, en werden gereekend wel zevenhonderdduizend Duitsche florynen schaade gedaan te hebben: men zeide, dat zy wel sterk waren negenduizend te voet en drieduizend te paerd, met wel tweehonderd zeventig waagens, daar aan wel twaalfhonderd Paerden trokken: hier over zond de Keizer den Hertog van Brunswyk en den Grave van Hohensolleren aan Koning Matthias, om hem hier over te verontschuldigen; maar Matthias begaf zig aanstonds in wapenen, zond vyfhonderd Dampiersche Ruiters naar hen toe, en schreef verder aan de Staten van Boheemen, niet geloovende, dat de Keizer zyn verdrag, onlangs met hem gemaakt, zou breeken, hun indagtig maakende de verbintenis, om hem by te staan; maar de Passausche ziende, dat Koning Matthias zig tegen hen wapende, trokken naar Boheemen te rug, overweldigden behendig de Stad Budweysch, daar zy veel grof Geschut en buskruid vonden: zy kreegen ook de Stad Tabor, naamen, den 13^den^ van Louwmaand, in Crunauw, maar een vierde van eene myl van Praag geleegen, daar zig de Aarts-Hertog Leopold by hen voegde en bleef.

Grote schaade en moedwil door het onbetaald Krygs-Volk van Passau.

Koning Matthias begeeft zig in wapenen en schryft aan de Boheemen.

Intusschen begonnen de Staten van Boheemen zig alom sterk in wapenen te begeven, niet tegen-

Staande de Keizer hun dat niet wilde toestaan, maar alle gehoor weigerde, dog ten laatsten hun een Regiment en duizend Paerden toestond, en daar mede hebben zy de Vesting Carelsteyn bezet, en nogtans de Kroon van Boheemen met 's Lands vrybrieven en schriften binnen Praag gebragt: den Passauschen werd een Wapendrager met 's Keizers wapenrok toegezonden, met bevel, zy zouden te rug trekken naar Crumauw en daar hunne betaaling verwagten; maar het Krygs-Volk deed hem den wapenrok dekken en zynen Meester mondlyk aanzeggen, dat zy daar als Vrienden gekomen waren, en begeerden binnen Praag te komen, zonder iemand schaade te doen, maar 's Keizers gezag en agting op te houden: en alzo anderen toescheen, dat de Keizer dit mede vorderde, vielen die van Praag dapper in de weer, om dit te beletten en zig daar tegen te wapenen, het Geschut tegen hen stellende; maar den 15^{den} van Sprokkelmaand, zynde vasten avond, vielen de Passausche, 's morgens vroeg, langs den Neuzer-tooren in de kleine zyde der Stad, de Poort overweldigende, en kwamen dus in de Stad, sloegen zommigen tegenweer en laagen dien ter neder, naamen eenige voornaame huizen in, plunderden en verbrandden die, en zyn ten laatsten, meester van de Stad zynde, met de Inwooners verdragen; maar als zy ook met geweld over de brug van den Moldauw meenden te komen, en reeds eene Kornet Ruiters, met den Ritmeester Prendel, hadden geslaagen en gevangen, zyn zy van de brug afgeslooten en is Geschut tegen hen gesteld: alzo van weder zyde niet veel Volk dood gebleeven was, werd 'er, van 's Keizers wege, uitgeroepen, de een zou den anderen niet meer misdoen, maar in vrede zyn: daar na is Leopold, met den Generaal Roome, en andere Oversten, ook ingekomen. Hier door werd het gemeene Volk in de Neder-Stad van Praag op Leopold zeer verbitterd, is in eenige Kloosters gevallen, heeft die geplunderd, de beelden

1611

Leopold en Roome neemen een deel der Stad Praag in.

1610. den afgeworpen, en wilde zig dus verder begeven naar der Jooden Stad en de Jesuieten, welke voorzigtig zig begeven hadden in de bescherming van 's Lands Staten, daar door zy zig by Vrienden verborgen hielden: men vond in hunne vergadering veele waagens, buskruid, musquetten en koogels, dat daar tot meer zeekerheid gelegd was; maar veele werden daar na over deezen oploop gevangen en gestrafd: Leopold dwong ook door hongers nood het Slot zig te oopenen, bragt zyn Volk buiten in slag-orde, en deed hem daar, in zyn volle harnasch zittende, als 's Keizers Gemagtigden, eed doen: niet tegenstaande dit alles hebben die der oude en nieuwe Stad Praag hem niet willen inhaalen, maar wel hun leeftogt, brood, bier en wyn, dat zy zeer noodig hadden, aangebooden; dog Leopold daar mede niet te vreden zynde, stelde het Geschut tegen de Stad, dreigde die daar mede, en bleef dus eenige Daagen liggen, de Wagten daaglyksch met musquetten tegen elkanderen schietende.

Intusschen vergaderden de Staten van Boheemen uit het Land veel Krygs- en Land-Volk, ook Ruitery: den 18den is, van 's Keizers wege, met vier trommels een bevel omgeslaagen, inhoudende, dat zyne Majesteit uit eene beede van het Passausche Krygs-Volk had verstaan en niet anders kon bevinden, dan dat dit Volk alleen in de Stad gekomen was, om 's Keizers gezag te handhaaven, daarom hy genoodzaakt was de Oversten uit alle drie de Steden van Praag, met de Afgevaerdigde der Staten van Boheemen, tegen morgen by hem te daagen, om 'er den eenen en anderen te doen beëedigen, dat zy, op lyfs-straf, elkanderen niet zullen misdoen en zig verbinden zyne Majesteits bevel verder te volgen; maar hier op is niets gevolgd, dan voorslagen, zo zy wilden vertrekken, de Stad wilde tweehonderd duizend florynen tot hunne betaaling vinden, en, ten teeken van den Keizer gezind te zyn, staaken zy eene vaan met den swarten Aarend uit; wilde

men hen met vuurige koogels en grof Geschut bestryden, gelyk Leopold, Roome, en de Graven van Salts en Altheyn hen dreigden, zo wilden zy lieves alle sterven, dan hem ten wille zyn; maar de Keizer deed het schieten verbieden, dat nogtans daaglyksch wederzydsch over het water uit musquetten niet ophield, tot dat zy, den 10den van Bloeimaand, stil vertrokken, zo uit hongers nood, als uit vrees van beslooten te werden, de Keizer hun driehonderdduizend guldens voor 3 Maanden betaalende, vermits, wegens Koning Matthias, zevenduizend Mannen, onder den Heere Colonitsch, by Praag aankwamen, welke, den 12den, binnen gekomen zynde, twee Vaanen Ruiters op het Slot lieten en de Passausche naar Budweysch volgden, dog regtten niets uit, Roome zig daar sterkende, en dwong de Burgers hem te sweeren, deed van de klokken Geschut gieten, dwong de Boeren nagt en dag te schanssen en allen voorraad van buiten in te haalen, tot dat verder beslooten mogt werden, intusschen allen Oorlogs moedwil bedryvende. 1611

Koning Matthias den 15den van Lentemaand met heirkragt te Iglauw aangekomen zynde, en, met raad van 's Ryks Stenden, begonnen hebbende zig als Koning van Boheemen te gedragen, deed eenen François Tengnagel, een Geldersch Eedelman, vangen; hy was in 's Keizers dienst in de zaken van Gulik gebruikt en daar door Leopolds Raad en Kançelier geworden, van hem uitgezonden, met last aan Keur-Vorsten en Vorsten, tessens geleidende den Heere Ridder Stephaen Legier, Gezant des Konings van Engeland, daar by een grote schat van den buid des Oversten Roome was: deeze geleide hebben zy nagezogt, genoomen en te rug gebragt, met den voorsz. Gezant, die, in groot gevaar van zyn leeven, te Praag gebragt werd, zy meenende, dat het de Overste Roome was. De Stenden hebben Tengnagel, dus gevangen zynde, gepynigd, om den geheelen aanslag te ontdekken,

Tengnagel door Matthias gevangen.

1611. die bekende aan de Vorsten om hulp gezonden te zyn, en beschuldigde meer andere van den aanslag, welke ook gevangen werden, als de Heeren Heydelius, Hagenmoller, Hannibal, de Schatmeester Weller, en de Graaf van Solleren, die het met anderen ontliep: uit alle deeze getuigenissen bleek klaar, dat de Keizer dit Volk niet alleen tot den Gulikschen Oorlog had opgeligt, maar ook, om zig te wreeken over zynen Broeder Matthias, over het afdringen van Hongaryen en Oostenryk, hem te weeren van het Roomsch Koningryk en daar toe den Aards-Hertog Leopold te vorderen, ook de Stad Praag en geheel Boheemen te overmeesteren, dan den Koning Matthias te dwingen, en dus Leopold tot den Staat te voeren en hem tot zynen Erve te stellen en tot het Roomsch Koningryk en het Keizerryk te brengen, tegen den wil van *alle* zyne Broederen; hier toe zeide men, dat de Paus, Koning van Spanje en Hertog van Beijeren zouden helpen: de Hertog van Brunswyk is ook van Koning Matthias niet wedergekomen.

Bekentenis van Tengnagel en andere Heeren.

Koning Matthias is den 23sten als een Overwinnaar met zyn leger zeer zeegevierend ingereeden, door de Stenden ingebragt, en heeft zig in de Stad gehuisvest, de Keizer hem meermalen doende begroeten en aanzeggen beide in 't Hof te komen verblyven, daar van hy zig verontschuldigde, hoewel de Heer Bernsteyn, zyn Overste Luitenant, aan Ratschim op dat Keizerlyk Slot met zyn Volk en zes veld-stukken verscheen, en dat bezette; ook werden de sleutels aan de Stenden overgegeven, en verder heeft men beraadslaagd den Koning Matthias te kroonen.

's Konings Inkomst te Praag.

Terwyl het Pausfausche Volk te Budweysch lag, Leopolds verderen last verwagtende, werden zy onder den anderen twistig om den buid: de Keizer daaglyksch aangepord zynde, om die geheel af te danken, heeft hen met 's Ryks ban gedreigd, nadien de Stenden besloten hen te gaan bevegten; dog

Het Pausfausche Volk, onder elkanderen twistig, en artykulen van afdanken door hen voorgeslagen.

dog daar tegen hebben de Leopoldsche vyf voorwaarden van afdanken voorgeslagen, als, 1. dat hun verdiende loon volkoomen en gereed betaald zou werden; 2. dat men hun bewys zou geven, dat alles, wat zy gedaan hadden, op Keizerlyk bevel, weeten en wil geschied was, dat zy, als braave Krygs-Lieden, hadden uitgevoerd; 3. dat men Leopold zyne onkosten zou betaalen; 4. dat men de goederen van het Stigt Passau, door de Oostenrykers aangeslagen, zou wedergeven; 5. dat men de Gevange, als Tengnagel en andere, van beide zyden zou vrystellen zonder rantzoen. 1611.

Niet tegenstaande het dreigen met 's Keizers ban heeft men op deeze voorwaarden over hunne betaaling gehandeld, zo dat Koning Matthias die, den 11den van Zomermaand, heeft afgedankt en betaald met honderd drieenzeventigduizend florynen, en heeft hun, boven hunne betaaling, nog moeten geven een schriftlyk bescheid van gemeene vergeving, met volkoomen vry-geleide; des zouden zy de Steden Trinauw, Budweysch en andere, met alle Krygs-tuig en roof, overleeveren: dit verdrag en vry-geleide is gedagteekend te Praag, den laatsten van Bloeimaand, des Jaars 1611, en dus is deeze hoop gescheiden, en eenige zyn weder aangenoomen en in Hongaryen gevoerd. Intusschen vorderde men de krooning des Konings Matthias in Boheemen, en zyne hulding in Silesiën en Lusatiën, daar toe de Keizer zynen oopen brief gaf, gedagteekend te Praag den 21sten, hen alle ontslaande van den eed en pligt, dien zy hem tot nog toe schuldig waren, en tot alle getrouwe gehoorzaamheid aan zynen Broeder vermaanende. Daar op is de krooning den 23sten te Praag voorgegaan, en daar na de hulding in Silesiën en Lusatiën, toen alle de verbonden, oude overeenkomsten en vryheden, zo van den Godsdienst als anderzins, overzien en bevestigd waren. Hy reed den 29sten, na den middag, met grooten staat naar de Kappel van St. Wenceslaüs,

Het Passausche Krygs-Volk afgedankt en betaald.

Krooning van Koning Matthias in Boheemen.

1611. schoon het zeer reegende, vergezeld van den Aarts-Hertog Karel van Oostenryk, Bisschop van Preslauw en Neusch, Leopolds Broeder, 's Paus Boode, de Gezanten van Spanje en andere; de Kardinaal van Dietrichsteyn, met andere Bisschoppen, hebben de gewoone plegtigheden gebruikt: de Overste Burg-Graaf trad ook toe en vroeg de Staten en Stenden van Boheemen knielende af, of zy den tegenwoordigen Koning van Hongaryen, Matthias, voor hunnen Koning wilden houden en erkennen? daar op driemalen ja geantwoord werd; toen heeft de Kardinaal den Koning de kroon opgezet: eindlyk hebben de afgevaerdigde Stenden, de een voor en de ander na, humne twee vingers op de kroon leggende, hem hulde gesfwooren, en dus is alles geschied met de behoorlyke plegtigheden, vreugde en Koninglyk gastmaal; ook werden zilvere en goude penningen geworpen, op welker eene zyde 's Konings beeld met den dag stond, en op de andere zyde een Strik met eene Slang in den bek, met deeze woorden, *Salutem ex Inimicis nostris.*

Een Ryksdag te Neurenburgh bestemd.

Dus is Matthias Koning in Boheemen gekroond, schoon niet gansch met den Keizer verzoend zynde, daar toe de Hertog van Brunswyk en andere Vorsten zeer arbeidden en artykulen voorsloegen, om 's Keizers gezag in 't Ryk niet gansch verswakt te zien, dat ook veele Keur-Vorsten zeer zogten, en over zulks hebben zy eenen Keur-Vorsten-dag, gelyk wy gezegd hebben, te Mulhausen bestemd; maar alzo daar besmetting van pest was, is die verplaatst op Neurenburgh en uitgesteld, zo dat die eerst in 't uitgaan des Jaars werd begonnen, alleen om 's Keizers hoog gezag en regts-ampt op te regten; het scheen, of de zaken van Donavert, Brunswyk, Gulik, Kleef en andere daar gebragt zouden werden, daar van wy hier na wat zullen mogen verhaalen.

Te vooren zeiden wy, hoe de beroerte, te Utrecht ontstaan, is afgeloopen en de zaak ten regte gebragt, daar mede men hoopte, dat alles in stilte zou blyven:

ven: dog vermits men gewaar werd, dat de bitterheid der Woelgeesten niet verminderde, en men ligt kon bespeuren, dat zy, geleegenheid hebbende, wel weder wat by de hand mogten vatten, hadden de Heeren raadzaam gevonden de Burgery op nieuw den eed van getrouwheid, volgens de uitspraak, op voorgaande onderwerping by den Raad van Staten gedaan, af te neemen, gelyk geschied is, om door dien band de Burgery te meer tot schuldige gehoorzaamheid en agting tegen hunne wettige Overheid te verbinden en houden: deeze eed door die van het Hof, de Vergaderingen en Schuttery, welke, na het verdrag, in de plaats der Burger-Vaandels was opgeregt, mitsgaders andere Burgers, ook door J: Dirk Kanther en Hendrik van Helsdingen, welke in de beroerte Burgermeesters geweest waren, gedaan zynde, hebben nogtans eenige wreevelmoedige en kwaadwillige Geesten zig niet gerust kunnen houden, maar hun gemoed tegen de hooge Overheid en andere, door lasteringen, schimp-schriften en andere onbehoorlykheden, getoond, ook vergaderingen gehouden, voornamelyk ten huize van Klaas de Gojer, een Bakker, die zig ook geneerde met eene bier-kroeg te houden, een Man, buiten dat Gewest gebooren, gansch van geen aanzien, en niet vry van veele kwaade daaden, die zig in de voorige beroerte als een der voornaamste Belhamers had getoond, en daar door by het gemeene Volk in agting was gekomen: als dit nu eenen tyd lang geduurd had, is ten laatsten, in Wintermaand, des Jaars 1610, op zeeker bitter schimp-schrift, ingerigt, om het Volk tot nieuwe beroerten te verwekken, al was het in leevens gevaar, nauw onderzoek gedaan, zo dat, elk zynen Man, van wien hy het had, noemende, eindlyk ook de voorn: Bakker, Klaas de Gojer, genoemd is. Deeze voor de Overheid ontbooden zynde, is niet verscheenen; waarom de Schout met eenige Scheepenen naar zyn huis is gegaan, om hem te vatten, welke, tegen den avond

1610. 11

De Burgery van Utrecht doed op nieuwe den eed, en nieuwe beroerte daar.

1611. daar komende, tegengestaan werd: des de Heeren liet de dien nagt in stilte voorby gaan, dog niet zonder goede wagt en toezigt, 's anderendaagsch, zynde St. Nicolaas-dag, O: St: den Officier, met hulp, derwaards zonden, maar zy vonden hem niet; des hy met de klok ingeluid en driehonderd guldens op zyn lyf gesteld werd: desgelyks werden gezogt Thyman van Wee, Willem van Aucoop en eenige andere.

De Overheid was verwittigd, dat deeze 's avonds te vooren voorgenoomen hadden iet te onderneemen, zig in wapenen te begeven, by ontyde de klok te doen luijen en dus alarm in de Stad te maaken, daar door de gansche Stad in een bloed-bad had kunnen veranderen. Hier op hebben zy de zaak naader onderzogt, zyn eindlyk, door goed berigt, tot naadere kennis gekomen en hebben bevonden, dat zy elkanderen beloofd hadden by te staan, om de Heeren Staten en het Krygs-Volk te overmeesteren, den Kollonel, zynde de Ridder Ogle, die, na het vertrek van Grave Ernst, tot Bevelhebber over het Krygs-Volk was gesteld, en met zo goede orde en tugt dat bevel voerde, dat niemand over de Soldaten te klaagen had, in verzeekerdheid te krygen, en dus zig over het ongelyk, hun, zo zy voorgaven, aangedaan, te wreeken: en op dat die t'zamensweering niet ontydig mogt uitbreeken, hadden zy elkanderen met eenen vervloekten eed verpligt, van 's Duivels eigen te zyn, die het zou uitbrengen.

Om deeze t'zamensweering zyn meer andere gezogt en gevangen, onder andere Jan Ruysch, een Schoenmaaker, Gerrit Obyn, een Post-Meester, Andries Hendriksz. Schoolmeester en Koster van St. Nicolaas Kerk, met de beide afgezette Burgermeesters Kanther en Helsdingen, tegen alle welke gevonnisd is, gelyk de Leezer uit de gedrukte afschriften daar van zien kan, zynde de hoofdzaaklyke inhoud, dat Jan Ruysch en Andries Hendriksz. met welke ook zaaklyk over een komt de bekentenis van Gerrit

Gerrit Obyn, buiten pyn en banden, bekend hebben, dat zy, na dat Graaf Ernst van Nassau de Overheid veranderd heeft, meermalen zyn geweest op verscheide plaatzen, daar van eenen aanslag gesprooken werd, daar by waren Klaas Evertsz. van Geyn, door de wandeling de Gojer genoemd, Thyman van Wee, Willem van Aucoop, Maerten Gerritsz. Jakob Aartsz. en andere, gemaakt hadden eenen aanslag, om het Krygs-Volk, op bevel van de Heeren Staten Generaal en den Prince binnen Utrecht Guarnizoen houdende, te overmeesteren, de Overheid weder af te zetten, noemende die te zyn een deel Quidams, en zeggende, dat Kanther en Helsdingen hunne Overheid waren, die met geweld weder in te dringen, en der Staten Kaamer, de Heeren Staten op eene gemeene dagvaard zynde, en ze dus alle by elkanderen hebbende, op klaaren dag, omtrend 12 uuren, met geweld te bezetten, daar toe in den hof van Lambart Kanther tweehonderd Musquettiers en in de swarte klok eenige Burgery gelegd zouden werden, en doen dan in de vergadering der Heeren Staten komen tien of twaalf Mannen met lange mantels, hebbende daar onder een kort roer en eenen zaabel, die tot de Staten zouden zeggen, geeft ons onze vryheden, of dat gaat 'er door; dat zy dan de Heeren Staten zouden vast houden, doen reekenen en wel zo handelen, dat zy niet weder in 's Hage zouden loopen klaagen, stellende in hunne plaats andere in de Regeering, van welke eenige in 't onderzoek genoemd werden, en dat zy door een oud Mannetie, vermomd als een Staten Boode, den Heere Bevelhebber over het Krygs-Volk in allen haast zouden ontbieden, en hem by den kop vatten en bevel afdwingen, om de Soldaten te doen vertrekken; dat Willem van Aucoop aanbood voor te gaan, zeggende, zo ik wyk, doorschiet my; welke aanslag zy, met hunne Medepligtige, voorn hadden in 't werk te stellen op de laatst voorgaande dagvaard; dat ook op eenen an- 1613.

1611. deren tyd in den rydenden Boode vergadering was geweest van omtrend zestien of zeventien Persoonen, en dat hun Thyman van Wee daar deeze woorden had voorgehouden en den volgenden gruwlyken eed afgenoomen; goede Mannen! dat ik u hier voordragen zal moet geheim blyven, en wy moesten elkanderen trouw helpen, by last, by brand, en nood, en getrouw bystaan, en die het uitbrengd of zegd, al was het tegen zyn eigen Wyf, die zal 's Duivels eigen zyn, en dat zy Gevange daar op ja zeiden, verklaarende, dat de voorsz. eed strekte, om by alle voorvallende geleegenheden hunnen aanslag op de Soldaten, de Overheid en de Heeren Staten in 't werk te stellen, en dat alle, die by het doen van dien eed geweest zyn, ook zy Gevange, van die meening waren, zeggende Thyman van Wee verder, na het doen van den eed, ik, Jakob Aartsz. en Harman Hendriksz. zullen u zeggen, wat gy doen zult, en op alles orde stellen, verklaarende verder, dat deeze drie door Klaas Evertsz. den voornaamsten, beraamd waren, om Hoofden in 't neder-einde der Stad te zyn, en dat zy 'er in 't boven-einde ook wel zouden vinden; dat ook Klaas Evertsz. Gerrit Gerritsz. en andere hun Gevange wel gezegd hebben, dat Jakob Aartsz. en Maerten Gerritsz. dikwils by Kanther en Helsdingen waren geweest en met hen gesprooken hadden; dat Klaas Evertsz. hun Gevange ook zelfs gezegd heeft, dat hy verscheide malen by Kanther is geweest, en hem zelfs nog na de laatstleede Osfen-markt gesprooken had; dat hy Klaas Evertsz. wel raad wist, om de S^t. Nicolaas klok te doen trekken; dat verder gebleeken is, dat de voorsz. Willem van Aucoop, Hendrik Jansz. den Boer en andere, op S^t. Nicolaasavond, toen Klaas Evertsz. voor de Overheid ontbooden was, dat geweigerd, en den Officier en de Scheepenen, komende om hem te haalen, tegengestaan had, hun mooglyke best hebben gedaan, om hunne Medepligters op de been te krygen en

bezogt

bezogt het geene zy tegen den Bevelhebber, de Soldaten, Overheid en Heeren Staten voor hadden, by avond, immers 's nagts voor 12 uuren, te onderneemen, eer 's Princen Kompagnie Ruiters en de Kompagnie Voet-Volk, door de Heeren Staten van Utrecht ontbooden, zouden kunnen aankomen; dat zy ook daar na, bedugt zynde, dat hunne aanslag ontdekt zou werden, by elkanderen zyn geweest ten huize van Klaas Hendriksz. Kistemaaker en Biertapper aan de Viebrug, daar zy dergelyken schriklyken eed elkanderen voorhielden en deeden, dat hy 's Duivels eigen zou zyn, die iet van hunnen aanslag en eed, in den rydenden Boode gedaan, zou oopenbaaren en bekennen, en dat zy Gevange daar op gezegd hadden, ja wel! 1611.

Deeze drie werden verweezen, om met het swaerd gestrafd te werden, en men wist niet anders, of zy zouden sterven, tot dat nog ten laatsten het vonnis, door tusschenkomst van goede Vrienden, byzonder door toedoen der Heeren Burgermeesteren van Moersbergen en Antonis van Drillenborg, mitsgaders der Kerken-Dienaars, gemaatigd werd: de Koster Maerten Andriesz. op het schavot komende, bekende de t'zamensweering oopentlyk, gelyk ook de twee andere, Obyn zig voor alle het Volk beklagende, dat hy door eenen anderen, die zelfs agtergebleeven was, daar toe gebragt was; Andriesz. verklaarde overluid voor de gansche Gemeente, welke gekomen was, om het regt te zien, dat hy zo verbitterd was geweest op de Preedikanten, dat hy, had de aanslag voortgegaan, de twee Preedikanten, Johannes Steenhovius en Jakobus Taurinus, met zyne eige handen het leeven zou benoomen hebben, dat met grote verwondering en niet zonder schrik van de Omstanders werd aangehoord: dit boos voorneemen bragt hy aan den dag uit zig zelve, zonder de minste aanporring van iemand, want het voor het sluiten en aanzeggen van het dood-vonnis niemand bekend

Vonnis over Jan Ruysch, Andries Hendriksz. en Gerrit Obyn.

1611. kend was, ja niemand had 'er eenig vermoeden op.

Bekentenis van Dirk Kanther.

Het vonnis van Dirk Kanther was, dat hy, buiten pyn en banden, bekend had, dat Jakob Aartsz. van Wykerfloot hem Gevangen eerst ten zynen huize had bekend gemaakt zynen en zyner Medepligters beraamden aanslag, om het wagthuis op de Neude te overrompelen, de Soldaten van elkanderen te scheiden en beletten te kunnen verzaamelen, hem Gevangen en Hendrik van Helsdingen tot Burgermeesters te herstellen en verder de Kaamer der Heeren Staten des Lands van Utrecht te bezetten, en dat zy daar in der Staten Kaamer, door een oud Mannetie, vermomd als een Staten Boode, den Heere Bevelhebber over het Krygs-Volk zouden ontbieden en bevel afdwingen, om de Soldaten te doen vertrekken; ook dat men eenige Mannen zou uitmaaken, om die daar tot hun boos voorneemen te gebruiken; dat ook hy Gevangen aangenoomen heeft daar over met van Helsdingen te spreeken, daarom hy anderhalven dag daar na ten zynen huize was gegaan, daar die aanslag, door Jakob Aartsz. en Maerten Gerritsz. weder is verhaald, en daar over by dezelve, hem Gevangen en van Helsdingen is beraadslaagd; dat ook deeze aanslag hem Gevangen door Andries Hendriksz. Schoolmeester en Koster der S^t. Nicolaas Kerk hier binnen Utrecht, in twee verscheide reizen is voorgehouden, eerst ten huize van hem Gevangen, zaaklyk met deeze woorden; Burgermeester! ik kom alsemets hier en daar, en hoor de Burgers spreeken; zouden zy wat beginnen, het is nu tyd, zy hebben het zo wel overlegd, en konden wel tot hun voorneemen komen: daar na op S^t. Nicolaas Kerk-hof met deeze woorden; de Burgers zouden wel wat beginnen, maar vreezen voor eene belegering; maar voor eene belegering vrees ik niet, zonder dat hy Gevangen, gelyk hy, ook volgens den eed, door hem gedaan, schuldig was, dit aan de Overheid der Stad te kennen gegeven heeft, en dat de voortgang van

dien

dien oproerigen aanslag, was die niet door Gods genaade ontdekt en verhinderd, niet alleen veroorzaakt zou hebben eene grote bloedstorting, zo van de goede Burgers en Ingezetene der Stad onder elkanderen, als van de Soldaten, op bevel van de Heeren Staten Generaal en den Prins binnen deeze Stad Guarnizoen houdende, maar ook gestrekt zou hebben tot verstooring der gemeene rust, bederf en ondergang van de Stad, mitsgaders den geheelen Staat des Lands van Utrecht in 't byzonder, en tot krenking der oopenbaare magt en van den welstand der vereenigde Landen in 't gemeen. 1611.

De bekentenis van Hendrik van Helsdingen was, gelyk zyn vonnis zegd, dat eerst Jakob Aartsz. van Wykersloot met hem heeft geraadpleegd, hoe de Burgers, die hy zeide zeer ontsteld te zyn, zig gedragen zouden; dat daar na die zelve Aartsz, en Maerten Gerritsz. hem Gevangen ten zynen huize bekend gemaakt hadden den aanslag, door hem Aartsz. en zyne Medepligters beraamd, om het wagthuis op de Neude te overrompelen, de Soldaten van den anderen te scheiden en houden, Dirk Kanther en hem Gevangen tot Burgermeesters te herstellen, en het verder op eenen anderen voet te brengen; dat over dien aanslag in 't huis van hem Gevangen, door Dirk Kanther, hem, Jakob Aartsz. en Maerten Gerritsz. beraadslaagd is, zonder dat hy Gevangen, gelyk hy, ook volgens den eed, door hem gedaan, schuldig was, het zelve aan de Overheid der Stad te kennen heeft gegeven. Bekentenis van Hendrik van Helsdingen.

Deeze twee laatste zyn uit de vereenigde Gewesten voor altyd gebannen, gelyk ook verscheide andere, die gevlugt, ingeluid, en by aanhoudenheid veroordeeld waren. Dit dus in 't Jaar 1611 geschied zynde, is daar op in 't Jaar 1612 tegen eenige van deeze Gevlugte en Gebanne dit volgende Plakkaat der Staten Generaal gevolgd. Hunner beiden vonnis.

De Staten Generaal der vereenigde Nederlanden: alle de geene, die deeze tegenwoordige zullen zien of Plakkaat tegen de gevlugte en gebanne Personen uit Utrecht.

1611. of hooren leezen, zy heil! alzo wy zeeker berigt zyn, dat eenige, zo wel van de geene, die in Bloeimaand, des Jaars 1611, by vonnis van onze Afgevaerdigde, met byzonderen raad van zyne Excellentie, den Raad van Staten, de Heeren Staten 's Lands van Utrecht en het Geregt der Stad, gelasd en gemagtigd, ter oorzaak van de leelyke, schandlyke en gevaarlyke muitery en oproer, ook om de gruwlyke t'zamenfweeringen en moordaadige aanslagen, in de Jaaren 1610 en 1611 binnen Utrecht belegd en aangevangen, veroordeeld zyn, als van de geene, die daar na door het voorn: Geregt van Utrecht, uit kragt van onze voorsz. magtiging, om de verhaalde misdaden uit de vereenigde Nederlanden, de Landschappen en Steden, daar onder behoorende, gebannen zyn, uit veragting van die verbanning, maar voornaamlyk van de oopenbaare magt en het heilig Geregt, zig dikwils vermeeten begeven, komen en laten zien en vinden, niet alleen in de voorn: vereenigde Landen, maar zelfs wreevelmoedig en stout binnen en omtrend de Grenzen des Lands van Utrecht, zomtyds oopenbaar en dan weder heimlyk en vermomd, zo zeer onkenbaar, als hun eenigzins doenlyk is, zig dus daar eenigen tyd ophoudende, om intusschen hun kwaad zaad van oproer te zaajen, en te spieden op weegen, geleegenheden en middelen, om hun wraakzugtig en boosaardig gemoed te mogen verzaadigen, en dus 's Lands gemeene rust en welstand nog meer, en zo veel hun eenigzins mooglyk is, te verstooren, latende hun boos gemoed en opzet zo ver uitbarsten en over hen loopen, dat zy zig zelfs niet ontzien den Persoon van zyne Excellentie, en veele andere voornaame Heeren, braave Lieden en getrouwe Dienaars der vereenigde Landen te dreigen, gelyk ons dit door verscheide kundschappen en wettige berigten is voorgekomen en gebleeken; zo is het, dat wy, gemerkt alle het voorsz. en willende daar tegen voorzien voor den welstand en de ver-

zee-

zeekerdheid van den staat des Lands, mitsgaders tot 1611.
handhaaving van de oopenbaare magt en het goede regt, verbooden hebben en verbieden door deezen alle en een ieder Ingezeete der vereenigde Nederlanden, Landschappen en Steden, aan dezelve behoorende, van wat rang of staat hy zy, niemand uitgezonderd, eenen of meer der voorsz. Gebanne op hunne erven, plaatzen of gronden, in hunne huizen, scheepen, schuiten, waagens of karren te ontfangen, gerieven, herbergen, huisvesten, versteeken, verbergen of vervoeren, maar zullen gehouden zyn dezelve daadlyk, zonder eenige veinzing, op te vatten, aan te brengen, en te leeveren in handen van den Officier der Plaats, daar het gebeuren zal, om die daar, volgens hun vonnis, en tot uitvoering deszelfs, naar behooren te doen straffen, of zonder nadeel van iemands regt en geregtigheid, ten zelven einde overgebragt en geleeverd te werden in handen van den Officier der Stad Utrecht, op straf, dat de geene, die zulks nalaten en hier tegen veinzen en oogluiken, zullen verbeuren, voor de eerste maal vyftig, voor de tweede maal honderd en voor de derde maal tweehonderd ponden van veertig grooten het stuk, en boven dien aan den lyve gestrafd te werden, naar geleegenheid en eisch der zaak, de boete te besteeden een derde voor den Heere van het Land, daar het geval zyn zal, een derde voor den Officier en een derde voor den Aanbrenger: en zo iemand eenen of meer der voorsz. Gebanne, volgens dit ons Plakkaat, wilde vatten, en zig daar toe niet sterk genoeg vind, gelasten en beveelen wy alle en een iegelyk, het zy hy in 's Lands dienst en eed zy of niet, den geenen, die tot dien einde om hulp en bystand zal roepen, terstond en zonder eenig tegenspreeken of uitstel, daadlyk te helpen en by te staan, op gelyke boeten, als te vooren gezegd en gesteld zyn: en wanneer iemand de voorsz. Gebanne, of eenen van hen, ontdekt, opvat en in handen van het Geregt

lee-

1612. leeverd, belooven wy hem of hun, die zulks zal of zullen gedaan hebben, voor ieder der voorsz. Gebanne, tot eene vergelding en erkentenis, aanstonds te doen betaalen honderd halve goude Ryders door den Ontfanger der verbeurdmaaking te Utrecht: en op dat niemand hier van eenige onweetenheid voorgeve, ontbieden en verzoeken wy de Heeren Staten, Stadhouders, Gecommitteerde Raaden en afgevaerdigde Staten der Gewesten van Gelderland en het Graafschap Zutphen, Holland en West-Vriesland, Zeeland, Utrecht, Vriesland, Over-Yssel, de Stad Groningen en Ommelanden, mitsgaders de Afgevaerdigde der Landschappen en Overheden der Steden, Dorpen en Vlekken, onder de vereenigde Landen behoorende, en alle Regters, Officiers en andere, welke dit eenigzins aangaan mag, dat zy dit ons bevel aanstonds alom doen verkondigen, uitroepen, bekend maaken en aanplakken op alle plaatzen van onze Landen, daar men gewoon is uitroep, afkondiging en aanplakking te doen. Wy gelasten en beveelen verder de Raaden in de Gewesten, die der Admiraliteit, de Advokaten Fiskaal, Procureurs Generaal, en alle andere Officiers en Regters, mitsgaders alle Oversten, Kollonellen, Admiraal, Vice-Admiraals, Kapitainen en Bevelhebbers, deeze onze beveelen te volgen en doen volgen, handelende en doende handelen tegen de Overtreeders van dien zonder genaade, oogluiking, veinzing of verdrag, want wy zulks, ten dienst van den Lande, bevonden hebben te behooren. Gegeven in 's Hage, onder ons groot Zeegel, geteekend en gezeegeld door onzen Griffier, den 15^{den} van Oegstmaand, des Jaars 1612, en was geteekend, *Ripperda*, V^{t}. onder stond, op bevel der hooggem: Heeren Staten Generaal, geteekend, *C. Aerssen*; zynde het groot Zeegel der Heeren Staten in rood wasch daar op gedrukt.

Te vooren verhaalden wy den staat der Koningen van Poolen en Sweeden, om Lysland in Oorlog

zynde,

zynde, maar gevoed om het geschil van Sweeden; ook hoe de vereenigde Landen, op verzoek en kosten van eenige Kooplieden, in 't voorgaande Jaar eenen Gezant om eenige genoome scheepen aan den Koning van Sweeden hadden gezonden, die hem beleefd bejeegende, daar op hy kort daar na in den zomer een staatlyk Gezantschap afvaerdigde, te weeten, Gustavus Ericksen Sternborgh, Vryheer van Orensteyn en Groeneberck; Olaus Stralen van Dibeholm; Johan Schutsen van Elfzoo; en Jakob van Dycke, Meester in de regten en Raad: deeze waren gelasd te begroeten, niet alleen de vereenigde Landen, maar ook de Koningen van Vrankryk en Engeland: dog onder weg den dood des Franschen Konings verstaan hebbende, verdeelden zy zig, de Vryheer Sternborgh en Johan Schutsen naar Engeland trekkende, daar zy den Koning hebben aangezegd de reedenen, waarom zy Sigismundus, Koning van Poolen, van de Kroon van Sweeden hebben af-, en die Karel opgezet, gelyk wy in 't negenentwintigste boek verhaald hebben; de twee andere, Olaus Stralen en van Dycke, zyn in Holland gekomen, wagtende op de wederkomst der geene, die naar Engeland gegaan waren, by welker wederkomst zy by de Staten Generaal gehoor verzogten en verkreegen den 3[den] van Herfstmaand, des Jaars 1610, daar zy breedvoerig in 't Latyn vertoonden de reedenen voor het verlaten van Sigismundus en het aanneemen van Karel tot Koning; en in 't gehoor den 8[sten] verzogten zy met de vereenigde Landen, Fransche en Engelsche in eene naadere verbintenis te komen, het zy in 't gemeen of byzonder; maar alzo den 20[sten] tyding kwam van de grote overwinning des Konings van Poolen, voor Smolensko tegen de Muskovieters gehad, door verraad van eenige Fransche en Waalen, welke de Koning van Sweeden den Muskovieter te hulp had gezonden met eenige Engelsche, welke zig zeer wel gedragen hadden, dat de zaken van Sweeden zeer veranderde, is, na eene goede

1611.

Gezanten uit Sweeden aan de Staten Generaal en den Koning van Engeland.

1611. goede wyl wagten, de Heer van Sternborgh, een der Gezanten, hierom, in 't begin des Jaars 1611, naar Sweeden vertrokken, daar door hunne zaken noopens hunne bezending zeer veragterd werden.

Voorstellen der Sweeden aan de Staten Generaal.

In de voorsz. voorstellen verhaalden zy den togt, dien Koning Sigismundus, in 't Jaar 1589, in Sweeden deed, van welkes mislukking wy verhaald hebben; dat hy zederd met den Koning van Spanje, door aanhitzen der Jesuieten, beraadslaagd had, hoe zy de magt der Nederlanders ter Zee mogten krenken, dat hun bekwaamst dagt te kunnen geschieden door eenige Haavens in de Duitsche Zee, om 'er de Spaansche Vloot in te brengen; en alzo zy de Rivier de Eems niet konden krygen, was voorgeslagen, dat de Koning van Poolen de Haaven van Elsborgh in Wester-Gotland, welke wel geleegen is, om eene Spaansche Vloot in te brengen en Nederland te bevegten, voor eenige Jaaren aan den Koning van Spanje zou leenen, by welke geleegenheid Koning Sigismundus ook meende de geheele kusten te overmeesteren, en daar door alle het gereedschap tot scheepen bouwen af te sluiten en te beneemen, daar mede hy den Spanjaard meester der gansche vaart in de Oost-Zee gemaakt en hem magt gegeven zou hebben, om alle Rivieren en Haavens te sluiten en allen leeftogt en handel van het Oosten af te snyden, dat alles door de overwinning te Linkoppen verlooren was; dat dezelve zeederd voorgenoomen heeft het ruime en vaste Land van den Muskovieter te overmeesteren door Spaansche hulp, die niet tragtte, dan door zyn middel meester van de Oost-Zee, Sweeden, Denemarken en der Duitsche Zee-Steden, tot den Oceaan toe, te werden, om dus de omliggende en aangrenzende Vorsten en Landen, als de Duitsche, Fransche en Engelsche, te overheeren, daar toe hem nu het bestand met de vereenigde Landen wel diende, om daar toe eenen schat te vergaderen en toestel te maaken.

Hunne Koning dit wel inziende, en dat de Poolsche

sche Koning met de Spanjaarden nu een groot deel 1613.
van des Muskovieters Land had ingenoomen, heeft
hy den Groot-Vorst van Muskoviën hulp gezonden, om de Poolsche overwinning te stuiten, en
tot dien einde verzogt hy nu met de Staten eene
onderlinge verbintenis te maaken, om den Pool,
Spanjaard en Jesuiet, gemeene Vyanden, te wederstaan, en in dit hun groot voorneemen te verhinderen: dat zy ook gelasd waren hierom naar Vrankryk te gaan; maar dat 's Konings dood dit had veragterd, welke hen te meer bedenken over de zaak
deed hebben: zy hadden ook den Koning van Groot
Brittagne bezogt, om deeze byzondere verbintenis
aan te gaan; zy verhaalden ook noopens de geschillen, welke hunne Koning had met den Koning van
Denemarken, hoe het niet aan hem lag, dat die niet
over lang ter neder gelegd waren, alzo hy altyd
aangebooden had en nog aanbied het geschil in
vriendschap te verdragen, of door nabuurige onzydige Princen, zelfs door de Staten der vereenigde
Landen, te laten eindigen. Intusschen verzogten
zy hulp, want daar was gevaar in 't uitstellen, en
te dugten, dat de Poolen Muskoviën, zelfs ook
Sweeden, geheel mogten overvallen; daar tegen zou
hunne vaerdige bystand de andere Koningen en
Vorsten te eer doen besluiten, dat anders waarschynlyk lang aanloopen zou: zy verzogten derhalven eene hulp van duizend Paerden, tot herstel der zaken
in Muskoviën, dewyl de Nederlanden aan de zaken
van Sweeden en de Oost-Zee zo veel geleegen lag;
over het onderhoud derzelve wilden zy in verdrag
treeden, om de penningen weder te geven, en intusschen de vaart op Riga vry te laten en alle genoome en geeischte scheepen en goederen weder
te geven.

Dit was zaaklyk het verzoek der Gezanten: in 't
gemeen reekenden de Staten het ook wel nuttig en
noodig, maar konden niet alleen daar toe verstaan,
ten ware de andere Koningen en Vorsten de zaak

1611. mede wilden handhaaven, vreezende, dat zy, de zaak begonnen hebbende, die niet alleen zouden kunnen uitvoeren; des de Gezanten in 't einde van het Jaar geraaden en aangezegd werd, dat zy voor al zouden verdragen met hunne Buuren, den Koning van Denemarken, de Duitsche Vorsten en den Koning van Engeland; zaagen de Staten, dat anderen in de verbintenis en hulp wilden deel neemen, zo mogten zy vertrouwen, dat de vereenigde Landen de laatste in de verbintenis, nog de minste in de middelen, niet zouden zyn, daarom moesten de Koningen van Groot Brittagne en Denemarken verzogt werden mede in 't Verbond te komen, zonder welke der Staten verbintenis hunnen Meester niet kon helpen, ja zo zy eerst verbintenis maakten, zouden die Koningen het mooglyk moeilyk maaken, om na hen daar in te komen: ook vonden zy niet geraaden aanstonds bystand te doen, om dat zy niet magtig waren de zaak alleen uit te voeren.

Antwoord der Staten Generaal aan de Gezanten van Sweeden.

Zy hebben ook, den 12den van Louwmaand, des Jaars 1611, genoegzaam dit antwoord schriftlyk aan den Baron van Sternborgh, in eenen brief aan den Koning, medegegeven, blyvende de andere Gezanten nog in Holland: de brief luid dus;

Brief der Staten Generaal aan den Koning van Sweeden.

„Doorlugtigste grootmagtige Koning! tot uwe Koninglyke Majesteits heeren en vermogen zyn alezyd onze goedwillige en bereide diensten. Genaadigste Heer! uwe Koninglyke Majesteits aanzienlyke Gezanten hebben, uit kragt van hunne geloofsbrieven van den 24sten van Lentemaand jongstleeden, den 5den en 8sten van Herfstmaand daar na in onze Vergadering, uit naam en van wege uwe Koninglyke Majesteit, ons over het bestand in de Nederlanden, tusschen den Koning van Spanje, den Aards-Hertog en ons, zeer vriendlyk geluk gewenscht, en getoond uwe Majesteits Koninglyke gunst en genegenheid tot deezer vereenigde Gewesten welstand en behoud, daar by breedvoerig berigt, hoe uwe Majesteit wettig door 's Ryks Standen

nden ten Koning van Sweeden verkoozen is, en aangebooden eene verbintenis tusschen uwe Koninglyke Majesteit en ons; ook daar na zeer ernstig aangehouden, om gereede hulp uit deeze Landen te hebben, doende ten laatsten verstaan, dat de misverstanden en geschillen, tusschen uwe Majesteit en den Koning van Denemarken gereezen, schynen tot daadlyke vyandlykheden, dat God verhoede, te zullen uitbreeken, ten einde wy door den Koning van Groot Brittagne en ons zelve alles in 't werk zouden stellen, om in tyds zulke daadlykheden te helpen voorkomen, op dat zulke misverstanden en geschillen door zyne Majesteits en onze tusschenkomst vriendlyk verdragen, en een vaste Vrede en vriendschap tusschen uwe Majesteit en den Koning van Denemarken gemaakt en onderhouden mogt werden, en op alle de voorsz. stukken hebben wy, met rypen raad, naar de tegenwoordige geleegenheid des tyds en gesteldheid van 's Lands zaken, gewikt, gewogen, en, na verscheide t'zamenkomsten en gesprekken met uwe Majesteits aanzienlyke Gezanten, beslooten, welke uwe Majesteits Gezanten wy met zulk een schriftlyk antwoord hebben bejeegend, dat wy hoopen, dat uwe Majesteit zig het zelve zal laten welgevallen, byzonder verstaande, hoe wy reeds ons best hebben gedaan by hooggem: Koningen van Groot Brittagne en Denemarken, tot vereffening der voorsz. verschillen en misverstanden, daar in wy niet zullen aflaten, zo als het gewigt en gevolg der zaak, tot dienst der Christenheid in 't gemeen, en welstand van het voorsz. Ryk in 't byzonder, ten hoogsten vereischt, gelyk uwe Majesteit uit ons schryven van den 6den van Oogstmaand laatstleeden heeft verstaan, vertrouwende, dat reeds zulke goede gronden zyn gelegd, dat met hoogstgem: Koning van Denemarken en deeze vereenigde Landen eene vaste eenigheid, vriendschap en verbintenis getroffen zal mogen werden, tegen de geene, die, onder voorwendzel van den Godsdienst of anderzins, hunne

1611.

Beantwoording der Staten Generaal op 's Konings voorstel.

1611. Ryken, Staten en Landen tragten te verkrygen en over dezelve te heerschen; dat daar benevens een vaste en zeekere reegel en schikking, tot vordering van onderlingen zeehandel en scheepvaart, tot reedlyk genoegen, zo van hunne als uwe Majesteit, genoomen zal werden, gemerkt het eene zaak is, voor de gansche Christenheid, byzonder in de tegenwoordige gesteldheid van geheel Europa, zeer noodig tot behoud der Ryken en Landen, welke zig van de Roomsche bygeloovigheden ontdaan hebben: daarom wy niet twyffelen, of uwe Majesteit zal, naar zyne Koninglyke wysheid, voorzigtigheid en andere goede hoedanigheden, daar mede dezelve van den Almagtigen God begifstigd is, niets voorneemen, besluiten of doen, dat in een zo heilzaam, noodzaaklyk en dienstig werk eenige, het zy door regte of omweegen, verhindering of anderen ondienst zou mogen veroorzaken, dat wy uwe Majesteit zeer gedienstig en vriendlyk verzoeken, hebbende ook uwe Majesteits aanzienlyke Gezanten zeer ernstig aanbevoolen daar aan, by alle voorkomende geleegenheden, de goede hand te houden, naar de genoegzame ervaarenheid, kloekheid en dapperheid, welke wy in den handel en 't uitvoeren van hunnen last in hen bespeurd hebben, daar in zy zig zeer eerlyk en getrouw, tot dienst van hunne Koninglyke Majesteit, getoond, gedragen en gekweeten hebben: werder verzoeken en pryzen wy uwe Majesteit zeer ernstig aan, dat haar gelieve hem de zaken van deeze Landen, mitsgaders derzelver Onderzaten, byzonder van de beschaadigde Schippers en Kooplieden, aanbevoolen te laten, zo dat dezelve tot herstelling en vergoeding van hunne geleede schaaden en wedergeving van hunne afgenoome scheepen en goederen mogen geraaken, en die alom in zyne Koningryken, tot voortzetting van den gemeenen koophandel, te begunstigen en alle Koninglyke gunst en geneegenheid te bewyzen, dat wy ten allen tyde bereid zullen zyn met alle mooglyke diensten

te

te vergelden. Hier mede beveelen wy getrouw uwe Koninglyke Majesteit in de beschutting en bescherming des Allerhoogsten, tot lange volkoome gezondheid, gelukkige Koninglyke Regeering en aanhoudenden welstand. Gegeven in 's Hage, den 29[den] van Louwmaand, des Jaars 1611; was geteekend, *K. Clant*, V[t]. onder stond geschreeven, uwe Koninglyke Majesteits dienst- en bereidwillige, *de Staten Generaal der vereenigde Nederlanden*; op derzelver bevel geteekend, *C. Aersfen.* 1611.

Terwyl deeze Sweedsche Gezanten in Nederland waren, had de Koning van Denemarken naar Holland gezonden brieven van den 4[den] van Wintermaand, schryvende, dat hy met den Koning van Sweeden veele geschillen had, en derhalven de Heeren Staten wel wilden toezien in den handel, welken zy met Sweeden mogten aangaan, niets te sluiten, dat hem of de verbonden, welke hy met hunne Landen had, nadeelig was, enz. daar op hem, den 1[sten] van Louwmaand, geantwoord werd, dat de Staten hunne zaken met Sweeden dus zouden leiden, dat zyne Majesteit daar by geen nadeel leed of te wagten had, hem erstig vermaanende alle die geschillen in min te laten afdoen.

De Koning van Denemarken schryft aan de Staten Generaal.

Antwoord der Heeren Staten aan den Koning van Denemarken.

Wy zullen iet van den twist tusschen Denemarken en Sweeden, en waar door zy tans in Oorlog geraakt zyn, verhaalen. de vorderingen des Konings van Denemarken bestonden meest in vier stukken; 1. om de paalen van Lapland en de visschery by het Noorden, daar van Denemarken vorderd hem, den Muskoviet en den Sweed elk een derde toe te komen; dog dat van den Muskoviet had Sweeden nu verkreegen, het welke Denemarken niet wilde dulden; des Sweeden by Nilus en Elsburg op de Noord-Zee, tegen over Schagen, de Sterkte Gottenburg gebouwd, daar eene volkplanting van omtrend honderd Hollandsche Visschers huisgezinnen ingevoerd en die met grote voorregten begiftigd had, dat zeer strekte tot nadeel der Deensche Kroon en tollen van

Oorzaken tot den Oorlog tusschen Denemarken en Sweeden.

1611. zyne Straat de Zont, en zy begonnen te visschen en handelen, zo dat veele Hollandsche scheepen, om de tollen te myden, daar begonnen aan te vaaren met hunne waaren, voeren van daar verder door het Land en ventten die in Sweeden. 2. Het tweede is over het Eiland Oesel tegen over Riga; ook om een Steedje en Slot, en zeeker gedeelte des Lands, dat Sweeden bezat, volgens het verdrag van Stettin, voor 40 Jaaren gemaakt, het ander deel Denemarken toekomende; maar het Slot en Steedje was Hertog Magnus, Zoon van Denemarken, geleend, by wiens overlyden Denemarken in 't bezit bleef. 3. Het derde is het voeren der drie Kroonen in de wapens, dat Denemarken den Sweed wil verbieden, daar uit spruitende, dat voor 200 Jaaren zeekere Margaretha Koningin was over de drie Koningryken Denemarken, Sweeden en Noorwegen, welke gelastte, dat men verder de drie Kroonen zou voeren, en zy onder eenen gekoozen Koning zouden staan, dog dat de verkiezing by beurten zou geschieden. 4. Klaagde de Deen, dat de Sweed in zynen tytel, by de krooning in 't Jaar 1607, ook aangenoomen heeft, Koning van Lap- en Noorland, enz. ook der Kajaner, enz. dat hem niet zou toekomen.

Over verscheide geschillen tusschen Denemarken en Sweeden was over 40 Jaaren te Stettin een verdrag gemaakt, met goedkeuring van den Keizer en de Vorsten, daar op de Koning van Sweeden zig zeer beriep, dat daar in een artykul is, dat alle geschillen door de wederzydsche Raadsheeren bepaald en aan eenige Vorsten overgelaten zouden werden, zo zy niet over een kwamen, daar over byeenkomsten zyn gehouden, ook eene te Weysmark, beschreeven den 12den van Herfstmaand, des Jaars 1609, daar de Deensche Gemagtigde verscheenen; de Sweedsche te Calmar gekomen zynde, verwittigden hunne aankomst daar, maar den wind wagtende; de dag en eenige volgende voorby zynde, vertrokken de Deensche

ſche weder, betuigende, dat zy daar op den gezetten dag verwagt en niemand gevonden hadden, zeggende, zy mogten zig te laat op reis begeven hebben. 1611.

Verder is de twist vermeerderd, door dien de Koning van Sweeden Oorlog om Lyfland voerde tegen den Koning van Poolen, meenende de Sweeden hun dat toe te komen, en de Poolen in tegendeel hun, bybrengende, dat Sigismundus, by hen tot Koning verkoozen zynde, beloofd heeft dat aan Poolen te hegten; Poolen en Sweeden hier over lang geoorlogd hebbende, heeft de Sweed Riga, de Hoofdſtad van Lyfland, lang belegerd, zoekende die by de Zee te dwingen, en had de Denemarkers, Hollanders en alle andere Volken verbooden op Riga en Koerland te vaaren, houdende geduurig Oorlogs-ſcheepen op de wagt voor de Stad, waarſchuwende, zy zouden, geduurende den Oorlog, zig in gevaar ſtellen; hier over werden veele ſcheepen van allerlei Volken aangehaald, genoomen en beſchadigd, daar tegen de Deenen zig ſtelden, die allerhande ſcheepen met Vlooten van Oorlogs-ſcheepen naar Riga en Koerland tot in de Haaven geleid hebben, daar door verſcheide malen allerhande ontmoetingen van rooven en neemen zyn voorgevallen, zo dat zig eindlyk de Koning van Sweeden by alle Mogenheden beklaagde, hunne tusſchenkomst by den Koning van Denemarken verzoekende, zig beſprongen en beſtreeden vindende door den magtigen Koning van Poolen, die zo na verbonden was met den Koning van Spanje, den Paus en alle Roomſche Vorſten, welke deeze twee hervormde Koningen tegen elkanderen ophitzen, naar hun ontwerp van het Jaar 1605, ontdekt uit de afgeworpe brieven der Jeſuieten van Munchen, inhoudende, men zou den Nederlandſchen Oorlog met een beſtand bevredigen, en intusſchen den Koning van Poolen weder in Sweeden helpen; dat men, om dit beeter te doen, den Koning van Denemarken, onder voor-

De Jeſuieten zyn Aanhitzers tot den Oorlog tusſchen Denemarken en Sweeden.

1611. wendzel van zyne oude vorderingen, tegen den Sweed ook in Oorlog zou brengen, om Sweeden te eer te overvallen, en de Koning van Spanje zou, op eenige zyne vorderingen, zig van de Zont meester maaken, om dus de Nederlanden, by het eindigen van het bestand, te besluiten en aan te tasten, door den handel der Oost-Zee te beneemen, daar by zy alle behoefte van koorn, masten, kaabels, hout en scheeps-gereedschap zouden missen, op dat hy die dus mogt overmeesteren. De vereenigde Landen dagten deeze swaarigheid wel door hunne tusschenkomst voor te komen, maar verzuimden veel tyd, wagtende naar het besluit van andere Vorsten, om een staatlyk Gezantschap in Denemarken te zenden, hoewel vast allerhande last-geld en tollen van de Hollandsche scheepen in de Zont dubbel afgenoomen werden, voorgevende, dat hy die noodig had: intusschen was ook de Koning van Sweeden, zig op die tusschenkomst verlatende, onagtzaam, om zyne Grenzen wel te voorzien, zynde meest beezig en bekommerd, om aan de andere zyde de Poolen te wederstaan, en die van Muskou te helpen, om Smolensko, dat belegerd was, te ontzetten. Midlerwyl deed de Deen den Oorlog tegen Sweeden te Koppenhagen met trompetten uitroepen, den 4des van Grasmaand, dus luidende;

De Koning van Denemarken verkondigd oopenbaaren Oorlog tegen Sweeden.

Wy Christiaan de IV^de, door Gods genaade Koning van Denemarken, Noorwegen, der Gotthen, Wenden, enz. Hertog van Sleeswyk, Holsteyn, Stormarn en Dietmarssen, Graaf van Oldenburg en Delmenhorst, enz. doen weeten aan den grootmagtigen en hooggebooren Vorst en Heere, Karel den IX^den, Koning der Sweeden, Wenden en Gotthen, onzen Nabuur; nadien het E: L: wel bekend is, hoe trouw wy hem in onze oope brieven, ook onze Ryks Raaden en Staten in Sweeden, hebben gewaarschuwd zig te onthouden van alles, dat strekken mogt tot vermindering van onze Koninglyke Hoogheid en agting, dat tot nog te vergeefsch en ver-

veragt is geweest, en men heeft het tegendeel ge- 1611.
zogt, ons altyd voorhoudende het verdrag van Stettin, terwyl hy voortvaard met nieuwe tytelen en vryheden in ons Koningryk Noorwegen te geven, maakende daar blok-huizen, en beroovende onze Onderdanen, de Koerlandſche, Rigaſche en Baltiſche Zee en de Kooplieden, en beſchaadigende de ſcheepen; en ſchoon wy, naar uitwyzen van het Stettinſche verdrag, alle middelen hebben gebruikt, kunnen wy niet anders beſluiten, dan dat E: L: alle buurlyke vriendſchap, welke lang onder de beide Koningryken bloeide, gansch aan eene zyde geſteld en veragt heeft; niet tegenſtaande wy hem meermalen te vooren hebben gewaarſchuwd, hebben wy daar mede niets uitgeregt: daarom hebben wy, met raad van onze beminde Raads-Heeren, beſlooten E: L: en alle Ingezeete van het Sweedſche Ryk, die E: L: zullen byſtaan, oopenbaaren Oorlog te water en te land aan te doen, naar ons uiterſte vermogen, gelyk eenen loflyken Koning en heerlyken Vorst betaamd, dat wy E: L: door deezen tegenwoordigen Wapendrager hebben willen laten aanzeggen en verklaaren, en hier mede voor den Almagtigen God in den Heemel, den Roomsch Keizer en alle Koningen, Keur-Vorſten, Mogenheden en Gemeenebesten plegtig betuigen, dat de uiterſte nood ons dringd het lot van deezen Oorlog aan te neemen, dat wy niet kunnen nalaten, dan met verlies van onze heerlyke goederen, dat geenen eerlyken en braaven Koning en Vorst vryſtaat of betaamd. Wat ſchaade, elende en onheil hier op volgen zal, moet E: L: voor den Almagtigen God verantwoorden, en is niet ons, maar hem en zyn hardnekkig en kwaadwillig gemoed en voorneemen, te wyten, dat, van Jaar tot Jaar uitgeſteld, ons eindlyk daar toe gedrongen heeft. Gegeven in ons Koninglyk Sloo Koppenhagen, den 14^den^ van Grasmaand, des Jaars 1611.

Hier op gaf de Koning van Sweeden eene ver-

1611. woording in druk uit, zeggende, dat zyne Oorlogs verklaaring gedrukt hem ter hand was gekomen, daar uit hy verstond, dat zyne Majesteit tot het verdrag van Stettin niet wilde verstaan, dat nogtans in 't Jaar 1570 was gemaakt, door bevordering van den Keizer Maximiliaan, Karel den IX^den, Koning van Vrankryk, Sigismund Augustus, Koning van Poolen, en Augustus, Keur-Vorst van Saxen: des hy voor zyn deel betuigd geenen Oorlog te begeeren, zo hy met Vrede mogt leeven, en begeerde van harte de Koningryken te verschoonen van de elenden des Oorlogs, weetende, hoe weinige Koningen den hervormden Godsdienst waren toegedaan, welke het daarom het minste pastte elkanderen te beoorlogen, genoeg te doen hebbende, om de kunsten en listen van den Roomschen Paus en zynen aanhang af te weeren en te wederstaan; des hy anderwerf aanbood, dat de onderlinge twisten en geschillen by wederzydsche Raadsheeren, of nabuurige Koningen, Keur- of andere Vorsten vriendlyk nedergelegd mogten werden, of zy zig wederzydsch aan Scheids-Mannen onderwerpen: weigerde zyne Majesteit dit te onderschryven, zo moest hy doen het geene hy niet laten kon. Gegeven te Oldenburgh, den 1sten van Bloeimaand, des Jaars 1611.

Antwoord des Konings van Sweeden op het opzeggen van Vrede.

Hier by deed de Sweed de Deensche Oorlogs verklaaring drukken, en heeft daar nevens de voornaame stukken en beschuldigingen in 't kort beantwoord, en zyne verantwoording gezonden aan de Deensche Raadsheeren, Staten, Eedelen, Geestlyke, Waereldlyke, enz. daar in hy aanbied tot besluit, om aan eenig vriendlyk verdrag zig te onderwerpen, en zo hy ongelyk heeft dat geduldig te draagen en lyden; maar zo in tegendeel hem zulks niet mogt gewerden, en hem ontnoomen, dat God en het regt hem toeweezen, en deeze zyne goede geneegenheid tot den Vrede niet aangenoomen werd, maar men hem met Oorlog te water en te land wilde bespringen, gelyk zyn Plakkaat luid; betuigde

by voor den Almagtigen God, den Keizer, alle Koningen, Keur-Vorsten, Vorsten, Gemeenebesten en Vrede-Minnaars, dat hy gedwongen werd tot zyne bescherming de wapenen aan te neemen, om zyn Ryk en Onderzaten te beschermen, gelyk eenen eerlyken en kloekmoedigen Erf-Vorst betaamd: het onnoozel bloed, dat om zyne wederparty gestort zal werden, zal die te verantwoorden hebben. Hy vermaande ook de Deensche Raaden en Stenden, dat het Stettinsche verdrag gemaakt was niet alleen tusschen de Koningen, maar ook tusschen de onderlinge Raadsheeren en Stenden, daar in ook andere Koningen en Vorsten begreepen waren; des hun stond toe te zien, want het niet toeliet terstond tot de wapenen te loopen, maar de daar gestelde middelen te gebruiken; dog hy wilde gelooven, dat de meeste van hen in den Oorlog niet bewilligd hadden. Deeze schriften waren gedagteekend den 4^den^, gelyk breeder in druk te leezen is. 1611

Hier op is de Oorlog begonnen: de vereenigde Landen vonden deezen twist zeer gewigtig; dog vreezende, dat hun tusschenspreeken alleen by eenen hoogen, kloekmoedigen, voortvaarenden en onrustigen Koning weinig gelden mogt, hebben zy de hulp van andere Koningen en Vorsten in een zo goed werk verzogt, dat nog wel andere Vorsten te vergeefsch gedaan hebben; ten laatsten beslooten zy derwaards te zenden, en benoemden daar toe den Heere van Opdam, den Raadsheer Hoogherbeedts, en Bas, Burgermeester van Amsterdam: als deeze gereed waren, rees 'er geschil onder de Gewesten, welke meenden, dat de geschillen van scheepvaart en tollen die van Holland genoegzaam alleen betreffen, die daarom de kosten behoorden te draagen, dat zy wel aannaamen, maar de bezending moest behoorlyk geschieden wegens de vereenigde Landen: dit geschil vertraagde hun vertrek, zo dat intusschen de Koning van Denemarken zyn leger te veld gebragt had en Calmar inkreeg, gelyk wy naderhand verhaalen zullen.

Afgevaardigde wegens de vereenigde Landen aan den Koning van Denemarken tot Vrede benoemd.

In

Fol. 1. In de voorige boeken vermeldden wy den Embdenschen wisst, en hoe die van Embden den toevlugt hadden genoomen tot de vereenigde Landen, welke veel aan die Stad geleegen lag, nadien ontdekt was, dat Graaf Enno in 's Keizers Hof verzogt eene Admiraliteit in 't Ryk op te regten, gelyk in andere Koningryken en Staten, om meester der zeevaart te werden, dewyl de vereenigde Landen 's Ryks Stroomen, als den Rhyn, Embse, Weser en Elve, overheerden, daar zy hunne Uitleggers laagen en 's Ryks Onderdanen tollen, vry-gelden en lasten afdrongen, en de goederen verbeurd verklaarden, tot grote schande en schaade van het Ryk. Om deeze op te regten meend hy geene bekwaamer Plaats te zyn, dan Embden, daar alle noodige dingen by de hand waren; Lubeck en Hamburg laagen te ver van Nederland, de Weser was tot grote scheepen niet bekwaam, de Rhyn kon 'er niet toe gebruikt werden, om dat die door Holland in Zee loopt, de Embse was het naaste aan Nederland, dat daar mede van het Ryk afgescheiden is; Embden was maar 3 mylen van de Zee, eene Stad, ryk van grote en kleine scheepen, daar in zy haar gelyk in 't Ryk niet heeft, hebbende eene zeer wyde Haaven, geen gevaar onderworpen, zynde het Graafschap als een Peninsula, met veele kleine Haavens, hebbende twee gaten, het eene naar het Westen en het andere naar het Noorden en Oosten strekkende, dat derhalven nergens te vinden was geschikter geleegenheid, of bekwaamer Persoon, tot 's Ryks Opper-Admiraal ervaarener zynde, dan Graaf Enno, bezittende de Embse en Oost-Vriesche Stroomen, en had het meeste belang daar by. Hier toe was noodig, dat de Keizer de andere Zee-Steden belastte eenige Oorlogs-scheepen te Embden te laten toerusten, daar over Graaf Enno bevel zou hebben, en dat, tot uitreeding van die scheepen, met bewilliging van die Steden, een tol of vry-geld werde opgeregt, op alle uitgaande en inkomende goede-

Staat van Embden.

Graaf Enno verzoekt by den Keizer eene Admiraliteit voor het Ryk te Embden op te regten.

deren, daar in men 's Ryks Onderdanen, zo veel mooglyk was, zou verschoonen, en meest de Vreemde belasten, daar door 's Ryks Onderdanen van de swaare vry-gelden, welke zy nu de vereenigde Landen betaalen, op 's Ryks boodem bevryd, deszelfs koophandel, magt en gezag verbeeterd, der Staten inkomsten verminderd, en die dus beeter te spreeken zouden zyn; daar in den Koning van Spanje grote dienst zou geschieden, en men zou de goede nabuurschap met het Ryk hooger agten, enz. 1611.

Thomas Françius, Kançelier van Oost-Vriesland, verzogt en dreef dit heevig in 's Keizers Hof door den Raadsheer Hanniwalt; dog alzo dit lang aanliep, verzogt hy nu vast, dat den Grave, door 's Keizers antwoord, bevoolen mogt werden, dat het Ryk uit dien oord te water geene schaade leed, het welk de zaak zeer bevorderen zou; maar 's Keizers Raaden vonden niet, dat zy dit verzoek mogten instellen, zonder bewilliging der Keur-Vorsten, en niet, dan op eenen Ryks-dag.

Deeze en dergelyke voorslagen hebben de vereenigde Landen zeer bewoogen die van Oost-Viesland aan eenen Vrede te helpen, nu, door het bestand van 12 Jaaren in Nederland, Graaf Enno weinig hulp van den Keizer, Koning van Spanje of Aards-Hertog te wagten had, het Landschap en de Stad Embden niet dan Vrede zoekende, daar by kwam, dat de Heeren Staten in 't voorleeden Jaar ernstig zyn aangezogt zig tusschen beide te stellen: des zonden zy hunne Afgevaerdigde in 't Graafschap, om wederzydsch alle klagten, daar van herstel verzogt werd, over te neemen en over een te brengen, des hun die alle schriftlyk zyn overgebragt; maar alzo de Partyen in dit Jaar over hunne misverstanden niet konden vereenigd werden, zyn eindlyk in 's Hage door de Staten Generaal, met goedvinden van Prince Maurits en den Raad van Staten, verscheide stukken beraamd en voorgesteld, dienende tot verzeekering en onderhoud van eenen goeden

De Heeren Staten zenden Afgevaerdigde in Oost-Vriesland.

1612. goeden Vrede tusschen de twistende Partyen; welke Artykulen de Graaf goedgekeurd en aangenoomen heeft, die daar op goedvond, dat eene vergadering der Oost-Vriesche Lands-Stenden belegd zou werden, daar op de Staten hunne Afgevaerdigde zouden zenden, om hun dezelve aan te raaden, en alle geschillen en klagten tusschen hunnen Lands-Heer en hen in een vriendlyk verdrag af te maaken.

Naamen van de Afgevaerdigde der vereenigde Landen over den Vrede van Embden en Oost-Vriesland.

Dus werden daar toe, wegens de vereenigde Landen, gemagtigd de Heeren Albert Joachimi, Ridder; Ritzke van Ringne, Grietman van Westdengerdeel; Abel Coenders van Helpen, Hooveling te Faen en Cantes, Afgevaerdigde in de Staten Generaal; Johan Biel, Meester in de regten; Bertholt Cromhout, Oud-Burgermeester van Amsterdam; Willem Borre van Amerongen tot Sandenborg, en Hendrik Bentingh tot Werckeren, Drossaard van Ysselmuyden, Raaden van Staten der vereenigde Landen; op welker aanhouden en de vriendlyke vermaaningen van de Heeren Staten en Prince Maurits aan de Stenden van Oost-Vriesland de voorsz. Artykulen zyn voorgedraagen op den Land-dag, in laatsleede Sprokkelmaand te Mariënhoven belegd, welke daar, en naderhand te Oosterhousen, zo op de artykulen, als wederzydsche vorderingen, mitsgaders de klagten, in 't voorleeden Jaar overgegeven, en andere, daar na bygebragt, goedgevonden hebben alle geschillen en oneenigheden, in welke zy met hunnen Lands-Heer niet hebben kunnen over een komen, te onderwerpen aan de beslissing der voorsz. Afgevaardigde, gelyk de Heer Graaf te vooren ook gedaan had; zo dat eindlyk, na lange onderhandeling, tot herstel van den lang gewenschten Vrede, tot Gods eer en welstand van gansch Oost-Vriesland, tusschen den wel gebooren Heere, Enno, Graaf en Heer van Oost-Vriesland, Heer van Esens, Stedesdorp en Wittmunde, enz. en de Stenden van Oost-Vriesland, mitsgaders Burgermeesters en Regeer-

De Vrede in Oost-Vriesland te Oosterhousen getroffen.

geërders der Stad Embden, verscheide stukken en 1611.
artykulen zaaklyk zyn verdragen en door de voorn: Heeren Afgevaerdigde uitgesprooken: om dat die veele en byzonder zyn, hebben wy ze hier niet in gevoegd, de weetgierige Leezers wyzende naar de veelvuldige afschriften, by Helwich Callenbergh te Embden gedrukt. Het verdrag was gemaakt, uitgesprooken en afgekondigd te Oosterhousen, op eenen gemeenen Lands-dag, den 20sten van Bloeimaand, O: S: des Jaars 1611, en was geteekend, *Enno*, met zyne eige hand en zyn zeegel in 't midden; *Albert Joachimi*, enz. *R. van Ringne*; *Abel Coenders*, enz. *Johan Biel*; *Bertholt Crombout*; *W. Borre van Amerongen*; *Hendrik Bentingh*: wegens de Ridderschap, *Willem van Inhousen und Kniphousen*, enz. *Joost Haen*; *Scotto Benninga*, enz. *Hendrik van Diffenbrugh*: wegens de Stad Embden, *D. Altingh*, Secretaris: wegens de Stad Norden, *Bernh. Asschebergh*, requisitus Subs: wegens de Stad Aurich, *Michaël Butterman*, requisitus Subs: op bevel van den Huismans Staat, *Sixtus B. Ammama*, derde Raad der Oost-Vriesche Stenden.

De voorsz. Afgevaerdigde hadden ook gehandeld over een verdrag wegens de Froen en Hof-diensten, mitsgaders andere opbrengingen tot de Graaflyke hof-houding tusschen den Grave en de Onderdanen des Ampts van Embden, desgelyks ook tusschen den Grave en de Onderdanen des Ampts van Behtumb, beide ten zelven daage en plaatze, en van beide de Partyen geteekend; en dus is die langduurige twist, door middeling der vereenigde Landen, tot Vrede gebragt.

Tot verzeekering, dat dit verdrag in alle deelen zou gehouden werden, gaf de Graaf het Sterke Slot den Oort tot onderpand, dat stellende in handen der vereenigde Landen, als Middelaars, op dat zy daar, tot beider verzeekering, Guarnizoen zouden houden.

In Spanje werden in deezen tyd goede schikkingen ge-

1611. gemaakt, om goede tugt en orde te onderhouden, alzo in onze eeuw alom in Europa, voor al in de grote Steden, daar de straaten eng zyn, is opgekomen het voeren en ryden in fraaje waagens of koetzen, zeer kostlyk van leder, zyde, fluweel, zelfs goud laaken, Princen en Vorsten alle het yzerwerk en Paerden-tuig verzilverende of vergulden de, spannende ten minsten twee, de ryke vier, en veele Vorsten en Heeren zes of agt Paerden van eene verwe voor dezelve: om deeze verkeerdheid en overvloed zyn in Spanje, op dat de kosten den gemeenen Eedelman zouden verveelen, beveelen afgekondigd, dat niemand zyne koets mogt leenen, of op geleende koetzen ryden, nog Dienaren van eer houden, dan Grote van het Land: desgelyks op den dragt van kleederen, elk naar zynen staat; ook dat geene Vrouwen met bedekte aanzigten of zyde momaanzigten mogten gaan, dan Hoeren of gemeene Vrouwen: nog was vernieuwd, dat men geene grote eernaamen in de opschriften van brieven mag geven, aan Princen alleen Hoogheid, aan Grote of Graven, en de Infante V. S. en aan alle andere gy, van, en dergelyke: het was te wenschen, dat dit alom gevolgd en onderhouden werd.

Schikkingen in Spanje op koetzen en dragten.

De vereenigde Landen en Zee-Steden hebben hunne scheepvaart zoeken te vorderen, en den weg naar Oost-Indiën te zoeken langs het Noord-Oosten en Noord-Westen; des heeft de Admiraliteit van Amsterdam in Lentemaand twee scheepen van 50 en 60 vaten uitgereed, die last hadden te zeilen tot 80 graaden of hooger noordwaards, en niet te keeren, voor dat zy niet verder konden; maar tegen den winter kwam tyding, dat zy daar om het ys niet zo hoog noordwaards konden vaaren, daarom zy naar Kilduyn keerden, en besslooten te Wardhuys in Noorwegen te overwinteren, om niet geheel den groten loon van 25000 guldens, welke hun beloofd was, zo zy dien weg vonden, te verliezen, vreezende, dat hunne togt gebrooken zou

De Amsterdammers zenden uit, om eenen weg langs het Noorden naar Oost-Indiën te vinden.

zyn, zo zy in Holland keerden: dus hebben zy zig daar voorzien zo goed zy konden, het voorjaar verwagtende, om den weg langs het Noord-Westen, door of omtrend de Straat van Davis, te zoeken, dat de tyd leeren zal. 1611.

De Piloot Henry Hutson, die in den voorigen zomer door de Amsterdammers uitgezonden, in Engeland gekeerd en daar gehouden was, is in dit Jaar ook uit Engeland gezonden; zo zy zeggen, hebben zy op omtrend 60 graaden eene oopening gevonden, en eenige 100 mylen daar in gevaaren, tot dat zy op 52 graaden gekomen zyn, daar zy eene wyde Zee, grote diepten en swaaren vloed en ebbe vonden, zo dat zy dagten te zyn in de Straat de Aman en op den weg, om in Japan te vallen, en zyn, aan leeftogt gebrek hebbende, gekeerd en hebben in de Golf overwinterd, daar zy onderling twistig werden, en stouwden Hutson, met zynen Zoon en eenige andere, in eene kleine Pinners, met weinig gereedschap en leeftogt, en agt van hen zyn gekeerd, hebbende vier van hun Volk op een Eiland verlooren, aan welke deeze de gansche misdaad tegen den Schipper toeschryven: zy hebben Hutsons dag-verhaal en schriften afgenoomen en medegebragt, en men rust in Engeland, op het zeggen van deeze agt Mannen, zeer sterk toe, in hoop van dien weg gevonden te hebben, namelyk een schip van 60 vaten naar het Noorden tot 85 graaden, om daar den weg te ontdekken, onder eenen Jonas Poly; nog een van 70 vaten, om de Rivier Oby te zoeken en ontdekken, en nog andere, om Walvisschen te vangen, in de Saymoden te overwinteren, de Rivier Pechora op te vaaren en te bezigtigen; dog deeze hebben niet veel uitgeregt, want de Visschers vergingen door kwaad toezigt: die de Rivier Pechora opvoeren, kwamen in eene daar geleege Stad, daar goede handel was, en vonden 'er Olyphants tanden; daarom zy gisten, dat zy niet ver van China moesten zyn: de andere vervielen in verschei-

De Engelsche hoopen door Henry Hutson in 't Noord-Westen eenen weg naar China gevonden te hebben.

1611. de kusten, zonder iet merklyks ontdekt te hebben.

Scheepen uit Oost-Indiën in Holland gekomen.

In Oogstmaand kwamen uit Oost-Indien aan in Holland, het schip Delf, inhebbende omtrend 900000 ponden peper, 15 kisten zyde laakens, veele droogeryen, eenige diamanten en gesteenten; in Zeeland het schip Orange, gelaaden met wel 800000 ponden peper, veele porcelyne schootels en ebbenhout. Nog waren, den 30sten van Zomermaand, drie andere in Tessel en de Maas ingekomen, die naagelen nooten en allerhande speçeryen bragten, veele gelaaden in 't Eiland Mauritius, zynde een schip, dat daar lek geworden was.

Eene Karacq te Lisabon ingekomen.

Van Lisfabon kwam ook tyding van eene grote Karacq de Bonaventura, met wel 4700 quintalen peper, 775 quintalen kaneel, 10 quintalen indigo, 103 kisten lywaat van Calicut, 216 fardeelen lywaat, 80 fardeelen zyde, diamanten en veele andere goederen, hebbende de Portugeezen niet zo groten handel op Indiën, zederd dat de Nederlanders daar gehandeld hebben; zy hadden toen nog andere op weg.

Scheepen met Soldaten uit Holland naar Indiën gezonden.

Uit Enkhuizen in Holland voeren in dit voorjaar twee grote scheepen, elk honderd dertig Soldaten medevoerende, zo dat elk wel tweehonderd vyftig Mannen op had met hun Boots-Volk, en nog meer uit andere plaatzen. Om alle schaade te verhoeden, en hun Volk in Indiën meer moed te geven, hebben die van Holland en Zeeland in dit Jaar nog twaalf grote scheepen en een kleiner uitgereed, welke omtrend Kersmis uitvoeren, met welke wel vyf honderdduizend reaalen van agten werden gezonden, zo dat die Vloot wel agtentwintighonderdduizend guldens waerdig was, en daar mede zonden zy vier- of vyf honderd Soldaten, om de plaatzen daar beeter te beschermen, vermits het bestand daar niet onderhouden werd.

Tyding uit Oost-Indiën.

Met de voorn: scheepen uit Oost-Indiën kwam weinig goede tyding, om dat zy daar geene scheepen uit Holland kreegen, zynde in dat Jaar, wegens de onderhandeling van Vrede en bestand, geene

ne scheepen gezonden, daar op die in Indiën niet verhoed waren; en alzo de Spanjaarden daar eer, dan de Nederlanders, de tyding van het bestand hadden gehad, hebben die zig zeer trotsch tegen de Indianen in de Molukka's gedragen, ja eenige uit de Philippynen van Manilla Tydore in de Molukken ingenoomen, en zogten de Hollanders uit Ternata te dryven. De Hollanders hadden in 't Eiland Banda eene Sterkte gemaakt, dat die van Banda zeer verdroot, daar op zeekeren tyd de Overste Pieter Willemsz. Verhoef, by den Oversten van het Eiland geroepen zynde, wat ver van de Schans vermoord werd, daar uit grote vyandschap ontstond. De Admiraal Paulus van Caerden in eene Pinners de Hoop, niet meer dan twintig Mannen sterk, in de Molukken vaarende, ontmoette eenige Spaansche Galleijen, welke hem overweldigden, door dien zyn Volk, gemuitineerd zynde, niet wilde vegten, daar door hy, den 25sten van Hooimaand, des Jaars 1610, gevangen werd met twintig van de zyne, welke niet te rantzoeneeren waren, vermits de Spanjaarden het Eiland Maquian, met het Geschut en alles, dat 'er op was, en boven dien vyftienduizend dubbele dukaten, en een Jaar huur voor het gemeene Scheeps-Volk eischten: hier over niet kunnende eens werden, voerden zy hen ten laatsten naar Manilla. Zy bragten verder tyding, dat de Spanjaarden het bestand, in Nederland gemaakt, daar niet wilden houden: ook dat het schip Amsterdam met drie andere, en een Jagt, naar de Manilla waren gevaaren, om te verwagten een Spaansch Gallioen, ryklyk met Chineesche waaren gelaaden, van Macao naar Manilla komende, dat by ongeluk op eene droogte, met wel honderd en twintig Mannen, was verdronken; dat zy daar ook de Chineesche en Japansche scheepen, naar Manilla vaarende, zouden wagten, om hunne waaren daar te overmeesteren: terwyl deeze vier scheepen daar laagen, waren vier Scheeps-Lieden aan land gevaaren en van de Spanjaarden

1611.

De Overste Pieter Willemsz. Verhoef in Banda vermoord.

De Admiraal Paulus van Caerden gevangen.

1611. jaarden gevangen, uit welke zy het voorneemen en de sterkte der Nederlanders, daar voor hunne Haaven liggende, verstonden, daar over Don Johan de Silva, Gouverneur van de Manilla's, alle zyne scheepen, Galleijen en Volk had toegerust, om de Nederlanders van daar te dryven: 'er waren zes scheepen; de Admiraal had tweëntwintig stukken op, daar op Kapitain was Francisco de Silva, twee Galleijen van tweëntwintig banken, twee Galjoten, en vyf of zes kleinere, te zamen wel duizend Mannen, daar van wel agthonderd geboore Spanjaarden waren, op hebbende: deeze hebben, den 15^den^ van Grasmaand, drie der voorn: scheepen, omtrend de Eilanden eene halve Duitsche myl van elkanderen liggende, besprongen, en twee, het eene na het andere, overmeesterd; het derde, ook besprongen zynde, raakte by ongeluk in brand, des het Volk veel over boord sprong en verdronk: het vierde en de Pinners, naar eenige Chineesche scheepen uitgevaaren zynde, het ongeluk vernoomen hebbende, voeren van daar. Deeze overwinning is naderhand in Spanje gedrukt, daar in gezegd werd, dat zy groten buid van zyde, geld en Krygs-tuig, wel tweehonderdduizend dukaten waerdig, vonden: zy kreegen honderd vyfentwintig Hollanders gevangen, en den Admiraal Wittert was het hoofd afgeschooten: de Spanjaarden schryven drieenvyftig Mannen verlooren en zeventig gekwetste te hebben. Uit de Gevange is een Jongman uit Holland door den Gouverneur Don Johan als Lyf-Dienaar aangenoomen, die denzelven met zig nam in nieuw Spanje, daar hy door eenen Nederlander verstooken werd, vlugtte naar de Havana, kwam dus met de Indische Vloot in Spanje en zo naar Nederland, hebbende 's Waerelds Kloot omgereisd: deeze bragt bescheid van den groten toestel, dien Silva maakte, om by de eerste geleegenheid de Molukken te overvallen, daar tegen over een Jaar de Gouverneur Generaal, Pieter Both, en daarna nog dertien scheepen gezonden waren.

Nederlandsche Scheepen voor de Manilla's overwonnen.

In

In deezen zomer kwam in Holland Mr. Robbert Scherleyn, Gezant uit Perziën, een geboore Engelsch Man, eenes Ridders Zoon, hebbende eene Perzische Vrouw getrouwd, welke hy medebragt: deeze alle Vorsten van Europa tot den Kryg tegen den Turk en hulp van den Perziaan verwekkende, zogt by de Staten Generaal eenigen handel op Perziën te oopenen en aan te bieden: dog vermits hy uit Spanje kwam, daar hy lang had geleegen, en dergelyk mogt gehandeld hebben, werd hy verdagt, dat hy van den Spanjaard mogt uitgezonden zyn, om der Nederlanders handel op Oost-Indien te verhinderen of benauwen: gevraagd zynde, of hy gemeenen, of byzonderen last van zynen Heere had; en verzogt zynde dien te toonen, maakte hy daar in swaarigheid, en werd daarom zonder gehoor afgedankt, van waar hy in Engeland trok, om met den Koning het zelve te handelen, daar zyne Vrouw een Kind baarde. 1611. Een Perzische Gezant in de vereenigde Landen gekomen.

Maar alzo de Staten den koophandel en de scheepvaart zeer zoeken te vorderen, en hun in 't voorige Jaar overhandigd was een brief van eenen Nederlander, Jakob Gysbrechtsz. zig te Konstantinopolen onthoudende, gedagteekend den 24sten van Oogstmaand, hebben zy dien brief in overweeging genoomen: de inhoud was, dat hy verstaan had, dat de Turken en Mooren onlangs wel tien Nederlandsche scheepen hadden genoomen; des hy, uit medelyden en tot vordering van vryen en zeekeren handel, den Turkschen Keizer door zynen Admiraal Bassa te verstaan had gegeven, hoe slegt de Nederlanders van zyne Onderdanen gehandeld werden, daar zy niet, dan alle gunst en vriendschap verdienden voor de weldaad, door Prince Maurits en de Staten Generaal beweezen aan hunne Musselmannen, welke, Spaansche Slaven en door het veroveren van Sluys in hunne handen geraakt zynde, door hem vry gemaakt waren: den Turkschen Keizer, dit verstaan hebbende, was deeze eedelmoedige daad, aan Brief wegens den Turk aan de Staten der vereenigde Landen.

1611. zyne Onderdaanen beweezen, zeer aangenaam, als geschied van de geene, die geen verbond met hem hadden, en had daarom den voorsz. Basſa gelasd in alle Haavens onder zyn gebied beveelen te zenden, dat men alle Nederlanders, welke onder de banier der vereenigde Gewesten handelen, alle gunst en vriendschap zou bewyzen, enz. boven dien, dat de Basſa uit zynen naam zou schryven aan Prince Mauríts en de Heeren Staten, ten einde zy aan hem hunne Gezanten zouden zenden, om artykulen van verbonden te maaken, op dat de Nederlanders mogten bevoorregt zyn boven andere Volken, en zeekerder vaaren en handelen; dit bood hy hun aan, en plagt te vooren aan niemand eerst aanbod te doen: deeze brieven had hy over eene Maand door Hendrik van der Myl overgezonden, daar op hy verzogt, dat den Basſa geantwoord, hun besluit bekend gemaakt, of Gezanten aan 's Keizers Hof gezonden werden; dat de Basſa zeer ernstig van hem had begeerd antwoord te mogen hebben tegen den tyd, dat hy met de Vloot, met welke hy uitgegaan was, wederkeerde, op dat hy daar van verslag mogt doen aan den Keizer, en beloofde alle goede vordering, enz. Des verzogt de voorsz. Gysbrechtsz. der Heeren Staten besluit door zynen voorn: brief uit Peran te Konstantinopolen, welke den 25ten van Wynmaand aan de Heeren Staten geleeverd werd. De brief van den Basſa aan de Staten was door Gysbrechtsz. in 't Arabisch overgezet, door hulp van eenen Hebreër; en hoewel het Hebreeuwsche letters waren, hadden zy nogtans Turksche woorden, welke de Hebreën zeer wel weeten te leezen en uit te spreeken, en dus bleef het zaaklyke van den brief geenzins agter; en om dat deeze brieven van gewigt zyn; sullen wy die hier verhaalen, dien van Gysbrechtsz. woordlyk, maar van dien des Basſa de overzetting; de eerste luid dus;

Brief van Jakob Gysbrechtsz. aan de Heeren Staten.

„Eedele Heeren! Alzo tot myne kennis is gekomen, dat in 't voorleede Jaar 1609 de Koopvaarders

ders en Handelaars der vereenigde Gewesten grote schaade hebben geleeden door het verlies van ruim tien scheepen, zo door de Onderdanen van den Turkschen Keizer, als door de Barbarische, hier in de Middelandsche Zee genoomen, heb ik, als een Mede-Vaderlander, niet willen nalaten myn best te doen, om een middel te zoeken, daar door men voortaan zulke aanmerklyke verliezen en schaaden mogt verhoeden en voorkomen, en dat uwe Onderdanen in meer zeekerheid mogten handelen; daarom ik, door middel van den Admiraal ter Zee, den Turkschen Keizer heb doen te verstaan geven, hoe slegt de Onderdanen der vereenigde Gewesten door de zyne gehandeld werden, welke men niet, dan alle gunst en vriendschap behoorde te bewyzen voor de genaade en weldaaden, door zyne Prinslyke Excellentie en UEs. beweezen aan hunne Musselmannen, welke zy in hun geweld hadden by het veroveren van de Stad Sluys, en alle Slaven waren en moesten blyven, zo men hen niet had vry gelaten. De Turksche Keizer dit verstaan hebbende, was hem zeer aangenaam te verneemen, dat de geene, die geene verbintenis met hem hadden, zulk eene eedelmoedige daad aan zyne Onderdanen hebben beweezen, en heeft daarom aan den voorsz. Admiraal Basſa belasd, dat hy bevel zou stellen in alle Poorten en Haavens onder zyn gebied, dat men alle Nederlanders, welke onder de banier der vereenigde Gewesten handelen, alle gunst en vriendschap zou doen, zonder ze eenigzins te moejen of hinderen, en dat boven dien de Admiraal Basſa uit zynen naam zou schryven aan zyne Prinslyke Excellentie en UEs. ten einde UEs. hier Gezanten zoud zenden, om uwe verbonden en verdragen te maaken, op dat uwe Onderdanen bevoorregt zyn boven andere Volken en ook zeekerder mogen handelen, gelyk hy aanbied, dat zy nooit te vooren aan iemand eerst hebben aangebooden, welke brieven ik over eene Maand door Hendrik vander Myl aan zyne Prinsly- 1611.

1611. ke Excellentie en UEs. heb gezonden, daar op zyne Prinslyke Excellentie en UEs. gelieven ten eersten aan den voorsz. Admiraal Bassa te antwoorden, en uw besluit doen verstaan, of eenigen Gezant hier aan 's Keizers Hof voornaamlyk te schikken, en hy heeft zeer ernstig van my begeerd, dat ik alle vlyt zou aanwenden, om het voorsz. antwoord te bekomen tegen den tyd, dat hy wederkeerd met de Vloot, met welke hy uit is, om dan van uw voorneemen aan den Turkschen Keizer verslag te doen, en heeft beloofd in de voorsz. handeling alle voordeel voor de vereenigde Gewesten te verzorgen: wat zyne Prinslyke Excellentie en UEs. daar op zult besluiten, zal ik verwagten t' zyner tyd te verneemen, biddende den Almoogenden alles ten besten in te geven, en blyf intusschen; Eedele Heeren, in Pera te Konstantinopolen, den 24sten van Oogstmaand, des Jaars 1610; onder stond, uwe dienstwillige Dienaar, geteekend *Jacomo Gysbrechtsz.* Het opschrift was, aan de eedele Heeren, de eedele Heeren Staten der vereenigde Gewesten in 's Hage.

De brief van den Admiraal Bassa luid dus;

Vertaaling des briefs van den Turkschen Admiraal Bassa, uit naam van den Turkschen Keizer aan de Heeren Staten geschreeven.

God is het, die helpt! Het Volk van de magtige, van de uitgeleeze Christenen, van de grote, van den Godsdienst des Messias, die goede en dubbel goede, het volk van Jesus, welke die dingen aan het gansche Gemeenebest onderwyzen: de Heeren des deugds en der Schriftuuren, die verzaaken de beelden en klokken der Mis, die van Vlaanderen en Holland, en de geschikte zeer verstandige Graaf Mauritius, dat alle hunne zaken eindigen ten goede, ook het goed gerugt in den Godsdienst van Jesus, verder aan alle van Vlaanderen, en de voornaame van dien: God, die het hoogste Goed is, sterke U in den regten weg tot een zalig einde en geve U wat daar toe noodig is, en wy wenschen U Vrede, leeven en geduurige rust, en dat meer is, zeggen wy, eenen goeden Vrede in deeze tegenwoordige tyden, ook den Grave, onzen zeer beminden

minden, tot dat wy eens zyn in de zeer begeerde verstandhouding onder ons; aangezien wy eens zyn met uwen wil, is ons voorneemen U te doen weeten door den Vriend, die by ons zyn verblyf is komen neemen, van het Land van Vlaanderen en de vereenigde Gewesten, een Koopman, die genoemd is Jakob, een Zoon van Gysbrecht; hy is voor ons gekomen, ik zeg, in deeze berugte Haaven der Koningen van Otthoman: zo begeeren wy van U, dat gy hulp zult doen aan onze Koningryken tegen onze en uwe Vyanden, de Spanjaarden, en dat wy alle eens zyn; aangezien by U genoomen zyn de Galleijen van Spanje en gy hebt vry gelaten de Mooren, welke daar op Slaven waren, en ik, uw Vriend, heb dit gedagt en den Koning doen weeten uwe daaden, en het geene in U bekend is geworden, en hoe het geschied is, en dat van U gedaan is tot gunst van de Mooren heeft hem verheugd, en hy heeft my gebooden, dat alle, die van uwent wege hier zouden mogen komen, en alles, wat gy begeeren zult van ons magtig Huis, dat U zulks met goeden wille zal geworden, en alle de Kooplieden en scheepen, die van uwent wege zullen komen; des hebben wy gelasd aan alle, die aan Zee woonen, en den Generaal van Alger, en Gouverneurs van onze Koningryken, dat zy hen niet beletten in hunne koopmanschappen, en dat zy vry uit- en invaaren, en men hun daadlyk betaale het geene zy verkoopen zullen, zonder eenige verhindering, en dit gebied my de Koning, en dit zal niemand kunnen verhinderen, en dit heeft my de Koning aanbevoolen, en ik, uwe Vriend, schryve U dit, en doe U weeten alles, wat my de Koning gebied, en dat deeze magtige Haaven oopen staat voor alle Vrienden van uwe gelyken, en voor alle Volken, die in deeze beroemde Haaven zouden mogen komen van die, welke met ons eens zyn, en hunne Vrienden en de onze, en onze Vyanden, en die met hen eens zyn, gelyk die van Spanje en de Hertog 1611

1611. van Florençen, kort om de berugte Haaven is hunne vyand, en deeze en hunne scheepen, welke van de Mooren genoomen zullen werden, zullen by ons geen geleide verwerven, en wy begeeren van U, dat gy mede doed gelyk wy doen, en dat gy hen, hunne goederen en ook hunne scheepen vervolgd, en hun geene bescherming doed. Dit heeft my de Koning gelasd, dat ik U schryven zou; en zo gy dit zult doen, zal uwe vriendschap voortgang hebben alle zyne daagen, daar by voegende, dat hy uwe Vriend wil zyn in 't oopenbaar, in liefde en goede verstandhouding. Hy zegd ook, dat hy, eenige brieven en antwoord op deezen komende, die wil gaade slaan, en zy zullen gaade geslaagen werden met groter eer, dan gy zoud kunnen bedenken. Verder Vrede die de waarheid kennen: en is geschreeven in 't begin der Maand d'Abith, in 't laatste van het Jaar 1610, naar de teekening van den Propheet Machomet; dus, naar onze reekening, 5 Maanden geleeden, dat het geschreeven is.

De letters, die onder staan, zyn zeer aanmerklyk, om dat het vast staat onder de Turken, dat, wanneer een brief van aanzien uitgaat, zulks moet geschieden in de tegenwoordigheid des Raads van Basſa's, Kapitains en Generaals der Zee, en die letters zeggen, dat deeze brief gegeven is door den voorsz. Raad, op dat het zeeker zy het geene de Koning beveeld.

Des Turks verzoek, om een verbond en vryen handel met de vereenigde Landen te maaken, werd hun ook bevestigd door brieven des Prince van Moldaviën, die byna geheel Europa doorreisd heeft: des de Staten de zaak in overweeging hebben genoomen, als zeer noodig agtende vry te mogen handelen op Algiers, Tripoly, Alexandria, Syria, Alexandretto en andere Plaatzen, alzo men de voordeelen van daar te handelen beyond den handel op Spanje ver te boven te gaan: dog daar vielen veele tegenwerpen, zo van binnen als buiten 's Lands,

Overweeging en swaarigheden op des Turks voorstel.

eenige

eenige agtende het geweeten te kwetzen in met de Turken en Mooren te handelen; maar hier tegen werden de voorbeelden van Spanje, Vrankryk en andere voortgebragt, zo dat eindlyk besllooten werd, met goede last-brieven, Dr. Cornelis Haghe, die te vooren in Sweeden was geweest, derwaards te zenden, om te beproeven, zynde vergezeld van Jongmannen, die lust hadden de Waereld te doorzoeken: deeze is tegen den winter uit Holland over Venetiën en de Adriatische Zee naar Ragouse gereisd. 1611.

Cornelis Haghe naar Konstantinopolen gezonden.

In Wynmaand van dit Jaar is de Marquies Spinola uit Nederland door Vrankryk naar Spanje getrokken, van den Aards-Hertog zeer vereerd, zo men zeide, met wel agthonderd ellen kostlyke tapitzeryen van goud en zyde, de el wel twintig kroonen kostende, en van de Infante met eenen kostlyken diamant. In Spanje werd hy van den Koning ook zeer vereerd, die hem veele erf-gronden en heerlyke goederen, alle voor hem zelve, gaf; des zyne Geboorte-Stad en Gemeenebest Genua, door zyne diensten aan het Huis van Spanje, dat voordeel voor het Gemeenebest niet vond, als wel eer door Andrea Doria, ten tyde van Karel den Vden, want zy in deezen zomer ontzet werden van het Plaatsje Sassello, van het Genuasche gebied, een Landje, wel 60 Italiaansche mylen in 't rond gereekend, Spanje of Milanen wel geleegen, om vry van Milanen aan den Zeekant, over hunnen eigen grond, te komen, zonder anderer Princen grond te raaken. Dit, zeggen zy, is hun behendig ontvreemd, by den Keizer verzoekende regt te krygen, daar over intusschen die van Genua zeer te onvreden waren.

De Marquies Spinola vertrekt uit Nederland naar Spanje, zeer vereerd zynde.

Uit Vrankryk keerde weder Mr. Peckius, die daar lang wegens den Aards-Hertog als Hof-Gezant geweest was, en werd geheime Raad gemaakt, schoon veele meenden, dat hy Voorzitter in Richardots plaats zou werden.

Mr. Peckius keerd uit Vrankryk.

Den 12den van Louwmaand storf Johannes Myreus, Bisschop van Antwerpen, in wiens plaats gekoozen

De Bisschop van Antwerpen gestorven.

1611. koozen werd Johannes Malderus, Leeraar in de Godgeleerdheid, te Leeuwen gebooren.

De Augustynen leeren de Jeugd.

In Nederland, als te Antwerpen, Gent en Brussel, begonnen de Augustynen schoolen op te zetten, om de Jeugd te onderwyzen, dat grote nyd en afgunst tusschen hen en de Jesuieten baarde.

Een grote storm in Nederland en andere Landen.

Na eene grote droogte was 'er, den 26sten van Zomermaand, in gansch Nederland, Engeland en andere Landen, een grote, dog kort duurende, stormwind, op zommige Plaatzen 's morgens, op andere 's middags, zo dat de grootste en swaarste Eikeboomen met den wortel uit den grond woeijen, veele huizen instortten en hy zeer grote schaade deed.

De Land-Graaf van Hessen komd in Nederland en Engeland.

De oudste Zoon van Maurits, Land-Graaf van Hessen, kwam uit Westphalen over Utrecht in Nederland, vergezeld van eenen jongeren Graaf, Willem van Nassau, den Heere Ottho van Straschedel in Roderen, Voorzitter in Hessen, Casper Widmarckter, Overste Luitenant, en andere Eedelen: zy werden in de vereenigde Landen wel onthaald, en vertrokken van daar den 2den van Hooimaand naar Engeland, daar zy insgelyks aan het Hof zeer kostlyk onthaald werden, en Straschedel en Widmarckter werden van den Koning Ridder geslagen: den 13den van Oogstmaand trokken zy uit Engeland naar Braband en Brussel, daar zy ook zeer heerlyk ontfangen, met Paerden beschonken en vry gehouden werden door den Burggraaf en Hertog van Arschot, en trokken van Brussel op Aken, daar zy met twee Vaandelen Krygs-Volk heerlyk ingehaald, feestlyk behandeld en vry gehouden werden, hebbende alom ook van Staats zaken gehandeld.

De Princessen van Conde en Orange komen in Holland.

De Prins van Orange is in de vereenigde Landen bezogt door de oude Princes van Conde, zyner Huisvrouws Moeder, met eene Dogter des Konstabels van Montmorency, nu Princes van Conde: deeze by den Prince te Breda gekomen zynde, kwamen haar Prins Maurits en zyn Broeder Hendrik daar begroeten: zy kwamen naar 's Hage, daar ook

zyne

zyne Zuster, de Gravin van Hohenlo, gekomen was, werden van de Heeren Staten wel ontfangen en gingen Amsterdam bezigtigen, geleid door den Prince en zyne Broeders, daar zy door de Burgery, zeer kostlyk gewapend onder tweëntwintig Vaandelen, werden ingehaald en beschonken met eenige Oost-Indische zeldzaamheden, als ambregris en andere waaren: zy werden door de Staten Generaal in 's Hage vereerd met eenige fyne lywaaten van den vermaarden Kunstenaar Pasquier, die allerhande schilderyen op ammelaakens en zervetten kan maaken, als huizen, kasteelen, scheepen, Menschen, enz. alles wit, en werd als ander damast-werk gewasschen: daar na werden zy weder door Prince Maurits en Grave Hendrik tot Breda geleid, vertrokken van daar naar Brussel by den Aards-Hertog, en werden daar ook vereerd, vry gehouden en vergast, zonder dat de Aards-Hertogen aan de taafel kwamen. 1611.

De Aards-Hertog had te Brussel eene vergadering der Staten beschreeven om geld en andere noodwendigheden van verandering in veele zaken.

Vergadering der Staten te Brussel.

In de vereenigde Landen beraadslaagde men ook over de bewilliging van middelen tot geld; die van Holland voorgaande wilden voor dit Jaar zesendertighonderdduizend guldens opbrengen, zo de andere Gewesten wilden volgen, daar van zig die van Zeeland ontschuldigden, zeggende, dat in de beroerten, toen zy welvoeren en veel neering hadden, hun aandeel hoog was gemaakt, het welk zy nu niet konden voldoen, nu hunne neering vervallen was; daar over ten laatsten Prins Maurits, met den Schat-bewaarder en andere, naar Zeeland reisde, om met hen te handelen, daar de Zeelanders klaagden, dat hunne neering en Volk, en gevolglyk hunne middelen, jaarlyksch verminderden, en zy daarom niet konden geven het aandeel, dat men nu eischte: Prins Maurits had gaerne gezien, dat zy in 't byzonder oopening hadden gedaan van alle hunne middelen, en dit bevestigd uit hunne verpagt-boeken; maar dit

Zeeland weigerd zyn voorig aandeel in de lasten op te brengen.

1611. dit weigerden zy volstrekt, ten ware de andere Gewesten insgelyks wilden doen: zy gaven eenige oopening van hunnen staat, en verzeekerden, dat alle hunne middelen jaarlyksch maar agthonderdduizend guldens opbragten, daar van zy honderd negentigduizend tot byzondere lasten in hun Gewest noodig hadden, zo dat 'er maar zeshonderd tienduizend overschoot, daar van zy te vreden waren voor de Generaliteit op te brengen, en bewilligden zeshonderdduizend guldens jaarlyksch: dog alzo hunne middelen daaglyksch verswakten, maakten zy swaarigheid in dit aan te houden, biedende ten dien einde aan altyd byzondere oopening van hunne middelen te geven, en die te bewyzen, indien andere insgelyks deeden, of dat men hen naar eevenreedigheid wilde verligten: hier by bleeven zy, verzeekerende, dat zy zig altyd in reedlykheid wilden laten vinden, en dus werd met die afvaerdiging niets byzonders uitgeregt, dan dat zy beloofden Afgevaerdigde in Holland te zenden, om naader over hun aandeel te handelen.

Geschil over het derde der hulp, uit Vrankryk ontfangen.

In dit Jaar rees ook geschil tusschen den Koning van Vrankryk en de vereenigde Landen, welke van de Fransche hard gedrongen werden noopens een derde der hulp, door de Nederlanders van de Fransche genooten, begroot op zesendertighonderdduizend guldens: dit geschil ontstond daar uit, dat in 't Jaar 1603 tusschen den Koning van Vrankryk, de Engelsche en Nederlandsche Gezanten over de Nederlandsche zaken besflooten was, dat de beide Koningen toestonden voor 2 Jaaren de vereenigde Landen by te staan met negen- of ten uitersten tienhonderdduizend guldens jaarlyksch, daar van de Fransche het geld zouden verschieten, en de Koning van Engeland was te vreden een derde te dragen, in vermindering van het geene hem van de Fransche Kroon kwam; maar de Koning van Vrankryk na die 2 Jaaren verzogt zynde, en hy raadzaam oordeelende den Oorlog in de vereenigde Landen te onderhouden

en

en die niet te laten t' ondergaan, heeft hun niet alleen 1611.
in die 2 Jaaren veel meer penningen gezonden, maar ook in volgende Jaaren telkens byna eens zo veel meer, daar in hy veele Jaaren heeft volhard, zonder de Engelsche aan te spreeken, of zy een derde daar van wilden draagen, zo dat de Fransche, in de plaats van het derde, dat de Engelsche voor de voorsz. 2 Jaaren bewilligd hadden, en maar zeshonderd zesenzestigduizend guldens bedroeg, hun nu wel zesendertighonderdduizend guldens te last zogten te leggen, welke dat niet wilden aanneemen, als by hen nooit bewilligd; des nu de Fransche wilden, dat de Staten Generaal, die het genooten hadden, de Engelsche zouden beweegen den last te draagen, of dat zy de wederbetaaling op zig zouden neemen: de Staten zeiden daar tegen, dat de overleede Koning van Vrankryk hun ontslagen en kwyd gescholden had van allen bystand, aan hun gedaan, tegen den bystand, in zynen nood van de vereenigde Landen genooten, zonder van dit derde als uitgezonderd te gewagen; te meer, alzo de Koning in den groten en langen bystand niet gerept had van dat hy een derde deed tot last der Engelsche, of dat de vereenigde Landen zouden moeten bezorgen, dat de Engelsche een derde daar van droegen: de Fransche zeiden, dat het begin der hulp op dien voet is bewilligd, en dat op het aanhouden geen nieuw besprek is gedaan, en derhalven de vermeerdering en aanhouding van dien op denzelven voet moet blyven, als het eerste verdrag was, en daar op is het gebleeven, en dus zoekt men de vereenigde Landen onder zulk een pak te drukken.

De Hertog van Suilly, die in den tyd des voorigen Konings Overste van 's Konings schatten, en de zaken der vereenigde Landen altyd zeer gunstig was geweest, zynen Koning wel gediend en zyne Inkomsten zeer vermeerderd en verbeeterd had, zo dat nooit zyne Voorzaaten zo ryk waren geweest, is

De Hertog van Suilly, Overste der schatten van Vrankryk, afgezet.

1611. is nu van zyn ampt als Overste der imkomsten afgezet, diens Vyanden, gelyk 'er altyd veele zyn, die zulke Amptenaars benyden, hem, nu zonder gunstigen Meester zynde, alle ongunst hebben berokt, zo dat hem niet alleen de staat der inkomsten, maar ook het Gouvernement der Bastille van Parys, daar het geld bewaard werd, afgenoomen is, daar over hy zig beklaagd in eenen brief, dien hy aan de Koningin schreef, en welke in 't Fransch gedrukt is, daar in hy kort verhaald de regeering der inkomsten van Vrankryk, door hem verbeeterd en vermeerderd.

Vergadering der Hervormde te Saumur. Nu van Vrankryk spreekende, zullen wy ook iet verhaalen van eene verzameling der Hervormde, die zulks mogten doen, volgens het bevel van Nantes; des hadden zy nu deeze byeenkomst, welke eerst belegd was te Chastelerault, beschreeven te Saumur, eene sterke Stad, wel bewaard door den Heere *Philips* van Mornay, Heer van Plessis: op zulk eene vergadering plagten uit elk Gewest maar geroepen te werden een Eedelman, een Predikant en een Ouderling; maar nu waren uit elk Gewest eenige der voornaamste geroepen, om hen met raad en daad by te staan, vermits Hendrik de Grote nu gestorven was, en veele daaglyksch, zonder ontzag, in veele plaatzen de voorige beveelen braaken, welke zy zogten te mogen wederstaan en daar op gelet te werden. Dus verzamelden daar veele Heeren, als de Hertogen van Bouillon, Suilly, Tours, Rohan en Soubyse, zyn Broeder, de Heeren van Chastillon, Gourdon, Courtamacir, la Forche, Senas en andere, boven de Afgevaerdigde door de Gewesten verzogt, om de zaken by te staan: veele van hen meenden te komen vergezeld met twee- of driehonderd Paerden, dog kwamen, om andere en verdere reedenen, met minder staat. Op deeze vergadering bragten de Gewesten hunne klagten, ook de

Afgevaerdigde aan de Koningin gezonden. Hertog van Suilly, dat hem het opper-bestuur der inkomsten ten onregt was afgenoomen: hier werden vier Afgevaerdigde gekoozen en aan de Koningin ge-

gezonden, welke hun beloofde alles te willen doen houden, wat de laatste Koning hun beloofd had; meer kon zy hun niet geven, voor dat de Koning tot meerderjaarigheid was gekomen, enz. maar zy klaagden over veele dingen, welke hun alleen mondling van den Koning beloofd waren, zonder verder bescheid, als, schattingen tot onderhoud van hunne hooge schoolen, schoolen en Predikanten, welke zy verzeekerd en vermeerderd begeerden, ziende, dat men hen onthield van de geestlyke goederen, welke nogtans door hunne Voorvaders tot dat einde gegeven waren, en meer dergelyke byzondere klagten, daar mede weinig uitregtende: de andere, te Saumur een goed deel van den zomer geraadpleegd hebbende, zyn eindlyk gescheiden, de zaken aan eenige weinige onder hen beveelende, om met de Koningin en den Raad af te handelen: en hier mede werd betoond, dat zy in 's Konings minderjaarigheid bevreesd waren, zo iemand in 't Ryk iet tegen den Koning en zynen staat zou willen of durven voorneemen. 1611.

In dit Jaar werd uit Vrankryk en Romen geschreeven, dat Guilhelm Raboul, een Fransch Heer, gezegd een Geschied-Schryver van Vrankryk te zyn, in Herfstmaand te Romen onthoofd was, om het schryven van eenige laster-schriften, zynde eertyds Geheim-Schryver des Prince van Conde geweest: hem werd ook ten last gelegd een boekje tegen Jakob, Koning van Groot-Brittagne, geschreeven te hebben, dat hy noemde, *Le Roy & la foy combatue*, ook niets, dan ongeschikte, onbehoorlyke, godlooze en schandlyke dingen behelzende. Guilhelm Raboul te Rome onthalsd.

In den winter werd ook te Romen door het Geloofs-onderzoek gevangen Abbe du Boys, een voortreflyk en vermaard Predikant te Parys, die met brieven der Koningin van Vrankryk naar Florençen en Romen gezonden was als een Gezant of oopenbaar Persoon; maar aangekomen zynde, werd hy van het Geloofs-onderzoek gevangen en weinige daagen Abbe du Boys door het Geloofs-onderzoek te Romen gehangen.

1611. daar na 's morgens voor den dag oopentlyk gehangen: hy was een Jaar te vooren by de Koningin van Vrankryk beklaagd en beschuldigd wat te veel tegen de Jesuieten gepreedikt te hebben, daar van hy zig nogtans voor den Bisschop van Parys verontschuldigd had, als hen maar gewaarschuwd te hebben van niet te veel te preediken en schryven tegen den staat van Vrankryk en deszelfs vryheden, en zig niet zo veel met de Staats zaken te bemoejen, enz.

Inval des Konings van Denemarken in Sweeden.

Wy hebben te vooren verhaald, hoe de Oorlog tusschen Denemarken en Sweeden verklaard was, daar op de Koning van Denemarken niet verzuimd heeft Krygs-Volk en scheepen toe te rusten, om den Sweed aan te vallen, en heeft in haast de Stad Calmar te water en te land aangegreepen. Karel, Koning van Sweeden, die veel te doen had met zyne verweering tegen den magtigen Koning van Poolen, en ook daadlyk de Muskovieten tegen de Poolen bystond, heeft zig wat te veel betrouwd op de nabuurige Koningen en Vorsten, voor al op de vereenigde Landen, die 'er wel het meeste belang in hadden, dat zy eenige Middelaars zouden zyn, om de geschillen onder hen te eindigen, en daarom laat zyn Volk, scheepen en Krygs-tuig aangebragt. De vereenigde Landen hadden de bevrediging niet alleen op zig willen neemen, maar zogten den Koning van Groot Brittagne over te haalen, om die zaak mede te behartigen, die dat wel wilde doen met brieven, maar niet met bezending, daarom de vereenigde Landen hunne bezending ook zo lang hebben uitgesteld, dat de Koning van Denemarken reeds te veld, en, den 4den van Bloeimaand, van Christianopolen met zyn leger voor de Stad Calmar gekomen was, welke hy terstond deed beschieten, doende die eenige daagen tegenstand, daar de Koning van Denemarken niet weinig in leevens gevaar was; want een stuk Geschut, zynde een Falkonet, schoot Sigismund van Credintz, eenen Hof-Jongheer, den kop af, zo dat het bloed en de harssenen

De Koning van Denemarken in lyfs gevaar.

Keenen op 's Konings lyf sprongen: deeze geschoote bleef nog te Paerd zitten, rydende zes of agt schreeden voort, tot dat men hem van het Paerd nam. De Stad werd den 28sten bestormd, en, niet de sterkste zynde, met geweld ingenoomen; maar de beste en voornaamste borgen zig op het Slot: dog veele, ook eenige Vrouwen, welke steenen worpen, werden ook dood gesmeeten. De Koning deed terstond tegen het Slot schanssen, 'er bolwerken voor werpen, en eenige Sweedsche Oorlogs-scheepen voor het Slot liggende, zyn vyf daar van door den Admiraal, Christiaan Mandowil, in brand gestoken, met verlies van veel Geschut. Hier over is ook de Koning van Sweeden te veld gekomen, om het Slot van Calmar, dat zeer sterk was, te ontzetten, daar verscheide scharmutzelingen geschied zyn, de Sweeden zoekende de Deenen te besluiten en van lyftogt te benauwen. 1611.

Calmar door de Deenen ingenoomen.

Dus liggende heeft de Overste van Christianopolen, een Steedje, nieuw van den Koning gebouwd en naar hem genoemd, geschreeven om vyf honderd Mannen tot zyne versterking: deeze brief en Boode is in handen der Sweeden gevallen, welke terstond Volk onder andere vaandelen derwaards zonden, die dus behendig daar binnen komende het grootste deel van de Inwooners en het Guarnizoen dood sloegen, daar onder veele gekwetste Eeddelen en andere, uit 's Konings leger daar gebragt; zy vonden 'er een deel geld voor 's Konings leger, plunderden en verbrandden het geheele Steedje, met 's Konings huis, en verlieten het zelve daar na.

Christianopolen behendig door den Koning van Sweeden ingenoomen en verbrand.

Als nu de Sweed sterk naar het Deensche leger drong en dat zogt te besluiten, om het Slot te ontzetten, heeft de Deensche Koning meer Volk ontbooden, dat hy, onder den Oversten Rantsou en Steyno Malsen, gelasd had Elfenburg te beleggen en Nielus te plunderen: deeze trokken door het Land van Schoonen, en werden van daar t' scheep naar Calmar gezonden, daar door de Sweed weder

1611. eenige Oorlogs-scheepen, die gestrand en zommige verbrand zyn, met veel Geschut, ook de Eilanden Oelant en Bornholm, heeft verlooren: des hy 2 mylen met zyn leger is afgetrokken, daar de Deen hem, nu sterker zynde en voordeel hebbende, ten stryd kwam lokken, maar de Sweed wilde van zyn voordeel niet wyken: dit alles geschiedde in Zomermaand, het Slot belegerd blyvende.

Eindlyk heeft de Koning van Denemarken onder de hand met den Oversten van het Slot gehandeld, die, ziende, dat het Sweedsche leger te rug was getrokken en verlies van scheepen had, de gemeene Soldaten behendig moedeloos heeft gemaakt, dat 'er byna geen buskruid meer voor handen was, daar nogtans kort voor het beleg de Koning, zyn Zoon Gustaaf, en Hertog Jan van Ooster-Gotland, Broeder des Konings van Poolen, in 't Slot geweest en dat reedlyk verzorgd gelaten hadden: onder dit voorwendzel heeft de Gouverneur, Christoffel Som, een Sweed, het Volk zo geschikt, dat hy, den 3den van Oogstmaand, den Koning van Denemarken het Slot heeft overgegeven, het Krygs-Volk met baggagie uittrekkende: hy werd beschonken met een wel gerust schip, eene zom geld, en, zo men zeide, nog eene Heerlykheid in 't Land van Holsteyn, voer naar Denemarken, en hem werd, te Koppenhagen en Elsenor komende, alom grote eer beweezen; zelfs is hy van den Koning vereerd aan zyne taafel te zitten in de tegenwoordigheid van de Gezanten der vereenigde Landen; Koningen pleegen verraad, maar geene Verraaders, te beminnen: eenige zeiden, dat het geschied was uit eenen ouden wrok tegen Koning Karel, die eertyds zynen Broeder heeft doen onthalzen.

Het Slot van Calmar den Deen overgegeven.

Hier op heeft de Deen zyne overwinning alom verwittigd, zendende Dr. Jonas aan den Koning van Engeland, enz. maar zyn Volk door sterfte en ongemak zeer verswakkende, heeft hy die in Guarnizoen gelegd, en in den winter heeft de Sweed het Eiland Oelant en het Slot Bornholm weder ingenoomen, daar

Oelant en Bornholm weder ingenoomen en Rantsou gevangen.

zy

zy alle het Krygs-Volk, dat zy vonden, dood sloegen, en den Oversten Rantsou, van wien men schryfd, dat hy een groot Aanzetter van deezen Oorlog is geweest, vingen. 1611.

Te vooren hebben wy gezegd, dat de vereenigde Landen tot Gezanten naar Denemarken en Sweeden benoemd hadden den Heere van Opdam, den Raadsheer Hoogerbeetz, en den Burgermeester Bas: deeze zyn, den 8sten van Hooimaand, zeer staatlyk van Enkhuizen vertrokken en den 17den te Koppenhagen gekomen, daar zy twee Ryks-Raaden vonden, om hen te verwelkommen, by welke zy zeer aandrongen, om verder naar den Koning te gaan; dog die weigerden zulks, begeerende hunne brieven te zien en den Koning daar van eerst te verwittigen: na veele betuigingen, leeverden zy eindlyk hunnen geloofs-brief en oopenden hunnen last, behelzende, om by te leggen de geschillen tusschen Denemarken en Sweeden, en aan te houden tot afschaffing van de verhooging der tollen en herstel der aangedaane schaade: de Raaden deeden hen op 's Konings kosten onthaalen, en verwittigden hem van hunne komst en last; des de Koning beval, dat zy zouden by hem komen te Calmar, en zy derwaards voeren, en werden wel ontfangen naar de manier van dat Land, doende hun voorstel; maar de Koning wilde nergens naar hooren, sprak veragtlyk van de Staten, en zeide noopens de Sweedsche verschillen, *non agitur de Religione, sed de Regione*, gevende te kennen, dat hy haakte naar geheel Sweeden; en, na verscheide tusschenspreekingen, ziende, dat zy niet vorderden, hebben zy hem verklaard ook gelasd te zyn ten zelven einde naar Sweeden te gaan; des hy, op hun verzoek, eenen Trompetter om geleide aan de Sweeden zond, dat toegestaan werd, en dus trokken zy naar Sweeden, daar zy ongemeen beleefd ontfangen en onthaald werden, krygende op hun verzoek goed antwoord, dat zy niets liever zouden zien, dan den Kryg nedergelegd en

Der Staten Gezanten naar Denemarken en Sweeden.

1611. bevredigd, zig gaerne willende onderwerpen, en te vreden zynde alle verhooging van lasten af te doen en de toegebragte schaade in reedlykheid te vergoeden, en zy naamen daar ten laatsten ook afscheid, elk vereerd met eenen gouden keeten van twaalfhonderd guldens, en keerden weder naar den Koning van Denemarken, meenende hem nog te beweegen tot het byleggen der zaak; maar ziende, dat zy niets konden uitregten, om dat hy eeven hard bleef, en zelfs het verslag van hunne Meesters verkleinde met veragtlyk spreeken, zeggende geene Staten te kennen, daar mede nooit gehandeld te hebben, nog ook met de Landen, maar wel met de Koningen van Spanje, als derzelver Princen: hy wilde niet hooren van eenig afdoen van lasten, nog herstel van schaaden, die naar Krygs-regt geschiedden, enz. zy vermaanden hem ten laatsten zeer ernstig tot Vrede, naamen afscheid, werden ook beschonken elk met eenen gouden keeten van dezelve waerde, keerden over Lubeck, Hamburg en Bremen weder naar Holland, kwamen den 10[den] van Wynmaand in 's Hage en deeden den 15[den] verslag van hun wedervaaren, hebbende alleen kosten en moeite verlooren.

De Gezanten keeren weder in Holland, niets uitgeregt hebbende.

Terwyl deeze twee Koningen van Denemarken en Sweeden tegen elkanderen oorlogden, was hunner beider Vyand beezig, om niet alleen den Sweed te wederstaan, maar had nu lang in eigen Persoon belegerd Smolensko, de Hoofd-Stad van der Muskovieten Land, paalende aan Litthouwen, op de Rivier Nieper geleegen, eene grote, magtige, volkryke en sterke Stad, eertyds van het Koningryk Poolen afgenoomen en door de Groot-Vorsten van Muskovien zeer gesterkt, als zynde zyne uiterste en voornaame Grens-Stad. Zy was nu wel 21 Maanden belegerd geweest, van allen voorraad wel voorzien, en had eenen goeden Gouverneur, den Heere Schreyn, een kloek en ervaare Krygs-Man. Als nu de Poolen de Stad aan alle kanten genaaderd,

Sigismund, Koning van Poolen, wind de belegerde Stad Smolensko in Litthouwen.

alle verweeringen, zo veel mooglyk was, afgeschooten en zy onder de Wallen gelegerd waren, naamen zy voor de Stad in 't westen met zestien ladders te beklimmen, met de Duitschers ook de Kozakken stormende; daar hun eenige Muskovieten toevielen, en in 't noorden eene mein gegraaven zynde, werd, den 2[den] van Zomermaand, met veel heevigheid, in 's Konings gezigt, een gemeene storm aangevangen, en ten laatsten het vuur in de mein gestooken, dat die van binnen den moed benam, en het Rondeel werd door den Heere Weijer ingenoomen, daar de Heer Betuzy gevangen werd, dien nogtans driehonderd Schutters door den Oversten Schreyn waren toegezonden, maar die bleeven daar terstond meest verslagen: de Poolen, vreezende, dat zy het Klooster sterk mogten bezetten en verweeren, haastten zig ten eersten, om dat in te neemen, overmeesterden ook het Geschut, waar na het plunderen begon, en door de plundering ontstond brand, die ook het kruid en voorraad-huis aanstak, daar door het Slot en Klooster in de lugt sprongen, en drie vierde deelen der Stad verbrandde, met allen den buid, door dien het Poolsch en Duitsch Krygs-Volk daar over in twist raakten, de Poolen willende, dat men den buid by elkanderen zou brengen en dan gelyk deelen, dat de Duitschers, die de voorste in den aanval waren, niet doen wilden. De Overste Waywoda en de Aards-Vader werden leevende gevangen en naar Warschauw in Poolen gevoerd, daar Chinsky ook was, welke door zyne Muskovieten, om dat hy eenen valschen Demetrius had opgeworpen, met zynen Broeder, den Koning van Poolen was overgeleeverd. 1611.

De Koning van Poolen Smolensko en het Land daar omtrend bekomen, en daar over eenen Ryks-dag te Warschauw beschreeven hebbende, ontbood daar Jan Sigismund, Keur-Vorst van Brandenburg, die zyne zaken over Pruyssen zo ver gebragt heeft, dat hem Koning Sigismund de beleening van Pruyssen

De Koning van Poolen beleend den Keur-Vorst van Brandenburg met Pruyssen.

1611. ſen toezeide; des hy daar verſcheen met zyne drie Broeders, vergezeld van veele Heeren en Vorſten, en de Koning reed hem te gemoed, vergezeld met duizend, meest Eedele, te Paerd, en tweeduizend Heydukken te voet, heeft hem feestlyk ingehaald en behandeld, en, den 18den van Slagtmaand, hem, met zyne drie Broeders, de beleening des Hertogdoms van Pruysſen gedaan, en verder hebben zy elkanderen Koninglyk vergast: alle de voorwaarden waren niet naar des Keur-Vorsts begeeren, maar hy moest die aanneemen naar 's Konings wil; onder andere waren eenige, om op zeekere Plaatzen den Roomſchen Godsdienst weder in te voeren en tot andere beſwaaringen van zyn Land, daar over hy naderhand grote moeite met des Lands Stenden had, zo dat hem de Pool eerst van zyn geld ontzet had, en nu zulke voorwaarden voorſchreef, welke hem zyn Land moeilyk en de Onderdanen afgunſtig maakten.

De voornaamſte Heeren der gevangene Muskovieten voor den Koning van Poolen gebragt.

Op dit groot bedryf en feest zyn gevanglyk voor den Koning en ganſchen Raad en Vergadering gebragt drie Muskovietiſche Heeren van het Geſlagt Schinsky, van welke de oudſte 2 Jaaren Groot-Vorst van gansch Muskoviën was geweest, dien toegelaten was zyne Huisvrouw by hem te hebben; daar was ook de Waywoda Schreyn, die Overſte in Smolensko was geweest, die zyne gevangenis en elende manmoedig ſcheen te dragen: dit was een erbarmlyk ſchouwſpel der elendige menschlyke verandering.

Op den voorn: Ryks-dag hebben de Poolen den Koning dertigduizend Mannen te veld ingewilligd, om den Kryg tegen Muskoviën te onderhouden.

Beroerte te Aken.

Te Aken, eene oude Ryks-Stad op de Grenzen van Braband, ontſtond den 5den van Hooimaand eene beroerte, door dien de Keur-Vorst van Keulen, den 2den daar door trekkende, den 3den de Afgevaerdigde der Burgery, geſteld tot opzigt over den Vrede zederd de beroerte van het Jaar 1608, by hem ontbood: drie of vier daar van by hem komende, ſprak hy hen hard aan als Begunſtigers der

Ketters

Ketters en Ongehoorzaame aan hunne Overheid, willende, dat zy de Burgers daar toe zouden houden, om, volgens het verbod van den Raad, niet in de Preedikatiën te gaan, en dat de geene, die daar over gevangen waren, hunne boete van vyftig goud-guldens en anderzins voor elk zouden betaalen of terstond uitgaan, met verlies van alle Burger-regten en vryheden voor hun en hunne Kinderen, welke drie of vier zeiden aan hunne Mede-Afgevaerdigde verslag te zullen doen: de Keur-Vorst den 4den vertrekkende, gaf de Raad den 5den een bevel uit, dat de gevangene de opgelegde boete daadlyk zouden betaalen, of terstond uitgaan, met verlies van alle Burger-regten en vryheden voor hun en hunne Kinderen; daar op den 6den omtrend dertig der geringste Burgers in wapenen liepen naar het Raadhuis, dat alom geslooten was, liepen de Raadkaamer op, en vonden eenen Burgermeester, die veinsde van de andere niet te weeten: hier door kwamen meer Burgers op de been, die de Markt, Poorten en het Raadhuis bezetten, haalden den verborgen Raad voor den dag, en voerden dien naar het Raadhuis, ook eenige Jesuieten, willende weeten, uit wat magt zy, zonder de Gaffelen te hooren, zulke beveelen tegen hunne Mede-Burgers uitgaven: eindlyk de beroerte daaglyksch toeneemende, wilden eenige ook reekenschap hebben van des Raads bedryven en den aanleg van der Stads en Burgers afgeschatte penningen; dog door eeniger tusschenspreeken lieten zy de Raaden en Jesuieten in hunne huizen gaan, dog met wagten bewaard: die van het Hof van Gulik zonden terstond last, om deezen twist te slissen, de Aards-Hertog hen ook dreigende, zig aanmaatigende overheid over de Stad te hebben, dat de Burgers ontkenden; maar de andere bragten een blykschrift van den Raad, daar by hun de overheid was gegeven; des de Burgers te meer tegen den Raad ontstooken werden, dat schrift verwerpende, als alleen door de Stads Overheid,

1611.

1612. heid, zonder bewilliging der Gaffelen, verleend; dog de Raad zogt daar aan, tot hunne verontschuldiging, eene andere uitlegging te geven: daar na zonden de Vorsten van Kleef ook hunne Gelastte daar, mede de Koningin van Vrankryk den Heere van Vieuville, Gouverneur van Mets, en andere, om de zaak te middelen, wegens oude vriendschap en verbintenis met die Kroon, zonder vordering van overheid: en schoon de Afgevaerdigde van den Aards-Hertog en Keur-Vorst van Keulen de Burgers zeer dreigden, maakten egter die van Vrankryk en der Vorsten midlerwyl een verdrag, tot genoegen, zo van die als van deeze Godsdiensts-Belyders, met vrye oeffening van dien, tot dat de Keizer op eene behoorlyke wys anders zou gelasd hebben: dit werd den 28sten van Slagtmaand afgekondigd, en 's anderendaagsch op twee of drie plaatzen een Keizerlyke brief van daaging aangeplakt; dog zulks van Burgers gezien zynde, werd de Aanplakker gedwongen dat weder af te trekken en scheuren als valsche brieven: de Fransche Gemagtigde vertrekkende, zyn vergezeld door Afgevaerdigde der Vorsten en der Stad, welke, na het verslag aan de Koningin, goedkeuring van het verdrag kreegen, met belofte, dat men hen daar in zou handhaaven door brieven van den Koning en de Koningin, daar door de zaken daar voor eenen tyd in rust bleeven, niet tegenstaande de Raad altyd tegen dit verdrag wroette, tot dat 'er, na 's Keizers dood, door 's Ryks Stedehouder, een ander verdrag gemaakt werd tot rust der Stad en der beide Godsdiensten.

Van Duitschland zeiden wy, dat Matthias, Koning van Hongaryen, enz. ook als Koning van Boheemen gekroond en in Silesiën en Lausnitz gehuld was, van daar hy naar Weenen vertrok. Ook van den Keur-Vorsten-dag, eerst te Mulhausen en naderhand te Neurenburgh beschreeven, daar de meeste Keur-Vorsten verscheenen, behalven die van Brandenburg, die te Warschauw was, en de Koning van

De Keur-Vorsten-dag te Neurenburgh.

Boheemen, welke hunne Gemagtigde daar hadden, zynde wegens den Keur-Vorst Paltz-Graaf daar de Bestuurder, Hertog van Zweybrugge: daar waren veele andere Vorsten en Gezanten verscheenen; maar de Keur-Vorsten sloegen allerhande onderhandelingen af, niet dan alleen de eigentlyke zaken des Ryks en des Keizers voorneemende en die geheim behandelende, zo dat men van hun afscheid niets kon verneemen, dan dat bestemd werd in Sprokkelmaand eerstkomende eenen Ryks-dag te beschryven te Frankfort, daar de Keur-Vorsten zouden vergaderen, om eenen Roomsch Koning te verkiezen, schynende daar na te staan de Koning Matthias en de Aards-Hertog Albertus, Broeders, de Aards-Hertog Ferdinand van Greytz en de Hertog Maximiliaan van Beijeren; maar de Keizer begeerde, dat men eerst den Ryks-dag zou houden, daar wilde hy zelfs verschynen en helpen eenen Roomsch Koning te verkiezen; intusschen werd de Keizer swak van lighaam: de Vorsten tragtten zeer eene onderlinge broederlyke vriendschap tusschen de Broeders te maaken, Matthias zeer vriendlyke brieven van onderwerping aan den Keizer schryvende; dog het werd uitgesteld, gelyk ook de twist tusschen den Hertog en de Stad Brunswyk, en de zaak van Gulik, enz. ook de nieuw gereeze twist en tweedragt tusschen den Bisschop van Saltzburgh en het Kapittel met den Hertog van Beijeren, om eenige geregtigheid van zout, des zy wederzydsch Volk ligtten; maar de Bisschop werd van het Kapittel verlaten, vlugtte en werd van den Hertog gevangen met zynen schat, die ook de Stad Saltzburgh en het geheele Land innam, dat zig de Paus naderhand ook aantrok. 1611.

Twist tusschen den Bisschop van Saltzburgh en den Hertog van Beijeren, en de eerste gevangen.

Terwyl dit geschiedde, heeft Koning Matthias te Weenen gereedschap gemaakt, om te trouwen Anna Katharina, Dogter van den Aards-Hertog Ferdinand, zynen Oom, die Broeder van Keizer Maximiliaan was, eene Jongvrouw van 23 of 24 Jaaren, ge-

Koning Matthias trouwt de Dogter van zynen Oom Ferdinand te Weenen.

1611. gebooren uit de Dogter van Wilhelm, Hertog van Mantua, met haare Moeder en Zuster opgebragt te Insbrugh in Tyrol, by den Aards-Hertog Maximiliaan; hier door wilde men een ander Duitsch Huis van Oostenryk in Duitschland opregten, ziende, dat anders vier leevende Broeders zonder Erve zouden sterven. De Princes is door haaren Neef, den Aards-Hertog Maximiliaan, en haare Moeder, van Insbrugh te Weenen gebragt den 1sten van Wintermaand, daar de Koning met groten staat haar is tegengereeden, en heeft ze in eene tent verwagt: de Bruid daar gekomen zynde, is hy haar tegengegaan, heeft den waagen ontdekt, dus haar, zonder veele woorden, ontfangen en op eene koets gezet, alle welkes raaderen en het yzerwerk verguld waren, en is dus zeer pragtig naar de Stad gereeden, de Koning voor, op de Hongaarsche manier gekleed. Den volgenden dag is daar de Kardinaal van Dietrichsteyn, als Pauslyke Boode, aangekomen en heerlyk ontfangen: verder zyn daar verzameld de Kardinaal Forgatsch, de Gezanten van Spanje, der Aards-Hertogen Albert en Isabella, de Graaf van Solre, en ook eindlyk de Aards-Hertog Ferdinand van Greytz, en den 4den zyn zy 's avonds naar de Kerk der Augustynen gegaan, de Bruid geleid door de Aards-Hertogen Maximiliaan en Ferdinand, de Moeder volgende, en is daar getrouwd, en dus is het feest heerlyk gevierd; de Bruidegom en Bruid werden met grote giften en juweelen vereerd, als van de Aards-Hertogen en Gezanten voorn: van de Landschappen Boheemen, Moraviën, Silesiën, Neder- en Over-Oostenryk, Neder- en Over-Lausnitz, den Keur-Vorst van Saxen, den Hertog van Beijeren, de Stad Weenen en andere, de Paus vereerde eenen roozenkrans, vyfduizend kroonen waerdig: de Vorsten des Huis van Oostenryk en de Gezanten van Spanje en van den Aards-Hertog Albertus handelden, om den Aards-Hertog Leopold met den Koning te verzoenen, dog Matthias wilde daar naar niet hooren.

In

1611

In Italiën is het in dit Jaar in Vrede afgeloopen: tusschen Savoyen en Spanje waren misverstanden en grote agterdogt ontstaan, zo dat de Koning van Spanje zynen Gezant uit Savoyen t'huis ontbood en dien van Savoyen t' huis zond, meest, om dat de Hertog van Savoyen eene van zyne Dogters, geboo-ren uit de Zuster van Spanje, wilde huwlyken aan zynen Bloedverwant, François, Hertog van Nemours, zynde dezelve te hoog van geboorte, om eenen Onderdaan te trouwen.

Wangunst tusschen Spanje en Savoyen.

De Hertog van Savoyen heeft tweemalen zynen Gezant, Claudio Russo, Grave van Carignan, in Engeland gezonden, verzoekende Elizabeth, 's Konings eenige Dogter, nu in 't 16de Jaar en dus huwbaar zynde, biedende ook zyne Dogter aan den Prince van Walles; maar, wegens de verscheidenheid van Godsdienst, de een swaarigheid maakende, om 's Paus toelating moeilyk te zullen bekomen, en Engeland die niet betrouwende, en een ban vreezende, om de huwlyken weder te breeken, zyn deeze voorstellen beleefd afgeslagen.

De Hertog van Savoyen verzoekt een huwlyk in Engeland.

De Konstabel van Kastiliën was Gouverneur te Milanen, die in deezen winter veel zieklyk en met flauwten gekweld was, verwagtende eenen Opvolger, hebbende intusschen Sassello van de Genevoizen verkreegen, gehegt en verzeekerd aan het Hertogdom van Milanen, zo dat zy geheel op 's Konings grond van Milanen tot aan de Zee konden komen.

De Konstabel van Kastiliën, Gouverneur van Milanen.

Paus Paulus de V^{de} was voorspoedig te Romen, maakende zyn Huis Borgese groot; en om dat te bevestigen heeft hy, den 26sten van Oogstmaand, elf Kardinalen gemaakt, om het getal van tweënzeventig vol te hebben, te weeten, Ravarola van Genua, Bichi van Siena, Lançelotto van Romen, Jacomo Serra, een Genevois, P. Felici Centini, Lilonardo, een Romein, Pietro Caraffa, een Neapolitaan, Don Tomaso Borgia, een Spanjaard, P. Brisgella, Overste der Dominikanen in Vrankryk, Bençy, een Florentyn, Aalmoessenier der Koningin van

Paus Paulus de Vde maakt elf Kardinalen.

1618. van Vrankryk, en Crescentio de St. Herci: hy gaf hun elk vierduizend dukaten, boven de honderd dukaten ter maand, gelyk de arme Kardinalen hebben: deeze waren het Volk te Romen en andere niet aangenaam, en scheenen alleen gemaakt, om het Huis Borgese in Italiën te styven.

De Spaansche Vloot in Barbaryen geslagen.

In dit Jaar heeft de Koning van Spanje eene grote Vloot van Galleijen in Italiën uitgereed onder den Marquies van Santa Croce, op eenen aanslag in Barbaryen, met veel Krygs-Volk en Aadel: deeze werden, den 4den van Wynmaand, geland by het Eiland Cartane, daar zy door eene hinderlaag, behendig by de Turken gelegd, werden geslagen, veel Aadel dood blyvende, onder andere de Hertog van Ceresi, van het Huis van Caraffa, en veele gekwetst, onder welke waren de Hertog van Nocera, de Marquies Anza, Zoon van den Grave van Beneventen, een Spanjaard, een uit het Huis van Mendoza, en andere; nogtans deed het Krygs-Volk zeer hun best, en nam wel vierhonderd Mooren gevangen; maar de Vloot werd door onweêr zeer verstrooid.

De West-Indische Vloot met schatten in Spanje aangekomen.

In Slagtmaand was te Siviliën in Spanje eene West-Indische Vloot van Nieuw Spanje en het vaste Land wel aangekomen, zynde wel negen millioenen ryk gereekend, en bragt voor den Koning twee millioenen agtenvyftigduizend, en voor de byzondere Kooplieden, tot betaling van hunne goederen, vyf millioenen en zevenhonderdduizend reaalen van agten, en omtrend anderhalve millioen in koetzenille, indigo, zyde, huiden en andere: men zeide, dat deeze Vloot veel minder was, dan in voorige Jaaren, om dat de handel op Indiën zo groot niet is, als die plagt, en dat daar veele noodwendigheden nu zelfs gewerkt werden: ook zyn de meeste goud-meinen vergaan en uitgeput, maar 'er is nog eene nieuwe zilver-mein gevonden.

Engelsche uitreeding naar Virginiën en Oost-Indiën, en om eenen weg naar China te soeken.

Zy waren in Engeland beezig met meer scheepen en Volk naar Virginiën te zenden, daar zy verder in 't Land Sterkten van Kareel-steenen bouwden, met

Stads

Stads muuren en huizen, en plantten wyngaarden, 1611.
hop en allerhanden nooddruft: zy zonden in deezen winter ook drie scheepen naar Oost-Indiën, en reedden verder met grote kosten toe, om eenen weg langs het Noord-Westen te zoeken; welken het schip van Henry Hutson scheen gevonden te hebben naar de Landen van China en Japan.

Beroerte in Engeland over het huwlyk en vlugten van Vrouwe Arbela.

In Engeland was in dit Jaar geene kleine beroerte ontstaan wegens Vrouwe Arbela, Nigt van den Koning, zyns Vaders Broeders Dogter, zig te vooren in huwlyk hebbende begeven met Willem Seymour, Zoon van den Heere Beauchamp en Neef des Grave van Hertfort, en sproot uit eene Dogter van Koning Hendrik den VIII[sten], dat geschiedde zonder 's Konings bewilliging, daarom zy beide werden gevangen, en hy in den Tour van Londen en zy diep in 't Land gevoerd: zy hadden nu beide middel gevonden, om uit te breeken; hy raakte by den dag als een Barbier met eenen boot tot aan het Voorland; dog zy was in een gemeen reis-schip op Kales gescheept; dus misten zy elkanderen: hy vond een ander schip en kwam over, maar zy werd agterhaald en weder gevangen.

Plakkaat der vereenigde Landen tegen de Zee-Roovers.

In de vereenigde Landen hoorde men grote klagten over de Zee-Roovers, daarom de Staten een streng Plakkaat uitgaven, den 25[sten] van Oogstmaand, tegen alle Zee-Roovers, als Vyanden van het menschlyk Geslagt, breekende alle regten der natuur en Volken, ook tegen hen, die aan zulke nooddruft toevoerden, enz. waarom zy, met raad van Prince Maurits, als Admiraal Generaal der Zee, zogten zig met de nabuurige Princen tegen dezelve te sterken, om de Zee-Roovers en hunne Helpers te straffen, dempen en uit te roejen, verbiedende hun eenigen bystand te doen of laten doen, het zy door toevoer van leeftogt, Krygs-tuig of scheepsgereedschap, of iet van hen te ontfangen of genieten; het zy door gift, overdragt, koop, ruiling of anderzins; verder van met hunne Handelaars of Be-

gun-

1611. gunstigers eenigen handel of koopmanschap te dryven of doen dryven: en op dat de voorsz. overtreedingen te beeter mogten agterhaald werden, belooven zy een derde der verbeuring voor de Aanbrengers. Dit werd gegeven in 's Hage en in alle Gewesten afgekondigd: ter beetere uitvoering heeft men, op last der Admiraliteiten, zeventien Oorlogsscheepen toegerusd, daar op de Heer van Haultain, Admiraal van Zeeland, Overste en Admiraal, Mooi Lambart van Rotterdam Vice-Admiraal, en de voornaamste Zee-Kapitains der Landen waren, met last, om te neemen alles, wat geen bescheid van zynen Prince of Overheid had, van wat Volk het ook zyn mogt: zy voer deels in Wynmaand, maar de Admiraal den 4den van Slagtmaand uit Zeeland, om de andere op de kusten van Engeland te vinden, van waar zy in 't begin van Wintermaand afvoeren.

Toerusting van eene Vloot in de vereenigde Landen tegen de Zee-Roovers.

Daar waren wel boven dertig scheepen, meest Engelsche Zee-Roovers, in de Haavens van Ierland aangekomen, biedende twee Engelsche scheepen, ryk gelaaden uit Engeland gevaaren, aan, en bedongen hunne eeuwige vergiffenis voor de goederen van die scheepen.

Eene Vloot van dertien scheepen uit de vereenigde Landen naar Oost-Indiën gevaaren.

In 't uitgaan van dit Jaar reedde de Oost-Indische Maatschappy zeer sterk derwaards, met der Staten hulp, tot verhaal der schaade, daar veroorzaakt door het verzuim van scheepen derwaards te zenden in 't Jaar 1609, toen men van het bestand handelde en dat maakte: nu reedden zy eene voortreflyke Vloot uit, te weeten, die van Amsterdam en Enkhuizen agt grote scheepen en een Jagt, welke te zamen den 29sten van Wintermaand uit Tesfel voeren, eer de vorst kwam: een groot schip van Rotterdam voer het Goereesche gat uit, daar het, door slegt toezigt van den Piloot, op eene Zand-plaat raakte, en twaalf harde stooten op het Zand deed, dat het roer uit en af sloeg: dog door een zeer wonderlyk geluk werd het weder opgevist, en raakte, opgewonden zynde, met het eerste aflaten weder in alle

zyne

zyne gaten, daar toe in de Haaven zelfs lange tyd noodig zou geweest zyn, en het zou grote moeite gekost hebben, eer het weder had kunnen ingezet werden; het schip nieuw zynde, lette het stooten niet veel, zo dat het zeil maakte en zyne reis vervolgde: omtrend den zelven tyd voeren nog twee grote scheepen uit Zeeland, en dus waren zy dertien scheepen onder verscheide Oversten, als geschikt naar verscheide Gewesten, en zommige geheel ten Oorlog gerust, de scheepen by de Staten geleend zynde, op hebbende vierhonderd Soldaten onder drie Vaandelen, en in geld vyfhonderdduizend reaalen van agten, met veele andere koopmanschappen; zeeker eene grote Vloot. 1611.

Deeze Maatschappy had in deezen zomer eene reedlyke te rug komst uit Indien, en hoopte den volgenden zomer nog beeter te krygen: in Wintermaand verkogten zy aan eenige weinige Persoonen omtrend agttienduizend baalen peper, elk van omtrend honderd ponden, de kleine voor 29, de middelzoort voor 31, en de grote voor 38 grooten Hollandsch geld, de eene helf op 9 Maanden, en de andere 9 Maanden daar na te betaalen; dit beloopt omtrend 624000 guldens, daar uit men ziet, hoe groot de Indische handel is.

Graaf Herman van den Bergh gestorven.

In dit Jaar zyn in Europa veele Grote gestorven; als in Nederland, in Oogstmaand, Graaf Herman van den Bergh, getrouwd met de Marquiezin van Bergen op den Zoom: zyne Moeder was eene Zuster van Willem, Prince van Orange; hy was Gouverneur des deels van Gelderland, dat onder des Aards-Hertogs gebied ligt.

Maximiliaan van Kruyninghen gestorven.

Te Heenvliet in Holland storf aan eene lange ziekte, den 5den van Louwmaand, des Jaars 1612, Maximiliaan van Kruyninghen, Heer van Kruyninghen en Heenvliet, wegens Zeeland Raadsheer in den Raad van Staten, de laatste van dien Stam, latende alleen vyf Dogters na.

De Hertog van Mayne gestorven.

In Vrankryk storf de Hertog van Mayne, van den

1611. Huize van Loraynen, die het Hoofd des Verbonds van Vrankryk was geweest, en zig, zederd zyne hereeniging, als een goed Franschman heeft gedragen.

Antonio Perez gestorven.

In Slagtmaand storf daar ook Antonio Perez, Geheim-Schryver van Spanje, van wien wy meermalen gewaagd hebben: zyne papieren en schriften werden verbrand, om Spanje te gelieven.

Christiaan, Keur-Vorst van Saxen, gestorven.

Den 2den van Hooimaand storf in Duitschland, na eene ziekte van 2 Daagen, Christiaan de IIde, Keur-Vorst van Saxen, een Vorst zeer vet van lighaam; zynde 9 Jaaren gehuwd geweest, dog zonder Kinderen, met de Dogter van eenen Koning van Denemarken. In zyne plaats kwam in 't Keur-Vorstendom zyn Broeder Georghe, die eerst getrouwd was geweest met eene Dogter van Wittenbergh, en in dit Jaar met eene Dogter van Pruyssen, Zuster der Keur-Vorstin van Brandenburgh, zynde van het Huis van Gulik en Kleef: van deeze twee was nog één Broeder, Augustus, welke in dit Jaar trouwde met de Dogter des Hertogs van Brunswyk.

De Hertogin van Mantua gestorven.

In Italiën storf, den 8sten van Herfstmaand, de oude Hertogin van Mantua, en de Princes, eene Dogter van Savoyen, Huisvrouw des Prince van Mantua, heeft hem eenen Zoon gebaard: desgelyks baarde de Hertogin van Florençen haar derde Kind of tweeden Zoon, in 't begin van Hooimaand.

De Koningin van Spanje, haaren vierden Zoon gebaard hebbende, gestorven.

Den 23sten van Herfstmaand baarde de Koningin van Spanje haaren vierden Zoon, Amadeus genoemd; maar zy storf na eenige daagen, zo men zegd door den sterken reuk van 's Konings handschoenen, die haar by haar bed kwam bezoeken, daar door haare zuivering opstopte: de Koning was daar over zo bedroefd, dat hy in 6 nagten niet uit zyne kleederen te bed wilde gaan: deeze Koningin liet haaren Man na vier leevende Zoonen en drie Dogters, alle welke met de Infante Margriete te Dardo opgevoed werden. De Aards-Hertog zond den Grave van Busquoy naar Spanje, om den Koning over dit sterfval te beklagen, en het Hof van Brus-

sel

sel nam den rouw aan. De oudste Dogter, Anna Maria Mauritia, is gebooren den 22sten van Herfstmaand, des Jaars 1601; de Prins Philippus Dominicus Victor den 8sten van Grasmaand, des Jaars 1605; de tweede Zoon Karel den 14den van Herfstmaand, des Jaars 1607; de derde Ferdinand den 15den van Bloeimaand, des Jaars 1609; de vierde Amadeus als gezegd is; de tweede Dogter in 't Jaar 1606; de derde is ons onbekend. 1611

Naamen en ouderdom der Kinderen van Spanje.

Ook is in Wynmaand van dit Jaar in Vrankryk gestorven de Hertog van Orleans, des jongen Konings Broeder, tweede Zoon van Vrankryk, gebooren den 16den van Grasmaand, des Jaars 1607, zynde van jongs af zeer swak geweest: daar is nog een Broeder, Hertog van Anjou genoemd.

De Hertog van Orleans gestorven.

Den 10den van Louwmaand, des Jaars 1612, storf ook te Praag Keizer Rudolph de IIde, aan eene ziekte, in zyne beenen geslagen, tot veeler droefheid; vreezende, dat in zyne plaats geen beeter mogt komen: hy bezat veele deugden; was goedaardig, zagtmoedig, deftig, een Beminnaar van alle kunsten en Kunstenaars, dog wat te eenzaam, eigenzinnig, vreesagtig, daar door zyne Geheimzaamige Raaden en Dienaars te veel betrouwende, en zig te zeer op hen verlatende, dat hem veel moeite en ongunst baarde: hy heeft lang en wel geregeerd, zonder iet groots uitgevoerd te hebben, en zig in 't Ryk zeer doen ontzien; was langzaam in 't besluiten, en besloot niets groots te doen, of hy moest klaar zien, dat hy het kon uitvoeren: hy was zelfs geen Vyand van den Euangelischen Godsdienst, maar liet zig daar in veel bestuuren door Jesuiten en onrustige Geesten; dog hy liet liever den Godsdienst in zyne Erf-Landen toe, dan dat hy die in gevaar van vergaan of omkeeren zag: hy vergunde aan de Beemen voor zynen dood een voordeelig Plakkaat op het onderhouden der beide Godsdiensten, het welk zy in langen tyd niet hadden kunnen verkrygen: was hy langzaam in 't besluiten, hy was

Keizer Rudolph de IIde te Praag gestorven.

1611. nog veel traager in 't herroepen van het geene hy eens gedaan had, blykende uit de zaken van Aken en Donavert. De twisten tusschen hem en zynen Broeder Matthias zyn zeer bedenklyk geweest, hoewel eenige meenden het dus uit list geschied te zyn, om de Landen van Hongaryen, Boheemen, Silesiën, Moraviën en Lausnitz met zynen dood niet te laten vallen in eene vrye keus, vreezende, dat zy een ander Huis boven dat van Oostenryk mogten trekken. Hy liet eenen goeden schat en zeldzaam veele kostlyke juweelen na, en is, kortom, een Prins geweest, wiens deugd en goede daaden de kwaade ver overtroffen hebben.

De Graaf van Solre te Praag gestorven. Op Koning Matthias bruiloft te Weenen had de Aards-Hertog den Grave van Solre gezonden, die van daar by den Keizer te Praag was gekomen, welken hy dood vond, en storf 'er zelfs ook den 4^den^ van Sprokkelmaand aan eene heete koorts: hy was een fraai Heer, uit den Huize van Croy, had eerst getrouwd eene Vrouwe van Molebaix, by welke hy eenen Zoon won; zyne tweede Vrouw was uit den Huize van Melun, Weduwe van den Marquies van Renti en Montigni; de derde was Vrouwe de Vervin: hy had van alle drie Kinderen behouden.

Karel de IXde, Koning van Sweeden, gestorven. Den 9^den^ van Slagtmaand van dit Jaar is ook te Niekoppen, na eene ziekte van 9 Daagen, gestorven Karel de IX^de^, Koning van Sweeden, die nu byna 3 Jaaren gekroond Koning was geweest en lang dat Ryk geregeerd had: hy deed voor zynen dood den Prince Gustavus, omtrend 18 Jaaren oud, gebooren den 9^den^ van Wintermaand, des Jaars 1594, door 's Ryks Stenden tot Koning verklaaren en sweeren, beveelende ten hoogsten aan, dat hy eerlang gekroond mogt werden: hy gelastte ook, dat zyne jongste Dogter, Princes Maria, zou trouwen met Johan, Hertog van Ooster-Gotland, Broeder des Konings van Poolen: hy liet nog na eenen jongeren Zoon, Karel Philips, gebooren in 't Jaar 1600,

1600, en eene oudere Dogter, Princes Catharina, 1611.
gewonnen by de Dogter van Lodewyk, Paltz-Graaf
Keur-Vorst, gebooren den 19^{den} van Slagtmaand,
des Jaars 1584.

Erneftus van Beijeren, Aards-Bisfchop en Keur-Vorst van Keulen, Bisfchop en Prins van Luyk, ftorf ook den 17den van Sprokkelmaand, des Jaars 1612, en zyn Neef, Ferdinand van Beijeren, Medeftander in 't Jaar 1595, zou hem opvolgen. *Ernest van Beijeren, Keur-Vorst van Keulen, geftorven.*

Beminde Leezer! hier mede zullen wy ons werk eindigen, biddende onzen goeden wil, arbeid en flegten ftyl ten besten te neemen, zynde begonnen, om aan goede Gefchied-Schryvers meer ftof te geven, en onze Nakomelingen te ftigten. De Leezer gelieve dit ook voor myn eigen werk te houden, door my zelfs van vooren aan overzien, verbeeterd en vermeerderd, dog ook als het laatfte, dat van myne hand te wagten is, ziende, dat myn ouderdom en traagheid my eer trekken zullen, om dit tydlyk leeven met een beeter en eeuwig te verwisfelen, dan om voor te neemen iet meer te fchryven. Vaar wel, beminde Leezer! lees en oordeel met een zo goed en opregt hart, als ik dit, ten beste van ons lieve Vaderland, vergaderd en befchreeven heb, niet, om iemand te benadeelen, maar, om de waarheid niet verduifterd te zien, en op dat elk, leezende, zou bevatten en beoordeelen, welke en hoe veele rampen de inlandfche Oorlogen onderworpen zyn, en hoe moeilyk die tot een verzeekerd einde gebragt werden; ook ter opwekking van meenigen dapperen Held, om te weeten, met wat middelen men zynen Prince of Vaderland in nood kan byftaan en dienst doen, wat eer daar by in te leggen is, en wat fchande voor de geenen, die dezelve in nood verlaten. *Befluit van dit Werk.*

Einde van het tweëndertigfte Boek en tiende Deel, en dus van het ganfche Werk.

AANHANGZEL.

De Maaker van dit Werk gestorven.

„ DE Maaker zo eeven den dood van zo veele
„ en magtige Mogenheden en Heeren, in't
„ Jaar 1611 en begin van 1612 gestorven, ver-
„ haald, en daar mede het schryven verlaten heb-
„ bende, is zelfs ook dien weg gegaan, en alle
„ zyne Voorzaten gevolgd, verlatende deeze Wae-
„ reld en verwisselende het tydlyke met het eeuwi-
„ ge, binnen de Koninglyke Stad Londen, den
„ 18den van Grasmaand, des Jaars 1612, N; S;

RE

REGISTER
DER
VOORNAAMSTE ZAKEN
IN HET
GANSCHE WERK
VERHANDELD.

N: B: *Ter ophelderinge dient, dat de Delen afgetekent zyn met grote Cyfferletters, maar de Bladzyden met gewone Cyffers.*

A.

Armen

hun-

H.

Lillo

Mar-

ger,

Merk-

Otto,

[illegible]

Prins

Rho-

rits

Stren-

Ko-

E I N D E.